

[Autor]

[Titlu]

Volumul - [nr. volum] (*optional*)

Seria [nume serie] (*optional*)

—

[Autor]

[Titlu

Orig]

[Editura Orig], [Anorig]

e Editura, An

Toate drepturile rezervate

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

Autor

Titlu / Autor; trad:

...

...

...

...

Versiune ebook: [X. x]

—



MIRON RADU PARASCHIVESCU
JURNALUL UNUI COBAI

DACIA



remember

„De aceea singura carte care-mi rămâne de publicat, într-adevăr, este acest jurnal. Trebuie doar să reușesc să fiu în el destul de sincer. Sunt unele

prăpăstii de turpitudine în mine, sunt și unele accente de candoare, și e, mai ales, acea strădanie de a mă surprinde și de a mă păstra pe un plan de conștiință critică asupra actelor mele, cel puțin una de înregistrare dacă nu și de valoare, de schimbare a destinului meu – care pot da preț acestor pagini și pot învăța o generație viitoare cum a fost aceea care-a precedat-o și cum nu trebuie ea să fie”.

(21 iulie 1945)



Colecția REMEMBER apare în coordonarea lui VASILE IGNA
Coperta de CALIN STEGEREAN (g) Editura „Dacia” 1994 Volum
publicat cu sprijinul

Fundației Soros pentru o Societate Deschisă – Filiala Cluj

Miron Radu Paraschivescu

JURNALUL UNUI COBAI

(1940 – 1954)

Ediție îngrijită de Maria Coordoneanu Prefață de Vasile Igna

EDITURA DACIA CLUJ.

1994

ISBN 973 – 35 – 0388 – 6

CUVÂNT CĂTRE CITITOR

Jurnalul lui Miron Radu Paraschivescu (1911 – 1971) a făcut parte din literatura secretă a perioadei precedente, poate chiar din mitologia literară a acelei epoci. Se știa că M.R.P. – cum îi spuneau cu tandrețe cititorii, prietenii și, poate, chiar adversarii – ține un Jurnal. Faptul a devenit public când, la mijlocul anilor '60, revista Luceafărul a publicat câteva fragmente. S-a aflat, de asemenea, că poetul făcuse unele încercări de a tipări în țară fie chiar și o ediție restrânsă a Jurnalului. În 1967, cu prilejul unei călătorii la Paris, încredințează bunului și vechiului său prieten, Virgil Ierunca, o variantă a textului jurnalului, care va și apărea cu titlul Journal d'un hérétique, în 1976.

Din păcate, Miron Radu Paraschivescu n-a mai apucat să-și vadă cartea. Cu cinci ani mai devreme, în 1971, o boală necruțătoare îl răpune, cu puțin înainte de a împlini 60 de ani.

La peste douăzeci de ani de la moartea autorului Jurnalul vede, în sfârșit, lumina tiparului. E greu de știut, în momentul când scriu aceste cuvinte, care va fi impactul lui, nu numai în conștiința cititorului obișnuit, dar și în cea a confracților scriitori, critici și istorici literari. Orizontul de așteptare al acestora pare a se fi modificat simțitor în aceste timpuri de abdicări, intoleranță, uitare și confuzie axiologică.

Dar convingerea mea este că această carte – așa cum este ea – se susține singură. Nici implicarea sufletească, nici comentariile colaterale și nici fluctuațiile orizontului de așteptare nu-i pot altera valoarea. Cititorul de

azi - îndeosebi cel tânăr - trebuie să știe că ea face parte din acea necesară și, adeseori, dureroasă operație de recuperare, de redobândire a memoriei care, singură, ne poate arăta nu numai greșelile și ereziile unui trecut, încă prea viu în ființele noastre, ci și drumul de urmat în viitor.

De-ar fi să-l privim numai din acest unghi de vedere și am putea considera Jurnalul de față ca un document de excepțională însemnătate asupra unei jumătăți de veac din istoria modernă a României.

Autorul însuși îl numea „un document al generației noastre”, un „jurnal al unui cobai”. Iată ce scria despre aceasta prietenului său, profesorul Ghiță Ionescu: „[...] este aproape un roman sub forma convențională a unui jurnal. [El vorbește despre] condiția de cobai a poporului român care rămâne acasă și nu peregrinează ca eroul lui C.V. Gheorghiu din Ora 25. Nu știu dacă-ți mai aduci aminte de piesa mea «Asta-i ciudat!», jucată prin 1946 la Studioul Naționalului și de care tu spuneai că trebuie să fie un document «sur le vif». Erau acolo niște lumpeni interogați de poliție. Întrebat din ce trăiește, unul din ei răspundea: «Din curiozitate». Atunci am crezut că fac numai un spiritual joc de cuvinte. Astăzi, eu însumi trăiesc numai din curiozitate, din curiozitatea destul de disperată a cobaiului care vrea să vadă cum va reacționa la noile și neprevăzutele seruri ce-l mai așteaptă” (oct. 1969).

Miron Radu Paraschivescu a început să-și țină jurnalul din anul 1936 și a făcut-o, aproape fără întrerupere, până cu puțin timp înaintea morții. Când și-a pregătit pentru tipar textul, el a ales din întreaga cronică a vieții sale perioada pe care o considera cea mai semnificativă, mai revelatoare pentru cititori: 1940 - 1954. Adică exact momentul dramatic, de răscruce, pe care l-a trăit România, cu uriașele transformări pe care le-a adus istoria: războiul, anii de confruntări 1944 - 1947, instaurarea comunismului, regimul de „democrație populară”.

În același timp, această perioadă a însemnat și momentul „trezirii” poetului din utopia comunistă a tinereții sale, în care crezuse cu toată sinceritatea.

Căci Miron Radu Paraschivescu a făcut parte din generația de stânga a intelectualității românești. Puținii intelectuali care au crezut atunci în socialism sperau, ca și întreaga stângă europeană, că U.R.S.S. (identificat cu comunismul), care se împotrivise fascismului, își va rectifica traseul și erorile, regăsind modelul democratic.

S-au înșelat cu toții: și intelectualii români și intelectualii de stânga din toată Europa. Numai că M.R. Paraschivescu a fost printre cei foarte puțini care au recunoscut și și-au mărturisit eșecul în paginile acestui jurnal, ba, mai mult, a dorit ca publicul de mâine să-i cunoască experiența și amara spovedanie. El conștientizase, în 1952, „evul de întunecime în care am intrat” noul ev mediu care ne bate la ușă” și încerca să depună mărturie despre „acest timp al abdicării, al falsității și al autoumării”.

Sincer cu sine însuși, liber, el s-a împotrivit tuturor dictaturilor: și celei regale și celei antonesciene. Cum putea să tacă în fața ororilor celei mai teribile dintre ele, cea comunistă?

EL a voit să lase această spovedanie, ceea ce, trebuie să recunoaștem, pentru acea epocă, era dovada nu numai a consecvenței cu sine însuși, ci și a unui mare curaj. Câte exemple similare mai există, în interiorul literaturii românești a epocii?

Iată de ce, din multe puncte de vedere, Jurnalul lui Miron Radu Paraschivescu e o carte, în felul ei, unică.

Și iată de ce, o dată în plus, suntem bucuroși că putem pune la îndemâna cititorului de azi și de mâine textul acestei ediții, care este departe de a epuiza întreg cuprinsul jurnalului lui M.R. Paraschivescu.

Proiectul tipăririi „chintalelor de hârtie mângălită”, a întregului jurnal așadar, va fi o operație complicată pentru care, din nefericire, nu există acum nici oamenii potriviți, nici mijloacele materiale necesare. Să sperăm că, o dată și o dată, o vom putea-o face, noi înșine sau alții mai vrednici. Deocamdată, suntem mulțumiți că putem oferi cititorului măcar această parte din mărturisirile uneia din cele mai frământate conștiințe a literaturii românești contemporane.

Mulțumim pentru aceasta Doamnei Letiția Berindean, păstrătoarea moștenirii literare a lui M.R. Paraschivescu și Domnului Dumitru Andrei Paraschivescu, fiul scriitorului, pentru bunăvoința și încrederea cu care ne-au pus la dispoziție manuscrisul și, nu mai puțin, pentru imensa răbdare cu care au așteptat apariția acestei cărți. Nimic din efortul pe care, în aceste vitrege vremi, a trebuit să-l facem pentru publicarea Jurnalului nu pot egala marea lor generozitate și devotamentul arătat operei celui ce, începând de azi, întrește rafturile bibliotecilor noastre, cu o operă de referință.

VASILE IGNA

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

După propriile mărturisiri, Miron Radu Paraschivescu a început să-și scrie jurnalul în anul 1936.

Din 1940, conștiința că „jurnalul meu este, sigur, singurul lucru pe care-l scriu eu, cu adevărat” (10 febr. 1940), devine foarte clară, numeroase însemnări ulterioare întărind și explicând, foarte exact, dubla lui înfățișare de „roman al vieții” și document

Astfel: „jurnalul meu e o carte ca oricare alta, a cărei publicare o râvnesc și o pregătesc” (4 august 1940) sau: „De aceea, singura carte care-mi rămâne de publicat, într-adevăr, este acest jurnal. Trebuie doar să reușesc să fiu în el destul de sincer. Sunt unele prăpăstii de turpitudine în mine, sunt și unele accente de candoare și e, mai ales, acea strădanie de a mă surprinde și de a mă păstra pe un plan de conștiință critică asupra actelor mele, cel puțin una de înregistrare dacă nu și de valoare, de schimbare a destinului meu – care pot da preț acestor pagini și *pot învăța o generație viitoare cum a fost aceea care a precedat-o și cum nu trebwie ea să fie*” (21 iulie 1945 – s.n.).

La mijlocul anilor '70, bolnav și mai dezamăgit decât oricând, începe să publice o serie de fragmente în revista „Luceafărul”. Intervenția brutală a cenzurii îl revoltă și îl face să caute alte soluții.

Într-o scrisoare către profesorul Ghiță Ionescu, datată „Văleni, 26

octombrie 1969", cere și ajutorul acestuia, precizând: „... crezi că ai putea face vreo editură să-mi angajeze această, în fond, singură carte de proză? Nu e atâta de scandal, cât un document al generației noastre. În România sunt slabe speranțe să apară, în străinătate ar fi nevoie, e drept, de multe trimiteri în subsol și mă întreb dacă ar putea interesa. O ediție nerevăzută deloc, în primă transcriere, i-am lăsat. lui Ierunca, acum doi ani”.

Într-adevăr, așa cum mărturisește Virgil Ierunca în *Prefața* la ediția franceză a jurnalului: „În timpul unei prime călătorii la Paris, Miron Radu Paraschivescu mi l-a încredințat (jurnalul n.n.) și mi-a cerut să fac tot ce-mi va sta în puteri pentru ca el să apară în Franța. Era conștient de riscuri, dar, ca întotdeauna, era pregătit să și le asume”.

Grație devotamentului și strădaniilor lui Virgil Ierunca, jurnalul avea să apară în 1967: *Journal d'un hérétique. Fragments*, Traduit du Roumain par Claude Juillet, Préface par Virgil Ierunca, Editions Olivier Orban 1976, 331 p. De menționat că, grație aceluiași Virgil Ierunca, săptămânal, timp de mai multe luni, postul de radio „Europa Liberă” a transmis și comentat numeroase fragmente din jurnal.

Ediția de față reproduce, după manuscris și dactilograma supravegheată și revăzută de autor, însemnările cuprinse în intervalul 1940-1954, aceeași care a fost luată în considerare și de Virgil Ierunca, la alcătuirea ediției sale.

Pentru perioada 1940 - 1947 ediția are la bază un număr de zece caiete manuscris, numerotate de la V-XV, după cum urmează: V: Jurnal 1940 - 1941; VI: Jurnal 1941; VII: Jurnal 1941; VIII: Jurnal 1941; IX: Jurnal 1941 - 1942; X: Jurnal 1942; XI: Jurnal 1942; XIII: Jurnal 1942; XIV: Jurnal 1942 - 1943; XV: Jurnal: 1943 - 1944 - 1945-1947.

Pentru anul 1946, ca și pentru perioada 11 iunie 1947 - 18 decembrie 1948, în absența manuscriselor, ediția reproduce dactilograma revăzută de autor, cu toate tăieturile și adăugirile efectuate de acesta.

Trebuie să menționăm, însă, că pentru tot intervalul de timp cuprins în paginile de față, ca, de altfel, și pentru perioada de după 1954, există, de asemenea, un număr important de însemnări disparate făcute fie pe carnete pe dimensiuni mici, fie pe foi de diferite mărimi, în care se notează fugar evenimente, nume, proiecte, bruioane de poezii, de articole etc. pe care nu le-am luat în considerare, dar, care într-o altă eventuală ediție ar putea fi cuprinse, fiecare la locul potrivit. Prezenta ediție, neambiționând să fie una integrală, definitivă și critică (ceea ce ar fi presupus un foarte serios aparat de note și cuprinderea tuturor textelor cu caracter de „jurnal” și destinate, cel puțin în intenția primă, de a face parte din acesta), ne-am mărginit de a considera important să reproducem ceea ce autorul însuși considera a fi important să fie publicat pentru ca jurnalul său să-și păstreze caracterul de „document retrospectiv și oglindă critică” (18 oct. 1952 - s.n.)

Printre paginile dactilografiate am găsit, de asemenea, o listă cu 77 de nume (toate prezente în cuprinsul jurnalului) cărora autorul le destinase (probabil în eventualitatea publicării iminente) pseudonime (de ex. Aurel Baranga - Cornel Rang; Geo Bogza - Teo Berza; Eusebiu Câmilar -

Ambrozie Blidaru; Gellu Naum - George Manu; Vladimir Streinu - Calomfir Mezinu; Magdalena Rădulescu - Marilena Vasilescu etc.) pe care renunță însă să le folosească. În dactilograma pregătită de autor, unele din numele reale apar înlocuite cu pseudonime doar în câteva locuri; am revenit la cele din prima redactare.

Se impune și o scurtă explicație a titlului. Pe toate caietele-manuscris, ca și în fragmentele publicate în presă, figurează simplu: *Jurnal*. Titlul *Jurnalul unui cobai* apare pentru prima dată (și singura, de altfel, identificată de noi) în scrisoarea, deja pomenită, către Ghiță

Ionescu din octombrie 1969. Am optat pentru acesta, nu numai pentru că respectă dorința expresă a autorului, ci și pentru că față de impersonalul *Jurnal* sau *Jurnalul unui eretic* (titlul ediției franceze) ni s-a părut că exprimă cel mai exact condiția (socială și morală) a acestui fascinant personaj care a fost M.R. Paraschivescu, în raport cu sine însuși și cu epoca sa.

Nu am adăugat note de subsol și informații suplimentare care, credem, ar fi încărcat inutil textul, cu atât mai mult cu cât aproape toate „personajele” acestei cărți sunt bine cunoscute cititorului contemporan.

În privința reproducerii textului am avut în vedere, înainte de toate, concordanța dintre textul manuscris și dactilogramă, în lipsa manuscrisului reproducându-se întocmai textul pregătit de autor. Ne-am conformat, de asemenea, normelor ortografice și de punctuație în vigoare, lăsând, totuși, o marjă de exprimare și unor mici particularități ale autorului, atunci când ele reveneau cu oarecare insistență.

MARIA COORDONEANU

1940

10 februarie

Acum abia încep să-mi dau seama de ce m-am apucat să țin jurnalul ăsta. Fiindcă alaltăieri noapte, Paul mi-a spus că viața mea personală și intimă ar fi „extrem de interesantă”. Oho! se putea flaterie mai mare? „Extrem de interesantă” a mea viață! Și asta o spune, cine? Paul. Deci: jurnal! Pentru Istorie, pentru ETERNITATE, Nucicule! Bravo, extrem de interesante! Scriți băieți! Și scriu. Dar unde nu mai încapе îndoială că scriu pentru ca să fiu citit, e când îmi fac frazele cu ceasuri înainte. Și, poate, e numai o deformare profesională sau, poate, gustul meu pentru flori și bibiluri. Că d-aia sunt „mahalagist”.

Apropo de Gina și flateria lui Paul. Gina vorbea ieri de Ghiță Ionescu: că e leneș, că e cheltuitor, că-i place să fie lingușit, flatat, lăudat... Și mă gândeam la mine: aidoma. Cu nimic nu mă cumperi mai sigur și mai veșnic decât cu flateria. Asta e „boierul” din mine, sau parvenitul? Dacă m-aș ține după genealogie, atunci și Ghiță, și eu, care avem nume grecoalice, ne bucurăm de ultimele luciri ale Fanarului. Ce gust de linguseală trebuie să fi avut scursorile grecești de acum două sute de ani, venite la valahii „proști și slugarnici” să-i învețe carte, metanii și șmecherii! Exact gustul lui Ghiță și

al meu. Sângele apă nu se face, desigur.

14 februarie

În sfârșit, lucrurile s-au limpezit: mult așteptata întâlnire cu Florina s-a produs și a produs asupra mea o jalnică impresie. N-am iubit-o niciodată pe fata asta; cel mult dacă am încercat să „mă verific” prin intermediul ei. Am stat până la două noaptea în cafenea. Tot timpul mă gândeam la Loti și – curios – nu-mi imputam nimic din purtarea mea față de Florina. Dacă aș fi putut să-i spun totul lui Loti! Dar pe ea a trebuit s-o mint ca să-mi justific întârzierea. Încă mă întreb ce dracu’ m-a mânat spre Florina? Probabil, gustul meu maladiv pentru lucruri în descompunere, pe jumătate moarte. Față de Florina, Loti e sănătatea frumoasă, tinerețea, luciditatea, conștiința și inteligența vie. Florina mă plictisește, în cel mai bun caz. Loti mă plictisește numai când e „nevastă”. Sunt sigur, însă, că-și va birui ea și defectul ăsta mic. Oricum, mă simt eliberat ca de-o poliță pe care-am achitat-o. Nu mai sunt dator cu nimic nici curiozității, nici ambiției mele. Pauvre Florina!...

Două lucruri supărătoare pe astă-seară: întâlnirea cu Matei Socor, arogant și suficient, obraznic și idiot; nu m-am putut stăpâni și mi-am ieșit din sărite, așa cum știu eu. Dacă eram mai țeapăn, cred că-l cârpeam în stradă.

Apoi, Hurtig care mi-a spus ritos că nu vrea să mă angajeze. (Să fiu într-un declin de structură, sau numai într-o „passă* proastă?) Jenantă, convorbirea cu Hurtig, fiindcă era o confruntare cu Mircea care-mi spusese că „totul s-a aranjat. Bietul de el, abia a putut să-i riposteze lui Hurtig, strangulat: „Cum, mă dezmințiți atât de categoric?”

Traian mi-e din ce în ce mai drag. Pare atât de simplu omul ăsta – și de lipsit de pretenții! Poate că e un caracter. În orice caz, până la proba contrarie, îl socotesc un bun prieten al meu.y

*

Aastă-seară, după îndelungi (și îndreptățite!) ezitări, am început să fac ordine în hârtii. Dumnezeuule! Câtă dezordine e în capul meu! Mi-am revăzut manuscrise, însemnări, fișe. Groaznic! N-am legat două idei una de atâta; numai crâmpie.

Am recitat o parte din scrisorile trimise cu 5 – 6 ani în urmă lui Loti. Și mi-am descoperit o rușinoasă scădere. După pagini de mare tandrețe, pun câte-o concluzie foarte-foarte practică: să aibă grijă de onorariul meu de la „Cuvântul Liber*”, să-mi trimită hainele, să... Trebuie să mă corijez grabnic. Nu mai poate merge așa. Eu sunit un „boem” și trebuie să nu mă viciiez cu socoteli meschine. Mi-am regăsit în aceste scrisori o imagine de care nu pot fi, nici pe departe, mândru.

*

O constatare făcută pe drum: tot ce scriu la gazetă este *exact* ceea ce m-ar oripila să citesc sub semnătura altuia. E vorba de reportagii, nu atât de pagina II unde caut „să mă păstrez” cât mai mult. E adevărat că reportajul are pentru mine valoarea unui lucru scris de altul. Dar tocmai faptul că

scriu atât de liber, așa cum scriu, trebuie să-mi dea de gândit. Dar asta e o chestiune care mă interesează din ce în ce mai puțin. Eu rămân la ceea ce mă interesează, și preocupat numai de asta.

Oricum, conștiința că scriu pentru o zi e dăunătoare scrisului. Dar zi de zi, face o viață sau o parte din viață.

Sunt frânt de oboseală.

19 februarie

Amator semidocht de definiții cum sunt (ca toți semidoctii, vreau să am toată știința lumii comprimată într-un bulin), aş putea astăzi să definesc rostul și calitatea jurnalului: un prieten în singurătate. Îmi apare, într-adevăr, astăzi, cât se poate de limpede, că am pornit să țin acest jurnal tocmai fiindcă morbul singurătății – care mă paște lent dar sigur, de doi ani încoace – a ajuns acum să mă domine cu totul. Abia am așteptat astă-seară să fiu acasă, ca să mă refugiez în paginile astea, părăsite de aproape o săptămână. Și ce mai săptămână!

Un val-vârtej, o stare de confuzie atroce pe care aş fi-njurat-o dacă o întâlneam oriunde, în paginile vreunei cărți. De la Florina neîubită, la Loti iubită, – de la ele, la Natașa-maimuțica, o rusoaică amuzantă și plictisitoare deopotrivă. Pe urmă, iar: mi s-a părut că Florina e ideală penătru mine, apoi din nou retractări. Loti mi-este cu atât mai aproape, cu cât sunt mai depărtat fizic de ea. Până la urmă, Dumnezeu știe cum se va sfârși totul.

Oricum, sigur este că noi toți trăim o îngrozitoare epocă de dezagregare; suntem – cum am spus-o și anul trecut în „faimosul” meu articol rămas nepublicat – o generație fără căpătâi. Mă cred unic și, când colo, toți îmi sunt frați și oglindă; toți căutăm să ne înșelăm cu o chietudine, cu o certitudine pe care n-o aflăm în noi, *fiindcă nu este nici în afara noastră*. Dacă poate fi vorba de naționalism, asta e singurul adevărat: trăim cu toții drama poporului și a țării acesteia, la răspântie de veacuri și de lumi, fără axă, fără temeieri. Ne păcălim cu niște FIN-uri sufletești, de ecuație personală. În fond, dedesubt, totul se surpă, totul se macină. Cred că nimic, absolut nimic, afară de o revoluție universală, nu ne poate da certitudinea absolută după care suntem însetați.

*

Serile trecute la Gina, cu Ghiță și Perahim. Pentru a nu știu câta oară, am fost laș și nu am îndrăznit să-i spun lui

Ghiță tot ce cred despre el. E o dramă a inteligenței, vorba lui Mircea Streinul, sau o rezervă de om „bine crescut”? Ghiță îmi place și-l detest în același timp. Poate că, odată și-odată, voi avea cu el marea explicație. Și același refren: la ce bun? N-o să mă înțeleagă cum – poate – *nu-l* înțeleg nici eu. Suntem condamnați la singurătate. Asta e singura certitudine: fiecare în singurătatea lui, din care încearcă zadarnic să scape. Nu mai putem comunica. Dacă ne-au lipsit lagărele de concentrare sau celulele hitleriste, în schimb ne-au crescut de jur-împrejur zidurile mult mai tari, mai neînfrânte ale singurătății noastre. În închisoare ai cel puțin iluzia și nădejdea că ai putea comunica cu cei de afară. Așa cum suntem însă,

suferim o condamnare fără apel și fără rezonanță.

Tinerețe fără căpătâi! Țară fără căpătâi.

*

Vechea spaimă reînvie. Cea din 1931 - 32. Astă-seară am trăit aici aidoma zilele însorite, dar înăbușitoare de la Slănic, de pe bulevardul Ploieștilor, la reîntoarcere. Aceeași atmosferă înăbușitoare, de sfârșit de lume, de înaintea cutremurului. Am revăzut străzile Ploieștilor, cu flăcării lui inutile și fonfi, cu pomii sumbri, prăjiți, cu asfaltul prăfuit, cu băncile goale, prin grădini.

Slănicul, cu fetițe prostuțe, cu fanfară, cu băile, cu vilegiaturiști de mână a treia. Idile, ca să-ți treacă de urât, apă sărată, sărată. O, Doamne!

Preocupările mele, sărace, nici nu le mai știu. În fond, n-aveam nici atunci, ca și azi, nicio preocupare decât să scap de mine. Dar era, cel puțin, căldura verii. Zăduful. Ce mare lucru e vara! Te deschei la gât și umbli ca un câine prin praf, prin sudoare, prin întunericul nămiezii. Și furtuna care amenință fără să vină.

*

4 martie

Iată-mă incapabil de-a ține un jurnal. A trebuit să iau în mână jurnalul lui Dabit pentru ca, prins de remușcări, să mă întorc la al meu pe care-l acoperise - la propriu, nu la figurat - praful.

Și câlte lucruri nu s-au petrecut de când am încetat să mai scriu în el!

Am „consumat” aventura cu Florina. Dincolo de sexualitate, nimic. Adică, da, foarte mult: dovada micimii ei. Și totuși, *trebuia* să fac asta. Astăzi, când mă gândesc la tot, mă mir cum am putut s-o înșel pe Loti cu Florina. Dar a fost oare cu adevărat o „înșelare”? Cred că a fost: - sunt sigur că a fost - simpla mea experiență de „verificare”. (îmi place să scriu în jurnal fiindcă am limbajul meu, semnele mele. Ce bine e așa! După ce ai fost și ești și vei fi silit să scrii pentru ziar articole cât mai explicite, cât mai lizibile.)

Sunt mulțumit că am terminat cu Florina și sunt nemulțumit că n-am avut bărbăția onestă de a i-o spune și ei, în față.

Dar, în sfârșit, lucrurile sunt aproape total limpezite. Cred că pot șterge „aproape” ca să-l înlocuiesc cu „pe deplin”.

Loti rămâne - și cred, pentru mult timp, dragostea mea cea mare.

*

Am avut, am și bănuiesc „în preparație”, niște „revelații”.

După Florina - Exupéry. Una, decepție și silă; celălalt, entuziasm, surprindere, admirație. Am descoperit, prin el, raporturile clasice, vechi, antice, ale omului față de viață. Elementele. De-aia am și scris, în fond, articolul despre reîntoarcerea la clasici. Cartea lui Pippidi n-a fost decât un pretext.

*

Îmi dau seama din ce în ce mai mult de situația din România și de Națiunea ei de a exista ca stat de sine-stătător. Argumentele mă copleșesc.

Trebuie să mi le enumăr, dacă nu să le ordonez.

1) Dintotdeauna am fost semicolonie. De la Unire până azi, guvernele României n-au făcut decât să cerșească Apusului bani pe care i-au plătit cu munca iobagilor. Deci, nici urmă de „independență națională”.

2) Cu toate că ne lăudăm cu „prin noi înșine”, nici petrolul, nici bucatele, singurele avuții cu adevărat universale ale României, nu ne aparțin decât nominal.

3) Cu toate că avem o organizare statală modernă, nu suntem capabili să ne conducem singuri. Existența, sau mai bine zis, co-existența noastră în „Mici înțelegeri”, „înțelegeri balcanice” etc., arată că singură formula statului federativ ne poate fi recomandată. Deci, a se slăbi cu „suveranitatea națională”, cu „independența”, „autarhia” și nu mai știu ce fel de „auto”.

4) Mizeria morală care roade temeliile acestui stat românesc nu e un viciu de suprastructură; el arată unul mai adânc, de structură. E inadmisibil ca după 22 de ani de la Unire, un stat cu adevărat liber și întreg să sufere de corupția, venalitatea, murdăria de care suferă România. N-am fost, nu suntem, nu vom fi liberi decât în măsura în care această libertate va fi una a dictaturii populare. Puțin îmi pasă pe ce cale și cu concursul cui o vom realiza. Vorba lui Roman Fajans: „Un popor, domnul meu, își merită întotdeauna conducătorii pe care-i are”.

5) Polonia lui Fa ans e, pentru mine, o tristă, dar strălucită exemplificare a acesitei sentințe. Și mai e și un amenințător exemplu pentru soarta României. Au fost, lângă noi, două state născute, ca și România de azi, de pe urma războiului mondial din 1914: Cehoslovacia și Polonia. Într-unul, democrație organizată, temeinică, liberă; într-altul, dictatură, lipsa oricărei coloane vertebrale, mizerie, clică dictatorială. Amândouă s-au dovedit hibrizi. Puse la marea încercare, au căzut amândouă.

Și vrem noi să rămânem tari și mari!...

Aș mai avea poate, de le-aș căuta, și alte argumente. Mi-e lene și silă.

*

Dispută aprinsă cu d-na Bauh. Confuză și încrezută, ca totdeauna. Am încercat, fără succes, să-i explic că valoarea umană a unui mujic rus nu diferă *cu nimic* în minus față de aceea a unui muncitor, intelectual sau conte englez sau franțuz. Ceea ce diferă sunt datele obiective, istorice, naturale, tehnice etc. Dar *omul* din ei poate atinge aceleași culmi și poate cădea în aceleași prăpăstii.

Îmi dădeam seama, în focul argumentării mele, cât de puțin înțelegea cucoana asta din tot ce-i spuneam. Ea răspundea mereu: „civilizația, civilizația!...” ca și cum civilizația ar fi ceva care-ți crește în inimă, în sânge, în suflet. Când ea nu e decât o ambianță. Când, pentru mujic, civilizația e izba, după cum, pentru american, block-house-ul.

Am continuat totuși discuția, fiindcă, dacă n-o puteam lămuri pe cucoana asta, mă lămuream și mai bine pe mine.

*

O cucerire pe ziua de azi: a fi un om, adică a gândi, a simți și a reacționa ca un om, în orice împrejurări *demne de un om*. A fi egal cu tine însuși. Acesta e idealul pe care trebuie să-l am în vedere. Mă va costa mult, știu, dar nu voi abdica de la această linie de conduită.

Să-mi pot spune mie, în fiecare seară: n-ai pierdut o zi; ai fost tu, tu însuși, Nuci, cu toate naivitățile, prostiile, eșecurile, mâhnirile și bucuriile tale!

E destul pentru azi. La lucru, deci!

5 martie

Am citit abia zece pagini din jurnalul lui Dabiit; dacă este un jurnal sincer, adică într-adevăr intim, scris fără intenția sau gustul de a fi dat publicității, atunci Dabit era un tip mult mai mare decât în cărțile lui. E o răsuflare largă și o frază grea, moale, caldă, care circulă printre rânduri ca o sevă, ca un râu; îmi amintește de Mureș, așa cum curge în regiunea Devei, cu coturi largi, ca un balaur mare și blând. Îl invidiez pe Dabit că știa să scrie atât de frumos un jurnal. Mi-o repet: *dacă era sincer*.

*

Azi, la gazetă, m-am apucat să-i vorbesc lui Bebé Roman despre România. Tot ce-am scris ieri în jurnalul meu. La început, era mirat. Apoi, aveam impresia că e prins de argumentare, dacă nu chiar convins. Totuși, n-a uitat să-mi spună că sunt un sentimental. Avea dreptate. Toți care-mi spun asta au dreptate. Și eu, care mi-o repet de zece ori pe zi, am dreptate. Sentimental sau senzorial?

*

Mi-aduc aminte că Ghiță Ionescu îmi spunea acum câțiva ani că n-a văzut om mai încrezător (deci mai lipsit de capacitatea de a-i cunoaște) în oameni, ca mine. El se mira cum de l-am iubit pe el.

Într-adevăr, încep să cred că n-o să știu niciodată să cunosc oamenii. Aș putea chiar să stabilesc un criteriu: orice om pe care mi-l apropii sau de care mă apropii, nu este un om în înțelesul pe care-l visez. Greșesc cu precizie, întotdeauna.

De altfel, asta nu contează. Ceea ce mă sâcăie e că acest *gust* (nu știu cum să-i spun) pentru oameni care se dovedesc viciați, răi, falși, îmi e propriu. N-am niciun amic adevărat; afară, poate, de Bébé Hillel. Îi enumăr în gând: Paul, Liebligh (care ne-a mințit cu „nevastă-saa”), Roll, Bauh... Ghiță Ionescu poate fi liniștit: nu m-am abătut nici cu el de la greșeala mea obișnuită. E la fel de rău și ne-onest ca toți ceilalți, cu toată inteligența lui de mare preț.

De aici, teama mea că nu voi putea niciodată în viață să am aderanță cu oameni ca mine: cinstiți, camarazi, *sentimentali*.

Mult aș vrea să fie doar o teamă.

O singură dată am „intuit” și eu un om: pe Loti. Dar ea e un copil, mai

mult decât un om. Scumpa de ea! doarme ca o mătă, și răsuflă atât de ușor, că, deși scriu la căpătâiul patului, nici n-o aud. E atâta tinerețe și frăgezime în omulețul ăsta! Și atâta caracter și inteligență, cât n-ar putea bănui nimeni.

Nimeni, afară de mine care am descoperit această micuță și scumpă insulă a vieții mele.

*

Acum aş scrie un poem pentru Loti. Dar cum? Vorbele mi s-au terminat. O iubesc senin, liniștit; sunt ca o apă calmă în care se adăpostesc și pietrele, și nuferii, și algele, și peștișorii, și brotăceii. Așa o iubesc pe Loti. Ca pe elemente. (Dar lucrul ăsta l-am scris încă acum doi sau trei ani, într-un poem.)

Ceea ce mă ferecește în dragostea asta e noutatea ei simplă și curată. Aceeași, și mereu alta. Sunt eu nebun, sau Loti e o comoară? Nu interesează. Sigur e că astăzi, când am 28 de ani bătuți pe muchie, pot muri liniștit: fericirea am cunoscut-o.

Îți sărut ochii, gura și părul, Loti! Tu mi-ai dat-o. Și-ți spun somn ușor!

6 martie

Când vrei să le cauți și să le găsești, găsești rațiuni pentru orice. Adevărul e că eu n-am mai căutat de mult rațiuni pentru jurnalul meu. Dar astă-seară, când coboram din tramvai, cu punga de portocale pentru Loti, mi-am spus că jurnalul meu este, sigur, singurul lucru pe care-l scriu eu, cu adevărat. Între articolele de gazetă (și azi am scris unul, lung și insipid) scrise cu gust de cocleală în gură – ce bune sunt țigările, în redacție! – singurul lucru care-mi mai rămâne, ca să vorbesc eu, este acest jurnal. Cartea despre Mateiu Ion Caragiale am intrăit-o într-atâta, încât nu știu cum aş putea-o scrie mai bine decât am gândit-o. Iar cea despre România, dacă o voi scrie, când va fi gata o să fie anacronică: va apărea într-o Românie sovietică și va avea cel mult valoarea îndoielnică a unui document îndoielnic. Cât despre poezii, cine știe dacă vor dura!

Mult aş da să pot scrie un roman. Dar asta n-o să pot niciodată; trebuie neapărat să fii un om gras dacă nu și înalt, ca să poți scrie un roman bun. E vechea mea teorie: Balzac, Stendhal, Flaubert, Roger Martin du Gard, la franțuji; Sadoveanu, Stere, Rebreanu, la noi. Dacă n-ai acea plenitudine fizică, de unde să poți puisa un roman? Din nervi și oase nu poate ieși decât, cel mult, un eseu.

De aceea e binevenit jurnalul ăsta. Numai de m-aș ține de el. E adevărat că în asta intră și vechea socoteală: a dura. Așadar, dacă articolul de gazetă nu trăiește decât o zi, dacă roman nu pot scrie, dacă eseu despre M.I.C. e superfluu, dacă

„România noastră” va fi anacronică, nu-mi rămâne decât jurnalul, *ca să fie citit*. Altfel, de ce l-aș scrie? De ce nu mă mulțumesc – Dumnezeuule! – cu o existență de nivel mijlociu, fără aspirații la „eternitatea” tiparului? Dar aici nici eu nu mai pot răspunde, ci doar orgoliul meu.

*

Apropo de M.I.C. M-am întâlnit azi, în lift la gazetă, cu Vladimir Streinu, cu care comunic din ce în ce mai rar. Stăm la doi pași unul de altul și nu l-am vizitat de un an, aproape. Când ne vedem, lucrurile se petrec simplu:

— Ce mai faci?

— Bine, mersi.

— Ce mai lucrezi?

— Nimic, sau aproape. Citesc.

Mi se pare totuși că sub aparenta noastră indiferență se ascund doi adversari. N-aș ști să spun de ce. Poate că mă înșel.

Azi, în lift, această bănuială mi-a fost resuscitată.

Streinu: Ți-am citit pe Mateiu Caragiale. (Rânjea, sau mi s-a părut? Oricum, a spus-o scurt și tăiat. Fără comentarii.)

Eu: A, marota mea!

Streinu: Marotă, - nu slăbiciune?

Eu: O marotă nu e slăbiciune?

Streinu: Da, dar o slăbiciune maladivă.

Eu: Exact. Pentru mine, Mateiu Caragiale e o slăbiciune cu adevărat maladivă.

Zâmbete fals afectuoase, străngeri de mâini la fel de false. Mi-e - vorba lui Arghezi - greață.

*

Ziua s-a deschis tâmpit, cu o scrisoare de la Isac, în care mă tutuiește și-mi dă ordine. Vezi, Nucicule! cine te pune să fii „drăguți” cu oamenii? Și de ce n-am crezut decât pe sfert când mi s-a spus că e nebun?

*

Pe urmă, la Bauh, m-am întâlnit cu Bogza pe care izbutisem să-l evit ieri, la dentist. Convorbire deșartă. L-am mințit despre situația mea militară, cu voluptate. L-aș minți așa oricând și despre orice. L-aș palmui dac-aș putea. El și cu Zilber au izbutit să mă descopere așa cum nici eu, nici alții n-ar fi crezut că pot fi: ranchiunos, meschin. Ce dovadă mai concludentă de murdăria acestor oameni, dacă au putut să mă facă așa cum nu sunt? Trebuie să fie extrem de josnici. Nici

Șorban, nici Bauh miosul, nici Paul, nici Hulea n-au stârnit în mine ranchiuna și disprețul rău pe care Bogza și Zilber mi l-au stârnit. E o reacție ca aceea a scuipatului care-ți umple gura când ai o rană la gingie.

*

Astă-seară, la redacție, Roll mi-a dictat un cântic de mahală, „o minune. Scriam la biroul mare, unde scriu articole și reportaje. Când am scris: „Futu-ți muma-n cur, țărână...”, am avut un soi de reacție ca și când aș fi fost prins, în liceu, la closet, cu țigara-n gură. În redacția „Timpului”, pe masa unde scriu articole „onorabile”, am scris două vorbe care, scrise pentru tipar, ar fi dinamită. Câtă dreptate are Freud! Vorbele sunt tot atât de oprite ca și sentimentele, ca și actele, ca și oamenii. Când ies la lumină, sunt incendiare, fac revoluție.

*

Am uitat sau n-am dat atâta importanță faptului petrecut mai serile trecute la Șmilovici. Când Roll pune probleme de ecuație algebrică (mai ales cea cu 30 de lei împărțiți la 3), nu puteam urmări de fel firul dezlegării. Dar tot timpul bănuiam, sesizam unde e viciul de raționament. Mai departe nu puteam merge.

Cred că matematicile și logica formală rămân cea mai bună tehnică pentru cunoașterea intensității și calității inteligenței. Eu m-am recunoscut pe mine în neputința de a. descoperi firul raționamentului, ci doar de a sesiza viciul de judecată. Sunt intuitivul dintotdeauna. Efortul continuu mă depășește.

I-am arătat lui Loti aceleași probleme; în două secunde le-a rezolvat. Asta e diferența dintre ea și mine: acuitate, inteligență rapidă și practică.

De altfel, dacă ea nu m-a înșelat niciodată, pe când eu m-aș putea culca cu orice femeie drăguță, asta nu dovedește decât *întregimea* ei față de mine care sunt un diletant, un indecis, un slab. Ea e un caracter - eu, un imbecil, în sensul etimologic imbecil.

*

Bebè Roman mi-a istorisit ieri un episod pe care nu-l voi uita. Își făcea ghetele la un lustragiu de pe strada Regală (e una din străzile care-mi plac cel mai mult din București: îmi sugerează Franța și Spania). Deodată, dintr-un gang a țâșnit un om în capul gol, gesticulând, răcnind: „să mă lase-n pace! Futu-le Dumnezeii lor de bandiți! Să mă lase-n pace! Să le fie de cap, și lui Tătăărăscu, și Frontului Renașterii, futu-le Dumnezeii lor de bandiți!”

Lumea privea, ca la circ. Și omul continua să înjure, să strige, să gesticuleze. Toți așteptau să vină un vardist să-i aresteze. Bebè l-a întrebat pe lustragiu ce e cu omul ăla. Și lustragiul, simplu, cald, uman - uimitor, neașteptat de firesc.

— „Ei, domnule! Un om necăjit!...”

Nici urmă de zâmbet în vorbele astea; dimpotrivă, compasiune, înțelegere.

„Mă gândeam la ftine, Miroane, și-mi părea rău că nil ești acolo, de față”, - mi-a spus Bebè Roman.

Nu știu dacă Roman e farsor sau ba. Dacă vrea să spună prin asta că exasperarea acelui om era echivalentă celor ce-i spuseseam acum câteva zile despre România; dar în inima mea el capătă din ce în ce mai mult loc.

*

Cred că am descoperit încă o lăture a mea.

Azi după-masă, la Paul. Convorbire ternă. Paul nu pierde prilejul unei înțepături; a făcut (a doua oară) aluzie la un citat al meu din Chirico. Altă dată m-ar fi supărat profund. Aș fi plecat ros de enervare. Acuma am zâmbit și aproape că mi-a plăcut. Cred că pot stabili o scară de valori, în raport cu mine: cei care nu mă supără cu răutățile lor îmi sunt cu totul inferiori, sau cu totul dragi. Evident, Paul face parte dintre cei dintâi; delăsarea în care se complăce, amicitiiile lui (Virgil, Șuii, Perahim), problemele care-l preocupă, automatismul scrisului, anti-sovietismul, toate mi-l arată într-o degradare aproape jalnică.

Încerc față de el jena biruitorului.

7 martie

Ce repede trec filele! Nici nu le mai știu numărul, se aglomerează, se alungă, se confundă. Altă dată, când n-aveam ce mânca, abia așteptam să treacă; și treceau atât de greu! prețul ăsta al timpului e prețul vieții noastre. Numai când n-ai ce mânca sau când muncești greu, ții sorocul zilelor. Altminteri, ca mine acum, nu știi când te culci și când te scoli.

*

Azi a nins cu grămada. O zăpadă mare, adâncă, pufoasă; și viscolul! Suntem în martie.

Îmi place Bucureștiul așa: redevine, sub zăpadă, ceea ce ar trebui să fie întotdeauna, - o mahala.

Am descoperit pe când veneam, la șase și jumătate, acasă, o optică nouă. În tramvai, pe fereastra din stânga vatmanului, înghețată, se desenau scheletele copacilor. Era o defilare de vis și de umbre. O altă lume, feerică, dintr-un desen de Max Ernst.

Suprarelismul, îl am aici, la îndemână, *sur le vif*, și nu mă costă nimic. Doar abonamentul lunar, la tramvai.

Mă convingi, din ce în ce, că locuiesc într-un cartier minunat.

*

Deși, tot azi, în Apollodor, am rețrăit anii din 11 iunie Cartierul ăsta e legat de viața mea prin tot ce are ea mai frumos: entuziasmul, UNU, mizeria, masa la hale, micile escapade amoroase.

...Și mama. Și Florina. Și Loti.

Nu, cu siguranță, între 11 iunie și Antim, e Bucureștiul meu cel mai iubit: adolescența mea. Poate că la primăvară am s-o conving pe Loti să ne mutăm pe-acolo.

Degeaba! Dacă aș, sta să fac inventarul străzilor din București, nu știu unde m-aș fixa. De fiecare se leagă o locuință de-a mea (fostă), o amintire dragă, un sărut, o toamnă, o poezie. Se leagă mai ales amintirea prietenilor din care, astăzi, nu mai am niciuna.

Degeaba! Viața nu merge îndărăt, oricât am vrea s-o oprim. Dar îmi place sfârșierea asta înceată, domoală, dulce. Reînvii? Poate. Dar poate că mor, de asemeni.

9 martie

Ieri, am avut o zi plină. Se vestea, de altfel, încă de alaltăieri seară, când m-am dovedit superior lui Dabit. În definitiv, omul ăsta a murit fiindcă era putrezit de mult. „N-am nici iubiri, nici vrăjmașii, în care să iubesc sau să urăsc cu pasiune. N-am nicio pasiune. Nu pot alege între două lucruri...” Și omul ăsta voia o lume nouă? Atunci aveau dreptate legionarii de la „Vestitorii” când spuneau că tot comunismul nu e decât o religie a decadenței. Noroc, numai, că Debit nu era un comunist adevărat. Un confuz.

Eu pot răspunde la toate afirmațiile sale despre sine, punct cu punct,

invers, în ce mă privește. Sunt pasionat, în dragoste ca și în ură, aleg hotărât mai totdeauna, sunt un om întreg. Pornit, poate, dar întreg – în ce privește sentimentele și pasiunile. Și nu știu dacă nu tocmai astea fac un om.

Oricum, pe Debit cel de la 34 de ani l-am întrecut eu la 28.

Mă simt mai sigur pe picioarele mele, pe un pământ mai solid. Cel puțin prin asta, cartea lui mi-a folosit. Dacă o comparație cu mai răul poate avea vreo valoare.

*

Dimineța, la gazetă. Vâlceanu ne anunță că s-a căsătorit în ajun. Felicitări. Zâmbete amicale. Apoi el ne face o destăinuire: „Măi, fraților, am luat o fată minunată. Pe lângă că e dulce și frumoasă, am aflat abia ieri – când le-a pus pe numele meu – că e proprietara a cinci case de raport, cu câte 4 – 5 etaje. Habar n-am avut până ieri...”

Ce mizerie! Ce scârbă! Și nu l-am scuipat. Putoarea asta face pe revoluționarul și pe eroul, care s-a îndrăgostit de bloc-haus-uri, care „habar n-avea până ieri... a Nu știu dacă în toată revolta mea nu este o umbră de invidie. În definitiv mizera și mizeriile îndurate de pe urma sărăciei le-aș vrea și eu îndepărtate o dată pentru totdeauna. Poate că... dar nu* e o prostie. Niciodată n-o să pot lua o femeie pentru banii ei. Sau, dacă-aș face-o, n-o să pot trăi cu ea; nu e chiar aici buba* invidia mea pe Vâlceanu nu pornește de aici, fiindcă el a putut să facă un lucru de care eu nu simt capabil?

Sigur este că Vâlceanu m-a deprimat. Asta e toată strălucita noastră „generație”! Să-i fie de cap! Ce tragică și mizeră condiție! În loc să viseze la revoluție, în loc să-și facă viața și să și-o bizuie pe operă, pe trudă, pe nădejile lor* „băieții” (mult mai bine ar fi numiți „peștișorii”) se aranjează. De la Jac și Paul care trăiesc din osteneala nenorocitelor lor de femei, până la Ghiță Ionescu, Gellu Naum și Vâlceanu, nu e decât o deosebire de grad. (Oho! îi uitasem pe președintele onorific al asociației: Clonaru.)

Mă gândesc, de aici, din nou, la România. Țara asta nu poate fi decât osândită. Măine-poimăine, un Ghiță Ionescu, un Vâlceanu, un Clonaru, asemenea „băieți” pot fi chemați s-o conducă; ce probitate aduc acești inși, ce ținută dreaptă, ce roade ale muncii și efortului lor de a trăi și de a se împlini pe ei, ca să decidă, pe urmă, de o țară? Adă-l, Istorie, mai repede pe Stalin, cu oștile lui needucate! E singura nădejde.

Încolo, jalnica mizerie: miniștrii din așternuturi. Țara lui M-me Lupescu, a lui M-me Gafencu, a tuturor țătelor care și-au întreținut câte-un peștișor ca să-l vadă subsecretar de stat, ministru plin sau rege. Soarta României. Poate că România nu prețuiește mai mult: „Un peuple, mon ami, vaut bien les chefs qu’il possède; il a toujours les chefs qu’il mérite”, spunea Fajans. Și avea, desigur, dreptate. Ce să facem* dacă noi ne suportăm Gafencii și Carolii? Se vede că-i merităm, într-adevăr.

*

Idioții! Nu știu dacă trebuie să mai adaug ceva. Pe Me» zincescu, după ce i-am spus că are o nevastă tâmpită (bănuielile mele se confirmă), l-am

pus să citească cu glas tare cronica mea. A recunoscut că e injurioasă la adresa lui Isachie și „fără perdea”.

Cronica despre Isachie este „un caz”, pentru mine. Așa mi se face portretul, așa sunt etichetat, așa sunt prezentat peste tot și în orice împrejurări. În fața unui adevăr evident, oamenii trag concluzii (în ce mă privește) cu totul pe dos, defavorabile, compromițătoare. Să le fie de bine! Cât o să am prilejul, n-am să-i las în pace. Îi voi pune, întotdeauna, să-mi citească, în fața mea, cu glas tare, articolele, adică actele lor de acuzare.

*

De două zile, tot ezitam s-o anunț pe Florina de hotărârea mea definitivă de a rămâne cu Loti. Mi-era lene, fiindcă mi-era neplăcută explicația.

M-au ajutat împrejurările. Aseară, la 7, găsesc la redacție un plic în care mă anunță că va veni peste un sfert de ceas. Așteptarea mea, pe cărbuni. „Cofetăria mică, modestă ne primea”... (Apropo, - la Palatului, în dos, pe canapelele roase, de pluș roșu, în fiecare după-masă, polonezama-mă cu cele două fice și cățelul, sunt nelipsite. Exact figurația asta îi lipsea acelei cofetării de dinaintea războiului celui mare, cu aerul ei îmbâcsit de amintiri, de parfumul și pudra proastă a curvulițelor care vin acolo, cu tapetul ieftin și gălbejit, cu mesele scorojite, cu plușul scaunelor jegărit: cafeneaua altei lumi, a altei vârste. Cafeneaua cu emigranți și emigrante poloneze. Nu e nicio întâmplare că au ajuns acolo, și le place: așa cum e interiorul acestei cofetării, așa trebuie să fi fost întreaga Polonie a domnilor Bek și Smigli Ridz; învechită, împutită, fermentată).

Discuție cu Florina; eu, calm - ea, exagerat, aproape ridicul de nervoasă. Explicația mea, simplă, sumară, precisă: îmi iubesc nevasta, nu pot renunța s-o mai văd. A ei, nervoasă; fiindcă nu-mi poate spune același lucru?

Câteva judecăți inteligente și care mi-au dat de gândit. „E mai ușor să spui totdeauna adevărul, decât să minți întotdeauna. De altfel, tu ești curajos numai pe jumătate (față de Florina) și laș pe jumătate” (față de Loti). Dacă, însă, iau de bună sentința precedentă, că e mai greu să fi în minciună decât în adevăr, asta ar însemna că însuși faptul că pe Loti am mințit-o și-o mint întruna (și cu câte chinuri și greutate!) îmi dă dovada dragostei pe care i-o port, spre osebire de lipsa de dragoste față de Florina căreia am „curajul” să-i spun tot adevărul.

Acasă, îi propun lui Loti aceeași temă, în abstract: „e mai greu să minți, decât să spui adevărul?”

Răspunsul ei: „Dacă e vorba de un adevăr sau o minciună raportate la tine însuși, e mai ușor să spui adevărul decât să minți; dacă e vorba de raporturile sociale, e mai ușor să minți”. Sunt mulțumit: eu îmi spun adevărul și mie, și celorlalți. Adevărul e unic, pentru mine. Și integral. E singura moștenire nestricată pe care am păstrat-o de la mama.

M-am despărțit de Florina *by accident*. Nici urmă de regret. Dimpotrivă: o mare bucurie interioară, délivrât. Și mi-l aduc aminte pe Gide: „Je ne peu pas supporter ma joie si elle est faite au dépense d'autrui”.

Singurul meu prilej de amărăciune în tot „cazul” Florina. Că n-am o bucurie pură, senină.

*

Mă întâlnesc cu Vinea. Convorbire lungă. Politică. El – confuz, ramolit, dezolant. N-a mai rămas din el decât talentul.

Mergem pe jos, în noapte, prin cartierul Antim: zăpada, întunericul, luminile, biserica. Vechile imagini, amintirile fruste ale copilăriei: clasa a IV-a la Seminarul Pedagogic, pe Rahova, – când stăteam la tata, în Mitropolitul Dosoftei. Imagine a Bucureștilor din stampe și din afișe imediat postbelice, cu țânci șmecheri care vând ziare, cu o basma fluturându-le la gât. Totul e așa de frumos, de feeric, de „vieux style”... Bietul Vinea, – cum să nu fie ramolit!

În timpul convorbirii ce-o avem, mi se relevă un lucru: că Stalin e opresor și tiran fiindcă el trebuie să se folosească, azi, de metodele reacțiunii; de aci și pactul cu Germania. Bolșevismul se află tot atât de aproape de reacțiunea cea mai neagră, în ce privește metodele, – cât nazismul față de bolșevismul cel mai roșu, tot în ce privește metodele. Stalin are nevoia și datoria să păstreze țara socialismului întreagă; el este un conservator al Revoluției, el conservă cuceririle socialiste, structura statului, prin nu interesează ce mijloace. Pe când Hitler are nevoia și datoria de a schimba cât mai mult structura și aparențele statului german burghez. Parola revoluționară se impune. De altfel, mi se pare că tocmai aici e diferența dintre Stalin și Hitler. Pe când unul are în vedere un țel care-l depășește – să păstreze întreagă țara socialistă – celălalt are în vedere un țel propriu, limitat, egoist: să se păstreze pe el la putere, *à tout prix*. E vorba, între ei doi, de aceeași problema a răspunderii, ca și între Stalin și Troțki. În ultimă analiză, de a vedea aproape sau departe...

După ce am vorbit mult, ne-am plimbat mult și m-a poftit să-i telefoniez, Vinea, la despărțire:

— La revedere, domnule Mironescu...

N-am mai încercat să-l corijez. Înainte de-a ne despărți, îi propun o pagină în „Facla” despre Tonitza. Se văietă că acum n-are destulă hârtie, dar peste vreo câteva săptămâni...

— Știu, dar atunci va fi perimat, – spun eu.

— De ce? Are o expoziție pe care-o închide curând?

Încep să cred că am de-a face cu un idiot. sau cu un nebun; totuși:

— Cum, domnule? Tonitza a murit de vreo două săptămâni!

Chipul lui Vinea mai lungit, ochii mai mirați, gura mai țuguiață:

— Ce vorbești, doornule?... Ei aa asta e!?!

...Și eu, care credeam că vorbesc politică, socialism și revoluție cu un om demn de încredere. Și informat.

Și Vinea e, totuși, cel mai de seamă din gazetarii noștri. Dulce țară!

*

Acasă, Loti plânsă. Explicații. Plictiseli. Decid să ne despărțim cu locuințele, de la 23 aprilie. Până azi, sunt decis să-mi țin decizia.

Loti e, totuși, toată viața mea.

Vorbim mult. O observație de-a ei, printre lacrimi: „L-ai văzut pe Ghiță: cu cravate și stofe englezești, cu mănuși peccary, cu cămăși de mătase cumpărate de Gina, dar cu pardesiul și pălăria aia jerpelită. Această fațadă mizerabilă, nerușinată, îl caracterizează cu totul”.

Loti are, ca-ntotdeauna, dreptate.

Și o iubesc mult, mult, și e frumoasă, și dulce, și curată ca un înger.

11 martie

Ieri, duminică. După o întreagă poveste cu Loti, a venit „trădarea”: denunțarea jurnalului; lectură din el, ca să-i dovedesc că o iubesc doar pe ea. I-am spus tot ce-a fost cu Florina, consecvent neputinței mele de a ține un secret (eu îi spun „neputința de a minți”).

În sfârșit, cronica despre Isachie își face efectul. Sunt, provizoriu, concediat de la gazetă fiindcă am scris despre pictorul lui Gafencu așa cum am scris. Mircea îmi spune că Gafencu „e distrus” de cronica mea.

Artemie – care e englez și om cumsecade – se întreabă mirat: „Cum, Isachie este o problemă pentru un ministru de externe?”

Într-adevăr, pare de necrezut; lumea e în război, Ribbentrop la Roma, Ryti și Paasikivi la Moscova, Mannerheim la Stockholm, Sumner Welles în Europa, cancelariile fierb, obuzele trăsesc, oamenii mor.

...Și „cancelarul” (cancelarul, de!) României noastre, domnul (sau doamna?) Gafencu, are o singură preocupare: cronica mea despre Isachie. Nu e rău, pentru mine. Dar pentru România? Cred că faptul ăsta, pe cât de ridicul, pe atâta de meschin, ilustrează întreg peisajul moral al României; de azi într-un an, putem fi colonie germană sau republică sovietică. Domnul ministru de externe, care judecă, se mișcă și gândește din ordinul nevestirii, fosta dansatoare de pielea goală, domnul ministru care „conduce”, chipurile, destinele României în lume, e preocupat, furios și deprimat că Miron Paraschivescu a scris o cronică defavorabilă despre zugravul său de closet (a nu se confunda acest „zugravul” cu epitetul ce și-l acordase Luchian!) C. Isachie.

Lumea asta vrea să conducă lumea. Putreziciunea asta vrea să ne putrezească pe toți. Și crede că va reuși. Nenorocire ție, Românie, lume, dacă vei suporta asemenea juguri! Dar nici nu e nevoie: asemenea juguri cad singure, la cea mai mică atingere; prea sunt putrede. E nevoie, doar, ca iloții să-și scuture odată grumazul.

*

În afară de America și Rusia, nicio țară nu știe să facă film. Am văzut astă-seară, cu Loti împreună, *Pièges*. Influența covârșitoare a plasticii asupra filmului; a anecdotei, a teatrului, așijderea. Numai cinematograful lipsește. (În sală, surprind în fugă chipul – mai buhăit dar încadrat într-un păr de sălbatică – al Ninetei Guști... „și ce fecioară frumoasă erai...”).

O scenă pentru care Mateiu I. Caragiale ar fi trebuit să se scoale din morți: Stroheim, în redingotă, cu pantalon reiat, ghetre albe la ghetetele cu tocuri înalte, mănuși albe, gurmetă peste, – se mișcă automat, delirant, extraordinar, printre scaune, jilțuri, canapele *vieux style*. Decor de acum o

sută de ani, atmosferă de parfumuri vechi, calde totuși, lumină cernită, nebulie, nebulie, praful, uitarea, anii. Și marea revelație: viața acestor lucruri moarte. O viață intensă, puternică, sesizantă. Adevărul timpului nostru: viața veritabilă este, astăzi, viața fantomelor. Noi murim ca să trăiască ele. De altfel, nici nu știu dacă ne-ar putea comunica mai intens altcineva decât fantomele. Ionel Moța avea, pesemne, dreptate: „Se apropie domnia strigoilor. Asta o scria el în 1934. Azi suntem în plina lor domnie.

12 martie.

Soare mult, Calea Victoriei – un maldăr de ruine scăldate-n soarele timid de început de martie. Femeile frumoase, proaspete, fragede, în culori țipătoare, parfumuri, cochetărie. Bucureștiul de primăvară. Cum îl cunosc, – cât îl iubesc! Sunt la mine acasă, măcar că n-am casă nicăieri, nici măcar o odaie.

Tristețea mea de primăvară, inevitabilă, prea cunoscuta tristețe, se împerechează și sporește prin condiția de demi-șomer în care mă aflu.

La Bauh, convorbire susținută de mine; îl recunosc: abil, fals, preocupat de micile-i negustorii. Mă-ntrebam de ce-i vorbesc omului ăsta despre lucruri și probleme care mă frământă și pe care nu le-a înțeles niciodată mai mult de jumătate? Nevoia mea de a, comunica.

*

Mă urmărește spusa lui Hurtig în legătură cu cronica mea despre Isachie: „Dumneata ești un om rău, domnule Paraschivescu...” Cine știe dacă Hurtig n-avea dreptate! O răutate rece, a condeifului. Și poate, teama lui nemărturisită să nu scriu cândva și despre el, ca despre Isachie.

*

După masă, cu Loti, la M-me Sibylle. Repetiție pentru recitalul de duminică. Material pentru mai mult decât o cronică: eseu despre dans. Să enumăr punctele:

1) dansul este ieșirea din categorii, fiindcă întrunește deopotrivă muzica, drama, pantomima, mimica, pictura, desenul; de unde se vede că

2) dansul este arta prin excelență umanistă (comunică tuturor și oricând, – referință la grecii antichității și la rușii moderni);

3) când se ridică la înălțimea unei arte adevărate, nimic din dans nu comunică simțurilor: este senzualitatea intelectuală;

4) un dans adevărat traduce în limbaj rațional toate percepțiile senzoriale.

În sala largă, cu parchetul lustruit, o atmosferă de legendă cu naiade. Corpurile tinere ale dansatoarelor strălucesc de o căldură și o libertate care mă întoarce la elemente, la întâia vârstă a omului. Singurul element „laic”, senzorial, sexual aproape: mirosul proaspăt de sudoare crudă, pe care-l emană trupurile acestor fete.

O revelație: Dudu Crăiniceanu; asemănarea la chip cu Gabriel Negri. Talentul și vibrația unei mari artiste. Uimitoare. Dansul e, pentru ea, joc, poveste, cântec și descoperire. E aceeași și mereu alta. Fiecare mișcare trădează un efort de conștiință susținut de o eleganță a gestului, a trupului. Îi prevăd o ascensiune strălucită. Semne particulare: are 17 ani.

O singură decepție; la sfârșit, M-me Sibylle mă întreabă dacă am să scriu ceva. O voi face, desigur; dar nu pentru ea. Pentru ea, răspunsul meu a fost negativ.

*

Mă hotărâsc, dacă voi fi concediat definitiv de la „Timpul”, să plec la Sighișoara unde să-mi scriu cartea despre Mateiu I. Caragiale, folosindu-mă de materialul strâns până acum.

Fiecare zi din această primăvară este o surpriză și o încântare. Aștept zorile ca să mă bucur de soare, de lumină, de oameni, de viață. O! câtă pasiune de a trăi! Câtă inconștiență în lucrul ăsta!

Pe fronturi, totuși, oamenii se omoară și se vor mai omorî, cine știe câți ani.

14 martie

Azi a fost o zi de primăvară adevărată, nu numai pe pământ, în aer, în cer, dar și în mine.

Lunga plimbare, cu popasuri, cu ocoluri și reîntoarceri, în Cișmegiu. Cât mi-e de drag Cișmegiul ăsta pe care și mama îl iubea atâta, în care ea a trăit câțiva – cei mai luminoși – din anii copilăriei ei amărâte, în casa aceea cu doi lei la intrare.

Și mie, tot copilăria mi-o evocă acest Cișmigiu. Și tuturor copiilor le-o va evoca. Fiindcă este *grădina*. Grădina propriu-zisă, cu atât mai autentică, mai definită, mai conturată, cu cât e zvârlită în mijlocul unui București cu blocuri, tramvaie, reclame luminoase, de neon.

Cișmegiul e autonom; cu pământul, cu pomii, cu atmosfera, cu soarele și cerul lui. Dincolo de grilajul lui începe Bucureștiul: fără cer, fără soare, fără pomi. Cu murdăriile, cu becisnica lui viață de târfe și codoși, de afaceri, de mizerie și desfrâu, de bodegi și otomobile.

Pământul miroase reavăn în Cișmegiul meu de azi, ca un așternut, ca o odaie în care nu s-a dereticat. Din iarba încă plină de rugina toamnei, au scos gămlii gingașe, albe, de faianță, ghiociei: niște flăcări mici, de candelor albe. Iată-mă în grădina – în împărăția – copilăriei mele, la Mama Leana; uite și pomii, uite și frunzele pe care le strângeam grămadă ca să le simt mai puternic mireasma de vară trecută, de abur al pământului, proaspătă.

Îl știu pe dinafară. Aici „șezum și plânsem”, aici am colindat cu Ion Vlasiu, când stătea pe Cobălcescu, într-o casă cu curve, lângă closetul care putea îngrozitor. Aici am venit, acum șapte ani, cu Loti și i-am spus cât o iubesc. Aici am venit să-mi îmbogățesc și să-mi macin singurătatea care mi-e atât de dragă. Aici, în carè-ul cu șomeri, pe băncile lui, am ascultat glumele golanilor, am vorbit cu ei, ne-am împrietenit, mi-am scris

însemnările și poeziile. (Și astăzi am scris una.)

Numai pentru atâta, și încă nu pot disprețui Bucureștiul: pentru Cișmegiu. El a fost martorul meu viu și mut, la toate durerile, la toate bucuriile, la toate adâncile mele singurătăți. Numai de nu s-ar apuca acest idiot de Dombrowski (care trebuia să stea în Polonia unde i se cântă marșul), să-l „modernizeze”, cum a făcut și cu Calea Victoriei, și cu grădina Ateneului. E atâta barbarie în oamenii ăștia! Ei cred că fac operă municipală, fiindcă nu lasă orașul să-și aleagă un stil al lui. În fond, Bucureștiul suferă de pe urma istoriei României. Toți reformatorii ăștia de cazma și beton sunt niște străini, în înțelesul cel mai rău al cuvântului; niște venetici care habar n-au de viața umilă și tăcută a pietrelor, a caldarâmului, a pomilor din București. (I-am văzut pe cei tăiați din grădina Ateneului; tăiați, nici măcar scoși cu rădăcina ca să fie transplantați într-altă parte.)

Și toate astea pornesc din gustul lui Carol pe care-l sfătuiește M-me Lupescu și-l acoperă o mână de imbecili ce vor să închipuie un guvern. În fond, ne aflăm în plină ocupație prusacă. Și ce e mai trist, e că nici cetățenii de rând nu se scandalizează. Li se pare, dimpotrivă, că e bine așa cum se face, că așa trebuia făcut de mult. Iar Bucureștiul moare, devine o hardughie a nebunului, un grajd pentru mașinile, pentru stabilimentele Banloc, pentru „Versailles-ul” Hohenzollernului decrepit.

Nimic nu mi se pare mai grav decât această dictatură asupra sufletelor; nu zic asupra conștiințelor (nici nu știu dacă avem vreuna), dar asupra gustului, asupra firii noastre; tot ce se face azi în România e împotriva firii noastre; e act de voință, voința unui singur om. Se vede că trebuia să avem și noi țarul nostru, Pavelul nostru, nebunul.

*

Așa cum e acum, Cișmegiul abia mai răsuflă; privește cu groază și așteaptă cu teamă să nu fie și el periat, pieptănat, bărbierit. Asta se cheamă „spre un stil Regele Carol II”. Aferim stil!

Trebuie să mă bucur de zilele înSORITE ale începutului ăstuia de primăvară, să umblu în Cișmegiu, să mi-l închid în amintire, în priviri, în sânge. Să rămân cu icoana lui dulce, delăsată, nițel barocă, nițel pretențioasă, dar a lui, așa cum a fost și este azi.

Ici și colo, au scos timide capete florile dintâi ale primăverii. Și aici, o observație: într-un București ignar, într-o țară de ciobani și pluguri, noi facem – mă rog matale! – „cultură”; toate tăblițele indicatoare din Cișmegiu scriu numele plantelor, pe varietăți, clase, genuri, încrângături, numai pe latinește. Dacă nu știi că asta e o brândușă și astălaltă un ghiocel, poți să-ți spargi capul citind explicațiile savante scrise cu câte doi **r** sau Z, de pe tăblițe. Singurele lucruri scrise pe românește sună cam așa: „Cine calcă pe iarbă ori le rupe este duși la secție și condamnați că a stricat florile de la 100 la 500 de lei”.

Românește, pentru agramăți. Dar latinește, pentru cine? Că nici „boierii” nu știu. Poate, pentru Dombrowski!

*

Am revăzut-o pe Florica Popovici. Arată mai bine, mai întinerită ca

oricând. Încolo, tot plină de probleme încâlcite, de copilării care-ncep să nu-
i mai stea bine. Deși-mi dau seama, totuși, că e o femeie de rară inteligență.

Din ce în ce, crește în mine imaginea lui Dudu Crăiniceanu. Este, fără-
ndoială, o mare artistă. Am dat niște „însemnări” despre ea, pline de elogii
la gazetă. De fapt, numai pentru ea și de ea mi-au fost inspirate. Să vedem
dacă vor putea apărea.

La tot ce am scris, am adăugat azi, mintal, o observație: dansul este
expresia dialectică a vieții fiindcă, ieșind din categorii, el înfățișează și
viața, și negația ei (prin mișcare și prin static, sau mai curând, extatic).

E interesant pentru mine să constat că orice femeie de care mă
apropii, mă solicită nu atât prin frumusețea, grația, senzualitatea ei, ci prin
inteligența sau prin posibilitatea pe care o are de a comunica inteligenței
mele. E adevărat că, odată prins într-o comunicare de inteligență, ajung să
doresc și sexual o femeie.

*

O observație a lui Loti: toți suntem nemulțumiți de locul în care ne
aflăm și dorim să fim aiurea. Exemplu: Dabit, care nu putea suferi Parisul și
râvnea la alte țări.

Este aici, cred, toată drama tinereții noastre: rădăcinile ne sunt rupte
și *autant en emporte le vent*. Sau, poate, este sentimentul universalului care
încolțește în noi, odată cu progresul tehnicii? Știm c-am putea fi, într-o
singură zi, la celălalt capăt al pământului. Mai curând cred, însă, în ipoteza
din tai: „tinerețe fără căpătâi”. Lumea asta nu e a noastră; e făcută după
legile și pe măsura stăpânitorilor ei, putredă, mincinoasă, uscată, sterilă,
străină idealurilor, năzuințelor, dorurilor noastre.

Ce ne mai poate rămâne, decât singurătatea? Singurătatea cu orice
preț și pe care vrem s-o înlocuim prin schimbarea decorului ca s-o putem
suporta mai ușor.

*

Șelmaru începe să mă intereseze ca fenomen *în sine*. Omul ăsta pare
să evolueze încet, dar bine. Mai acum un an, să te ferească Dumnezeu să-i fi
vorbit de Anestin. Astăzi, e la o distanță covârșitoare de el. Îl *vede*, își dă
seama de lucrul ăsta. Și gândirea lui Șelmaru e din ce în ce mai coaptă, mai
rotunjită, mai aplicată pe realități, mai adâncită spre miezul lor.

*

Mâine mă duc la Jenei, cum e mângâiat patronul nostru financiar.
Dacă nu s-a „aranjat” nimic cu angajarea mea, plec la Sighișoara unde am
să termin cartea despre Mateiu Caragiale.

Primăvara îmi dă forțe și speranțe noi. Cu toată tristețea inevitabilă pe
care mi-o aduce.

*

Mă bucur mult de încheierea păcii ruso-finlandeze. Și-mi verific încă o
dată intuițiile politice, dacă știrea executării lui Kuusinen nu se va dovedi
adevărată.

În sfârșit, unele bucurii. Mici, în aparență – uriașe, în realitate.

Abia s-a încheiat pacea sovietică, și telegramele vestesc o gravă și bruscă scădere a lirei sterline. Evident, nu atât de gravă încât să nu poată împiedica în presa mondială precizarea acestei devalorizări. Dar tonul presei e de toată minunea: „Cercurile financiare și economice s-au arătat foarte impresionate (ah, foarte impresionate!) de eșecul englez.

Și nu e, *God save the King!* decât un fleac pe lângă ceea ce li se cuvine acestor bestii insulare. În sfârșit, iată și rațiunile mai puțin „umanitare”, mai puțin „dezinteresate”, mai puțin „pacifice” ale politicii de război britanice. Ale politicii britanice, pur și simplu. Leul englez e rănit; nu urlă însă, – ci mârâie doar. Așteaptă să-și ia revanșa la sud, în Afghanistan, în Caucaz...

Legionarii reînvie; după ce au plătit cu cel mai idiot cap pe care l-au avut, al lui Codreanu, miile de greșeli politice, au intrat azi în FĂN. După ce, bineînțeles, au pus condiții foarte riguroase și precise. Abia acum, „Garda de Fier” începe să devină un organism politic, întrebuițând metode și tactică politică; altele decât pistolul și tocmai de aceea amenințătoare. Germania își va recâștiga, în câteva luni, preponderența în România.

Și abia peste câțiva ani, vom asista la marea încăierare între Rusia Sovietică și nazism.

Oricum, reintrarea în arenă a legionarilor este un fapt hotărâtor pentru soarta României. Se va vedea mai târziu cât îl va costa pe Carol această inabilă, (pentru el) manevră.

*

Se vorbește de trimiterea lui Gafencu ministru la Londra și a lui Ralea, la Moscova. Oricum, între Gafencu și Ralea e o diferență de plafon intelectual. Începem să furnizăm englezilor marfa cea mai proastă. Nu e rău!

16 martie

Am fost la Jenei; nu s-a aranjat nimic. M-a poftit să trec luni, când va avea un răspuns definitiv pentru mine. Cred că răspunsul va fi negativ și trebuie să mă pregătesc pentru un proces de daune, pentru angajarea la „Jurnalul” sau plecarea la Sighișoara.

*

Nu mi-a apărut nici articolul despre școala d-nei Sibylle; îmi pare cu atât mai rău cu cât Edel îmi spune – o, candoare a turpitudinii! că „nu-l servește pe el”, dar că Dudu Crăiniceanu ar fi fost emoționată (până la lacrimi) să-l fi citit.

*

Lungă discuție cu Loti, în urma căreia se hotărăște plecarea ei. Mă doare că fata asta n-a înțeles nimic din durerile și amarul meu, că e egoistă, că reduce totul la ea și la amorul pentru ea. Mă-ntreb dacă nu e mai bine că pleacă. Dacă ea a înțeles atât de puțin din mine, dacă astăzi, după șapte ani, dă dovadă de atâta îngustime, cum mai pot eu s-o schimb?

Am venit – după o masă prelungită cu „cavalerii” de doi bani – acasă, unde am găsit odaia rece, așternutul vraiste, singurătatea înghețată. Mi-e rău, dar trebuie să mă învăț și cu acest rău. Să-mi fac o educație a singurătății, să fiu tare cu mine însumi, să n-aștept nimic de la nimeni, decât de la mine.

În definitiv, mă-ntreb dacă nu sunt eu un om putred? Ce rost ar avea să mai stric și viața atât de promițătoare a lui Loti?

Mi-e rău din pricina vinului băut. Mi-e rău de răul din mine, de singurătate, de mizeria în care cad. Am luptat mult împotriva morbului care mă roade de ani și ani de zile. Nu-l voi putea birui, – e mai tare ca mine.

Deci să cădem! Să decădem! Până acolo unde fundul se confundă cu piscurile. Și poate – cine știe? – am să-mi descopăr adevărata față. Adevărata mea fire.

17 martie

Seara dulce a începutului de primăvară, luminile și mulțimea duminicală – la care s-a adăugat conștiința puțin laxă, de șomer în devenire – mi-au întârziat întoarcerea acasă; îmi știam, pe deasupra, odaia rece, fiindcă nici n-am lemne, nici Ana nu-mi face foc fără să-i spun.

Ziua a început simplu: Loti a venit, și-a umplut geamantanele cu lucrurile ei și a plecat. După masă (singur, tăcut și ușor adumbrit de o tristețe care se ridică din toată lumina asta sfâșietoare), am fost la Gina. Ea, destul de drăguță. Ghiță, ca de obicei. Mă uimește, mă dezolează și mă încântă băiatul ăsta; atâta inteligență logodită cu atâta turpitudine, rar mi-a fost dat să cunosc. El râde de mine că sunt înclinat numai spre generalizări. Eu, dimpotrivă, îi admir spiritul practic, humorul gras, verva aidoma, gustul pentru lucrurile îngrozitor de unsuroase, pantagruelice. Ghiță trăiește cum mănâncă, și viceversa. Și totuși – între glumele porcoase și inteligența lui practică dusă până la un prozaism dezgustător – străbate o tărie a inteligenței și a culturii solide, întemeiate pe un cap foarte, foarte sănătos. E viciat de mediul românesc, la care a știut să se adapteze zi de zi și an de an, – sau e mai degrabă un om întreg care nu refuză nimic din ceea ce viața aceasta-i poate oferi, dar care, dacă primește totul, știe deopotrivă să și aleagă?

Cred în această ultimă alternativă.

*

Pe seară, am zăbovit o jumătate de ceas la Florica Popovici. Câtă deosebire între condiția de viață a Ciner a lui Ghiță, și aceea a fetei ăsteia, plină de talent, de inteligență, și nerv! Florica e o artistă în cea mai bună accepție a cuvântului: suferă, se chinuiește într-o singurătate care nu știu dacă nu-i e uneori dăunătoare, dar este ea însăși, neviciată, neviciată în iadul ăsta, în cloaca asta mustind de mizerie morală și murdărie sufletească, în care ne zvârcolim cu toții. O, știu: și Florica Popovici se zvârcolește, dar iese – cu mari eforturi, e drept – întotdeauna biruitoare. Cred că ea se află pe drumul sigur al împlinirii unui om și a unui artist, chiar dacă toată viața ei n-o să iasă din condiția de cântăreață de mâna a doua la Operă. În

străinătate, sunt sigur, ar fi fost, până azi, cunoscută.

Cu Florica Popovici, mi-am re-verificat unul din sentimentele mele cele mai puternice, moștenite, cu siguranță, de la iubita și neuitata mea măicuță: dorința de a te dăruia. Florica era bolnavă. Am mângâiat-o, am îngrijit-o cu atâta dragoste, cu atâta dezinteresată dragoste, încât am fost surprins de mine însumi. I-am promis să-i cumpăr doctoriile de care are nevoie, ieftin, i-am dat sfaturi, am mângâiat-o ca pe un copil, ca pe o soră iubită, ca pe un om drag și neprețuit. Nici pomeneală de sexualitate, în totul. Sunt sigur: comoara de îngrijiri și mângâieri pe care-am strâns-o, nonșalant, de la mama, - se cere acum risipită. Și simt în mine, peste orice meschin nărie și cabotinism, atâta forță, atâta putere de a mă dăruia, de a-mi închina dragul și grija unui om (oricui), atâta bucurie de a mă jertfi - da, de a mă jertfi - încât nici nu știu dacă mai trebuie să cer altceva vieții și dacă trebuie să-mi mai cer, și mie, altceva. În definitiv, nu asta înseamnă să fi un om? Și adeziunea mea la comunism ce alt a fost decât dorul de acest sacrificiu, care s-a adunat în mine fără să știu și care acum irumpe ca o lavă, căutându-și obiectul.

Cred că nu-mi mai doresc, de acum înainte, mare lucru. Ce poate fi mai prețios, mai îndestulător pentru un om, decât nemărginita lui vrere (și putere) de a se dăruia, de a-și închina tot ce are mai bun, mai curat, mai primar - deci, mai pur - în el, oamenilor din jurul lui, pe care-i iubește tocmai fiindcă sunt oameni? Toată chestiunea mi se pare că stă aici: să știi să distingi între adevărații oameni și impostori (Dar ăsta e un lucru pe care-n viața mea n-am să-l pot ști.) Și nu-mi rămâne decât să mă dăruiesc, să mă împart, să mă bucur și să sufăr cu toți cei pe care-i iubesc, îi simt lângă inima mea, îi *cred*.

*

Seara, mare conversație între marii cabotini: Anestin și Edel. Cum pot, Dumnezeule! să pierd un ceas ascultând tâmpeniile, privind morga ignară, infatuarea, minciuna, grima, stupiditatea acestor autentici ratați? Probabil că tot gustul meu de decadentă e de vină; am să-i viu de hac, - cel puțin în ce-i privește pe marii cabotini. De azi înainte consemn: Anestin și Edel evitați în limitele stricte ale posibilității!

*

Lipsa lui Loti o simt; mai cu seamă, o presimt. Mi-e teamă puțin că lipsa inteligenței ei concrete, imediate, prompte, incisive (adică tocmai ceea ce-mi lipsește mie) am s-o resimt tot mai ascuțit și cu fiecare zi ce se va scurge de la plecarea ei. Are să-mi rămână însă datoria să-mi disciplinez această inteligență haotică, arbitrară, lentă, pe tiparele unei munci susținute conștiincios, corect, birocratic.

Să nu uit vorbele lui Arghezi dintre puținele memorabile pe care le-a spus despre scris: „Ceasul lui este ceasul utreniei mele”.

Așa va fi! (Dacă n-ar fi primăvara asta, parșiva...)

ÎS martie

Reîntoarcerea lui Loti. (Pentru cât timp?)

19 martie

Zi frumoasă, însorită și rece.

Am mâncat la Gina, împreună cu Ghiță și Passana.

Restul zilei, cu Loti. Sunt plin de ea, fericit, dacă vorba asta poate spune tot. Nădăduiesc mult într-o Căsnicie a noastră durabilă, liberă, cinstită. Fără „baze false”.

Se adaugă la asta, desigur, și dramul de certitudine pe care mi-a dat-o re-angajarea mea la „Timpul”, unde sunt ținut să scriu o lună sub pseudonim. E un sentiment curios și o încercare grea; mă simt délivrât de orice răspundere morală față de oamenii care mă citesc, dar de zece ori mai răspunzător față de mine însumi.

Libertatea asta de a scrie oricum mă constrânge și mă angajează, față de anonimul care e pseudonimul meu actual. De altfel nici nu e atât de anonim fiindcă e numele lui bunicumiu, tatăl mamei: Paul Scorțeanu.

Seara am fost cu Loti la cinema. Am auzit o foarte frumoasă plăcă: muzică spaniolă, flamenco, cântată minunat. Măine, dacă nu e prea scumpă, am s-o cumpăr. Va fi o mare bucurie să o pot auzi oricând.

*

Pe Loti o iubesc mult, mult. Cum m-am putut gândi să mă despart de ea? Oricum, simt o tărie în mine de care nu mă știam capabil. Loti e frumoasă și fragedă ca primăvara asta cu violete mirosind a țărână umedă.

Doarme puiul acuma, și mi-e drag și așa vrea să fie a mea toată viața.

*

Am avut impresia netă astăzi, la Paul – cu Șuii, Reni, Puiu, Paul – că sunt privit ca un străin între ei. Și Dumnezeu știe dacă ei n-au dreptate.

Străin sau nu, ăsta sunt și nu pot altfel; străin între ei, ca și între alții. Vorba lui Tătaru: „Un om ciudat, Paraschivescu ăsta!” Ciudățenia de a fi cinstit. Ciudățenia de a spune limpede tot ce ai pe suflet. Și oamenii ăștia care nu înțeleg, nu pot înțelege că, de vreme ce le spun adevărul, înseamnă că-i prețuiesc și-i cred demni de a mă descoperi în fața lor așa cum sunt. Dar asta va rămâne, probabil, permanenta mea ecuație, foarte intimă, foarte personală.

*

Azi trebuia să scriu pentru „Timpul” un articolăș, un „album contemporan”. Îmi fac muștrări că nu sunt conștiincios față de mine însumi. Dacă n-ar fi jurnalul meu, unde să-mi justific și să-mi consemnez regulat activitatea (sau lipsa de activitate).

*

Cred că, pe lângă un bun exercițiu etic, jurnalul ăsta e și un mijloc de a mă crește, de a mă spori. Încep să cred că voi putea scrie cândva, coerent, legat, curgător, o carte întreagă. Nu *să compun* o carte; ci *să o spun*, să o mărturisesc.

Presimt – foarte vag, deocamdată – că sporește din ce în ce mai mult în mine forța de care am atâta nevoie și la care niciodată până acum nu mi-am îngăduit să râvnesc. Cine știe dacă peste un an, doi, n-am să scriu un roman!

Numai dacă această forță n-o fi nimic altceva decât primăvara care urcă și în mine un strop din seva ei de viață nouă.

*

La Paul, găsesc cartea anti-URSS a lui Pierre Herbart. Bun pretext pentru mine ca să reîncep discuția cu Paul. Știu că el are destule motive (nu știu, totuși, dacă tot atât de multe ca mine), ca să fie „anti*”; dar știu că e atât de mândru ca să dea dovadă de un spirit critic independent și de onestitate într-o convorbire atât de gingașă. Îi subliniez (și mi-o amintesc și mie) că mai toate cărțile, de nu cumva toate, împotriva URSS-ului, scrise de oameni de stânga, de foști comuniști etc., se datoresc scriitorilor și artiștilor: Gide, Céline, Herbart. Filosofi și oamenii de știință au scris mult mai puțin împotriva URSS-ului, iar oamenii politici aproape deloc. Înseamnă asta că doar scriitorii și artiștii sunt capabili să sesizeze ce e bine și ce e rău în țara aceasta? Cartea lui Gide e un monument de impresionism dacă nu și de falsitate.

Cred, mai curând, că-n adevăr artele și literele n-au ajuns în URSS la nivelul celor produse de lumea veche. Și - cum artiștii sunt sensibili în domeniul lor - s-au supărat și au tras concluzii generale din defecte particulare și reparabile.

Apoi, mai e ceva: dacă toată cultura burgheză cunoaște piscurile pe care le cunoaște, ea are în spate sute de ani. Pe când tânăra cultură sovietică are tocmai 22 de ani. Pentru mine, problema asta apare mult mai simplă (poate mă înșel, o să văd): suntem egoiști și geloși pe mica lume pe care ne-o facem cu versurile, picturile, muzica noastră; și credem că ea e *toată* lumea. Ne proclamăm marxiști și uităm că marxismul nu privește artele și literele decât ca pe niște suprastructuri. Credem că un cap care concepe versuri, tablouri, simfonii, poate concepe tot atât de bine o ordine statală socialistă.

Înțeleg: arta, prin chiar natura ei, este universală și e firesc să fim înclinați a generaliza totul, atunci când ne-am obișnuit să judecăm în funcție de literatură și artă, să judecăm pe acest material. Socotesc o mare greșală acuzarea care se aduce artiștilor ce critică anumite sisteme politice, inclusiv cel socialist, și sunt învinuiți de „individualism mic-burghez”. Individualism este, fiindcă fără el nici vorbă de artă; mic-burghez însă, nu. Este, dimpotrivă, un individualism care vrea să ajungă la universal. Ca în orice artă, tendința artistului este aceeași: de a comunica lumii întregi. Dar el uită că a comunica nu înseamnă a pleda nici pro, nici *contra*; înseamnă, pur și simplu, a crea viață. Dar să judeci un sistem politic - tu, care creezi *în primul rând* în funcție de impresii, de intuiții, de irațional, la urma urmelor, fiindcă pui în mișcare tot ce e mai adânc și mai obscur în tine - asta mi se pare că nu mai este nici artă, nici politică. E un soi de politică-artistică sau de artăpolitică, adică un non-sens.

Și-apoi, dacă arta e ceea ce vrem și credem că e - adevărul nostru cel mai intim - la ce bun să criticăm, în numele ei, singura țară din lume care a înfăptuit socialismul? Nu spune atât de bine Montaigne că „adevărul își află oriunde locul său, și oricând”? Dacă nu suntem în stare să i-l găsim în

cadrul URSS-ului, poate că arta *noastră* nu e atât de adevărată; poate că e mai mult artificiu și mai puțin adevăr în ea. Și atunci, desigur că e altceva.

N-aș vrea să spun prin asta că aplaud întru totul și fără rezerve comunismul rusesc. El este, ca orice realitate politică, rezultatul unui mediu specific. Nu cred că tot ce e în Rusia lui Stalin e „cel mai bun”; dar este neapărat *cel mai bun* din punct de vedere social, în comparație cu restul lumii. N-avem decât să ne facem noi Revoluția noastră, *mai bine*, mai organizată, mai frumoasă chiar, decât au făcut-o mujicii țarului Nicolaie. Și nici atunci nu vom avea dreptate să atacăm URSS. Dimpotrivă.

Eu cred însă că URSS are nevoie azi de o etapă a organizării sale politice și sociale, mai mult decât de o artă care n-ar putea fi populară. Cred că URSS se află în stadiul „industriei grele”, ca să zic așa, în toate domeniile; n-a trecut încă la industria mică, la finisaj și manufactură. Să n-o blestemăm pentru asta; dacă nu suntem capabili să facem noi, la noi acasă, această revoluție socialistă, să contribuim măcar la cea rusească așa cum putem, adică făcând industria ușoară, făcând acea artă pe care URSS n-o are. E, cred, singura datorie adevărată a omului de litere și arte după ce, bineînțeles, s-a descoperit pe el însuși. Dar știu eu dacă, pentru asta, o viață e de ajuns? Eu, unul, n-am să spun niciun cuvânt rău împotriva URSS-ului. Dar voi căuta să mă împlinesc, să mă cunosc, să mă adâncesc pe mine. Voi putea fi astfel, dacă nu un bun ostaș, cel puțin un adevărat și întreg om.

21 martie, ceasul 530 dimineața

Inutilă mi se pare cartea lui Herbart împotriva URSS-ului; nici măcar profundă, nici atât de spirituală cât ar vrea-o el. Și nici pe departe concludentă. Concludent, pentru mine, e un singur lucru: că paginile lui cele mai bune, Herbart le-a scris nu în Rusia, ci la Paris. Ceea ce-mi arată cât de atașat e de Parisul său, și cât de franțuzește a înțeles țara de la Răsărit.

Aș putea – de aici, de la „porțile Orientului”, unde mă aflu – să arăt, punct cu punct, care sunt nu greșelile, dar lipsurile lui Herbart întru înțelegerea unei țări și a unui popor din Orient. Fiindcă franțujii n-au avut mujici, nici țări (până mai ieri), nici influențele dominante ale Răsăritului (evident, afară de coloniile indochineze).

Și nici în marxism, H. nu se arată mai grozav. Fiindcă, dacă putem avea încredere în metoda dialectică, atunci trebuie înțeles în ce măsură Revoluția rusească închide – prin chiar condițiile exterioare și determinante ale desăvârșirii ei – germenii negației, contradicțiile ei firești. Și poate că nu e rău ca aceste contradicții să fie chiar avute în vedere de către conducători; să fie prevăzute, ceea ce nu înseamnă și prevenite.

*

Moralitatea unei gazete „serioase”. Pe când făceam pagina literară la „Timpul”, vara trecută, am vrut să public, în legătură cu un articol despre Michelangelo, și o reproducere după una din sculpturile lui, înfățișând trupul unei femei goale *Noaptea* sau *Aurora*. Mi s-a interzis, orice nud fiind, din principiu, „imoral”.

— Bine, am protestat, dar e Michelangelo!...

— Nu interesează! Oricine ar fi, dacă e nud, e nepermis la gazetă!

Acest răspuns, pe care mi-l dădea în chip atât de categoric domnul Alecu Hurtig, însoțindu-l de un zâmbet cu subînțeles („știi, dragă, Iorga, Pisani...”) îmi putea arăta în ce măsură pot greși evreii când vor să fie foarte patrioți, foarte respectuoși cu legile, foarte prudenți. Foarte negustori, în ultimă instanță. Fiindcă nici moralitatea, nici artele nu intrau în socotelile patronilor mei, ci un lucru mult mai simplu și mai practic: interesele gazetei, și veniturile pe care ea le aduce cifrate la mai știu eu câte milioane?

...

23 martie

Zi dezastruoasă pentru mine. Sunt în „pasă neagră”. De unde, în sfârșit, credeam că am izbutit să-mi salvez libertatea în schimbul unei munci retribuite mizerabil, mă văd pus deodată în fața celeilalte mizerii: mi se publică puțin, aproape deloc, din articolele pe care le dau. Sub pretexte diferite: că nu e loc, că articolul „nu merge” din cauză că are o anumită tendință, că în numărul viitor poate etc.

Toate astea n-ar însemna nimic dacă mizeria materială nu mi-ar da obsesia unei grave decăderi morale în care mi se pare că alunec. La urma urmelor, nu știu câți din redacția „*Timpului*” poartă un condei mai ortografic și mai cuviincios decât al meu; și apoi, eu nu sunt și nici n-am fost cel din urmă în această redacție. Și iată-mă ostracizat, înlăturat, pus să scriu „cu bucata” și să semnez cu pseudonim. Nu, hotărât/ nu mai merge!

Tristețea și adevărata dramă aci se află: în demoralizarea ce: mă cuprinde, mă înfășură și mă trage la fund ca niște liane de apă. Încep să fiu profund îngrijorat de calitățile mele elementare; poate că, într-adevăr, acești doi ani de gazetărie m-au sleit, m-au rutinat, m-au uzat într-atâta încât nu mai prezint mare preț pentru nimeni. Nici pentru cititorii gazetei.

Dar ceea ce-mi lipsește ca să mă pot verifica, ca să-mi pot reda mie însumi încrederea în mine pe care simt că o pierd zi de zi, ceas de ceas, este un mic răgaz, multă liniște și posibilitatea de a lucra la una din cărțile mele. Fiindcă numai atunci când, peste tot zbuciumul și toată nimicnicia momentului, mă așez în fața hârtiei pe care-o acopăr cu litere, cu vorbe care sunt gândurile și întrebările mele cele mai fierbinți, numai atunci mă simt stăpân pe mine însumi, ridicat, sigur de mine.

Or, tocmai posibilitatea asta mi se răpește. Liniștea, chietudinea – o, foarte puțină! – care să-mi îngăduie o aplecare asupra mea însumi, care să-mi arate mie că mai pot pui un gând limpede și o frază ca lumea, tocmai această liniște săracă și nepretențioasă mi-o smulge amenințarea mizeriei, a șomajului, a deprecierei spre care alunec.

În legătură cu asta, am avut azi o lungă și cețoasă convorbire cu Loti. I-am explicat că am nevoie să fiu singur. Că numai în singurătate deplină, când mă știu desfăcut de orice legătură, slobod de orice obligație și constrângere interioară (a trăi cu ea, constituie pentru mine o neîntreruptă și severă constrângere pe care nu mi-o impun, dar o resimt și în actele cele

mai lipsite de aparență importantă), numai atunci mă simt sigur pe picioarele mele și pot întreprinde orice.

Și mizeria asta - de burlac „de om care nu are să-și dea socoteală decât lui și numai despre el - mi-este mai ușoară. În definitiv, am făcut foame atâția ani, atunci când știam că ÎL oți are o locuință a ei, o masă, o mamă. Când viața ei nu era legată de a mea decât prin temeiurile primare, pure, elementare, acelea care unesc două ființe: dragostea, singurătățile noastre contopite în amor, - și când impurități (ca banii sau nevoia de ei) nu se așezaseră între noi.

Mi-am dat seama, în toiul convorbirii, că mi-e cu neputință să port durerile ei mute (pe care, o, știu prea bine, mizeria nu le va îndepărta din inima și gândul ei!), să port și povara răspunderii mele interioare în ce o privește, - după ce o am de purtat pe-a mea. În singurătate, mă oțlesc, mă îndârjesc, devin mai încăpățânat și mai sigur de mine. Cu Loti împreună, sunt doborât, covârșit, - mă risipesc, mă destram, rămân o cârpă, un neputincios. Și când m-aș mai gândi că ea muncește la birou, sub ordinele șefilor și subșefilor imbecili, ca să-și câștige acele câteva mii de lei din care (crede ea) aș mânca și eu, - atunci, într-adevăr, viața mi-ar deveni insuportabilă.

Îmi dau seama, și nu exact (mai mult vreau, mă străduiesc să-mi dau seama), de amărăciunea, de nenorocirea care-ar reprezentat-o pentru Loti o despărțire - fie și temporară - de mine. Ea nu înțelege că noi n-am trăit și nu vom putea trăi ca doi camarazi, adică pe picior de egalitate. Ceea ce constituie temelia, începutul și sfârșitul dragostei noastre, este sexul; de aceea raporturile dintre noi se bizuie, în întregime aproape, pe opoziții și nu pe analogii. Ea este pentru mine, exact ceea ce nu sunt eu, ea îmi dă tocmai ceea ce n-am eu, - și nu știu dacă eu aș putea spune despre mine că fac același lucru, față de Loti.

Ea mi-a dat o dragoste și o încredere în viață pe care, astăzi, condițiile sociale (vor fi fiind, oare, numai ele?) încep să mi-o răpească bucată cu bucată. Ca s-o recapăt, am nevoie să mă regăsesc pe mine singur: cu toate multele mele lipsuri, din a căror împlinire - din efortul către această împlinire - iese și tăria, și verificarea biruințelor mele. Cred că asemenea împrejurări, un om trebuie să fie el singur. Asta e, de altfel, și marea rațiune a singurătății și cred că tot asta e și semnul timpurilor pe care le trăim: retransat în marea lui singurătate, omul se împlinește, se realizează și se dăruie lumii care, ea, l-a silit să fie singur.

Dar cum mi-aș putea îngădui luxul acestei singurătăți, al nebuniilor, al libertăților, al îngenuncherilor și chiar al compromisurilor mărunte, - atunci când știu că, lângă mine, în strânsă dependență de fiecare gest și de fiecare hotărâre a mea, se află viața lui Loti?

Eu pot juca numai pe cartea mea. Pot miza pe ceea ce este exclusiv al meu: viața mea, singură.

Dacă Loti ar înțelege asta!

*

Seara, am umblat pe străzi împreună cu Drăcșăneanu, recent

desconcentrat, care se dovedește – de câți ani? – același camarad cinstit și bun, același caracter drept și întreg, aceeași inimă generoasă, același însuflețit de dragostea și boarea tovărășiei.

Copilul ăsta care e Râpă, se dovedește încă o dată a fi cel mai om dintre ciupercile care cresc în gunoiul gras al redacției noastre.

25 martie

Azi după-masă, cu Șelmaru și Vâlceanu, în Cișmegiu. Cu tot pitorescul lui mă indispuie totuși nesinceritatea flagrantă a lui Vâlceanu, care ajunge, până ia urmă, să fie minciună. Gratuită, e drept, – dar gratuită, fiindcă știm noi că minte. Cu Traian comunic mult mai direct, mai cinstit și mai bine, chiar fără multe vorbe.

O teribilă relatare a lui Vâlceanu, de la azilul de noapte unde zice că a fost pensionar, cândva: supă („supă” era o apă călduță, cu o culoare și un miros oarecare) se servea acolo, pentru rapiditate, cu o pompă de autocamion. Când bucătarului i s-a părut că unul din pensionari a luat prin furtișag două porții, l-a sancționat rapid: i-a aruncat mațul pompei în blid și i-a aspirat toată supă.

Vâlceanu ne mai spune că scena asta a pus-o în romanul lui care e gata și numără 450 de pagini. De aici înainte, convorbirea alunecă în detalii de specialitate: câte pagini de tipar, când va fi tipărit, la ce editură? etc.

În concluzie, Șelmaru: „Da! ai scris romanul?”

Uite, domnule, cum știu oamenii ăștia să fie abili și direcți în același timp, să te invite pentru un zâmbet să le spui adevărul fără să te forțeze! Eu n-am să pot niciodată să mă port așa. Ori sunt brutal de deschis, ori perfid de amabil, încât par prost.

După plecarea lui Șelmaru, conversația s-a destrămat.

*

În fața casei lui Victor Eftimiu. Vâlceanu, extaziat în fața bustului pe care-l știe de mult:

— Ia uite-te, dom'le! Cine-o fi domnul ăsta?

Portarul: Domnul Victor Eftimiu.

Vâlceanu: Victor Eftimiu? Cine e ăsta? Vreun ministru?

Portarul (zâmbind sarcastic): Un biet om sărac, dom'le...

Și-mi aduc aminte de scena relatată de Bébé Roman: „Un om necăjit dom'le.

Câtă deosebire! Acolo, compasiunea, frăția. Aici, disprețul și ironia pentru cabotinel cu autobust și grădiniță.

*

Mă întâlnesc cu Ghiță și Gina, la care mă gândisem cu câteva clipe mai nainte; să fie telepatia o realitate? Mă impresionează plăcut optimismul lui Ghiță (deși e amărât: tată-său a intrat azi în sanatoriu) față de soarta și evoluția României. Eu eram nițel revoltat și mult disperat de starea de lucru din țara asta, mai ales după ce auzisem că Al. Gregorian va fi numit ministru plenipotențiar la Roma; îl cunoșteam pe gângavul ăsta, „intelectual” de baston, fonf, cretin, încrezut. Ghiță explică, însă, totul prin legăturile

Universului (adică ale lui Lugojanu) cu Mussolini. Pe când eu continui să văd în asta un întreg peisaj al României.

Veșnic în goană după generalizări!

Îmi recitesc jurnalul: nicio zi nu poate fi însemnată de mine în pagini curgătoare. Am nevoie de stelutele astea despărțitoare, ca de niște jaloane. E, în lucrul ăsta, întreaga măsură a respirației mele scurte. N-o să pot scrie niciodată un roman. Dacă nici puținele întâmplări din cursul unei zile nu le pot înșira la rând!

*

În timpul unei convorbiri cu Loti, îi spuneam că sunt aproape total construit greșit; rău construit, numai în rău: ereditatea, educația, condițiile de viață, nimic nu mi-a fost limpede, curat, sănătos, firesc.

Și Loti care mi-a ripostat atunci că, dacă eu am dreptate, cum se explică totuși conduita mea și dramul de talent pe care-l am?

Răspunsul: cred că a fi un om înseamnă, mai ales, a fi capabil să valorifici pozitiv defectele din tine, nu calitățile. Într-adevăr, mi se pare un fleac să faci lucruri bune cu un material bun. Dar să trăiești, să crezi în condiții vitrege, asta e o adevărată biruință. Iar când aceste condiții vitrege sunt în însăși natura ta, atunci într-adevăr, asta înseamnă o biruință asupra ta însuși.

*

Perahim n-a întârziat să-mi plătească sinceritatea, de a-i fi spus că portretul făcut de el Ginei nu e bun, cu o răutate: „Incontestabil, Argintescu (cine-o mai fi și ăsta?) e un cronicar plastic mai bun decât tineu.

Nu mă doare judecata de valoare, și cu atât mai puțin a lui Puiu, care știu de unde pornește. Dar mă scârbește și mă îndepărtează de oameni răutatea lor inutilă, meschinăria, josnicia, necinstea lor față de ei înșiși în primul rând.

30 martie

Un amănunt din convorbirea de azi cu Tudor Vianu, un amănunt care e mai mult decât atât. Pe cât am fost de mâhnit când am încercat eșecul cu capitolul despre M.I.C. publicat în „*Viața Românească*” pe atât de reconfortat m-am simțit când l-am auzit pe Vianu laudându-l. Știam că sunt slab, că o pală de vânt mă poate doborî, că o rază de soare nu mă poate înviora. Dar nu știam că e de ajuns să vină de la cineva (deși, pentru mine, Vianu e mai mult decât „cineva”), un îndemn și o laudă, cât de măsurate, ca să-mi ajungă să mă ridic din nou, încrezător. Oare, în mine nu e nimic? Voi fi totdeauna robul contingentelor? Nu voi face nimic și nu voi învinge nimic, fără aprobarea sau dezaprobarea celor din jur? De-aia m-am și făcut gazetar. Fiindcă – Nucicule! – ești un cabotin.

4 aprilie

O zi plină. Mai întâi, de soare. După zăpezi, după geruri, după plecarea, pe care-o cred și o doresc definitivă, a lui Loti, o, zi cum n-am mai avut de mult. Cu plimbări leneșe și îndelungi prin vechiul meu cartier:

bulevardul Maria, 11 Iunie, Ienăchiță Văcărescu... Ce de evocări! Pe Gramont, un colț de peisaj care m-a făcut să regret că m-am lăsat de pictură. Scumpa mea mahala! Asta e Bucureștiul meu: fără blocuri, fără sufocări; cu, case cenușii, cu cârpe-ntinse prin curți, cu copiii pe care-i iubesc atâta, rupti, zdreliți, beliți la genunchi, murdari pe botișor, cu ciorapii, căzuți. Trei ceasuri de vagabondaj mi s-au părut trei minute. Nici nu știu cum m-a prins noaptea.

Recapitulez zilele trecute; mai întâi plecarea lui Loti, urâtă. Cu „scena” mea și meschinăria ei.

Apoi, mizeria lui Bauh care mi-a făcut cadou o cravată frumoasă așa cum văzusem una la gâtul lui. Drăguțul de el! câtă vreme n-a știut că „Paul Scorțeanu” din „Timpul” sunt tot eu, nici nu s-a gândit să-mi dea măcar un telefon. Iar acum, când a aflat după ce i-am spus că-i admir cravata, în loc s-o scoată de la gât să mi-o dea, a cumpărat, una de la „Novac”, pe care mi-a oferit-o, mândru, în ambalaj original. Tot un negustor prostănac a frămas.

O bucurie: l-am dat Hildei poeziile de mahala care, spune ea, i-au plăcut foarte mult și au inspirat-o: *Fata necăjită* și *Cânticul țigănesc* vor vedea, așadar, lumina pianului! Secret, sper s-o cunosc prin Hilda pe fata aceea fermecătoare care e Elfriede Rothschild; am văzut-o la recitalul Floriei Capsali, cu Hilda împreună, dar am evitat cât am putut să-i fiu prezentat. Mi-era teamă să nu mă bâlbâi de emoție.

Și nici nu știu dacă-i voi putea spune vreodată totul. Am trăit atât de intens dorința asta deznădăjduită pentru ea, am refulat-o atâta, încât nici nu /cred că voi mai găsi spontaneitatea necesară ca să-i spun: „Aș înghiți pentru dumneata asul de cupă, mă dau peste cap, umblu în palme. O, dacă i-aș putea vorbi așa cum i-am vorbit lui Loti acum șapte ani! Dar dorința asta pentru Elfriede, nespusă și netrăită decât în gândul meu, se filtrează, se schimbă în lirism, în muțenia timidă și certă a germinației.

La fel și cu Floria Capsali; numai că, la ea, am îndrăznit să râvnesc mai puțin. Mi-a părut întotdeauna mai mult o artistă decât o femeie. Cronica despre ea, pentru care-am luptat să apară, nu știu dacă o să-i placă într-atâta, încât să ne apropie.

*

În sfârșit, jurnalul meu a început să fie ceea ce nu voiam: un jurnal destinat publicității, fie ea chiar postumă. I-am cerut lui Șelmaru să-mi editeze după moarte acest jurnal. I-am citit pasagiile „brutto” din „România noastră”. I-au plăcut și mi-au plăcut și mie. Cred că ar putea fi o carte bună dacă ar fi să apară în țară; dar asta nu e decât o iluzie. Singurul lucru ce va rămânea de pe urma vieții mele făcută din fragmente, din crâmpoie mai mult sau mai puțin relevante, va fi acest jurnal.

*

Astă-seară, la „Are”, un film deosebit, producție Warner Brothers: „*Fiicele doamnei Masters*” Mi s-a părut deosebit, fiindcă răspundea întocmai problemelor mele și stării mele de spirit. Și fiindcă mi-a dat (pentru a câta oară un film îmi oferă această oglindă?) puțința de a mă vedea pe mine. E drept că asta m-a întristat puțin, dar nu din vina mea, ci a României. Filmul

ăsta, construit ca după un scenariu la care parcă ar fi contribuit Sherwood Anderson și André Gide, pune problema căsătoriei așa cum eu i-am pus-o lui Loti, după ce mi-o pusesem mai întâi mie; de câte ori nu i-am spus lui Loti, din clipa când mi-a mărturisit că mă iubește, că e un non-sens și o mare greșeală să ne luăm? Am avertizat-o, am rugat-o. Sfârșitul? Iată-l! Eu am avut dreptate; mă cunoșteam destul de bine și acum șapte ani. Ei îi trebuie un bărbat, întreg, cu o meserie „serioasă”, cu un cap sănătos, cu moravuri „sănătoase”, cu stabilitate, un om cu scaun la cap, nu un dezaxat, un nebun, un blestemat ca mine.

Ce puteam eu să-i ofer? Tot și nimic. I-am dat și una și alta – și n-a rezistat. A trebuit să plece. Mă-ntreb, acum, dacă n-a stat cu mine, cine știe câte luni sau ani, fără să mă iubească, sperând într-o „cumințenie” a mea, care tot întârzia să vină. În sfârșit, lucrurile nu s-au desfăcut prea târziu, nici pentru ea și – vreau să sper – „nici pentru mine. Mai am în față poate câțiva ani buni. Să-i trăiesc așa cum îmi vine.

Dar filmul ăsta m-a întristat puțin; bineînțeles, eu n-am să pot spune niciodată cu Masters-tatăl: „Am un rendez-vous cu Universul” (ce vers maiakovskian!); eu sunt făcut pe tiparul țării mele. Nebunia mea, instabilitatea, gustul de hoinăreală, inegalitățile („opera” mea) – totul e croit la o scară redusă; universal, poate; dar un univers la scara 1/1.000.000.

Gratuitățile mele nu depășesc gestul de-a oferi unei femei străine* întâlnite pe stradă, toate buchetele cu violete luate de la o țigancă, cum am făcut anul trecut, nici pe acela de-a merge după o altă femeie trei ceasuri fără să-i spun un cuvânt, numai de dragul de-a o privi. Nici nebunia mea nu e una de mare calibru; dacă fluier pe stradă și salut femeile străine fiindcă-mi plac, n-am să găsesc în mine niciodată puterea de-a le vorbi așa cum ar trebui și cum înăuntrul meu aş dori-o. Nici scrisul, nici poezia mea nu trec dincolo de limitele unei inspirații cu puțin-puțin peste medie.

Și, că am scris vorba asta: *limite*, e bineică am văzut filmul lui Warner, fiindcă el mi-a dat încă o dată măsura limitelor mele. Ale mele și deopotrivă ale României. Suntem țărani, nu? Și avem, prin urmare, „simțul măsurii” pe care-l proslăvește Giono. Mediul, istoria, tradiția românească, totul, nu-mi îngăduie să calc aceste limite. O, nu conștient, deloc voluntar! Dar e ceva în mine care mă oprește, care-mi stăvilește pornirile, oricât de furtunatice ar fi ele, – e un zăgaz care se coboară tocmai atunci când ar trebui să traduc în faptă gândul cel mai nebunesc. Dacă mă gândesc bine, văd că nici Arghezi, nici chiar Barbu, n-au depășit aceste limite. Unul singur a putut-o face, tocmai fiindcă era un nebun veritabil: Eminescu. La el, totul e grandios, e, într-adevăr, „un rendez-vous cu Universul”; dar Eminescu era așa, fiindcă era el. Și eu sunt cum sunt, fiindcă atâta sunt eu. (Mă uitam aseară la Perahim și la Tilly: băieții ăștia, fiecare în felul lui, sunt cu totul alții decât noi toți, cei toți, cei de la „Timpul”, nu fiindcă sunt mai „artiști” sau mai deștepți; fiindcă au mai puțin – eu cred că n-au deloc – conștiința limitelor pe care climatul românesc le pretinde.) Ei, bine, eu nu voi depăși aceste limite pentru nimic în lume, câtă vreme voi avea lumina minții trează, chiar

de-aș ști că, depășindu-le, aș izbuti să fiu extraordinar. „Extraordinarul” ăsta mă oripilează; îmi dă sentimentul celui mai grav cabotinism, sentimentul lipsei de măsură care te face rid! cui. Măsură de care sunt mult mai legat înăuntrul meu, decât s-ar putea deduce din actele mele.

*

Să mă întorc la mahală! Acolo e, pentru mine, toată poezia pe care o iubesc atâta, acolo e tot ce-mi comunică, până-n adâncul ființei mele. Acolo e România, România mea de ieri, de azi, de mâine, de totdeauna. Am să scriu, sunt sigur, și alte poezii de mahală, la fel de bune ca acelea pe care i let-am dat Hildei.

Cred că dacă mai țin la Florina Gruia, tocmai de-asta țin: fiindcă e o adevărată româncă, adică o mahalagioaică purificată. Abia. aștept s-o revăd.

8 aprilie

Serile trecute, la Marcel Iancu; de față, soția lui, o admirabilă prietenă, o femeie care mi-ar plăcea/mult să-mi fie prietenă și mie. Caldă, vie, comunicativă, sigură; e în ea o generozitate a gestului, o familiaritate ce ține de plenitudine și nu de suficiență și care-ar putea fertiliza, sunt sigur, o tovarășie. Pe urmă, Henriette Yvonne Stahl, frumoasă, decorativă; Vineia – „ce mai faci, domnule Tănăsescu?»”. – și râsete; Sandu Lieblich; un om excepțional îmi pare inginerul Petrașcu, soțul Miliței. Iar sexual, mă solicită Margareta Sterian, a cărei față, brăzdată de o autentică flacără interioară, este cel mai desăvârșit cap de expresie din câte-am văzut. Încercările mele de a-i face curte au eșuat, până la urmă, în beția mea completă.

Plin de humor și tânăr, ca și scrisul lui, Jacques Costin; am proiectat apariția unei reviste de artă avangardistă. O ieși ceva din asta, sau rămâne doar proiectul?

Discuția lungă, confuză, inutilă, între Costin și Petrașcu, Vineia, Lieblich și cu mine, pe chestia: URSS sau Anglia? Zadarnic, totul; oamenii ăștia l-au uitat, sau nu-l cunosc pe Marx. Aveam impresia că asist la vechile discuții de seminar marxist, de acum șapte-opt ani, de la Ghiță Ionescu; aceeași confuzie, mai puțin entuziasmul. Vineia, care e poet, în concluzie: „Prefer să fiu lacheu într-o casă mare, decât sluga unor țoape ca Molotov și Stalin!” Sandu Lieblich răspunde, prompt: „prefer să nu fiu sluga nimănui”; încercarea mea de a pleda pentru un comunism românesc, nu convinge pe nimeni. Să bem, dar!

M-au dus acasă, mort, Roll și cu Villya.

*

Ora fantomelor: după ce am încercat evocările anilor trecuți prin cartierul atât de scump al adolescenței mele, după ce am dat de Mica lustre într-o cameră cu bilet de închiriat, iată că m-am întâlnit, după patru ani, cu Ionel Wittner. Aproape neschimbat. Tot un „băiat bun”, tot medicinist conștiincios. L-am luat la mine, unde am stat până la trei noaptea, în evocări și probleme.

9 aprilie

Pot îndrăzni să spun: sunt fericit?

M-am revăzut, după zece zile, cu Loti; o iubesc mult, cum, cred, mă iubește și ea. Am stat ceasuri într-o cofetărie, cu lacrimi și mângâieri.

Am izbutit, totuși, să rezist ispitei de a relua viața în comun.

Și, cred, am convins-o în bună măsură pe Loti că nu putem fi soți, din pricina gravei mele deficiențe de a face față răspunderilor pentru amândoi. Eu nu sunt, ca Guillaumet, un om ale cărui acte reprezintă *Vei jet de să droiture*. O, nu! mai degrabă, invers.

Sper că Loti va înțelege din ce în ce mai bine cât de hazardată ar fi pentru viața ei hotărârea de a și-o re-lega de a mea.

Și, pe urmă, putem fi atât de bine amanți și prieteni! Fără să ne știrbim nici libertățile, nici bruma de virtuți și perspective pe care le-am avea.

12 aprilie

Aproape că nu știu de ce am început să scriu azi, în jurnalul meu. Sunt atât de extenuat și de amețit de efortul din ultimele două săptămâni (13 articole imense aproape câte unul pe zi, plătite cu 3.500 de lei!) încât mă simt vlăguit.

Dar sunt câteva noutăți ce trebuie consemnate. Mai întâi, am împărțit camera cu Iliu care, pe lângă un pictor bun, pare să fie și un camarad bun.

Apoi, apariția lui Costică (care e, de fapt, o fetiță) negru, de tăciune, cu ochii de aur. Mi se pare că după un popas de două zile la mine, Costică a dezertat. Era una din cele mai râvnite bucurii ale mele, să am o pisică. Costică semăna cu ideea pe care mi-o făcusem despre o pisică ideală; și, pe deasupra, era negru ca negresa lui Shaw, „à la recherche du Dieu”.

*

Ghiță Roll mi-a spus astă-seară) că s-a văzut cu Margareta care s-a interesat de mine. Măine am să-i telefonez. Cine știe? Femeia asta mă atrage ca o enigmă și ca o fată morgana.

*

Inutile ceasuri și seri risipite la cafenea.

14 aprilie

Zile îngrozitoare, cu ploaie rece și deasă, ca de noiembrie. Deprimării pe care mi-o pricinuieste timpul ăsta, războiul fără capăt și fără zări din Marea Nordului, amenințarea unui nou Ev-Mediu, disperarea generației noastre, li se adaugă neîntreruptele, inevitabilele convorbiri purtate cu Iliu. Astăzi, o după masă întreagă, am despicat amândoi firele destinului nostru. Conștiința asta tragică a întârzierii noastre istorice, a semidoctismului nostru, a neputinței, dacă nu de a comunica noi cu restul lumii, dar cel puțin de a comunica ceva din firea noastră, cea adevărată, - mă îngrozește și mă apasă. Unde sunt, Dumnezeuule, capetele, zările, drumurile României?

Ieri, cu Anestin; mă miram de inteligența omului ăstuia când vorbește, în contrast flagrant cu tot ce scrie și desenează. Și el nu e decât unul din veritabilii exponenți ai spiritului românesc. Unul care, ca și mine, a vrut să

fie el însuși, egal și nefalsificat. Și ce-a rămas din el? Și ce s-o alege de mine – și de noi toți care ne spargem capul să realizăm ceva?

Iliu insista astăzi cu hotărâre asupra gravelor noastre lacune: nu știm, nu cunoaștem, nu avem posibilitatea materială de a ști și de a cunoaște toate acele lucruri pe care – cu zeci și sute de ani înaintea noastră – le-au descoperit oamenii Europei, exponenți ai unor culturi, ai unor forme de viață stabile, temeinice, organizate. Suntem sortiți mediocrității. Inutile, variei,peratei mediocrități în care vegetează toată țara asta. Și căutăm, cu „lumina de lampă a particularului”, să aflăm câteva certitudini în intuiții și biete mici „revelații” pe care, de mult, spiritul european le-a înscris între categoriile cucerite de el.

Câte cărți și câți ani îmi trebuie ca să asimilez, ca să iau măcar cunoștință, de toate aceste descoperiri? Și lucrul ăsta e cu atât mai dramatic pentru mine, cu cât știu cu absolută certitudine că singura cale cu putință – aceea a răgazului și a posibilității de existență studioasă – îmi este cu desăvârșire interzisă. Eu trebuie să-mi scriu, la jurnalul lui Gafencu, săracele mele descoperiri, ca să pot obține banii ce nu-mi ajung pentru chirie și mâncare. Trăiesc sub teroarea implacabilă a unui destin limitat, dar limitat la mai nimic, nu la ceva. Sunt ca un fugar pe un câmp sterp, urmărit de toate groazele, de toate disperările, de fantomele arzătoare ale unei lumi care mă blestemă fiindcă n-o cunosc și pe care n-o voi putea cunoaște niciodată, biet Cain al unei Români de Sodomă. Cum să ajung să spun ceea ce vreau, când nici istoria, nici condițiile mele minime de viață nu mi-o îngăduie? În marginea vieții, ca-n marginea tuturor marilor probleme ale timpului nostru, eu voi fi ceea ce sunt și ceea ce n-aș fi vrut cu niciun preț să rămân: gazetarul. Poate fi o consolare că destinul nostru, al tuturor a care avem o conștiință și ținem la ea, este aidoma? Dimpotrivă: mi se pare că lucrul ăsta nu face decât să sporească și să adâncească, asemeni unei prăpăstii, unui vârtej, cenușia, oarba disperare în care mă zbat fără ieșire.

Nici nu mă mai miră deloc că unii și-au găsit refugiul în crimă, în Dumnezeu, în mistică, în vin, în femei, în desfrâu. Dacă la asta i-a dus conștiința care astăzi mă sfârtică și mă îmbucătățește, apoi nici nu aveau ceva mai bun de făcut, decât să omoare, cu orice fel de arme, această conștiință. Să trăim fără nicio conștiință! Ce mai vis frumos! Dar nu voi putea să optez pentru acest soi de viață; și iată-mă osândit ratării, morții, fiindcă ivorba lui Arghezi – am vrut peste sută și nu pot cât șase.

Poate, o să mă salvez în poezie. Poate, înecatule, să te salvezi de un fir de pai!

*

Bineînțeles că există și acea „conștiință a limitelor”. Dar ce sunt eu de vină dacă vremea noastră e totalitară, dacă ea ne cere tot sau nimic, dându-ne astfel iluzia că am depășit toate limitele? Poate să fie asta numai particularitatea maladivă a firii mele. Sunt, pe-o astfel de vreme, ca un vierme: fiecă boare mă destinde, fiecă depresiune atmosferică mă face să mă zbat și să mă chinui, cu nervii, cu carnea, cu toate fibrele ființei mele nenorocite, prizărite, cu toată bucata asta de piele și oase și nervi care sunt.

*

O mică, timidă bucurie poate să fie amiciția ce-ncepe să se-nfiripe între mine și Chiricuță, un student angajat de curând în redacția noastră. Fără nicio glumă, mă gândeam că sunt un spirit socratic. Îmi place și mă salvează această tovarășie a tinerilor. A băieților care mai au în ei nițică puritate, care n-au fost încă viciați de viața unei Românie ucigătoare.

Cu cei 21 de ani ai lui, Chiricuță îmi pune toate problemele tinereții și mi pretinde aceleași răspunsuri, aceleași eforturi scumpe, neprețuite și unice, dar schimbate în natura lor, pe care Nuci de acum șapte ani mi le-a pus. Să fii cu tinerii, iată o soluție! Dar câți tineri vor fi cu mine? Parcă îl văd pe Chiricuță – ca și pe Mănescu, ca și pe câți alții? – plecând tocmai când va trebui să urcăm împreună piscul cel mai greu. Dar nu merită viața să fie trăită tocmai pentru asta?

20 aprilie

Seara, cu Iliu; un om adevărat. Băiatul ăsta are, din ardelean, tot ce e mai bun: dârzenia, stăpânirea de sine, perseverența metodică. Îmi place cum lucrează, cum trudește, cum își organizează talentul, conștiincios, prob cu el însuși fără să fie avar, fiindcă e îndestul de dăruit. Cred că va fi unul din pictorii noștri de mâine cei mai mari.

Observasem cândva cum a crescut Traian, odată cu mine, în redacția „Timpului”. Trebuie să-l adaug pe Badea. Articolul lui de azi, despre Maiakovski, e o mică bucată de antologie. Ca și însemnările lui Șelmaru de la repetiția piesei lui Williams, *Se lasă noaptea*. Extraordinar spectacol! (Cronica lui Anestin mi-a lămurit o dată mai mult, și definitiv, cabotinismul, superficialitatea acestui ratat.)

Mă atrage și mă-ncântă micul ăla de Beligan. După *Omul care s-a jucat cu viața*, s-a apucat să-l traducă pe Lautréamont. O îndrăzneală de invidiat.

*

Azi l-am văzut pe Zola. Mai roșcat la pleoape, la ten, mai chircit, mai bicisnic. O clipă, m-am gândit să-i spun răutatea pe care-o merită, pe care mi-a spus-o el acum câțiva ani: „Nu-ți pute în România?” dar mi-e silă și de zâmbetul și de vorba lui. Seamănă uimitor cu Mihail Dan, agentul de siguranță. Aceeași structură lașă, meschină, mizeră. Pe lângă lustre, cu care era, Zola pare un păduche scârbos.

24 aprilie

De câteva zile, m-am revăzut cu Loti care rămâne singura femeie extraordinară din viața mea. Am încercat s-o conving la un compromis, care să ne-ngăduie o viață împreună, dar pare-se că ea se află astăzi pe pozițiile mele: ori” tot, ori nimic. Singurul lucru care mă doare însă în treaba asta e că Loti n-a înțeles că despărțirea mea de ea mă costă cea mai bună parte din viața mea, dacă nu cumva mă va costa totul. Ea nu poate crede că dragostea mea merge până la renunțarea la ea. N-am ce să-i fac! Între viața de mizerie și provizorat, pe care i-o pot oferi cu mine, și cea sigură, tihnită,

pe care i-o poate da un om cumsecade, prefer de o mie ție /ori a doua alternativă.

*

Dacă nu m-oi fi înșelând, cum am eu obiceiul aproape-ntotdeauna, vizita de ieri la Marcel Iancu mi-a dat prilejul să descopăr poetul din omul ăsta. Dacă nu mă-nșel, între poezie și escrocherie nu e mare distanță; mari sunt rezultatele. Dar mi s-a părut că e atât de tragic, atât de adânc pătruns de conștiința că arta lui e inutilă (auzi! arta lui Marcel Iancu să fie inutilă!), era atât de sfâșiat de marasmul epocii noastre, încât mi-e cu neputință să nu-l cred autentic.

M-au bucurat aprecierile lui elogioase despre Iliu, fiindcă-mi confirmă și intuițiile mele. Într-adevăr, n-a fost ușor pentru mine, care n-am putut trăi într-o casă nici cu mama mea prea multă vreme, să mă hotărâsc să împart odaia cu cineva. Alegerea pe care-am făcut-o, propunându-i lui Iliu să locuiască împreună cu mine, se bizuia pe impresia mea despre seriozitatea lui, asemănătoare oarecum cu a mea. Pe urmă, am mai spus-o, Iliu are, din ardelean, părțile bune: dârzenie, conștiinciozitate, onestitate, nu fariseism și sete de parvenire. De aceea, cred, n-o să ne certăm niciodată, raporturile dintre noi bizuindu-se pe date precise, nefalsificate, pe sinceritate, cu un cuvânt. Chiar acumă îmi spunea că l-au întrebat o seamă de cunoscuți dacă nu ne-am certat încă; nu ne-am certat și nici nu cred să ne certăm, fiindcă ne spunem fățiș toate lucrurile; și eu rămân la credința că adevărurile, oricât de tari, cimentează mai bine o prietenie decât compromisurile, oricât ar fi ele de abile.

*

Sunt trei zile de când a plecat Dana, și n-am primit niciun cuvânt de la ea. Lucrul mă sâcăie fiindcă-ncep să cred că nu mă iubește într-adevăr. Nu mi-e peste măsură dor de ea și puțin mi-ar păsa de dragostea ei, dacă nu m-ar chinui neliniștea permanentă: să nu fiu capabil să mai plac unei fete? E o verificare pe care n-aș vrea s-o am chiar prin Dana.

*

Azi după-masă, cu Traian și Argeș, la Șosea. Într-o grădină, una din acele grădini simple și aerate, împodobite cu verdeața aproape transparentă a primăverii târzii, ca într-un tablou; de Renoir. Convorbirea alunecă pe nesimțite, până ajungem la riposta pe care mi-o dă Argeș:

„Să mă ierți, Miron, dar tu ești în marginea vieții!”

Că sunt în marginea vieții o știu, știu și inutilitatea și luxul pe care oameni de structura mea, cu preocupările mele, și-l pot permite trăind pur și simplu. Poate tocmai de-aceea m-au durut atâta spusele lui Argeș, fiindcă aveam o confirmare de la un *om din afară*. Confirmarea tragicului existenței mele, dar o confirmare dedusă dintr-un alt punct de vedere decât acela al artistului conștient de sacrificiul și ne-rosturile lui în lumea aceasta.

Ca-ntotdeauna, Traian a intervenit cu abilitatea care-i e atât de proprie, cu detașarea care-l face să privească – fără să se tulbure și fără să se amărăscă – oamenii și viața în mijlocul cărora trăiește.

Încet-încet, ceasurile se apropiau de șapte, grădina s-a umplut de

aviatori care-și terminaseră orele de zbor. Era atâta degajare, atâta simplitate gravă, atâta firesc în gesturile lor, în priviri, în vorbă, încât o dată mai mult îmi dau seama ce meserie rară, tânără și extraordinară, este aviația. O dată mai mult mă apasă părerea de rău, regretul de-a nu fi putut îmbrățișa, din pricina bolii mele de nervi, meseria de pilot. Ca și artistul, ca și marinarul – și mai mult decât ei la un loc – aviatorul este un om care-și face meseria cu acea seninătate deplină, unică, a omului care știe că-și nutrește și își întemeiază munca lui pe însăși viața lui. Spre deosebire de celelalte ocupații, în care oamenii folosesc meseria lor pentru a-și hrăni viața lor din ea, aviatorul își hrănește din viața lui meseria. Dar se mai poate chema asta meserie? Cred că e mult mai mult artă, decât meserie.

E semnificativ că majoritatea tineretului nostru caută să intre astăzi în cadrele aviației. Două explicații plauzibile: conștiința tineretului și necesitatea lui de sacrificiu care, nerealizată într-o revoluție socială, caută să se realizeze într-una tehnică; în al doilea rând, ca preocupare modernă a omului modern, aviația se dovedește cea mai *completă* meserie ce i se oferă, ea răspunzând deopotrivă și nevoii lui de singurătate, și celei de înnoire, și celei de angajare, și celei de libertate și celei de comunicare cu lumea întreagă.

*

Aflu la gazetă că, la 9 mai, vom da Basarabia rușilor, fără să ne batem. Concomitent, Italia va intra în Jugoslavia anexând Croația, lucru ce va antrena intrarea trupelor germane în Jugoslavia. Se explică acum și întrevederea >de luna trecută de la Brenner, dintre Hitler și Mussolini, și intrarea în guvern a lui Mihalache și a legionarilor, ca și arestarea, mai zilele trecute, a lui Stoiadinovici.

Pe de altă parte, Ghiță Ionescu îmi confirma ieri, dintr-o sursă (zicea el) foarte demnă de crezare, asasinarea generalului Moruzov, șeful contraspionajului românesc.

Singurul element de incertitudine în toate zvonurile astea ar fi tocmai prea marea certitudine cu care sunt date: data fixă, coincidența evenimentelor de politică externă și internă etc. Sau, cum spune Conan Doyle, prea este totul perfect pus la punct, ca să fie și adevărat.

Tot azi, la Băneasa, am văzut sosind țtrimotorul Lufthansa, de la Berlin: o mașină admirabilă, cu un zbor și un aterizaj desăvârșit, înțesată de pasageri nemți, spioni cu toții, fără-ndoială. Ocupația germană se face astăzi în condiții ceva mai pacifice decât în 1916!

*

Sper să pot duce la capăt \o piesă de teatru a cărei schiță o am destul de clar în minte. Titlu: *În marginea vieții*. Personagii principale: Aviatorul, Marinarul și Poetul. Întâlnirea de destin a acestor trei oameni. Din momentul când decolează, aviatorul e preocupat de un singur lucru: t să ajungă cât mai precis la punctul de aterizaj. De aceea, când au de făcut zboruri anevoioase, piloții i primesc cu o clipă înaintea decolării, un avertisment: „Nu uita că mâine ai un zbor greu, pe linia cutare. Cu iluzia, cu imaginea acestui izbor viitor, aviatorul își îndeplinește misiunea de astăzi. E

aici întreaga dialectică pe care conștiința \ lui o trăiește pe deplin. E fata-morgana care-i călăuzește pe oameni în deșerturi, care l-a călăuzit pe Columb, care călăuzește și poetul.

Mi-e aproape cu totul străină tehnica dramei, dar trăiesc atât de intens în gând lucrurile astea, încât sper să pot duce la capăt treaba pe care mi-o propun astă-seară. Dacă izbutesc „sunt sigur că o să fie un lucru bun.

Cele două elemente din piesa mea le-am aflat nu din Exupéry, ci din gura unui tânăr aviator, Ionescu, pe care l-am cunoscut / astă-seară prin intermediul lui Ghidu.

Ceasuri plicticoase la „Café de la Paix”, convorbiri sterile cu Trost, Perahim și Șuii Gheorghiu. Din ce în ce mai mult îmi dau seama de neseriozitatea lui Trost, de suficiența lui Perahim, de sterilitatea lui Șuii.

24 mai

Azi e mai bine de o lună de când s-a perfectat despărțirea lui Loti de mine., Cu toate întrevederile și repetatele mele insistențe, a refuzat să se întoarcă; mi-a spus chiar că are un iubit care-a și lăsat-o însărcinată.

Dar nu aici e „revoluția” din viața mea. Ci în faptul că – de pe urma acestor ultime întrevederi – am descoperit *o altă* Loti. Ea a crescut lângă mine, cu mine, și ipoate că nu greșesc dacă spun: *prin* mine, șapte ani. Șapte ani, până s-a descoperit pe ea. Alta decât aceea pe care-o visasem, pe care-o crezusem, pe care-o iubisem și căreia îi dădusem tot ce mica mea viață poate da.

A fost o experiență dureroasă, dar răsplata mi-a venit privi în *marginea vieții*. Această dramă din viața și dragostea mea mi-a prilejuit astfel o vedere nouă asupra lumii. Nu prea știu cât de bună e piesa mea; avizul celor pricepuți în teatru îi găsește defectul de-a» fi lipsită de acțiune. Nu mă interesează. Mi se pare că piesa asta e tot ce-am scris; și-mi este de ajuns.

—
Mai ciudată, mai ispititoare și cu totul nouă pentru mine este etapa care s-a deschis cu Margareta Sterian. Poziția mea în această dragoste (de mult râvnită și niciodată, până acum o săptămână, crezută cu putință), raporturile dintre Margareta și mine înseamnă o totală răsturnare a normelor de viață și de dragoste.

Exact în măsura în care Loti îmi corespundea prin ceea ce era neînceput, neconstruit în ea, teren virgin – Margareta reprezintă polul opus; e femeia de 35 de ani, cu patina care-mi place atâta, cu experiența unei vieți tulburătoare și tulburate, fostă de două ori nevastă și niciodată amantă.

De unde eu *făceam* femeile, iată-mă acum *făcut* de Margareta! De unde eu impuneam, iată-mă ascultând cuminte tot ce mi se impune. E și asta una din dovezile naturii mele bizuite pe extreme.

Margareta mă pasionează și mă tulbură; mă înfrânge și mă susține; mă coboară și mă ridică. E deșteaptă, cultivată, cochetă, singură și singulară, obosită de viață, dar surprinsă și tentată de amorul. meu pe cât de impetuos, pe atâta de neprevăzut.

*

Ar fi bine să notez și evoluția războiului din Vest. Mă limitez la concluzii: victoria germană e efectul proastei politici a domnilor Chamberlain, Daladier și Reynaud. În primul rând, efectul neîncheierii pactului anglo-francez cu Rusia. Poate că, într-adevăr, Spengler a văzut bine intrarea Europei într-un Ev Mediu.

11 iunie

Acum știu cine e iubitul lui Loti - și sunt deșirat fiindcă-l știu. E /bietul Edi, de care ea râdea atâta când era cu mine și de care mi-a spus, mai zilele trecute, că nu se poate despărți ușor, dacă ar fi să se reîntoarcă la mine. evident, trufia mea nu-mi dă voie să accept o Loti cu probleme ce-l privesc pe altul.

Măine dimineață ne vom vedea la tribunal - a doua înfățișare de divorț.

Ce de mai lucruri am făcut în tot răstimpul! între altele, am putut să mă mai văd cu Edi, să-i cer asigurări că se va purta onest cu Loti, că o va lua de nevastă, că n-o va lăsa pe drumuri după ce vor fi consumat o biată aventură.

*

Asperitățile nu lipsesc; dorul de Loti, arsura adâncă și prezentă (mi s-a scris și pe față - sunt pătat de la ficat, am slăbit și slăbesc întruna) care se redeşteaptă de câte ori mi-aduc aminte că e-n brațele altuia, mă sfâșie și mă adună; rând pe rând, când una, când alta.

Nici Margareta nu e o iubită/ comodă. E dificilă, rea uneori, cochetă, străină câteodată. Dar compensează totul prin inteligența ei, prin gest, prin grație, prin felul cum t face dragoste, printr-o mie de lucruri fără nume și fără contur.

Singurul lucru care m-ar putea îngrijora puțin, și care mă bântuie uneori, e teama să nu mă aflu cumva în postura unui pește. De aceea fac tot ce pot să scot cât mai mulți bani, de oriunde, să plătesc tot, să nu rămân dator bănește.

Duminică, Margareta m-a rugat s-o fricționez pe spate. Treaba asta m-a impresionat oribil. Mi se părea că-mi plătesc, printr-un masaj, o dragoste necuvenită. Apoi, mi-a vorbit de banii ei. Era limpede că vorbea cu mine cum ar fi vorbit cu bărbatul ei pe care-l consultă într-o treabă firească și comună. Dar nu mi-a plăcut. Mă tem că, de-o să țină mult obsesia asta, o să fiu în stare să mă despart și de ea. Ar fi o prostie - cum foarte bine mă ceartă Iliu. Dar dacă n-o să pot altfel?!

Și, pe urmă, unde mai pui gustul meu de singurătate? Piesa mea, la urma urmelor, nici nu e altceva. Cred că împotriva acestei trăsături a firii mele n-o să pot lupta cu succes. E drept că-mi place lupta asta, extenuantă, dar forțele mele - și așa destul de slabe - vor slăbi zi de zi, până la predarea mie însumi, fără condiții.

*

Franța e în foc și abandonată de toți. Ieri, i-au declarat război și

italienii. Englezii, ca-ntotdeauna, au lăsat-o; Statele Unite, la fel. Rămâne Rusia, tare și mută.

Evident că nu Paul Reynaud o să facă pact cu bolșevicii; se verifică o dată mai mult (de mai era nevoie!) că interesele de clasă trec dincolo de cele ale patriei.

Germanii înaintează fulgerător și imparabil. Parisul a fost evacuat azi. E învelit în fumul bombelor germane.

Parisul pe care l-am văzut/ acum unsprezece luni, la brațul lui Loti, cu ea în inimă, în gând, în răsuflare, - Parisul în care-am umblat strânși la braț, nopți întregi, pe bulevarde, în metrouri, în Montmartre, în dragostea noastră atât de jalnic, atât de tragic și ireparabil ruinată...

20 iunie

Sunt din nou cu Loti. Și fericit. Bineînțeles, după ce, fiecare în parte, am omorât: ea, pe, Edi - eu, pe Margareta. Ne-am întâlnit ca asasinii și ne iubim mai bine ca niciodată. „Ne” sau o iubesc?

Temă pentru o altă piesă: „Acești oameni au asasinat”, sau: „Asasinii liberi”.

Motiv: „Este interzis a se juca și a călca pe inimi”, spune (sau scrie) careva din eroi, într-o grădină) publică.

*

De azi pe mâine, guvern legionar. Poate că nici nu știți că-mi trăiesc ultimele zile.

*

O frază tăin Lenormand: „Un monde de souvenirs, voilà surtout ce que mes drames représentent; je ne m'enorgueillis pas de l'impossibilité où je me trouve d'inventer des événements sans rapport avec les expériences de ma vie”. Și, mai departe: „Du moins, cette faiblesse devrait-elle m'épargner l'accusation de nourrir mon théâtre de systèmes d'abstractions”.

(4 august

Tată o lună și jumătate/ de când am lăsat cu totul în părașină acest caiet. Și știu bine de ce mi-am îngăduit s-o fac. Mai întâi, fiindcă s-a reîntors Loti și/credeam că va fi o reîntoarcere definitivă. Credeam, vorba vine; doream.

Dar mai e ceva: fiindcă nu-l scriu numai pentru mine. Știți, azi, cu precizie: jurnalul meu e o carte ca oricare alta, a cărei publicare o râvnesc și-o pregătesc. De aceea mi-am permis să amân atâta însemnările astea; le consider tot sub semnul viitorului, iar nu sub al clipei în care se nasc.

Și fiindcă, deocamdată, nu puteam să-l citesc oricui, ca pe-un articol sau ca pe-un capitol de carte, nu i l-am citit decât lui Loti. Care, cunoscându-mă dincolo de marginile îngăduite unui amor, m-a și părăsit.

Înțeleg însă azi mai bine ca oricând o seamă de lucruri: înțeleg (și învăț) că pe-o iubită trebuie s-o ai părtașă, numai la certitudinile tale, dar niciodată la întrebările, îndoielile, nesiguranțele care te frământă. Fiindcă am tratat-o pe Loti altfel decât ea iubită - pură și simplă - m-a părăsit. Cu atât mai rău pentru mine! Veșnica mea indiscreție m-a denunțat, m-a trădat.

*

Singur pe lume, ca-n Héctor Malot, ca un Rémy bătrân, ce-mi mai rămânea de făcut? Nimic, decât să mă cufund într-o muncă imbecilizantă și abrutizantă care-mi interzice să mai gândesc, dar care-mi pretinde un mare lucru: răspundere. De aceea, am acceptat să fiu corector-șef. De la 9 seara la 5 dimineața, eu nu mai sunt eu; îmi ies din mine. Sunt un funcționar corect, nici mai bun, nici mai rău decât altul. Și de tot ce n-am putut răspunde-n fața dragostei mele, a viitorului meu și a mea însumi, răspund în fața direcției gazetei. E o soluție, chiar dacă nu cea mai fericită. E o penitență, dar e și o ucenicie pentru mine însumi, cel de mai târziu, în orice caz profitabilă: educarea simțului răspunderii.

*

Evident, trebuie să mă pregătesc. Dacă azi n-am prilejul și posibilitatea, de la douăzeci de ani, să mă închid într-o mediocritate spornică, să fug de toți și de toate și să-mi văd doar de întrebările, de chinurile și tristețea singurătății mele, – mi-am realizat un alt fel de refugiu. M-am izolat într-o pensiune, una din acele pensiuni care-au constituit subiecte de cărți, de obicei proaste, nu din vina autorilor, dar fiindcă o pensiune descrisă-n cărți duce la nivelul de cancan, de mică bârfeală de țăță, nu la o viziune asupra lumii; într-o pensiune trăiești o condiție asupra căreia n-ai ce reflecta, ca o despăduchere ce n-are nimic, dar absolut nimic dincolo de asta. Dacă o să am banii, necesari, sper să rămân aici măcar un an-doi. Sunt într-o singurătate desăvârșită, într-un bârlog. N-o să mai schimb de la o lună la alta camera mobilată, n-o să mai ceiind birturile. Nici cu locatarii nu stau de vorbă, fiindcă nu le înțeleg nici ungureasca, nici englezească, nici nemțeasca. Voi munci la gazetă, voi citi și voi scrie, acasă. Am pus punct oricărei „aventuri”; de altfel, aventurile mele, atât de meschine, atât de confectionate, erau anume ca să-mi verific posibilitățile și să-mi demonstrez mie însumi că Loti și dragostea mea pentru ea nu erau o robire, niște cătușe pentru mine. Acum, după ce mi-am dovedit-o cu vârf și îndesat, micile escapade nu mai au niciun rost și nu-mi mai oferă nicio ispitire. Dacă am să pot rămâne mai multă vreme aici, sper să mă situez bine în acest *no man's land*, în această schimbele urbană *I* care e, cred, orice pensiune cosmopolită și poliglotă.

*

Azi după-masă, am revăzut, împreună cu Iliu, *Fin du Jour*. Îngrozitor și deprimant, filmul mi-a reconfirmat și mi-a precizat, cum nu se putea mai limpede, o seamă de lucruri. Mai întâi, poziția Franței. E atâta duh putred, atâta profundă decadentă în filmul ăsta, izvorât din spiritul obosit al Franței de azi. Văzându-l, înțelegi cât se poate de bine că Franța trebuia să sfârșească așa cum a sfârșit-o, când îți dai seama că inteligența burgheză (care a dat și *Pépé*, și *Bestia umană*, și *Quai des Brumes*, și *Fin du Jour*) mergea spre acest final; se împlinea pe panta ei declinantă, pe care n-a încercat s-o schimbe nici cu comunismul, nici cu fascismul, tocmai pântăstu ca spiritul burghez al Franței să nu se trădeze pe sine, să nu se abată de la drumul lui.

Pe urmă, problema ratării. A ratării pe care-o simt și eu în mine, și pe care aş putea-o defini exact. Fiindcă a rata înseamnă a vrea mai mult, nu mai puțin decât poți, pe de o parte; iar pe de alta, a vrea mai târziu sau mai devreme ceea ce prevezi și poți îndeplini. Această înțelegere mi-ar îngădui, poate, să scap de ratare. Dar morbul unei ratări e înăuntru, nu în condițiile exterioare.

În Franța de până ieri, de pildă, puteai rata numai din pricina ta, numai ca să nu te trădezi pe tine; dar posibilitățile de scăpare, de a evita ratarea, erau infinite. Or, tocmai asta mi se pare că e greu: să faci mâine ceea ce vrei și poți face azi; iar nu de-a – nădărușele: să faci azi ceea ce vrei și poți numai mâine face. Or, eu, unul, nu pot nici să renunț la un lucru pe care l-am pierdut azi, nici să mă-mpac azi numai cu gândul la ceea ce e posibil să fac mâine. O tiranică sete de-a avea totul, sete de concret și imediat, mă face să nu cunosc nici resemnarea, nici răbdarea, care e cealaltă față a ei.

*

În România, spunea pe bună dreptate Iliu, totul e de dimensiuni mici. De aceea, nici ratarea (nici realizarea) nu-nseamnă aici mare lucru. „Ratarea – spunea el foarte bine – până și ea devine lucrativă, în România”. Și, am completat eu, asta fiindcă suntem așezați în roza-vânturilor, vorba marelui ratat Nae Ionescu, unde orice calitate și orice defect pot fi convertite în misie națională sau internațională. Nimic nu e mare în România: nici diavolescul, nici îngerescul.

— Nici bunul, nici răul. Sunt împăcat: pot fi un ratat oarecare. Rămâne numai să-mi precizez limitele pe care-ncep, cred, să mi le cunosc din ce în ce mai bine.

6 august în tabloul XIII din *Ratații* lui Lenormand găsesc definiția admirabilă a ratării: „J’ai parfois l’impression que nous nous survivons... que nos véritables vies sont terminées depuis longtemps”.

*

Cu toată singurătatea mea, sau poate de aceea, simt o puternică nevoie de a mă dăruî. Comunismul, asta a însemnat pentru mine. Serviciul social, la fel. De aceea m-am și dus ieri la Neamțu și i-am vorbit deschis. A înțeles, mi se pare, întocmai, totul – și ne-am înțeles amândoi. Dacă n-o fi și asta încă una din greșelile mele, atunci pot crede că-n omul ăsta* și-n mișcarea pe care el o servește, cu atâta ardoare, se află sâmburele unei organizări a României. Mi-a trebuit un steag sub care să lupt. Îl am, sau, mai curând, îmi place să sper că-l am.

Oricum, rostul României în istorie, poziția și condițiile evoluției ei spornice mă preocupă din ce în ce mai mult. Aproape totul trebuie raportat la dimensiunile țării și la soarta ei viitoare. În perspectiva asta, fiecă gest, fiecă act individual își capătă măsura, proporțiile și locul lui. *Să devii răspunzător*. Iată condiția unei adevărate conștiințe și vieți civice. Dar e cu puțință lucrul ăsta aici, „aux portes de l’Orient...”?

*

Mă sâcâie nițel mizerabila atitudine a lui Mircea Grigorescu și dependența bănească de el, la care m-a dus plecarea lui Gafencu și a lui Hurtig de la conducerea ziarului. Bébé Roman a mai aruncat aseară peste focul ăsta mocnit: „Își bat joc de tine, plătindu-te cum te plătesc! Ești un prost talentat!”

Evident, Grigorescu făcea fețe-fețe. Și Grigorescu se numără printre tinerii „de viitor” ai acestei țări.

Sighișoara, 10 august

Că am să fiu aici, și de ce sunt, n-am știut până alaltăieri. E un concediu dorit, dar neașteptat. Oricum, e bine.

CASA

Casă, în care s-a nimerit să locuiesc anul ăsta, mi se pare cea mai frumoasă din câte-am avut în Sighișoara; și când spun asta știu că sunt ingrat, că odaia închiriată acum două veri la soții Höhr nu era întru nimic nevrednică față de asta de-acuma; dar eu sunt aici oarecum ca-n casa mea; și-mi place să schimb interiorul din timp în timp. Evident, cea mai nouă odaie este și cea mai bună.

Adevărat e că puține case atât de largi, de luminoase și rânduite, am pomenit de când m-am tot aflat pe-aici. Dar Sighișoara de anul ăsta e mai frumoasă decât oricare alta, și unde i-am fost oaspete pe negândite.

Dacă nu era intervenția inopinată a unui guvern de rușine care să mă caute cu încincita lanternă a unor agenți de poliție trimiși în monom la redacție să-mi afle domiciliul, dacă nu se nimerea Ion portarul, cerberul de boxă cel mai deștept, mai persuasiv și energic al instituției, care i-a mințit pe toți la un loc și pe fiecare-n parte, dacă n-ar fi fost, în sfârșit, și bruma de noroc al meu care m-a mânat la redacție la un ceas nebănuț, dacă și iar dacă de-astea multe și mărunte, - șnapanii și dălcăucii lăsați de un patron șmecher și de un ministru imbecil, cu puteri de satrapi asupra gazetei, slugoii ajunși peste noapte stăpâni nu s-ar fi gândit nicio clipă că oaselor mele le trebuie neapărat și nițică osânză, chiar dacă nu atâta și de-o atât de albă calitate ca aceea care-i căptușește, cu imense perne de puf, înțeleptele buci ale prim-redactorului, numite de bietul Gică Vâlceanu, vulgar, și târțiță.

Așadar, trăiască geniul Siguranței Generale, al lui Ionică portarul și cel cât o fi fiind al domnului general David Popescu, treime care mi-a impus un concediu ilimitat și nemairâvnit pe anul ăsta!

La Sighișoara am mers cu intuiția certă pe care ți-o dau dragostea și amintirile trainice. În cele mai grele ceasuri, aici am găsit adăpost și liniște.

Liniște. Tocmai acum, pătrunzând-o în toată adâncimea ei de apă limpezită și rară, ceasul din turnul cel mare a bătut o dată, un sfert, demonstrativ. Ca să nu uiți, cumva, că aripa timpului se zbate, totuși, în această eternitate.

Locuiesc, evident, în Cetate; mi se pare frumoasă întâlnirea asta, în refugiul pe care - după secole - un gazetăraș român și-l află în fosta reședință a lui Vlad Dracul și a grofilor sași.

*

Casa în care s-a nimerit să locuiesc e de culoarea fisticului, nițel mai

îngălbenit de soare, și cu ghizdurile porții și ferestrelor de un roșu aproape carnal. Totul seamănă cu un fruct mare, a cărui groasă coajă s-a despicat în vreo două locuri, darnic.

Anul ăsta (poate încă de-acum un an), Cetatea prezintă mici modificări de administrație municipală. Strada Școlii se cheamă acum după numele unui poet localnic, Mihail Albert, iar o seamă din numele frumoase și evocative ale ulicioarelor care tot în „Gasse” își spun, au fost împopoțonate cu nume proprii din geografia și istoria războiului trecut. „Strada Oituz” și „strada Mărășești” în inima Cetății sună, tocmai acum, când tratăm cu ungurii, la Severin, retrocedări teritoriale, și când bietul Dobre (în sfârșit, ministru!) explică în țigăneasca lui teologală necesitatea unei înfrățiri, vezi Doamne, culturale, germano-române, dar mai mult germană decât română, – cel puțin nepotrivit. Aș spune ridicul dacă, în afară de-o stăpânire căzută pe ultima treaptă a decrepitudinii, n-ar fi vorba și de un popor a cărui voință n-a mai fost consultată de trei ani încheiați. În definitiv, ce interesează? Dacă trăiește încă, să-i fie de bine! Pulsul, i l-o lua Dumnezeu, când o vrea el.

Afară de numele străzilor, au fost schimbate și numerele la case. Așa, de pildă, casa lui Cocea, pe care-o știam stând sub numărul zece, prezintă acum, în acțiunile anumitor societăți, o urcare de 70%, adică 17.

Noua guvernare, forte și în uniformă, n-a vrut să treacă prin cele șase sute de ani ale Cetății fără să-și lase nepieritoarea-i urmă. Dacă e vorba de uniforme, de insigne și tinicheluțe, să recunosc, într-adevăr, că nicăiri acestea nu-și aflau o potriveală mai fericită.

*

Pentru o confruntare Iorga-Arghezi: I) M-am întrebat mereu de ce s-or fi înfruntând atâta? Mă tem că nu poate adăposti cerul românesc doi vultani; doar noroiul e un adăpost generos cu viermii și coropișnițele. II) Și apoi: Iorga nu a vorbit și nu vorbește de Țara Românească altfel decât în elogii; critica lui, chiar și înversunată, este învăluită sub faldurile largi ale unei judecăți de ordin general, taman în măsura în care Arghezi arde, biciuiește, blestemă și înjură. Să vezi, numai, probă de stil! Scrie unul: „Un întreg poem, plin de mișcare etc”. Pagina 46 din *Sfaturi pe întuneric*, volumul trei), iar altul muncește și el sintaxa, întoarce fraza și răsucesce vorbe; dar Iorga-profesorul *gândește* așa, pe când Arghezi *face*. Unul nu poate altfel, – altul poate cu socoteală și meșteșug. În această osebire de metodă, eu văd una mai străfundă: dintre un intuitiv al ideilor și un sprinter al cuvintelor? Și nu-i chiar ăsta spiritul românesc în îndoitele lui fețe, complementare?

19 august

A zecea zi de când sunt în Sighișoara. Cu toate eforturile, n-am putut trece de patru pagini și jumătate de manuscris, și ele incolore, inodore, insipide. Sunt într-un greu impas, singura scuză și nădejde mi-este într-o criză de creștere. Dacă nu e așa, ci mult mai rău, nu-mi rămâne alta de făcut decât să-mi închei toate socotelile de pân' acum și să mă duc la tata.

Am crezut toată viața mea, cu tărie și dârzenie, într-un viitor literar care tot întârzie. Astăzi, sunt vlăguit ca un bătrân; o decrepitudine de care mi-e rușine, o lipsă totală în a ține condeiul în mână, o imbecilizare rapidă, desăvârșită în numai o lună și jumătate. Veleităților mele de literator le pot pune punct. Am fost și sunt construit pe proporții mici. Mic la minte, mic la statură, mic la inspirație; doar inimă mi-a fost întotdeauna largă, generoasă, absurd de darnică.

Mi se pare că de când am înregistrat eșecul cu „tovarășii”, care m-au dat afară ca pe-un câțel, și inima mea s-a cam închiruit. Dar împotriva ei, nimeni și nimic nu poate lupta; ea rămâne așa cum i-a fost dat să fie.

22 august

Ceasurile 11, 30 seara. Asta înseamnă că, afară de o casă-două, Cetatea doarme de mult. E o noapte dulce, de mai. În odaie, un singur trandafir galben, din cei care-i plac atât de mult lui Loti, își împrăștie parfumul, obosit. Masa e plină de petalele celorlalți, risipite, agonice.

Am deschis geamurile, spre noaptea foarte neagră, foarte tăcută și aromită. O pisică cenușie, cu pașii de umbră, a săltat capul și s-a oprit din drum, uitându-se în odaie, ca o muiere dedată la curvie.

*

În urma accidentului meu de la ștrand, când am vrut să fac o săritură îndrăznească și m-am pocnit de trambulină, am rămas cu spinarea înțepenită; nu știu dacă voi putea să plec poimăine. Dacă nu, o să-mi fie destul de greu să-mi anunț gazda că o părăsesc, mutându-mă la Cocea. Dar n-am ce face. Banii mei sunt pe sfârșite și cine știe dacă o să mai văd curând alții. Trebuie să mă pregătesc pentru campania grea a sărăciei lucii, care va-ncepe în toamna asta.

*

Cum era și de așteptat, Grigorescu nu mi-a răspuns nimic și nici nu mi-a publicat articolul, în urma scrisorii mele.

*

Troțki a fost omorât de un agent al staliștilor. Splendidă temă pentru un articol pe care poate că, până la urmă, am să-l scriu.

Troțki, întemeietorul și conducătorul celei mai puternice și eficiente armate revoluționare, cade victimă unui atentat. Co-autorul Revoluției e ucis de fiii ei.

Dar impresionant e, între toate, destinul acestui mare erou, din care omenirea n-a cunoscut prea mulți. Erou, în înțelesul poziției active a omului în istorie. Și se pare că Troțki a putut ceva împotriva *acestei* istorii, de vreme ce nici burghezia, nici sovietismul nu l-au putut suporta. Oare eliminarea lui prin metoda teroristă nu atestă tocmai rolul istoric al lui Troțki? Cred că da.

*

În sfârșit, după luni de neputință de a însăila două pagini ca lumea, am izbutit să scriu astă-seară, șapte „pro Troțki”.

„Fenomenul Troțki” (avea dreptate Ghiță Ionescu când spunea că el va

constitui drama tinereții noastre), mi-a dat prilejul să-mi descopăr izvoare pe care mi le credeam de mult, și pentru mult timp, secate. Adevărul e că eu nu sunt bun decât în luptă, și groaznica lăncezeală în care m-au azvârlit ultimii ani a trezit în mine resturile bolnave moștenite, lenea, efeminarea. Mă simțeam, scriind articolul despre Troțki (care nu va apărea, desigur, niciodată), eu, întreg, bărbat. Mintea îmi funcționa perfect, un progres al tehnicii scrisului, de pe urma anilor de gazetărie zilnică, îmi înlesnea formularea, iar o forță virilă, de mult ațipită-n mine, îmi dădea ghes și spor. Am scris repede, „sans reprendre haieine”, ca-n vremurile bune ale „Cuvântului Liber”. Așadar, trăiască lupta și Revoluția mondială!

Dar asta tot decadentă e; când mă gândesc la „constructivismul” socialist, mă ia groaza... Noi suntem generație de sacrificiu: să dărmăm și, pe urmă, ca Maurul, să ne retragem.

Oricum, m-am regăsit. Aici sunt eu, și nu pot altfel!

12 septembrie

Câte s-au petrecut în douăzeci de zile! România, ciuntită de Ardeal și Cadrilater; Carol II abdicat; legionarii în repriză; mâine-poimâine, putch nemțesc. Toate, fiindcă n-am fost în stare să ne facem Revoluția noastră.

*

Asta nu înseamnă că micile drame nu subzistă.

Loti mă părăsise de mult. E tot toamnă, tot în septembrie și tot în absența mea ca și – acum șapte ani – Florina.

Așadar, șaptele ăsta e semnul meu.

Când am revăzut-o pe Loti, rece, străină, aproape indispusă de întoarcerea mea de la Sighișoara, am înțeles și mai bine că temerile mele erau îndreptățite: ea-l aștepta pe Edi. Care a venit. Cu care am văzut-o la braț, tândră, amoroasă. Cum n-am căzut, atunci, în stradă? cum nu m-am dizolvat pe loc, nu știu.

Și pe urmă, explicația – inutilă; bătaia, și mai inutilă. Totul, zadarnic. Totul sfârșit, mort, căzut, odată cu luminile oblice, infinit de lungi și triste ale toamnei acesteia.

27 septembrie

Mă deprind din ce în ce cu ideea plecării la tata. Am regizat totul cât se poate de bine. Anunțuri în dreapta și-n stânga iar azi după masă, la Renée, un patetic rămas bun, cu săruturi și melancolii.

Ce bine e așa! Mă gândesc la chipul cum o să le apar oamenilor ăștia peste un an, doi: depărtat, undeva, la via tatălui său, un fecior de fermier, la țară. Și ei vor rămânea mai departe-n București, în orașe, într-un oraș în orice caz, citadini bolnavi, zăcânzi, desueți până la urmă. Și Miron va fi departe... Undeva... Undeva, în Muscel, la vie. Absent? Nu – permanent.

Această plecare, cu cenușa toată strânsă-n urna trupului meu, cu amorul și singurătățile mele atât de grave, – mă-ncântă, mă seduce.

*

Vorbind astă-seară cu Victor Popescu, legionarul, – mai mult pentru

mine decât pentru el, cu toate că dragul meu de-a păstra un contact cât mai strâns cu tinerii ar avea o îndreptăţire - îmi lămuream şi mai bine o seamă de lucruri. Şi anume, raporturile dintre morală, idee şi practica politică.

Eu n-am fost şi nu pot fi nicicând un om politic. Fiindcă asta pretinde o supleţă, o adaptabilitate la realităţile de fapt, care duce, necesar, la ceea ce Iorga numea „marea corupere a ideilor”. Or, fanaticii ideilor sunt doar personalităţile. O personalitate e ea însăşi şi nimic altceva, oricând, oriunde, întotdeauna ea însăşi. Egală sieşi, refuzând organic orice deviere, orice abatere de la „linia” ei. Compromisul politic (atât de necesar) îi este prin chiar firea ei inaccesibil. De-aceia nu luptător politic şi care e-n acelaşi timp o personalitate, nu poate decât să rămână-n umbră sau să se salveze în moarte, împlinindu-şi astfel drumul până la capăt. Şi-mi vin în minte, când scriu asta, aşa de-a valma: şi Bălcescu, şi Stere, şi Nae Ionescu, şi Troţki şi Moţa. Toţi mari, toţi personalităţi. Dar toţi, capi de oaste; niciunul executant; sau, niciunul *bun* executant. Pot eu să mă-nşirui lângă ei? Desigur. O personalitate - mică sau mare, asta e o chestie de cantităţi - rămâne, oricum, o personalitate.

*

Şi ceva de la gazetă. Octavian Neamţu mi-e din ce în ce mai drag, mai apropiat inimii mele.

*

O destăinuire a lui Mircea Grigorescu, o destăinuire care, dacă e adevărată, e plină de învăţăminte: defecta gazetei e opera lui Hurtig care-o regizează din umbră cu ajutorul sculelor lui: Udrea, Corteanu, mai ştiu eu cine. Într-adevăr, argumentele lui Mircea par convingătoare; m-a izbit şi pe mine înlăturarea celor mai apropiaţi lui. Apoi, incertitudinile consiliului de administraţie. Apoi, certitudinile cu totul *făcute*, ale lui Udrea.

Oricum, e interesant de reţinut că, sub guvern legionar, gazeta lui Gafencu moare sau e ameninţată şi lovită de moarte nu de Horia Sima, ci de Hurtig. Oamenii care, ieşind din scenă, vor să piară toată lumea odată cu ei.

*

Aştept, pe ghimpi, răspunsul tatii. Oricum, la întâi al lunii Octombrie, plec.

3 octombrie

Acum două zile am primit o scrisoare de la tata; caldă, părintească, bună. Mi-a luminat un înţeles şi mi-a dat o încredere nouă în viaţă. Mă cheamă la el, ca să-mi dea sfaturi.

Măine dimineaţă, plec la Ştefăneşti. Vorba tatii: „... şi poate să fie bine.

*

Zilele trecute, am fost la Aneta.

Era o după-masă caldă, caldă, aproape topită, când am întâlnit-o. Mi-a plăcut să stau gol, la ea; după ce-am făcut dragoste, îi priveam corpul: alb, de marmură, cu coapse mici, nefăcute pentru maternitate, cu pulpe lungi, fine. Îţi făcea plăcere s-o priveşti, mişcându-se prin odaie, aşa goală şi

suplă, ca un animal de rasă. Când a dat să se-mbrace am rugat-o să rămâie goală. Răspunsul ei mi-a amintit de filmul lui Lubitch, „Dacă ai avea un milion”:

— Nu, nu vreau să stau goală! Stau destul „acolo”...

„Acolo”, e casa unde „lucrează”.

Și alta:

Eu: - De ce nu-ți dai ceasul la reparat?

Ea: - Nu prea am bani. Cum o să am bani de prisos, îmi iau o verighetă!

Eu (mirat): - Verighetă? Ce, te-ai logodit?

Ea (cu cel mai candid amestec de zâmbet și jenă copilărească): - Nu, - dar, știi, toate femeile poartă verighetă...

Iluzia asta, deșirantă, după un ideal pe care nu-l va realiza poate niciodată! Aproape o conjugare magică, a destinului.

*

Ieri a fost ziua mea. După ce Loti a venit la mine două zile-n șir, hotărâsem să-i telefonez ieri. Se împlineau, doară, șapte ani de când ne-am cunoscut.

Am căutat-o zadarnic, la telefon, de la 4 după-masă până la miezul nopții. A fost, se-nțelege, cu Edi. Fericită aniversare! așa spun americanii.

*

Când o căsnicie merge „ideal”, asta înseamnă că unul din soți, cel puțin, e în deficit. Că nu cere, nu dă sau nu primește *tot* de la celălalt. E o resemnare, sub aparența armoniei.

*

Situația politică a României e din ce în ce mai disperată.

Secret, Ribbentrop la Moscova. O nouă împărțire a lumii, după pactul cu Japonia? Poate.

Sigur e că, fără motivare, toți legionarii sunt chemați duminică în Capitală. S-au pus trenuri speciale, de zeci de vagoane, la dispoziția cămășilor verzi. „Ajutorul legionar” activează intens. Asta miroase a putch și a evacuare „avant la lettre”.

Mi se pare că, în locul generalului Antonescu, se pregătește masa și cadrul organizării hitlerist-legionare a ceea ce va mai rămânea din România.

11 (sau 12) octombrie

În sfârșit, iată-mă reîntors de trei zile de la tata, unde mi s-a spus ritos că nu pot rămâne. Sunt, hotărât, într-o „passă” proastă. Nu cea mai proastă, obiectiv vorbind. Dar îngrijorătoare, fiindcă e declinantă. Așadar, sunt osândit să trăiesc cum voi putea, să trăiesc cu orice preț, într-un București și într-o Românie sub ocupație germană. (Azi au sosit ultimele transporturi de trupe motorizate și de avioane „Stukas” din Germania.)

Peste două luni, voi începe șomajul greu, propriu-zis, fără lețcaie, fără zări.

*

Azi am primit răspunsul Mariei-Angela. Dacă nu cu totul dezolant, dar, oricum, trist. Cel mai trist lucru din scrisoarea ei nu e tonul („Miron-ron-ron, ne tournes plus en rond...”), ci afirmația grea, că aș fi un cabotin. Când Loti-mi spunea lucrul ăsta (când mi-l spun chiar eu însumi), el capătă o nuanță de jemanfișism și de conștiință de sine. Dar când te pocnește cineva din afară, mai ales cineva care ți-e drag și pe care-ai vrea să-l știi că și el crede în tine, atunci e trist.

Te pomenești că acest cabotinaj al meu nu mai e un lucru pe care să-l pot stăpâni, ci care mă stăpânește. Argumentele nu-mi lipsesc: gustul meu de retorism, declamator aproape, poza involuntară, felul de a vorbi „hoch und steif”, tendința spre generalizare (adică tot spre discursuri) toate astea – și câte altele? – mă pot face să cred că nu sunt în stare să-mi ies din piele. Și pe urmă, indiscreția mea, aproape indecentă. Acest fel de „cracher son coeur sur le pavé”, oricând, oricum, oricât... Mi se pare că toate astea mi se trag din două condiții de viață: gazetăria și atitudinea adoptată, mai lunile trecute, de a trăi oricum. Mi-am suspendat orice frână, orice pedală interioară. Și iată-mă cabotin. Dar, mă rog, „cabotin” ăsta, ce vrea să zică? Cabotin în scris? Îmi pot reciti orice articol; e în ele atâta constrângere interioară, atâta grijă de a nu deborda, încât despre scrisul meu pot fi liniștit. Dar în viață? La urma urmelor pentru mine, scrisul și viața fac una.

Sunt eu cabotin în viața? Cum, adică? Afectez, mă prefac? Doamne ferește! Și chiar când o fac, e un lucru foarte bine știut de mine. Nu sunt eu sincer? Dimpotrivă. Prea sincer. Poate că ăsta e „cabotinelul” care e criticat în mine, acest exces de sinceritate. Fiindcă tot el, excesul de sinceritate, m-a făcut să-i spun Mangelikăi totul. Și uite unde-am ajuns!

Totuși, i-am răspuns azi. La fel de sincer. La fel de descoperit. La fel de „cabotin”.

*

Mai interesant, vreau să spun: mai direct, m-au durut Ciocâlțu și Șelmaru, astăzi. Am primit scrisoarea Mariei-Angela, la Ciocâlțu. Am citit-o în trei. Cu întreruperi, râsete, glume mai mult sau mai puțin grase.

Și mă apăsă lipsa lor de decență. Cu deosebire, a lui Ciocâlțu cu care, de azi înainte, știu bine că nu voi putea fi prea prieten.

Dar cu Traian? Mi-e teamă. Mi-e teamă că el, cu bunul lui simț, a sesizat lucrul ăsta. Astă-seară, trebuia să ne vedem, să-mi telefoneze. N-a făcut-o. Cred că a încercaț aceeași jenă ca și mine. Oricum, o răceală între mine și Traian m-ar întrista. Ar fi încă un prieten pierdut.

*

Rămânea Nana și Badea, la care locuiesc de peste o săptămână și care mi se par din ce în ce mai apropiați, mai buni, mai autentici. Dă, Doamne, să nu mă-nșel și cu ei!

*

Ieri, a venit la mine Loti. Să-mi spună că nu poate trăi fără mine. Era mai frumoasă ca oricând.

Și totuși, în convorbirea noastră de peste cinci ceasuri, n-a vrut să-mi spună nicio vorbă despre Edi. A plâns, m-a rugat să ne refacem viața. Ce

vorbe frumoase! „Să ne refacem viața!” Dar se poate reface o viață ciobită?

13 - 14 octombrie

O duminică încruntată, sumbră, o duminică neagră. Cu vânturi piezișe, cu stări depresive, cu acea schimbare atmosferică sub apăsarea căreia toată ființa mea reacționează ca un animal, ca-n tropisme, ca un vierme când mă închid în mine și vegetez. Nu e „cafard”, e închistare; mă zgârcesc, mă pierd în mine fără rost și fără putință de a-mi scăpa. Simt acum, mai mult ca oricând, ceea ce metafizicienii și misticii numesc „tirania materiei”. E îngrozitoare, într-adevăr, această tiranie.

Și e așa fiindcă se face simțită prezența asta, prezența biologiei peste tot și toate.

Singură lumină: o după-masă în camera lui Traian, care mi-a devenit din ce în ce mai intimă, mai familiară. Mobila veche, îmbrăcată-n satin roșu închis, roasă, aglomerată, dar fără să-mi dea vreodată senzația aceea de prăbușire, de sufocare. O cameră cu miros vechi, din care doar cu tuile și merele toamnei lipsesc pentru a-i da ceea ce se cheamă atmosfera „de-acasă”. Stau tolănit, întins pe canapeaua lui Șelmaru care-mi citește - îmi recitește - scrisorile foarte frumoase ale acelei femei care se numește Colette și care trebuie să fi fost cea mai mare dragoste a lui. Mă simt co-interesat la dezgropăciunea unui trecut, mă simt solidar la această căutare prin cenușa unor ani duși de mult și complet străini mie. Ce mai generație! N-avem nici treizeci de ani și ne și hrănim din amintirile noastre, puține, din suveniruri scumpe și care nu mai pot învia niciodată, niciodată, viața care le-a făcut.

Și Șelmaru citește, și ochii mei caută pe hartă satul Moțăței de unde i se trimiteau scrisorile astea, a căror hârtie îngălbenită are ceva de piele, organic. Revăd începuturile mele aici, într-un București cu toamnă dulce, cu dragoste fragedă, cu îndrăzneală, cu nădejdi și certitudini. Ce sigur eram acum șapte ani! Ce sigur de tot ce-aveam să fac, de tot ce nu știam că va urma. Loti nici nu exista pe-atunci.

Îmi dau seama că tot acest joc de-a refugiul în pergamente și fotografii e decadent, indecent de decadent. Vai mie! Dar îmi place atâta! Iată istoria timpului nostru! Iată cum ne face ea, fără voia noastră, cum ne împinge, ne silește să fim retrograzi! Să eșuăm sau, în cel mai bun caz, să ne retransăm în legende și amintiri. Ce Dumnezeu! mintea noastră, dorul nostru de viață nu poate ridica povârnișuri noi, de urcat, nu poate deschide alte zări, nici măcar visării acesteia atât de lăncede și de frumoase?

Mi-e rușine, Traian, - mi-e rușine de tine, de mine, de noi toți care stăm cu capul înclinat, cu o frunte încinsă-n aureola noastră de umbră, pe un umăr care ar trebui să fie tare, să poarte raniță și pușcă!

O, după-masă de duminică întunecată, neagră, nu te voi uita niciodată, duminică de cucuvea, de abandonări, de abulie!...

*

Am plecat cu Traian spre centru. De mult nu mai gândeam la nimic, el vorbea ceva, fără să-l aud, fără să-l ascult. Bucureștiul, cartierul Fache, atât

de cunoscut, mi se părea străin: altă limbă se vorbea pe străzi, altă lume, alte clădiri. De fapt, altă lumină. Și eu mergeam mecanic, răspundeam „da” sau „nu” la spusele lui Traian, și nu vorbeam nimic. Niciodată parcă n-am avut mai multă nevoie de *tăcerea vruea*, ca-n duminica asta.

*

L-am condus pe Traian la autobuz. În stație, o femeie. Una din acele femei care-mi plac mult de tot, între 30 și 35 de ani, cu coapse moi, arcuite dulce, cu pulpe puternice, cu ochii triști, cerniți. Credeam că așteaptă autobuzul; văzându-mă cum o privesc, s-a depărtat de stație și a pornit-o încet, în aceeași direcție cu mine. Era o femeie frumoasă, fără să fie frumoasă, pe care o puteam dori mult și pentru care, în clipa aceea, aș fi făcut orice. Orice, dar nu s-o acostez. Mă îngrozește numai gândul de-a mă apropia de o femeie și să-i îndrug formulele obișnuite: „Singurică?”, „îmi dați voie, domn nișoară...”

Așa că am mers un ceas încheiat, amândoi. Ea, oprindu-se, zăbovind la vitrine, la răscruci, privind cu timiditate; eu, la fel de timid, de zăbavnic. Vedeam bine că nu așteaptă decât un cuvânt. Dar cum l-aș fi putut spune? Toată pânda de păianjen care se țesuse între noi, plină de un ușor mister, de abureală gingașă, de ipoteze oricât de absurde, s-ar fi stricat la prima vorbă. Și femeia aceea, era limpede, doar vorba asta o aștepta.

Pe bulevardul Elizabeta, la ceasul acela, de șapte seara, duminică, în lumea multă, înghesuită ca-n tramvaiele de prânz, intimitatea mută dintre noi se lega și mai caldă, mai directă, mai discretă. M-am ferit tot timpul s-o ating măcar cu* umărul. Să nu stric nimic. A mers până în Brezoianu, îndărăt, apoi iar. Într-un gang de cinematograf, la „Trianon”, a acostat-o, repede și direct, un domn imens, cu pălărie urâtă (am observat: bărbații, ca și femeile, când sunt invidioși sau geloși, remarcă ridiculul pălăriei rivalului lor!), cu mânușile neîmbrăcate, purtate ostentativ, cu eleganța mahalagiului. La început, femeia în negru a tăcut. Dar tipul nu s-a sfiit, a insistat și până la urmă, cu toate că eu nu încetasem s-o urmăresc, sau tocmai de aceea, a cedat. S-au urcat în tramvaiul 14; eu - ca-n „noaptea furtunoasă” - după ei! Peste două stații s-au dat jos și nu i-am mai văzut.

Totuși, nu era o curvă. Se vedea bine lucrul ăsta.

Toată această „aventură” m-a deprimat și mai mult. Și m-am gândit că așa îmi fac eu toată viața: din renunțări, din gustul lor amar și dulce, din visuri niciodată duse până la capăt. Nu e asta chiar condiția unei ratări?

La „Mercur”, l-am revăzut pe Cornel Mănescu. Optimist și stalinist până-n dinți. Nici cu el, nimic de comunicat. El e al timpului său. Stalinist, gardist, - oricum, al acestui ev negru.

15 octombrie

Azi am fost la Gina la masă; cu Ghiță și Traian, cărora li s-a adăugat M-me Dudi, atmosfera era cât se poate de antrenantă. Glume, istorii, hohote. Degeaba! Eu sunt tot singur. Și toată această goană după prieteni, după amiciții vechi și noi, nu e decât încercarea mea zadarnică de a-mi îndreptăți viața, de a-i găsi un temei, un sprijin. Un sprijin, vreau să spun:

un pretext.

Inutil, inutile toate. Mă simt singur, singur, singur. Comunic cu oamenii printr-un cristal care ne desparte. Știu că singurul vinovat – dacă poate fi vorba de-a stabili culpe – sunt numai eu. De la prima mea fugă de-acasă, de lângă mama, acum 22 de ani, până azi, la despărțirea de toți și de toate, n-am făcut decât să-mi caut și să-mi urmez un destin de însingurare. Mi s-a spus de sute de ori că voi ajunge aci: nu viața și nici oamenii nu mă refuză; dar eu mă refuz lor.

*

Astă-seară, pe când veneam la Badea, unde locuiesc încă, am avut cât se poate de limpede, de senin, intuiția morții. Mi-a apărut nu ca o soluție necesară; ca un fapt îndeplinit. Eram, realmente, mort. Nu se poate să fie altfel când mori: același calm fără margini, aceeași siguranță a materiei, aceeași egală inerție a spiritului. Îmi părea (și-mi pare și acuma, când scriu) rău de tot că n-am un revolver. Am imaginat totul: ce simplu! În starea asta, *numai* în starea asta de spirit, o sinucidere poate fi îndreptățită. Nu febril, nu exasperat trebuie să fie gestul prin care-ți dai moartea. Ci lămurit, geometric așa spune, lucid. Așa cum deschizi o ușă ca să intri într-o altă încăpere. Am mers până aici: aici, e o poartă: o deschizi și intri. În totala singurătate. În singurătatea în care mă aflu eu, acum. În conștiința plină, robustă, a acestei singurătăți. Să fii un ratat, asta-nseamnă: „j ai parfois l'impression que nous nous survivons”. Să nu-mi supraviețuiesc.

*

Că *Orașul nostru* a lui Thornton Wilder a ajuns la a optsprezecea reprezentație, îmi dă nădejile cele mai îndreptățite în succesul (cel acordat de Jouvett: succes de public) piesei mele. În cele două luni cât mai am de lucru termina-o voi. I-o las lui Traian, împreună cu jurnalul ăsta, și, pe urmă, gata!

Căutam în minte pe cineva căruia să-i las drepturile de autor: nimeni, nimeni. Ba da, – în sfârșit! După ce-am trecut în revistă pe: Loti, Partidul Comunist, un tânăr aviator – am găsit: Aneta. Sunt sigur că piesa mea va avea succes. Și cui i-ar folosi mai bine banii ce i-aș putea câștiga cu ea, decât Ane tei? Biata fată o să fie fericită să poată ieși din Crucea de Piatră.

...Și unde mai pui: cine-ar ști să mulțumească și să se roage mai adevărat pentru sufletul meu, decât o cur vă?

*

Și, pe deasupra, ca să mă convingă mai bine, lectura acestei teribile cărți a lui Gian Dăuli: *Roata*. Citez: „Trebuie să te obișnuiești să-ți pierzi părinții, amicii, oamenii pe care i-ai iubit un pic, cum îți pierzi dinții unul după altul. Dinții pe care-i pierzi în prima copilărie, asta nu-i dureros: ies singuri și când unul cade, altul îi ia locul; dar cei pe care-i pierzi mai târziu au rădăcini profunde în ființa noastră și, chiar dacă-s stricați, dacă te dor și miros urât, tot regreti că-ți cad, că-n locul lor rămân găuri”.

În întregime, pentru mine.

16 octombrie, ora 3 dimineața

Pentru o cronică viitoare despre România; am primit la redacție, spre publicare, următoarea comunicare:

„Zilele acestea, Asociația Surdo-muților din România a ținut ședință plenară în care s-a hotărât excluderea membrilor evrei”.

...Și Ghiță Roll, care era de față, adăugă:

— Evident, au strigat și ei: „Jos jidanii!”

Și alta:

„Azi după-masă, Academia Română a ținut ședință solemnă în care s-a prezentat de către d. Al. Lapedatu, dicționarul româno-japonez”.

Că de-aia suntem pe Axă.

*

Aseară, n-am vrut să scriu despre Badea. Dar între timp, s-a întâmplat ceva. Un amănunt plin de viață, de sănătate, care m-a făcut gelos, invidios pentru dorul lor de-a trăi, de-a se bucura din plin de această existență.

Nana plângea.

Badea, bosumflat, citea ceva.

— Ce faci Badea? (eu).

— Bine. (Scurt și îndesat, - el.)

Din camera de-alături, am auzit apoi, după ce Badea a stins lumina, certuri. Nana s-a sculat, s-a dus, ca o pisicuță, după sobă.

Pe urmă, o polemică; motivele obișnuite:

— Să-ți fie rușine! Umbli până la 12 noaptea, și eu...

— Te rog să mă lași în pace!

— Te las, te las! Să vedem cum o să-ți fie fără mine. Că o să fie vai de tine!

— Te rog, termină! Și vino-n pat, - ce stai după sobă, ca o caraghioasă?

— Mă faci și caraghioasă? Lasă, că eu nu vreau să-ți spun ce ești!

— Eleganto!

— Să știi că sunt elegantă! Da ce? - ca tine...

(Și așa mai departe).

Totul s-a terminat prin câteva palme, pe care Badea știe să le dea bine, pe-nfundatele, - și plânsul Nanei, din care și acum se mai aud scâncete.

Toată istoria asta, care mi-e atât de familiară, m-a întors cu ani în urmă. La conflictele mele cu Loti. Aidoma. Reproșuri. Certuri. Și bătaia, inevitabilă.

Și împăcarea, - admirabilă.

Cât îi invidiez!

Ei au o viață a lor, aci, pe pământ; cu supărări mărunte, cu certuri, cu bătăi, cu împăcări. O puteam avea și eu. Am avut-o chiar. Dar n-am știut s-o prețuiesc. M-am pripit, - cum fac în toate.

Și acum, stau pe capul lui Badea, aștept din cer, din toamnă, din pământ, o femeie cu care să fac dragoste, să trăiesc, să mă cert, să mă bat și să mă-mpac.

Dar mai aștept, într-adevăr, ceva, - pe cineva?

Veșnica mea sală de așteptare. Și trenurile pleacă și vin, se ciocnesc

uneori, se leagă din nou și-și continuă drumul.

Iar eu aștept. Dar mai aștept? N-am terminat totul? Nu știu perfect că nu mai am niciun tren, niciun ban de bilet, nicio stație unde trebuie să cobor?

Să merg, atunci, pe jos. Până când o să trec în marea călătorie.

23 octombrie

Meseria mea cea nouă, de corespondent, de „vânător de știri”, mă ispitește și-mi prilejuiește niște adevărate bucurii. Fiecare noutate, fiecare știre ce nu va apărea în presă, și pe care caut s-o transmit cât mai curând cu putință, capătă pentru mine o valoare și o însemnătate aproape pasională. Iată, așadar, ce va să zică a fi un *reporter*. Știrea pentru știre, în ea însăși. Îmi dau seama destul de bine că toată treaba asta nu întrece limitele unui sport care-ți poate da numai iluzia că tu ești depozitarul autorizat al secretelor lumii. Dar tocmai acest lucru dă toată savoarea și stimulul noii mele ocupații.

Și, pe urmă, se câștigă atât de ușor banii, cu asta! Până azi, ca să obțin niște biete cinci mii de lei pe lună, trebuia să-nșir zilnic, vrute și nevrute, câte două-trei coloane de semnătură. Pe când aci, în corespondența asta de știri, am și voluptatea anonimatului, și facilitatea de-a câștiga bani de pe urma lucrurilor pe care le aflu și *care nu-mi aparțin*. Pe când un articol, rupt din mine, mi se plătea cu 200 de lei, o știre, care nu e a mea decât în măsura-n care mi-a intrat pe-o ureche și-mi iese pe alta, mi se plătește înzecit.

De unde se vede că oamenii pun mai mult preț pe ceea ce ce exterior, trecător și netrăit; pe fațadă. (Sau, poate, asta e *istoria*, obiectivă, rece, aceea a faptelor unei colectivități, iar nu a chinurilor, a neliniștilor și netihnei unui biet suflet omenesc.)

Și, fiindcă ajunsei la piesa mea; m-am mutat într-o odaie care-mi place mult: curată, izolată, săracă și, mai ales, albă. Semne particulare: mi-e categoric interzis să primesc în ea vizita vreunei femei. Ispititor! Poate chiar de-aia am luat-o. Evident, Loti, căreia i-am telefonat azi, găsește că e ridicol să iau o asemenea cameră, unde mi se impun („... la vârsta ta, se poate?!... *) asemenea restricții. Și tot evident, nu i-am spus că tocmai asta îmi place: să fiu silit la singurătate.

Constrângere la care se adaugă cealaltă, a municipalității: să fiu acasă până la 12 noaptea, cel mai târziu. Știu bine, nu mă-ndoiesc nicio clipă, că în odaia asta îmi voi termina până-n ianuarie, cel puțin două din piesele pe care le proiectez. De altfel, gândul și gustul de lucru la ele constituie, în fond, singura și (deocamdată?) ultima mea rațiune de existență.

*

Convorbirea cu Loti m-a enervat nițel. Pentru reproșul – și inutil și stupid – că articolul meu despre „Tinerețea Românier ar fi nici mai mult, nici mai puțin legionar. Așa a înțeles ea, așa „i s-a spus de o mulțime de lume”, o mulțime de lume din care face parte Edi și toată droaia de libidinoși agitați care, când întâlnesc undeva cuvântul „național”,

„România* și „țară*, sunt cuprinși de panica pe care le-a stârnit-o legionarismul. Dar latre toți cât-or vrea.

26 - 27 octombrie

Ceea ce contribuie la însingurarea mea, sau ceea ce se adaugă, din afară, singurătății mele lăuntrice este și regimul legionar. Atmosfera de pândă, de pizmă și trufie timorată pe care-o împrăstie legionarii, mă sufocă.

Niciodată n-am avut mai dureros de limpede conștiința acestui cimitir, la propriu și la figurat, care e România legionară. Un cimitir în care toată lumea (dacă un regim la putere înseamnă „toată lumea*!) s-a apucat să dezgroape morții. Țară de dezgropăciuni, țară de cadavre și guvernare a cadavrelor. Iar, dindărătul lor, ostile hitleriste și afacerile Gesellschaft-urilor.

Cât despre mișcarea legionară, ea poate fi definită, fără greș, ca o stăpânire a stăpâniților de complexe de inferioritate. Toți, dar toți legionarii, asta sunt: robii complexelor de inferioritate, acum întoarse, *à rebours*. Cei sănătoși dintre ei, cei întregi,ăștia trebuia să fie comuniști. În fond, toată cucerirea Europei de către armata unei Germanii, care n-a purtat propriu-zis războaie, nu e altceva decât folosirea marelui sentiment al solidarității umane, peste frontiere, nații și limbi felurite, întru îngroșarea capitalurilor magnaților fasciști. E o invertire, o deviere a sentimentului dominant din veacul nostru și o înjugare a lui la țeluri și opere ce-i sunt complet străine.

Și tocmai fiindcă totul s-a putut înfăptui prin forța *acestui* sentiment, sunt sigur și „cred ca-n lumina soarelui*, cum scrie pe statuia lui Take Ionescu, în victoria finală a Revoluției. Care tot din Germania va purcede.

12 noiembrie în fond, nu mai vreau nimic. Nimic. Nimic. Aș scrie cuvântul ăsta, așa, la nesfârșit, nesfârșit cum e el în inima și-n gândul meu.

Oare o mumie de 29 de ani poate să mai facă un lucru demn de viață? Vasele comunicante rupte, îmi spuneam eu; dar astea sunt rădăcinile mele cu viața însăși, care-mi lipsesc. Pe ele le-am rupt fără voia și fără știrea mea.

Am cunoscut azi, la „Athénée”, un gazetar japonez; părea de douăzeci de ani și avea treizeci și cinci. Câtă forță, câtă sete de viață, de mișcare, în omulețul ăsta cu niște palme de țânc! Rasă tânără, sau un om tânăr, pur și simplu? N-avea întrebări mari; n-avea probleme; și-mi dădeam bine seama că nici n-avea de unde, nici cu ce să și le pună. Era un omuleț în mișcare, atât. Probabil că nici nu voia mai mult; nici n-avea nevoie.

Câtă diferență între el și mine!

*

M-am văzut azi cu Andrei. O convorbire cu omul ăsta îmi face întotdeauna bine, măcar că vorbesc eu mai mult decât el. Dar simplul gând că vorbesc cu un om care reprezintă o atitudine și o conștiință politică anumită, în care cred până la moarte, îmi dă o tărie și o ascuțime nouă. Trebuie să adaug că azi am avut cea mai deșirantă zi de când mă știu. Dacă o să mai țină mult așa, n-am ce face: sinuciderea mi-ar rămâne singura cale.

14 noiembrie

Scrisoarea pe care vream s-o trimit Mariei-Angela, iat-o aici, pe masă: până la urmă, ambiția, mândria, resemnarea, judecata au avut cuvânt hotărâtor. Dacă e să nu mai comunicăm, fie!

18 noiembrie

Mă întreb și mă uimesc, cum de poate suporta nefericitul și firavul meu trup încercările prin care trec? Dacă n-ar fi această anestezie lentă și organizată de ani de zile, cu scopominal, cred că până acum aş fi fost cu totul nebun. (Ca și cum, așa, n-aş fi!)

La ultima întrevedere cu Loti, la divorț, când mi-a spus, simplu și senin, că trebuie să înțeleg că, azi, ea îl iubește pe Edi la fel de adânc și de total cum m-a iubit pe mine.

*

Ceasuri rele.

Alaltăieri seară, Fanache și cu Traian îmi dau întâlnire la „Helvetia”. E un local care-mi repugnă, prin interior, prin atmosferă, prin tot. I-am rugat, la telefon, să vină într-altă parte; degeaba: au rămas fixați la „Helvetia”. Unde, evident (se putea altfel?), am dat de Loti, cu Edi și cu Hovsepianu.

Reeditată, întreaga istorie de la bodega „Mircea”. Cum m-am ținut, nu știu.

Știu numai că, la plecarea lor precipitată și stingherită, am văzut, printre ușile de sticlă, blana lui Loti pe care i-o cumpărasem anul trecut, pe vremea asta, la Cluj.

Tot ce e putere de memorie, de evocare și sugestie în mine, s-a concentrat în dungile cenușii ale blănii aștia, de oaie. M-am temut, întâi, să nu fie cumva detestabilul instinct de proprietate. Mi-am dat, apoi, seama că era cu totul altceva, mult mai frumos și mai adevărat. Era, în câlții oii lui Loti, toată amintirea vieții noastre comune, a năzuinței mele de a fi un om și de a-i oferi, din toate puterile mele sărace, o viață omenească. Erau entuziasmul, dragul, bucuria și nădejtile noastre, atât pe deplin împărțite, atât de sfâșietor fărâmițate. Era totul. Tot ce-a fost, tot ce-am crezut că va fi între noi, întotdeauna. Era Loti, scumpul meu copil! – era biruința dragostei noastre, a noastră care-am pornit-o braț la braț, încrezători și tineri, iubindu-ney sfidând o lume, legându-ne să fim una, era *această* biruință asupra tuturor greutăților îndurate oricum și oricât, ani și ani de-a rândul.

Acum, în această biată blană de oaie, cu acel tezaur al anilor cei mai scumpi din viața mea, iubita mea iese în lume, fericită și zâmbitoare, la braț cu Edi pe care spune că-l iubește, și cu Hovsepianu, cu care se spune că trăiește.

*

Mă felicitam mai zilele trecute că am reînceput să scriu poezii, să-mi văd de actul III al piesei mele, că sunt senin și împăcat.

Așa era. Dar, submergent, presimțeam o catastrofă. Prea era totul senin, perfect, – ca să dureze. Asta e, prea era perfect.

Și, de-aici încolo, începe catastrofa. N-a ținut mult, e drept, dar a

dărâmat mult și intens. A fost adevăratul cutremur pe care l-am trăit alaltăieri seară, la „Helveția”.

Pe urmă, deboșa. Beția, curvele, beția din nou. Aseară, totul a atins apogeul.

Am băut cu Badea, la „Carul cu Bere”. Mult și pe răpunere.

Am sfârșit-o însă lamentabil, la Panache în garsonieră, de unde Badea s-a apucat să dea telefoane, după indicațiile mele, căutând-o pe Loti: la Hovsepianu, la toți membrii familiei ei, la Edi, în fine. La Edi care, la ora patru și jumătate dimineața, nu era acasă. Ci, se-nțelege, la Loti. Badea a jucat teribil și neprevăzut: a anunțat-o pe mama lui Edi că e un lucru foarte grav: „Îl caută poliția legionară!”

Știu ce-a putut însemna lucrul ăsta pentru mama lui Edi. Destul că, după o jumătate de ceas, când am chemat din nou la Edi ca să-i potolim pe bieții oameni, n-a mai răspuns nimeni. Plecaseră, desigur, sperați.

Când m-am trezit azi, eu cel dintâi am fost rușinat de toată istoria cu telefonul. Rușinat față de mine, în primul rând. Față de Panache și de Traian (căruia i-am istorisit totul) apoi. Față de Loti și de tipii ei, în fine. A fost punctul maxim al căderii mele. Mai jos nu se putea.

Și aici intervine Fanache. Căruia i-am spus că mă simt nimicit. Redus la nimic. Că nu am azi decât un singur drum din două: ori căderea până la urmă, ori stagnarea, oprirea aici, închistarea. Cam același lucru i l-am spus și lui Traian. Dar amândurora, le-am făcut adevărata cale pentru care m-am decis: sinuciderea. Și iată-mă ajuns iarăși la *Ratații* lui Lenormand: *Votre amour vous tue, ou vous tuez votre amour. On ne peut pas sortir de la*”.

Fanache a adăugat, certându-mă că am „marșat” la jocul lui Badea cu telefoanele: „Asta înseamnă, Miroane, că era ceva stricat în toată afacerea ta cu nevastă-ta. Altfel, n-ai fi putut să te angajezi în asemenea stupiditate. Înseamnă, adică, un lucru sigur: că amorul tău nu valora cine știe ce, dacă nu l-ai putut respecta până într-atâta...”

Cam aceeași imputare și din partea lui Traian.

23 - 24 noiembrie

Nu știu de ce, mă simt aproape obligat să notez aici o seamă de lucruri despre cutremur. Aseară, Gina m-a anunțat că știe ea, de la un mă-a-are prezicător, că ultimul și cel mai puternic cutremur se va produce în zilele de 22 - 23 luna asta. Tot ce-am făcut și-am gândit după aceea este, până acum, legat de această obsesie. Mai întâi, m-am dus la Șelmaru căruia i-am spus acest lucru, poftindu-l la mine, unde e o casă solidă, scundă și-ndesată, fără nicio crăpătură de pe urma primului cutremur, cu un singur etaj. Am avut înainte, cum era și firesc, de dezbatut un întreg proces de conștiință: ce se vor face părinții lui? Și am hotărât că, aflându-ne aprioric pe două planuri opuse, străine, de existență, n-avem nici datoria, nici dreptul de-a-i antrena pe acești oameni în absurdul în care trăim noi.

Acest primat exclusiv, total aproape, al instinctelor - pe care-l instituie, în conștiința noastră paralizată, un cutremur - este lucrul cel mai grav și mai hotărâtor pentru o viață ca aceea pe care-o ducem noi. Și când

acest primat al iraționalului se născă dintr-o conștientă de absurditatea unei forme de viață socială și statală cum e fascismul, atunci tot ce poate constitui mândria inteligenței umane, cade.

Un cutremur, amenințarea lui, sunt umilitoare chiar prin asta: prin degradarea la care ne osândesc, prin zvârlirea noastră într-un regn inferior, lângă moluște, prin reducerea funcțiunilor noastre la tropism și reflex. Dar se vede că, într-o viață, e nevoie să atingi și acest ultim rang al condiției de viață. Este, în această recădere în animal, și un bine: împăcarea totală cu noi înșine, o „dezlegare”, cum atât de frumos a formulat-o, ieri, Gina.

Pentru mine (și aici stă valoarea acestor stări gregare în care ne zvârle cataclismul iminent: în subiectivarea absolută a existenței, în coborârea ei până la nuditatea totală a eului), cutremurul înseamnă și o nivelare cu ceilalți; de aceea, m-am simțit renăscut după încercarea de acum două săptămâni. Un cutremur e în mine, dintotdeauna: epilepsia. Amenințarea fiarei inconștiente și imparabile din lăuntru se armonizează până la anihilare cu aceea din afară. Oamenii, acum, îmi seamănă. Trăiesc și ei ca mine și cu mine; știu și ei acum din afară înăuntru, ceea ce eu știu, de 15 ani, din lăuntru în afară: fiara ațipită sau numai la pândă, care va sări când nu te-astepti.

Nu mai vorbesc de pasionantele întrebări pe care le pune cutremurul ființei noastre. Ființei, nu existenței. Întrebări, spaime, neliniști, – nu simple probleme, detașate de carnea și sângele nostru. E unul din momentele de înaltă frecvență când, cu toții, suntem puși în fața unor întrebări de care-atărnă, în orice clipă, viața sau moartea oricărui din noi. Degradată și demisă, inteligența ne funcționează ca o funcțiune în pură biologie; nu mai este „für sich”, nici „an sich”, ci un reflex oarecare, ca atâtea altele, al biologici noastre. În asemenea momente, *suntem* total, fiindcă avem viața și moartea contopite în noi.

E o cădere, dar și o biruință. Lucifer e altceva?

*

Când primejdia pare că s-a îndreptat, când funcțiunile și categoriile rațiunii își recapătă strana, încerc o depresiune asemănătoare aceloră de după o criză de epilepsie. Renasc raporturile sociale, primatul legilor conformiste și severe.

Mă doare. Mă doare că, în două săptămâni de neîntrerupte cutremure, Loti n-a întrebat nimic de mine. Nimic. Nu exist pentru ea. Cutremurul, asta a însemnat pentru mine: confirmarea brutală și desăvârșită a rupturii dintre noi. Nu dintre mine și ea, ci dintre ea și mine, fiindcă toată vremea asta nu m-am gândit, în primul rând, decât la ea. De știam unde-o pot găsi, aș fi căutat-o. Dar eu n-o interesam pe ea. Ea știa unde și când mă poate găsi și n-a făcut-o, n-a simțit cătuși de puțin nevoia asta. Cu atât mai bine pentru ea, cu atât mai rău pentru mine!

Mai rău nu se poate.

*

Așteptam astă-seară, în fața Universității, un tramvai care n-a mai venit. Ultimul trecuse pe lângă pașii mei, cu câteva secunde mai înainte. Și

am rămas pe trotuar, cu ochii spânzurați în fundul bulevardului Elizabeta, de unde așteptam să văd ivindu-se luminița cunoscută, a tramvaiului meu. Erau lumini multe, verzi, roșii, albastre și albe. Farurile de mașini, reclame luminoase, stopuri; numai tramvaiul nu venea, nici n-a venit până la urmă.

Surprindeam atunci, în singurătatea aceea, în stearpa și dezolată mea izolare, un sentiment analog celui pe care-l încerc în dragoste: femeia pe care-o iubesc nu vine. Ochiul îmi încremenesc așteptând, gândul mi se dizolvă, oasele mă dor înăuntrul, în măduva lor. Iar eu rămân aici, în întuneric, între oameni străini, la un colț de stradă, noaptea, în răspântii, așteptând un semn, unul singur dintr-o mie câte se sting și se aprind, clipește, se apropie de mine, dar, amăgindu-mă, niciunul din ele nu e pentru mine. Nimic nu-mi aparține, nici măcar dreptul de a spera.

Mai am, atunci, dreptul de a trăi? Cu ce? La ce?

30 noiembrie

De patru-cinci zile, legionarii au început represiunile și răzbunările, culminând cu asasinarea lui Iorga și a lui Madgearu. Dacă vor continua, trecând de la profesori la studenți, trebuie să-mi vină și mie rândul curând, curând. Ceea ce mă va scoate dintr-o seamă de încurcături de moment, dar meschine, și - verificându-mi intuiția morții, confirmându-mi-o - mă aruncă în singura și marea încurcătură: a piesei mele neterminate. Fiindcă așa fi vrut să mor măcar cu ea gata. Când mori în urma unei opere sfârșite, orice fel de moarte e firească.

*

O foarte amară dar frumoasă observație a lui Ion Vlasiu care, de câteva zile, nu mă mai slăbește fiindcă are nevoie de serviciile mele gramaticale, stilistice, literare, într-un cuvânt, pentru a-i corecta, a-i schimba și potrivi manuscrisul ultimului său roman, înainte de-a-l da la tipar. Mă întreba de ce nu plec din București, dacă mă simt amenințat. Răspunsul meu, care este în fond foarte temeinic („de cutremur pot fugi dintr-o casă sau dintr-un oraș într-altul, de credința mea nu pot fugi niciodată, nicăieri*...”), nu l-a mulțumit pe Ion. Și a comentat:

— Eu cred că e altceva... De moarte, când o simți că vine, știi că nu poți fugi. E o realitate de care nu scapi fugind.

Nu știu dacă nu-i același lucru cu ce-am spus eu; fiindcă această credință a mea închide într-însa și viața, și moartea. Numai dacă Vlasiul nu m-o fi văzând deja ca pe un mort.

*

M-am cam rușinat de Traian, la care-am dat fuga alaltăieri, îngrozit. Ieri, ca o aluzie muștrătoare, el mi-a citit ultimele pagini din *Le temps du mépris*. E atâta bărbăție și atâta absență a oricărei urme de teamă în cartea asta! Și eu? Care mă speriasem ca o muiere! Mi-e rușine, mă simt foarte, foarte umilit față de mine însumi în primul rând.

*

Revederea cu Gina, care m-a chemat la telefon, a fost la fel de agreabilă, la fel de bogată în bucurii ascunse și prețioase pe care femeia

asta le oferă cu un debit într-adevăr extraordinar. Parcă niciodată mai mult ca alaltăieri nu mi-am dat mai bine seama că dragostea mea trebuie să rămână, față de Gina, în stadiul ei fundamental: increată. Sunt absolut sigur că și eu însemnez pentru ea ceea ce ea reprezintă pentru mine: retrăirea proaspătă și sinceră a emoțiilor, a pândelor și-a așteptărilor unui amor adolescent, cu mugurii încă nedeschiși, cu antene care caută, cu dibuiri și înfiorări de o gingășie aproape în totul romantică. De aceea, mai ales de aceea, totul între noi trebuie să rămână așa cum este.

Din câte lucruri mi-am dorit de la Gina, unul singur - material vorbind - l-am avut: paharul de cleștar greu care-mi dă răcoarea apei, în fiecare zi. A apei care-o iubesc atâta! încolo, nici vasul mic, venețian, pe care l-am râvnit și n-am îndrăznit nici să i-l cer, nici să i-l fur, pentru ca, până la urmă, să-l fure Vlasiiu, - nici cartea lui Shaw cu gravuri, pe care-a luat-o Iuliu, - nici pe Gina însăși, pe care a luat-o Ghiță, nu le-am avut. *Erau* ale mele, toate astea; și ele au trecut, una câte una, în posesia amicilor med pe care tot eu i-am introdus în casa Ginei, Dar nu-mi fac nicio iluzie: eu nu știu *să iau*.

Lucrul ăsta l-am gândit amândoi, alaltăieri, când Gina a exclamat:

— Frumoși prieteni mai ai, Miron! Vlasiiu mi-a furat vasul pe care îl râvneai, Iliu...

— Cartea care-mi plăcea... am continuat eu - și Ghiță...

M-am surprins și am trecut, fără o vorbă, în cealaltă odaie. Dar convorbirea asta a spuls, de mai era nevoie, tot ce rămăsese nemărturisit între noi.

Ne-am despărțit mai bunii prieteni ca oricând. Cel puțin, în ce mă privește, cu entuziasmele și sentimentalismele cărora toată viața le voi fi rob.

4 decembrie

Catella a fost înlocuită cu prietena ei, Mary.

Privesc fotografiile lui Loti, acuma, când ea ocupă în memoria și-n inima mea locul exact pe care trebuie să-l aibe: la proporțiile lui, cele adevărate.

Le privesc, astă-seară, după convorbirea cu Mary căreia i-am expus, frumos și deschis, planul meu de a trăi împreună. E, în fața asta atât de simplă, toată curăția mahalalei românești la care țiiu atâta. Știm amândoi cât ne iubim, de vreme ce putem pune la cale o conviețuire, fără să ne fi culcat împreună. Și tocmai în asta stau bazele leale ale contractului nostru.

Loti, cea din cadre ca și cea în carne și oase, rămâne o păpușă frumoasă, mult făcută, mult lucrată și oarecum mândră de ea că e așa cum e. Grozav ce bine-mi recunosc stilul, în figura, în gesturile, în pozele ei! Sigur că trebuia să se despartă de mine! Am fost un Pygmalion care n-a văzut în Galateea lui decât o marmură. Și Loti a plecat de la mine, convinsă că e o marmură.

Trebuie să-și dea, acuma, seama că este altceva, că era altceva decât ceea ce ea și cu mine credeam că este, - de vreme ce mă caută la telefon

întruna, ca să nu-mi poată spune nimic decât lacrimi.

Când revăd toate amarurile prin care-am trecut de la plecarea ei, încercările de foc la câte-am fost supus când mă gândeam că, în aceeași seară când eu mă îmbătăm porcește de dorul ei, ea se culcă cu Edi, când mă gândesc la gustul pentru moarte pe care mi-l dădea lipsa ei, și când ajung la uscăciunea mea sobră și severă de astăzi – nu pot să nu zâmbesc: Loti a fost ce-a fost: o operă a mea. Dar tot ce mi-a pricinuit ea, e dincolo de mine, străin mie, ca să nu spun *sub* mine. Mă simt mare; mă simt dincolo și cu totul altceva decât aceste accidente. Inerente, poate, cum toate sunt inerente firii omenеști în ce are ea mai slab, mai legat de particular și de concret, ele sunt, toate, depășite azi de mine. Am ars etapele și prin asta le-am depășit.

Seninătatea de astăzi, care-mi face atâta bine, nu e nici a morții, nici a marmurii. E, cum am spus-o în poezia mea ultimă, netezimea lemnului cu toate aducerile aminte ale anilor trecuți și înscrisi în carnea lui. Dar depășiți, revoluți.

Azi, 4 decembrie 1940, în pragul de început a treizeci de ani, eu pot scrie senin și sigur de mine, că sunt și rămân eu însumi. Propriu și egal mie. *Figé?* Poate. Dar întreg și în niciun caz putrezit.

Și cât de mult m-a costat asta, doar eu o știu.

*

Mai stăruie câte-o îndoială. Citind cartea ultimă a lui Vlasiu, re trăiesc în bună parte durerile și bucuriile mele trecute, cu Loti.

Dar Ion a întâlnit-o, după Nina, pe Mini. Oare eu voi găsi femeia așteptată, în care să mă împlinesc? Cât de mult hazard presupune o asemenea întâlnire? De aceea, când mă gândesc nu la trecut acum, ci la viitor, îmi mai urcă un nod de amărăciune, din inimă până-n gâtleej. Îl topesc, însă, repede, nu-l înghit, nici nu-l scuip, ci-l las să se absoarbă, ca proprii-mi substanță, în mine.

1941

4 ianuarie

Astă-seară cu Traian la Vlasiu care ne-a citit din piesa lui.

— Excelentă. N-a lipsit însă și o amărăciune: Vlasiu, vrând probabil să-i facă un compliment „omului politic” din mine, mi-a spus că el mă vede condamând la moarte oameni cu calm și hotărâre. Se impun de aci, două condiuzii la fel de întristătoare pentru mine: 1) sau că Ion crede, într-adevăr, că eu sunt mai mult „om politic” decât artist, sau 2) că nu mă cunoaște destul. Și într-un caz, și-n altul, distanța dintre noi

— Inexistentă, aproape, pe alte planuri – se conturează și se hotărăște aci.

Când e vorba de politica propriu-zisă, Vlasiu e o ciubotă; intuiții, generalități, un vag care dăunează judecăților lui în acest domeniu, pe cât îi ajută și-l ridică în opera de artă pe care o îndeplinește.

Încă o dată verific – cu Traian – temeinicia punctelor noastre de

vedere, a judecății și a înțelegerii noastre mai strâns unite ca oricând.

Și încă o dată îmi dau seama că, fără el, aș fi cu desăvârșire singur. (Ceea ce nu înseamnă deloc că din teama singurătății suntem prieteni. Dimpotrivă!)

*

Dar uitasem: Loti s-a căsătorit cu Edi, la Galați, unde așteaptă - de când? - libera trecere în Basarabia. Știrea mi-a parvenit din a treia sau a patra mână. Mă amuză și mă întristează - pentru Loti - căderea ei de care încep să mă simt răspunzător față de mine însumi. Mai întâi, iat-o pe Loti bigamă (Divorțul nostru mai pretindea o înfățișare, la 18 oct.). Apoi, iat-o decizându-se atât de repede pentru lucruri care angajează o parte din viața ei. Dar eu știu bine - și ea de asemenea - că am făcut totul pentru a o opri de la o asemenea cădere. Dacă n-a înțeles să mă consulte înainte de a comite greșeli atât de grave, cu atât mai rău pentru ea.

Dar ceva rămâne totuși semnificativ în actul de dezolată aberație al lui Loti: este intuiția ei de femeie. Certitudinea ei că a comis - față de mine - ireparabilul. O întoarcere la mine, într-adevăr, ar fi cu neputință, deși eu o doream. Dar dacă azi aș vedea-o pe Loti în fața mea, n-aș resimți față de ea alt sentiment decât acela a unei profunde și detașate indiferențe. Lucrul ăsta l-a înțeles ea foarte bine - mai bine decât mine chiar - de pe urma ultimelor noastre întrevederi sau convorbiri telefonice.

Pauvre Loti!... Să fii mai fericită anul ăsta.

5 ianuarie

Evident, lucrul e trist. Dar nu atâta în el însuși, cât în faptul că - dându-mi conștiința acestei singurătăți fără putință de ieșire - îmi trezește o îndârjire și o calmă furie orgolioasă.

Așadar, azi, la 29 de ani, eu sunt singur, cu un singur și drag prieten. Fără să fi vrut să le rup eu, punțile mele de comunicație cu lumea, cu femeile (de care am, totuși, atâta nevoie!) sunt inexistente. Toți și toate trec *alături* de mine. Nimeni nu mă mai cercetează. Nimeni nu mă va mai iubi, - fiindcă nimeni n-ar putea-o face. Ei bine, toate astea nu le traduc în tristețe. Ele capătă, în mine, o transfigurare. E disperarea schimbată la față. E orgoliul de a-mi afirma într-o operă zăcămintele din mine în care cred cu atât mai taré, cu cât mă văd mai osândit să nu le pot comunica, prin viață, celorlalți.

Mi-e greu să întrebuițez chiar față de mine însumi acest cuvânt, dar asta mi se pare că înseamnă *un destin*. Și împotriva acestui destin voi lupta. Voi lupta contra lui cu toate forțele inteligenței și ale talentului meu; voi traduce, în operă scrisă, totul. Voi arăta celor care n-au îndrăznit să mă iubească, le voi demonstra în fața lumii că aveau ce iubi în mine. (încep aproape să cred că e o calitate această neputință a mea de a comunica!)

Întâlnirea mea cu Beatrice mi-a relevat acest lucru. Trebuie să pun capăt tuturor speranțelor într-o dragoste nouă, atât de îndelung, atât de frumos visată, atât de mult așteptată.

Eu rămân singur. Cu mine și cu toți care-mi vor veni alături și pentru

care nu voi face nimic spre a-i reține. Azi, sunt singur și cu Traian. (Câtă vreme va mai rămânea el lângă mine – nu știu.) Dar voi crea, *trebuie* să-mi demonstrez că pot și sunt ceva. Trebuie!

Dar moartea?... Și aici vine marea teamă. Dacă toată această spaimă pe care o împrăști eu în juru-mi nu e altceva decât moartea din mine? Mă tem de moarte nu ca de neființă.

— Dar ca de eventualitatea care-n orice clipă mi-ar întrerupe lucrul. Mă tem că voi muri fără să fi sfârșit, fără să fi exprimat tot ce e mai bun, mai bogat, mai adânc în mine. Rațiunile nu lipsesc: instalarea lui Manfred von Killinger în rangul de Gauleiter al României, cată să însemneze o repriză a represaliilor legionare împotriva „stângii”. Vor cădea – poate – mulți și am toate șansele să fiu printre ei. Dar, mi-o repet, „nu de moarte mă cutremur”, cd de opera abia gândită, nerealizată decât în fise risipite – pe care această moarte mi-o va întrerupe.

De aceea, nici nu trebuie să mai aștept, voi începe lucrul. Cu îndârjire, cu termen, cu grabă, aş spune, dacă n-aş ști bine că eu nu pot scrie grăbit.

În fine, voi da cât voi putea.

*

Recitesc totul și mă cutremur. Dumnezeuule! Nu sunt exact pe poziția lui Nae Ionescu? Și el voia să creeze și n-a lăsat în urma lui nimic decât fragmente.

Dar Nae n-a fost singur. El a fost slab fiindcă a căutat societatea, tovărășia ad-hoc, aplauzele oamenilor, tocmai spre a-și dovedi că poate crea. Eu sunt tare, în singurătatea mea.

Ajung, în concluzie, la afirmația lui Exupéry – pe care, mi se pare, am mai însemnat-o o dată în acest jurnal – „Cel mai mare lux e acela al relațiilor dintre oameni”.

8 ianuarie

Două lucruri dominante în ultimele zile: mama și relațiile mele cu Traian.

Când am însemnat aici, mai luna trecută, că prietenia asta, dusă așa – în relații și convorbiri neîntrerupte, ziua și noaptea – poate să sfârșească prost, intuisem destul de bine. Într-adevăr, mai acum două zile, Traian – exasperat de șederea în casă la care-l silise gripa lui – a izbucnit. A izbucnit certându-mă că mă falsific, că încep să-mi iau aere de „copil teribil”, că... mai știu eu de El condiționa astfel, pentru a doua oară, prietenia noastră de o anumită linie în conduita mea. Și

— Exact în măsura în care el descoperise o nouă latură a mea, aceea de „copil teribil” – eu descopeream în el anumite tendințe autoritare. Îmi place să cred că totul nu era decât o mică isterie. Dar rezultatul efectiv al acestui schimb între noi a fost conștiința totalei mei singurătăți (dacă mai aveam nevoie de vreo confirmare!).

Conflictul (dacă se poate numi așa) cu Traian m-a dus la mama. La condiția ei de viață, la fel de singulară, la fel de singură ca și mine astăzi. E

adevărat că mama m-a avut pe mine; dar și eu i-am fost străin – într-o bună măsură – de îndată ce am început să gândesc pe cont propriu, să iubesc și să leg prietenii.

Mi-am amintit de toate susceptibilitățile mamei, de oroarea ei pentru noi amicitii, de scârba pentru cele vechi. Mi-am reamintit cum plecau din casa noastră – una câte una – prietenele mamei, colegele ei, bătrânii profesori, vechii cunoscuți. Ceva se rupea atunci, ceva ce n-aveam să înțeleg până azi; știu doar că mama rămânea mereu singură, în camera mare, cu vederea spre cerdacul înalt al mamei Leana, cu mine și cu clasa ei. Când o întrebam de ce nu mai mergem la tante Profira, la grande-m amian, de ce nu mai vine pe la noi domnu' Brezeanu, a cărui mustață albă și gălbejită de tutun o mai văd și acum, mama îmi răspundea cu buzele ei subțiri strânse, dar cu un ton hotărât, categoric: „S-a terminat cu oamenii ăștia!” Și se termina, într-adevăr.

Doamne! Cât de singură trebuie să fi fost femeia asta! Cu câtă patimă mă săruta, cu câtă sufocantă dragoste! între ea și lume eu rămâneam singura punte... Cu chiu, cu vai, mama se realizase într-un viitor om.

Dar sunt eu un om? Parcă-mi pare bine acum că a murit mama. Că n-a asistat la ruperea mea de lume, la continuarea severă și implacabilă a moștenirii ei, trecută mie.

*

Găsesc într-un bloc vechi câteva notații pe care le transcriu aidoma. Sunt datate 16 noiembrie.

Prima se intitulează „Mijloace și scop”. Iat-o: firescul se verifică prin *durata* lui, prin rezistență. Și: a vorbi despre ceea ce se întâmplă azi în lume ca despre lucruri firești, înseamnă a *crede* în durabilitatea lor.

E teribil cum se moare numai pentru această credință. Niciodată pentru *metodă*, pentru interpretare, pentru raționalism, în ultima instanță. Și tot prin credință se și trăiește, prin ea se naște și crește o lume nouă, sau cel puțin (cel mult, în fond!) o concepție nouă despre lume și viață.

*

Am suferit întotdeauna de lipsuri elementare: de foame, de libertate sau de iubire.

Ceea ce e extraordinar în poezie e neprevăzutul ei; seamănă cu un cutremur sau cu o criză de epilepsie. Nu e aici condiția revoluționară a poeziei?

10 ianuarie

Traian evoluează uimitor. Sublinia azi – cu pătrunderea calmă și nițel suficientă care face tot farmecul lui – legătura neStricată dintre ideea politică pe care-și întemeiază dreptul și nădejtile unei vieți și dintre iubire. În mintea lui, una fără alta nu pot merge decât mână-n mână, de la început. Și are dreptate, Traian! Exemplul meu cu Loti e concludent.

„Dacă nu vom găsi femeia care să gândească, în totul, la fel cu noi, – spunea el, frumos și marțial aproape – atunci noi suntem sortiți să n-avem nicio femeie!”

Fiindcă, într-adevăr, nu poți birui în viață, în totalitatea ei, decât cu o femeie care a luptat alături de tine, una cu tine. Și în primul rând, care a luptat pe acest plan înalt al politicii noastre.

Mă, al dracului Traian! Grozav este! îmi place!

*

În definitiv, ce alt ne-nvață viața lui Lenin și al Krupskaiei? Și dacă e ceva frumos în viața acelor legionari – mă gândesc la Vera Totu' – nu e tocmai această credință sudată în întregime cu acelea ale soțului ei?

13 ianuarie îmi vine în minte statornic, amenințător, scrisoarea lui Ntaie Ionescu către iubita lui; câtă dorință de a crea la omul ăsta care nu mai putea crea fiindcă nu mai putea iubi! În mic, trăiesc începutul aceleiași drame. Nu văd nicio posibilitate de a mă realiza câtă vreme nu am o femeie care să mă iubească și pe care s-o iubesc la fel. Piesa așteaptă în sertar; degeaba, niciun îndemn s-o reiau, nicio ispită, nicio forță dinlăuntrul meu nu mă împinge. Încep să fiu inert; mă gândesc la copii – aș dori să am unul, să-mi justific și să-mi îndreptățesc într-un fel viața. Și mai am credința că dacă nu printr-o iubită – printr-un copil m-aș putea realiza. Dar cum să am un copil cu o femeie pe care n-o iubesc? Ar însemna să mă iubesc doar pe mine în el, când eu vreau să văd într-un copil ăl meu toată lumea.

15 ianuarie

Mă grăbesc să însemnez două afirmații ale lui Oc tăvi an Neamțu cu a cărui prietenie mă mândresc. Într-adevăr, Neamțu e un om adevărat, un om în cea mai plină accepție a cuvântului.

Ultimele convorbiri, crâmpie, pe care le-am avut cu el, în redacție, mi-au întărit și mai mult această convingere. Iar dacă, într-adevăr, Neamțu socotește comerțul cu mine drept prietenie, atunci cu atât mai bine că lucrul vine de la el.

Îmi spunea, în timpul unei discuții la care participau și legionarii:

„Cred că rostul omului în lume nu este acela de a spune nu! Rostul omului în lume trebuie să fie numai afirmativ, creator. Nu e în firea omenească să distrugă; mai mult: îi e interzis omului să strice. El are datoria să clădească, să adauge, să sporească, să îndrepteze. De-aia e om.

Rostul distrugerii, al ciuntirii, al dărâării îi rămâne Naturii; ea are pentru asta incendiile, cutremurele, inundațiile. Aceste forțe supra-umane, elementare, sunt singurele în drept să doboare. Noi, oamenii, avem rolul de a clădi!” Minunată prin optimismul ei, afirmația lui Neamțu. Cuprinde, însă, mi se pare, o lacună. Fiindcă nu e dialectică; fiindcă omite distrugerea necesară creației. Și când un om clădește sau îndreptează n-are nevoie să taie, să nege o parte din ceea ce a fost? Hegel așa trebuie înțeles.

5 sau 6 februarie îmi vine să bat în lemn: merge bine. Am scris o poezie țigănească bună și sunt în plină „vână” de inspirație.

Îi spuneam, la 19 ianuarie, lui Traian că încep să am îndoieli despre valoarea și puterea artei. Într-adevăr, arta vine *după* viață; ea este o

formulare a lucrurilor trăite mai întâi de artistul care formulează. Dar poate ea comunica un adevăr revelat mie, cuiva care n-a trăit, cu mine odată, această revelație? De ce, cu toate adevărurile scrise și rescrise, noi avem nevoie de a experimenta pe pielea noastră aceste adevăruri, oricât de simple ar, île? Îmi dau seama că acest fel de a considera arta se apropie de optica fascistă. În măsura în care spun că arta nu mă interesează decât dacă vine să confirme o experiență a mea, eu nu fac decât să osândesc la rug toată gândirea dinaintea mea.

Dar este și un orgoliu aici; fiindcă nu socotesc arta decât ca pe un potențial maxim al existenței omenești. Dar eu gândesc în poet. Și aici e o greșeală. În fond, tot ce fac mai bun oamenii: inginerul, avocatul, medicul, lucrătorul, este condiționat de o stare de poezie; trebuie să fi ajuns la o încordare, la o încununare a celor mai înalte calități umane (care, la urma urmelor, tot în poezie sunt cuprinse) pentru ca, din meșteșugar într-un domeniu oarecare, să devii inventator. Doar Malraux definea atât de bine, à-propos de „inginerii sufletului” condiția asta: „da, ingineri ai sufletului; și să nu uităm că inginerul este, dincolo de constructor, un inventator”.

Și de aici până la Marx, care afirmă că va veni o zi când „poezia va fi făcută de toți, nu numai de anumiți oameni” nu-i decât un pas. Iată, așadar, și orgoliul de artist înfrânt: nu vom fi, într-o lume viitoare, decât niște meseriași, ca oricare alții; sau nu vom fi toți decât poeți. Vom reîntra, adică, în măsurile comune, ne vom relua locul în viața din care specializarea muncii din societatea actuală ne-a exclus. Asta e noul umanism și el singur va oferi omului echilibrul pe care – tot el – va trebui să-l strice grație aceleiași stări de poezie, aceluiași „demon” platonice care de mii de ani mână omenirea înainte.

12 februarie

Ieri am terminat prima transcriere integrală a piesei mele în *marginea vieții*. În sfârșit, sunt mulțumit. Afară de câteva adăugări și ștersături mărunte, lucrul ăsta va rămâne așa cum l-am terminat. Nici nu mă gândesc și nici n-aș dori (dacă m-ar decide ceva s-o fac ar fi numai lipsa de bani) să se joace la teatru.

Sunt obosit și extenuat. Da, *La marginea vieții* este tocmai ceea ce gustul și mintea mea au dorit: expresia aproape nudă, supărător de directă a unei experiențe de viață, – poate cea mai dureroasă, cea mai hotărâtoare, fără îndoială, din viața mea. Îmi iubesc piesa ca pe un copil al meu. Cu disperare, cu îndârjire, cu hotărârea senină și nezdruccinată a unui părinte care crede în opera lui.

*

Finalul piesei este însă și finalul unui sector din viața mea. În fond, simt că cei 29 de ani ai mei și-au plătit tributul greu, de sânge, nervi și strădanii, pe care o viață îl impune. Am făcut *ceva*.

TESTAMENT

Îi las lui Traian Șelmaru (Selmar Turner), domiciliat în București, str. Energia, 22, etajul I, toate bunurile care rămân pe urma mea. Sunt puține:

tablouri, cărți și manuscrise.

Îl rog pe Traian Șelmaru să caute, de va putea, să strângă într-o plachetă versurile pe care le va găsi risipite printre hârtiile mele; va avea deplina libertate să aleagă și să publice din ele pe acelea pe care le va socoti mai bune.

Dacă piesa mea *în marginea vieții* se va juca vreodată la vreun teatru (și pentru acest lucru, tot pe Șelmaru îl rog să-i prezinte o copie actualului director al Teatrelor, domnului Liviu Rebreanu) suma care va reprezenta drepturile de autor cer să-i fie dată lui Traian Șelmaru. Pe el îl rog să folosească banii așa cum va socoti mai bine. Iar când, ieșit din marasmul în care ne aflăm astăzi, Traian Șelmaru își va cuceri locul lui pe care legile în vigoare i l-au înstrăinat, îl rog să caute în „Crucea de piatră* pe cineva Aneta, căreia să-i dea acești bani.

Te rog mult, dragul meu Șelmaru, să faci așa cum scriu aici! Să folosești acești bani (dacă vor fi, într-adevăr, deși îmi vine să zâmbesc la gândul ca *în marginea vieții* ar putea aduce bani!) pentru tine. Sunt ai tăi, cum sunt și ai mei. Cum ale noastre au fost toate dorurile, toate credințele, toate bucuriile și amarurile. Aneta! Tu o știi! e o fată săracă și bolnavă. Când tu n-o să mai ai nevoie de bani, dă-i-i ei. Știu că era necoruptă și că meseria pe care-o face e fiindcă n-are din ce trăi. Inutil să-ți spun că nu cunosc o cinste mai mare pe care ți-aș putea-o face decât scriindu-ți în acest testament numele alături de al ei.

Pe tine te iubesc cum nu știu dacă am iubit pe cineva în viață. Și când voi muri, ultimul meu gând va fi pentru tine.

Și te rog să lupți, tu – care ești mult mai echilibrat, mai sănătos, mai întreg decât mine – și pentru mine. Să realizezi ceea ce noi am dorit atâta: o ordine nouă, socialistă, în România. Să fii un fruntaș comunist român! Asta îți doresc. Te sărut și te rog să mă ierți că te las singur pe drum. Singur – și cu toată lumea.

Al tău

Miron Radu Paraschi vescu

1941 - februarie 12

*

L-am recitit pe Cocteau: *Copiii teribili*. E unic. Îmi dă dezlegările la toate (sau aproape toate) problemele noastre de azi. Întâi, îl infirmă pe O'Neill cu *Electra* lui, dacă O'Neill și-a scris trilogia mai târziu decât Cocteau *Copiii*; și deopotrivă îl infirmă pe Dabit: nu poți realiza o viață într-un om; printr-un om realizezi cel mult o moarte. O viață o realizezi într-o operă. Viața lui Cocteau stă mărturie.

Apoi, singurătatea noastră, neputința groaznică de a comunica cu ceilalți, apare în adevărata și deplina ei lumină: suntem însingurați fiindcă totul s-a rupt: clanul, tribul, familia.

Diviziunea muncii și unificarea lumii, babilonia ei, ne aruncă pe unii în fața altora, streini. Venim din seminții deosebite, cu amintiri ale cărnii care se trezesc în noi când nu te-aștepți și nasc conflictul, ruptura. Îmi dau

perfect de bine seama de ce e mare Socialismul: fiindcă realizează o nouă unitate de familie omenească, prin condiții de viață noi și asemănătoare.

Noi însă, noi ăștia din inter-regn, rămânem aici: dezabuzăți, dezaxați, frânți, împrăștiați, cu un cuvânt. Nimic de făcut decât de lăsat documente. Vom fi în istoria Viitorului niște monștri: Cocteau, cu cărțile lui (cu documentele lui, adică), va fi unul din cei mai mari.

*

Gustul meu pentru decadentă - pe care azi o înțeleg foarte bine și ca o etapă ultimă a unui stadiu de cultură, gustul ăsta trezit intens de cartea lui Mateiu Caragiale și alimentat apoi din viață și din cărți, mi se accentuează din nou. De fapt, gustul ăsta dulce-amar, pentru timpurile fragede și putrezite ale adolescenței, trebuie să-mi vină mult mai de departe, din adolescența mea: atunci m-am îmbolnăvit și - de la 15 la 20 de ani - s-a desfășurat întreaga mea desăilare. Atunci mi-a crescut și mi-am cultivat gustul pentru poezie, singurătăți, amoruri sfârșite întotdeauna trist, muzica simplă și stângace, tânguioasă, a primelor tangouri. Cu asta am rămas și asta sunt și astăzi. E însă în cartea lui Alain Fournier un lucru reconfortant: urmărirea tenace, îndărătnică, de o încăpățănare țărănească, a unui fir, același până la urmă. Lucrul ăsta parcă-l am și eu. Cu toate fișele lăsate în părăsire, cu toate iubitele care m-au abandonat sau pe care le-am abandonat, există în mine, îmi dau întotdeauna seama de asta, tăria (care nu e voință, ci mult mai mult decât atâta, aproape natura organică) de a duce până la capăt un lucru. De-aia mi se și spune că sunt „pisălog”. Ceea ce-mi trebuie însă este doar motivul - pretextul mai degrabă - care să mă țină legat de un lucru. Peste orice greutate, odată având acest pretext ca un dat din afara mea, - lucrul meu va fi imperios dus la capăt.

15 martie

Mă simt mereu tânăr. Capul meu funcționează bine. Între mine cel de acum zece ani și cel de astăzi, nicio deosebire. Aceleași lungi, nesfârșite trândăveli, aceeași lene, aceeași nepăsare de tot și de toate. Și - brusc - aceeași vervă a spiritului, aceeași neostenită și bogată erupție. Mii de gânduri, mii de întrebări și răspunsuri. Whitman; „Pământul tot e de minuni acoperit! ce... La fiecare pas mă minunez, mă bucur, mă încânt. Sunt tânăr, tânăr mereu. Și e bine așa. Și mă simt eu, stăpân pe mine, frate cu toți oamenii, curat, necorupt, neviciat, neatins.

*

Aseară am sărbătorit onomastica Roziei într-o societate aleasă, de mahalagii și demi-curviștine. Traian a fost superb, beat-ușor, vesel și exuberant. Într-o mansardă ca-n boema lui Murger, am băut, am dansat, am râs și am iubit.

Era atâta curăție, atâta cinste, atâta splendidă onestitate la toți oamenii ăștia simpli și întregi, nefalsificați, câtă nu se găsește, nici cu gramul, la mototoliții intelectuali de „doi bani. Putreziciunea lor n-a putut și probabil nu va izbuti niciodată să urce până la mansardă.

22 martie

E tot odată cu 2! Azi s-a „produs*“ ruptura dintre Șelmaru și mine.

La fel ca și cea de Loti, această depărțire devenea, zi de zi, mai imperioasă, iar eu nu doream decât să rămân, în cele din urmă, cu desăvârșire singur.

În fond, eu i-am dat lui Traian mult; i-am dat aproape tot ce-i puteam da. Dar sunt limite peste care nu poți trece, fiindcă o dăruire totală un om n-o poate face decât sau față de toți oamenii sau față de o femeie.

30 martie

Duminică frumoasă, însorită, în care am fost trist. E o povară grea singurătatea mea, această singurătate din care nu sper (și nici nu știu dacă aş vrei) să ies vreodată. Mă urmărește însă o foarte adâncă observație a lui Octavian Neamțu, care-mi urmărește scrisul cu un interes pe care doar prieteniei lui, aleasă și discretă, îl pot atribui. Comparând scrisul meu de astăzi cu acela lui Bucuța, O.N. îmi adaugă: „Omul ăsta (adică Bucuța) s-a oprit la timp, n-a mai scris atunci când și-a dat seama că scrie uscat, că «scrisul frumos» ajunsese, pentru el, o virtuozitate. De lucrul ăsta mă tem și la dumneata.

Și tot de asta mă tem și eu. Îmi dau prea bine seama (și nu de azi!) că odată cu această „uscăciune*“ a mea *scrisul* începe să fie pentru mine o virtuozitate, o coardă pe care *știu* conta, aproape oricum, până la o anumită limită. Îmi trebuie noi experiențe de viață, – or, eu m-am hotărât să nu le mai caut. O, nu să le evit, dar să nu alerg după ele. Nu e oboseală, nu asta. E numai viață neîntreagă.

Prin seri, câteodată, simt cum urcă-n mine cântece noi, o forță adâncă și plină, dar niciodată ea nu ajunge să mă depășească, să mă *posede*. Și-mi aduc aminte de Vlasiu care-mi spunea, admirativ: „Vorbele sunt, în degetele tale, ca niște jucării”. Vorbele, vorbele, da, – dar viața? Viața trece pe lângă mine, peste umărul meu, iar când trece prin mine, se oprește în gâtlee ori în inimă. În inima asta pe care o feresc, pe care o țin în lanțuri, căreia nicio bucurie mare, nicio dragoste, nicio deznădejde, nicio înflorire nouă nu-i sparge singurătatea. Încep să fiu izolat.

Dar de ce regret? Af-am *voit eu* asta? De zeci de ori, nu mi-am spus eu lucrul ăsta: să fiu *figé*! Să-mi fac „un stil” uscat și rece! Și iată, acum, când încep să realizez acest deziderat, mă cutremur. Mă tem? Nu. Dar nu mă simt bucuros.

Mai există, în mine, puțința de a dori *altceva*. De a mă bucura de bucuriile primare: de soare, de oameni, de dragoste. Mai nădăjduiesc; zadarnică, zadarnică orice încercare de a mă minți! N-am isprăvit cu mine. Și dacă, mâine, aş muri, nu aş crede că mor la timp. Tot mi s-ar părea că a mai rămas o dragoste, o fată de iubit care venea spre mine, o *durere* care creștea în mine, o așteptare cu sfârșitul ei, cu bucuria întâlnirii.

*

Azi am avut o seară frumoasă, la Magdalena Rădulescu, cu familia ei și cu Clonaru. Pictează din ce în ce mai frumos. I-am găsit – și pe ea și pe

Clonaru r într-o fericită stare de progres. Mai întineriți, mai vii ca niciodată.

Pe urmă, iubesc atmosfera din casa aceea, cu mobile vechi și frumoase, cu oameni domoli și blânzi, ca mama Magdalenei, tăcută și atât de bogată în expresie, în nuanțe. De la ea trebuie să fi căpătat fata asta gustul ales pentru gingășii și tăceri. Clonaru e un om simplu, fără poză, fără mofturi. Am vorbit mult împreună, Magdalena a fost mai „în vervă” ca niciodată, îmi părea că ne înțelegem din primele vorbe. Am plănuit cu Clonaru o revistă literară, m-am încântat de tablourile nevestei sale. Și bătrânul, glumeț și nins, ce figură vie, ce om întreg!

Am vorbit mult și de toate: artă plastică, poezie, politică. Față de oamenii ăștia, care vorbesc atât de puțin și construiesc atât de mult, mă simțeam ca un greiere care cântă mai mult ca să se asculte pe el.

Deși, poate, totul e numai o părere de-a mea!

31 martie

Astăzi m-a bucurat Neamțu care mi-a spus că i-a plăcut mult în *marginea vieții* pe care a citit-o dintr-odată. Este și el de părerea lui Rebreanu, că omul cu masca nu e necesar și că, dimpotrivă, piesei i-ar sta mai bine fără el. Așadar, ar trebui să renunț, în cazul unui spectacol! În sfârșit, *on's engage, et puis...*

*

Gândindu-mă la amiciția mea cu Șelmaru, la dragostea mea cu Loti, la câte lucruri am început și le-am sfârșit în viața mea, îmi dădeam seama că, într-adevăr, toată frumusețea lucrurilor mari, cu adevărat mari, stă în sfârșitul lor. Un sfârșit frumos dă măsura unui lucru frumos. Și când spun un sfârșit frumos, mă gândesc la adevăratele emoții, la durerea filtrată până la esența poeziei pe care asemenea încheieri de cicluri ne-o prilejuiesc. Și îmi veneau în minte toate acele lucruri Mateiu Caragialești – ereditățile străvechi care dau, în amurguri, rare exemplare ca un sir Aubrey de Vere. Cultura, de asemenea, nu e decât rezultanta și floarea care se ridică pe un apus de civilizație.

Parcă toate lucrurile nu trăiesc, nu se organizează, nu cresc, decât spre a realiza cât mai frumos un sfârșit. Un final frumos, asta e toată poezia. Merită să trăiești pentru asta!

1 aprilie

Nu știu cu ce să încep mai întâi. Sunt copleșit, să spun că sunt fericit? Poate că „marele lucru” pe care trebuia să-l scriu în caietul ăsta este „das grosse Licht” adusă de muzică. Mă simțeam uscat, și o nouă vlagă îmi curge prin vine; mă simțeam rutinat; și, deodată, iată că noi perspective mi se deschid, prin muzică. Prin arta pe care am crezut că n-o voi înțelege niciodată, prin tot ce era mai neașteptat de mine. Nici nu mi-ar fi trecut prin gând acum un an, când singura plăcă pe care o iubeam era *Nocturna* lui Bianco, să jălung astăzi să nu mă mai pot lipsi de Grieg.

Necunoscute sunt căile Domnului, într-adevăr!

Muzica lui Grieg îmi este necesară ca apa și tutunul; ca un aliment și o

otravă. Gravitatea calmă, furtuna reținută, stăpânită, organizată (cine spunea: „il faut organiser la tempête”?) și, cu deosebire, fondul abia perceptibil, submergent, din liricul acestui mare Grieg, iată ce mi se pare un ideal pentru artă. Fiindcă, la urma urmelor, cuvintele, culorile, formele, sunetele oricât de armonioase, oricât de desăvârșite în ele înșile, tot nu-și pot depăși marginile *lor* proprii. Nu pot exprima inefabilul. Ele rămân *mijloace*. Punți. Mai perfecționate ori ba, asta nu interesează prea mult; dar fondul, străfundul, adâncurile, beznele luminoase astea *nu le exprimă* nici vorba, nici culoarea, nici sunetul. Astea sunt, – pur și simplu. Și punțile pe care învățăm mai bine sau mai puțin bine să le construim cu vorbe, cu sunete, cu culorri nu exprimă acest fond, ci îi dau doar o fereastră, un pasaj prin care să răzbată. E ciudat când îmi dau – abia acum! – seama că un om poate muri iubind armoniile, culorile și vorbele, fără să fi aflat niciodată forța propulsivă, inexprimabilă și neexprimată care se află îndărătul acestora.

De-aia nu-mi place Arghezi. Fiindcă sub vorbele lui frumoase nu zvâcnește, nu se aude nimic. Sau nu se aude decât biată astmă a poetului de 2 bani.

Aici *trebuie* să ajung: la a-mi face din vorbe scule, nu scopuri. Căi, drumuri. Și asta nu se mai învață, ceea ce e sub ele. Asta e ori nu e. Pur și simplu. Niciodată n-o să știu. Voi putea avea iluzia că o știu. Voi putea să mă încânt în nădejdea că m-am exprimat pe mine; dar oamenii pătrund odată cu mine, *în mine*, prin intermediul vorbelor mele? Cât suntem de singuri! Cât sunt de singur! Abia acum înțeleg.

Mă simt liber ca un Prometeu dezlănțuit. De acum încolo, tot ce voi scrie va fi așa cum știu, cum pot, cum îmi vine. N-am a mă preocupa pentru oameni, decât de forme. Dacă sub ele ascund și ceva în plus, cu atât mai bine pentru ei și pentru mine: îl vor descoperi și mă vor cunoaște, mă vor descoperi, mă vor iubi. Dar asta trebuie să fie etica mea personală: să am ceva de spus.

Mult aș vrea să mă iubească oamenii pentru asta: că n-am voit, în viață, decât să mă dau lor.

Și pentru toate, slavă ție poetule al Nordului, slavă ție Grieg și ție Casals. (Observ acum, tot întâmplător, determinismul interior: Norvegia și Spania sunt țările după care visez de-o viață; și cântăreții lor îmi relevă cea mai adâncă și înaltă lumină, unda cea mai nouă, cea mai proaspătă, cea mai vie. Mă redau mie însumi. Mie, cel de-acum un an sau doi, viul, neuscatul, ne „figé”, neîmbătrânit.)

Și iar mă întorc în tristeți, dar uimitoare de data asta: așadar, tot ce dorim o viață întreagă, tot ce memoria (și, cine știe? – poate carnea) noastră a râvnit și-a legănat închis în ea și niciodată atins, tocmai râvna asta ne duce la marile împliniri, „la marile lumini” kantiene.

Mă gândesc acum ce dramă e viața creatorului care nu e iubit de cei din jur pentru opera lui. Cum trebuie să-l doară că n-au ajuns la el, la el cel din lăuntru, la el nespusul și niciodată exprimabilul.

Și mă gândesc dacă, din tot ce înșir eu aici, și oriunde aiurea, se va

putea alege ceea ce m-a mânat să scriu *cum* scriu și *ce* scriu? Dacă n-o să rămân un virtuos și atât. Dacă n-o să se creadă (dar ce mă interesează ce se crede?) că eu, Miron Paraschivescu, sunt așa, care scriu vorbe una după alta, cuprins în ovalul literelor, în lungulețele lor linii, în sonoritatea lor.

Pe când adevăratul meu drag de viață și de oameni, de tot ce este, de tot ce poate fi, va rămânea să-l duc cu mine; asta înseamnă – nu-i așa? – să fii „poet lipsit de mesagiuu – cum spunea Barbu de Arghezi.

Și totuși mesagiul să existe în tine. Să fie! Dar să nu-l poți transmite. O, intransmisibilul! Și pentru asta tot de un mijloc e nevoie, ca și în viață, de pretexte, fie ele femeie, durere sau prietenie. (Simt că încep să țin cursuri. Să mă las, deci!)

17 aprilie

Aseară, Nicolescu povestea în redacție, aproape rușinat, că a plâns la un film: *Tom Edison*.

Și-mi dădeam seama cât de jos am ajuns: acest timp pe care-l trăim ne-a făcut să ne fie rușine de noi, când ne emoționăm, când ne doare, când ne bucurăm; să ne fie rușine că avem sentimente omenеști.

18 aprilie

Mi-e frică, mi-e frică să nu stric scriind. Ieri seara, de la 6 până la 11, am fost împreună cu Magdalena. Apropierea noastră a fost simplă și firească, măcar că eu o știam și o admiram demult. Am mers la șosea, pe malul Herăstrăului, am hotărât să mâncăm împreună și, după ce am stat în boschetele de întuneric, am mers la un birt care mi-e drag, la „Bucureștii de altă dată”. Magdalena mi-a vorbit de ea, de bărbatul ei actual pe care nu-l mai iubește, de proiectele ei de divorț, că vrea să rămână singură, din nou, liberă. Eu i-am vorbit de mine. De despărțirea de Loti, de adolescența mea de la Văleni. Totul a fost ca într-o carte scrisă simplu, dar sincer.

La masă, însă, am simțit deodată că o iubesc. Sau că mă iubește – nu mai știu. Și o forță nouă creștea în mine. O simțeam cum mi se urcă prin căile secrete ale ființei, prin acel arbore alb al sistemului nervos care-mi pare un imens fluviu cu mii și mii de afluenți. Și pe fiecare ramură, pe fiecare pârâu alb, al acestui fluviu, curge o apă proaspătă și nouă. I-am spus asta Magdalenei. I-am spus și temerea mea de Moarte. Că nu vreau să mor fiindcă simt că n-am sfârșit să spun tot ce am de spus. Că moartea ar însemna un zăgaz definitiv care ar întrerupe aceste nenumărate și mărunte pârâiașe să se verse în marele fluviu, în matca lor adevărată.

O poezie – un cântic de mahala mi-a izbucnit deodată în minte: era vorba de lampa aceea roză, veche, de petrol, pe care-o țin în cameră, pe etajera de cărți și la care nu m-am gândit niciodată ca la un material poetic.

Și deodată, poemul, cânticul, a prins consistență și viață. (Mi-am explicat că nu m-am gândit niciodată la lampa asta fiindcă de câte ori stau la birou, ea se află în spatele meu; or, numai când mă așez pe scaunul de la birou, eu încep să fiu eu, adică poet. De fapt, cred că Magdalena, mai mult decât oricine și orice, mi-a relevat prospecțiunea asta, viziunea, gândul așa

nou despre un „cântic de lampă”).

Mi-am însemnat repede, pe cutia de țigări, primele și ultimele versuri și i le-am citit Magdalenei. I-am spus că voi scrie un cântic de mahala. Și pentru prima oară (mi s-a părut oare, sau era adevărat?) Magdalena mi-a vorbit *altfel*. Mi-a spus – cu o nuanță critică, aproape autoritară, posesivă, că versurile alea nu i se par la înălțimea celorlalte „cântice” ale mele.

Și acum, deodată, vine marea explozie. Ca niște nori de furtună se adunau în mine puteri noi, energii nebănuite. Și tot ce-am scris acum 5 – 6 ani, tot ce-am clamat în articole și discursuri raționale și raționate mi-a apărut atunci deodată limpede, întreg, supt și legat de toate fibrele mele: o imensă dragoste de oameni, o mare recunoștință pentru ei toți, pentru viață.

M-am simțit răspunzător față de ei, – dator lor, cu tot ce poate fi mai bun, mai curat, mai întreg în mine. M-am simțit aseară – pentru prima oară în viața mea – apărținând lumii. Obligat ei. Al ei. Nu mai era libertatea de a trăi. Era angajamentul meu, eram forțat să dau lumii, oamenilor, vieții, tuturor, tot ce mi-au dat, tot ce-am primit de la ei.

Am încercat, așa cum numai de câteva ori în viața mea îl mai încercasem, sentimentul infinitului.

Și legământul ăsta, obligația asta îmi dădea o bucurie profundă și nemărginită: bucuria de a mă simți solidar prin chiar ființa mea, cu toată lumea, cu toți oamenii. Să trăiesc pentru ei! Aseară am cunoscut, cred, sentimentul pe care l-a încercat Beethoven când și-a scris *Simfonia* a nouă.

22 aprilie

Ieri a fost Șelmaru la mine. Ne-am bucurat amândoi. Dar n-am comunicat. *Nu puteam comunica*; și lucrul ăsta îl simțeam fiecare.

Mi-a spus că vine azi; n-a venit. Și bine a făcut. Prietenia noastră e un vas frumos care s-a spart. Cioburile lui mai strălucesc, dar nicio licoare nu mai poate păstra în el.

28 aprilie

Azi am trăit o decepție; ceva mai mică, e drept, decât) multe altele, dar e o măsurătoare pentru asemenea lucruri? O decepție doare și valorează prin calitatea ei de decepție și nu prin întindere și lățime.

Obiectul acestei decepții: e Judith. O splendidă evreicăunguroaică-pariziană, pe care un amic a adus-o într-o zi la mine. Spunea că pictează. Credeam că e mult așteptata dragoste. D-aia n-am scris până azi nimic de ea în „Jurnalul” ăsta; fiindcă mi s-a părut că toate femeile despre care am scris aici au încetat de a mai – trăi în mine. Și mai era plecând de la asta și o superstiție benignă că nu voi realiza o dragoste cu o femeie înscrisă aici; poate fiindcă jurnalul ăsta l-am început în clipa când simțeam că moare în mine dragostea mea pentru Loti. Cine știe?

Oricum, când Judith a intrat la mine, eu m-am simțit concav; era o îmbrățișare desfăcută, brațele ca niște aripi, în gând, în inima mea, – care-o așteptau. Și ea a comunicat cum numai Loti a comunicat cu mine: a intrat în mine, în îmbrățișarea mea, în brațele inimii mele deschise ca o lalea. Am

crezut în dragostea mea pentru Judith. Judith s-a aruncat în mine; a plonjat. A fost a mea de când am cunoscut-o. Știam bine că e a mea, - că nu se poate altfel.

Azi a venit, - singură, să-mi facă portretul. Și a pictat. Oribil. Când spun „oribil”, spun mult; pictura ei e proasta, pur și simplu. E tot ce poate fi mai anti-pictural, mai lipsit de emoție, de înfiorare, de dăruire în artă. E un nimic murdar. O murdărie, - chiar. Și mi-am dat seama cât de mult pictura asta o reprezintă. Pe măsură ce picta, Juditha, Juditha mea, mult dorita și de mult așteptata, dispărea, se ștergea. Nu mai era ea; se schimba de la un moment la altul. Era o degradare, o cădere de înger de pe cel mai înalt și adorat postament. Nu mai era Judith: era doar, în fața mea, aici, lângă biroul, lângă cărțile mele dragi, lângă poemele și muzica pe care le iubesc, o pictură proastă care-mi infesta lumina, mi-o năclăia, mi-o murdărea. Și în fața șevaletului, o pictoră, la fel de proastă, de inexpressivă, de nedăruită.

Fiindcă este păcatul cel mare al lui Judith: nu știe, nu poate să dăruiască. Rămâne cineva, cu „C” mic, cineva care nu-i el fiindcă nu poate să fie nimeni altul. Oî Cât m-a dezolat! Cât aș fi vrut să nu se fi întâmplat aceasta gravă și definitivă compromitere a Judithiei! Dar lucrul era sfârșit, în fața mea (adică întors cu spatele, ca să nu-l văd) se afla șevaletul plin de culori murdare. Cu un portret mizer, inexpressiv. N-a fost nimic în Judith. Sau dacă e ceva în ea, e exact atâta cât va fi izbutit să pună pe acest carton dat cu ulei și vopsele murdare.

Mă gândeam la Margareta, pe care nu vreau s-o iubesc: pictura ei e dumnezeiască; și Judith, - pe care vreau s-o iubesc, pictează așa! E trist. Nu, - e numai dezolant.

Așadar, o cruce + Aici zace defuncta mea dragoste incipientă pentru o fată care nu e fată, pentru o pictoră care nu e pictoră, pentru o tinerețe care nu e tinerețe +

Aici zace ultima mea decepție.

Traian mă plictisește, totuși. Nu fac decât să-i dau. Îi dau oricât, - totul. Dar ce-are a face? Traian nu devine mai mare cu ce-i dau eu. Nu crește mai înalt și mai luminos, în mine.

Îmi pare rău de Traian de altă dată, de cel de-acum 2 luni.

În schimb, m-am întâlnit cu Nicu Scorțeanu. O admirabilă apariție. Are 47 de ani și pare de 35. Ți e un „om de nimic”, - și e cel mai realizat din tipurile familiei noastre.

Mi-a vorbit de amantele lui; de nimicurile care-i fac viața lui de nimic, de vânt, de soare, de ploii.

E un om acest „om de nimic”.

E „un Cineva”, - cum spun tipografii noștri.

Și deodată, stând de vorbă cu el, mi-am lămurit trăsătura fundamentală a familiei noastre de pe partea mamei: *sfârșitul de Justiție și de poză cabotină*. Mari Justițieri! Tatăl lui Nicu a fost, doară, un magistrat de frunte, în Casație, primprocuror. Mama, ea ar fi conceput orice afară de ceea ce este injust. Și gustul cabotinajului! Sincer. Profund. În sânge.

Tatăl lui Nicu Scorțeanu: jude în robă. Mama: „Noi am avut robi

țigani!" (Și o vedeam când spunea asta, înălțată, transfigurată, în malacov, în cerdacul culei lor, boierești.) Tatăl mamei, Paul Scorțeanu, un mare și seducător cabotin. Un „om de nimic” și el – dar plin de geniu, de entuziasm, de socialism și talent.

Nicu, – el însuși cabotin de meserie, amant al Elvirei

Popescu, pe care a lăsat-o la Paris când n-a mai iubit-o, ca să vină în țară și să trăiască după plac cu mahalagioaice.

Eu, – un cabotin plin de doxă etică.

Filiația e perfectă. E evidentă până la străvedere. Sunt mândru de ascendența mea! Dar și bunii mei pot fi mândri de strănepotul lor: nu-i face de rușine, nu-i va face niciodată de rușine!

5 mai

Am recitit tot ce-am scris despre Judith. E grav, sau începe să fie. Fata asta pe care am crezut-o a mea, din prima clipă, pentru ca imediat să-mi dau seama că nu are nimic a face cu mine, cu felul meu de a înțelege și iubi o femeie, – fata asta care pictează urât, care face unele lucruri de tot neîngăduite, fiindcă nu știe să fie sinceră, să fie ea însăși (oare ungerii, în general, știu ei să fie sinceri?), fata asta pe care am așteptat-o în fiecare zi cu o oarecare plictiseală, fără alt interes decât al convorbii de doi bani (dacă asta poate fi un interes!), fata asta pe care azi o așteptam să-i spun cât nu-mi place, cât aș fi dorit să-mi placă, – mi-a plăcut tocmai azi. Ce zic „mi-a plăcut?”. M-a uimit, m-a bulversat, m-a sedus.

Să fii îndrăgostit de propria ta decepție, să fii sedus de tocmai ceea ce nu-ți place, se poate mai stupidă ironie?

Dar asta e și n-am ce-i face! Juditha m-a tulburat și m-a pus în mari îndoieli.

Am fost la ea, azi, după ce i-am pozat, plictisit, ca de obicei. Și mi-a dansat; „une fois de plus Salommé”, cum zice Elskamp. A fost o revelație, o minune și-o încântare fără margini. Tinerețea ei, frumusețea ei, toate calitățile pe care i le credeam – și tot mă îndârjesc să continui să le cred – ratate într-însa, totul se dezgolea, se desfăcea ca o floare monstruos de frumoasă, inegalabilă în fața ochilor mei stupefiați.

Judith dansa! Se despleteau grădini, creșteau mii de adolescente, cădeau ploi dulci cu soare, de vară, și vise mari cât prăpăstiile se căscău în mine, undeva, în carnea mea, în memoria mea pe care Juditha puneă stăpânire cu fiecare pas, cu fiecare gest. Nu m-am putut stăpâni să n-o sărut și sărutul meu a fost amar, un adevărat sărut. Ea trebuie să fi știut asta mai bine ca mine; s-o fi simțit.

Oricum, astăzi am suferit o înfrângere. Trebuie să scriu o poezie ca să mă reabilitez în fața mea.

Uitam să scriu: În timp ce-mi dansa, Judith mi-a revelat un lucru: că ea se mișcă pentru mine parcă pentru a-mi plăti imobilitatea, pentru a schimba neclintirea mea în jocul tinereții ei.

Să fii fericită, Judith!

*

Ieri, la Florica, îmi dădeam și mai bine seama cât de morți, cât de mult morți sunt toți oamenii ăștia: liberali, național-țărăniști – bieți urmași îndătinați fără temei într-o vârstă și o concepție care numai ale lumii de mâine nu sunt. Erau niște umbre, niște stafii.

Mă mișcă moartea lor vie, dar mă mișcă stârnindu-mi și dezgustul. Se citea în ei adâncimea corupției la care i-a dus uzul și abuzul de putere. Așa ajung toți care biruie? Așa vor fi fiind și patriarhii Revoluției socialiste? Și mi-am notat pe cutia de chibrituri: „sunt comunist în inima mea pentru un motiv foarte simplu – acela de a avea un ideal cât mai depărtat și deci cât mai ferit de corupția iminentă a organismelor la putere”.

*

Dar alt lucru m-a tulburat și mai mult. Un lucru a cărui însemnătate abia acum o descopăr.

Văzusem, nu prea de mult, în vitrina de la „Julietta” chipul fermecător al unui băiat; să fi fost de 10 – 14 ani.

Ieri, la Florica, l-am văzut în carne și oase: e fiul lui George Brătianu. Parcă toată stirpea acestor boieri s-a strâns în el, ca să dea cea mai frumoasă, cea mai fragedă și otrăvită floare. Atâta gingășie, atâta grație, atâta mare frumusețe, nici la efebii Antichității nu se vede.

Ochii acestui copil erau ochi de vis și spaime; câte două lumini ascuțite, limpezi și tari, se aninaseră în ei și ne-am privit. Ne-am privit îndelung, mereu, cât au ținut cuvântările, ca niște amanți. Gura îi era cărnoasă, fără a fi vulgară, gestul plin de grație, ținuta mândră.

9 mai

Mă obsedează și mă încântă întâlnirea cu un spirit ca al lui Unamuno; transcriu: „Adaug că unii vor să fie și alții vor să nu fie, și asta atât în ce privește oamenii reali, în carne și oase, cât și oamenii reali încarnați în vreo ficțiune romanească...”. „Din unul care nu vrea să fie e destul de greu să scoți o creatură poetică, un erou de roman; dar asta se poate cu unul care vrea să nu fie! Cel care vrea să nu fie nu este, a *fortiori*, *un* sinucis. Cel care vrea să nu fie, o vrea existând, ființând”.

„Ce? asta vi se pare cam întunecos? Ei bine, dacă asta vi se pare obscur, și dacă nu sunteți în stare nu numai să înțelegeți acest lucru, dar să și-l simțiți, să-l simțiți pasionat și tragic, nu veți ajunge niciodată să creați creaturi reale și, deci, nici să vă bucurați de niciun roman, nici chiar de cel al vieții voastre înșivă”.

Cât de vecin, cât de frate sunt cu acest fel de a gândi. Ce este în *marginea vieții*? Ce altceva decât dorința pasionată, tragică, de a nu fi. Voința de a nu fi.

De aceea am și creat și creez, de aceea cred în tot ce fac, de aceea nu-mi pasă dacă sunt cunoscut ori ba, celebru ori ba, vârat în toate meschinele coterii literare și artistice ori ba.

„Vouloir ne pas être, ce n’est pas la même chose que ne pas vouloir être”, conchide Unamuno și are dreptate și eu sunt fericit. Fiindcă eu sunt unul din cei care înțeleg acest sens grav, de înaltă asceză și-o trăiesc. Eu

sunt unul din categoria lui „vouloir ne pas être”.

21 mai

M-a bucurat, m-a surprins și m-a întristat chemarea lui Rebreanu care vrea să-mi joace piesa. M-a bucurat, - cum era și firesc; m-a surprins, fiindcă venea după luni de tăcere și m-a întristat fiindcă mă îngrozesc la gândul spectacolului, al exhibării, al coruperii adevărilor mele imediate.

Am avut și bucurii mari: Șelmaru, care este cel puțin cât mine autorul acestor acte; fără îndemnul lui, fără prezența prieteniei lui, fără încrederea lui statornică, nu știu dac-aș fi terminat vreodată în *marginea vieții*. Deci, pentru bucuria lui - bucuria mea. Și mai era ceva: mândria de a mă ști demn de Magdalena; de a-mi dovedi, mie și ei, că opera mea e valabilă, e chemată. Și nu trebuie să-l uit pe Neamțu, care, de asemenea, s-a bucurat.

Abia acuma, când scriu, îmi dau seama cât de mult doresc să le dau celor dragi tot ce e-n mine mai bun și mai plin.

Dar astăzi, după ce Rebreanu mi-a acceptat totul - și *omul cu masca* și distribuția cerută de mine - am încercat o ușoară amărăciune: m-am întâlnit la Salonul Oficial cu Ion Sava, directorul de scenă, care mi-a spus că nu i-a plăcut piesa, după prima lectură. Piesa asta *e a mea*, atât de integral a mea, atât de total îmi aparține, încât, placă cui o vrea, hulită de cine-o vrea, ea va rămâne pentru mine un adevăr ineluctabil, permanent valabil. Nu-mi pasă că nu mi-o joacă; avizul lui Sava (nu știu dacă e hotărâtor, dar dacă e, m-ar bucura să rămân tot la „increatul” piesei mele) poate fi oricum; dar îmi pare rău pentru Sava, personal, pentru Că va fi în care credeam că am găsit încă un „out-sieder”, încă unul „de-al nostru”, inimarginea vieții.

„Și am încercat, azi, ca și ieri, același gust amar în gură; lipsa unei dragoste mari, căreia să-i spun toate bucuriile, pe sânul căreia să-mi culc toate tristețile. Am încercat, ce mai încoace și-n colo, lipsa lui Loti. Și mi-am re trăit adânc, fierbinte - cu o voluptate carnală - această durere, această fizică singurătate. Voi birui cu ea? Dar pentru cine? Voi fi înfrânt cu ea? Cine va plânge? Nu sunt slab. Îmi dau bine seama de asta. Nu-mi pasă că sunt singur în durere. Dar într-o mare durere care urmează unei mari bucurii, parcă e bine și firesc să ai o iubire mare. Iubita mea - nu este. O, cum s-ar fi bucurat Loti de izbânda asta, de fleacul ăsta de izbândă, în fond; o, cum m-ar fi mângâiat ea, cum m-ar fi sărutat, cum m-ar fi îmbrățișat când i-aș fi spus „Știi, lui Sava nu i-a plăcut!...”

Dar Loti nu mai e, nu mai e aici, nu mai e a mea, pe ea n-am s-o mai văd, poate, niciodată și nicio bucurie, și nicio tristețe grea din toate bucuriile și tristețile care mă așteaptă nu vor mai putea fi ale ei ca și ale mele. Ce frumos e lucrul ăsta! Câtă dramă conținută, câtă muzică profundă se-nchide în el! Și eu trec prin oraș, pe străzile lui bătute de vânturile primăverii, de furtunile lui, de soare și singurătate, tot mai singur, mai definitiv, mai irevocabil singur. Și durerile și bucuriile, și speranțele, și deznădejdele se adună-n mine ca într-un lac adânc, fără fund de adânc, și eu mă cufund în ele, dar numai fiindcă-mi place mie, fără să fiu dominat nicio clipă, neputincios, cu acea strălucitoare conștiință subterană că tot ce vreau

pot face, că tot ce fac este bun, este întreg, este total, fiindcă este al meu, al meu singur, neîmpărțit decât cu cei care vor să intre, să rămâie sau să plece.

*

Dar întâlnirea de azi cu Ion Sava își are (sau este) corespondent într-o mult mai gravă, mai dureroasă despărțire: aceea de Magdalena.

Știu azi, bine de tot, că Magdalena nu mă iubește. Că nu mă poate iubi. După tot ce i-am spus, ea n-a răspuns cu nimic. Săi a răspuns exact ca și Sava: cu tăcerea închisă în teama de nu o întreba ceva. În tot ce-i spun ea citește poezia lucrului și-o admiră. Eu însă nu sunt iubit. Meșterul Manole – nu?

Dar să ne-nțelegem bine; ce-i aia: nu te iubesc pe tine, dar iubesc ce faci? Eu sunt în măsura în care fac.

Pot spune, deci, cu Esenin odată: „noi toți am iubit, și noi, toți, am fost iubiți”.

Am fost!... Da – eu sunt „un fost” iubit. Întotdeauna voi fi „un fost” iubit.

Eu sunt un verb care se va conjuga întotdeauna la trecut. Fiindcă eu merg întotdeauna înainte.

Magdalena mea, – atât de mult am dorit-o a mea! Și cât de mult am greșit. Eu, ea – amândoi poate. Niciodată Magdalena nu va fi iubita mea. Îmi dau bine seama de asta. Dacă mi-ar spune mâine „Miron, te iubesc”, – eu ce-aș mai putea face? Dragostea pentru ea m-a ars și ea n-a știut să fie în mine, atunci. Acum, Magdalena e o amintire. Scumpă ca toate amintirile mele scumpe: ca mama, ca Loti.

Și mă întrebam dacă această facultate a mea de a trece peste dragoste și nădejdi cu un pas atât de ușurel, atât de nepăsător la urma urmelor (chit să asta mă costă într-o zi cât într-un an sau zece), dacă această zglobie înfrângere a amarurilor și a dorurilor nu e un semn al tinereții mele? Cred că da. Cred că am înțeles cât de mare, cât de neistovită e viața în frumusețea ei, și cât de scurte trebuie să fie – în durata lor – pasiunile astea ale cărnii noastre. Cred că merg spre asta: spre o definitivare a singurătății, spre acea „mare indiferență” de care vorbește în piesa lui Thorthon Wilder, și care nu e izolare, ci prețuire a întregului, ne-robire a contingentelor. Fiindcă, singur dintotdeauna, eu nu m-am robit unei singure clipe – ci tuturor.

Întotdeauna se vor găsi pe lume obrazuri dragi, voci calde, mâini bune, vânturi de furtună și răcoare, soare și ploi, peisagii și lumini mereu noi, mereu tănuite, mereu nedescifrate, care nu așteaptă decât asta: să le descopăr, să mă bucur de ele și să trec mai departe.

Încep să fiu bătrân? Sau încep să fiu fericit?

Mi se pare că încep să fiu eu însumi; eu însumi în Lume. Pe Lume. Tot e ceva!

5 iunie

M-am ținut de prostii. Sunt în serie. Întâi editarea *Conticilor țigănești*

mă silește să fac lucruri oribile: să-mi public poza, cu notițe, prin gazete. Mi-e penibil, – dar dacă am acceptat compromisul Tefe-a teșlân public, trebuie să-l duc până la capăt.

*

Ca o anexă a acestui compromis, am tot început a mă exila. Nici nu credeam că sunt atât de puțin cabotin. Mi-e groază să citesc la lume poezii, să întretin „raporturi” literare.

Și pentru că asta n-a fost destul, m-am apucat să-i citesc lui Eugen Ionescu și nevestii pagini din *Jurnal*. Mi-a fost rușine, m-a umilit lucrul ăsta. Mă jurasem să n-o mai fac în viața mea. Și când colo, aseară i-am citit tot *Jurnalul* lui Badea. Acuma, e drept, că față de Badea încerc un sentiment cu totul diferit de cel față de Eugen. Badea mi-e foarte aproape (mai ales acum, când e pe punctul de a intra în același făgaș cu mine – despărțindu-se definitiv de Nana) – apoi Badea e un om tânăr, un om neînceput, în fond, față de bietul Eugen care e „o curvă veche”, anacronică și făcută pe rețete. Fardată cu literatură.

Pe urmă, Badea rămâne, în cele mai tragice momente, un om sincer. Prietenia noastră se poate bizui foarte bine pe asta.

Nu-mi pare deloc rău că i-am arătat *Jurnalul*, deși – submergent – mă gândeam aseară, când i-l citeam, că nu fac decât să-i împlinesc un gust al lui, de mică perversitate: același care-l împinge să te invite la beție, la „să-ți dai drumul”.

Dar Badea mi-e prea drag ca să nu mă-mbăt pentru el și pentru bucuria lui, – oricum: cu spirt alb ori cu hârtie scrisă de mine.

*

Magdalena... nimic. După ce, o zi întreagă, la închiderea expoziției, a mers cu mine pretutindeni, am „ieșit”, de! ne-am arătat împreună, a flanat prin redacție cu mine, eu, pe străzi, prin piață, cu ea, – după ce, mai mult ca oricând, o credeam a mea, acum tace. S-a mutat singură, într-un atelier splendid, într-o odaie veche și frumoasă. Aștept, de trei zile, un cuvânt de la ea un telefon. Nimic. E frumos! Dar îmi pare rău că nu mă iubește. Îmi pare rău – ca întotdeauna – pentru frumoasele lucruri pe care le-am fi făcut împreună; că sunt sigur de asta: ea, pictura, – eu, poezii cu ea. Ne-am fi realizat, adică, o viață a noastră, integrală, mai cu seamă că eu rămân convins că Magdalena se leagă cu mine, cum am scris-o și-ntr-un poem, „Ca pământul cu cerul”.

Dar aștept calm. Asta e totul. Aici e semnificația dragostei mele pentru ea, dar și aei pentru mine. (Ziceam că nu mă iubește – năuc ce sunt!) Că nu mă grăbesc. Că nu ne grăbim. Eu o știu a mea, cum fără îndoială, și ea mă știe al ei.

Suntem logodnici. *Nunta* e chezășie și martor. O iubesc pe Magdalena, mult – mult de tot.

Și scriu bine – să bat în lemn. Am scris pentru „Revista Română” șase pagini despre Giono; adică patru – că două sunt citate din el. Dar bune – și ad-hoc. Aș spune chiar foarte bune. Stilul meu începe să se limpezească. Fraza scurtă. Aproape cuvinte punctate des. Fiindcă fraza lungă și cotită

mult e efectul unei grabe de a spune totul dintr-odată? Poate. Oricum, e bine, și eu sunt senin, senin. Tot vremea de-afară e pricina: soarele, căldura, climatul care mi-e atât de scump. Adică tot la reacții fizice rămân. Ce-are-a face?

*

De calm, am pus o placă calmă. Și-mi dau seama că muzica, ca să nu te îmbolnăvească, să nu te intoxice ca o femeie, ca alcoolul, ca o otravă, cum erau intoxicați bietul Anton Holban, Virgil Gheorghiu și Emil Cioran – trebuie să fie un tonic și-un echilibru al ființei, noastre. Să o posedăm, fără brufâlftațir Cred că asta e condiția adevărată a muzicii: să fie încă o formulare alor noastre, un corespondent de sunete și armonii al armoniilor, sau dezacordurilor, din noi.

13 iunie

Gina mi-a spus un lucru foarte frumos. Geo Bogza i-a vorbit de mine. I-a spus cum nu mă poate suferi, cum nu mă poate înghiți, cum caracterul meu e imposibil, cum mai știu eu ce. Și i-a mărturisit un lucru pe care atâția nu îndrăznesc să și-l spună nici lor înșiși: că de fiecare dată ia jurnalul sau revistele în care scriu, ca să nu mă înjure, ca să aibă satisfacția de a citi lucruri proaste scrise de mine. Și tot de atâtea ori e înfrânt: „Tot ce scrie e admirabil, tot ce spune e atât de frumos, încât plesnesc de ciudă că nu-i pot imputa nimic; nimic n-am de făcut decât să-l laud pentru felul frumos în care scrie”, spune Bogza.

*

În altă ordine de idei, văd, la un chioșc, un portret al lui Hitler, din München. O fotografie autentică. Cea mai autentică. E groaznic. E un nimic concretizat într-o figură aparent omenească. Și-mi dau seama, atunci, de ce biet „omul” ăsta este ce este și cum este: nimeni, niciodată, sunt sigur, nu l-a iubit pe acest biet Adolf Hitler. Totul, în el, e atât de șters, atât de preș, de scândură de dușumea, de inexpresiv, de chinuitor inexistent, atât de cârpă de bucătărie și lighean cu lături, și tot ce vrei care nu este definit, desenat, existent, încât acest Hitler devine mare. Devine tragic prin ceea ce Unamuno numește puțința de a fi; pentru Hitler, însă, lucrul e mai grav: e non puțința de a fi. Nu este, fiindcă nu poate, fiindcă, biologie, el nu există.

Doar un ochi, stângul, a adunat în el atâta lumină tăioasă și înghețată, atâta ură limpezită în cristale, încât înțelegi că

— Din toată neființa lui – Hitler a izbutit să fie un mare om rău. S-a realizat pe negativul cel mai desăvârșit: pe însăși non-existența lui.

Un mare poem s-ar putea scrie despre acest om care nu există, – deși vizibil!

*

Fiindcă e vorba de bombardamente apropiate, de Moartea care ne amenință pe toți, – pun chestiunea direct:

— De ce se tem oamenii de moarte? Au ceva în ei? Dac-ar avea în ei ceva nu s-ar teme. Ce vor să păstreze, trăind? Ce au de păstrat, de apărut, de ținut? Dacă în ei ar fi spirit! Moartea nu i-ar spăimânta, dar n-au nimic,

nimic decât trup: carne, oase. De-aia le e frică de Moarte: fiindcă Moartea le ia singurul lucru pe care-l au – și cel mai neînsemnat, dar care e totul pentru ei: trupul. Veșniciile ei nu le cunosc, fiindcă, în viața lor, a lor, ei nu le-au atins niciodată. Moartea e mare și frumoasă – și dorită chiar – când cunoști gustul veșniciilor care și-au muiat aripa în tine...

Bietul „nea Aurică” ascultă uluit. Ce-o fi crezând el de mine? îi spun, în concluzie (în fond, îmi spun mie însumi):

— „Dorințele noastre, ale spiritului nostru, se petrec, prin carnea noastră, în copiii noștri”.

*

Și cu asta Bauh nu mai există. Rămân cu mine singur. El e un obiect, o mobilă oarecare, în jilt. Acum știu de unde-mi vin mesagiile mele. Știu, acum, că eu exercit un mandat în lume: al Mamei, al dorințelor, al dorurilor, al năzuințelor ei. Și o iubesc pe Mama, pe scumpa, iubita mea mult iubită mamă, pentru îndeplinirea căreia eu trebuie să mă zbat, să sufăr, să fiu înfrânt – dar să mă ridic și să-i port mai departe în viața mea de azi și de mâine, și dintotdeauna, mandatul. Era un mandat important, e cel mai important mesaj al meu, fiindcă e al mamei.

22 iunie

Tot ce se întâmplă nu mă interesează. Azi am intrat în război alături de nemți împotriva URSS. Nu știu care va fi rezultatul. Poate mor. Oricum, – e bine că-i așa. Idealurile rămân câtă vreme nu sunt realizate.

Îl iubesc pe Badea. Îl iubesc pentru geniul lui mare și profund, de o autenticitate dramatică.

*

Mă simt mai mult obligat să semnez aici că s-a început de cinci zile războiul cu Rusia, că au început bombardamentele peste București, – dar toată această prezență a Morții lângă noi nu-mi dă decât o și mai mare, mai adâncă certitudine și seninătate. Sunt în fața eternității cu cea mai mare dragoste alături, cu Magdalena pe care o iubesc și care mă iubește și căreia doresc să-i fac un copil, copilul dragostei noastre celei mai mari din toată lumea.

Gândul mă duce – când sună sirenele, când peste oraș plutesc păsările Morții și ale Vieții, – la cele mai scumpe ființe din viața mea: la Mama și la Magdalena. Ele sunt cei doi poli ai eternităților mele, – ai veșniciei în care sunt de mult, atât de demult și definitiv, încât nimic nu mă poate speria, – și cu atât mai puțin Moartea.

7 iulie

Astăzi, Cernăuții a fost ocupat de armatele române.

19 iulie

Sunt zile care țin săptămâni. Parcă se adună-n ele toată concentrarea și tot rodul muncii, efortului, nădejdlor noastre de ani și ani. Într-o singură zi! Dacă n-aș ști astăzi, când am mers la minister, că suntem în 19 iulie, mi

s-ar părea că au trecut cel puțin cinci săptămâni de ieri până azi.

Dar să procedez metodic:

Ieri trupele noastre au reocupat Chișinăul și Basarabia de Nord.

*

Am fost chemat de Carla rugându-mă să-i scriu lui Loti, la Cernăuți. Am făcut-o cu amara bucurie a îndoielii. I-am scris ca un hoț care-o iubește și-o așteaptă. În fond, i-am scris foarte sincer. Dar mă întreb acum, m-am întrebat, de altfel, tot timpul, - oare dacă Loti ar veni la mine într-adevăr, și ar voi să reluăm viața noastră împreună, - aș putea-o face?

Mi-e atât de dragă în amintire, în vis, încât nu știu cât de halucinantă ar trebui să fie realitatea ei, pentru ca să nu-mi strice nimic.

În sfârșit, - de voie, de nevoie, asta s-ar putea să fie prima scrisoare pe care o primește de la mine după aproape un an.

E drept că în tot timpul ăsta eu nu m-am gândit la Loti altfel decât ca la iubita mea, plecată departe, pentru cine știe câtă vreme, dar care se va întoarce tot la mine.

Ieri mi-am vândut cărțile care mă împovărau; mi-am păstrat doar vreo cincizeci, absolut necesare. Acum câteva zile, mi-am vândut discurile. Și-mi dădeam seama, în timp ce negociam lucrurile astea, că - de fapt - eu nu făceam decât să-mi lichidez punțile, pilonii care m-au ajutat să mă prăbușesc în singurătatea în care rămăsesem după plecarea ei. Îmi lichidam singurătatea, fără să știu că o s-o aștept pe Loti.

*

Altceva: mi-a scris Milița Petrașcu - în fine - emoționată pentru cronica despre ea.

30 iulie

Astă-seară la redacție ascultam la radio agitația bolșevică și îndemnul adresat soldaților de a nu mai lupta.

Și, deodată, mi-am dat seama de ce războiul este umilitor pentru oameni. Nu fiindcă-i omoară, fiindcă-i mutilează sau îi face să mutileze sau să omoare. Ci pentru că ne probează tuturor că există o zonă în noi, în om, unde nu ne mai putem înțelege între noi. Agitația de la postul de radio sovietic încearcă să străpungă această zonă. Războiul este negarea celei mai umane condiții: înțelegerea. Dar mi-am spus: „dar nu; oamenii se înțeleg; numai câțiva - șefii - suferă de tara neînțelegerii, numai cei care-i trimit la moarte ajung la zonele neputinței de a se înțelege”. Judecând așa, greșeam. Fiindcă de vreme ce în om există marea forță a înțelegerii între oameni, ar trebui ca soldații, independent de șefi, să se înțeleagă și să nu se mai bată. Dar nu, - ei continuă să se bată. Ei sunt ca și șefii. Facultatea de a se înțelege, ca oamenii și între oameni, dispare și la ei. De aceea o Revoluție în care soldații aruncă armele și fraternizează e un mare act de progres în conștiință: fiindcă atunci, și numai atunci, ei își descoperă calitatea eminentă de oameni: putința de a se înțelege.

Deci: câtă vreme nu ne vom da seama că există în noi, în fiecare din noi, putința înțelegerii umane, câtă vreme nu ne vom da seama că această

putință de a ne înțelege între noi le depășește pe toate celelalte, câtă vreme în loc să ne înțelegem, ne vom bate, – atâta vreme răspunzători de război suntem cu toții. Cei care ne trimit, cei care ne zvârlu în război nu sunt mai răi ca noi, gloata. Sunt doar mai grăbiți. Dar ignoranți suntem deopotrivă, și unii și alții. Și asta e umilitor în toată drama războiului. Și de-aia războiul e o dramă: fiindcă ne umilește și ne anihilează condiția de oameni.

19 august

Am refăcut, după cerințele lui Sava, actul și II din *în marginea vieții*. Credeam că nu mai pot atinge acest lucru, extenuat, epuizat pentru mine. Am scos o „piesă” adevărată, – de succes.

Rebreanu m-a felicitat și m-a lăudat azi, chemându-mă la el. Fără să mă pierd în asemenea fleacuri, – mi se pare totuși că prețul dramelor mele interioare a fost răscumpărat într-o măsură prin această dramă scrisă. Răscumpărat și justificat.

7 septembrie

Mă aflu în pragul a treizeci de ani. La asta mă gândeam astă-seară, pe când mă duceam la Magdalena; la vârsta asta, la darurile la tulburările ei scumpe. Și am scris, – pe pachetul de țigări:

„O, minunată vârstă, și blestemată!

Tu ești vecina celei în care s-a botezat Iisus.

Tu, care dai tiparul tuturor nădejdlor noastre, acest tipar după ale cărui măsuri alergăm, apoi, tot restul vieții, acele mari gene de zare de vis.

Tu vârstă-nchisoare a neșterselor amintiri.

Și-n veci nebiruite de cele ce-ar putea să vină, de oricarele alte!”

15 septembrie

Situația mea bănească amenință să devie precară, aproape ca anul trecut pe vremea asta. În orice caz, mai mult decât pentru chirie și o masă modestă, nu văd de unde a-și putea avea bani. În schimb, încep să văd clar în aceste drame ale mele pe care nu ostenesc să le însemnez, să le tai în patru fire și să le socotesc începutul și sfârșitul lumii. Și uit că factorul material a fost și continuă să fie determinant într-o seamă de hotărâri pe care le-am luat și le iau, în viața mea. (Chiar de astă-seară, mi-am propus să-ncep: *Asta-i ciudat!* care, mai știi? – mă va consacra „autor dramatic”. Și o încep în bună măsură de frica lipsei de bani care mă pândește.) Oricum, factorul material, fără să fie, Doamne ferește! un țel de atins, rămâne un obiectiv de întrecut. Tocmai pentru ca cele ale spiritului să fie libere, cât mai libere cu putință.

2 octombrie

Toamna e îngrozitor de dulce, de galbenă și otrăvită. Eu am treizeci de ani. Toate merg prost: amorul (am crezut c-o s-o pot iubi pe Abi – diminutiv de la „Abisinia” – dar degeaba!), banii, scrisul... toate merg prost. Și sănătatea cred c-a-nceput să scârțâie. M-am apucat să scriu *Asta-i ciudat!* și

abia aștept să i-o dau lui Rebreanu. Sper, cum speră înecatul în firul de pai, într-un succes bănesc care să-mi îngăduie să fug din țară sau să mă ascund undeva aici, în munți, într-un sat, nu interesează unde, dar să mă înmormântează odată! Poate că, la urma urmelor, tot într-o schimnicie o să mă duc. Evident, dacă, într-adevăr, așa cum sper, această piesă o să-mi aducă bani. Dacă nu...

13 (sau 14) octombrie

Ieri am aflat că Loti a plecat, de mult, de la începutul ostilităților ruso-germane, în Rusia. Așadar, n-a murit. Într-un fel, tot e bine.

Pentru mine, - nu. Eu caut zadarnic să fiu calm, să stăpânesc în mine această mare ruină de dragoste care mă-neacă, mă-năbușe, mă distruge. Dar durerea mea stăpânită în gesturi calme se vede de departe. Întâi pe față. Apoi, în gesturile care trădează - în calmul lor obosit - mult efort de voință.

25 octombrie

Scriu prost. Scriu, dacă nu urât, dezlânat. Șeicaru, în care n-am a crede mai mult decât într-un gazetar oarecare, a spus de mine că „scriu gongoric și confuz”. Cred că n-a greșit. Cuvintele le mai știu, dar mecanismul lor interior, dinamica frazei, invenția articolului sunt eșecuri pentru mine. Sunt lipsit de acea forță a inventivității și a construcției care-mi dădea - când eram cu Loti - tăria de a duce la capăt un articol întreg, fără oboseală și fără oboseală, mai ales, pentru cititor. Acum, îmi dau târcoale - și atât.

7 - 8 noiembrie - noaptea

Și totuși mă îndârjesc să trăiesc! E ceva, ceva care-mi spune, din cele mai neștiute adâncuri ale mele, că sunt obligat să trăiesc. Poate este datoria mea de a ispăși un păcat, și o vină care sunt nu numai ale mele; poate - dimpotrivă - mai este undeva, în mine, o regiune care n-a păcătuit cum am făcut-o eu - cu știință și voință - despărțindu-mă de Loti. Poate, în sfârșit, Loti n-a fost totul pentru mine, ci doar o etapă necesară, dar unică, în drumul spre mine însumi.

Și mai e ceva, ceva ce trebuie însemnat aici, cu orice preț: convingerea („convingerea” e un fel de a vorbi, fiindcă lucrul ăsta n-are nimic de a face cu conștiința lucidă și clară) că n-am încheiat un ciclu de viață; că se va ivi totuși marea mea dragoste, sau - dacă nu - prilejul marei mele devoțiuni. Să fiu bine înțeles cu mine! Nu mă tânguiesc, nu mă tocmesc. Dar nu simt și nu deslușesc porunca, impulsul acela dinlăuntrul meu, tot atât de categoric ca și acela care m-a împins să mă despart de Loti, care să-mi spună, la fel, că trebuie să mor, că am terminat viața. Lenormand avea dreptate: „j ai parfois l'impression que je me survis”, dar acest „parfois” e singurul pe care-l recunosc. Fiindcă sunt alte dăți când, dimpotrivă, mă simt dator să trăiesc. N-o să-mi spun acum banalități: că mă simt osândit la viață. Nu, mă simt dator să trăiesc fiindcă am de *făcut* ceva,

eficient; nu de plătit, – de dăruit. E o mare diferență între a fi dator și a vrei să dai. Și nici măcar acest „dar” de care mă simt răspunzător nu e un dar propriu-zis. Aștept *pentru mine*, egoist, pentru mine, ceva. Qn în cazuri ca al meu, când ai dat tot, tot ce puteam da sau puteam crede că dau mai bun celei mai iubite ființe din lume – nu există alternative, temporizări, tânguieri. Compromisul n-are loc aici – o știu bine: ori tot, ori nimic!

*

Am „încercat referința la Kierkegaard; el a trăit pentru un ideal religios, după? despărțirea de Regina Olsen. Idealul meu, dacă este, ar fr>pnul social și istoric. Dar nu simt că această perspectivă mă reține, mă cheamă, mă silește să trăiesc – nu! Ci o necesitate de a mă împlini pe mine însumi, în cele mai intime date și condițiuni. Necesitatea de a fi eu *prin mine*, nu prin condiții, cauze sau efecte exterioare, prin experiența de viață a fibrei mele. Cu toate că scriu prost (nici nu s-ar putea altfel astăzi), cu toate că mă târăsc, simt că va veni, că se apropie clipa marii întâlniri. Nu mă simt, degeaba! un „cadavru viu. Nu mă simt sfârșit* decât uneori, „parfois*, cum spune Lenormand. Pentru rest, pentru ceea ce e viu în mine, am datoria și gustul – da, da, gustul, dorința, aproape euforică uneori! – de a trăi.

16 noiembrie

Două mari iubiri am avut. Două iubiri care se compensau, se completau; două iubiri dintre care niciuna nu era de subordonat alteia; două iubiri cărora nu le-am cerut decât atât: să le slujesc în libertatea conștiinței și a voinței mele. Dar amândouă mi-au pretins mai mult; mi-au cerut să mă șterg și să mă contopesc în ele: *Loti și Partidul*. Dar a fost în mine ceva care m-a împins la renunțări. La *trădări*, în limbajul obișnuit și obiectiv. Am trădat-o pe Loti, cum am trădat și Partidul, din grija de a fi întreg, cinstit, nepătat, necompromis în ochii mei, față de niciun judecător. N-am gândit oportunist, adică istoric și politic, n-am făcut totul așa ca să fiu curat, așa ca la împărțășanie: ca în fața marii judecăți. N-am putut-o minți pe Loti, nu m-am putut minți pe mine, n-am putut minți Partidul. Acești doi poli rămân sprijinul vieții mele. Rămân cu mine, în mine. Și aceste mari iubiri le slujesc astăzi, eu sunt în slujba lor – acum când ele m-au refuzat, când ele au plecat de la mine, pentru totdeauna, în istorie, și pentru niciodată, în veșnicie.

Când mi se vorbește de Loti ori de Partid, încerc o enervare și o opoziție manifestă, care vine tocmai din fidelitatea mea deplină față de aceste două mari noțiuni: iubita și crezul.

*

Am tot dibuit de doi ani încoace. Am tot încercat, m-am tot îndoit de mine. Cum puteam să ofer certitudini altora? Cum puteam fi un fidel amant și un bun partizan, când nu puteam răspunde de mine?

Splendidul chin al căutărilor – câți nu-l cunosc? Și totuși, mi se pare – dintr-un orgoliu de bună seamă bolnăvicios – că eu singur am cunoscut aceasta neverosimilă, de nepovestit, încercare. Am stat pe buza de prăpastie a sinuciderii, de zeci, de sute de öfi. Și de tot atâtea ori era

Cineva, era *ceva* în mine care mi-a interzis să mor. Aveam ceva de îndeplinit: un mesajiu (nu-i și ăsta orgoliu?).

Redus la mine, la durerea mea, mică și meschină, am căzut, m-am zbatut, m-am abandonat, m-am jucat, m-am mințit (fără să pot izbuti să mă cred), fiindcă este lucrul cel mai mare, socotesc, din toată drama mea: *Cabotinul* – *dedublarea*; n-am putut scăpa acestui proces, acestei duble prezențe din mine – și nu-mi pare rău. *Așa trebuia să fie*.

A venit, apoi, criza rațiunii. Îmi dau seama bine, – am scris-o și-n piesa mea cea mai dragă, *în marginea vieții*, – că *rațiunea nu creează*; ea nu dă impulsul de „a face” – ci oprește! Ea e stavila necesară unei armonii, necesară pentru o viață organizată, de familie, ca și de stat – dar dezastruoasă pentru a crea noile zări, pentru a le desface, a le înțelege. Freud are, aici, un cuvânt hotărâtor. Marx, de asemenea. „Nu e permis!” – această lege se naște odată cu rațiunea și – citez acum articolul lui C. Noica în care acesta reproduce din Alice Voinescu „răul se naște numai din stagnare” – rațiunea înseamnă stagnare. Dinamismul ei este categorial, adică în cuprinsul categoriilor, al legilor pe care ea le-a prescris.

În marginea vieții pune această problemă, sub o formă cam schematică. *Asta-i ciudat!* vrea s-o traducă scenic. Cred că de-abia într-o nouă piesă voi izbuti să sintetizez aceste lucruri, în care poezia gândului și-a acțiunii să se susțină și să crească simultan.

*

Gustul pentru inutil, așadar! Adică, gustul pentru actul de viață, nerațional. Mi se pare că Hitler e slab fiindcă e raționalist, împotriva aparențelor. El duce, pe un fir de desfășurare raționalistă și logică – dar nu logică dialectă – premisele moștenite. Hitler proclamă actul de voință creatoare. Dar nu ține seama de stările de fapt. Stalin *se supune* lor. Asta e victoria lui. A te supune stărilor de fapt, iată ce înseamnă *a crea*. A participa la actul creației. De aceea „acțiunea” lui Hitler aduce moartea; fiindcă el nu face, la urma urmelor, decât să respecte normele raționalismului economic și social instituite de revoluția burgheză: proprietate, familie, capital. Actul de viață a lui Hitler nu este actul creator – el este actul de apărare, este voința însăși de a se apăra a unui sistem bizuit pe legile construite raționalist ale economiei și dreptului capitalist.

Stalin n-a făcut decât experiențe. El n-a interzis, ci a făcut ceea ce în restul lumii era interzis.

Așadar, „teamă de înrolare o simt cei slabi” – spune d-na Alice Voinescu și C. Noica se face apologetul ei. Legionarul ăsta cu blană de pisică nu-și dă seama că „înrolarea” la care se gândește el este aceea a stagnării? Dar nu asta interesează. Ci fraza d-nei Voinescu. Așa este. Numai cine e lipsit de forța de a crea, de *forța de diferențiere* se teme de turmă. Și pe urmă, ce aduci tu în turmă? Fiindcă e ușor de presupus că numai faliții constituie turmele. Dar ce teamă îi oprește pe „ne-faliți” să intre în ele? Mi se pare că e doar o chestie de interpretare.

Dar turma are legi. Și când un om cu forța de a acționa, ne-ros de virusul stagnării, participă în turmă, el va aduce această forță cu el. Poate

că ea duce la acte de creație potrivnice legilor de turmă. Și iată drama: *sunt tare și tocmai de aceea nu mă înrolez*. Nu, e prost zis. Sunt tare, de aceea mă înrolez pe cont propriu.

Terorismul! Iată soluția ultimă. Iată la ce te duce în turmă forța de a crea. La a organiza forțele distructive, dacă nu chiar a comite tu însuși acte de distrugere. Fiindcă turma are legi, un creator înrolat în ea nu poate respecta aceste legi decât înfrângând și luptând cu toată viața lui împotriva *celorlalte* legi. Este singura condiție de viață a unui om care iubește, suferă și crede.

Teroristul e tare. E tare tocmai în măsura în care aderă, se înrolează. Și e slab în măsura în care iese din turmă, prin însăși particularitatea lui: prin actul *lui*, prin ecuația lui personală.

Mă gândesc la un erou din istoria noastră, care întrunea aceste mari defecte și aceste unice virtuți: la Horia? la Cloșca? la Crișan? Nu, ăștia au lucrat împreună. Haiducii ar da, mai degrabă, materialul necesar.

Când ucide, un terorist ucide și ceva din el; din el, cel de care vrea să scape, să fugă. Și devine mai tare, mai întreg. *Mai singur, în turmă*. Singur, și nu izolat, ca și Don Quijote.

26 noiembrie

Mi-am propus, – și nu o singură dată, – să trăiesc o viață la-ntâmplare. Dar nu pot; structura mea (fiziologic vorbind) mă împiedică; eu rămân ascuțit și țeapăn. Mă și gândeam zilele astea că există trei categorii de oameni: unii grași, ca Badea, care adună-n ei toate lucrurile, le cumulează în carnea lor și le eliberează târziu, transformate; sunt creatorii nativi, care scriu simplu, firesc, fără efort și fără spiritul critic care să le dea măsura talentului lor; ei privesc tot ce scriu, când scriu, cu o oarecare bunăvoință, cu o indulgență surâzătoare față de ei înșiși și față de lucruri. Apoi, sunt oamenii comuni, în care lucrurile nu se opresc; ei trec prin viață și lucrurile trec prin ei fără să-i doară, fără să le bage de seamă, fără să le schimbe prețul; ei rămân neutri, ca sărurile în chimie; nici acizi, nici baze: săruri. Existența lor e ca și când n-ar fi. Și, în sfârșit, oamenii slabi, ascuțiți, ca mine, care și-au turtit profilul până la subțirimea unei lame: ei *trec prin lucruri*; ei, nu lucrurile printrânșii. Ei *voiesc*, au tendințe dominatorii și atitudini precise. Tot ce străbate ființa lor îi doare, fiindcă e un efort propriu. Nu pot fi epici fiindcă lucrurile nu rămân în ei decât ici-colo, printre cute subțiri. Ei sunt poeți.

*

Mi-am propus să scriu la gazetă, să muncesc mult ca să uit, să mă abrutizez. Și când simt că-ncepe abrutizarea, intru-n panică, nu vreau lucrul ăsta. Mi-e teamă că nu mai sunt inspirat, că poezia a fugit de la mine, că-mi lipsește o preocupare constantă de artă. (Azi, în tramvai, îmi spuneam: „dar timpul e atât de diform, de *inform*, și tern, încât nici nu merită efortul de a te ascuți ca să-l pătrunzi; e numai gelatină, și din ciocnirea cu ea, nu pot da scânteii”). Poate era. numai o scuză pentru mine.

Pe urmă, cum scriu la gazetă? Șters? Nu. Imposibil. Mi-am dat seama,

acum câteva zile când - bolnav, stând în casă - am scris peste 20 de pagini despre Iorga, ca să pot alege șase. Mă aflu la acel stadiu când trebuie să-mi plivesc scrisul, să-l ajustez, nu să-l complic, să-l adaug. Dar este și lucru care pretinde timp, libertate de a munci ca să pot alege.

Adică, exact ceea ce nu-mi permite gazetăria.

*

Sunt și nélinistit pentru că Rebreanu nu mi-a comunicat nimic despre *Asta-i ciudat!*... E, dacă țin bine minte, mai mult de o săptămână de când i-am lăsat-o. În definitiv, atâta pagubă!

Sigur e că gazetăria mă exasperează, iar libertatea, lipsa de obligații precise, riguroase, m-ar ucide în propriile mele liane pe care le-aș urzi în voie, lâncezind.

Apoi, mă gândesc cu groază la sfârșitul războiului: dacă biruința germană va fi un fapt desăvârșit, noi rămânem, până la sfârșitul vieții, colonii. Reduși la o viață strangulată; deși știu că hecatombele spiritului pot oferi multe soluții; dacă nu toate depline, pozitive, dar unele din ele, sigur.

4 decembrie

Sunt singur. Singur până la exasperare. Mă agăț de preocupările pentru gazetă cu toată stăruința, cu disperare. Dar îmi dau bine seama că lucrurile astea nu mă interesează, oricât aș vrea eu să le dau importanță. Lucrul - oricare ar fi el - nu-mi aparține câtă vreme nu am cui să-l închin. Mă tem, pe urmă, ca nu cumva să rămân dominat de simpla nevoie de bani; ca să trăiesc oricum. Oricum, numai să exist. Dar simt cum se realizează, în mine, izolarea de tot și de toți. Îmi lipsește o rațiune de viață. Deși și una de moarte. N-am pentru ce trăi - n-am pentru ce să vreau să mor. Scriu toate astea foarte calm, foarte senin. Nu sunt enervat, nu sunt disperat, nu sunt nici măcar trist. Sunt *realmente* absent. Singur și izolat. Doar o dragoste mi-ar putea reda puntea de comunicare cu viața.

Și n-o am. Abia acum văd ce era Loti. Ce puțin și ce mult: *un pretext de viață*. Nu pe Loti o regret. Nu lipsa ei mă doare. Ci tristețea lucrurilor terminate.

Adevărata dramă aici stă. O, cât de bine ar fi dacă m-ar mai durea și acuma gândul că am pierdut-o „pe Loti a mea! «Cât de bine mi-ar face durerea aia, la gândul că Loti iubește pe altul! Dar nu, - Loti sau lipsa ei, *nu mă dor*. Nu mă mai dor. Mă simt șomer, mă simt gol, uscat, fără treabă, fără niciun rost.

Toate iluziile pe care mi le creez nu sunt decât iluzii: visul unei călătorii, al unei însingurări la Văleni sau într-un sat oarecare, undeva - sau al unei aventuri în viață. Dar când viața nu mai prezintă pentru mine nici terenul propice unei aventuri, locul unde s-ar putea întâmpla ceva, orice?...

Mă gândesc la legionari; să mă duc la ei. Să activez politic* să mă dărui. Dar cum? întâi că n-aș putea să uit cu totul că - dincolo de aventură - ei slujesc unor forțe care - la urma urmelor - mi-au luat tot, tot. Și nu numai mie; ci unei lumi întregi. Cum aș putea să mă dărui *acestora*? E idiot. Mai idiot decât o sinucidere în toată regula.

Sunt gol, uscat, finit. Da, sunt sfârșit. Nici nu mă gândesc la Papini când scriu asta; sunt sfârșit *în mine*, pentru mine, pentru tot ce-ar însemna viață: de luptă, de nădejdi, de creație.

Capitolul cel mai greu al despărțirii mele de Loti abia de-acum înainte începe: pustiul, „deșertul saharian”, cum îi spune Iuliu Cezar Săvescu.

Dar un deșert fără oaze, fără margini, fără nimic. Asta trebuie să fie rezultatul războiului: unii mor acolo, pe câmp – alții, ca mine, – într-înșii, în carnea, memoria și sufletul lor. Nici nu mă îngrozesc măcar. Toate trec *pe lângă mine*; eu trec pe lângă toate.

5 decembrie

N-aveam ce face azi după-masă. M-am dus la Vlasiu pe care nu l-am găsit în București; cu Gina am luat întâlnire altă dată. Mi-a stăruit tot timpul în minte să mă duc la Traian; dar comunicarea cu Traian a devenit din ce în ce mai dezlănătă: el are o femeie care l-a schimbat. (în rău, socotesc eu.) Oricum, îmi dau seama că, în loc să ne adâncim împreună singurătățile, n-am fi făcut decât să fugim fiecare de singurătatea noastră.

Astfel, mi-am amintit că în toată lumea asta doar Margareta e la fel de singură ca mine. M-am dus, deci, la ea. Știam că trebuie să-i fie foarte greu, fără bani, fără casă, fără posibilități de câștig cum se află. Am găsit-o mai tânără, mai proaspătă, mai nouă. Margareta rămâne o mare artistă și o mare dragoste a mea; o iubesc acum cu o tandrețe care mă umilește fiindcă știu că e plină de compasiune.

16 decembrie

Ieri după-masă am băut cu Mircea Streinul. Îmi dau seama că băutura începe să umple tot mai des un spațiu din deșarta mea viață.

*

Dorm, dorm întruna, cât pot mai mult. I-am spus lui Mircea Grigorescu că dorm mereu. Și a răspuns imediat: „Asta înseamnă că ești amorezat tare, – și fără speranță”. Așa este.

Badea mi-a spus acum două zile că el *știe* că există în mine o mare forță corozivă, o doză de venin cu care pot îmbolnăvi o lume. Când mă gândesc că dintr-asta mi-aș putea realiza un suport de viață, – mă ia groaza. Și totuși, tot ce scriu mai bun (dacă se mai pune, pentru mine, problema calității scrisului zilnic) sunt notele pline de fiere, de otravă amară. E un fel de proces de eliminare organică, – necesar. În fond, mă aflu la răscrucea când tot ce e bun în mine, tot ce e dragoste neexprimată, se convertește în răutate sub aparența urii și a disoluției.

24 decembrie, ora 10 seara

Cu Badea și Nana, de Crăciunul ăsta voi fi mai puțin singur; mai puțin izolat, adică. Cât de singur! Iată, Nana a intrat adineauri aici, ca să ia un scaun. Văzându-mă scriind, mi-a spus zâmbitoare: „eram sigură că scrii...!” Și a ieșit, cu scaunul în mână. Dar la ușă, a stins lumina. Pentru ca să-și ceară scuze, imediat: uitase că eram în cameră și scriam.

27 decembrie

„Stau aici, unde mă găsesc.

Stau aici mereu, întruna, la nesfârșit Voi sta aici întotdeauna, biblic
statornic:

«acum și pururea și-n vecii vecilorfiindcă trebuie să stau.

(Nu sunt nici primul, nici singurul, în chestiunea asta)

Eu stau aici, pe pământ.

Ca pământul și umblu ca el, și-atâtea mii de lucruri umblă și mișună
prin mine, rotunde drumuri, înalte, vulturești, mari mișcări de revoluție.

Drumurile pământului, toate.

Le străbat ca și el, odată cu el.

Fiindcă și eu, ca și el, stau pe loc, pe pământ.

Și viața trecută și viitoare e-n mine Una și nedespărțită, fără sfârșit.

Eu stau și umblu ca pământul, cu pământul.

Cu pânzele de apă subțiri, în străfunduri, Cu pietrele grele, fulgerate.

Cu râurile și izvoarele cu frunzele și iarba.

Cu pădurile tinere, bătrâne și moarte.

Cu gângăniile și albinele.

Cu frunzele moarte.

Cu toate vietățile uriașe, marine cu toate uriașele vietăți preistorice,
moarte.

Moarte și prezente în ventrele mele.

În inima mea.

Cu toți morții lumii.

Cu toate semințele vieții viitoare.

Cu toate viețile care se vor naște din mine, Din sămânța mea, din
pământul meu.

Cu nopțile și diminețile mele.

Cu nopțile de întuneric.

Cu serile de brume.

Cu diminețile de răcoare.

Eu stau neclintit aici (în picioare).

Pe pământ, una cu pământul.

Și merg.

Eu merg în uriașe mișcări, în mari rotații și revoluții.

Care mă poartă fără să știu.

Fără să vreau.

Fiindcă eu stau

Cu pământul împreună și merg împreună cu el, ca și el.

În nesfârșitele călătorii ale lumii.

*

Eu stau aici.

De la început până la urmă.

Eu stau și aștept.

Eu stau și te aștept, vă aștept;

Stau, nu vin la voi, înțelegeți-mă!
 Eu nu vin la voi.
 Fiindcă toate și toți trebuie să veniți la mine.
 Să treceți prin mine.
 Să poposiți în mine.
 Să vă întrebați, să vă oglindiți, să vă îndoiți în mine.
 Cu mine.
 Voi toți, pe care vă iubesc.
 Pe care vă aștept.
 Care trebuie să veniți la mine
 (Altfel de ce aș sta aici, neclintit, dacă nu ca să vă aștept pe toți și pe
 toate?)
 Eu stau aici, neclintit, nesfârșit.
 Eu stau aici cât dragostea mea pentru voi toți.
 Pentru că voi toți
 Voi toate
 Veți veni la mine, în mine, în brațele mele, în brațele mele de crengi.
 În brațele mele de râuri și iarbă.
 În brațele mele de piatră.
 De oase și de pământ, m (pământ.
 Voi toți veți veni aici.
 Și de aceea eu stau neclintit.
 Și vă aștept, în marea voastră călătorie Spre mine;
 Voi toți veți veni la mine.
 Fiindcă toate drumurile duc la mine.
 Fără să știu, și - poate - fără să vreau.
 Dar eu vă primesc pe toți.
 Eu vă aștept pe toți.
 (E chiar datoria mea să vă primesc, să vă aștept)
 De aceea stau
 Și toți veți trece prin mine.
 Veți odihni în brațele și inima mea Fizic: voi toți veniți spre inima mea
 Cum toate merele lui Newton vin spre inima pământului.
 Cum toate vietățile, toate apele, toate semințele
 Vin spre inima pământului
 Fără s-o știe și poate fără s-o vrea.
 (Dar tocmai de aceea inevitabil, catastrofal, de neînălțurat)
 Toate vin spre mine
 — Chiar și tu, dragostea mea, vii spre mine - De aceea vă aștept, te
 aștept.
 Fiindcă toți veți veni la mine.
 Și vă aștept îmi fac datoria să vă aștept, îmi fac, fără să știu, datoria să
 vă aștept.
 Biblic: «acum și pururea și-n vecii vecilor».
 Eu stau aici, pentru voi.
 Neclintit.

Într-un mers universal, de pământ.
Cu pământul.
Ca pământul.
Și chiar de aceea fața mea este, ca și a pământului, o jumătate de umbră și altă jumătate de lumină.
Fiindcă vreau să stau și să merg fără să știu, Fiindcă mă leagă într-o orbită a îndoielilor.
Și a așteptării”.

1942

12 ianuarie

Și tot zilele astea am descoperit un lucru: că nu sunt poet. Ciudat, dar așa este. Scriind un articol despre poezie, cu toată convingerea momentului, mi-am adus aminte de Brémond care condiționează *starea de poezie* de aura pe care un singur vers, disparat, independent o creează. E, știu bine, un organicism acesta, dedus din clasicism. Dar poezia poate fi altfel decât organică? Or, eu n-am scris niciodată poezii în care un singur vers să creeze o „aură lirică”. Nu cred să se afle în poeziile mele o distanță rezonantă ca, de pildă, în versul eminescian: „s-a stins viața falnicei Veneții”. Nu, eu am scris și scriu poezia cu capul, în primul rând.

E o detașare – și aici – un primat al inteligenței, un „făcut”, care nu e substanță – vecină tranșei – a poeziei pure. Poezia mea e un discurs întocmit frumos, cu meșteșug și cu inteligență. *Cânticile țigănești*” (cu excepția câtorva, poate) dovedesc asta. Iar poemele din *Cuvânt înainte* or fi fiind ele de altă factură, dar nu cred că și de altă substanță.

Constatarea asta n-aș vrea să mă împiedice să mai scriu poezie. De altfel, inteligența mea, ca și memoria, asociativă, plină de toane, mă scutește de orice temeri. N-am vrut niciodată să fac cu tot dinadinsul poezie. A fost o eliberare și atât. Un „corelat al creației”, vorba lui Nae Ionescu.

*

Priveam, astăzi, două fotografii de-ale mele; una, în care sunt singur, din 1939; pe-atunci eram cu Loti. Alta, de-acum un an, cu Traian, la Șosea. Îmi dădeam seama de diferență; e și ușor. Fața mi s-a prelungit, mi s-a strâns, cutele de la nas în jos și de la colțurile gurii mi s-au adâncit și alungit. „Mi s-au strâns planurile” – cum spunea Milița Pătrașcu. Și privirea; într-o fotografie, prima, absentă, streină de orice obiect exterior; în cealaltă, lunecând – cu un zâmbet ascuțit în ochi – parcă nițel malițios sau ironic.

Și mă gândeam că asta e una din condițiile mele de viață

— Create și crescute din copilăria mea cu Mama. Lipsit de echilibru dintre cei doi factori părintești, spiritul meu a avut aripa de lunecare în goluri; priveam totul *în mine*, sau contemplam, indiferent, *pentru mine*. Obiectul exterior, oamenii, n-au constituit pentru mine un material de fixație, în care să mă oglindesc și să mă revărs, ci un pretext, un obstacol care să-mi întoarcă – prin ricoșă – privirea înăuntru.

17 ianuarie

Iată-mă inaugurându-mi și cel de-al zecelea caiet! Afară de în *marginea vieții*, – aceste caiete, singure, îmi îndreptățesc cei treizeci de ani câți am trecut prin viață. Scriu „am trecut”, fiindcă aseară, deodată, fulgerător, m-a pătruns conștiința morții. Moartea a fost pentru mine un lucru *simțit*, intuit, mai mult bănuț, deseori dorit.

Și deodată, aseară, așa din chiar senin, Doamne! mi s-a lămurit altfel: ca o certitudine, ca o mare eliberare. Un sentiment de seninătate, de calm, de altitudine, – asta a fost urmarea. Și o angoasă. Fiindcă mi s-a întâmplat pe stradă și nu aveam făcut un testament. Și ți-u la hârtiile astea. Și cui să i le dau nu m-am gândit, niciodată. Dar moartea este acum în mine (îmi dau seama, scriind, că nici nu mai scriu moartea cu M; am devenit familiari, noi amândoi), și o stăpânesc, exact în măsura în care mă stăpânește. Tot timpul, sau aproape tot timpul, am încercat sentimentul că moartea poate să vină din clipă-n clipă. Și n-aveam testament; gândul că hârtiile astea ale mele, atât de scumpe mie ar putea să încapă pe mâna cuiva care să se amuze cu ele mă durea. Orgoliul tainic îmi supraviețuiește. Am venit de aceea repede acasă să scriu „testimoniul”, cum mi-a plăcut să intitulez hârtia bătută la mașină. Și iată-mă din această înălțime, din această mare indiferență de toți și de toate, tulburat!

Cui să las hârtiile mele? Lui Badea? E prea epic omul ăsta, și prea m-a durut disprețul lui pentru poezie în genere și pentru a mea, în special. Lui Șelmaru? Lui i-am lăsat în *marginea vieții*, – care are un preț universal, fiind valabilă (dacă este) orișunde în lume.

Bucuria descoperirii lui Ion Vlasu a fost mare. Ion înseamnă chiar o parte din viața mea – adolescența – și el are în sufletul lui încredere pioasă, țărănească, sfântă aproape, pentru duhul mortului iubit. Fiindcă nu se poate ca Ion să nu mă fi iubit; așa, integral, cu toate ticăloșiile și bunele din mine. Și am fost fericit să știu că în viața mea a rămas un om pe care să mă bizui după moarte. Meritul e al lui, – dar și al vieții mele în care l-am păstrat cu aceeași dragoste și fierbințeală.

Apoi, m-am gândit la cele câteva tablouri, la cele două-trei piese de artă primitivă care-mi stau pe masă, la discurile mele de patefon, atât de dragi, care mi-au umplut, cu minunea melodiilor lor, singurătățile toate. Pe astea le-am lăsat Ginei.

*

Ieri seară, la gazetă, cu Mircea Grigorescu și Ghiță Roll. Am avut, din nou, spectacolul penibil al bieteii abilități a lui Mircea de a se „pune bine” cu toți care amenință să vină la putere. Or, acum, amenință comunismul. Mircea – care s-a aranjat cum știe și cum poate – cu toate regimurile, de la Titulescu și Armand, până la Garda de Fier și Antonescu, vorbește acum de comuniști, cu „noi”. „Noi” în sus, – „noi” în jos!

Mi-a tăiat, cu dexteritate de măcelar și cu un stilou ca un satâr, pasagii dintr-un articol care, în niciun caz, nu ar fi sărit în ochii cenzurii. Fensi, iubita lui Șelmaru (trebuie să retractez și să recunosc că e mult mai

inteligentă decât el și decât mi-a părut ea până acum) căreia i-au arătat articolul în forma lui primă și după cenzura operată de Mircea, observa foarte bine că *omulețul* ăsta îmi cenzurează articolele „cu fiere”. Într-adevăr, *el taie pasagiile care sunt mai frumoase – nu mai subversive*.

Dar eu jur pentru unitatea organică. Și atunci, nu cumva frumos și revoluționar e tot una? În definitiv, ce alt înseamnă emoția, starea de spirit particulară, excepțională, aura pe care ne-o stârnește, în care ne cuprinde vederea unui lucru cu adevărat frumos, dacă nu tocmai o mare revoluție internă, organic interioară, în fibră și conștiință? Adică, un salt calitativ, într-un domeniu, într-o lume ce depășește cantitativul material, al celui de toate zilele.

Vorbii, tot aseară, cu Vinea despre Nae Ionescu pe care, zice, că l-a cunoscut îndeaproape. Și-mi spunea, prostul de el, că „Nae Ionescu iubea Revoluția pentru forma ei, pentru frumusețea ei, de Revoluție, – iar *nu pentru finalitățile ei* ((Și nu-și dădea seama acest poet-argat (sau cu inima de argat, și cu condei de poet) că îi aducea, astfel, lui Nae Ionescu, cel mai mare elogiu cu putință; căci Revoluția nu prețuiește mare lucru prin finalitățile ei obiective. Astea sunt treburi foarte complicate și foarte hotărâtoare, de organizare a cuceririi. Dar unic în toate rămâne momentul prim al cuceririi, saltul, efortul care duce la ocuparea poziției. Acesta e un mod estetic al lumii, și vieții, – singurul integral, fiindcă el singur cuprinde și forme și cauzalități și finalități și perspective adunate simultan într-însul. Revoluția, asta însumează suma și piscul.

Post sau prerevoluția, sunt date organizatorii. Necesare, – dar nu sublime. Durabile, hotărâtoare chiar, dar ne-permanente.

Tocmai stările dinainte și de după Revoluție sunt cele tranzitorii. Eterne, unice, fixate, inalienabile, rămân doar clipele Revoluției însăși, nerepetabile ca și o operă de artă. De aceea se și pun statuile, ca să o marcheze.

Și totuși, – un raport, o relație între acest frumos revoluționar și lumea practică, sensibilă, trebuie hotărât. Convertirea Revoluției, deci a Frumosului în fapt cotidian și material, convertirea saltului într-o stare există. E fatală. E *sine qua non*. Dar nu mă interesează, cum nu l-a interesat nici pe Nae Ionescu și nici pe vreun mare poet al revoluției, cum, a fost Esenin și Maiakovski. De-aia a și trebuit ca ei să se sinucidă, după triumful Revoluției.

Și-i spuneam lui Vinea: „Dar nu te pătrunde, domnule, faptul ăsta, nu te tulbură gândul că Nae Ionescu, care-a fost, dacă vrei, în sensul comun, un ratat, un visător, un himeric, este prezent între noi, acum, la doi ani și mai bine după moarte? Nu vezi că astăzi omul ăsta, care n-a fost nici măcar ministru în țara în care Guță Tătăreanu și D.R. Ioanițescu au putut să fie, planează încă, primejdios de prezent? Iată: un articol, o scrisoare de-a lui, publicată într-o gazetuță ca „Evenimentul*” lui Șeicaru, poate stârni o furtună care depășește, cu mult, zidurile redacției! Cum îți explici asta?”

*

Conștiința morții îmi dă și altitudinea de la care încep să nu mai urăsc

pe nimeni. Dar a urî e una, – iar a te înverșuna împotriva cuiva sau a ceva, e alta. Și sunt spirite, sunt oameni împotriva cărora întreaga mea ființă încearcă această surdă și latentă opoziție: și mi-am dat seama că e firesc. *Singură firea păstrează – cu o perfectă continuitate – raporturi de opoziție numai între valori de dimensiuni egale.* Oamenii, nu. Un exemplu? Antagonismul Iorga-Arghezi. Și fără falsă modestie aş putea continua: Arghezi și mine. Dacă nu cumva, după câte mi se pare, Arghezi nu mă mai pune într-o stare de înverșunată opoziție față de el. Ba, mi se pare că-l privesc cu foarte multă candoare și chiar cu milă zâmbitoare, – cu îngăduință.

20 ianuarie

Astăzi – ca și ieri – am avut câteva bucurii: sunt tinerii care gravitează, lent, dar sigur, spre mine. Întâi Tiberiu Tretinescu. A fost astă-noapte la mine. Am băut cu el, cu Nana și cu Badea până la ziuă. Și ne mărturisea că ei toți, grupul de tineri de la „Albatros”, recunosc în mine un fel de”. șef de școală”. Lucru care, iarăși, trebuie să-l fi durut pe Badea. Pe mine știu că m-a pus în încurcătură. Continuând, Tretinescu îmi spunea că ei văd între Ștefan Popescu (bietul Ștefan Popescu) și mine o concurență; o dispută surdă pentru ocuparea poziției fruntașe în tânăra poezie românească. Dacă o alăturare a mea cu Ștefan Popescu nu mă flatează defel, – ba dimpotrivă – în schimb, faptul că acești băieți înclină spre mine e o bucurie. Aflai, cu prilejul ăsta, că Mihnea Gheorghiu – care mi se pare unul din cei mai dăruți – i-a răspuns lui Ștefan Popescu, repezindu-l, că i-a atribuit tutelă lui fără să i-o fi cerut. Ceea ce, cum observa Tretinescu, subliniază atitudinea mea justă când l-am pus la punct pe imbecilul de Ștefan Popescu – și faptul că sunt urmat; că balanța înclină spre mine.

Adevărul e că trei din cei mai buni, din cei mai talentați tineri literați: Bărbulescu, Untaru și Tretinescu, se află, sufletește, lângă mine. E o bucurie sporită printr-o scrisoare – pe care am primit-o astă-seară – de la Virgil Untaru, în care acesta îmi spune că „sunt omul de care-l apropie atâtea rectilinii atitudinale, atâtea conduite de artă”.

Știu, pe de altă parte, că nu voi fi niciodată un Lovinescu, niciun plutonier-major al poeziei tinere. *Nu sunt critic.* Cine vine lângă mine, cată să vie (sau să plece, după cum poate!) lângă poezia mea, lângă viața mea, în inima mea.

Mă cunosc din zi în zi. Mă descopăr. Încep să mă descopăr, să mă cunosc. Și nu știu cum să mă fericesc, cum să-i închin Mamei și lui Loti gândul meu de fiecare zi, de fiecare ceas și clipă.

Fiindcă sufletul Mamei și durerea pe care mi-a pricinuit-o pierderea lui Loti – (cum sunt scumpe doar ființele dragi pe care le-am pierdut!) – m-au apropiat de inima oamenilor, de miezul lucrurilor, de realitatea lor cea mai intimă, de vocile lor interioare pe care le-am descifrat și le-am prețuit.

N-avea dreptate Dabit când spunea că un om nu se rezolvă într-o operă, ci într-un om. N-aveam nici eu, dacă am gândit că un om se rezolvă numai într-o operă.

Nu! Un om se rezolvă într-o operă și în toți oamenii. Viața e unică, – asta e. Și opera mea e pentru toți oamenii. Și toți oamenii sunt cei pe care-i iubesc și din dragostea mea pentru ei am scris și am făcut tot ce fac și – sper – tot ce voi face.

Asceza mă duce la asta: îmi înlesnește acest drum. Și perspectiva ascetică – în cel mai mare și deplin înțeles al ascezei. Tot durerea pricinuită de pierderea Mamei și a lui Loti, mi-a dat-o.

N-o să-l uit, se înțelege, pe Traian. Nici pe Mănescu. Dar pe când cel din urmă s-a realizat fragmentar, fiindcă era insensibil și incorect față de el însuși, – Traian rămâne bunul meu prieten care s-a împlinit sub ochii și gândurile mele, *cu mine odată*, și – peste toate potrivniciile – este lângă mine, mereu, într-o frăție pe care-o doresc deplină.

*

Pun, timpurile astea, niște probleme cu totul noi. Pline de tâlcuri. Se bat oamenii, într-o mizerie cruntă.

Dar se bat; nicio defecțiune, – nicăieri. (Poate, doar, la italieni, care sunt nație mediteraneană, de mult secătuită.)

De ce se bat? De ce nu defectează? Fiindcă războiul de azi e un război de ideologie. Asta-i adevărul. Și el adevărește și verifică rolul conștiinței într-o acțiune militară și politică. Vă întrebați, poate, – ca și mine, până mai ieri, – pentru ce luptă acești oameni? Și răspunsul e unul singur. Pentru că oligarhii, cât de sinistri sunt, le-au dat, în locul pâinii, e drept, iluzia că sunt purtătorii și exponenții unei idei.

Mai mult decât bunăstarea, mai mult decât viața lui, chiar, – o idee, un concept e lucrul care prețuiește în viața unui om adevărat.

13 februarie

De când am citit din el, Jurnalul ăsta mă solicită mai puțin; parcă tot în mine rămân mai adânc și mai trainic gravate lucrurile. Cele care pleacă înseamnă că nu aveau destulă tărie să rămână. Așa cred când scriu, acum. Poate să fie și superstițiile – de care sunt plin – care m-au împiedicat să scriu aici de mai multă vreme. Mi se pare că un lucru pe care l-am transcris de-a dreptul din mine aici e un lucru sfârșit, epuizat, încheiat. Un capitol sfârșit. Așa mi se pare. Și totuși, am pornit să însemnez aici despre ultima și cea mai mare dintre bucuriile mele. E vorba de grupul „Albatros” – Tretinescu, Untaru și Geo Dumitrescu – la care l-am adăugat pe Dumitru Bărbulescu. Îndeosebi Geo Dumitrescu a fost pentru mine o surprinzătoare apariție. Are 21 de ani și e un poet până-n vârful unghiilor, – un poet adevărat. Mi-e drag ca un frate mai mic. Ca un alt eu însumi, mi-e drag și mă tem pentru el ca pentru un copil al meu. E atâta prospețime, atâta calmă tulburare sub fruntea lui înaltă, umbrită de ochii mari, negri, – atâta *ținută* de veritabil poet, încât m-am regăsit în el, eu, cel de la 21 de ani, evoluat; cu Dumitru Bărbulescu împreună – barbar, talentat, crispat și gingaș, nervos și fremătător – ei sunt cei doi tineri de nădejde ai „generației” de după mine, generație de a cărei absență mă temeam cu Șelmaru. Dar ei sunt, – și e bine că sunt.

Azi, i-am revăzut pentru a patra oară împreună. Și le-am vorbit mult. Și încerc marea voluptate de a simți lângă inima mea, pulsând vie și puternică – setoasă de a se dăru – inima lor, tinerețea lor, problemele, îndoielile, întrebările lor. Nu, hotărât: să te realizezi în oameni care dau o operă, iată cea mai adâncă, cea mai mare și deplină dintre fericiri!

Le-am spus astăzi – ceea ce gândesc dintotdeauna – că noi trebuie să reprezentăm, să fim, în inima României de azi și mai cu seamă de mâine, bastionul, brigada de șoc a marii opere distructive: imorali,eretici, schismatici. Să fim purtătorii germenului marii dărâmări, ai definitivei dezagregări în care trebuie zvârlită această putredă lume. E o misiune istorică, scrisă în sângele nostru, aceasta.

Astă-seară, cu Geo Dumitrescu am avut, însă, o grea încercare. Trebuie s-o iau metodic. Pornisem de la un articol de-al lui, în care unele cuvinte mi s-au părut prea ostentative, nelalocul lor. Și el mi-a răspuns că așa înțelege să scrie, fiindcă așa îi vine bine, fiindcă încearcă gustul *acestor* cuvinte, și nu al sinonimelor lor. Dar fraza era grea, încâlcită, hermetică, – amintind de Barbu și de Arghezi. La obiecția mea, că prețul unor cuvinte căutate și răsucite își are – la Arghezi, de pildă, – explicația în bătrânețea lui care se salvează printr-o sintaxă și un lexic forțate, înnoite cu orice preț, Geo mi-a dat un răspuns plin de perspective tulburătoare; „Dar așa îmi place să scriu: *aceste* cuvinte îmi sunt mai apropiate”.

Lucru plin de consecințe. Fiindcă el comportă două întrebări. Una, istorică: continuând un fir în literatura noastră, evident că Poetul tânăr trebuie să plece de la stația terminus, care – în cazul nostru – e Arghezi sau Barbu; alta, individuală: *îi place lui așa*.

Și Geo m-a întrebat: „Crezi că e mai bine să-mi violentez aceste porniri și să scriu altfel de cum îmi vine?”

Ce-i puteam răspunde? Eu mi-am propus, doară, un an de asceză absolută; între libertin și ascet, am ales ultima cale. Sunt gata să jur pe Savonarola, pe renunțarea la toate voluptățile mari, interioare, pentru a afla prețul lucrurilor pe care mi le refuz.

E o trufie, desigur, și – o simt – ceva împotriva firii. I-am răspuns să facă așa cum simte, să nu se sugrume, să nu se violenteze, dacă nu simte această necesitate. Și, totuși, mă întreb dacă acesta e răspunsul cel bun.

Geo nu mi-e indiferent, fiindcă e un adevărat poet și încă unul tânăr. Simt de datoria mea să veghez la drumurile lui. Să-l împiedic de a cădea în libertinajul, în orgia cuvântului? Dar dacă-i în fund drumurile? Să-l las să facă așa cum îi vine? Dar dacă rămâne o epavă ancorată într-un incert hermetism de efecte dezastruoase?

La urma urmelor – mă gândesc acum – el poate foarte bine să-și impună gâtui. Dacă e un poet dotat, cum îl socotesc, va exprima totul, cu atât mai puternic!

Rămâne, însă, practica. Experiența poetică, gustul pentru cuvinte. E lucru pe care trebuie să-l experimenteze el singur, pe pielea lui.

Nu! Cred că mâine am să-i spun ritos să se constrângă. Să-și impună, dacă nu renunțări totale, – dar limite, cu siguranță. E, totuși, o misiune

istorică pe care-o are de îndeplinit. Să fie impersonal în aparență, tocmai spre a fi deplin în miezuri, în substanță.

3 martie

Pentru a nu știu câta oară îmi propun o normă de conduită, pentru ca să mă surprind bicisnic; nu pot să-mi respect și să-mi urmez întocmai hotărârile. Asceza mea!... Ce lucru mare, ce vastă și adâncă experiență trebuia să fie, – și ce-a rămas din ea?

Azi-dimineață m-am trezit cutremurat. Loti reîntra în viața mea. Sperasem – după hotărârea unei totale renunțări la „lumesc*” – într-o contemplare și evocație calmă, în cadrul căreia Loti avea să însemneze un loc scump și bine definit; să mă gândesc la ea cu seninătate și beatitudine, să nu mă mai doară amintirea ei, să nu mă mai chinuie. E drept că, de aseară încă, de când am văzut cerul limpezit a primăvară, cu o lună aburită, cu casele învelite într-o lumină verzuie, albicioasă, de vis și zori, – m-am simțit neliniștit.

Și azi-dimineață, înainte de a mă trezi cu totul, dar după ce greul somnului se risipise, Loti a *venit*. A venit iar în mine, în carnea, în sângele și respirația mea, – așa, direct, material, cum a fost, ani și ani, și cum o doresc fără speranță, dar din toate slabele puteri ce mi-au mai rămas.

Am stat de vorbă cu ea, am avut-o alături, am mângâiat-o, am sărutat-o. Și, deodată, pe când stăteam împreună, când credeam că legătura vie și neîntreruptă dintre noi s-a hotărât întreagă – am surprins în ea, în gestul, vorba și, mai ales, în privirea ei, o mare depărtare. Ea se gândea la altcineva, undeva, acolo departe, din lumile pe unde-a umblat, unde a cunoscut atâția alți oameni care trebuie să o fi iubit și pe care – de bună seamă – îi va fi iubit; și mi-am dat seama atunci că eu nu mai pot fi, pentru Loti, de cât o escală, un popas, – că *ea e angajată cu toată viața ei, în altă parte*.

Așa m-am trezit, răvășit, frământat, mototolit de gândul ăsta, de această conștiință cât o prezență, dureroasă, reală. (Și-mi spun acum, când re trăiesc scena din visul dezgolit, că, în fond, nu ne pot dura cu adevărat decât lucrurile reale.)

Am ajuns, astfel, la o precisă, științifică aproape, împărțelile a vieții mele, atâta cât mai e: o perioadă de calm hibrid, de compromis, de șters și mediocru, – după care, prezența lui Loti reînvie, dureroasă și plină, ca o rană care se deschide, sângerând.

11 martie

Mă gândeam astăzi, dragul meu prieten, în timp ce vorbeam despre poezia noastră, cum o scriem noi, zgrunțuroasă, informă și neplăcută urechilor multora din criticii, fie ei cât de avansați, ai literaturii române, la marea distanță de structură care ne osebește de ei.

Mi-am adus aminte de cuvintele aproape înfiorate ale unui profesor pe care-l prețuim la fel amândoi – e vorba, anume, de Tudor Vianu – cu câtă tulburare și spaimă îmi mărturisea că versurile pe care i le citisem nu sunt

poezie, prevestindu-mi în același timp o epocă de barbarie pe care descălecatul nostru în câmpul poetic ar inaugura-o; mi-am amintit, de asemeni, și de obiecțiile altui critic prin gura căruia versul meu ar fi „apter” și „prozastic”. Dar toți acești venerabili îndrumători – căroră noi le suntem, totuși, tributari în măsura în care ei au știut să păstreze un steag ridicat împotriva dogmatismului rece, uscat și sterp – ne rămân, când e vorba de versul nostru, străini, îndepărtați. Ei iubesc încă, și probabil vor iubi întotdeauna, poezia aerată, sonoră și fluidă, ceea ce, după vorbele abatelui Brémond, se cheamă „poezie pură”.

Or, dragul meu prieten, eu cred că tocmai în impuritatea poeziei noastre stă și atestatul progresului pe care l-am înfăptuit de două ori: în târâmul poeziei propriu-zise și în cel istoric. Fiindcă distanța dintre bătrânii noștri magiștri și noi e hotărâtă de un decalaj istoric. Ce vrei? Lor le place poezia separată de viață, poezia scrisă așa, cu literă mare și festivă, și mi se pare semnificativ faptul că ei nici nu știu s-o definească decât prin ceea ce nu este – de îndată ce se văd puși în fața unei poezii care depășește canoanele și normele înalte ale bagajului lor intelectual cucerit – trebuie să stimăm asta – cu trudă, cu sârg și dezinteresare.

Ți-aș spune, dacă n-aș fi scris-o până acum și aiurea – că nu cunosc o laudă mai mare ce poate fi invocată în sprijinul acestei lirice a noastre decât barbaria ei. Să nu ne înșelăm, totuși: barbaria presupune distrugerea, gestul iconoclast, pogromul. Dar noi nu ne renegăm înaintașii; exemplu grupului nostru, pus sub semnul și pecetea albatrosului baudelairian, vorbește singur și îndeajuns. Nu, hotărât, dragul meu, noi nu suntem niște iconoclaști. Noi am jurat, însă, în lirica noastră, pe valorile moștenite care au putut însemna un concept deschis, o zare lărgită, iar nu o fereastră închisă, o lucarnă, o colivie sau un fișier. Pe acele valori „blestemate”, dintre care niciuna nu a cunoscut aprobarea și aplauzele publice, tocmai fiindcă un instinct precis al spiritului de castă i-a făcut pe contemporanii ei să le simtă dincolo de haina cuvintelor. Să ți-l mai amintesc pe Isidore Ducasse?

Poezia noastră pleacă de aici. Ea e prozastică, e apteră, e cum vrei, dar ea e viață.

E un viciu, o deformare proprie oamenilor de carte de a săpa tranșee între viață și literă, când aceasta din urmă nu-și află prețurile decât în măsura în care se trage din cea dintâi ca să se întoarcă la ea. Dar tocmai asta e vina care se impută poeziei noastre: de a fi de-a dreptul ruptă din viață. Ne aflăm, dacă bagi bine de seamă, într-un domeniu de morală. Și iată cum critica savantă, cu ochelari, ștaif și catastife, apelează, în disperare de cauză, la argumentele etice pe care, până ieri, în chiar numele estetismului de care era atât de geloasă, le repudia.

Da, dragul meu, estetica a schimbat tabăra. Ea e cu noi, și lucrul acesta îl știm noi. Noi care am terfelit poezia, care am îmbrâncit-o în noroi, am trimis-o pe stradă, să umble desculță, să-și înțepe tălpile, să-și ardă fața de soare și vânturi, să viețuiască, într-un cuvânt. Ea se întoarce zdrențuită acum, plină de țărână, cu gleznele sângerate, dar cât de plină de miresme crude, de tării și prețuri noi?

Îți amintești de versul lui Walt Whitman: „eu nu scriu pentru azi sau pentru mâine, eu scriu pentru toate zilele”? Aceasta, hai să-i spun cotidianitate, i-am dat noi poeziei.

Acuma, când îți scriu, primăvara întârzie încă. Se lasă rugată ca o domnișoară. Dar zăpezile se topesc, streșinile plâng subțire, mărunț și din pământ se ridică o boare grea, de început de lume. Totul e năclăit și gras; totul e aburit, mânjit și tânăr. Fiindcă mugurii vor începe să plesnească degrabă și semințele s-au preschimbat în acele verzi ale ierbii.

Poezia ta, dragul meu prieten, nu e la fel de murdară și fecundă ca primăvara asta?

*

Dar cred că mai este ceva; o concepție estetică și chiar etică asupra poeziei e în funcție directă de una social-istorică. Or, până azi, prea puțini poeți și-au construit opera pe alt temei decât al renunțării și al complexelor de tot soiul. Prea au fugit de viața plină și adevărată, când n-au și fost dinainte refuzați de ea. O lume și o concepție nouă ne cere însă bărbăția gestului, a gândului și a vorbei; ne cere să trăim în plin viața și din plin s-o scriem în stihurile noastre. Să fim una cu ea. Fiindcă, la urma urmelor, ce e poezia? Ea e un sector din viață și nu viața e un crâmpei de poezie.

Și cu asta ajung la vorbele marelui magistru K.M. care spunea, încă acum o sută de ani, că arta trebuie să fie făcută de toată lumea; și pentru biruința gândului său în lume luptăm și scriem poezii.

*

Am scris rândurile astea – fiindcă n-aș putea scrie o prefață – pentru viitorul volum de poeme al lui Geo Dumitrescu care este, cred, unul din cei mai dăruți poeți tineri. Și, poate, pentru o lămurire a mea, pe hârtie.

16 martie

Azi, Margareta îmi spunea că sunt murdar; fizic, material murdar: pe haine, pe corp. Avea dreptate. Și eu simțisem lucrul ăsta, nevoia unei primeniri fizice, a unei băi, după care să-mbrac haine și rufărie foarte curate, noi, dacă se poate. Lucrul ăsta îmi dă nițel de gândit, fiindcă eu cred că murdăria fizică merge mână-n mână cu una morală: același sentiment de delăsare le regizează pe amândouă. Noroc că mi-am simțit singur, mai înainte, această lacună și am procedat la remedierea ei: mi-am dat hainele la curățat și mi-am cumpărat stofă pentru un rând de haine noi. Încerc, într-o măsură, un vechi sentiment, din adolescență: primeneala, după ce m-am lăsat, cu bună știință, mânjit. E o mare voluptate să-ți regizezi această epurație bruscă.

*

Mai vreau să scriu ceva despre „băieți”. Despre acești tineri poeți care vin la mine, pe care-i iubesc și care – sunt sigur

— Mă iubesc și ei. Marea mea teamă, când ne aflăm împreună, este să nu cumva să se uite vreunul din ei la mine cu gândul cu care s-ar uita la un profesor. De altfel, „metoda” mea de apropiere de ei e simplă, directă și chiar brutală; fără menajamente și amabilități. Oricum, cei mai dragi dintre

ei - Geo și Bărbulescu - îmi sunt și cei mai apropiați, - m-au înțeles cel mai bine. Pentru acest lucru, cei treizeci de ani ai mei nu s-au risipit zadarnic. Pot da seama de ei, - prin ei.

Astă-seară, în redacție, era o adevărată conspirație a „jegoșilor”: Geo, Tiberiu? Bărbulescu, Ierunca, Marin Preda și - colac peste pupăză - Stelaru. Care mai de care poet, care mai de care inspirat, cu un munte de tinerețe în ei, plini de aurul talentului și de sărăcie.

Îi iubesc și îi admin. Și mă simt, mereu, una cu ei.

29 aprilie

Zilele trecute am răsfoit la anticar o carte de-a lui Constantin Miile; jurnalul lui, intim chipurile, și intitulat pretențios „Letopiseț. M-am îngrozit o clipă; atâta crasă banalitate, atâta suficiență și mărginire la un om căruia îi mergea vestea de a fi fost unul din capetele cele mai luminate ale României mici, nici nu s-ar fi putut bănuî. Și mă gândeam cu groază la „jurnalul” meu; dacă și el e la fel de stupid, de tern și irelevant? E drept că toată viața lui Miile, așa cum se degajează din „jurnalul” său, e în funcție - exclusiv - de ceea ce se petrece în jurul său - *în afară*.

Cel puțin eu îmi însemnez aici experiențele mele - cât mai ale mele - cât mai personale și cu adevărat intime.

*

Cum a fost, de-o pildă, astă-seară, cu Badea. Care a venit la gazetă și a asistat la câteva scene mici, când am fost felicitat pentru reportagiile mele de la țară. L-am văzut cum se îmbufnează și se închide în el.

Am plecat împreună - dar între noi stăruia o distanță cu atât mai sporită cu cât era mai mută. Până la urmă, Badea n-a mai putut să se țină. „Știi, - îmi spune - ți-am citit din reportagiile alea și nu-mi place stilul în care le-ai scris”. Era, în felul cum spunea lucrurile astea, atâta dorință conținută și bucurie mărunță de a-mi spune ceva care să mă izbească, să mă doară, - dar, mai ales, era încercarea lui disperată de a ieși dintr-un cerc de invidie, de a se simți bine, la largul lui. Eu eram destins, liniștit; i-am răspuns zâmbind, fiindcă așteptam să-mi spună ceva de reportagii; îmi dădeam seama că de-aia era încruntat și trist la gazetă: „Ce să fac, Badea? Se poate să fie scrise prost, dar altfel nu pot!”. Și mi-a părut rău de el că nu-și poate depăși condiția de mic invidios, de puști care râvnește bomboana altuia.

5 mai

„Să ai ceva de făcut! Ceva mărunț, ceva al tău, o preocupare mică, precisă, riguroasă. Ceva modest și categoric, pe care-l știi sau să înveți să-l știi, cu stăruință, cu încredere, cu pasiune!”

Așa îmi spun întruna, dar degeaba. Sunt inconsistent în fibra mea, sunt destrămat, risipit. Încerc să mă adun și nu izbutesc mare lucru, fiindcă n-am asupra cui, asupra cărui lucru să mă adun. Nicio dragoste dincolo de cea pentru Loti, care m-a și adus aici: la a-mi construi preocupări haotice, abstracte, despletite. Am vrut - vreau încă (deși când scriu la prezent parcă

mă mint) - să mă încăpățânez, să rămân aici, unde sunt - aici, în țară, cu preocupările mele pentru o carte, pentru oamenii și pământul de aici. M-am dus la țară, scriu reportagii de acolo cu viața acelor oameni, cu icoana lor în minte; dar, în fond, nu fac decât să-mi construiesc mie însumi punți de evadare. Când mi s-a propus să plec într-o misiune de presă în străinătate, am sărit bucuros, tocmai eu care am elogiat „rămânerea acasă” și am înfierat „evadările”. Când mă gândesc, pe urmă, că s-ar putea să nu mai plec în străinătate, mă întorc cu gândul la Loti, ca să-mi realizez, măcar în memorie, *cealaltă* evadare.

Am proclamat datoria și consemnul tăcerii pentru timpul nostru; și scriu pogoane întregi de reportagii la gazetă.

*

Mă privesc în oglindă: pe fața mea se scriu, tot mai accentuat, brazdele unei conștiințe falsificate față de mine și față de oameni, ale unei timpurii bătrâneți, lipsită de suportul unei datorii precise, statornice și modeste. Nu sunt un om în înțelesul curat și simplu al cuvântului, și nici nu pot fi: cu atât mai puțin un supra-om. Sunt un divagant și un mic farsor care a trișat, în primul rând, cu el însuși, pe inima și conștiința lui. Acuma nu mai am niciuna, nici alta, sau am din amândouă niște cioburi ce nu mai constituie un întreg.

Nici poezie nu mai scriu. De luni de zile nu mi-a sunat în cap un singur vers ca lumea. Și am văzut, doară, săracii dând de pomană săracilor - și am văzut pământul și viața unor sate streine, depărtate, și au trecut pe lângă mine femei al căror obraz și al căror ochi mi-l căutau pe al meu, șoptindu-i parcă, mistere și evocări. Nimic nu s-a ales din toate, și pe zi ce trece sunt mai uscat - îmi privesc mâinile care se usucă asemeni unor vrejuri - mai sărac de sevă, de orice elan, de orice nebunie. Și mă cuprinde marea indiferență de tot și de toate, de toți și de toate începând în primul rând cu mine însumi.

*

E adevărat că îmi mai rămâne o singură poziție de apărat: aceea a unui radicalism de stânga - mândria și necesitatea mea de existență. Dar și lucrul ăsta cuprinde prea mult orgoliu, prea multă orbire de mine spre a nu mă teme că - dincolo de orice generozitate - se află la temelia acestei atitudini o îndârjire disperată și subiectivă, fără alt obiect decât propria mea găunoșenie. Fiindcă, la urma urmelor, n-am niciun prieten.

*

Și chiar ce am scris astăzi, aici, nu e cu totul sincer; îndărătul tuturor acestor rânduri, se ascunde același joc cu „pe de lături”; poate - îmi zic - n-o fi chiar așa. Și atunci, cine știe? Măine, poimăine, o să am bucuria dezmințirii acestor însemnări, de către viață.

7 iunie

Aș vrea să am liniștea unei odăi de lucru. Aș scrie, acolo, cartea mea despre România. E un fenomen unic reîntoarcerea asta acasă, în popor. Costă foarte mult, - o viață întreagă costă, - dar merită!

Cartea mea despre România o socoteam un proiect frumos, realizat mai mult în intenții și în câteva fișe. Și iată că, acum, la marele faliment al meu, al individului ce sunt, la răfuiala intimă, personală, – se ridică înalt și cuprinzător, un imperativ care nu mai e o „chestiune personală”, ci totul: țara, poporul, România. Mă voi arde până la urmă, eu, Miron Radu Paraschivescu. Dar numai cu prețul ăsta voi realiza mesajul meu către România.

Acuma, când închei, știu că e bine cum s-a petrecut totul. Intuițiile mele nu greșesc, n-au greșit niciodată. La capătul tuturor falimentelor rămâne marea răscumpărare. Voi lupta pentru ea și chiar dacă n-o voi putea-o cuceri, lupta e atât de mare și de frumoasă, încât ea singură prețuiește cât o mântuire întreagă.

28 iunie (noaptea)

Astă-seară, am stat mult și fățiș de vorbă Cu Angela. Credeam că, fiindcă e evreică și are 17 ani, câți avea Loti când am cunoscut-o, am să comunic cu ea, ca și cu Loti. Ca și cu Loti, vreau să spun în același fel.

Evident, n-a fost așa. Prejudicata rasială cade, o dată mai mult, și-mi pare bine. Nu, Angela e departe tare. Foarte departe, – atât de departe că nici n-o văd, nici n-o aud. O văd și-o aud, în schimb, pe Loti. Mereu, la nesfârșit, pe Loti!

Mă gândeam astă-seară, vorbindu-i Angelei, cât de frumos, cât de precis, de categoric mă înțelegeam cu Loti. Cum îmi dădea ea răspunsurile înainte de a o întreba măcar. Cât de frumos ne iubeam, – toate, toate acele lucruri care m-au făcut, cu adevărat, pe deplin fericit.

Da, asta e! La Loti rămân, visez, trăiesc cu ea ca într-un Canaan. Nu va mai fi niciodată atinsă, dar de-a pururea prezentă în mine.

Și deodată am descoperit lucrul cel mai grav, mai dureros și categoric: Loti știe astăzi mai mult și mai departe decât mine. Noua lume sovietică a învățat-o altceva. Cu totul altceva, ceva ce eu nu-l pot ști nici prin condiții istorice, nici prin moștenire, nici prin cultură, nici prin sânge. Mă gândeam că venind astăzi în fața mea Loti ar vorbi *altfel*. Eu n-aș mai înțelege-o și nici ea pe mine. Am vorbi limbajii diferite; limbajiile dintre două lumi, dintre două planete. Aș rămâne penibil și jenat. Iar faimoasa noastră înțelegere în pat n-ar mai fi nici ea. Loti știe niște lucruri, astăzi, pe care nu le cuprinde decât o inteligență trăită în lumea nouă. Și pe urmă, oamenii cu care a trăit trebuie s-o fi învățat lucruri neașteptate, nici măcar bănuite de mine.

Așadar, Loti e moartă pentru mine; chiar dacă vine, – și mai cu seamă atunci. Eu rămân desuet, și jenant ca un Werther în secolul XX.

Totuși mă gândesc la Loti. Mă gândesc că la venirea ei îi voi citi aceste caiete și-i voi arăta – astfel – tot ce vorbele mele n-au să-i poată spune de dragostea mea, de dorul meu și de statornicia mea.

O iubesc *numai* pe Loti, și pentru totdeauna. Amin!

5 iulie

Margareta mi-a spus azi o seamă de adevăruri penibile. M-a acuzat de

pervertire, – și nu greșea. Ea crede că undeva, în viața mea, e o breșă, – și de acolo înainte începe degringolada mea.

Începutul e în despărțirea mea de Loti, pentru care am făcut totul ca să o pierd, totul pe care Margareta îl numește „pervertirea” mea, atribuind-o cabotinajului meu.

Da, e adevărat; dacă de undeva începe falimentul meu, acesta e de la neputința mea de a mi-o păstra pe Loti. Cabotina **j**? Da. Pervertire, însă, nu cred. Și nu cred că e pervertire, cu atât mai mult cu cât Margareta socotește tot pervertire și gustul meu de a lupta pentru o cauză și un regim politic în care știu bine că nu-mi voi găsi locul, în care voi fi tot un neadaptat, un „out-sider”.

Dar eu cred că această pervertire – că e una într-un anumit înțeles burghez – vine tocmai din necesitatea de a lupta pentru o lume nouă în condițiile date de lumea veche, burgheză, în plină descompunere.

În fond, degringolada și dezagregarea mea nu e decât procesul, la scară personală, al descompunerii acestei lumi putrede. Contradicțiile s-adună-n mine și se reflectă din datele istorice și sociale.

Virgil Untaru pretindea că, oricum, această deficiență a noastră față de viață, această adaptare din plin a poziției și a concluziilor care fac din noi niște „păguboși”, nu provine dintr-o stare lucidă. Fără să vreau să fac jocuri de cuvinte, – i-am spus că, într-adevăr, asta e o stare *translucidă*. Că noi, într-adevăr, adunăm, reflectăm și proiectăm din mormanul contradicțiilor acestei lumi, zarea nouă a lumii de mâine. „Donner c’est un regle de la vie, à même titre que recevoir”. Dar ce ne poate da lumea aceasta burgheză – când ea primește numai palmele și refuzurile noastre? Sau viceversa: ce putem primi noi de la această viață și de la această societate cărora ne refuzăm?

Dar să revin la Margareta. Mă acuza de lipsa putinței de a duce la capăt o treabă, o viață întreagă. Teribil de mult mi-a plăcut să-mi amintesc, în legătură cu această afirmație, de versul lui Esenin: „În cartea asta sunt multe planuri frumoase”. Da, – câte planuri, câte proiecte mari n-am făurit? Cum să le împlinim – eu și ai mei – când singura posibilitate de realizare ce ne aparține e scrisul. Și scrisul nostru, al meu; cel puțin, – toate poeziile pe care le scriu – e plin de nădejdi, de mari, infinite speranțe. Știu că Margareta are dreptate; că poezia e și realizare, și formulare a lucrului „accompli”, dar nu avem nimic „accompli” de cântat. Noi nu putem proclama decât ceea ce va veni. Noi suntem punțe, – un târâm hotărât; ăsta e rostul, ăsta e blestemul și lauda noastră.

Mai m-a certat Margareta că nu duc lucrurile de toate zilele la capăt; pentru că nu sunt un om corect în deprinderea cotidiană. Aici, ea are dreptate și-mi amintește de Lenin care spunea că – în societatea capitalistă – cel mai Corect; cel mai impecabil muncitor trebuie să fie revoluționar; disciplina lui trebuie să fie exemplară. O. **v.:** **j**:

Dar *cum* să realizeze această disciplină? În acest sens, mă bucur că am biroul unde lucrez cu elogii. Ca și la gazetă, de altfel. Dar viața mea privată e plină de breșe, de cârpeli, de zdrențe. Asta nu mai trebuie continuat.

Trebuie să fie dreaptă și întreagă. Cum? I-am spus Margaretei soluția pe care o socotesc drept cea justă: *asceza*.

Și ea mi-a răspuns, categoric: „e mult mai ușor să renunți, decât să duci cu stăruință un lucru la capăt”. Tot ea are dreptate. În fond – oricât de paradoxal ar părea, – asceza nu e o disciplină și o stare de spirit fascistă, doar din întâmplare, – o, nu! „Corpul legionar Moța-Marin”, circularele și etica ascetică a legionarilor și a diversilor Codreni și Codreniști sunt mărturia și dovada certă a apucării pe drumul cel mai lesnicios, atitudine funciară a fascismului. Și-mi aduc aminte, în legătură cu asta, de întreaga poliție fascistă care se exercita azi asupra Europei: interzicerea înjurăturilor, a acostării femeilor, toate astea nu sunt decât proclamarea, pe plan de poliție europeană, a impotenței tuturor Hitlerilor și Mussolinilor din lume. Asta e fascismul, congregația internațională a impotenților.

Și tocmai ăsta e tâlcul – pe care aveam să-l descopăr abia azi în întreaga și splendida lui măreție – formulei lui Malraux, când opune fascismului, comunismul – ca pe un sentiment al acelei „fraternité virile”.

„Fraternité virile” înseamnă puterea *de a da viață și de a primi*, – pe când fascismul nu face decât să dea și să primească Moartea. E tot o chestie de biologie și conștiință activă, răspunzătoare, temerară.

Voi lupta, deci, împotriva ascetului care-și arată colții în mine, – după cum nu-i voi îngădui nici deboșatului libertin să mă stăpânească risipindu-mă inutil.

Dacă n-ar fi poezia! Poezia aceasta a mea, pe care Margareta mi-o arăta ca pe un bun minimal „salvat de la prăbușirea” în care mă zbat. Dar câtă vreme poezia e-n mine – și este! – nicio prăbușire nu se va împlini înăuntrul meu. Scriu rândurile astea cu sentimentul și răsuflarea dogorind de spaimă. Ele sunt un legământ fată de mine și de viață.

Voi scrie pe viață și pe moarte. Cum s-au bătut asediații de la Sevastopol. Bărbătește, adică.

7 iulie

M-am gândit la dragostea mea, la felul cum fac dragoste, la intelectualizarea acestui lucru sfânt și natural; eu sunt întotdeauna lucid când fac dragoste, de o luciditate înghețată, rece, pe care mi-o surprind și care mă înfloară. Dar asta seamănă a bătrânețe, a boală. Că, doar, bătrânețea asta e: boala cea mai grea, iremediabilă.

Și felul meu de a scrie, de a sesiza idei și forme, conține o mare doză de asemenea intelectualism, de „știință” a făcutului, iar nu de inconștiență, de intuiție. Dar asta mi se pare mie esențial: tendința spre o cât mai deplină stare de conștiință. Poezia singură mă salvează, doar ea „*s en passe*” de conștiință, de artificiu, de „făcut”. O, nu cu totul! Tot ce e slab în poeziile mele, e făcut, e socotit, e calculat, înțeles. „Inteligo”, – prea mult, prea bolnav sunt de setea asta de a înțelege, de a-mi explica încheieturile tuturor lucrurilor, de a le domina, fără să fiu dominat de ele. Aici mi se pare eroarea mea fundamentală în viață: fiindcă vreau să-i iau vieții înainte de a mă fi dăruit ei. Dar cum să mă dăruiesc cu adevărat? Pentru asta, nici n-ar trebui

să știu *cum* și *când* mă dăruiesc.

Scriu făcut, compus, construit. *Scriu știut*. Îl citeam pe Marin Preda, care e un geniu elementar, - (și râvna asta a mea spre elemente, tot asta e: dorința de a fi „nefăcut”, ne-artificial) și mă simțeam umilit. Raporturile pe care el le stabilește între lucruri și lume sunt grave, simple și primordiale. Aș spune analfabete. Ignare, sigur. Dar geniale. Cum spunea foarte bine Mircea Grigorescu, Marin Preda n-are predecesor. El e generația spontanee. Pe când eu, sunt tot numai alambic, filtru, sită, râșniță.

Un singur noroc am. Undeva, nu mă știu nici eu nimic. Acolo unde *nu pot altfel*. Cred că aia e boala, care-mi pare un fel de viață primară condensată (la urma urmelor, chiar asta e - tropism, reflex, viață primară, de larvă, de animal nevertebrat). Și acolo eu sunt nedezmintit același. Intransigent până la orbire. Acolo sunt eu - implacabilul - comunistul și poetul. Și cum și politica și poezia mea nu sunt pentru lumea aceasta, ele nici nu sunt din lumea aceasta; ce să fac? trebuia să plătesc prețul, din viața mea.

Gustul de asceză e la mine, nu ca la legionari, abandonarea drumului renunțărilor, tocmai fiindcă eu nu pot și nu cred în renunțări - dar afirmarea *principiului meu organic*. Pot scrie foarte bine așa: *principiu organic*. Dar asta e chiar comunismul: armonia dintre starea de fapt, așadar, și principiul lucid, aprioric, inteligent. Când eu *nu pot altfel*, nu fac decât recursul la suprema mea instanță, tainică, severă, de neînălțurat. La Zeitatea mea. Trufia mea e aici. Toate trufile mi le voi putea înfrânge, mi le voi putea îndepărta, afară de asta. Cu tot ce *știu*, îmi păstrez acest zăcământ din străfunduri, acest băț interior, această „coleră” care mă face să fiu drept, neînfrânt.

Când ne-am întâlnit prima dată, am încercat sentimentul mâinii atinse prin beznă și pe care-o știi prietenă după subțirimea degetelor și după febra lor. Veneam de undeva cu toții, aduși de un flux al istoriei și al sângelui nostru deopotrivă, care se contopiseră. V-am ascultat mai întâi glasurile; ele sunau alte metale și mărturiseau de alte prețuri într-un peisaj pustit și resfirat unde începuseră să crească boziile și brusturii inofensivi, alături de cucuta subțire cu otravă vânătă, prelinsă printr-o tulpină găunoasă.

Voi jurați în numele unei alte discipline care, înainte de a se intitula pompos dar vid „a spiritului” fără ca să fie, era a vieții care-și desfășura crude și strivite chemările spre un liman aproape deșert. Abia vă bănuiam și, mă grăbesc s-o spun, ceasul era prea târziu pentru ca să-mi mai îngăduie speranțele unei lirice și depline întâlniri. Știam prea multe și cunoșteam între toate rigorile unui leat istoric de care ține moartea și viața deopotrivă. Și, totuși, ați venit. Sau tocmai de aceea. Dacă nu veneați, lipsa voastră ar fi însemnat ultima fereastră închisă peste un peisaj amortit și peste capitolul cel mai dramatic al unei Români în veacul ultimei sale închinări la Poarta cea nouă.

Voi spune-o fără ocol: apariția voastră, în mijlocul acestor bezne avea într-adevăr ceva de strigoi. Erați, în impetuozitatea frazei și în rigoarea gestului vostru, o evocare aproape ireală a unei alte tinereți a noastre - a

celor dinaintea voastră cu opt-zece ani – a acelei tinereți a noastre căreia simțeam că-i revine rolul dramatic de a încheia ultimul capitol al tinereții României chiar, a acelei României unite și întregi, parafându-și ea însăși o vârstă și un mesaj fără ecou. Dar voi ați venit, dezmințindu-ne. Vă mulțumesc!

Vă mulțumesc fiindcă erați vii și vă îndârjiți să fiți întruna aceiași.

Am să vă spun atâtea. De unde să încep – și cum?

Noi, acești ultimi cavaleri cu figura întristată și biciuită de spaimele îngenuncherii unei Românie care tocmai ne refuzase fiindcă fusesem prea mult, prea fierbinte, prea definitiv ai ei, învățasem de la părinții noștri spirituali legile aspre ale dialecticii materialiste și implicit revoluționare ale istoriei, învățasem că viața noastră nu-și poate câștiga demnitățile și nici afirma bărbăția decât în roadele luptei pe viață și pe moarte pentru poporul muncitor, pentru drepturile, libertatea, frăția oamenilor lui. Una câte una, vândute de negustorii otrăviți și putrezi în slujba cărora nu zăboviseră să se înjuge o ceată de flăcăi săraci și ignari, redutele noastre căzuseră doborâte silnie, închizând, macerată în fiecare din pragurile lor, o fâșie din inima noastră, un dram din sângele și un vifor din gândul nostru cel mai înalt de crește.

Ne număram rândurile: eram tot mai puțini și de aceea tot mai înrăiți, mai neclintiți pe ultimele poziții de unde, asemeni unor alți tasmanieni, cercam să fluturăm panglica însângerată a unei torțe încredințate nouă de marii învățători ai lumii. Și ca să ardă, acestei ultime feștile îi dăruiam sângele și răsuflarea inimii noastre tot mai strivite. Poezia rămăsese acest promontoriu de pe care, asemeni semnalelor de TFF, ne încăpățânam să transmitem în cele patru vânturi un limbaj abreviat și substanțial: non-conformismul, refuzul nostru organic împotriva unei lumi strâmb alcătuite și criminal investite, refuzul împotriva putredelor valori proclamate sacrosancte, înverșunarea noastră totală împotriva oprimării.

Vorbeam, la urma urmelor, în numele tinereții însăși a veacului nostru de două ori istoric: prin Marea Revoluție **p**? care-a cunoscut-o și prin vârsta de fier a poporului românesc.

În numele acestei condiții a poeziei care înseamnă creație prin revoluție, singura demnă de a purta un sâmbure și un miez cu adevărat novator, în numele răsturnării mucedelor prețuri și al începuturilor de leat universal revoluționar, ne lansam mesajul de pe ultima baricadă, alături de umbrele tragice și mărețe ca aceea a nebunului William Blacke, ale comunarșilor Arthur Rimbaud și Isidore Ducasse zis Comte de Lautréamont, ca acelea ale lui Alexandru Blok, Vladimir Maiakovski, Serghei Esenin, ca aceea a tulburătorului poet bulgar Geo Milev și sub semnul niciodată pierit, vestit de peste un secol și de peste un ocean, al lui Walt Whitman:

„Camarade, cartea aceasta nu e o carte Cine a atins-o, a atins-o, a atins un om.

Prezența voastră, atuncea, lângă noi, avea cea din apropierea unor lupi tineri, cenușii și stranii, nebiruiți în frenetica lor întâlnire. Fiindcă întâlnire a fost, și încununare a tuturor nădejdelor noastre. Târzie, răsplata

ne venea înzecită și cu atâta mai scumpă cu cât era mai neașteptată.

Iată, sunt aici, în miezul acestei teribile nopți și al singurătății mele, încă una din nenumăratele, nespusele, în care v-am chemat fără să vă știu, în care fără-ndoială m-ați auzit fără să mă știți.

Stau și acum înconjurat de marii noștri magiștri și lor cată să le dau seamă, ca la o implacabilă judecată de apoi. Vorbesc aici în numele tuturor, al tuturor a dacă vreți, din cei care-au fost și care vor veni, și fruntea mea poate răspunde drept și răspicat, fără alt preț decât al ei înseși, fiindcă voi îi dați astăzi o strălucire cu atâta mai înaltă cu cât prezența voastră pătrunde și sfâșie lucoarea celui mai negru întuneric.

Sunteți toți lângă mine, lângă umărul meu și biruința mea, nici mai tari, nici mai înalți, dar mai prețioși ca oricare dintre ai mei, decât mine în primul rând, fiindcă veniți după tristețea, scrâșnetul și deznădejdiile mele, și vă citez ca pe un ordin de zi al universalei răspunderi de care sunteți ținuți să dați seamă pentru tinerețea de azi și mai cu seamă pentru aceea de mâine a României noastre. Fiindcă trece din cotidian într-o categorie a istoriei tinereții mele, ceasul când mâinile noastre s-au strâns electric, spre a vă înscrie într-un palmares al inimii pe toți, într-o splendidă și tovarășească ierarhie pe toți, pe Geo Dumitrescu, care-și îndreaptă sub o glacială, semeată și voit compusă mască apollinică toate furtunile unei adolescențe, unde l-a topit și pe aritmeticul Felix Anadame; pe Tiberiu Tretinescu a cărui transparență flutură umbra aleasă a închietudinii spirituale, ce l-a făcut pe unul din marii mei prieteni să-l asemuie cu Guy de Maupassant, pe Virgil Ierunca, veșnic efervescent, mereu nedumerit în întrebările lui subsidiare, dar întotdeauna alert și nedezmintit la pasul răspântiilor și al ținutei rectilinii.

Îmi pâlpaie dinainte flacăra ochilor și a părului lui Dumitru Bărbulescu, mai neagră parcă sub boltita lui frunte de răzvrătit, salut atitudinea categorică, de netă, lineară și masivă hotărâre a încruntatului însoțit Marin Sârbulescu, gestul ferit, aerian aproape, al lui Marin Preda, ca să nu strice parcă universul în care-a cuprins toate stelele, tot freamătul, toate misterele, toți caii, arborii, pietrele bărganurilor noastre; privirea iscoditoare, zâmbetul și fraza spirituală a lui C. Suter; Romeo Chiricuță, cu o eroică fandare, de rebarbativ și viforos cavalier, ca și ultimul sosit între voi, sfielnic în verb, în șoaptă și privire, pe cât de lucid și conturat în frază, în vers și cugetare, Ion Caraion, a cărui mână fierbinte o simt așa cum i-am strâns-o în prima seară a cunoștinței noastre.

Sunt singur acuma, când scriu rândurile astea, singur cu mine și cu voi, într-o singurătate care prețuiește cât un univers întreg cu toată armonia pe care-o presupune: a gândului, a vorbei și a gestului laolaltă.

Voi toți – și câți alții asemenea vouă pe care nu-i știu anume, dar pe care-i cunosc dintotdeauna fiindcă vorbesc același limbaj al inimii și al celor mai sfinte revolte din crucea tinereții noastre? – voi toți sunteți aici chezașii unui drum istoric și tocmai de aceea rămâneți ostracizați! unei contemporaneități betege pe care o dominați chiar prin acest refuz ce i-l adresați.

Da, știu prea bine că „a da e un fapt de viață primordial sub același titlu cu a primi”, și tocmai de aceea refuzul vostru față de istoria care se face astăzi, care *face* dar nu creează, această istorie care nu e nici măcar a ceasurilor fiindcă nu trece de clipa oarbă a unei actualități moarte dinainte de-a se naște, este nu refuzul de a vă dăruî luptei poporului românesc, ci acela de a primi să luați parte la mizerul banchet al inconștiențelor și obscurantismului, al trădării și opresiunii căreia înțelegeți că-i sunteți cu toții martori și aveți să-i fiți și acuzatori.

Voi stați aici în numele tinereții poporului românesc, în numele tinereții voastre însăși, pe care n-o veți pângări cu nimic. De aceea, voi vă refuzați ispititoarei lesniciuni de-a lua lucrurile așa cum sunt, de-a proclama cu o față lividă și într-o crispă tragică, nimicnicia omului, a inteligenței și a voinței universal umane împotriva cursului aparent amorf și nediferențiat al faptelor. Voi sunteți absenți, într-adevăr, participarea voastră nu este una a instinctelor dezlănțuite ca fiarele din cușcă în mijlocul unei lumi înnebunite de foame și ignoranță, – voi lipsiți de aici, din *această* realitate, tocmai fiindcă aveți datoria de a fi prezenți și stăpâni ai istoriei de mâine, creatoare și creată, făcută de oameni și pentru ei, iar nu împotriva lor, – voi sunteți refuzații acestui ceas și voi înșivă deopotrivă vă refuzați lui, fiindcă aveți să deprindeți disciplina severă consemnată în legile de aramă ale materialismului istoric, singurele prin care omul triumfă asupra instinctelor oarbe și primare, singurele prin care triumfă asupra lui însuși, devenind din obiect al istoriei autor și dirigitor al ei. Dar această limită nu e altceva decât chiar triumful ultim al prețurilor universale și permanente ale omului, fiindcă e triumful însuși al rațiunii.

În numele ei vorbiți voi astăzi, când omenirea e încă o pradă silnică a furiei și a brutei dezlănțuite, iar dacă glasul vostru nu se aude încă, ei bine, voi n-aveți nimic de pierdut, ci totul de câștigat, fiindcă limbajul pe care-l veți ținea e acela al demnității omenești, al rațiunii supreme, limbajul universalei înțelegeri dintre oameni, care vă conduce până la urmă la condiția supremă a poetului și a revoluționarului, pe care marele nostru magistru spiritual, Walt Whitman, a formulat-o atât de pătriinzător:

„Nimeni nu e aci în numele lui propriu”.

Și dacă iscălesc rândurile de față, o fac, se-nțelege, numai în numele nostru al tuturor a, dinainte, de acum și de după noi.

19 august

Războiul, această expresie a triumfului deplin al iraționalului face apel la toate zăcămintele superstițiilor și ale spaimelor omenești, la simbolurile absurde ale ignoranței: diavol, demon, bestie etc.

22 august

Ceasurile 5 – 6 dimineata, la Bârlad; răsăritul soarelui; dealurile viorii. Biserica ridicată de Stroe Belloescu „este închisă pentru a i se face pictura” după cum anunță un aviz lipit la intrare.

*

Aici mai trăiește și „Cercul Regal”, „cu un program absolut nou pentru acest oraș”. Pentru acest oraș, sigur.

28 august

Un gazetar în penurie, pesemne, de subiect, pe care conveniențele ne obligă a-l numi „confrate”, s-a legat mai zilele trecute de anticari, într-o foaie patronată – e drept – de un domn căruia nici cartea, nici plaivasul nu-i sunt familiare. Și cerea confratele nostru, din foaia de seară, suprimarea anticăriilor. Lucrul e de haz, de bună seamă, dar el se răsfrânge nițel și asupra noastră, a tuturor a, și atunci devine de rușine. Confratele nostru nu s-o fi prăpădind el după cărți, și încă vechi. Dar să tragi dintr-o fobie un rechizitor și o concluzie, asta mi se pare nițel cam pripit. Pe deasupra, ne-au venit și scrisori la gazetă, din partea anticarilor plângându-se de atentatul comis de băiatul pe care tot confratele nostru îl vom numi, l-a comis împotriva-le odată cu lăsarea serii și cu apariția foii unde-și tipărește gramatica nededusă din lecturi. Și ne-a fost rușine. Ne-a fost rușine că s-a putut găsi unul dintre noi, un tovarăș de breaslă și de nevoi, care să tune și să fulgere împotriva cărților. Acuma, nu-i cerea nimeni să citească, deși îl putem asigura că nu i-ar fi dăunat cu nimic. Dar cine-l pune, domnule, să se exprime public? Măcar așa, pentru fațadă, și tot s-ar fi convenit să tacă. Noi știm că pentru un gazetar adevărat, cartea e o hrană tot atât de nelipsită ca și pâinea. Pe Neculai Iorga, care a fost fără doar și poate cel mai mare gazetar de până mai anii trecuți, îl puteai găsi aproape zilnic în vizuinile cu cărți ale anticarilor, unde-și cheltuia mai multe ceasuri. E drept că și moartea lui a venit într-un timp în care cartea, și odată cu ea cultura universală însăși, a cunoscut autodafè-ul, rugul în piața publică. Dar ne-ar fi plăcut să socotim închis acest trist capitol.

Pentru gazetar, anticăria cată să fie un rezervor neistovit, un permanent izvor, întruna plin și întruna proaspăt. Fiindcă numai anticăria cunoaște elaboratul tainic, grație căruia vechitura se preschimbă în actualitate, efortul de ieri într-un cristal și o oglindă pentru astăzi. Și tocmai în măsura în care presa reflectă și cuprinde actualitatea de ultimă oră, anticăria oferă oglinda à *rebours* a actualității pe care-o integrează unui stil și unei tradiții. Și dacă pentru gazetar anticarul e un colaborator și un prieten, pentru publicul mare el e de-a dreptul reprezentantul unei instituții de cultură, în toată puterea cuvântului. Să mai invocăm Parisul dinaintea războiului (fiindcă despre cel de astăzi știm prea puțin și prea incomplet pentru a ne reprezenta prin el totalitatea spiritului francez), Parisul de până acum doi-trei ani, unde cheiul Senei cu dughenele mărunte ale anticarilor lui, cu cărțile înșirate pe lângă castani și rigole, însemna o altă „Bibliothèque Nationale” deschisă tuturor a și la orice ceas?

Darămite la noi unde, de bine, de rău, abia am învățat să buchisim și unde anticarii dețin rolul neoficial și prin asta cu atât mai lăudabil, de difuzori ai culturii pe stradă, de academie în aer liber!

Simplul fapt că o carte stă zvârlită în raftul unui anticar, îi conferă acesteia și autorului ei un preț și o măsură care-n librărie îi lipseau.

Anticăria este, la urma urmelor, vehicularea spiritului și a literei prin inima vieții, ea îndeplinește una din cele mai binevenite și fecunde împerecheri dintre carte și viață în cel mai plin înțeles al cuvântului. Terfelită și uzată, cartea de la anticar păstrează încă între filele ei, febra și privirea celui care, înaintea ta, a răsfoit-o a însemnat-o și a iubit-o.

Nu mai spun de aspectul cu deosebire Urban pe care anticarii îl dau străzii. Printre cârciumi, hoteluri și maidane, prăvălia de șipci a anticarilor e o apariție tot atât de salutară și înviorătoare ca și aceea a țișărilor care poartă-n brațe buchetele de culori și parfumuri. Prezența anticarilor pe străzile orașului e un titlu de noblete care se răsfrânge asupra noastră, a tuturor.

Înțelegem că domnul ziarist care s-a năpustit, cum a putut, cu plai vasul său neîndemânatic în anticari, nu pricepe lucrul ăsta și nici nu s-o fi sinchisind de asemenea titluri nobiliare.

Adevărul e însă altul: articolul confratelui de care ne ocupăm vădește o stare de spirit și o concepție care mai sunt, din păcate, ale timpului nostru. Disprețul de carte, barbaria organizată, spiritul funest al autodafelui, iar articolul cu pricina e și el un simptom din vasta operă de întunecare a maselor, de asasinat al culturii, specifică timpului nostru.

17 septembrie

Citez dintr-un poem medieval despre jidovul rățăcitor: „Mai amar a doua zi decât în ajun, seara decât dimineața, mai amar la fundul burdufului decât la gură; mai amar în adăpostul tău decât la drum; mai amar la drum decât la plecare; mai amar într-o cupă de aur decât în podul palmei tale; mai amar pe timp cu stele decât pe furtună; mai amar decât pe timp frumos sau pe furtună, pe buzele și-n ochii gazdei tale”.

Totul întocmai pentru mine.

11 octombrie

Nu știu de ce ezit să scriu ceva. Poate, fiindcă am prea multe de spus. Am ajuns, în vremea din urmă, să nu mai stau de vorbă cu nimeni – și nici cu mine. Mă evit cât pot. Mi-e greu să mai vorbesc – cu alții sau cu mine însumi. Ce să-mi spun, ce să le spun altora?

Adevărul e că mă paște o indiferență tot mai accentuată de tot ce e în jurul meu, de oameni, de mine. Existența mi-e penibilă fiindcă mi-e atât de plină de dorul lui Loti, încât tot ce-ar mai putea-o umple nu mă interesează. Cât despre Loti, n-am nicio nădejde. *Nu mai am* nicio nădejde, fiindcă până acum aveam. Dar de când m-am convins că Loti nu va mai fi a mea, chiar de ar veni (deși asta e o mare supapă) nimic nu-mi dă dreptul să trăiesc. Și totuși, continui. Cu o îndărătnicie plină de efort, plină de amărăciune, trăiesc.

Mi-am făcut și o ecuație, – simplă și simplistă: mi-am spus că voi trăi oricum, cu oricâte eforturi, numai ca să pot asista, până la urmă, la sfârșitul meu. Dacă m-aș sinucide, aș pierde acest neprevăzut.

Zilele trec, totuși, îngrozitor de sterpe, de monotone și-mi dau bine

seama că - în chip logic - nimic nu se va putea întâmpla care să le schimbe acest îmbâcsit și indiferent curs. Da, *indiferent*, asta e cuvântul. Ce e mai grav e că și colegii din redacție au băgat de seamă absența mea și ei o atribuie unei megalomanii pe care aş manifesta-o față de ei. Sărac de mine! Cum le-aş putea explica singurătatea și mușenia care m-au sălbăticit? Îmi spun și-mi repet întruna că asta înseamnă bătrânețe. La urma urmelor doar asta-i bătrânețea: un pas mai mult către moarte, către regiunile marilor și totalelor indiferențe. Dezagregare, adică. Ratat, da! Dar ratat într-alt sens decât până acum. Până acum ratarea mea mi se părea un lux, o condiție care atârână și de mine, pe care eu mi-o permit. Dar acum, e altceva. Acum ratarea nu mai face parte din actele mele de voință, nu mai e o condiție pentru care - în chip deliberat - am optat. E o forță lentă, absconsă, ce mă zidește, mă cuprinde domol și mă imobilizează, mă anihilează.

Undeva, în fundul meu, se mai zbat uneori pasiuni - mă mai surprind când și când înverșunat și aprins. Îmi spun, ca Papini: „așadar, se spune în România că sunt un om sfârșit. Voi arăta că nu e adevărat!” Și apoi, o întreagă operă (pe care n-o voi scrie niciodată), o întreagă epocă de luptă și de zbatere, de muncă febrilă și creatoare mi se pare că mă așteaptă. Sunt doar destul de tânăr! N-am decât 31 de ani! Mi-e frică de asemenea clipe. Când sunt „sculate aceste aripi de cocor”, mi se pare că instinctul meu, ajuns la conținele morții, își caută ultimele puteri, dibuie în măduvă și carnea mea cele de pe urmă posibilități și amintiri care. să mă țină treaz, viu cu orice preț. Parcă iau un excitant. Și toate realizările viitoare - pe care le întrezăresc în asemenea momente - mi se pare că vor fi (dacă vor fi) acte de voință, nu de necesitate, lucruri străine de mine - cel adevărat - pe care nici nu mă mai regăsesc, nici nu mă mai revăd. Cred că fascismul e opera susținută a unor asemenea instincte îngrozite de atingerea cu apele înghețate ale morții. Decât o asemenea operă, - mai bine lipsă!

Asta e una din intuiții.

Pe urmă, e alta, - mai mult un joc pe care l-am descoperit și cu mintea și cu instinctul deodată. Tot îmi târcolesc cadavrul dragostei mele și cadavrul meu din fața blocului lui „Foto general Service”. (Cum îi mai înțeleg pe asasinii care se reîntorc la locul crimei! E, în fond, singura lor rațiune de viață, crima pe care au comis-o. Smulgi vieții o viață sau două, sau mai multe, ca să le arunci morții, numai ca să nu te arunci pe tine însuși. Sau, altfel spus, - ca atunci când te atacă lupii, arunci în urma ta, pradă morții, tot ce-ți aparține cât de cât din viață, numai ca să-ți păstrezi viața. În fond, nu ești nici așa decât un agent al morții. Cu acest sentiment, al întâlnirii cu moartea, vin eu la dragostea mea, din amintire.) Iarăși Lotil Tot mai cețoasă, tot mai vagă, mai inconsistentă imaginea ei, - dovada! am început chiar să-i port fotografiile la mine.

I-am arătat-o lui Marin Preda. I-am vorbit de ea. *Marin o iubește pe Loti*. Așa cum și-a construit el imaginea ei, o iubește. Mi-a cerut fotografii de-ale ei. (Badea mi le-a furat, prostul, parcă eu nu i le-aș fi dat!) El spune, cu o hotărâre haotică: „Va veni! se va întoarce!

Și văd că am nevoie de Marin Preda, că *Loti are nevoie de el* ca să se

reîntoarce. Și încep să cred că trebuie să fie el, Marin Preda care n-a cunoscut-o și care o iubește nu ca pe o moartă, dar ca pe o plecată, pentru ca – peste luni și ani – Loti să simtă chemarea lui și să se reîntoarce. Apelul meu nu-i mai e de ajuns, nu-i mai poate fi; eu singur nu mai am destulă forță apelativă, inimă mea e secătuită. Loti mă cunoaște încă destul că să nu aibă nevoia imperioasă de a se *reîntoarce numai pentru mine*. Îmi trebuia un asociat tânăr, nou, proaspăt. Loti se va reîntoarce ca să-l vadă, ca să răspundă chemării lui Marin Preda.

Ăsta e alt joc. În care eu pierd.

16 octombrie în *Nadja* lui André Breton, am dat de-o fotografie, un peisaj reprezentând o stradă din Paris, un colț de bulevard „care mă încântă. Sunt fericit de câte ori deschid cartea și privesc fotografia asta; se întâlnesc și se întretaie în acest colț de bulevard parizian (desigur, că numai din întâmplare parizian; ar putea tot așa de bine să fie și bucureștean) vechi aspirații, realizări visate de mine în adolescență și apoi trăite în zilele acelea neuitate la Paris, în 1939; e anume, începutul drumului pe care l-am făcut cu desăvârșire singur, atunci, într-o zi cu ploaie și soare – mărunte amândouă – când am lăsat-o pe Loti undeva, la o cafenea, sau la Cetatea Universitară, nu mai țin minte unde, dar când aveam nevoie absolută de singurătate; am condensat și am trăit tot Parisul în după-masa aceea, ușor plouată, ca printr-o sită, când am trecut din bd. Haussmann pe alte străzi și m-a atras de departe vitrina unei prăvălii de rame (era duminică, țin minte, fiindcă erau închise prăvăliile) și m-am dus să văd tabloul care mă solicita: un Pissaro. Toată acea lume, acea atmosferă care face să-ți pierzi personalitatea, măruntele aspirații și vanele ambiții, care te dezbracă de tot ce e voluntar, de tot ce nu ești *twr* lăsându-te singur, gol, despuiat, dar tu însuți, întreg și sincer, toată acea lume, acel univers inefabil care e Parisul cel adevărat, în care trăiești mai bine vagabond, decât aici moșier și miliardar, – se concentrează în acest bulevard pe care-l am la îndemână oricând, fiindcă fotografia din cartea lui Breton e desăvârșită.

O privesc și pot adormi oricând, – apoi revin toate vechile mele obsesii, – Loti, dansul pe străzi la 14 iulie, serile, nopțile pe bulevarde, metrourele, în fine tot ce-a fost pentru noi Parisul, cu, inevitabil, patul din camera noastră de la Maison des Étrangers, unde ne-am iubit într-un fel cu totul eteric, unde actul sexual căpăta nu știu ce inconsistență și aură supranaturală, de vis și amintire și prevestire.

*

Am aflat de la Marin Preda, alaltăieri mi se pare, că Ion Caraion a spus despre mine că sunt „un poet ratat. M-a durut teribil acest lucru, în primul moment. A trebuit să fac un efort (parcă sunt mult mai grele eforturile de a te cuceri în josul decât în susul pantei?) ca să recunosc acest lucru, să mă împac cu mine și, evident, în gând, cu Ion Caraion. Dacă s-ar putea ca aceste lucruri să nu mă priveze și de prietenia oamenilor, – dar ăsta e lucru grav: din momentul în care nu mi-a spus-o fățiș și a trebuit s-o aud de la alții, un asemenea om nu mă mai poate chema lângă el. Și după ce am fost

de acord cu Caraion și cu mine, împăcat că sunt un poet ratat, m-am întâlnit aseară, așa cum mă întâlnesc totdeauna cu el, neașteptat, cu totul pe negândite, cu Mircea Streinul, care mi-a spus același lucru: „Măi, Miron, măi, mare ratat ești! Așadar, condiția mea e una reală, vizibilă. Iar azi după-masă, ca să completeze tacâmul, Tiberiu Tretinescu mi-a spus și el că sunt un ratat.

Sunt aproape mulțumit, singura lovitură veritabilă fiind, și în această mărunță psihologie, elementul-surpriză.

În fond, îmi dau seama că niște galerii secrete mă așteaptă și eu voi merge pe ele până undeva, și pe acolo se deschid o seamă de drumuri pline de minuni – cuvântul e impropriu, vreau să spun: *fenomene* cu totul noi și pentru care, anume, am fost născut.

De altfel, dintotdeauna voluptățile mele au fost în durere și spaima cele mari, în bucurie. De câte ori mi-a fost bine, în plinul înțeles al cuvântului, m-a apucat o frică grozavă și m-a sfâșiat deznădejdea. Am un grav sentiment al ireparabilului, al definitivului care se produce, s-a produs în clipa când totul e sațiat în mine.

Nu voi uita niciodată spaima și teribila angoasă care m-a cuprins în dimineața aceea – de octombrie, nu? – când Loti mi-a spus că mă iubește și când i-am răspuns îngrozit (eram pe strada Schitu Maicilor, țin bine minte, era o dimineață cu nori mați, de un cenușiu aproape alb, fumam țigări „Regale”, cu capăt aurit) că îmi pare foarte rău că mi-a spus așa, că de-acum încolo n-o să aștept decât plecarea ei, că se va produce inevitabil din momentul când mi-a spus că mă iubește. Ea nu înțelegea, sau nu voia să înțeleagă, – sigur este că eu aveam atunci certitudinea că elementele s-au dezlănțuit iar eu nu voi putea împiedica sfârșitul, ci doar îl voi putea amâna.

Și invers. Cu cât mă știu mai dureros, dar carnal, în sânge, în carnea mea, în condiția mea cea mai imediată, nenorocit „cu cât îmi este mai rău”, într-o formulă uzuală, cu atâta hohotește în mine, foarte luminos, o mare bucurie. Încerc niște mari delicii, absolut inexprimabile și numai cine a stat vreodată în câmp, sub o furtună torențială cu trăsnete care-i puteau cădea oricând în creștet, poate să înțeleagă ceva din marea bucurie a acestui sentiment de totală incertitudine, de definitivă, implacabilă și maiestuoasă amenințare pe care n-o poate înlătura nicio efortare omenească, dar care îți pune la contribuție cele mai subtile posibilități de imaginație.

E ciudat, totuși, cum în starea asta definitivă în care mă aflu, de bucurie prin cea mai grea durere, – mă poate săcâi știrea că Anișoara Odeanu „m-a înjurat” la gazetă; probabil, tocmai fiindcă știu în ce măsură Anișoara Odeanu se teme de mine și simte, la rândul ei, în ce măsură o disprețuiesc”.

17 octombrie

M-am sculat de dimineață ca să mă duc la Pompiliu Voiculescu. Pe drum, cum era destul de devreme, mi-am luat struguri și mergeam pe Bulevardul Brătianu căutând un loc, o bancă pe care să stau să-i mănânc. Am găsit-o, singură, în fața sălii „Dalles” și am stat acolo. Era o bancă proțăpită, scoasă

din pământ, smulsă, probabil ultima, și de aceea picioarele erau înalte și subțiri-verzi; era un fel de bancă pe picioaroange, o bancă cocostârc. Strugurii erau buni și în lumina și răcoarea dimineții șederea mea pe bancă, cu punga de struguri din care mâneam fără să mă sinchiesc, avea ceva foarte indecent; orice lucru și orice atitudine firească pe care o luăm, capătă - în meschinul târg bucureștean - un aer de scandal, de indecență.

*

La gazetă, Octavian Neamțu m-a anunțat de numirea lui la direcția Propagandei interne. L-am felicitat sincer și i-am spus tot ce cred bine despre el și despre greutățile pe care le va înfrunta, constituind un examen pentru el, și poate cel mai greu.

*

Am citit lui Geo și Ierunca poemul de aseară al cărui final nu mi-a mai plăcut așa de mult. L-am modificat pe loc și, - în timp ce mă pregăteam să-l citesc, - îmi dădeam seama cât de mult lectura unui poem între oameni, chiar acolo, în sălile redacției, are într-însa ceva de lucru foarte interzis, de contravenție la sensul unic, de despuat. E într-adevăr, o conspirație.

*

De la gazetă, am mers la „Café de la Paixw. Pentru prima oară după mulți ani, cafeneaua asta împruțită mi-a plăcut foarte mult aseară. Era acolo Mircea Streinul. Strânși în jurul aceleiași mese, Mircea, Geo, Virgil, Sârbulescu și cu mine, aveam reconstituită, într-o oarecare măsură, vechea noastră masă de la „Paix”, cu Suli, Puiu, Zola, Trost.

Eram în vervă mare. Se vede că și energia pe care-am acumulat-o în ultimele zile de somnolență e în funcție de manifestările mele de furie. Prea am refutat multe de la băieții ăștia: că râd de mine, că mă socotesc ratat, că mai știu eu ce.

Mircea îmi spunea întruna asta. Eu i-am răspuns că știu, dar că n-are nicio importanță dacă ei râd de mine. Ei sunt în dreptul lor și eu într-al meu câtă vreme *știu* că e așa și nu cred că e altfel.

Nu știu ce am spus, dar știu că eram hotărât la mari acte de sinceritate. Le-am făcut. Când Sârbulescu m-a contrazis cu ceva - nu mai știu cu ce, - i-am zvârlit cu pachetul de țigări în cap. E drept că pachetul era gol, dar gestul și furia mea erau pline și de departe vizibile.

Mircea îl tot înjură pe Geo; în bună parte, adică obiectiv vorbind - neținând seama de rațiunile speciale, de vârsta, de crizele și de incultura lui Geo - Mircea avea dreptate. Discuția a continuat la o mare altitudine, sau frecvență. Geo, între toți, ține piept. Cum poate, cu oarecare obraznicie de bucureștean de mahala, din Griviței, dar ține piept. Mi-l închipui - de când Marin Preda mi-a spus că are un tată borțos - mi-l închipui pe Geo cu capul lui, cu picioarele lui, dar cu o burtă imensă între gât și picioare, cu burta lui tatăsău. Imaginea e abjectă și rea - și, ce e mai grav, nu mi-o pot alunga din minte. Totuși, mi-e drag de Geo, foarte drag.

*

Dar Mircea e extraordinar. Nu m-am înșelat deloc când l-am lăudat cum am făcut-o în „Timpul” pentru *Drama Casei Timoteu*.

Când intră într-o încăpere, la ziar, la cafenea, oriunde, Mircea aduce un aer cenușiu, teribil și extraordinar de candid în același timp. Se vede bine că vine dintr-o altă lume, și e prost spus: că vine cu o altă lume, cu *lumea* lui, ceea ce e covârșitor. E mistuit, e fierbinte, e unic. Îmi pare rău de adjective. Pentru mine Mircea Streinul n-are nevoie de niciun adjectiv. Pentru cine nu-l cunoaște, el trebuie să se înfățișeze ca și Geo Bogza, sub aspectul unic al unei dihanii oribile și moi, marine, diluviene, dar în același timp ca un înger, ca un cântec. Are ceva de zid cenușiu, de zid vechi și masiv, amenințător, purtând pe el toate scrijelările și toate izbiturile, dar țeapăn și înalt, tare, neclintit și totuși amenințând oricând să se prăbușească peste tine, să te facă praf odată cu el.

E o mare forță epică, e multă baladă și e o ceață care numai în romancierii ruși (mă gândesc la Dostoievski) și în cei irlandezi (mă gândesc la O'Flaherty) se poate întâlni. Că e un fenomen Mircea, nu mai încape nicio îndoială. Dar el e fenomenal și fără opera lui. E fenomenal, într-adevăr, nu fiindcă a scris Cernăuții, dar fiindcă *el* e Cernăuții. Este un univers Mircea Streinul, indiscutabil în amănunte, în fețele multiple, contestabile ori ba, dar acceptabil total sau total recuzabil.

Eu mă regalez de câte ori îl simt lângă mine. De la distanță, când îl văd, se cascadează niște grote, niște poteci și râpi întotdeauna sumbre și despre el ca despre zeita aceea de care se spune că îi „lipsesc culorile zilei, încă”, – se poate spune că adună întunericul rămas din cețurile nopții și luminile abia prevestite ale zorilor. E o nebuloasă uriașă, plină de farmec, în zbatere neîntreruptă. Sunt mulțumit că sunt prieten cu el și – sunt – fericit că am scris despre el cel dintâi (cred) cu toată tăria convingerii și cu tot entuziasmul meu.

Trebuie să trei la mine pentru a mi-l înfățișa și mai bine pe Mircea? Nu, – dar mă întreb ce păreche vom fi făcând noi: Mircea („Mă, măi Miron măi, du-te dracului, măi!... M) mă înjură, mă blestemă, mă drăcuie și mă teme. Mă teme – după câte înțeleg eu – fără niciun motiv. El vede în mine un ironic, un „diabolic”, așa cum văd milioane și mii de oameni care habar n-ai de mine. Și e ciudat. El știe multe despre mine, sau de la mine. Totuși, nu mă crede. Când îl laud, mă înjură.

— „Măi Miron măi, fir-ai tu al dracului, măi, du-te dracului, măi!... Tu vrei să-ți bați joc de mine, măi canalie!”

E totuși un cap foarte adânc și organizat, cu toată lupta lui teribilă de a se ucide. E și cabotin, desigur. Atâta cât îi trebuie unui cabotin ca să nu ucidă marele artist din el.

Mircea e un blestemat în cel mai profund înțeles al cuvântului. Îl vezi, de cum apare, că, vine cu blestemul în el (sau după el).

Dar eu nu mă mai pricep. Sunt mic, sunt bun și nițel absent. Mircea mă vedea rău și ironic și la pândă, mereu la pândă.

Astă-seară mi-a imputat că nu scriu ceva serios, că sunt „o curvă” care scriu frumos la gazetă, în loc să scriu cărți, „opere”.

Aici, n-am ce face. Idealul meu rămâne Simpozion-ul, nu cartea. Nu tipăritura. Deși, în secolul nostru, Simpozion-ul ar putea fi cartea. Dar în

vorbiere sunt prețuri și nuanțe pe care tiparul nu le poate cuprinde. Și, pe urmă, eu nu pot cât Mircea. Cred că el îmi atribuie mie mult mai mult decât simt eu capabil cu adevărat. Așa cum îmi face proces de intenție greșit, tot așa îmi atribuie calități pe care nu le am într-o atât de mare măsură.

Nu e nimic. Mircea îmi va fi mereu un bun prieten, fiindcă eu voi ști să-l prețuiesc întotdeauna mai bine ca oricare altul.

Afară numai, dacă n-or sări Geo și Virgil care și-au dat, în fine, seama, astă-seară, că eu aveam dreptate când îl proclamam pe Mircea drept cel mai mare romancier tânăr român.

Și aici e încă una din biruințele mele; cât de mici, dar cât de grele! Ba, așa spune, cu cât ai de luptat cu oameni mai mici (la propriu, în primul rând, și la figurat, apoi) cu atât câștigi mai greu o bătălie. Vor fi râs ei de mine, vor fi spus: „Miron e un ratat” – n-are importanță. Unul câte unul recunosc ceea ce Miron le-a spus acum o lună, două, zece. Azi, Mircea Streinul.

Tot astă-seară, Geo mi-a spus că simte că nu va putea scrie un roman. Dar bucuria mea cea mai mare (și aici, poate că Mircea are dreptate cu „diabolismul” meu) a fost când Geo m-a întrebat astă-seară: „Spune-mi drept, – nu mă disprețuiești?” – și era atâta jale și candoare în vorbele și-n ochii lui, că-mi venea să-l sărut.

De altfel, marea mea bucurie mai e astă-seară și-n faptul că i-am întrunit pe toți *altfel* ca până acum: se cunosc, încep să-și fie necesari, să se caute. „Sympozion”-ul, așa cum l-am dorit eu, eu care nu voi putea fi niciodată amfitrion în totalul înțeles al cuvântului, dar care urmăresc și leg aceste relații pentru marea bucurie și marele lux al relațiilor dintre oameni, cum zice Antoine de Saint-Exupéry.

18 octombrie

Aseară, la redacție, la masa mea, au stat de vorbă Mircea Streinul cu Petru Comarnescu. Pe urmă, am rămas cu Mircea și cu Geo, Virgil și Sârbulescu, la „Café”.

Pe drum, sau încă înainte de plecarea din cafenea, Mircea Streinul a ridicat din nou acea chestiune a „țărănismului”, a legăturii absolut indispensabile scriitorului român de pământ, și argumentarea lui nu era lipsită de câteva temeuri solide. Am încercat, doară, cu toții pasiuni pentru Rebreanu ca și pentru Giono și știm din propria noastră experiență cât ne lipsește – când ne lipsește – și cât ne dă, când o refacem, fie și fragmentar, această legătură de țărână și anume de țarină și de țărani. Complexă în miezurile ei, – chestiunea pusă de Mircea Streinul părea indiscutabilă în principiu și chiar în felul cum era pusă; el argumenta, de altfel, și istoric, prin tinerețea nației și a literaturii noastre, care sunt lipsite de o altă tradiție și de alt recurs, în ultima instanță, în afara satului.

Până aici e-n regulă. Nimic excepțional.

Dar ce l-a făcut pe Comarnescu, – azi dimineață, – când aseară nici vorbă n-a fost de așa ceva, – să redeschidă chestiunea, tam-nesam? Cum am venit la el, după puține alte vorbe, mi-a spus că el crede în necesitatea unei independențe a literaturii de sat și țărână. Într-o literatură citadină,

orășenească sau târgovețească. Și argumenta la fel de temeinic ca și Mircea Streinul această poziție.

Cum de s-a potrivit să-mi vorbească despre asta Petru Comarnescu, azi, când veneam la el pentru prima oară, și când, de altfel, aveam destule altele de vorbit? Repet, încep să cred tare în aceste comunicări secrete dintre oameni, să cred până la ultima consecință fiindcă expunerea lui Comarnescu de azi-dimineață face parte din „simpozion”-ul nostru de aseară, de la „Café”, într-un fel foarte organic. Era un „altera pars” care trebuia ascultat și care aseară lipsise.

Mi se pare de un interes strein acestui mecanism de întâlniri aparent iraționale, faptul că eu am tras o concluzie de interpretare materialist-istorică, atunci când am sesizat că se cascadează a prăpastie între literatura „sătenească” (sau „sătenească”, mai bine-zis) și aceea, câtă e, citadină. Și această prăpastie, tot mai adâncită de scriitori și artiști, este una de natură socială, în măsură în care – ca și la 1848 – România se găsește azi stagnată, neevoluată din condiția ei semifeudală, dar schițând niște eforturi de eliberare în ambele sensuri: spre liberalism și spre oraș. Orașul e, la urma urmelor, forma democratică prin posibilitățile de a oferi un *forum*, pe când satul rămâne tributary instinctelor și fetișismului. Mai e și altceva: e amenințarea care planează asupra noastră prin închistarea în formula ruralistă, lucru ce nu poate decât folosi exploatarea și exploataților apuseni, nemți, englezi sau americani, fiindcă menține acea impari tate de balanță între țările agrare și industriale, pe un plan, chipurile, spiritual, de data asta.

De aci și bucuria mea de a fi debutat cu „cântecile de lume”, de aci și gustul meu pentru Filimon, Mateiu Ion Caragiale și Anton Pann, gust care – sub o altă disciplină – s-a tradus și în poemele ulterioare.

Dar revin: senzațională rămâne întâlnirea dintre Petru Comarnescu și Mircea Streinul, fără să aibă, unul sau altul, cunoștință de ea.

24 octombrie

Așadar, la masă la Coana Mare, alaltăieri, o nouă dispută – politică de data asta – între Reni și mine. Ea susține un punct de vedere hotărât opus celui al meu și-l apără cu încăpățănare; în ce mă privește, lucrul pe care-l susțineam (anume că Stalin e un om mare) ține de o evidență și de o convingere care fac inutilă orice argumentare sau înverșunare din parte-mi. Oricine, absolut oricine, dar absolut oricine ar spune altfel nu mă irită, nu mă enervează. Credința mea e o certitudine. Dar tocmai de aceea e interesant că singura persoană față de care nu mi-am putut stăpâni argumentarea, aproape violentă, a fost și rămâne Reni, care – știind parcă acest lucru – refuză să fie de acord cu mine, întreținând o stare de dispută permanentă între noi.

22 decembrie

Priveam portretele pe care mi le-au făcut Magdalena, Margareta și Iser. Eliza le judecă: în cel al Magdalenei, e „mahalagiul” din mine; așa

spune Eliza împotriva hotărâtei convingeri a lui Octavian Neamțu că acolo e „boierul” din mine. În cel al Margaretei e „profetul*” din mine. În - cel al lui Iser - * care-i place Elizei cel mai mult - e „anonimul” din mine, e eroul necunoscut, e „purătorul poverilor din ceilalți”, care sunt eu și pe care ea-l iubește mai mult ca pe oricare altul.

După multe ezitări și ocoluri (la care mă asociază tainic, fiindcă Neamțu mi-a spus că Eliza a zis urât când a zis că vrea să-l sprijine pe acest „anonim”, fiindcă lucrul trădează instincte materne prost canalizate și mă situează pe mine undeva, pe lângă peștișori), Eliza îmi spune: - „Vreau să-ți spun un lucru, Miron. Anume, că tu nu ești unitar, că n-ai sudat toate aceste fețe ale tale într-una singură. Și lucrul acesta încerc eu să ți-l dau cu dragostea mea. Vreau să fii întreg, egal ție peste tot, oricând, în tot ce ești și ce faci, fără breșe, fără lipituri, fără bucăți puse cap la cap sau una lângă alta”.

Observația Elizei e teribilă și mă doare fiindcă îmi dau seama că are dreptate. Sunt, doară, un neisprăvit.

*

Azi, la dentist, priveam într-o publicație străină fotografia unui grup de fabricanți de arme care s-au pozat cu ultima lor producție: o aruncătoare perfecționată de bombe. (Erau niște producători americani.) Și privindu-i, îmi dădeam seama, după zâmbetul lor satisfăcut, după privirea lor inconștientă, chietă, mândră, abjectă, că oamenii ăștia (dacă mai pot fi numiți oameni?) au aruncat lumea în războiul de azi, că Hitler nu e decât o invenție a lor, ca și ultima mașină perfecționată de aruncat bombe; îi priveam și-mi dam seama că în viața acestor teribili asasini trebuie să se fi petrecut mari prăbușiri, mari și tainice - poate și pentru ei tainice - drame, doruri frânte, îmi dau seama că fiecare din ei poartă pe conștiință, în memorie, în carne, cel puțin un cadavru, cel puțin o mare crimă albă, mută, de vreme ce viața lor nu se mai poate susține decât prin cadavre, prin moarte.

*

Și priveam ochii unor prizonieri sovietici. Au o privire nouă, de altă speță umană. Ei au în privire o detașare dacă nu chiar o indiferență - amestecată, de altfel, cu o calmă feroare - și care e a copiilor, a sfinților și a eroilor. Sunt oameni - care privesc *peste* lume, da, care transcend cu privirea. M-am simțit printre ei, de-al lor. Și eu privesc așa, peste lume, dincolo de ea. E o tinerețe în privirea asta care e, în fond, privirea către Canaan, către Pământul Făgăduinței la care năzuim fiecare din clipa când înfrângem legătura și robirea de cele ale pământului acestuia și ale clipei.

26 decembrie

Azi Marin Preda mi-a spus că nu poate să se ducă la Chișinău să lucreze dacă i se dă de lucru ceva greu pentru el. Îi vorbeam în tramvai și-i spuneam - cu tot optimismul pe care zilele astea, de când mă știu iubit de Eliza și de Aura, mi l-au dat, că nu trebuie să-și pună asemenea întrebări, că trebuie să intre în viață fără temeri și spaime, pe ușa din față; să se ia de

piept cu ea, să facă orice, orice nu e împotriva oamenilor, orice nu e – și după etica noastră, nu numai a statului – rău, să muncească oricât și oricum. Marin se încăpățâna în refuz: că nu e bun pentru el un asemenea loc, că el nu poate face față dacă i se cere să comande pe șantier, că el trebuie să știe pe ce se bizuie, că mai știu eu ce. Din nou i-am spus că n-are nicio importanță ce face anume câtă vreme un om întreg trebuie să nu se sperie de nimic și să primească a porni la orice drum pieptiș. Și atunci, spre uimirea și bucuria mea, a intervenit un domn înalt, masiv și jovial. Prompt, fără ocolișuri, i s-a adresat lui Marin: „Du-te domnule, și fă tot ce trebuie! N-ai dreptate dumneata să te temi. Dumnealui (și mă arată pe mine) are dreptate! La vârsta dumitale trebuie să fii gata să cucerești lumea întreagă!”

M-a bucurat intervenția omului acelaia din tramvai. Nu pentru că repeta argumentele mele către Marin; dar pentru că tramvaiul e azi termometrul oamenilor. Și instinctele, și răutatea, și becisnicia oamenilor se citesc în gesturile, în vorba și privirile lor din tramvaie. Or, omul ăsta se arăta neviciat de evenimente, întreg, optimismt și puternic. Îl iubeam în contul tuturor oamenilor imbecilizați și necăjiți. Era un protest și o proclamație a vieții, a voinței de a trăi și birui în viață.

Ieri, vorbeam cu Bău **h** despre aceasta scoborâre a omului prin război. De lipsa deprinderii oamenilor de a mai râde, ceea ce trădează coborârea lor la stadiul animal, fiindcă, după cum spune Rabelais, „lerice c'est le propre de l'homme”. Și războiul a comis această expropriere a omului de facultatea lui prin excelență umană. Bauh mi-a răspuns, confirmându-mi, printr-un exemplu: al americanilor care sunt tineri și intrepizi fiindcă n-au mai avut de mult războaie.

Într-adevăr, americanii se bucură, dintre toate națiile, de privilegiul de a nu fi cunoscut războiul decât în fazele lui declinate. Și-mi dau și mai bine seama cât de fundată e politica țărilor (adică a singurei țări) cu adevărat pacifiste.

Dar să revin la Marin Preda. Convorbirea noastră a continuat pe drum. Până la urmă refuzul lui de a se încadra oricărei discipline de muncă m-a înfuriat și m-am despărțit de el, invectivându-l.

M-am urcat la Vlasiu căruia i-am spus totul și care – țăran înțelegând pe un alt țăran, – mi-a spus că trebuia să urc sus cu Marin. Ion mi-a explicat cât de greu îi este unul tânăr artist de a se concepe înhămat la un jug sau, cum spunea el, „cu botniță”.

— „De altfel, un artist e valabil numai atâta vreme cât refuză botnița”.

— „Bine, dar treaba pe care o va face nu e o botniță”.

— „Nu e în fapt, dar pentru el este, așa i se pare. El fuge și se refuză *ideii* de botniță pe care o vede concretizată într-o meserie de-asta”.

Mi s-a părut că Ion are dreptate. Dar eu cred, totuși, mai departe, că un artist mare cu adevărat știe să-și conțină poezia din el, fără teamă că o va pierde. De altfel, mi se pare chiar că poezia e un lucru care nu se poate pierde, câtă vreme există; de nimeni și nimic n-are a se teme poezia din noi.

*

Vorbeam cu Ion despre România și-i spuneam cum, cu toate negrele mizerii ale acestei țări, nu-mi doresc să plec din ea. O iubesc, da, pe România noastră, ca pe un bordei al meu. Așa cum e, urât, într-un preș, cu păduchii și jegul lui, acesta e bordeiul nostru. Din afară, ceva îl poate schimba, îi poate da mai multă lumină, mai mult soare, mai mult aer. Dar înăuntrul lui, tot noi, de aici, care trăim, iubim, suferim și ne zbatem într-însul, îl vom întocmi mai bine. Totul e să rămânem aici, la datorie, la noi acasă. Să nu fugim. Eu sunt fericit că nu mai simt nevoia unei plecări în străinătate, sau că n-o mai simt atâta de imperios.

1943

7 ianuarie

Mi-am scris pe o filă de hârtie: „N-aș mai vrea să scriu. c'est le triomphe de la vie”. Sigur e că lucrul nu se prezintă atât de ușor. Urmărit de acest gând, l-am cercetat până la rădăcină. Azi cred că: nu e un adevărat poet acela care nu preferă întotdeauna viața, poeziei. Fiindcă poezia este, în acest sens, un blestem: de ea nu poți scăpa. E o amantă pe care n-o poți înșela niciodată, și tocmai de aceea, fiindcă simte acest lucru, un poet caută să scape de ea („cazul* Rimbaud”).

Asta nu e hedonism și nici „vitalism” de doi bani. E credința mea în permanența marilor amoruri pure.

28 februarie

Lucrul care s-a soldat astăzi începuse acum vreo lună, când m-am întors de la Ploiești, de la revizia militară de reformă; abia atunci, când îmi puneam certificatul vizat în mapa din birou, mi-am privit fotografia care era lipită pe colțul lui și am descoperit că ăla de pe fotografie are cu totul alți ochi decât mine; „ăla*” e de 24 - 25 de ani, - eu, de 31 - 32. Ne despart șapte ani, cei șapte ani biblici. Deosebirea e de natură, de chemări și de zăre, - nu de vârstă. M-am dus în fața oglinzii, m-am uitat, m-am comparat cu fotografia: nimic de făcut. Cel de-acum șapte ani avea alți ochi, cu totul alții: mai limpezi, mai mari, aș spune mai zgâiți în afară și mai luminați pe dinlăuntru. Acum, eu am niște ochi oarecare, nițel injectați, seara, de fumul și lămpile redacției sau de spirtul cârciumilor, mai mici, mai cumiți, fără acea nebunească furie într-înșii. Sunt ochii unui om „cu experiență”.

Și aici, în lumina aceea a celor 20 și atâția de ani, e toată fericirea și tot Paradisul pe care, azi, l-am pierdut.

18 martie

Astă-seară încerc primul veritabil complex de inferioritate.

Am fost la masă la „Bucureștii de altă dată” cu Marin

Preda. La masă, tot timpul, am fost priviți și am privit către două cucoane între două vârste.

La ieșire - pe care am sincronizat-o cu a lor - le-am acostat. E o treabă pe care n-am mai făcut-o de ani de zile, die altfel. Până la urmă femeile mi-

au răspuns: „Nu te-ai uitat în oglindă ca să vezi cât ești pe lângă noi?”

Lucrul m-a durut teribil și mi-am amintit de ceea ce, acum doi ani, mi-a spus Magdalena: „Ce admir la tine e că nu ai complexul oamenilor mici de statură”.

Și iată că astă-seară l-am cunoscut. Îmi pare foarte rău.

16 aprilie

În ultima vreme – „ultima vreme” asta se întinde peste cei trei ani de când m-am despărțit de Loti, dar cu mari și inegale intermitențe –, așadar, în ultima vreme dorm. Dorm mult, cât *pot* de mult. Mi-am deprins organismul cu somnul cum se deprinde un bețiv cu alcoolul; dorm oricând și oricât. Dacă îmi întrerupe cineva somnul, mă scol, vorbesc, fac treburile care sunt de făcut, apoi, după ce totul s-a terminat, mă culc din nou și îmi reiau visul de unde mi-a fost întrerupt, ca pe o lectură de la fila ultimă. Singura mea soluție de existență e somnul.

*

Azi, am văzut în Cișmegiu, într-o cușcă, un vultur. Era un fel de matahală vânăt-cafenie care n-avea cap: dormea și-și pitise capul în pene. Dormea ziua, în nămiezi mari. Oamenii se opreau la gratii, îl strigau, îl fluierau, dar el nici nu se sinchisea, ci dormea mai departe. Odată și-a scos capul, un cap magnific, pleșuv, cu cioc și priviri teribile, s-a uitat plictisit afară, a căscat imens și l-a vârât din nou sub aripă.

Câte zboruri, și piscuri, și tării, și lupte, n-are el adunate acolo, sub aripă, în somn!

Ca și pentru mine, ultima lui soluție de viață e în somn. Ca și mine, e închis în cușcă, singur, străin, expus privirilor tuturor, imbecil, mizerabil. Dar în visul lui, aripile i se desfac și toate puterile lui înlănțuite în afară se desfășoară înăuntru ca o furtună, ca pe crestele munților.

Și mă întreb dacă pus într-adevăr în libertate, când s-ar afla din nou pe piscurile de unde a fost doborât, ar mai ști să zboare și să se războiască, sau ar prefera și acolo zborul rotat și adânc al somnului?

Pentru mine mă întreb, – nu pentru el.

I-am spus odată doamnei Bauh că este rezultatul unei mari superiorități, al unei trepte de evoluție umană, faptul că un om știe să asculte comenzile care pornesc și servesc o cauză generală.

Astă-seară mi-am adus aminte de ordinul pe care l-am primit acum zece ani de la Partid; ni se dăduse – lui Zola, Paul, Puiu Perahim, Vulpescu și mie – directiva de a ieși în ziua de 1 Mai cu steagul roșu în Piața pe atunci numită „8 Iunie”.

Toți, afară de Puiu și de mine, s-au opus acestei directive invocând raționamentele comune; că la ce bun, că e un risc zadarnic, că n-o să folosească Partidului, că ele. etc. Vulpescu nu participa decât în măsura în care transmitea această directivă a Partidului. El era, evident, împotriva lui Zola și Paul, dar știu că nici în Piață n-a venit. Am mers doar Puiu și cu mine. Iar azi, după zece ani, când eu m-am despărțit de Loti în clipa în care n-am mai putut trăi împreună și am rămas singur și chinuit, când Puiu s-a

dus în Rusia, când a socotit că nu mai poate trăi aici, – și când, pe de altă parte, Zola și Paul se complac într-o penibilă promiscuitate, înșelându-și fiecare femeile care, la rândul lor, îi înșală, când ei se deoboșează în beții și inconștiențe „suprerealiste” – îmi pare că marșul nostru ridicol – al lui Puiu și al meu – de acum zece ani, prin Piața Mare, cu o cârpă roșie vopsită cu țingvais, ne-a turnat (sau ne-a verificat?) atunci o tărie de a lua hotărârile pe care un om adevărat le are de luat la orice răspântie de viață. Deboșa de azi a lui Zola și Paul îmi pare asemănătoare cu târguiala lor cu Partidul.

— „Da, Miron, ai dreptate! – mi-a spus doamna Bauh. E mare lucru să știi să primești ordinele și să te supui lor”.

*

Vorbeam de condiția gregară a omului, de „zoon-politikon”-ul lui Aristot, și-mi dădeam seama că această sociabilitate a omului merge mână-n mână cu nevoia lui de singurătate; dar asta, după un plan și un grad bine definite.

— Mi se pare, într-adevăr, că e o limită a condiției umane, limită sub care oamenii sunt sociabili, gregari în nenorocire sau în rău, și se izolează, aii nevoie de singurătate în bucurie.

Numai peste această limită Un om reacționează invers: simte nevoia sociabilității în bucurie și a solitudinii în amărăciune și durere.

Cred, anume, că o durere neîmpărtășită fecundează mai bine un om, decât o bucurie consumată avar, în taină.

Și cred, în fine, că suprema și bărbătească condiție a omului este de a comunica lumii numai bucuriile și izbânzile asupra lui însuși; adică, tot ceea ce e mai bun în el.

*

Mă tem că mă despart, încet-încet, de Octavian Neamțu. Se pare că ultimele eforturi pe care le-am făcut, de a repune amicitia noastră pe vechiul ei plan înalt, n-a dat roade prea fericite.

Cu atât mai bine pentru el și pentru mine, fiindcă n-am știut să fiu abil când a fost vorba, între noi doi, de o atitudine răspicată în domeniul politic.

2 mai

Azi după-masă (după-masă, vorba vine, fiindcă am stat de la 5 până la 12 noaptea), la Mircea Nădejde, am vorbit despre o seamă de lucruri, punând la cale și o revistă lunară de literatură; dacă s-ar realiza ar fi o mare bucurie pentru mine.

I-am vorbit lui Mircea de chinurile mele; l-am lăsat mai mult să le ghicească decât să i le spun, anume. Îi spuneam de suferința pe care-o încerc și de îndoiala în scrisul meu. Fiindcă, într-adevăr, eu cred că prețul unei opere îl dă măsura lucrurilor pe care le făptuim în viață... O poezie în care cânt lupta, fără să fi dat această luptă, mi se pare nevalabilă. Cred, anume, în necesara unitate și verificare reciprocă dintre acțiune și gândire, dintre viață și operă. Și mă gândesc la Eschil care se lăuda nu cu *Perșii* și *Prometeu*, ci cu bătălia Marathonului pe care singură o socotea în măsură să dea mărturie despre el.

Mircea îmi spunea că rostul intelectualului e altul, că lupta pe care el o are de dus astăzi se poartă cu alte arme ș.a.m.d. Dar eu nu mă pot convinge că un câmp de luptă cu armele poate fi altceva decât fața, substanța și temeiul luptei cu condeiul. I-am invocat și mi-am evocat dezbaterile din celula noastră, când numai Puiu, Virgil, Elena și cu mine am răspuns ordinului de a ne duce „pe teren”, să răspândim manifeste și să ne punem în joc toată viața, să ne luptăm, adică. Și vedeam în plecarea lui Puiu, în căsnicia armonioasă a lui Virgil cu Elena, în singurătatea mea bătoasă, tot atâtea dovezi ale substanțialității atitudinii noastre, și intelectuale, și de viață. După cum faptul că G.I. poate fi astăzi guvernator economic al Bucovinei „dezrobite” de Hitler, mi se pare concludent pentru toată atitudinea lui expectativă de până mai ieri.

Ca pe unul ce ne este între toți apropiat, l-am invocat pe Malraux ale cărui cărți, de la *Condiția umană* până la *Nădejdea*, se desfășoară paralel cu activitatea lui efectivă pe teatrul de luptă revoluționar.

Mircea mi-a răspuns atunci că Malraux e un intelectual individualist, cu o mie de problematici proprii pe care caută să și le rezolve – pe ele, în primul rând – printr-o acțiune revoluționară.

Evident că Mircea avea dreptate. Dar cred că în aceeași măsură aveam și eu când i-am spus că tocmai asta e și condiția ideală a tipului de categoria noastră, de răscruce: să ne convertim pasiunile și întrebările proprii, individualismul mic-burghez, într-o acțiune ce se varsă în cauza generală și serviciul mare al lumii noi.

— Nu e mai bine să pornim de la general pentru ca în cadrul lui să ne rezolvăm și pe noi? a răspuns Mircea.

Și i-am spus că a ne comprima, sau a încerca să ne suprimăm întrebările, înseamnă a lipsi, dintr-o operă de clădire a lumii, câteva din datele esențiale ce stau la temelia ei; asta ar fi simplist, nu simplitate.

Aștept încă acțiunea eliberatoare a tuturor cătușelor lăuntrice.

24 mai

Azi am avut una dintre cele mai simple și pure revelații: aceea a existenței și a condiției de viață.

Stăteam în pat, bolnav de gripă, și citeam cartea lui Robert Desnos despre opiomani. Când ajunsesem tocmai la afirmația unuia din personaje: „nimic nu dovedește că condiția omului e de a fi util”, – dar tocmai în clipa aia, ochii mi-au căzut pe glezna mâinii stângi în care țineam cartea.

Fie din pricina luminii cu totul particulare, care cădea de la veioză, fie din pricina dispoziției anumite a mâinii, fie din simpla întâmplare, mi-am descoperit, în lumina lămpii de la noptieră, vena de la încheietura mâinii, aceea pe care se ia pulsul. Avea formă alungită a unui de tipar în relief: de-o parte era luminată, de cealaltă, umbrită. Niciodată, până azi, în cei 31 de ani ai mei, nu mi-am văzut bățile inimii și ale sângelui. Le-am simțit, desigur, dar nu le-am văzut. Și asta nu e totul; dar întotdeauna când avem de a face cu o parte din corpul nostru o considerăm în corelație cu totul, cu întregul, cu faptele cotidiene, cu ambianța, cu grijile și bucuriile, ne privim

funcțiunile organice ca pe niște lucruri care ne aparțin și care depind ele de noi, iar nu noi de ele.

Astă-seară, însă, poate fiindcă nu se petrecea nimic deosebit, poate fiindcă descopeream prima oară acest fragment de organ, poate fiindcă *trebuia* – vena aceasta în formă de S mi-a apărut de sine-stătătoare.

Acum, când scriu, o mai privesc o dată. Ea este mereu acolo, semănând nițel cu o rămă foarte străvezie sau cu o gușuliță de șopârlă care zvâcnește ritmic în dogoarea soarelui (sau o ilustrează, o transmite, ceea ce e tot una) și cu o conștiinciozitate și o modestie pe care nici sexul, nici creierul meu nu le au. Ei sunt orgolioși, sunt mândri, sunt disprețuitori – creierul și sexul – ei se cred începutul și sfârșitul acestui timp, când, în realitatea, buna lor funcțiune depinde de această modestă, de această aproape invizibilă, verzuie și timidă venișoară care – de 70 de ori pe minut, preț de 31 de ani și 8 luni – a pompat și continuă să pompeze (până când? că atârnă numai de ea!) viața, energia, hrana tuturor celorlalte părți ale trupului meu.

O priveam uimit, copleșit. Ea este acarul anonim care schimbă de zeci de ani de zile, la o clipă precisă, linia, făcând să treacă fără greșală și fără teamă de primejdii, marile expresuri de lux în care călătoresc miniștri și bancheri, cucoane și savanți și mari militari, și copii, și mame, și lucrători ca el însuși. Această venă a pulsului, această mică pompiță a întregii mele vieți (pe care de-abia astăzi o descopăr în marea ei independență) mă învață că toate gândurile negre și albe, vesele și triste, toate cuceririle și înfrângerile mele, tot ceea ce sunt și pot fi, atârnă de ea în primul rând; ea îmi poartă tot ce eu îi dau, tot ce eu torn în sângele meu. Dar prin chiar discreția cu care-și îndeplinește slujba ei anonimă și capitală, ea mă obligă și-mi dă cea mai completă lecție de morală: aceea de a-mi coordona existența pe măsura ei, modestă, categorică, precisă, măsurată. Gândul și fapta mea trebuie să fie și să meargă tot așa de precis și curat, de neobosit, de mulțumite și de conștiincioase de funcțiunile lor pe lume, ca și vena aceasta care-mi transmite mesagiul unei inimi „de bună calitate”, cum zicea Exupéry. „Nimic nu dovedește că condiția omului este de a fi util? * Nimic, decât el însuși, în cele mai parțiale și tainice din actele sale (dar sunt ele „ale sale? *)).

Revin: mi-am revăzut vena! Toate disperările, tot dorul meu pentru toți sunt aici? Toate nădejile mele pentru viitor sunt purtate de pulsațiile ei?

26 iunie

A opta, adică a rămâne cu ceea ce rezistă conștiinței morții: o dublă rezistență.

Viața: mișcarea, adică Misterul. Un om valorează prin ceea ce e mister într-însul; într-atâta atrage, într-atâta e iubit, într-atâta e tânăr. Asta înseamnă a *avea* ceva de comunicat, a *purta un mesaj*. Lipsa de mesagiu e moarte vie.

Moartea ucide misterul, îl anihilează.

*

Arta: depozitarea misterului, iar nu *expunerea* lui. Milița depozitează misterele, nu le expune. Mai precis: le exprimă, dar nu le expune. (Nici nu pot fi expuse, de altfel.)

*

Limbaș: plasticii nu știu să vorbească. E aici marca lor forță de a păstra taina lucrurilor. Un surâs, o privire, cum să le spui cu vorbe? Milița le spune cu planuri clintite.

*

Lucrurile ei sunt *netermine*. De-finite, dar ne-finite. Se mișcă, deci trăiesc; o altă „metodă”: *moveo ergo sum*.

Moliciuni în piatră: pisicile. Agrestul în piatră; zgârieturile ei au crescut ca vegetația, ca iederile și mușchiul peste pietre.

Portretele ei *știu*, ascultă, *aud*, gândesc.

Ea nu trebuie crezută pe cuvânt; ea convinge prin *prezență*.

6 octombrie

Fără îndoială că munca nu e condiția firească a omului, de vreme ce și Dumnezeu a postulat-o ca pe o pedeapsă. Dar mă gândesc la afirmația lui André Breton din *Nadja*: „Rien ne sert d'être vivant, *s* il faut qu'on travaille. L'événement don't chacun est en droit d'attendre la révélation du sens de sa propre vie, cet événement n'est pas au prix du travail”.

Iată de ce, pentru a fi tu însuși, trebuie să nu privești munca decât ca pe o osândă, ca pe un lucru detașat, cu ochi autocritic, pentru ca să nu ajungi să fii alterat, schimbat de ea, viciat în ceea ce ești tu.

Amorul rămâne, desigur, una din cele mai juste măsuri ale personalității pure, ne-alterate, așa cum e ea. Creștinismul, într-atâta cât caută în om miezul și esența lui proprie, îl sfătuia să nu muncească, să nu aibă grijă de pâinea cea de toate zilele „ca păsările cerului”. Și mă gândesc la Sidonia pe care am întâlnit-o și cu care îmi descopăr împreună „le sens de ma propre vie”, nu prin munca noastră – comună – ci tocmai prin răgazul, prin vacanța noastră, atunci când amândoi nu facem nimic.

Și mai mi-aduc aminte, plecând de aici, cât de rare și mizerabile în fond sunt amarurile care (se) nasc între „colegii” de muncă, între camarazii de breaslă. Bărbatul ca și femeia care muncesc laolaltă se simt reciproc degradați și urâți unul în fața altuia. Tocmai fiindcă nu sunt ei, sau fiindcă n-au știut să fie ei înșiși, osebit de munca pe care o fac.

*

Aseară am văzut *Strigoii* de Ibsen.

Două afirmații țin minte pentru felul cum erau formulate: „Să nu-ți bați joc de ideal, fiindcă se răzbună cumplit!” și: „În locul bucuriei din viață, n-a întâlnit decât plăceri”.

Îmi dădeam seama cât de puțin pricepe publicul din sală adâncimea acestor afirmații, cum se oprește el la suprafață, la ceea ce e mai facil. Când Pastorul Manders spune, dezvelindu-și toată slăbiciunea lui omenească: „Și eu, cum îmi voi mai ține predica de mâine!?!...” lumea, în loc să-l plângă, pufnește în râs.

23 noiembrie

Citesc în Chesterton un lucru care-mi dă de gândit fiindcă e al meu, cum poate fi al oricărui intelectual și scriitor de azi: „una din miile de obiecții ce pot fi făcute orgoliului este cu precizie aceea că conștiința de sine împiedică omul la revelația de sine” („la conscience de soi-même empêche nécessairement la révélation de soi-même”). Și deodată Chesterton pe care-l iubesc, îl admir și pe care, în secret, mi l-am propus model, îmi apare altfel: trist și sărac. Fiindcă el avea conștiința de sine-însuși, deci își condamnase revelațiile „de șoimême”.

Și mă gândesc și la mine care nu știu cât de mult sunt orgolios, dar care știu că îmi paraliziez atâtea lucruri printr-o exagerată conștiință „de sine”, atâtea lucruri care ar putea fi tot atâtea bucurii.

1 De aceea aș vrea să nu mai scriu, ceea ce însă nu se poate. Și mă gândesc atunci că și Chesterton – care trebuie să fi avut aceleași întrebări despre el însuși – a găsit singurul răspuns în necesitatea omului de a se revela sieși, de a avea o credință. Credința e ceva inconștient, sau subconștient, ea e însă în orice caz o forță care e mai presus de orgoliu, care îngenunche orgoliul, care ne suspendă această îngrozitoare, tiranică și aridă conștiință asupra noastră înșine. Îngăduindu-ne astfel propriile noastre revelații.

Trebuie să fiu destul de tare în credința mea ca să nu devin orgolios că o am.

Și trebuie să nu-mi mai gândesc „revelațiile. Prea sunt conștient de tot ceea ce spun, de tot ce mă bucură și mă întristează, prea îmi dau seama de totul, pentru ca să-mi mai rămâie ceva care să mă domine, să mă posede. Sunt prea egocentric, vecin unei sterilități care nu mai seamănă a viață. Un om întreg – cu bucurii și tristeți omenești – e un cm care crede. Nu un sceptic lucid.

1944

17 februarie

În primăvara lui 1871, la Charleville, Rimbaud scria:

„Les Allemands nous sont bien inférieurs, car plus un peuple est vaniteux, plus il approche de la décadence. L'histoire le prouve. Du moment qu'une nation veut conquérir, sortir de chez elle pour en dominer d'autres, elle marche au suicide. Les Allemands nous sont inférieurs à cause de leur victoire qui les abrutit.

Notre chauvinisme a reçu un coup don't il ne se relèvera pas. Tant mieux! La défaite nous libère de préjugés stupides. La défaite nous transforme et nous sauve.

Quand aux Allemands.

Oui, ils paieront cher leur victoires... Obligés de se maintenir, en face de l'Europe envieuse et inquiète, qui leur préparera des coups de Jamar, els

en ont pour cinquante ans à être cravaches!... Je vois d'ici l'administration de fier et de folie qui va encasemer la société allemande, la pensée allemande... et tout cela pour être écrasés à la fin par quelque coalition!... Și encore ils s'en tenaient à être les plus forts!... Mains non: ils nous prennent deux provinces; ils veulent étendre la teinte plate qui marque leur pays sur une carte! afin d'être bien sûrs qu'on ne reviendra un jour leur tomber dessus!... Les idiots!...u

Citatul e din cartea lui Ernest Delahaye: *Rimbaud*. Și când mă gândesc că sunt atâția care pretind că poeții n-au ce căuta în politică!

5 aprilie

Azi, Ion Antonescu a pierdut ultima dată nu și singura posibilitate de-a deveni cât de cât popular și de-a-și bizui guvernarea nu numai pe armată, dar pe toată populația Capitalei (și a țării).

În loc să scrie în proclamația lui, formula evazivă (pentru nemți), dar foarte precisă (pentru români): „Dacă veți fi uniți în jurul meu, aceste bombardamente vor înceta! *”, el a scris unicul lucru pe care l-a putut elabora, – „Vă cer iertare! *” – acea implorare detestabilă, de damă abandonată, cum i-a spus Sidonia.

*

Democrația burgheză mi-a apărut azi în toată strălucirea ei, când mi-am dat seama că toate țările vasale sau prietene lui Hitler sunt conduse de generali, de popi și de profesori: France, Salazar, Pétain, Horthy, Medici, Filov, An tonest II Hacha, Tisso, Linkomiess și Mannerheim.

Toți aceștia nu au o educație politică, în singurul sens adevărat, adică parlamentar. Dezbaterile pe care ei le-au condus și le-au înfruntat, n-au fost niciodată libere cu adevărat, ci întotdeauna s-au desfășurat sub *iluzia* libertății: comuniuni de ostași sau de studenți. De aceea guvernarile lor nu sunt decât iluzorii. Ei nu guvernează țări, nații și popoare, – ci cazărmi, internate și orfeline. (De altfel, carcera lor e lagărul de concentrare.)

Stalin însuși, deși într-o țară lipsită până acum de caracterul militarist, deși de formație teologică și revoluționară, cum a simțit nevoia de-a fi în unison cu Europa, s-a înveșmântat cu formula de „mareșal. Aceasta, fiindcă școala de șef terorist se aseamănă cu aceea de șef de divizie sau de școală secundară, și fiindcă de peste 25 de ani, în URSS nu există parlament. Și tocmai de aceea el va câștiga în Europa: fiindcă el vine în Europa pe limba pe care ea o cunoaște de unsprezece ani, dar îi aduce și o limbă uitată de tot atâția: colaborare cu marile cietatea germană, gândirea germană... și toate astea, pentru ca să fie zdrobiți până la urmă de o coaliție oarecare! Și dacă măcar s-ar fi mulțumit să fie ei cei mai tari!... Dar nu: ei ne iau două provincii: vor să-ntindă nuanța uniformă care marchează țara lor pe-o* hartă, ca să fie siguri că n-o să li se cadă în ceafă într-o bună zi!... Idioții!”

democrații burgheze, anglo-americane, ai căror șefi – Churchill și Roosevelt – au crescut și guvernează neîntrerupt prin dezbaterile parlamentară, singura instituție tradițională de la Solon până astăzi.

Abia după aceea, „lumea veche” va cunoaște noul parlament – sovietul

- care, nici el nu e decât o continuare evoluată a forului antic.

20 aprilie

Nu știu cum e în întregime, dar am citit ultimele rânduri din ultima carte a lui André Gide: *Interviuri imagine*.

E o tristețe să vezi unde poate ajunge un mare scriitor: la formula atât de desuetă, atât de goală de sens, de neputincioasă, a „revoluției cuvintelor”, pe care-au experimentat-o cu succes și au depășit-o, de treizeci de ani, dadaștii!

În ce mă privește, am de ce să mă felicit. Acum zece ani, când mai toți prietenii mei (Puiu, Zola, Edi, Mișu), când toată cultura românească tânără leșina după Gide, de care eu nu auzisem decât foarte vag, m-am apucat să-l citesc și, până la urmă, a trebuit să recunosc că nu-mi place. Eram cam stânjenit s-o spun deschis, dar n-am putut-o tăinui. Și când a trebuit să-l critic, am făcut-o cu toată hotărârea și în toată sinceritatea. Trebuie să mă încred și în intuițiile mele; mai bine-zis, în probitatea mea față de mine.

În sfârșit, o altă concluzie, de ordin general, după această ultimă manifestare a lui Gide: timpul nostru e mare, este într-adevăr un sfârșit și-un început de ev istoric, fiindcă el ne pune la toate încercările, dar și la toate renunțările. E o epocă de purgatoriu, de cernere a oamenilor. În măsura în care vom fi capabili să renunțăm la aceste vechi (și false, în fond) vestigii de cultură, noi vom fi curați și pregătiți pentru o lume și o viață nouă.

23 aprilie

Am recitat azi câteva poeme de Maiakovski și mi-am dat seama de inferioritatea mea față de el; e una funciară, fiziologică: sunt scund. Privirea mea asupra lucrurilor pleacă de jos în sus, eu trebuie să mă supun faptelor spre a le domina, iar nu să le domin supunându-mi-le, silindu-le chiar. Eu negociez și mă icnesc cu viața, pe când Maiakovski o tratează de sus; atitudinea lui față de viață e „un fait accompli”. Dacă ea nu convine vieții, cu atât mai rău pentru viață, căci Maiakovski o va domina. Ca și pe iubita lui care l-a părăsit, dar pe care el n-a înlocuit-o. Eu n-am avut nici forța de resemnare a ascetului, nici disperarea sinuciderii, ca Maiakovski. Eu am tratat cu viața și m-am împăcat cu ea. Eu sunt mai „politic” decât Maiakovski, ceea ce ar putea însemna: mai puțin sincer.

Dar mă-ntreb dacă nu e asta chiar condiția lumii și a istoriei mele. Fiindcă eu sunt născut cu optsprezece ani mai târziu decât Maiakovski, iar comunismul vine la noi altfel decât a venit la el: mai puțin direct și zgrunțuros, mai puțin feroce, mai atenuat în formele lui. Ceea ce înseamnă că aș fi nesincer dacă aș scrie și aș trăi după modelul maiakovskian, atunci când el a știut să fie sincer cu el și să oglindească fidel lumea și epoca *lui*, nu pe a mea; eu îmi fac viața și opera pe măsura mea și a istoriei noastre românești, *contemporane*.

Vreau să fiu un mare poet. Ar fi bine să fiu un mare poet european. Aș dori mult lucrul ăsta, pentru o reabilitare a României mele. Dar pentru

valoarea însăși a poeziei mele, eu trebuie să fiu în primul rând sincer, adică în acord cu această țară, pe măsura ei. Maiakovski e pe măsura revoluției Rusiei; îmi doresc și mă voi lupta să fiu pe aceea de azi sau de mâine a României...

*

Sidonia mi-e un real noroc, un sprijin și o camaradă. Ea nu e o trădare a mea, nici minciună a mea față de viața, câtă vreme îmi este atât de necesară și îmi dă chiar accesul la viață. Aș fi trișat cu viața și cu mine însumi dacă mă încăpățânam în asceză.

În fond, e tot o chestiune de măsură. Când a vrut să-și depășească limitele, Maiakovski s-a omorât. Fiindcă nici el, cât era de înalt, nu putea trece mai sus de creștetul lui.

*

M-a impresionat o stranie coincidență: Maiakovski, care e pentru lumea nouă cam ceea ce acum o sută de ani a fost Whitman pentru lumea lui, a murit la 37 de ani, adică exact la vârsta când Whitman anunța: „Încep aceste cântece acum, la treizeci și șapte de ani, în plină tinerețe, și cred că nu mă voi opri până la moarte”.

(Observ că am citit și însemnat despre Maiakovski tocmai la nouă zile după împlinirea a 14 ani de la moartea lui, care-a fost la 14 aprilie 1930).

27 aprilie

Știu: e mai ușor să privești înapoi decât înainte.

18 august

N-am să vă arăt niciodată inima mea.

Oricât mi-ați cere-o, oricât m-ați pândi.

N-am să vă arăt niciodată inima mea decât prin ce fac, prin ce sunt.

Și asta – știți bine – e destul

Asta e totul, aici, pe pământ, fiindcă un om nu poate arăta decât ce e al lui.

Fiindcă nu poți fi întreg decât prin ceea ce tu însuți ești (cu toate măruntaiele, cu tot sângele și inima ta)

Și tot ce fac, tot ce spun, tot ce v-arăt de la mine, din creștet până-n tălpi, e al meu de la un capăt la altul.

Și de-aceea niciodată n-am să vă arăt inima mea dacă prin alte lucruri nu știe să se arate ea singură pe ea.

Și dacă vă pare săracă, pustie, amară, dacă tot ce fac e sterp, e fără preț atunci – răspundeți! – la ce vă folosește inima mea, de se veștejește?

La ce vreți să vedeți ceea ce știu bine că nu trebuie arătat afară din mine?

La ce (vreți) să umblați prin colțuri întunecoase la ce (vreți) să siliți nașterile dureroase.

La ce (vreți) să culegeți fructele verzi, nezămoase.

Când totul se arată, la timpul lui, întreg cu sau fără voia noastră?

De aceea n-am să vă arăt niciodată inima mea Dincolo de ce vrea și de

ce poate ea;

Dacă mi-o cereți întreagă, vie, crudă, plină de sânge, încă palpitând.

Atunci v-o dau, desigur, orișicând.

Nu-i nicio greutate să mi-o smulg din piept și s-o arunc întreagă, informă, pe masa unde mii de ochi o vor privi, dar mă tem că nu veți înțelege mare lucru:

E o inimă ca oricare alta, cu auricule și ventricule, cu artere și vene, cu sânge și mușchi.

O inimă când slabă, când puternică, aci năvalnică dogoritoare, aci speriată, șovăitoare.

O inimă ca o pasăre dragă care se izbește de gratiile coliviei să le spargă

Sau carese-nchârcește în fund, pe un gât

Așteptând să-i iasă cântecul cel mai aprins din gât

Când simțiți de aceea că se strânge în colivia ei de oase, de carne și de sânge, dacă vi se pare că se zbate și că plânge, degeaba o pândiți, degeaba mi-o cereți, n-am să v-o arăt niciodată decât atunci când ea singură se-arată

Când vă vorbește liberă, înălțat

Cum cântă în văzduhuri pasărea nesugrumată.

Poate că, uneori, să fie bolnavă, muiată-n cețuri sure, de otravă, sau ca o domnișoară, mică și lingavă, poate că uneori inima mea să se zbată fără să știe ce vrea și tocmai de-aceea nu mi-e îngăduit să mă las dus de toanele ei ca ale unei păsăruici

(de-aia credeți voi că sunt eu și cânt aici?)

Ea poate să se zbată, să se frângă în zece, dacă vrea să se-aiurească și să plângă.

Nicio lacrimă nu veți vedea pe obrazul meu.

Nicio îndoială în vorbele mele.

Nicio rătăcire, nicio nesupunere.

Eu știu că vă sunt dator pe viață și pe moarte și nu-mi las inima cum vrea să se poarte, mai bine calc peste ea și-o azvârlu-n apele moarte!

Niciodată n-o să vedeți inima mea dacă faptele ei nu sunt destul de transparente, dacă nu-i sunt cântecele destul de limpezi pentru ca să o vedeți înălțându-se printre ele ca o ciocârlie în lumină, ca aburul dimineții peste pălăria zilei, senină.

Nu, nu voi face nimic ca să v-o arăt, mică și chinuită, gânditoare, inima mea trebuie să vorbească sus și tare înălțată în nămiaza zilei, în soare, drept și categoric ca de sărbătoare, obișnuit și simplu ca orișicare

Inima mea n-o s-o vedeți decât prin ceea ce sunt, prin ceea ce fac; poate că uneori o bănuți, o pândiți când vedeți că tac dar toate astea - vă asigur! - n-au nicio importanță

Când tace inima mea e o corabie ancorată solid la Buna Speranță.

Nu trebuie să vă neliniștiți.

Nu trebuie să mă bănuți.

Nu trebuie inutil să mă pândiți.

Inima mea n-o s-o vedeți decât așa cum se vede soarele-n dimineți prin

lumina pe care o trimite, dar pe care nu-l puteți privi în față
Fiindcă vă dau lacrimile, vă arde pleoapele, vă obosește.
Nu, nu-mi priviți inima, ci gura care vă vorbește!
Fiindcă niciun cuvânt n-am să vă spun niciodată care să nu fi pornit
din inima mea integrală, toată.
Nu mă bănuți, nu mă pândiți
Și când vedeți că tac, treceți mai departe
N-aveți grijă de singurătățile mele, de spaime, de moarte!
Și dacă urâtul își face cuib undeva în vreun colț din inima mea, dacă
uneori neliniști și spaime mi-o viermuiesc rozându-i vreun colț întunecat, ca
o bubă, ca o tăietură ce tot nu s-a vindecat.
Ei bine, n-aveți grijă! ce vă pasă?
Inima mea rămâne acasă.
Nicio vorbă necugetată din ea n-o să iasă.
Și dacă inima mea va cădea doborâtă N-o să vă spun niciodată c-au
omorât-o viermii cei albi ai neliniștii, cancerul spaimei, putregaiul îndoielii
(voi știți bine, prieteni, că asemenea lucruri sunt ale noastre, ale
fiecăruia, sunt afacerea noastră poate strict personală)
Și dacă n-o să fiu în stare să-mi strâng în tăceri inima bolnavă, dacă n-
o să pot opri cu mâna mea sângele din colțul rănit, dacă o să simt cum totul
se apropie de sfârșit.
Ei, bine, atunci voi găsi încă în inima mea Singurul cuvânt pe care să
vi-l spun, cel de trebuință.
Și ca soldatul de la Marathon căzând am să vă strig o singură vorbă
din inima mea: biruință!
Iar când va fi în pământ inima mea, mică și moartă, când nici să cânte,
nici să plângă n-o mai putea
Atunci, din adâncul ei, la nimeni arătat, va crește, de-acolo, de unde
viermii mai întâi din viață, au săpal, din colțul acela, cel mai dintâi putrezit,
din colțul de spaime și neliniști viermuit.
Mult mai târziu veți vedea
Cum crește o floare din inima mea, din pământul ei, plin de
amărăciune, va crește floarea înaltă și dulce a faptelor bune.
(va fi ultimul cuvânt pe care-l va mai spune ca un mesagiu și-ndemn de
dincolo de lume)
Inima mea pe care n-am să v-o arăt niciodată
Fiindcă trebuie (și poate!) vorbi ea însăși prin fiecare faptă.

4 decembrie

Printre lucrurile hotărâtoare pe care le-ar fi adus pentru mine
încetarea războiului și alianța cu Rusia, erau – evident – și știrile despre
Loti. Le-am primit și am fost, pe rând, emoționat, indiferent și numai
interesat până la urmă. Am fost emoționat când am auzit că Loti se află la
Tașkent, în Kazahstan. M-am gândit – mi se pare că Vlasiu (sau Neamțu?)
mi-a spus chiar, exclamând admirativ, ceea ce eu gândeam – că Edi i-a oferit
lui Loti o călătorie pe care eu nu i-am putut-o da; îl invidiam. Tașkentul

devenise pentru mine un fel de Meccă unde mă gândeam că trebuie să ajung cândva, ca trimis al României, ca reporter, mă rog, într-un fel oficial, ca să mă răzbun pe Edi și pe Loti, ca să le arăt că eu n-am rămas mai prejos.

Dar curând după asta, am auzit că se întorc la Cernăuți. Atunci, magia Tașkentului s-a dus. Pe urmă, am aflat prin

Perahim că drumul lor până la Tașkent și șederea acolo au fost forțate și pline de lipsuri, de chinuri, de boli vecine cu moartea, – și am fost mișcat compătimindu-i.

Întoarcerea lor la Cernăuți m-a lăsat indiferent. Nu mai era nimic extraordinar. Rămâne doar simpatia și regretul foarte amical și sincer pentru Loti și Edi că au avut atâta de suferit. Dar e simpatia pentru niște cunoscuți, nu dorul pentru o iubită și invidia împotriva unui adversar. Astăzi, dacă Loti ar veni în țară, n-aș simți pentru ea mai mult interes decât pentru Perahim. Adică, un interes de aceeași natură: amical și informativ.

*

Ieri, trecând cu Sidonia prin Piața palatului regal, neterminat, în reparație de pe urma bombardamentelor nemțești, mă gândeam că acest palat ilustrează cel mai bine condiția României: e neterminat, pe șantier, ca și țara însăși. Aceeași tinerețe, același efort de a-și da un stil și o întemeiere pe care și le caută (și nu le mai găsește) de ani de zile.

Caracterul de lucru neisprăvit al întregii Români.

*

Bauh mi-a făcut azi o fotografie care mă-ncântă, fiindcă e foarte realistă: e portretul meu, foarte apropiat de adevăr, al meu la 33 de ani. Mă uit la fotografie și mă uit în oglindă comparându-mă. Remarc oasele frunții mai accentuate sub părul vizibil rărit. Și-mi spun: scheletul din mine începe să se afirme. Așa își descoperă moartea înaintarea în noi.

*

De câteva zile mă preocupă atingerea unei trepte: a scriitorului mare. Ce înseamnă a fi mare scriitor? A fi extraordinar? Nu. A fi simplu. Și-mi dau seama că un scriitor mare e unul care spune lucruri adânci cu un stil foarte simplu, foarte firesc, aproape anonim. Știam de mult lucrul ăsta, dar îl știam numai teoretic. Acuma, încep să-l pricep pe pielea mea. E vorba să ajung să pot formula lucrurile pe care le gândesc adânc, cu o simplitate care să nu trădeze efortul căutării. Să-l sugereze, da. Dar să nu-l prezinte manifest, ca pe o mare descoperire. Să fie personal nu atâta felul cum e spus un lucru, cât felul cum a fost gândit. Să ajung la un rezultat demn de a fi înfățișat și acest rezultat să fie interesant prin el însuși, – dar nu prin felul cum am ajuns la el.

Voi căuta, deci să scriu de acum înainte bizuindu-mă pe fapte, pe constatări precise, clare, aproape impersonale.

Mă gândesc la piesa viitoare pe care vreau s-o scriu. Trebuie să folosesc în ea toate „comunicările” de pe front, toate acele lucruri extraordinare care n-au fost publicate în niciun reportaj de război, tocmai fiindcă extraordinarul lor era socotit, de cei care le-au trăit, drept un accident oarecare, ca o sută altele.

*

Am văzut astăzi, la Magdalena Rădulescu, un album cu reproduceri din Pallady. Sunt lucruri într-adevăr remarcabile, de mare artist, la care a ajuns Pallady. Aceeași simplitate, aceeași discreție în exprimarea grafică și plastică. Dar sub linia aproape impersonală, se ascunde o forță și o senzualitate stăpânită, o violență disimulată, camuflată... Cu atât mai bogată iese pictura din această încătușare. Să simți că un lucru zvâcnește dar nu debordează, iată ce mi se pare că înseamnă să te exprimi fericit.

Apoi, îmi dădeam seama de proporțiile lui Pallady: e mare, dar e *mare pe lucruri mici*. Nu pe o temă dată, de mare amploare: pe o furtună sau pe un peisaj cuprinzător, pe grupuri de oameni în mișcare, pe portrete de eroi sau de artiști mari. Ci pe lucruri domestice, pe naturi moarte de interior, pe portrete de cucoane, pe un peisaj limitat la un pom, o casă-două, un colț de stradă sau de grădină. Epicul lipsește. Și grandoarea mă tem că e tot în epic. Acea grandoare simplă, conținută, strânsă, ca într-un gest, ca într-o istorisire anonimă, ca într-un fapt divers.

*

De la Pallady, gândul m-a dus la toată plastica noastră. E, hotărât, mai reprezentativă și mai bogată pictura noastră decât literatura. Avem mai mulți pictori reprezentativi și valabili pe scară universală, decât scriitori. Explicația vine din același lucru, și la unii și la alții: pregătirea, instrucțiunea. E mai lesnicios pentru un pictor să se instruiască, să acumuleze rezultatele și știința predecesorilor lui, decât pentru un scriitor. Fiindcă un muzeu se cercetează mai direct, se oferă mai de-a dreptul decât o bibliotecă. Un pictor *învață* mai ușor limbajul plasticii decât un literat pe cel al poeziei sau prozei. De aceea, din lipsa acestei pregătiri (câți scriitori pot spune că au citit și asimilat ce le convine din cărțile deda Bibliothèque Nationale, așa cum un pictor poate spune că a văzut și înțeles mai toate tablourile care-l interesează la Luvru?) rezultă și numeroasele opere literare inutile. Inutile, fiindcă nu spun nimic în plus față de cărțile dinaintea lor. Pe când pictorii, odată trecuți prin câteva mari muzee și colecții, au putut învăța cât de cât cum să-și diferențieze sensibilitatea și să-și precizeze limbajul. Dacă mai și citesc, atunci câmpul lor vizual, ca și posibilitățile lor de exprimare sporesc mai mult decât ale scriitorilor.

*

Acuma, citesc a doua carte a lui Henri Fauconnier: *Visions*. Din lectura ei mi-am dat seama de ceea ce constituie darul unui mare scriitor. El spune lucrurile scremut, prea scremut și prea inteligent, ca să fie mare. E însă foarte ager și foarte talentat; iată, de pildă, acest pasaj despre femei, despre căsătorie: „Les femmes’s installent facilement dans le mariage. Mais la plupart ne tardent pas a donner des signes d’inquiétude. Il y a de quoi. Ce n’est pas une petite affaire que de posséder un homme... Tout un homme, son présent, son passé, son avenir, ses sentiments, ses pensées les plus intimes. Le posséder, c’est à dire le déposséder de tout, et remplir le vide.

Iată un lucru care mi se pare foarte adânc gândit, dar foarte complicat exprimat. E drept, că și foarte comprimat. Mă gândesc chiar la o piesă de

teatru care s-ar putea scrie pe această singură idee.

*

Dar scrisul ăsta simplu, comun, ar fi o revoluție în literatura noastră. Bineînțeles, dacă va închide într-însul ideile noi și adânci, problemele pe care descoperirile moderne și viața din zilele noastre le pun.

Astfel, una din cele mai frumoase poezii ale mele este cea despre Stalin, apărută în „Orizont. Poezia asta n-a plăcut deloc, multora. Și nu le-a plăcut tocmai fiindcă e simplă în aparență, foarte directă și nepretențioasă, traducând aproape *adlitteram* un sentiment de încredere față de conducătorul sovietic. Înseamnă că am de a face cu niște cititori care nu deslușesc punctul meu de vedere estetic, sau că poezia mea n-a reușit să-l facă deslușibil?

1945

9 ianuarie

Traducând din *L'Espoir* de Malraux, mă surprind că nu rețiu prea multe scene din zilele de teroare ale bombardamentelor asupra Bucureștilor, dezlănțuite anul trecut.

Doar acel trio mi-a rămas de neuitat, când la o alarmă pe bulevardul Jianu, am văzut o femeie cu un bărbat care ducea în cârcă pe un altul, invalid de război, olog, cu proteze. Femeia îi ducea cârjile – și tustrei fugeau năuci, sub teroarea sirenelor, pe bulevardul alb, încins de soare, sub cerul prea senin.

Mai mi-amintesc de o femeie care fugea din oraș, odată cu toate convoaiele nocturne de oameni, cu plăpumi și pături, refugiindu-se să doarmă-n pădure, la Băneasa; femeia ducea o ciorbă de fasole într-un borcan de sticlă.

Și, în fine, rețiu mărturia unei curve din Brezoianu, care a stat în tot timpul bombardamentelor la ea acasă, într-o odaie la etajul VI, fiindcă nu-l putea lăsa singur pe fratele ei, olog din război, așa că nu putea coborî scările. Evident, nu i-au bombardat casa.

11 iulie, Căineni

Reiau jurnalul ăsta cu nădejdea să nu-l mai întrerup curând. Până să-l reîncep, am vrut să încerc un roman. Dar nu mă pot convinge pentru literatură; nici starea mea psihică nu mi-o prea îngăduie. Romanul e un lucru care „se face”, de zidește, se construiește, se urmărește ca o operă, ca o clădire, ca o viață: consecvent, zi de zi, credincios, cu temei. Și eu nu mai cunosc demult asemenea disciplină. Nu mai știu nici consecvența, nici organizarea lucrurilor, nici credința în ele.

Și mai cu seamă în scris. În completa rutină și dezagregare în care mă aflu, singurul ax temeinic, singura mea „credință” dacă se poate numi așa, este că literatura și scrisul nu valorează nimic față de viață. Sunt conștient totuși că acest nihilism anti-literar se datorează, mai bine de jumătate, mizeriei morale a gazetăriei pe care-o fac la „România Liberă”.

Mă urmărește o întâmplare semnificativă de la Râmnicu-Vâlcea. În cârciuma lui Zmeureanu, unde mâneam de obicei seara, vedeam mesele acoperite numai cu foi din „Scânteia”, întâi, am crezut că ziarul e foarte răspândit. Până când, exasperat că văd același ziar acoperind mesele în fiecare zi, o-ntreb pe mama lui Zmeureanu, într-o seară: „Ziarele astea le cumpărați de la chioșc?”

— Da, la kilogram...

— Dar „România Liberă” nu se vinde și ea la kilogram?

Și biata femeie, care habar n-avea de activitatea mea de presă, îmi răspunde bucuroasă că-mi poate da o veste, atât de favorabilă după părerea ei, că ziarul de care-ntrebasem eu are căutare:

— Ba-a-a-a! Să vi - i-i-i-nde, cum să nu!

Și pe urmă să mai ai tragere de inimă la scris! Să-ți mai placă gazetăria pe care-o faci!

Și-mi aduc aminte în schimb, lucruri mult mai reconfortante: „Ecoul”, de pildă, se mai găsește și azi în casele oamenilor care-i citesc și-i recitesc pagina a doua. Treaba mea de acolo a fost cea mai bună din toată activitatea mea de gazetar.

Și ca să reviu la ce-mi spuneam adineauri: nu scrisul mi-e indezirabil, doar scrisul acesta prost dirijat stupid și analfabet.

De fapt, criza mea etică - că trăiesc și o asemenea criză - nu e doar etică, e și politică. Încerc să-mi dau seama: niciodată până la hitlerism n-a fost mai dependentă viața psihică de situația și jocul politic; sau, mai bine spus, niciodată n-a fost atât de evidentă dependența psihologiei de politic. Și totuși, meritul unui bun regim politic este să facă nesimțită tocmai această dependență.

Dar cu asta mă-ntorc chiar la mine. N-am fost eu și n-am continuat să fiu până mai ieri apologetul artei înfeudate politicii? Am crezut și mi-a plăcut să cred că politica poate atinge culmi omenești - și o cred încă. Cred încă într-o politică inteligentă care să-și facă un punct de program din a păstra (dacă nu poate s-o și sporească) „valoarea omului”. Termen vag și pretențios, el are totuși un înțeles precis: de-ar fi numai interdicția sau excluderea din legile țării a pedepsei cu moartea, și încă ne-am apropiat în mod concret de premisele unei asemenea politici.

De aceea antifascismul poate fi salutar, în măsura în care el luptă împotriva concepției hitleriste de disprețuire a omului, de asasinare a adversarului politic. Dar, oare, numai în măsura în care i se opune, antifascismul este și o etică față de politica fascismului?

Asta e prima mea întrebare.

Îmi dau totuși seama că fascismul și hitlerismul - ca practici politice - sunt desăvârșirea la maximum a *tehnicii* politice. Și întrucât o privim separat, în sine, ca pe o tehnică de luare și de păstrare a puterii și nu ca pe una de a păstra valorile omenești, politica permite și practica asasinatului.

Superioritatea comunismului - superioritatea lui etică

— Stă în aceea că repudiază atentatul ca tehnică politică. Dar ceea ce aștept încă de la el, este să repudieze chiar legislația pedepsei capitale.

Comunismul trebuie să devină o teologie creștină – cum și este în principiu – în care dreptul de a lua viața oamenilor să fie exclusiv al lui Dumnezeu; altfel, rămâne doar o excelentă practică de luare și menținere a puterii, – ceea ce începe să intereseze mai puțin masele.

Mă simt dator să-mi clarific mie însumi aceste lucruri, fiindcă de clarificarea lor atârână și poziția mea publică, dacă mai aspir cumva la ea.

Și mi se pare chiar că dacă vreau să renunț la această activitate scriitoricească în care m-am angajat atâta de zece ani încoace, – asta sentâmplă mai ales din pricină că nu stăpânesc cu destulă încredere și convingere înțelesul lucrurilor politice așa cum se petrec ele astăzi.

Și ajung cu asta chiar la sentimentul cel mai intim, cel mai profund afectiv pe care mi l-am surprins în ultima vreme și împotriva căruia am încercat să lupt fără prea mare izbândă: este vorba de discrepanța, inerentă dacă nu și fatală, dintre principiul democrației comuniste și aplicarea ei. Dintre o ideologie și niște oameni care-o reprezintă. Este veche această discrepanță – și-i e din cale-afară de ușor unui intelectual, oricărui, să o observe și să se situeze împotriva practicei și *pentru* ideologie. Troțki n-a făcut altfel; nici Gide; nici Panait Istrati; nici André Breton când scria: „le vent de crétinsation qui soufflé d'URSS”.

Și cu toate astea, ce-a rămas din toți ereticii bisericii, de la Arius până la Manes? Cum de n-au izbutit intelectualii să observe, dacă nu să-și și explice, această discrepanță permanentă, acest recurs neîntrerupt și ineficace al intelectualului la etică, în fața aplicării principiului politic? Și trebuie să cercetez bine. În timp ce scriu, simt cât de amețitoare este problema asta, tocmai fiindcă – după vorbele lui Bergami

— Pentru mine ea nu e o problemă, ci o întrebare. Eu îmi joc aici poate chiar viața mea întreagă, – poate, și cea trecută, și, mai sigur, cea viitoare.

Am să încerc să procedez metodic, dacă metoda carteziană poate fi încă aplicată cu succes, acuma când dispunem (câți dispunem!) de dialectică.

Așadar, discrepanța (sau divorțul, sau diferența, sau doar tensiunea) între practica politică și ideologie este un dat firesc. Ceea ce observ în primul rând, însă, este că această discrepanță e mult mai adâncă între masele românești și guvern. Masa aștepta altceva, *cu totul altceva* de la guvernul Frontului Național Democratic, de la 6 Martie. Și odată cu prima dezamăgire, s-au pus premisele unui divorț fără seamăn încă în România, între aspirațiile mulțimii și înfăptuirile guvernului.

Totuși, în fond, guvernul acesta a realizat câteva lucruri pozitive: reforma agrară, retrocedarea și reinstalarea stăpânirii românești în Ardeal, câteva mici – e drept – dar reale acorduri economice cu URSS, o relativă pacificare a spiritelor, urcarea salariilor (nu în același ritm dar sensibilă, totuși, față de prețuri), achitarea unei bune părți din datoriile de război (între care și judecarea, condamnarea și neexecutarea criminalilor de război), iar pe plan gospodăresc, legea chiriilor și organizarea cel puțin a doua ministere (Justiția și Armata) într-un spirit nou, și *practic* nou, eficace. Ieri, îmi spunea un magistrat din Slatina, fiul proprietarului meu, vechi

liberal, că „niciodată Justiția n-a avut ministru mai bun!”

Care sunt însă lipsurile și greșelile acestui guvern? Le-aș împărți în două: principiale și practice.

Principal: a lucrat și continuă să lucreze pe sisteme și șabloane dictatoriale. E de la sine înțeles, și cât se poate de dialectic, că dintre două forțe care se încaieră, învingătoarea o cuprinde și-și apropie ceva din zestrea celei învinse. Era firesc și inevitabil ca stânga să ia de la fasciști o seamă de lucruri, de la tactica militară până la ridicolele metode de cenzură a zvonurilor. Dar acest lucru implica păstrarea unui personal adecvat acestor sisteme, bineînțeles în măsura în care sistemele politice fasciste nu erau chiar ele furate (sau, dialectic: împrumutate) de la stânga. Că-n cazul ăsta, avem de-a face cu o *restitutio in integrum*.

Epurarea personalului fascizant din resorturile tehnic-administrative sau industriale, economice și culturale, a făcut ca aparatul – splendida aparată fascistă, moștenită ca tehnică – să funcționeze atât de prost, încât își dovedește numai caducitatea și nu calitățile de organizare. E destul de paradoxal: masele și intelectualii care judecă un regim politic, exclusiv sau aproape exclusiv, din unghiul de vedere etic, fac astăzi proces guvernului tocmai pentru că a aplicat cu mare severitate această concepție etică, epurând necruțător specialiștii. Iar dacă masa nu judecă după aparențe, intelectualul e ținut să judece după principii. Principiul etic a fost salvat de acest guvern, – asta e singur. Totuși, e vina lui dacă rămân discrepanțe atât de vizibile între moștenirea tehnicii dictatoriale (asimilarea comuniștilor cu legionarii e doar unul din simptome și nu cel mai evident) și aplicarea ei de către oameni care nu se pricep s-o mânuiască, pentru simplul motiv că ei nu sunt în măsură, n-au nici chemarea, nici tradiția, nici aptitudinea să mânuiască o tehnică dictatorială.

Așadar, principal, guvernul FND-ului avea de plecat de la o metodă strict democratică – bineînțeles, în limitele posibile: presa liberă, discuția liberă, târgul liber, – și în general de la acea concepție de libertate și democrație curat mic-burgheză a României din anii 1926 – 1930.

Turnând în aceste tipare principiale de conducere un material uman nou, purificat, înflăcărat de pasiunea justiției și a libertății, ar fi realizat o masă politică activă, cu inițiative și atitudini proprii, sugerate, inventate, create de ea, din chiar practica democrației burgheze. (E inutil să mai spun că democrația burgheză, câtă vreme e democrație fără jandarm, nu duce decât la stânga.)

Ceea ce e trist în regimul de azi din România, e acest tineret progresist căruia nu i s-au dat nici mijloacele, nici prilejul de a progresa. El n-a dat nicio luptă de când e la putere, fiindcă i-a fost suprimat (mai bine zis: ilegalizat!) adversarul, odată cu dreptul la luptă. Dar puterea nu se exercită și mărirea ei nu se învață decât în opoziție cu un adversar fățiș, real, vădit. Să nu ni se spună acum poveștile propagandei, cu lupta împotriva inamicului din umbră, a fascismului, cu lupta de ridicare a producției etc. Toate astea nu mai sunt bune nici în presă, nici la radio.

Pentru ca masa românească să fie atrasă de partea stângii, pentru ca

ea să *opteze*, trebuia să-i fie dat prilejul să aibă între cine opta. La un match de box, de fotbal, sunt pe ring sau pe teren doi adversari care se-nfruntă; publicul e – în majoritatea lui și-n majoritatea cazurilor – cu cel mai tare. La noi, guvernul Groza a desființat ringul și a trimis echipa adversă la culcare. Tribuna n-o să adere niciodată, n-o să se pasioneze de exercițiile de antrenament la o singură poartă. Și nici jucătorii n-au să progreseze cine știe ce în felul ăsta.

Așadar, principial, guvernul Groza a greșit când a preluat zestrea fascismului ca tehnică de luptă politică. Căci fascismul italian și hitlerismul – ca și bolșevismul rusc – au biruit *printr-o practică parlamentară*, inexistentă la noi, de opt ani încoace. Ceea ce trebuia să ofere democrația românească de după 23 august, și cu atât mai vârtos de după 6 martie, maselor ei, cadrelor ei politice ca și întregii mulțimi a poporului, era prilejul acestor dezbateri, lupta aceasta democratică; guvernul avea să-și asume doar rolul de arbitru în această bătălie, și de gardian al ordinii. Mi se pare deosebit de concludentă setea de informații a rușilor despre felul cum s-a dus campania electorală în Anglia. Desigur că ei au să învețe mai repede ca noi adevărata practică a democrației, deși aveam și noi prilejul, odată cu ei, să ardem etapele și să nu zăbovim asupra lor.

*

Cu asta ajung iarăși la un punct de vedere personal; eu cred că hitlerismul și fascismul, întrucât s-au născut ca reacții antibolșevice, și-au îndeplinit un rol istoric și dialectic bine definit: ele au continuat dictatura proletariatului (într-un sens invers, desigur), dar cu mijloace practice foarte apropiate. Ele au promovat și au trecut omenirea prin etapa dictaturii politice și ideologice; nu mă interesează *voit* în această judecată scopurile cărora serveau. Mă opresc doar la educația politică a maselor, la călirea lor practică, în disciplină, sentimente colectiviste, efort de unificare a voințelor, metode de propagandă, limitare a spiritului critic și – cu un cuvânt – organizare a pasiunilor cărora li se dă un sens politic. Această etapă* necesară prin însăși dialectica psihologiei omenești, a fost începută în Rusia și continuată în restul Europei pentru alte țeluri; * procesul psihologic, însă, s-a desfășurat la fel și într-o parte și-ntr-alta.

Azi, e vorba de democrație. Și Stalin știe bine lucrul ăsta. Afirmția lui că Velico-Rusia e cea mai vrednică dintre republicile sovietice, afirmație făcută la banchetul Victoriei, ca și ierarhizarea armatei, a gradelor și decorațiilor, toate astea sunt cele mai democratice manifestări ale unuia din cei mai democrațici dictatori.

Pe când guvernul Groza duce o politică de dictatură în humele democrației, guvernul sovietic duce o politică democratică în numele dictaturii unui proletariat care nici nu n-ai are nevoie de dictatură, după cum a arătat-o foarte binev acest război. De altfel, dacă-n această poziție, răsturnată și practic, și. ideologic, se poate observa eroarea fundamentală a guvernului României de azi, eroarea lui principială, – apoi războiul sovieto-german dă dovada justeii poziții principiale a sovieticilor. Căci dacă hitlerismul n-a fost decât continuarea (cu alte scopuri, bineînțeles, dar ce

sunt scopurile politice pentru mase decât niște pretexte spre a le capta pasiunile, singurul material concret și viu al istoriei?), decât continuarea, așadar, a dictaturii proletare și a revoluției psihologice unificatoare pe care-a adus-o, – era firesc ca Stalin să știe că există un loc comun de înțelegere între el și Hitler. Pactul din 1939 este chiar recunoașterea istorică, pentru posteritate, a acestui ioc comun – și n-am niciun motiv să mă îndoiesc, după cum n-o să am niciunul de surpriză când am să aud propaganda sovietică invocând în sprijinul prieteniei germano-sovietice, pactul de la Kremlin, semnat de Ribbentrop și Molotov.

*

Ceea ce e de-a dreptul revoltător la intelectualii noștri e că și ei sunt tot atât de mult în greșală ca și guvernul Groza (care, în treacăt fie zis, e mai mult un guvern de intelectuali: Pătrășcanu, Iași, Voitec, Ralea, Durma și semidoctii care sunt cei mai aprigi râvnitori la statutul de intelectual: Dej, Zăroni, Teohari Georgescu). Căci dacă acest guvern greșește principial când recurge la practici dictatoriale în care încadrează un material uman, democrat și prin natura, și prin educația lui, – apoi intelectualii noștri fac proces guvernului sovietic pentru inconsecvența lui față de mase. Ei acuzau guvernul sovietic pentru pactul cu Hitler, după cum îl acuză pe cel românesc pentru că n-a mulțumit masele, pentru că nu combate scumpetea și nu îmbunătățește circulația pe căile ferate. Toate astea sunt observații justificate și nu prea, dar ce are a face intelectualul și problema pe care el și-o pune, cu asemenea lucruri gospodărești? El e chemat să judece și să gândească principiile, aplicarea lor, înfăptuirea lor, dar nu consecințele, derivatele secundare, de natură practică, ale principiilor.

Când Stalin vorbește de „armata roșie eliberatoare*” (care însă, pe unde trece, jefuiește, violează și uneori ucide!) el procedează ca un veritabil intelectual; nu se interesează de accidente de teren, ci de realizarea concretă a unui mare principiu. Și el are dreptate, fiindcă gândirea lui e de adevărat cleric: de preot, de seminarist. Intelectualii trebuie să fie niște clerici, în acest sens care de data asta s-ar apropia de al lui Julien Benda: de a-și pune problemele oamenilor, dar de a le discuta și rezolva ca probleme principiale iar nu după accidente de teren. Accidentele sunt eterne, pe orișice teren, și nimeni nu s-a gândit să speculeze cu inteligența asupra lor. Afară de proverbul că buturuga mică răstoarnă carul mare. Dar asta e inteligența și înțelepciunea poporului care umblă cu carul și se-mpiedică de buturugă, – și ea n-are de-a face cu înțelepciunea intelectualului care umblă cu aerodinamicul și quadrimotorul.

Dar nu mai e și o altă eroare a intelectualului? El are să-și pună probleme etice, sau să cultive ideile, să constate, să înregistreze și să explice fenomenele? „Să trăiești în funcție de o morală e întotdeauna o dramă”, scrie Malraux în *L'Espoir*, și afirmația asta m-a izbit mai mult decât multe altele; opțiunea pe care-o propune vremea noastră este de a renunța la morală, pentru realizarea unei concepții ideologico-politice? Sau de a renunța la orice concepție de ordin general, pentru a apăra un comportament etic?

Nu m-am îndoit multă vreme că măreția comunismului o constituie tocmai îmbinarea acestor premise aparent contradictorii: forța lui de a le unifica, adică. Mi se pare că termenii: „concepție morală” constituie o eroare de gândire, sau cel puțin de formulare. Dacă te hotărăști pentru o ideologie care-și propune să se realizeze în concret, apoi morala – morala etern omenească, „valoarea omului” pe care veacurile au crescut-o, au lucrat-o, au adâncit-o, au finisat-o, morala ca dat preexistent, ca moștenire, nu mai are ce căuta aici. Ea este sau ba respectată, după împrejurări. Ideologia nouă care triumfă, care pătrunde-n mase, aduce o morală a ei, proprie. E moral ceea ce o servește și imoral ceea ce-i stă-n drum. Dar cu asta nu ajungem la cel mai mic rău? Căci nu se poate ca, în cursul procesului de luptă și înscăunare a unei ideologii asupra alteia, să nu treci peste anumite valori omenești, să nu le ignori și chiar să le abolești. Din momentul în care o ideologie vine cu toată aparatul ei, cu morala ei, morala aceasta se prezintă drept *mai bună* decât aceea dinaintea ei. Din această concurență, cum s-ar putea ieși?

Chestiunea opțiunii, asta e greaua problemă a oricărei revoluții. Din momentul în care se declară pentru o ideologie politică, intelectualul e ținut să renunțe oricând, la tot ce-a putut constitui zestrea celeilalte ideologii, căreia el i s-a opus. Și eu mă aflu aici, la această răspântie.

De zece ani militez în numele sau în serviciul unei ideologii politice fără să pot renunța la valori care-mi sunt scumpe: inteligență, căldură, simpatie, amor, îndoieli, amoralitate sau imoralitate chiar, non-conformism, pasiune, sinceritate, prietenie, credință.

Dar mă-ntreb – și asta e unul din stadiile ultime ale întrebărilor mele – dacă nu se poate, dacă nu e trebuincios pentru un intelectual să promoveze aceste valori cu care vine el, care-i constituie zestrea, bagajul, „moșia” lui, – și să le treacă de partea ideologiei pe care pretinde că o slujește? Mă tem că da. Vreau să spun, eu cred (sau doar mă silesc să cred?) că funcția unificatoare a intelectualului stă tocmai în *a converti* la ideologia activă pentru care-a optat, toate valorile umane în numele cărora și pe al căror drum a ajuns el la această ideologie chiar. El e chemat *să facă* o nouă etică din elementele spulberate ale celei vechi, – sau e chemat să le conserve pe acelea până când biruința totală a noii ideologii le va repune în circulație, le va reda cursul liber?

*

Am găsit în ultima carte a lui Gellu Naum, *Teribilul interzis* (care-n treacăt fie, e cea mai bună din câte-a tipărit până acum), o judecată deosebit de interesantă: „Poetul trebuie să fie pentru om oglinda libertății lui. El trebuie să dea omului posibilitatea să întrezărească măcar libertatea, de multă vreme pierdută (să-l facă), să nu confunde această oglindă a libertății depline, a dorinței dezlănțuite, cu un clișeu reprezentând o etapă, veșnic aceeași, a unui moment depășit și prin asta inactual al luptei de totdeauna pentru libertate”.

Las deoparte contradicția lui Gellu Naum care, după ce vorbește de „oglinda libertății depline”, scrie peste nouă pagini: „orice privire istorică în

alt scop decât (acela) de a arăta *inutilitatea tuturor eforturilor care tind către definitiv*, este reacționară”. (Sublinierea e a mea.) Ne aflăm pe lângă Lenin: „Cadrele tabloului sunt istoric relative, dar ceea ce nu e deloc relativ este că noi ne apropiem de acel punct maxim al libertății și al expresiei umane”.

În sensul ăsta, comunismul e o mare pedagogie. Toate holocausturile politice duc omenirea spre o maturitate de unde toate drumurile îi vor fi deschise, toate dorințele permise, de unde ea va fi liberă să facă ce vrea, de capul ei, după ce – tot de capul ei, la urma urmelor, – a sprijinit dictaturile care-au condus-o de capul lor.

Dar participarea intelectualului, cu neliniștile lui, cu setea lui neistovită, nesfârșită de libertate (cam anarhic și cam confuz formulată această libertate!), acest rol al lui de-a fi pentru om „oglinza libertății depline”, nu creează sau nu exprimă chiar o concepție retrogradă, de castă privilegiată, de elită? Mă tem că da. Mă tem că, în numele libertății, se mai comit încă crimele diferențierii oamenilor pe criterii de „menire”, de „merite”, fie ele intelectuale, moștenite, adoptate sau pur și simplu imaginate.

Acest rol de „oglinză a libertății depline” îmi pare un rol de privilegiat pe care intelectualul și-l asumă după impulsuni personale ce n-au nimic de-a face cu etica unei ideologii și practice revoluționare. Când s-a decis pentru acest rol, intelectualul n-a comis cumva una din cele mai mari și totale trădări? Căci libertatea în numele căreia vorbește el nu-mi pare a fi decât opțiunea lui pentru pasiuni și instincte proprii, personale, pentru reziduuri ale ființei lui psihice provenite din condiția de castă privilegiată care-și poate permite orice fantezie, afară de aceea a disciplinei tovarășești. Între capriciu și libertate, mi se pare că nu e aici nicio deosebire.

*

Ceea ce mi se pare că descifrez – încă foarte vag, foarte nelămurit, foarte incomplet, – ceea ce-mi pare să deslușesc în efortul meu atât de dramatic către o certitudine care să-mi fie temei de viață este rolul său, mai exact, datoria noastră, a intelectualilor, de a ne converti toate pasiunile, toate aspirațiile, toate singurătățile și deznădejile noastre *pe care ni le iubim*, ni le cultivăm și ni le combatem fără a ne putea dezbăra cu totul de ele, într-o ideologie politică, și care să le folosească spre biruința ei.

Această datorie de a impune, de a promova asemenea valori proprii, personale, asemenea pasiuni și instincte, asemenea dorințe și neliniști, asemenea spaime și îndoieli, asemenea gusturi și fidelități, asemenea vise și revolte, această datorie de-a le vărsa într-un sens, într-o mișcare politică pe care-o iubim dincolo de toate greșelile ei momentane, de toate necesitățile ei tactice și trecătoare, care pot fi mai puțin frumoase dar nu și mai puțin inevitabile, – această datorie mi se pare hotărâtoare pentru intelectualii secolului meu.

Dar ei trebuie să recunoască singuri oportunitatea acestei contribuții. Să știe când anume, și în ce împrejurări, trebuie să vină cu bagajul lor. Să nu se grăbească și nici să nu întârzie. Iar dacă nu știu să recunoască, să

repereze și să identifice acest moment, – să recunoască măcar această valoare a omului politic, acest rol al lui: de cunoscător practic, exact, al oportunităților de tot felul. Este, la urma urmelor, meritul unei inteligențe de organizator pe care inteligența tumultuoasă („convulsivă”, cum ar spune André Breton) a creatorului de artă o poate recunoaște și căreia el i se supune cel puțin atâta cât recunoaște și ascultă de autoritatea negustorească a unui editor.

Încerc să mă definesc, să pipăi vidul, prăpastia, singurătatea și deznădejdele ce mă sfâșie. Și nu-mi permit nici dezlănțuita nebunie de-a ignora sau de-a scuipa această față organizată a politicii bolșevice, această cenzură a ei, metodică și deseori tiranică, – și nici nu-mi pot îngădui sterila disciplină de a mă supune orbește directivelor ei de moment, așa cum am făcut-o până acum la „România Liberă”.

Caietul ăsta pe care-l reiau după aproape doi ani de tribulații și eforturi în afara mea, știu ce vrea să fie: nu mă mai întreb de ce îl scriu, cum făceam anii trecuți. Îl scriu cu sentimentul că – neputându-mi organiza deocamdată într-un roman experiențele, îndoielile, micile descoperiri și marile confuzii – el mă va reprezenta întreg, cu toate zdrențele și prăjinile mele (ca o adevărată sperietoare, sunt făcut din zdrențe și dintr-un băț interior la care nu pot renunța cu totul) – ca să fie măcar o mărturie dacă nu și un îndreptar pentru tinerii care-l vor citi.

Am vrut să scriu un roman. Poate că, desigur cu eforturi, aș putea da unul. Dar cred că romanul, ca tehnică și mod de exprimare a omului modern, a devenit neîncăpător. Sunt prea multe contradicții în omul modern; romanul le-ar putea cuprindedar principiul de la care pleacă romanul – alegerea faptelor, coordonarea lor într-un sens anumit și deseori cu un țel anumit – îl duce la un rezultat ce-l face caduc: nu îmbrățișează toate ramificațiile și toate posibilitățile; el are, în chip fatal, o concluzie, una singură. E lovit de nesinceritate, fie că autorul a vrut-o sau nu. Pe când jurnalul intim e ferit de această lipsă.

Nicio afirmație de-acum nu vrea să aibă o valoare eternă, ca acelea dintr-un roman. Orice afirmație sau îndoială din aceste pagini aparține datei pe care-am scris-o în fruntea ei. Dar toate la un loc mă reprezintă pe mine, fiu de treizeci și patru de ani al miciei burghezii românești din 1945, cu toate năzuințele, cu toate scăderile și cu toate impulsurile ei generoase. Am să încerc să adun aici cât mai multe fapte care să vorbească singure. Dar n-am să-mi comprim gândurile care mă frământă, nici n-am să mi le cenzurez.

Mă simt cam fără rost, chiar fără niciun rost pe lume. Încerc să mi-l aflu, să mă definesc. Dacă reușesc s-o fac scriindu-mi jurnalul, cu atât mai bine. Dacă n-o să ajung la asta, o să ajung cel puțin eliberat în pragul morții ce poate veni mâine sau peste zece ani.

Cred în acțiune astăzi, mai mult decât în scris. Dar nu sunt capabil de ea; mă depășește, mă obosește, mă exasperează. Poate, cândva am să mă găsesc pe mine. Poate, am să fiu un om activ. Deocamdată, sunt prea mult prada tuturor îndoielilor și slăbiciunilor mele. Psihanaliza și – înainte de ea – notația zilnică în jurnalele trecute, m-a învățat că întrebările și îndoielile

insolubile sunt materialul permanent de discuție al omului; de discuție cu el însuși și cu ceilalți. Ele sunt dinamul care pune-n mișcare un mecanism psihic, dacă nu-l și îmbogățește cu ce nu poate avea.

Îmi fac nu datoria ci, mai mult, îmi exercit această plăcere de a mă privi, de a mă asculta și de a mă istorisi. De a mă denunța. E o activitate justițiară. Dar justiția, ca instituție, nu e creatoare de valori. E doar un regulator și un recuperator de valori pierdute sau furate.

Ceasornic, așa i-aș spune acestui caiet, celor care-l precedă, celor ce-i vor urma. Un ceasornic ce-mi înregistrează orele și clipele, fidel, neîntrerupt. Cineva, cine știe, citindu-l, va găsi poate în el nămiaza justă; sau miezul nopții. Și-l va păstra ca să se orienteze, sau îl va arunca spre a nu rătăci. Eu voi fi valorat prin ceea ce i-am oferit, prin gestul lui de a mă reține sau de-a mă azvârli. El, cititorul problematic, ipo tetic și poate inexistent al acestor rânduri, va fi adevăratul lor colaborator. Judecata lui va fi aceea care-i va da valoarea sau îl va despuia de orice valoare prezumată. Va fi o treabă de colaborator și constructor în gestul lui. Eu nu adun decât pietrele.

17 iulie

Azi i-am scris lui Nicolae Bellu, anunțându-l că-mi iau un concediu ilimitat de la „România Liberă”. Adevărul e că, dincolo de toate considerentele, destul de adevărate și de sincere, de altfel, prin care-i explic nevoia mea de-a mă simți liber, este și îndoiala care mă roade, despre rolul artistului, precum și un accident personal, întâmplat acurrt-câteva zile, până la sosirea Sidoniei aici: cu o zi sau două înainte de plecarea ei, a primit un telefon de la „Scânteia”, prin care i se spunea să mă prezint de urgență acolo, fiindcă s-a găsit în biblioteca lui Mihai Antonescu un exemplar din *Cântice țigănești*, cu dedicația mea elogioasă. Ca și cum aș fi un criminal căruia i s-a găsit „corpul delict” și e chemat la Instrucție.

Sidonia mi-a telefonat alarmată; deși m-a indispus, ca orice știre neplăcută, lucrul nu m-a tulburat, nici nu m-a neliniștit din cale-afară. Faptul e real și adevărat: din frica să nu-mi fie confiscată cartea, din nepăsarea inconștientă în care mă aflu în august 1941, când mi-a apărut, dintr-o disperare nemărginită (aceeași care m-a făcut să-i scriu mai târziu pe larg – și lui Ică, pare-mi-se, și lui Bădăuță, cerându-le să mă trimită-n străinătate) din care nu vedeam altă ieșire decât plecarea-n străinătate, am făcut în anul acela și în 1942, o seamă de acte lipsite de orice control critic și politic, de care nu mă rușinez deloc azi, cât m-am rușinat atunci când le făceam.

Eram și atunci la fel de disperat ca și azi, deși – pe plan creator – eram mult mai fecund: scriam versuri și țineam de vreo doi ani jurnalul, aproape zi la zi; aveam prietenii pe care le cultivam și nici bănește n-o duceam prea rău; astăzi, însă, n-aș mai face asemenea acte desperate. De ce? Că azi n-am nici bani destui, nici nu pot scrie, nici prieteni n-am, nici nădejdea vreunui amor neașteptat care să mă scoată din marasm. Dar ceea ce mă chinuia acum patru ani, în singurătatea mea numai cu mine, era altceva: izolarea de

partid. Din această izolare totală, din această lipsă de comunicare cu oamenii mișcării, au venit toate compromisurile pe care le-am făcut roșind față de mine și față de Ciuci care mi-a citit scrisoarea trimisă lui Ică, în care-i ceream un post de atașat de presă la Stockholm sau Madrid.

*

Astăzi, nu sunt mai zdravăn intelectualicește, dar sunt mai sigur că o să pot pleca. Oricum, acuma suntem la sfârșitul războiului.

Am citit în cartea lui Kessel despre Mermoz o descriere a regiunii Rio de Janeiro, a coastei braziliene și a orașului, și am simțit cu o forță tainică și profundă că-n locurile acelea am să călătoresc și eu, fără nicio îndoială. Și n-a fost o descoperire voită, n-a fost o convingere construită, făcută; mi-a plăcut atât de mult descrierea locurilor, Brazilia e pentru mine o țară atât de fabuloasă, încât sinceritatea dorinței mele de a merge acolo e perfectă, deplină.

Cum sosesc la București, mă înscriu la școala de șoferi și – după ce-o termin – la cea de pilotaj. Voi avea astfel două meserii universale și-mi va fi ușor ca, după deschiderea frontierelor, să plec în străinătate.

Și când însemnez aici asemenea planuri, desigur că nu mă pot opri să mă întreb unde e literatura, scrisul, și tot ce constituie „cariera” mea de zece ani încoace?

*

Mă întorc, astfel, la întrebarea ultimă. Era să scriu: „primă și ultimă”, – dar greșeam. Ceea ce e sigur, e că la început am scris fără să mă-ntreb prea mult de ce o fac. Am scris fiindcă-mi plăcea să scriu, să-mi bat capul, să mă destăinuiesc hârtiei, să „fac” frumos. Pe urmă, am scris ca să „serveșc” cauzei care mă entuziasma, a comunismului înțeles ca revoltă, act de bravură și de luptă împotriva unei lumi putrede (sau care mi se părea putredă); pe urmă, am scris fiindcă n-aveam altă meserie și muream de foame, și fiindcă vream să am bani ca să mă pot însura cu Loti. Ceea ce e sigur, e că n-am privit scrisul decât ca un mijloc, ca un vehicul, nu ca un scop în sine, ca un țel; adică nu am fost și tot nu mă consider un scriitor. Adeziunea mea la comunism, ca și scrisul politic, hrăneau o pasiune care avea sau n-avea nimic de-a face cu politica. Eram mulțumit să scriu și să militez la comuniști, fiindcă înverșunarea mea era deplină în acest sens. Azi, când comuniștii sunt la putere, înverșunarea îmi e mult mai redusă. Scrisul îmi apare în toată nuditatea lui: ca un joc, ca o deprindere decorativă, ca un arabesc și ca un stil al omului. Dar ce scop anume te împinge la scris, ce năzuință secretă, ce voință, ce țel de atins, ce ambiție te pune să scrii, să te silești, să te sforțezi, să ștergi, să refaci, să urmărești stăruitor, să nu te lași până nu faci bine un lucru, până nu termini de scris o bucată de proză sau o poezie, sau un articol, sau o carte, – acest scop secret, nemărturisit, care-ți umblă tot timpul subteran, paralel și neîntrerupt odată cu gândul care elaborează, acest motor care-și manifestă din când în când, destul de des, prezența în timp ce scrii lucrul cel mai serios și mai lăudat din lume, care-ți scoate limba în pragul unui silogism perfect, un soi de înverșunare împotriva cine știe cărui personaj de-a zecea treaptă în importanță, acele

fâșii de gânduri ce-ți pătrund inteligența în plină activitate, acea satisfacție că o să-i poți cumpăra iubitei cadoul dorit, că o să mergi cu trenul, dar și celelalte satisfacții – meschine, răutăcioase, veninoase și derizorii – că o să crape de necaz cutare coleg, sau adversar, sau prieten, – sau alte gânduri ori crâmpene de gânduri ce ți se năzar și pier ca norii, în timp ce elaborezi trudnic și serios (și care sunt de altfel singurul mijloc de recreație, singura odihnă și, până la urmă, singura plăcere pentru care scrii), ei bine, tocmai acest univers care nu știi dacă se poate numi inconștient, dar care sigur e subconștient, și care se pune în mișcare de îndată ce scrisul nostru urmărește ceva, ei bine, acest univers îmi e din ce în ce mai limitat, mai neglijabil, mai neînsemnat în tot ce scriu, fiindcă scopul scrisului meu, țelurile, ambițiile și chiar nevoile la care ținesc prin scris, îmi sunt lipsite de pasiune, de un mare și real interes.

*

Și mă întreb dacă nu cumva tocmai asta e valoarea reală a scrisului: de-a fi elaborat într-o stare de nepăsare și apatie față de lumea exterioară. Mă urmărește de câțeva vreme versul lui Baudelaire: „Je suis comme un prince d'un pays pluvieux. și toată plictiseala, și toată scârba din versurile lui care erau totuși atât de frumoase!

Să fie cumva chiar asta condiția poetului? Mă gândesc și la bietul Mihai Eminescu, cu care mă simt atât de familiar, de care-mi păsa atât de puțin și pe care l-am socotit totuși atât de mult inferior lui Alecsandri (și dacă mă întreb și astăzi, în toată sinceritatea, mi se pare că tot Alecsandri e mai mare, fiindcă a trăit mai din plin viața); ei bine, să fie chiar asta condiția artistului cu adevărat mare? Această indiferență (ce poate îmbrăca formele plictiselii, ale dezgustului, ale răcelii și detașării) față de lumea concretă, această nepăsare, această imensă plictiseală care-l face să nu mai aspire decât la stele și eternități? Poate, poate...

Dar cum rămâne, atunci, cu cei trei poeți – trei magi pe care mi i-am adus aminte și i-am notat aici: Homer, Shakespeare și Lautréamont – trei poeți cu adevărat mari, ai lumii întregi, peste veacuri și țări, dar care, tustrei, au o caracteristică: sunt inexistenți, anonimi, legendari. E aici, în anonimatul lor, însuși principiul biruitor al vieții asupra poeziei. Că viața lor a fost atât de anonimă, atât de mult adică au fost ei ancorați într-însa, încât – departe de a fi detașați de ea, de a se face remarcați din timpul vieții tocmai prin această detașare a lor de ea, ca Poe, ca Eminescu, ca Nietzsche – ei au fost neluați în seamă *ca poeți*. Vor fi fost foarte băgați în seamă, sau respectați mai mult sau mai puțin, ca niște cetățeni ce erau, dar cine i-a știut că poeți, când ei înșiși își tratau poezia ca pe-o condiție secundară, mărginașă, subsecventă vieții? Ceea ce se cheamă până la intoxicare, „cazul” Rimbaud e același lucru, numai că el a fost mai tare ca orice alt poet: a renunțat cu totul la poezie, fiindcă a îmbrățișat total viața. Și dacă – așa cum cred – Rimbaud reprezintă și momentul istoric dintre două evuri, când poetul renunță la viață sau la poezie, fiindcă dialectica istoriei îi impune această opțiune – ori una, ori alta! – apoi Esenin și Maiakovski reprezintă același moment, de două ori ratat: în viață ca și în poezie.

Fiindcă sinuciderea lor („nu se sinucide decât cel care vrea să-și supraviețuiască”, zice Malraux) e mai vulnerabilă decât „sinuciderea prin viață” a lui Rimbaud. Îmi place să cred că ei au preferat să cadă ca să nu decadă, – dar ce decadentă le-ar fi fost cu puțință dacă optau pentru viață? Sau poate că viața lor era demult isprăvită ca s-o mai poată lua de la capăt?

Eu îmi fac astăzi conturile cu poezia. Îmi tipăresc ultimele manuscrise și încerc să fac apoi altceva. Adevărul e că tare mă tem ca nu cumva toată încercarea mea de-a intra în viață să nu fie altceva decât efortul de-a intra mai bine și mai din plin în literatură. Poate, pe de altă parte, să fie și o sinceră dorință a mea de-a ieși din scris. Dar ce-are-a face? Sigur e că am ieșit deocamdată din scrisul cotidian. Care poate că însemna participarea mea la viață, mai mult decât la scris.

*

Nu cumva îmi joc singur o festă? încă una, după atâtea confuzii și păcăleli pe care mi le-am jucat în viață? N-aș fi vrut să mă despart de Loti și am făcut-o totuși cu o precizie cumplită; acum, vreau să particip la viață și să ies din scris, și când colo fac exact de-a-ndoaselea. Dar de asta nu mi-ar părea rău. Eu continui să cred că scrisul e o preocupare accesorie, deși îmi dau prea bine seama că poate deveni principală; dar care e momentul hotărâtor, al tranziției dintre una și alta, asta ține de un determinism, interior, greu de prevăzut, în mod absolut sincer, scrisul mă interesează câtă vreme recoltez cu el succese. Și dacă nu am niciun succes cu el, nici nu mă mai interesează. Tocmai de-aceea îmi pregătesc pentru la toamnă cărțile de poezii: ca să recoltez cât de cât un succes care să mă lege și mai mult de poezie.

Tot ce-am făcut în scrisul cotidian a fost doar un joc. M-am pomenit deodată teoretizând despre viață și poezie, despre gravitatea poeziei și câte alte lucruri politice, atunci când singura mea preocupare, dacă aveam vreuna, era să scriu frumos. E drept, cred și acum că invenția poetică e cu atât mai fecundă și mai profundă cu cât actul scrisului e mai puțin crispat, cu cât, adică, urmărește altceva, un scop străin lui însuși, cu cât are o tendință exterioară artei literare. Dar aici mi se pare că intervine eroarea; nu e vorba de o tendință a scrisului, neapărat, ci de una a autorului. El, acest autor trebuie să urmărească un scop – indiferent dacă e sau nu manifest în scris (și eu zic că e mai bine să nu fie!) – dincolo de și de cu totul altă natură și proporție decât desăvârșirea, perfecționarea scrisului său. De pildă, eu vreau să fiu un poet și un scriitor mare, disputat de politici, admirat de femei și iubit de cititori. În sensul ăsta, nu mă interesează dacă sunt Vasile Pop, Rădulescu-Niger, sau T. Arghezi, Vasile Alecsandri ori Mihai Eminescu – în ce privește calitatea intrinsecă a scrisului meu. Nu, Doamne ferește! N-am de gând și nici nu urmăresc să pun pietre noi în scrisul românesc; dacă se-ntâmplă cumva și asta, cu atât mai bine. Eu însă nu vreau decât să fiu un autor „de succes”; succes la cititori, bineînțeles.

Nu mă interesează literatura decât ca un mijloc. Poate că s-ar mai putea deduce și alte relații, de reciprocitate, între viață și scris, între artă și viață; formula: „donner fait partie intégrante de la vie à même titre que

recevoir”, poate fi aplicată cu succes și în relațiile viață-artă, unde rolul poetului ar fi cam pe la mijloc, dar asta nu mă interesează deocamdată. Râvnesc încă la rolul absolutist al poetului: în ai? tă sau în viață, – deși poate că nimeni nu e mai mult la mijlocul lor decât mine. (Dar asta poate că e încă una din farsele pe care mi le joc singur.)

21 iulie

Am fost ieri în prima excursie (și ultima, mi se pare), pe Munții Făgărașului. Am avut o altă înțelegere a peisajului muntean, decât până acuma.

Mai întâi, că e un alt univers. Am mers la stână. De sus, de pe culmea dintâi, de unde nu mai întâlnești țipenie de om, nici de dobitoc, afară de lăcustele uriașe de toate speciile – dintre care unele verzi pe dinafară și bleu la aripi, iar altele negre pe dinafară și desfăcând o pelerină roșie-purpurie în zbor – în afară de găngăniile care mișună, și sar, și aleargă, și zboară prin iarba înaltă, printre florile de câmp sărace și monotone, dar pline de o mireasmă fără pereche, îmbătătoare, crudă și tare ca un rachiu bine rafinat, – munții rămân singurele personaje.

Ce te izbește e această familiaritate a omului cu munții: deodată, îi vezi pe toți; culmi, piscuri și zănoage pe care nu le vedeai de jos. Nu mai vorbesc de panorama din vale, de perspectiva de jucărie a satului, a căii ferate, a trenului, a Oltului, – toate astea țin de viziunea ce ți se oferă dintr-un avion. Dar vezi în preajma ta, la aceeași înălțime cu tine, munții în șir. Am numărat numai pe partea dreaptă a Oltului, paisprezece munți înșirați unul lângă altul, ca niște căciuli. Cerul, ca și piscurile, îți devin familiare, din lipsa altor ele – mente de comunicare. Într-adevăr, omul e un animal sociabil întrucât, așezat doar între creste, creți și ceruri, se împietrește și se simte una cu ele. Că uitasem creții. Se aude prin păduri ghiersul păsărilor: doar privighetoarea mai deosebită, – și mierloiul; restul, obișnuite. Dar mai tare decât cântecul păsărilor, mai persistent și asurzitor (fiindcă mai apropiat) e sistemul telegrafic al lăcustelor, fierăstraiele și zimții lor. Mă gândesc la Vasilescu sau la Homoceanu, radiotelegrafiștii care prindeau în nopțile lor de pe front mesagiile greierilor: aici ar avea ce prinde, – și-ar face-o cu siguranță, fiindcă altfel s-ar plictisi.

*

Însă, afară de astea, peste toate cântecele de păsări sau țârâiturile lăcustelor, se auzea un miorlăit familiar, venind \dinspre pădure: un țipăt ascuțit și nițel dezolat: mi-a-a-a\ a-u-u-u... mi-a-a-a-a-a-u-u-u... Accentul cădea pe prima grupă („mi”) și se despletea plângător în restul vocalelor. Îl întreb pe Nea Costică Mocanu, gazda mea, ce soi de pasăre-o fi, dar nu știa. Am început să cred că-s niscaiva pisici sălbatice. Făceam tot soiul de presupuneri. Până am ajuns la stână. Unde am luat calul și am suit pe-o coastă ca să mă-ntind la soare, iar pe el l-am priponit de-un pom, să pască.

Și, cum stăteam întins, am văzut vreo cinci creți de toată frumusețea, trei cafenii și doi negri, rotindu-se ca niște pajure de mândri; pentru asemenea înălțimi (munții ăștia nu depășesc, mi se pare, 1 400 de metri),

creții sunt vulturii regiunii. Zborul lor sobru, planat, cu aripile larg deschise și bătând rar, imperceptibil, încât parcă plutesc tot timpul în văzduhuri, le dă o maiestate elementară, împodobită de desenul aripilor brodate frumos cu flori albe și negre. Mai ales creții negri, care erau pereche, de-o impresionantă frumusețe. Cel mai impresionant e însă cel vânat-cafeniu, când se repede în picaj: din umăr, el scoate atunci un unghi, așa că linia arcuită a aripii se frânge-n două, iar partea dinspre coadă scoate un colț în zigzag, - seamănă exact cu pajurile din steme. Au dreptate stemele să folosească pajurile. E ceva măreț și dominant în acest zbor unic peste piscuri și ceruri goale. Ereții se roteau deasupra mea; gol cum eram, și întins la soare, le-oi fi părut un cadavru. Mi-a venit în minte aterizajul lui Mermoz pe platoul chilian unde-l pândeau cei trei condori. Păsările astea ale înălțimilor pândesc cadavrul din noi și-l presimt; sau, poate, așa cum vulturii de mare văd peștii prin transparența apei, ei străvăd scheletul prin carnea noastră. Și tot zborul ăsta, aci măreț, indiferent, mecanic aproape în rigiditatea lui, planat, aci violent, ascuțit, repezit în picaj, furios, capătă un sinistru accent pe care-l dă ghiersul păsărilor, prin aerul de țipă și mai răsunător: mi-a-a-a-a-u-u-u-u... E o dezolare și o sfâșiere a păsării de pradă și a singurătății deopotrivă.

După ce s-au rotit de vreo cinci-șase ori deasupra mea, tot mai jos, ca să mă repereze bine, cei doi creți negri s-au așezat pe-o creangă de pom alături de mine, să mă pândească. Apoi, văzând că sunt viu și că nici n-am de gând să mor (ei nici nu știau cât de mortal era rănit trupul pe care-l râvneau din mine!), au pornit-o în adâncul cerului, după ceilalți creți, târându-și țipătul deznădăjduit și pătrunzător, ca pe niște coade sfâșiate, după ei: mi-ia-a-a-a-u-u-u-u...

Un amănunt: pomul pe care aterizaseră era uscat complet, scorojit ca ars. Ce gust de macabru au păsările astea trăite într-un peisaj neînsuflețit! /

*

I-am suspectat întotdeauna pe cei care exaltău muntele; mai cred și astăzi că-n ei era o mare doză de moarte, de adeziune la valorile morții, de ură împotriva oamenilor. Izolarea în munte mi s-a părut un semn de slăbiciune, nu de tărie, un gust pentru dictatură, un fel de rasism tradus în peisajul naturii: de la Nietzsche până la legionarii noștri (care cântau cu toții muntele și brazii și până la Hitler cocoțat în Berchtesgaden-ul lui).

Însă altceva mi s-a părut revelator în călătoria mea de ieri, ceva care ține și de această izolare, dar și de altceva: de gustul pentru comuniune. E drept că seamănă cu un fel de dictatură și asta, dar cel puțin e interesant ca experiență. Trebuie să recunosc că și eu am simțit de-acolo, de pe vârful muntelui, un vag dispreț pentru oamenii din vale. Dar lucrul se impune, oricum.

Cum te uiți din vârful în vale, ți se pare că așezarea de jos n-a putut fi întemeiată decât de oameni de munte. Ochiul și simțul cu care s-a uitat primul om din pisc și a ales valea anume ferită, ca o căldare, înconjurată și păzită de poalele munților, cu vâlcele și coturi domoale, stătute, întinse, dar adunate laolaltă, trebuie să fi fost de arhitect și inginer. Văzut de sus, satul

e o locuință colectivă, nu un mănunchi de locuințe osebite. E conceput în mare și unitar. Și am trăit în închipuire emoția ce va fi-ncercat-o primul om după ce, urcând și coborând zecile de creste, a văzut deschizându-se deodată la picioarele lui luminișul larg și adăpostit unde avea să fie un sat. Sentimentului de descoperire nu se putea să nu i se adauge și cel de stăpânire. George Vâlsan mi se pare că susține o teorie a unității geografice: cel care stăpânește câmpia și poalele munților e stăpânitorul firesc și al munților. Mie-mi place să cred de-a-ndoaselea: cine stăpânește munții e și stăpânitorul câmpiei. Deși teoria lui Vâlsan mi se pare mai întemeiată; căci munții despart țările. Câmpia a fost desigur populată dinainte de-a coborî cei din munte. Dar, ca să se apere de acești cuceritori, oamenii câmpiei ar fi trebuit să stăpânească și muntele. Și n-au făcut-o. Desigur să scoborâtorii din munte s-au simțit stăpâni față de cei din vale, fiindcă ei veneau de sus. De sus în jos. Descălecau. Și istoria țărilor românești nu se începe de la descălecători? Care asta trebuie să fi fost: oameni din munți care-și coborau caii și stăpânirea peste cei din vale și-și hotărau legea și voievodatele, odată cu stăpânirea.

Dar astea încep să fie speculații istorice pentru care nu sunt pregătit – și care nu mă interesează mai puțin. Ce-am simțit eu; în singurătatea deplină a muntelui – și trebuie să adaug că am simțit-o numai la coborâre – era un sentiment de libertate, așa cum n-am mai încercat demult, de luni și de ani de zile, de pe vremea când eram cu Loti.

Și deodată, așa pe negândite și fără să-mi pot da seama de unde, din ce pricină, m-am simțit liber, pătruns de o libertate absolută, tânără, necoruptă, am avut doar o fracțiune de secundă, dar foarte intens, foarte total, într-un fel asemănător voluptății de o clipă, sentimentul că sunt plin de acea libertate simplă și necomplicată pe care am cunoscut-o și în care m-am mișcat ani de zile după moartea mamei. Libertatea asta am recunoscut-o ieri, – dar cât de scurtă a fost revederea!

Realizam atunci că aş putea veni oricând să stau la stână, cu câteva cărți și cu bani puțini, o mie două pe zi, în loc să putrezesc în cine știe ce birou sau redacție din București. Mi-am adus aminte de Pașadia al lui Mateiu Caragiale, care „se ducea la munte” ca să se refacă moral și spiritual. Și atunci, am mai descoperit ceva: că pot veni vara în acest munte, la stână, cu câțiva bani și cu o femeie care să-mi placă și cu care să fiu într-adevăr fericit. Dar am s-o mai găsesc vreodată?

*

Cu asta, ajung iarăși la mizeria mea de acum.

Și e ciudat cum abia îmi dau seama că n-am scris nimic în jurnalul meu, pe care l-am început numai în legătură cu ea și l-am continuat numai de dorul ei, – că n-am scris nimic de reîntoarcerea lui Loti din Rusia.

Lucrul s-a întâmplat prin martie sau aprilie. De când a venit, s-a văzut cu o sumedenie de cunoscuți de-ai mei, dar n-a scos nicio vorbă despre mine. Nici n-a întrebat ce fac, cu cine sunt, unde sunt?

M-am întâlnit cu sora ei, Caria, zisă și Calu. I-am spus că mă miră Loti care nu mi-a spus nici bună ziua după ce s-a întors. Nu știu ce-a îndrugat

Carla, dar știu că prin luna mai sau pe la-nceputul lui iunie s-a întâmplat și „inevitabilul. Revederea mea cu Loti a avut, și de data asta, caracterul la fel de întâmplător și - coincidență! - s-a petrecut în același loc ca și cea de acum cinci ani, când mi-a ieșit în față la braț cu Edi, în susul Căii Victoriei, fără să mă vadă. Și mai cred ceva (sau vreau numai s-o cred?) asemănător: că nu m-a văzut nici acuma, ca și atunci.

Eram pe străduța foarte îngustă care leagă Calea Victoriei de Piața Amzei, trecând pe lângă biserica Amzei. Eû mergeau pe trotuarul din dreapta, cum vii dinspre Calea Victoriei. Dinspre piață spre mine, venea o trăsură. Când mă uit la trăsura ce se apropia nu prea repede, văd aplecat peste marginea ei, spre trotuarul pe care treceam eu, capul Cariei.

„Ei - îmi zic - mai e cineva în trăsura. O fi Loti, - sau bărbatul Cariei?” Deja mă pregătisem pentru marea surpriză. Caria mă văzuse; când trăsura era la cinci metri de mine, știam că e Loti înăuntru, fiindcă biata Calu se uita la mine încremenită, parcă l-ar fi văzut pe dracu' sau o stafie. Era, pe fața ei, o spaimă pe care încă n-o înțeleg: ochii holbați, uimiți, speriați, gura crăpată într-o exclamație mută. În dreapta ei, Loti îi spunea ceva, râzând. Ceva, n-am înțeles bine ce, dar sunetul vocii i l-am auzit bine. Mi s-a părut că se uita spre trotuarul pe care mă aflam eu; în orice caz, cum Carla stătea-n partea aia a trăsurii, Loti era cu fața-ntoarsă spre mine. Când trăsura a ajuns în dreptul meu, am salutat. Și, spre uimirea mea, Caria n-a răspuns, Loti a continuat să vorbească și să râdă, iar legănatul trăsurii nu m-a lăsat să disting dacă dă din cap salutând sau râzând, ori se clatină doar de hurducatul roților pe caldarâm. Parcă mi s-a părut că văd în ochii ei, care râdeau, o ușoară umbră de întristare, dar numai o fracțiune de secundă. Dacă o fi fost adevărat și nu mi s-a părut numai, apoi asta dă măsura întreagă a lui Loti: era în privirea aceea, ușor umbrită, dar acoperită numaidecât de râsul în continuare, exact aceeași însemnătate pe care trebuie s-o am eu în viața ei: un nor ușor și mai ales trecător. Oricât îmi spun lucrul ăsta, oricât mă umilește fidelitatea asta de câine supus dragostei mele, abandonul ăsta unui sentiment peste care ea a trecut cu atâta succes și cu atâta nepăsare; oricât mă degradează-n propriii mei ochi această atitudine a mea nebărbătească, bovarică, miloagă, paseistă, nu pot scăpa de ea.

Doar uneori îmi trece prin gând (dar foarte vag, foarte puțin, foarte slab și scurt), câte-un curent de ură și înverșunare. Ură pentru Edi și înverșunare împotriva amândurora: mă gândesc că nu se poate, că trebuie să ajung eu „mare”, să-i umilesc și s-o fac să-i pară rău lui Loti că s-a despărțit de mine. Dar repede îmi dau seama că nu prea sunt nimic, că decăderea mea e iremediabilă și că n-o să mai fac altceva decât să decad mereu, tot mai mult, până o să mă destram cu totul, în nebulie sau în moarte.

Dar am uitat să descriu toate senzațiile pe care le-am încercat la această revedere: mai întâi, deși presimțeam că-n trăsura aceea s-ar putea să fie Loti, am avut o mică zvâcnitură la burtă, foarte mică, dar precisă; apoi, m-a uimit fața ei, complet neschimbată; doar gropițele din obraji, când

râdea, erau parcă ce va mai adânci. Încolo, albeața palidă a feței în contrast cu gura roșie, ochii luminoși, privirea zâmbitoare, totul era atât de neschimbat, atâta de exact la fel ca-n ziua despărțirii noastre, încât îmi vine să cred (cum spune Dinu, în glumă), că de fapt nici n-am văzut-o pe Loti. Mi se părea că-i văd un tablou sau un portret. Mai precis: îmi dădeam seama că *am uitat-o* pe Loti și chipul ei real mi-o reamintea acum, așa cum îți poate reaminti o fotografie sau un tablou, o ființă pierdută.

Am aflat după aceea că e însărcinată și că așteaptă pe curând un copil. Poate că, acum, când scriu aici, Loti e mama jfiunii lui Edi. Așa că eu nu mai am nici ce căuta, nici ce așteptă de la o reîntoarcere a lui Loti la mine.

*

Scriu asta, dar n-o cred. Sau, o cred, dar n-o doresc.

Fiindcă sentimentul dominant, de la reîntoarcerea ei, ăsta e: deznădejdea. Cei patru-cinci ani după ce plecase, i-am îndurat în nădejdea unei vești de la ea. Acuma, când e aici, când e *altcineva*, nevasta unui băiat de negustor, fata unui chelner (am aflat abia acuma de curând că tatăl ei – de care nu mi-a vorbit niciodată amănunțit – era chelner), mama unui copil, și așa mai departe, știu bine că nu mai am nimic de așteptat de la ea. Dar dacă nu mai am nimic de așteptat de la ea, de unde mai pot aștepta ceva?

Mă apropii de treizeci și patru de ani. În curând voi avea patruzeci de ani, și prima jumătate a vieții îmi va fi încheiată, iar eu nu voi fi reușit să însemnez prea mult nici în viața mea exterioară, nici în cea interioară. Un fel de compromis doar, nici măcar atât de celebru cât Ionel Teodoreanu, deși e drept că în rândurile tineretului am oarecare însemnătate. Dar trebuie să dau ceva, o carte să mă reprezinte, un roman sau versuri foarte puternice, ca să mă instaleze în conștiința acestui tineret pentru care, deocamdată sunt mai mult un subiect de discuție și controversă decât o autoritate. Cred, însă, că voi realiza – cel puțin proiectez să realizez acest lucru – prin editarea caietelor „Secolul XX”, o afirmare temeinică.

*

Și iată că-mi surprind de-abia acum adevărata și marea mea decădere: este dedicația și scrisoarea (deși asta, mai puțin, fiind mai demn redactată) către Mihai Antonescu. Nu. Nu pot rivaliza nici cu Edi, nici cu Loti și cu niciunul din caracterele integre ce se pot număra fie în rândul suprarealiștilor, fie în cel al comuniștilor. Și – culme a ironiei!

— Sidonia l-a întrebat pe Belu Zilber ce să facă? Când eu i-am batjocorit la gazetă pe prietenii lui Ilie Constantinovschi și Gogu Rădulescu, sub pretextul că au cerșit favoruri lui... Madgearu. De la Madgearu la Ică Antonescu, – cam asta e traiectoria decăderii mele morale față de comunistul care eram în 1938! E greu să cred într-o reparație, și nici n-am cum. Eu, ca personaj, nu pot figura nici într-un roman, așa cum îl gândesc. Îmi lipsește unitatea aceasta de atitudine care definește „caracterele” dintr-o carte, indiferent dacă ele sunt eroi sau bestii.

Poate că ăsta ar putea fi eroul meu: „canalia” lui Cocea, la urma urmelor, compromisul și lichelismul unei serii întregi de fii ai miciei burghezii, deștepți, abili, șmecheri și – până la urmă – păguboși. Așa sunt și

Pandrea, și eu. Și câți alții?

Dar în numele cărei unități de caracter, în numele cărei biruințe, la urma urmelor, pot veni eu să-i învăț pe tinerii care-or fi crezând în mine? Pot eu crede că arta e independentă de politic sau, mai bine zis, că e datoria politicii să-și apropie, să-i ceară favorurile, să se investească și să se mândrească și cu toate podoabele artei, pot crede că politica e cea care dă investitura artei, ceea care-i dă un sex, care-o face bărbat viguros sau femeie dulce din hermafrodită cum se naște, pot crede oare că acest hermafrodit se poate naște dintr-un eșec moral, dintr-o plasmă descompusă, gelatinoasă, inconsistentă? Din așa ceva se nasc viermii și mucegaiuri, - nu opere de artă rezistente vremii.

Poate că, totuși, - ca și lui Arghezi - ceea ce-mi mai rămâne de făcut, salvarea ultimă, să fie chiar reflectarea *în conștiință* a acestei condiții. Conștiința acestei mizerii morale, privite curajos în față, ar putea deveni, poate, operă de artă; lamentându-mă pe ruinele și cadavrele mele, voi atinge poate accente de scârboșenie și de jale care să impresioneze, să emoționeze. Să fiu un Iov care impresionează prin plăgile lui expuse lumii, cum fac azi cerșetorii-n bâlciuri. De aceea, singura carte ce-mi rămâne de publicat, într-adevăr, este acest jurnal. Trebuie doar să reușesc să fiu în el destul de sincer, de total și de absolut sincer. Sunt unele prăpăstii de turpitudine în mine, sunt și unele accente de candoare, și e, mai ales, acea strădanie neîntreruptă de-a mă surprinde și de a mă păstra pe un plan de conștiință critică asupra actelor mele, cel puțin una de înregistrare dacă nu și de volare, de schimbare a destinului meu, - care pot da preț acestor pagini și pot învăța o generație viitoare cum a fost aceea care-a precedat-o și cum nu trebuie ea să fie.

25 iulie

Tot zbuciumul, toată îndoiala și neliniștea mea sunt în bună parte inventate. Și nu-i doar atât. Dar această înclinare spre dramatic și prăpăstios, febra chinuitoare la lumina căreia fața tuturor lucrurilor mi se pare schimbată, purtând pecetea unui cataclism definitiv, simt bine că nu-mi aparține. Ea se produce cam așa: să zicem că mă simt mulțumit într-o zi; toate treburile mi-au ieșit bine, am scris un articol bun pentru gazetă de care-a fost mulțumit și primul redactor și-am fost mulțumit și eu, m-am întâlnit pe stradă cu un cunoscut care mi-e îndeosebi simpatic și care mi-a dat o veste bună, o fată care-mi plăcea și la care m-am uitat lung mi-a zâmbit și a-ntors capul după mine când l-am întors și eu după ea, îmi umblă prin minte gânduri frumoase și fecunde, idei abundente în legătură cu o piesă de teatru, cu a carte, cu un articol etc. Până și timpul de azi e frumos, așa cum îmi place mie, cu cerul acoperit de nori albi, linși, cu o lumină difuză și egală, ușor răcoroasă, calmă, potrivindu-se cu pacea din sufletul meu. Mă duc spre casă unde mă așteaptă masa, iar după masă trebuie să merg cu Sidonia la cinematograf sau la teatru, - la un spectacol pe care-l aștept cu o mare plăcere. Acasă mă-ntâmpină ea, care mi se pare de-a dreptul frumoasă, zâmbitoare și drăguță, cu o masă bună, pregătită cu grijă

și dragoste. O sărut și-i răspund cu bucurie la întâmpinarea bucuroasă ce mi-o face.

Până aici, totul e bine. Dar în toată vremea asta de mulțumire și tihnă lăuntrică atât de fericit acordată cu lucrurile din jurul meu, am simțit în mine, ascunsă sub năvala gândurilor, încolțind, plimbându-se ca o abureală ușoară, o vagă presimțire nelămurită, neliniștitoare, ca o pândă tăcută, subtilă, vrăjmașă. E ceva la fel cu nourașii foarte mici și foarte albi ce se ivesc aici, la zare, ca o scamă pe cerul albastru fără urmă de schimbare. Și totuși, peste un timp nehotărât, nourașul acesta se va preschimba într-o ploaie torențială ce va acoperi tot cerul. E inutil să mă ascund de mine însumi, să mă mint: ușoara și nelămurita presimțire, teama că buna mea stare sufletească nu va ține mult, mă tiranizează din umbră, și zadarnic îmi caut eu argumente și-mi chem într-ajutor gânduri și perspective robuste; tuturor a, neliniștea din mine le rânjește sceptic și otrăvit, parcă le-ar spune: „Degeaba! Tot eu o să birui până la urmă.

Și atunci, se petrece în mine un proces care nu mai e doar firesc, inconștient, liber, – dar și voluntar, crispat, îndărătnic, deliberat aproape. Când îmi dau seama cu toată înțelegerea de această amenințare lăuntrică (tradusă până să mă vindec, până prin 1928 – 1930, prin aure puternice sau crize de epilepsie) încep să mă tem că voi pierde starea favorabilă în care mă aflu. Mi se pare că toate gândurile și ideile ce mi-au trecut prin minte au să piară sau am să le uit și n-au să mai revină niciodată. Mi se pare că toată starea asta de euforie, de inspirație, de bucurie și echilibru sufletesc o voi pierde pentru totdeauna, că n-am s-o mai întâlnesc niciodată, niciodată... Și atunci, încep să mi-o activez febril, ca un avar, ca un exploatator lacom, pe cea existentă: vorbesc mult, scriu mult, fără întrerupere, mai bine nu mănânc decât să mă întrerup din vorbă sau din scris, fac dragoste multă, alerg de la o femeie la alta, discut cu aprindere, propun în dreapta și-n stângă idei, planuri, proiecte – mă agit, mă alarmez, pledez, susțin, îndemn oamenii, cu un cuvânt, dau maximum de randament.

Dar e un motor care merge-n gol. În tot acest timp, simt mărimdu-se golul, neliniștea, spaima din mine, nourașul devine nor cenușiu, greu, apăsător. Și deodată, dintr-un nimic, se prăbușește totul. Să zicem că de pildă Sidonia îmi spune, după masă, că nu s-au mai găsit pentru azi bilete la spectacol, așa că trebuie să-l amânăm pe altă zi. Uneori, la auzul unei asemenea știri, îmi manifest fățiș nemulțumirea; alteori, spun: „bine, nu-i nimic, mergem poimâine”, – dar în sinea mea sunt deznădăjduit. Primul simptom al înfrângerii mele de către dușmanul din mine, s-a produs. De-acum înainte, totul îmi va merge prost. Când am să ridic ochii spre Sidonia, o să mă înfior cât e de urâtă și o să-mi spun că sunt un nenorocit, că toată viața mea e ratată, că mi-am înfeudat-o și legat-o de o asemenea femeie, că niciodată, niciodată n-o să mai am nici măcar dreptul, necum norocul, să întâlnesc și să iubesc sau fiu iubit de o femeie frumoasă ori numai drăguță. Apoi, încep să mă gândesc cât sunt de singur și deznădăjduit. Pe urmă, plec pe stradă dar mă-ntâmpină un cunoscut antipatic care-mi spune o veste proastă în legătură cu mine. Mă duc la ziar și încerc să scriu un articol: nu

merge. Încerc iarăși: nu merge („Știam – îmi spun – s-a isprăvit și cu bruma mea de talent!”) În sfârșit, scot o beltea de care sunt foarte nemulțumit, un articol scris în silă, fără nicio idee originală, fără niciun gând deosebit, fără nicio frază măcar mai îngrijit întocmită. Și ziua mi se încheie cu un drum pe care-l fac singur spre casă, cu mâinile la spate și fruntea-n pământ, fruntea sub care simt un gol nemărginit, un pustiu fără zare, o deznădejde de moarte, când mi se pare că „sunt cel mai singur din acest oraș”, cum spune Bacovia, și când singura soluție și odihnă mi se pare – în chip firesc – doar moartea. Am atunci un simțământ deznădăjduit al inutilității mele, al nimicniciei, o lipsă de gust, de interes, de pasiune pentru orice, pentru orișice-ar fi, cât de cât, pe lumea asta. Dar mai cu seamă, atunci mă zdrobește povara conștiinței că această stare de suflet se va întinde la nesfârșit, că niciodată nu va fi altfel, că niciodată nu voi scăpa din asemenea deznădejde și singurătate ce mă sugrumă.

Acest caracter prăpăstios, în lumina căruia văd toate lucrurile foarte definitive și fără ieșire – și care-mi vine tocmai din viermele neîncetatei mele îndoieli, – a și constituit, după cum mi-a spus Ilie Zaharia, unul din capetele de acuzare aduse de Partidul Comunist împotriva mea: s-a spus, anume, că aș fi „mult prea sigur de mine, mult prea suficient*”, – când ceea ce e permanent în mine era tocmai îndoiala.

*

În acest gol sau în această avalanșă, *însemnările lui Neculai Manea* mi-au slujit ca o punte spre mine, fiindcă mi-a comunicat acea mișcare calmă, clară și cumpănită a minții, ca pe un fel de disciplină a spiritului ce-și; aleg ceea ce e real, adevărat, din situațiile, impresiile și gândurile ce mă năpădesc într-un anumit moment, și acord fiecăreia locul cuvenit în organizarea vieții mele de fiecare zi. Mi-a ajutat, adică, această carte să văd mai clar în mine însumi, și cred că ăsta e scopul – chiar nemărturisit – al oricărei opere deanță. Și de aceea mă și simt hotărât pentru viitoarea mea atitudine și activitate: ea trebuie să o cuprindă, toată, și doar în scris. Am să mă căznesc să obțin o mutare într-un târg de provincie într-a cărui liniște și izolare să pot citi și continua aceste însemnări, voi scrie cărți, piese de teatru și – cine știe – poate voi edita o revistă literară care să fie cea mai bună din câte apar.

Dacă, schimbând condițiile social-economice, noua structură și întemeiere a lumii cată să schimbe și să îmbunătățească purtarea și caracterul omenesc, apoi opera literară și artistică, de plămada *însemnărilor lui Neculai Manea* „e chemată să desăvârșască procesul acesta. Cred că de nimic n-are mai multă nevoie tineretul nostru de azi decât de-a învăța să privească și să vadă tot mai limpede în el însuși. Scrisul, opera literară îi poate oferi o metodică mai directă decât tratatul lui Kant sau *Discursul* lui Descartes. Și în măsura-n care reușește această muncă de educație, anume să exercite spiritul tinerilor de-a vedea mai limpede în ei, opera literară își va fi împlinit cu succes și menirea ei socială și politică.

Mai este pentru mine un caracter revelator în această recitare a

însemnărilor lui Neculai Manea, gândul anume că fiecare om trăiește pe un adevăr *al lui* – și lucrul ăsta mi's –, a ivit mereu în ultima vreme-n minte, destul de risipit, în crâmpoie, sclipind ca un scurt fulger, apoi, din ce în ce mai des.

Chiar și atunci când mi-am dat toată silința să mă birui și să nu mă las doborât de ispitirile la sinucidere care mă pășteau, – am făcut-o gândindu-mă, în fracțiuni de secundă, la acest detaliu al meu ce trebuie că mă așteaptă după ieșirea din cei 33 de ani ai îndoielilor.

Adevărul ăsta, pentru care trăiește și moare orice om, unicul, singurul adevăr al oricărui om, eu mi-l găsesc mai greu. Dar simt că mă apropii de el și de aici îmi vine o pace lăuntrică: de-acuma înainte, toate neliniștile și deznădejile mele tot spre el mă vor duce. Și o să ajung așa cum am vrut: să semăn cu Paul Valéry, cu Jean Gabin sau cu Aurel Rogoza; acești trei oameni atât de feluriți care, la vârste felurite, m-au impresionat prin echilibrul lor, prin aerul lor impasibil, prin obrazul lor peste care domnește un calm, cucerit cu eforturi și lupte lăuntrice. Sau, cum spunea Malraux despre un erou de-al lui: oamenii aceștia au o față frumoasă fiindcă exprimă ceea ce fața omului a fost făcută să exprime: idei.

Ideea că merg spre adevărul meu sper să mă călăuzească și pe mine tot mai clar, mai adânc, făcându-mă tot mai sincer față de mine însumi – și tot mai detașat față de cei din jurul meu. Căci, spre deosebire de ce s-ar putea crede, oamenii cei mai egoiști sunt cei mai sinceri cu ei înșiși, fie că o știi ori ba, – și tot ei sunt cei care se pot preface mai lesne interesați de ceilalți. Fiindcă ei caută să câștige câte ceva de la fiecare, urmăresc să apuce de la oricine câte ceva în folosul lor și, de acea, aparent, îi interesează oricine.

Pe când eu am fost destul de indiferent și chiar vitreg indiferent față de mine. N-am știut ce vreau și ce anume trebuie să vreau, și m-am risipit în acte și sincerități exterioare, gratuite.

Îmi vine-n minte un lucru destul de frecvent: am uneori discuții cu Sidonia care – sărăcuța! – îmi pretinde s-o iubesc. Eu n-o iubesc, asta e sigur. Eu cred că marea mea dragoste, neistovită, rămâne Loti, – deși în același timp îmi dau seama că un anumit soi de femeie, diferită de ea, m-ar mulțumi pe deplin. Am văzut o doamnă de vreo douăzeci și opttreizeci de ani, drăguță, castaniu-deschis, gingașă, albă, cu ochii căprui-limpezi, cu părul strâns frumos într-un coc greu, lăsat pe ceafă, trecând de câteva ori prin fața blocului nostru

— Și de câte ori am văzut-o mi-am spus că, probabil, cu o asemenea femeie m-aș simți fericit dacă aș fi legat pe toată viața cu ea.

Când vine uneori vorba, Sidonia mă-ntreabă dacă o iubesc. Eu n-o iubesc, – și stau cu ea fiindcă mi-e o tovarășă bună, inteligentă și fiindcă într-o bună măsură m-am obișnuit cu ea, într-un minim de confort. Ea ține locul mamei pentru mine, asta e! Iubirea mea pentru ea, dacă se poate numi iubire, e una cam filială. Când mă întreabă dacă o iubesc, ce-i pot eu răspunde? Îi spun că nu. Că îmi place, dar de iubit n-o iubesc. Se supără și plânge.

Cartea lui Mihai Sadoveanu mă învață să înlătur și acest lucru: sinceritățile inutile. Nu adaug nimic legăturii și libertății mele față de Sidonia dacă-i spun că n-o iubesc. N-am să-i mai spun. Am să-i răspund echivoc sau chiar afirmativ, când are să mă mai întrebe. Și am să mă despart de ea îndată ce voi simți o mare nevoie să fiu singur sau și - mai sigur - îndată ce voi da de o femeie pe care s-o iubesc cu adevărat. Dar pentru că să știu și pentru că să pot iubi cu adevărat o femeie, e nevoie să fiu sincer cu mine însumi. Să știu ce vreau și să-mi cunosc acest adevăr al meu.

Cartea lui Mihail Sadoveanu mă ajută la acest lucru într-un fel în care m-au ajutat și Iorga, și Mateiu Caragiale și chiar și Arghezi. E, în tonul lui Sadoveanu din această carte, ca și-n al scriitorilor pomeniți mai sus, ca și-ntr-al lui Chesterton și Bernanos, dintre străinii moderni care-mi plac cel mai mult, un nerv felurit de al celorlalți, dar care îmi comunică direct, viu, nemijlocit, și în care încerc regăsirea a ceea ce mi-a lipsit mai mult în viață: tatăl, adică factorul care să-mi echilibreze pornirile, gândurile și dorințele, să le dea un sens, o adâncime și, mai cu seamă, un tipar, un model. Căci o operă literară în general - și *însemnările lui Neculai Manea* îndeosebi - îndeplinesc o funcție etică în măsura în care oferă oamenilor un model de a gândi, de a vedea și de a concepe viața, în măsura în care le *influențează*, mai bine zis le *inspire* propria lor biografie.

26 iulie

Ieri am terminat de citit cartea lui Petru Groza, *în umbra celulei*, sau cam așa ceva. În timpul lecturii mă gândeam cum aș fi scris despre cartea asta dacă mă aflu în opoziție. M-aș fi „desfigurat” cam așa: „Ca și Dostoievski, Silvia Pellico și Paul Verlaine - pe care-i citează în cartea d-sale - d. dr. Petru Groza e un intelectual care a stat la închisoare. Ca și ei, și-a adunat într-o carte gândurile din timpub detențuiaii.

E adevărat că, spre deosebire de predecesorii săi, d. dr. Petru Groza a fost deținut pentru motive politice. Și atunci, e mai bine să-i căutăm vecinătatea și înrudirea spirituală cu un alt deținut politic, Gheorghe Dimitrov, a cărui luptă în închisorile și tribunalele hitleriste ne-a înfățișat-o în românește tot editura Cartea Rusă care-a tipărit și confesiunile actualului prim-ministru al României. Spunem confesiuni, fiindcă, spre deosebire de Gh. Dimitrov - admirabil fruntaș antifascist bulgar, victima Gestapoului care l-a învinovățit de incendierea Reichstagului, dar o victimă care-a uimit lumea întreagă și s-a impus, până și nemernicilor săi dușmani, printr-o atitudine dâră și printr-o neînfricată luptă antifascistă, - d. dr. P. Gr. nu urmărește în însemnările sale decât marginal caracterul politic al detențiunii, aplecându-se mai cu seamă asupra impresiilor și senzațiilor de ordin intim, strict personal, familial și domestic, am spune, pe care domnia sa le-a încercat în cele aproape treizeci de zile de închisoare de la Malmaison.

Apoi, nici regimul închisorii nu se poate compara. Între condițiunile detențiunii lui Gh. D. - care, preț de trei luni, a fost deținut în celulă grea,

cu cătușe la mâini, pentru *cu* totuși, cu amândouă mâinile încătușate, să nu dea înapoi, scriind zilnic proteste, scrisori către prietenii de afară, îndemnuri și argumente pentru prietenii săi, expuneri de motive către judecătorii nazisti, întâmpinări și denunțuri ale provocării ce i se înscenase, pentru ca totuși să nu obosească în a reclama zi de zi condițiile omeneste de detențiune, – între acest regim, în care nu i s-a înmănat și nu i s-a expediat corespondența, în care i-au fost confiscați până și gologanii ce-i avea în buzunare, regim în care spre a obține o filă de hârtie, era nevoie de proteste scrise, de plângeri și intervenții ce căpătau caracterul unor adevărate companii politice, – între acest regim de adevărată tortură la care Goering îl supunea pe cel mai bun fiu al poporului bulgar și între regimul la care a fost supus la Malmaison fostul ministru P.G., e oricum o diferență. De altfel, autorul cărții mărturisește în repetate rânduri chipul omenesc în care s-au purtat cu domnia sa judecătorii de instrucție, ba până și comisarii Siguranței antonesciene și gardienii de serviciu ai închisorii, dintre care unul a izbucnit chiar în lacrimi de bucurie când a auzit că, în sfârșit, după 30 de zile, deținutul stimat și iubit de el a fost pus în libertate. Aceasta dovedește, desigur, cât de puțin popular era regimul Antonescu, care nu se bucura de încredere nici în rândurile organelor sale de represiune.

Nu mai stăruim asupra agenților sus-puși, de legătură între deținut și guvernul de atunci, acel discret X.7. – pe care **d.** P.G. îl prezintă într-o lumină de-a dreptul seducătoare. În sfârșit, ca să epuizăm informația de ordin tehnic pe care autorul ne-o oferă, să spunem că în închisoare avea dreptul la o bucătăreasă și la un om de serviciu, precum și să primească vizite și sume de bani suficiente spre a-și îndulci cât mai mult traiul. De asemenea, îi era permis să aibă cu sine cărți, hârtie, cerneală, să scrie și să stea de vorbă cu numeroși deținuți politici, cu care – după cum atât de pitoresc ne istorisește **d.** dr. P.G. – își trecea o bună parte din timp discutând probleme de știință, sociologie, politică și agrementând aceste ample convorbiri cu anecdote și «poante» pline de haz și de tâlc. În sfârșit – spre deosebire de restul deținuților politici împreună cu care fusese adus la Malmaison, **d.** dr. P.G. se bucura și de un regim de favoare – după cum afirmă tot. domnia sa – anume de-a se putea plimba la orice oră și oricât ar fi dorit-o prin curtea închisorii, ușa celei d-sale fiindu-i lăsată, deseori ca din nebăgare de seamă, deschisă.

Dar oricât de puțin aspră, oricât de laxă ar fi ea, răpirea libertății e o privațiune care și din partea unui om deosebit atrage accente și clamori prea îndreptățite: «Sfântă, neprețuită libertate, o slabă rază din zorile tale oricât de îndepărtate, face, prin minunata ei putere de vrajă, ca tot iadul suferințelor, toate umilințele, toate chinurile trupului și sufletului, să capete într-o singură clipă farmecul jertfei aduse pe altarul tău!» Sunt, desigur, rânduri concludente prin accentul lor și ele pot fi atribuite oricui a avut vreodată tristul prilej de a-și pierde – fie și pentru o singură zi – libertatea.

Cum spuneam, însă, **d.** dr. P.G. n-a fost deținut singur. În aceeași închisoare e supuși la un regim de asasinat lent, prin tortură, bătăi și detențiune grea, – se aflau avocatul Mihai Magheru, plugarul Miron Belea,

profesorii Gh. Micle și G. Vlădescu-Răcoasa, toți luptători antifasciști. După cum ne destăinuiește în însemnările d-sale d. dr. P.G., acești reprezentanți ai poporului împilati erau bătuți la piept și la tălpi cu vâna de bou, până ce leșinau; li se vâra câte o țevă de cauciuc pe trahee și li se sufla pe ea umflându-li-se plămânii să crape, – cu un cuvânt, erau supuși chinurilor fără nume ale regimului de dictatură și inchiziție al Siguranței lui Cristescu. Toate acestea nu le-au smuls însă, nicio mărturie, niciun cuvânt, nicio abdicare de la ținuta și atitudinea lor de luptători antifasciști. Solidaritatea lor era aceeași, în închisoare ca și în viața de-afară. Desigur, chinul lor – pe care-l cunoștea în amănunt și care contrasta atâta cu regimul atenuat de care se bucura domnia sa – nu-l putea decât impresiona pe d. dr. P.G. Dar ce putea face domnia sa? Cum putea interveni pentru salvarea tovarășilor săi de luptă și închisoare? Nu era el însuși demoralizat și înfrânt de infernul în care era ținut? E drept că d. dr. P.G. ne spune că la Curtea Marțială e primit «prieteneste», că magistratul Tulliu Goruneanu îi face vizite amicale în închisoare, aducându-i vorbă de la mareșalul Antonescu, că la Siguranță comisarul Iliescu s-a purtat amabil cu domnia sa și că, în ultimele zile, regimul d-sale de închisoare «s-a mai îndulcit, fără a fi nevoie de intervenții sau compromisuri»; căci: «vlăjganii mai mari ai Siguranței și Curții Marțiale ridică acum pălăria sau duc mâna la chipiu când trec pe lângă mine, ba unii mă întreabă și de sănătate și uită mereu să-mi pună lacătul la ușă. Eu profit din plin de această tacită îngăduință, părăsesc celula de dimineață, fără autorizație, cu o ușoară mustrare în suflet provocată de avantajarea mea în raport cu bieții mei tovarăși de suferință». Se poate întrezări în aceste rânduri compasiunea profundă care-l unea pe fostul deținut politic de ceilalți tovarăși arestați odată cu domnia sa sub aceeași învinuire: antifascismul. Dar ce chin poate fi mai copleșitor decât acela al neputinței? D. dr. P.G. chiar dacă se bucura de un regim «mai îndulcit» – cum spune domnia sa – cum l-ar fi putut oare îndulci și pe-al tovarășilor d-sale care am văzut ce pătimeau? Solidarizându-se cu ei? Punând în joc influența sa, pe care desigur că o avea, față de guvernanti și de organele lor în subordine? Făcând greva foamei, spre a cere un tratament omenesc pentru tovarășii de luptă politică? Desigur, toate acestea i-ar fi putut îngreuna o situație și așa dificilă, fără să aibă în schimb neapărat efectul dorit.

De altfel, cât de dificilă era starea sufletească a actualului premier se poate deduce dacă citim cu atenție rândurile de mai jos; după zile întregi de așteptare, autorul cărții primește un mesaj de acasă, un scurt mesaj de acasă, de unde nu mai știa nimic. Ce-i spunea mesajul? Foarte puțin și foarte mult: «Acasă, cu toții bine». Și în fața acestei vești, deținutul exultă de fericire, ca un adevărat iubitor de familie.

Dar procesul politic își urma cursul. Îi sunt aduse spre semnare declarații și procese-verbale privind activitatea tovarășilor săi. Să-i dăm cuvântul chiar autorului: «Același inspector (sau comisar-șef) întotdeauna calm, prevenitor și serviabil, care mi-a adus nota îmbucurătoare, îmi prezintă și o scrie de procese-verbale de anchete, de confruntări. Trec fugitiv peste ele, nu mă interesează detaliile, nici nu-mi reamintesc să fi fost

confruntat decât odată cu Miron Belea. Numele Micle, Biji etc. aleargă sub ochii mei. Îmi pun, indiferent, semnătura alături de a lor. Ce importanță au toate acestea, în fața mesajului de acasă că toți sunt bine?» Iată, într-adevăr, o mărturie mișcătoare din care se desprinde puternic spiritul de familie ce domină atât de zbuciumata viață a omului politic!

De altfel, acesta din urmă e aproape inexistent în paginile cărții. Dintr-o discreție impresionantă sau dintr-o înțeleaptă prudență, considerațiile politice n-au făcut loc, în însemnările de închisoare ale domnului dr. P.G., decât sau unor judecăți de ordin general despre libertate și dreptate, sau unor exclamații generoase și cuprinzător formulate astfel: «O cât de mică sămânță, dar care va putea da roade, în clipa când vârtejul din jurul nostru îl va determina să se smulgă din mrejele moleșitoare ale vieții înguste, pentru a se devota unei idei folositoare semenilor lui, unui ideal din cele care se ridică pe firmamentul omenirii tocmai acum, când el amenință să se întunece cu totul...» sau unor considerente strict teoretice despre raporturile dintre - «economic și spiritual», sau exemplificări concrete cu câte un singur caz, spre a ilustra - «tragedia generației tinere» sau relațiile româno-maghiare.

Aceasta pare să fie îndeosebi metoda preferată de d. dr. P.G. În însemnările sale: generalizarea din caz particular. De preferință dintr-un singur caz. Efortul de a trage o concluzie generală dintr-o împrejurare anumită. Dar nu e chiar acesta stilul oricărui jurnal intim?

Ar mai rămâne de spus câteva cuvinte și despre stilul literar al cărții domnului dr. P.G., deși este știut că o asemenea exigență nu prea are ce căuta când e vorba de un autor politic. Totuși, câțiva conducători moderni de popoare, de la Lenin, Troțki sau Stalin, până la Churchill și președintele Roosevelt ne-au deprins cu un stil al cărui frumusețe sau calmă limpezime cuprinde în transparența lui și flacăra ideii politice care-l însuflețește. Și chiar în guvernul nostru se află unul din fruntașii lui, d. L.P., ale cărui cărți impun nu numai prin ceea ce obișnuit se cheamă conținutul, dar și prin forma redactării lor: sobră, clară, precisă, fraza îmbracă ideea și o luminează, îi dă mișcare și relief atunci când e prea abstractă.

Am putea spune că stilul domnului dr. P.G. e tocmai dimpotrivă: înaripat și învult, el antrenează ideile, dă aripi și avânt unor constatări și fapte concrete. Uneori se recunoaște topica specifică omului de cultură germană, cu fraza grea, încărcată, cotită, contorsionată: Organizarea și exteriorizarea scăpărătoare, dar stearpă, instituționalizarea învățătușii-celwer-Mrca fost mai mult decât un om, în credință obigști? f dită cu legiuiri și tradiții de fină țesătură, a făcut ca forma să devină fondul...

Sau, aceleași idee care-l călăuzește pe actualul prim-ministru al României încă de pe vremea când se afla între zidurile închisorii, ideea mesianică exprimată atât de discret: „Fără să vorbesc, le strâng mâna prietenilor care îmi ațin calea, ridic capul și scot pieptul, pentru a-și da seama că nu port urmele celui care s-a prăbușit cu crucea pusă în spinare...” Sau: „Gândul la cel răstignit și o comparație în subconștient mă urmărește, însă, în tot drumul de înapoiere la închisoare”. Și citatele s-ar

putea înmulți. Socotim însă că nu mai e nevoie.

În general, o carte interesantă, interesantă mai ales fiindcă ne înfățișează o latură mai puțin cunoscută a activității primului nostru ministru de astăzi, calitatea de scriitor care de multe ori (și noi, scriitorii, nu ne vom lepăda niciodată de învățătura veche a lui Boileau după care stilul ce omul) este oglinda însăși a sufletului omului, așa cum oricare din actele noastre publice ne exprimă și ne oglindește fără putință de răstălmăcire și de retușă.

Iar editurii Cartea Rusă îi revine meritul de-a ne fi făcut pe această cale cunoștință mai îndeaproape cu veritabila personalitate a celui care se află azi în fruntea guvernului de concentrare democratică românească.

*

La asta, ce mai pot adăuga pentru jurnalul meu? La așa cap, așa căciulă! Mi se ridică și un mic clenci: eu aș vrea să public recenzia asta literară; Sidonia zice că nu se cuvine, că „mă bagă în închisoare”. Dar chiar ispitirea unui asemenea lucru m-ar face s-o public. Și mi-am surprins, odată cu acest gust, și ceea ce cam pretențios s-ar putea chema destinul meu demonic; într-adevăr, nu mi-ar plăcea să mă văd închis de „stânga” fiindcă am făcut o cronică literară defavorabilă primului ministru. Un asemenea lucru, pentru oamenii cumsecade, ca Șelmaru, Bellu și atâția alții, ar fi încă o dovadă a „neseriozității” mele. E drept că în ultima vreme mi-a tot trecut prin minte Nae Ionescu. Sunt mereu în căutarea paternității

Dar nu, - sunt destul de „serios” ca să nu-mi pierd anii și posibilitatea de lucru, în aventuri neconcludente și mărunte, în riscuri de la sine înțelese: să fac pușcărie pentru o cronică defavorabilă lui Groza! E prea puțin. Mi-aduc aminte ce-mi spuneam de curând mie însumi: scriitorii români își pierd o viață, o credință, o operă întreagă, o atitudine, de dragul unei

„Poante”, al unei figuri de stil. Le place mai mult să se lase furați de condei cu o asemenea figură de stil, decât s-o acorde unui adevăr potrivit realităților din afară și dinlăuntrul lor. Ca și mine, cu cronica despre cartea lui Groza.

Doar nu asta am de spus eu lumii și nu cu asta o să-mi închei meseria scriitoricească pe care nici nu mi-am început-o. Ba, dacă-i vorba de diferențele necesare, dialectice, apoi am de gând (evident, numai în stare foarte latentă, de proiect) să-i cer găzduire chiar lui Groza, la el, la Deva, pentru câteva luni de lucru; asta mi-a inspirat-o tot cartea lui unde vorbește de oaspeții numeroși pe care i-a găzduit. Dar cine știe dacă azi, când e ditai primul-ministru, va mai cultiva asemenea virtuți ospitaliere?

*

Cartea lui Gelu Naum *Teribilul interzis*, mi-a mers la inima, Recunosc în ea accente care-mi sunt familiale, și mai ales o preocupare etică pe care-o am și eu în scris: aceea de care pomeneam ieri⁷ ca opera literară câtă să-i ofere omului un model de-a concepe viața, seamănă foarte bine cu a lui Gellu care scrie că poetul „trebuie să fie pentru om oglinda libertății lui”. Deci preocuparea lui Gellu Naum se învârtă și ea tot în jurul unui sens etic, al unui rost eficient și până la urmă pedagogic al artei.

Ar mai rămânea însă diferența de formulare, de care suprarealiștii noștri fac atâta caz. Pe când eu, de pildă, scriu cât mai lămurit, mă silesc să fiu cât mai clar, ei prețuiesc valoarea brută, directă a expresiei. E aici o diferență nu numai de metodă, dar (și mai ales!) de sensibilități fărăndoială, de gust și de alte asemenea imponderabile sub care, însă, nu trebuie căutată interminabila poveste dintre fond și formă. Dar teama asta de expresiile învechite ce le-ar putea compromite ideile noi, teamă pe care o manifestă atât de vehement suprarealiștii noștri, face într-o bună măsură suspectabilă chiar trăinicia acestor idei. Se petrece cu suprarealiștii noștri un fenomen destul de comun, dar tocmai de aceea valabil spre a răspunde câtorva întrebări ale timpului nostru. Ei se sperie de propriile lor descoperiri, se cred geniali și unici, ca toți „trăiriștii” de altfel; de aici teama și agresiva lor repulsie față de locurile comune care le-ar compromite experiența proprie.

Dar sentimentul ăsta, că lumea începe sau se sfârșește cu noi, sentimentul că fiecare din experiențele noastre este unică, personală, absolută, intransmisibilă și necomunicabilă – sentiment al singurătății și izolării omului în lume – este tocmai acela care a slujit mai mult fascismului; pe el s-a clădit eroismul și lupta fascistă. „Omul nou”, „tragicul existenței”, toate acele înclinări spre categoric și definitiv ale fascismului își au miezul în acest sentiment al valorii absolute și unice a experienței proprii. Până mai ieri, am crezut că acest sentiment trebuie ocolit sau repudiat fiindcă ar purta pecetea fascismului sau l-ar conține în germene.

Azi, cred că am izbutit, sau că încep numai, să văd ceva mai departe: nevoia ca acest sentiment să fie absorbit și convertit în cuprinsul unui sens general și foarte comun omenesc, al unei etici și al unei pedagogii de toate zilele. Să constituie și el, adică, un material de învățământ pentru oameni, să-i învețe să vadă mai clar în ei înșiși și-n ceilalți, deci, să nu-și socotească experiența lor de viață drept singura pe lume și unică.

Și totuși, ca și-n vis, simt că e ceva intransmisibil, ceva cu adevărat propriu și personal în aceste experiențe: e efectul lor, eco-ul lor în conștiința fiecăruia din noi, chipul cum a clătinat anumite zăcămintе dinlăuntrul nostru. „Poezia trebuie făcută de toți nu numai de unul singur”, au scris-o și Lautréamont și Marx, iar adevărul e că fiecare om își are poezia lui de șaptesprezece ani, după cum fiecare își are adevărul lui de patruzeci de ani. Dar aceste experiențe sunt ale noastre exact întrucât ne pot folosi ca să ne înțelegem și să comunicăm cu ceilalți oameni, exact în măsura în care ele ne dau conștiința că și ceilalți oameni își au experiențele, singurătățile, nădejile sau deznădejile lor. Și dincolo de orice singurătăți și deznădejdi, oamenii se înțeleg și-și dau mâna peste ele, grație acestor experiențe proprii, cristalizate în conștiința lor, în conștiința că toți synt posesorii unor astfel de experiențe. Și valoarea omului de această simpatie este dată.

Lenin scria că Hegel trăiește până-n zilele noastre, dar până azi nu se știe dacă Hegel era de partea bolșevismului sau a fascismului. Amărăciunea trecerii actului crud și viu din starea lui de experiență într-una de conștiință, această cristalizare, Hegel a surprins-o și – cu toată acea

melancolie largă și ușor zâmbitoare a magistrului de conștiință care-și permite o mărturie intimă - a oftat zâmbind: „sunt lucruri care nu se mai întorc niciodată!” (Este sentimentul pe care, atunci când l-am încercat și eu, mi-am numit creierul un crematoriu al trupului ideilor.)

Dar îi rămâne comunismului - nu-i așa? - ca vrednic și prim urmaș al verificării și continuității acestei strălucite moșteniri hegeliene, să surprindă și să organizeze carnea asta a vieții, a ideilor, caracterul spontan, inventiv, personal, al oricărei experiențe umane. Cineva, și anume Troțki, a înțeles să-și asume chiar acest sector în organizarea vieții sovietice. Dar așa cum, ca bun hegelian, înțelesese nevoia contradicției permanente, el trebuia să o înțeleagă pe aceea a unității temporare pe care Gorki, de pildă, a priceput-o, după opoziția pe care la început o făcuse bolșevismului. Pe plan extern, asta însemna renunțarea - cel puțin pentru moment - la teoria revoluției permanente.

Dar cine știe?

Cine știe dacă Troțki n-avea dreptate? Cine știe dacă el nu se făcea mandatarul experienței proprii totalitare tocmai fiindcă-și dădea seama de extensiunea pe care un asemenea sentiment al totalității o lua în transformarea lumii? Fascismul italian și hitlerismul german nici n-au fost altceva decât continuarea, cu scopuri evident potrivnice, (dar cât atârnă scopurile într-o revoluție care, ca orice act de creație, valorează în primul rând prin *formele* ei și prin consecințele născute în chip firesc, adică viu - din ramificarea acestor forme înseși prin care se exprimă tot sufletul unui popor), a revoluției bolșevice rusești, dar numai pe un singur plan: al sentimentului revoluționar de singurătate și disperare umană, al sentimentului profund și sordid materialist, limitat materialist, dezolat, de nimicnicie a omului.

Și cine știe dacă prin politica revoluționară a lui Troțki sentimentul de revoltă hitlerist nu s-ar fi vărsat în fluviul revoluției socialiste? Cine știe?...

Și toată politica antifascistă de azi, a lui Stalin, ce e? Angajamentul la care le-a obligat el pe marile puteri anglo-americano-chineze de-a lupta și de-a interzice total renașterea fascismului, nu este însă premisa pentru exproprierea, în sensul unic al revoluției comuniste, a tuturor sentimentelor personale de descoperire, de invenție, de intuiție, care sunt revoluționare prin însăși natura lor dialectică? Toate „instinctele vitale” folosite ieri de fascism nu vor merge oare ele acum acolo unde le e locul: la stânga? (Iată de ce parcă n-au niciun temei indignările că în unele posturi controlate de comuniști au fost promovați și foști legionari.) Dar ceea ce trebuie să mai așteptăm încă după acest război biruitor pentru democrație este ca stânga comunistă să nu se teamă de libertăți, ci să le instituie pretutindeni unde e la putere: vorbesc de libertățile spiritului, în primul rând: a scrisului, a literaturii, a poeziei. Fiindcă orice expresie a invenției umane, orice expresie a omului care se eliberează pe sine prin această exprimare chiar, trebuie să se verăe, nu se poate vărsa decât acolo unde-i e locul: la stânga. Nici nu pricep de ce se mai păstrează cenzura? Comisia de armistițiu ar putea aplica singură sancțiuni, în urma unui simplu referat al Direcției

Presei. Și așa mai departe.

*

Dar, ca să mă întorc la Gellu Naum și la ceilalți suprarealiști români, cred că aerul lor teribil și absolut, exaltarea descoperirilor lor proprii până la refuzul oricărei expresii comune, le vine, în bună parte, dintr-o limită a talentului: Virgil Teodorescu, Trost, Gellu Naum și-au dat măsura și cu alt prilej. Rămân Paul Păun și Gherasim Luca, posesori ai unui remarcabil talent: dar pe când cel dintâi și-a dat seama că, mai degrabă decât cuvintele, domeniul care l-ar servi ar fi plastica; Gherasim Luca, ros de ambiția tuturor acestor tineri de bună familie literară, vrea să fie cel mai mare dintre scriitorii români. Dar acestor mari ambiții probabil că le corespund niște posibilități, în cel mai bun caz, obișnuite. Pe măsură ce și-au disciplinat o educație personală, pe măsură ce au citit și-au învățat meseria scrisului, opera lor s-a limpezit, a devenit tot mai puțin suprarealistă și tot mai mult personală. Suprarealismul le-a mai rămas ca un tic, ca un *cifru* scheletic prin toată literatura pe care-o fac ei, dar nu mai e viață, nervul și carnea operei lor. O fidelitate, pe care tot Freud le-ar putea-o explica, îi face încă să citeze cu sfîntenie numele lui André Breton sau pe al lui Lautréamont – și poate că aici e și nițică poză bibliografică. Dar sigur este că, dincolo de această înverșunare cu care-și reclamă un titlu de succesiune neapărat „revoluționară”, scrisul lui Gellu Naum, ca și al lui Gherasim Luca sau Virgil Teodorescu, se apropie de o rotunjime ce ține de învățarea mai atentă a unei meserii.

*

Azi, mi s-a părut că sunt scriitor mai mult decât ziarist. Am încercat din nou mulțumirea continuității unei idei și a încrederii în lucrul făcut. Îmi conturez tot mai mult planul de-a lucra metodic, de a mă izola într-un oraș din provincie și de a scrie acolo cărțile pe care le voi putea scrie. Și, mai ales, să citesc. Fiindcă-mi dau la fel de bine seama că scrisul fără citit nu merge. Cel puțin, ceea ce vreau să scriu eu.

Dar experiența de viață? O socotesc eu completă la 34 de ani? Mă pot retrage, ca Stere, după o viață de luptă și zbucium, să-mi elaborez marea operă? Sau ca Rebreanu? Sau ca Sadoveanu? Și iată, demonul meu își scoate iarăși capul! N-ar fi oare mai bine să-mi văd de lucrul nou ce mi se oferă la București: organizarea secției de propagandă pentru Ardeal?

Însă tehnica scrisului **m*** se pare că nu-i asta. Cred că, în chip cu adevărat armonios – dialectic, ca să abuzez și eu de vorba asta – un scriitor activează combinând teoria cu practica – scris-citit, pe de o parte – călătorie, observație, pe de alta.

Și mai ales, nu-i așa, iubire!

Dar cu asta demonul meu mă chinuie groaznic. Mai bine îmi închei jurnalul pe ziua de azi.

27 iulie

Azi am descoperit o nouă resursă poetică. Până acum, adică până mai anul trecut când am scris ultima poezie, nu prea grozavă, de altfel, nu

cunoșteam decât un singur fel de-a scrie versuri: ceea ce s-ar numi „modul inspirat”, adică scrisul dintr-o singură țâsnire, exploziv, neelaborat. Adunam imagini, impresii și senzații, fără niciun țel precis și – la un șoc neprevăzut, într-o stare de tensiune (sau depresiune) anumită, aproape inconștient, dintr-un pretext oarecare, aparent sau ba, ideile și imaginile se organizau într-un fel de discurs, într-o logică și o retorică automată care se cerea imediat scrisă pe hârtie. Era un fel de juisare intensă și destul de disperată, fără nicio metodă și fără vreo normă cât de cât precisă. (Singura normă preconcepută era tocmai să n-am niciuna.)

Ceea ce s-a petrecut de-a seară până astăzi, deși ar păstra același caracter eruptiv, mi-a descoperit însă o resursă nouă de organizare și de stimulare a inspirației lirice. Lucrurile s-au petrecut aproximativ cam așa: reciteam aseară jurnalul lui Richard Byrd, de la Polul Sud, „Seul”, din descrierile lui asupra aurorei boreale și a diferitelor fenomene meteorologice, m-am apucat să abordez tot felul de gânduri la lumi geologice și cosmice imaginare, la tablouri compuse ca să ilustreze aceste lumi imaginare. Mi-am făcut și câteva notații. Apoi, am început să le lucrez.

În aparență, nimic nou până aici. Dar când m-am așezat la masă, cu hârtiile și notele dinainte, și-am început să dezvolt imaginile și ideile, vers cu vers, după un ritm și rimă precise, am simțit că lucrul meu nu mai ținea atâta de inspirația momentului, dezlănțuită și absolută, ci de-o stăruință metodică, ordonată. Ca într-un joc de cuvinte încrucișate, de rebusuri sau alte asemenea exerciții, versurile se ordonau, se dezvoltau și se grupau după intensitatea de gândire cu care le urmăream. Apoi, când o strofă sau mai multe erau gata, deși pe moment nu încercam nicio inspirație, nicio idee sau imagine nouă – începeam să-mi aleg teme ca să *provoc* noi imagini și idei. Luam o idee generică, să zicem apusul de soare. Și – ca și-n psihanaliză – asociam pe ideea apusului de soare toate imaginile și amintirile ce-mi veneau în minte.

La început, lucrul părea destul de anevoios și cam arbitrar. S-ar părea că un mecanism interior refuză să asculte și să-mi furnizeze asociații pe o idee dată. Dar cu un efort lăuntric încep să se producă aceste crâmpie de idei sau de imagini. Cu un efort și mai sporit, randamentul devine mai mare. Apoi, imaginile odată stârnite în jurul unei idei-punct de plecare, îmi aduceau alte imagini și alte idei sau senzații. Efortul consta într-o disciplinare și exercitare cât mai intensă a memoriei. Cuvintele, unul singur sau o înlănțuire de cuvinte, îmi aminteau lucruri anumite, o serie întreagă, sau altele mai limitate, doar o imagine sau un tablou. Spiritul critic opera paralel o selecție între aceste idei, imagini și senzații stârnite; spiritul critic și gustul (deși nu prea știu ce deosebire e între ele). În felul ăsta, poezia pe care-o scriam se putea lungi sau scurta după voia mea. Nu mă mai simțeam prada devorată a inspirației mele totale, dezlănțuite, abundente, dar tiranice, ci eu stăpâneam calm această inspirație sau, mai bine-zis, această desfășurare de tablouri, senzații, amintiri și idei... mă puteam opri dacă vream, o puteam lua de la capăt, o puteam continua. Intervenea apoi ritmul sau rima care-mi dădeau și ele norme de conducere, de transformare și

chiar sugestii de înlocuire integrală a unui vers sau a mai multora; astfel, dacă un vers trebuia să rimeze cu un cuvânt anumit, deși în mintea mea îl concepușem altfel, acest cuvânt determina o nouă structurare a versului, ce putea fi cu totul alta decât aceea inițială; forma comanda fondului. Același lucru în ce privește ritmul.

În tot acest elaborat lent, metodic și ordonat, ceea ce am numit eu spiritul critic era gândirea paralelă, selectivă și submergentă care însoțește nașterea versului exact în timp ce-l scriam. Era destul, de pildă, să-mi aduc aminte că un anume cuvânt l-am întâlnit la Arghezi sau la Desnos, sau la Eminescu, pentru ca să-l refuz, să-l schimb sau să-l păstrez. Dar între timp, mă gândeam la Eminescu, la Desnos sau la Arghezi, ca *persoane*, îmi spuneam diverse lucruri despre ei, mă gândeam la întâmplări sau date în legătură cu persoana lor și, de multe ori, mă gândeam ce-ar zice ei de versurile pe care le scriam. Aveam aproape un dialog critic cu dâșii. Apoi, treceam de la ei la alți oameni vii, cunoscuți de mine personal sau din scris, și iarăși asociază cu ei și – într-un anume fel – le confruntam opinia (presupusă, bineînțeles), cu ceea ce scriam eu. Apoi circulau prin mine ambiții mai ales la sfârșitul transcrierii unei perioade poetice, a unor strofe pe care le socoteam mulțumitoare, mă gândeam ce efect vor avea când le voi publica asupra dușmanilor mei sau a celor ce mă pândesc din umbră ca să mă critice și să mă defăimeze. Sentimentul cel mai frecvent pe care-l încercam era de mare mulțumire pentru mine, fiindcă „o să-i fac să crape”. Era un sentiment polemic, de răzbunare, înverșunat. Dar erau și alți oameni la care mă gândeam cu plăcere că au să guste versurile pe care le scrisesem: Mircea Grigorescu, Mircea Alifahti, Dim, Lila Nădejde, Neamțu etc.

Mi s-a părut că, prin metoda asta, de a-mi provoca amintirile, senzațiile acumulate, imaginile și ideile în legătură cu o temă poetică anumită, pot scrie versuri bunele despre aproape orice, că nu mai e nevoie să aștepti o inspirație care să vină de la sine, când o vrea ea. M-am simțit, cum spusei, mai stăpân pe meșteșugul poetic decât oricând.

O altă latură – și cea mai gingașă din acest travaliu – este aceea a rezistenței versurilor pe care le scriu. Simțeam că unele din ele, odată exprimate pe hârtie, au o valoare de rezonanță, de sugestie și de comunicare, destul de trainică, de durabilă. Dar multe, cele mai multe, pe care nu le puteam cântări în puterea lor de rezistență, în forța lor de-a impresiona și a comunica sau menține multă vreme o sugestie sau o emoție eventualului cititor, oricare-ar fi el. Deocamdată, le socotesc valabile și aproape bune de tot doar pe acelea puține care poartă acest accent de durabilitate, de lucru clădit temeinic.

După ce mi-am terminat lucrul – foarte fructuos, cel puțin cantitativ – pe ziua de azi, mă simțeam obosit și gol, dar de o oboseală și un gol foarte plăcute, foarte pasagere, o oboseală fizică aproape, care știi bine că o să treacă. Asta e încă o cucerire asupra mea însumi pe care-am înregistrat-o mulțumit. Deși era de aceeași natură cu golurile mele înspăimântătoare, de singurătate destrămată, acest gol sau această oboseală nu mă obseda, nu

mă punea în panică. Îmi spuneam că de acum înainte știu cu ce să-l umplu: cu efortul unor perpetue și noi asociații în legătură cu un cuvânt, o imagine sau o idee dată.

Efectul în cotidianul concret, imediat, al experienței mele de azi, e considerabil; Sidonia îmi părea mult mai drăguță ca de obicei, poate tocmai fiindcă mă simțeam mai detașat de ea ca oricând, fiindcă aveam asupra ei – ca și asupra tuturor lucrurilor și ființelor din jurul meu – o privire *obiectivă*, proiectată dinlăuntrul meu în afară, nedependentă de ea sau de acele lucruri al căror spectacol îmi era oarecum indiferent acum; aveam o privire de demiurg, așa cum trebuie să fi privit Dumnezeu, la capătul celor șapte zile, în jurul lui: nițel obosit, nițel mirat și curios, dar, în final, nepăsător de soarta celor ce făcuse.

Acuma, după ce am scris cam cum am scris versurile și cam care-ar fi cucerirea, „revelația” mea poetică de azi, văd că nu e cu mult străină de părerea ce-o aveam despre poezie; cam același lucru l-am spus de multe ori, scriind despre meșteșugul poetic, în „corespondențele” sau articolele mele de gazetă. Dar parcă niciodată n-am simțit mai adânc pe pielea mea acest lucru. Și mai e ceva. Parcă niciodată nu m-am simțit mai solidar cu poezia ca astăzi. Toate celelalte lucruri exterioare își pierd din interes, din însemnătate, nu că le-aș disprețui, dar că le simt mult mai detașate de mine decât preocuparea de-a scrie poezie. Parcă mă apropii de o certitudine, de un adevăr care e al meu, tot mai mult al meu, și numai al meu singur.

*

Pe de altă parte, însă, descoperirea asta recentă – oricât de fericit m-ar face – nu are nici ea o totală forță de-a mă captiva. Mai simt angoase și angoase și temeri de cine știe ce accidente pricinuite din afară, dar le privesc mai calm, mai stăpânit, mai pregătit.

Încă un cuvânt; când am citit expozeul lui Edgar Poe despre felul cum a scris *Corbul* – eu l-am crezut de pe atunci. Mi-aduc aminte însă că opinia multora din critici era sceptică și credeau că Poe „face pe grozavul” când pretinde că a scris *Corbul* fără inspirație, la rece. Azi, cred și mai mult că Poe nu glumea, necum să mintă.

Evident, important e să poți răspunde chiar la rece, cu imagini și cuvinte din memorie, care să se poată asocia poetic: adică, să fii în stare să spui frumos, nou dacă se poate, profund personal în orice caz, versuri despre un lucru anumit, pe o temă dată. Dar asta e chiar condiția structurii sau naturii poetice.

Am uitat care femeie, Eliza mi se pare, îmi spune că mint atât de frumos, încât și în minciuna mea sunt poet. Acum ceea ce urmăresc, ceea ce am înțeles din noua tehnică încercată azi, e să nu-mi admit nicio minciună în poezie. E foarte mult – și foarte greu, recunosc – dar e singurul lucru care-i dă poeziei valoarea unui act de viață, egal cu viața concretă, fizică, materială, cu viața care se viețuiește, cum ar spune Matei Caragiale.

31 iulie

Am întrerupt alaltăieri jurnalul ca să termin *Pădurea cu Umbre*. A ieșit

un poem de impresionante dimensiuni: opt pagini pe coală ministerială. În ucenicia mea poetică, lucrul ăsta marchează o etapă fiindcă – în timp ce scriam acest poem – am mai scris unul, de o factură similară. Am pornit la acest soi de poeme, în hexametri sau în alexandrin, gândindu-mă la *The night of loveless nights* a lui Desnos, după care m-am exercitat pentru prima oară în acest gen liric. Dar pe când *Noaptea nopților* nu mă mulțumea decât în parte (fiindcă plecasem de la o temă dată), *Pădurea cu Umbre* și *Semănătorul* mi-au dat o satisfacție deplină: sunt ale mele, de la un capăt la altul, o adevărată descoperire de care până azi nu m-aș fi crezut în stare. Îmi spun că reușita lor se datorează în mare măsură disciplinei ce mi-am câștigat-o ținând aceste ultime caiete unde m-am străduit să mă analizez cât mai exact, cât mai strâns și mai ordonat. În orice caz, ele-mi dovedesc că adâncimea poetică e în funcție de adâncirea personalității, de o cât mai mare efort de a fi sincer cu mine și – dacă asta nu se poate pe o singură direcție – de a urmări în mine, în toate direcțiile, problemele ce mi se pun. Am ajuns în felul ăsta la un fel de constantă a personalității mele, la un „grund” care mă ține legat de un plafon anumit al adâncimii proprii, de un univers de preocupări ce poate fi și univers poetic. Dar ceea ce înțeleg și cred că știu, acum, este că acest univers, această egalitate cu mine însumi, această grupare și coeziune interioară în jurul unor probleme și întrebări proprii, ține de un efort metodic, ordonat și tot mai stăruitor, mai adâncit.

Într-un fel ceva mai teoretic, mai literar, mai puțin experimentat pe pielea mea, mai puțin „trăit”, lucrul ăsta l-am intuit și l-am scris în articolele mele de anul trecut, în *Drumurile poeziei naționale* și în „Corespondența” mea cu cititorii și colaboratorii de la *Ecoul*.

Și în timp ce lucram la aceste ultime două poeme, îmi aduceam aminte și de sfaturile pe care le dădeam poezilor debutanți, de-a învăța să se adâncească pe ei înșiși, de-a fi cât mai sinceri față de ei, de-a întreba și a se răscoli cât mai profund, cât mai adânc. Mi-am adus mai ales aminte – și am discutat cu mine însumi – invectiva adresată de Paul Păun și Gellu Naum împotriva mea, când mi-au calificat „Corespondența” drept „infame sfaturi poetice”. Când l-am întrebat de ce a spus că sunt „infame” sfaturile date de mine, Paul mi-a răspuns că recomandă la lectură pe care le-o dădeam poezilor tineri era „infamă”. Dar Paul nu avea dreptate. Nici lectura nu e altceva decât un exercițiu foarte necesar și foarte serios pentru o anumită disciplină a spiritului poetic și a sincerității noastre. Cât despre felul cum îi învățam pe preopinienții mei epistolari să scrie poezie – așa cum le vine mai direct și mai spontan – nu era decât invitația, consecventă spuselor lui Marx și Lautréamont, că poezia trebuie făcută de toată lumea. Și cu atât mai eficace puteau fi sfaturile mele, cu cât am pornit să țin acea corespondență poetică având în vedere că, la noi în România, prea puțini oameni (și chiar poeți de meserie) au urmărit actul poetic în încheieturile lui cele mai strânse, mai intime, în legătură directă sau paralelă cu urmărirea chiar a întrebărilor și datelor furnizate fiecăruia din cei ce se ocupă cu scrisul, de către experiența lui proprie de viață. Acuma sunt mai convins ca oricând că sfaturile pe care le-am dat erau întemeiate, erau juste, oneste și nu puteau

în niciun caz îndruma greșit. Cele două poeme terminate ieri și alaltăieri îmi ilustrează mulțumitor teoriile poetice.

Există, într-adevăr, în meșteșugul de a scrie poezie o latură care se învață, se perfecționează, un fel de specializare care – spre deosebire de specializările în celelalte meserii – nu numai că nu duce la sterilitate și șablon dar, dimpotrivă, tocmai ea deschide noi perspective lăuntrice, sub sau inconștiente. E ca o invenție pe care însă numai un specialist o poate face: din ce știi mai mult, dintr-atâta descoperi mai multe lucruri noi și neprevăzute. Că invenția (și cea poetică, la fel ca oricare alta) este un salt dialectic de la cantitatea unor cunoștințe tehnice, la calitatea *cucerită* a unui termen nou ce se adaugă elementelor cu care lucrezi.

*

Mi-am mai însemnat aici că unul din simptomele cele mai euforice, mai plăcute și tulburătoare din timpul elaborării poetice, e faptul că, paralel și submergent cu gândirea ce urmărește poezia, îmi trec prin minte o sumedenie de alte lucruri fără nicio legătură aparentă cu ceea ce vreau să scriu. Așa, de exemplu, venise vorba într-un vers de Iisus – și numele lui se repeta într-altă strofă. Prima oară, l-am scris cu doi I (Iisus); a doua oară, când era să-l scriu la fel, m-am surprins și m-am uimit, speriat. Forma asta cu doi I, a lui Iisus, n-o puteam suferi. Am întâlnit-o prin cine știe ce tipărituri demult, când eram mic, și de atunci mi-a repugnat întotdeauna. Mi s-a părut că Iisus scris Iisus, își pierde din forța lui umană și divină și că devine un fel de nume oficial și oficializat, un fel de fals fastuos. Când m-am surprins că-l scrisesem așa în primul vers unde era vorba de el am stat la îndoială și mi se părea că poemul n-o să meargă mai departe din pricina acestei greșeli de grafie. Am corectat ștergând al doilea I și temându-mă să nu mi se întrerupă fluxul inspirației. Și-n timp ce mă gândeam așa, mi se părea că fac un fel de tranzacție mincinoasă, o mică escrocherie numai ca să scot la capăt poezia, că, de fapt, teama asta nu e sinceră, ci doar o umilință de moment, tactică, un șiretlic de-al meu, o tocmeală, ca să scot cât mai mult profit pentru poemul ce-l scriam.

Altceva: după ce terminasem primul poem – cu *Semănătorul* – care-mi plăcuse, am început să fiu neliniștit dacă nu cumva acest gen poetic ce mi se părea atât de reușit, nu era doar unul foarte bombastic, à la Eftimiu, cu o valoare strict momentană, dată fiind starea mea psihică, euforică, dar fără nicio valoare reală, obiectivă.

O altă teamă m-a surprins tot timpul când mă apropiam de finalul poemelor, a căror rezolvare o lăsam cât mai mult în suspensie. Mi se părea că, deși până acolo totul mersese bine, o să mă poticnesc la final, și încă atât de grav, că o să stric tot ce scrisesem. N-a fost așa, ba dimpotrivă: finalul poemelor a ieșit, întregind și chiar depășind începutul. Aveam o suită deplină, în frumos crescendo.

Iar când amândouă poemele au fost gata de tot, sau aproape de tot, o altă întrebare: simțeam că preocuparea care mă ținuse încordat cât le-am scris e un lucru foarte grav și profund, care mă angajează față de mine însumi, într-un fel absolut. Îmi dau seama că scrisul e o meserie foarte

ciudată și absorbantă ce pretinde o opțiune totală din partea mea, ce nu îngăduie compromisuri sau jumătăți de măsură. Ca să continui să scriu – și să scriu bine, se-nțelege! – e nevoie să mă decid pentru scris și nu pentru altceva. Tot ce am făcut și orice aș fi avut de gând să fac în afara scrisului, mi se păru deodată lipsit de importanță, în orice caz cu totul neînsemnat față de această preocupare. Nici judecățile oamenilor, nici raporturile dintre ei și mine, nu mi se păreau importante. Aveam sentimentul că un scriitor în situația mea vorbește și comunică restului lumii printr-un zid de sticlă, printr-o a doua mână. Comunicarea directă o aveam numai cu poezia. Numai ea era importantă. Numai absorbirea și dedicarea gândurilor și ființei mele celei mai străfunde acestei preocupări scriitoricești se făcea în mod direct, nemijlocit; restul era doar convenție, detașat de ființa mea ultimă. Și mă întrebam unde sunt eu, cel adevărat? În această participare a mea la scris, sau în dorința de a participa la viață, indiferent de scris, pe care trebuie să-l socotesc numai un accident fericit, o toană, o întâmplare sau un moment trecător, nereprezentativ și nedeterminat în restul vieții mele?

Cred însă, din ce în ce mai puternic, că fără această opțiune între viața concretă, materială, directă, fizică, socială și cea afectivă, intrinsecă, absorbantă și lăuntrică, viața poeziei, – nu se poate realiza o operă durabilă și de valoare.

11 august

„L'homme est ce qu'il cache ou ce qu'il fait?”

Nu știu din ce mi-a venit să mă întreb astă-seară, pe când eram cu Sidonia la „Mercur”, dacă omul valorează prin ceea ce ascunde-n el, sau prin ceea ce face? Întrebarea, așa cum am distribuit-o la începutul acestei note, e pusă de André Malraux în ultimul lui roman, *La lutte avec Vange*. Eu am dezvoltat doar exemplele astă-seară.

Mircea Streinul...

Mircea

Grigorescu (sau
oricare altă
notorietate publică și
intelectuală de acum 1
– 5 ani.)

Richelieu

Ana Pauker

Kierkegaard

Hegel

Arghezi (Barbu) ...

N. Iorga

Eu (azi)

Eu (azi)

Bărbatul Vetei

(întors din războiul anti-
rus și antihitlerist)

Am aici ambele premise ale întrebării și câteva sinteze. Să procedez pe rând și, dacă se poate, metodic. Când Mircea Streinul a venit să solicite acum trei-patru ani un post de redactor, plătit cu trei-patru mii de lei lunar, la „Timpul”, Mircea Grigorescu, care era pe atunci (și a fost din ce în ce mai

mult până anul trecut, exact până acum un an) o personalitate tot mai marcantă în viața publică a scrisului românesc – fie el numai scrisul cotidian – l-a refuzat. Pe urmă, Mircea Streinul a tipărit *Drama casei Timoteu*, o capodoperă a literaturii moderne românești, care descinde din și continuă, printr-o profundă deplasare de sensibilitate, proza lui Sadoveanu și a lui Rebreanu. Atunci, Mircea Grigorescu mi-a mărturisit uimit: „Și când te gândești, Miron, ce ascundea-n el Mircea Streinul căruia eu i-am refuzat angajarea de redactor la ziarul meu! E de necrezut! Cine-ar fi crezut ce geniu e în capul lui?” Fiindcă M.G. – ca mai toată lumea – s-a condus după ceea ce făcea Mircea Streinul, fostul legionar și fostul „trădător” legionar, azi mort de alcool, de pederastie, tuberculoză și cocaină. Iar eu, care mă conduc după *ce face* un om în politică, i-am denigrat și pe Rebreanu, și pe Arghezi, pentru fascismul lor, ignorând cu bună știință (și cu atât mai înverșunat!) opera lor literară, trecând peste ea. Iar la apariția cărții lui Mircea Streinul, am scris – împotriva tuturor celor care strigau că Mircea Streinul a fost legionar – că *Drama casei Timoteu* e un moment important în literatura modernă românească. Iar Mircea Streinul a murit în mizerie, maică-sa neavând nici cu ce să-l îngroape. Prin ce valorează el? Sidonia, vrând să-mi soluționeze întrebarea, a răspuns cu bun simț: „A fost ceea ce a făcut: cartea lui!”

— Dar după cartea lui – am răspuns eu – n-a cunoscut în viață decât cel mult o mie de cititori (o mie!) dintre care nu știu câți l-au apreciat. Atunci? Mircea Streinul nu s-a dus în mormântul lui neplătit cu ceea ce ascundea-n el?

Iar Mircea Grigorescu (sau Geo Bogza), care s-a bucurat și se mai bucură încă, în viața lui actuală, de aprecieri destul de numeroase, e oare o valoare mai reală decât M. Str? Nu cred – și vremea va dovedi curând că am dreptate.

Dar ce înseamnă, la urma urmelor, ce ascunzi în tine?

Mă gândesc la Kierkegaard. Toată lumea a râs de el, în viață fiind. L-au cunoscut foarte puțini, aproape nimeni. Acum vreo zece ani, geniul lui a irupt în filosofia și literatura lumii. Dar el era mort de aproape o sută de ani. Și ce-i cu asta? Ce e dacă n-a fost recunoscut în viață? Și ce e dacă a fost recunoscut după nouăzeci de ani de la moarte? Exact nimic. Și azi Kierkegaard (pe care l-am luat doar ca pe un etalon: i-aș putea cita în locul lui pe Lautréamont, Jarry etc.) e un anonim pentru marele public; el e o autoritate doar pentru câțiva inițiați în literatură și filosofie. Înseamnă oare asta că arta este – așa cum pretinde Argintescu-Amza – o treabă secretă, independentă de contingentele istorice? Ei, asta-i acum! Dar lui Kierkegaard i-l opun pe Shakespeare, pe Platon sau pe contemporanul său, Hegel. De ăștia știe toată lumea, sau aproape toată lumea. Nu i-a citit nimeni mai mult ca pe Kierkegaard, dar îi *respectă* mai mult; lumea știe de ei. Și ce impresionant e că și Shakespeare, și Socrate, și Hegel, și Corneille, și Racine au fost, în viața lor cotidiană, niște personalități cunoscute, dacă nu și recunoscute. Ba aș zice chiar că au fost atât de mult personalități, încă din viață, încât mai degrabă vor fi fost discutați și criticați defavorabil de cei

care vor fi spus că opera lor e nedurabilă, că/e pieritoare, tocmai fiindcă autorii aceștia erau foarte prezenți în viață, tocmai fiindcă opera lor era cunoscută pe vremea când trăiau, tocmai fiindcă ea reprezenta ceea ce făceau acești uriași ai artei și gândirii omenești.

Pe când Kierkegaard? A rămas necunoscut și nediscutat astăzi, ca și acum aproape o sută de ani. Și când spun ca și acum aproape o sută de ani, nu vreau să spun că a rămas nediscutat, ci că a rămas la fel de puțin comentat ca și atunci. De ce? Că el a dat în opera lui ceea ce ascunde în el? De ce atunci, acest „chose cachée” n-are forța de-a depăși cercul restrâns al admiratorilor postumi, chiar cu o sută de ani întârziere? Nu cumva tocmai fiindcă el continuă, după acest secol de la moarte, un destin la fel de anonim (sau de puțin notoriu) ca și-n timpul vieții? Deci, și azi, ceea ce *a făcut* Kierkegaard, asta și este. Și mai e ceva. Genii de tipul, structura și chiar mărimea lui Kierkegaard mai sunt pe lume. Toți sunt recunoscuți când și când, au etape de reabilitare prin timpuri, în persoana și prin sânul unor admiratori contemporani sau postumi. Și nu numai postumi, dar tot puțini.

Pe când Socrate, Shakespeare, Hegel își au *oricând* admiratorii și susținătorii în generații noi, schimbate, în masa care știe de ei. Și de ce știe că de ei? Fiindcă și ei valorează, într-adevăr, prin ceea ce au făcut din viață. Că ei au fost recunoscuți din viață. Dacă nu chiar ca valori eterne ale cotidianului. Ale unui cotidian care nu îmbătrânește niciodată.

Dar n-am terminat.

Când ne apropiam de casă, am oprit-o pe Sidonia în fața unui zid pe care era lipit un manifest comunist cu portretul Anei Pauker, sfârtecat în obraz cu briceagul de către cineva care-l înfipsese cu sete până-n cărămidă. Mai departe, la douăzeci de metri, alt afiș, cu aceeași fotografie și cu aceeași urmă vizibilă de violență exprimată prin briceagul vârât în zid. Totul cădea apropo. Și-i spun Sidoniei: desigur Ana Pauker, dacă voia să fie Richelieu al României, putea să fie. Ce a împiedicat-o să rămână și să conducă din umbră politica României? Sau, mai bine-zis, ce demon a mânat-o să se afișeze, la propriu și la figurat? Nu cumva era tocmai nevoia omului de a-și dovedi sieși că *este* prin ceea ce *face*? iar nu prin ceea ce ascunde-n el? Și iată rezultatul! Ceea ce *face* Ana Pauker nu e deloc ceea ce ascunde-ntr-însa. În locul păcii și frăției între oamenii din această țară, ea stârnește ura exprimată prin briceagul înfipt în pereți, cu ciudă. Și e sigur că nu asta dorește ca, în secretul ei cel mai afund. După cum e sigur că n-ar fi făcut mai puțin rămânând „la fund”, eminență cenușie.

Dar ea a vrut, în zeloasă militantă de partid, să se arate, să fie prin fapte, prin acțiune. Și dintre aceste fapte, indirect, ale ei, fade parte și furia exprimată prin briceagul înfipt în pereți.

*

Când am épsit acasă, mi-am adus aminte de Arghezi care-a luat azi Premiul Național de poezie. Și m-am gândit la Iorga, adversarul lui loial, căruia Arghezi i-a fost uneori aproape egal. Iorga a murit secret, cu secretul lui ascuns în el, rupt de la masa de scris. Arghezi va muri (și i-o doresc cât mai curând) istovit, sleit, golit. Bine, dar Arghezi pretinde – și așa se crede

în România! – că el a fost cel care a ascuns un om de aur în burtă, pe când de Iorga era doar barba fluturată-n vânt, titlurile de doctor honoris causa, și miile de tomuri necitite. Totuși, Iorga valorează prin ceea ce i-a adus moartea, prin ceea ce a ținut mai strâns închis în el, poate mai mult decât prin tot ce a făcut. Sau, dimpotrivă, altfel spus, Iorga a valorat prin ceea ce a făcut, prin moartea lui, în primul rând.

Pe când Arghezi? Ceea ce ascunde el e meschin, veninos și rău. Ce a făcut e cel mult „drăguț”, „interesant”, „remarcabil”. Nimic mare. Premiul Național de poezie? (pe care-l deține, înaintea lui, și Stamatiad, dacă știu bine). Deci, ceea ce ascunde și ceea ce face e cam tot una. Cu Arghezi, avem un caz de stabilizare a balanței la cota mediocrității.

*

Și mă surprind întrebându-mă dacă nu cumva, sub forma atât de filosofică a lui „ce qu’il cache ou ce qu’il fait” un om, prin care încerc s-o atrag pe Sidonia în discuție, nu fac decât să-ncred să mă destăinuiesc ei de ceea ce am făcut azi, când am înșelat-o cu două femei și mi-am pus de gând s-o înșel și mai organizat – și de ceea ce-i ascund. Cred că e tot o farsă pe care mi-o joacă subconștientul meu obișnuit cu delațiunea infidelităților mele (sexuale). Sau, cum spune Dim, complexul de culpabilitate?

Dar eu sunt azi ca-ntotdeauna. Nu-mi spunea în glumă, dar cu seriosul pe care humorul îl are-n el, Paul Păun, cândva: „Nucicule, mai ai grijă și de eternitate, nu doar de actualitate!” Și asta e chiar drama mea: nu pot realiza dănuirea unei opere și a unui nume în viitorime, câtă vreme nu are și o prezență activă și actuală recunoscută, indiferent că această recunoaștere e sau nu favorabilă.

*

În poartă l-am cunoscut pe bărbatul servitoarei /noastre, al Vetei, întors de pe front. A luptat la început contra rușilor. Pe urmă, contra hitlerismului. S-a întors antifascist convins și-i făcea educația Vetei. Dar omul ăsta a reținut o sinteză între ceea ce-nchidea în el, și ceea ce-a făcut. Secretul lui a fost dezvăluit, a fost convertit în faptă, prin luptă și sânge. El valorează prin ceea ce face, fiindcă face chiar ceea ce ascunde-n el.

Nu-i chiar rolul psihanalizei? De a determina o personalitate, de a o defini prin trăsăturile ei cele, mai tainice, ascunse-n carnea, memoria și visele ei? Dar a ascunde ceva, nu înseamnă a visa? E altceva visul decât ceea ce ascundem în noi? Dar o fi acțiunea chiar expresia rațională, conștientă a ceea ce facem în stare de trezie?

Cred că răspunsul la întrebarea lui Malraux nu poate fi decât dialectic: omul câtă să fie ceea ce face și ceea ce ascunde; el câtă să umple ceea ce face cu ceea ce ascunde-n el. Demnitatea și personalitatea lui stă în reușita acestui efort de a-și exprima tainele și viața clandestină, prin acte.

*

Dar dacă nu reușește? Dacă, după o viață anonimă, se descoperă ce-a ascuns în ea, ca în cazul lui H. Fr. Amiel? Răspunsul Sidoniei era logic și clar: „Atâta a fost omul ăsta: cât o operă postumă”.

Și ce e teribil, e că efectul operelor postume nu e niciodată hotărâtor

pentru cultura lumii. Ci sunt valabile în viața și pentru viața oamenilor de pretutindeni și de oricând operele care și-n timpul vieții autorilor lor au fost valabile, chiar dacă valabilitatea ar fi fost contestată. Dar care s-au afirmat prin *prezența* lor. Ca acțiune, deci, ca acțiunea mărturisită și vădită.

2 septembrie

N-am scris nimic aici de întrevvedereea mea cu Mihail Sadoveanu. Trebuia să adaug Mihail, fiindcă mă văzusem cu câteva zile înainte cu Ion Marin Sadoveanu, Mi s-a părut doar inteligent și interesant, dar nefiresc, nesincer. Cred că de-aia nici n-a rămas până la vârsta asta a lui cu o femeie. Și cred că, în fond, căsătoria e și lucrul ăsta: dovada (sau proba) tăriei unei personalități, a profunzimii la care-a ajuns un om. Poate să fie și un om chinuit, ros de îndoieli și slăbiciuni proprii; viciul ăsta al inteligenței nealtoite pe realități, care l-a spulberat și pe Nae Ionescu și care mă-ncearcă atât de des și pe mine. De aici, din această afinitate de - hai să-i zic!

— Structură, vine și simpatia cu care mă gândesc la Nae Ionescu, și \ aceea cu care-l întâmpin pe Ion Marin Sadoveanu; un succes\de-al lui mă bucură ca și cum ar fi nițel și-al meu. Dar faptele vorbesc mai bine ca orice. Mi-a (adică ne-a că eram cu Sidonia) citit din romanul lui și dintr-o viață romanțată a Sfântului Ioan Botezătorul. Foarte frumos scrise, foarte bine construite, impecabile. Și totuși - parcă mi-e rușine să folosesc\formula asta atât de des întâlnită - și totuși parcă tocmai în Xperfectia asta sta și cusurul scrierilor lui; nimic clintit în elev nimic asimetric, nimic dezlânat, neînchegat sau încărcat. Ba, parcă, uneori, încărcat, da; dar nu prisosind, ci aglomerând materialul. Ce mai una, alta - scrie fără nebunie, fără dezlănțuire parcă, fără fior. Simțeam bine că îi lipsește nimica toată, ia un fleac, acolo, un zbenghi, o zvâcnitură, un te miri ce, pentru ca tot ce scrie să fie operă de geniu. Ei, asta e, asta-i lipsește: geniul. Ca și lui Aragon, a cărui ultimă carte de proză, din rezistență, am terminat-o acum de tradus. Și ăsta, la fel; e plin de talent poetic, dar lipsit de darul povestirii, de acel ton interior, de acea cutremurare mică dar care face prospețimea și gustul zămos al unui lucru cât de neînsemnat, dacă-i scris de Mihail Sadoveanu, să zicem.

*

Azi, după-masă, s-a petrecut un lucru foarte supărător, pe care-l cred primul conflict cu Sidonia. Un conflict tacit, mocnit, dar cu atât mai violent, mai ireconciliabil. Am întrerupt la prânz notele de-aici, din caiet. După-masă, n-am mai putut scrie. Sidonia îmi spusese și ea că a plănuit să scrie, dar nici ea n-a putut. Ne-am culcat și am dormit amândoi până la orele cinci. Când ne-am trezit, ne-am apucat amândoi să scriem. Eu la masă, Sidonia în pat. Cred că inconștient o uram foarte mult, cred că-i doream din toată inima să nu poată scrie. Și atunci a izbucnit criza. Eu n-am putut scrie deloc; am însăilat numai câteva rânduri ce m-au nemulțumit profund, am încercat, m-am icnit, dar degeaba! Sidonia sta pe pat și scria; scria, e un fel de a spune, căci mă uitam din când în când la ea, cu coada ochiului: o

pândeam și o uram de moarte când mă gândeam că ea o fi putând să scrie. „Uite cum mă fură!” îmi spuneam. Dar am constatat cu mare bucurie că nici scrisul ei nu progresa deloc. În odaie era un aer înăbușitor, să mori sufocat, nu alta! Am deschis geamul. Nici Sidonia nu mai putea să scrie. Am întrebat-o: „Merge”? Mi-a răspuns că nu merge deloc. Asta m-a mulțumit nițel. O uram cum o ura pictorul ăla, pe care-am uitat cum îl cheamă, pe Thérèse Raquin, – și-i doream din toată inima să nu poată scrie. M-am întins pe pat, lângă Sidonia care nu se dădea bătută; tot mai încerca să scrie. Am căutat s-adorai, și am simțit că ea începuse să scrie. Scria mereu. Asta m-a neliniștit și n-am mai putut să adorm. „Așadar, îmi spuneam, /um renunț eu la scris, începe ea să scrie!” M-am sculat și. simțeam că mă sufoc; respiram greu, căscam gura și trăgeam aer cât puteam, dar nu simțeam nicio ușurare; parcă eram un pește pe uscat. În sfârșit, am constatat cu plăcere că nici ea nu mai scria. Era și ea „în pană”.

Acuma e ceasul 6, 25 seara și tot nu scrie; stă cu mâna înțepenită pe creion și nu e-n stare să scrie niciun rând. Asta-mi face foarte bine. Eu voisem să scriu un articol pe care-l am foarte clar în minte, în care să explic că, deși e unpopular, deși n-are adeziunea mulțimii, guvernul Groza e un guvern al poporului, care vrea să ridice țara, să o maturizeze și s-o înalțe la o viață proprie. Dar poporul nostru, care e de-abia în copilărie, nu s-a dezbatat de scutecele materne, de fantomele și cadavrele istoriei lui: el refuză să se maturizeze și se cramponează de morți și de bătrâni aproape morți, de la Codreanu la Maniu și Dinu Brătianu.

Aș fi vrut să scriu articolul ăsta, făcând o analogie cu Hamlet, care era un neisprăvit fiindcă era înfeudat fantomei paterne. „A fi sau a nu fi” îmi apărea ca dezbaterea tragică – a unui om sau a unui popor – de-a înfrânge fantomele din el sau de a se lăsa înfrânt de ele. Condiția României îmi apare clară în această lumină. Dar n-am putut scrie articolul; mă sufoc și gândirea mise-ncâlcește când trebuie să o aștern pe hârtie.

*

Pornisem azi dimineată să însemnez aici despre Mihail Sadoveanu și întrevădarea mea cu el, după ce m-am întors de la Căineni. I-am citit paginile din jurnal în care mi-am scris reflecțiile despre „*însemnările lui Neculai Manea*” și i-am citit și cele două poeme scrise la Căineni. Îmi dau seama și mai bine de deosebirea dintre el și Ion Marin Sadoveanu. Ar putea să fie formulată cam așa: în felul în care o oferă pe a lui, un scriitor recepționează și opera de artă a altuia. Ion Marin Sadoveanu își citește cu artă și declamație operele, cu artificii aproape scenice, cu inteligență, cu „deșteptăciune”; Mihail Sadoveanu, dimpotrivă, le povestește ca pe un lucru oarecare, fără mare însemnătate, ca pe-o anecdotă pitorească, o întâmplare detașată de el, frumoasă sau interesantă în ea însăși, nu fiindcă a făcut-o el. De aici, și aerul de neintelență al lui Mihail Sadoveanu. Căci nu numai că nu pare inteligent – și nici nu prea cred că este – dar pare chiar foarte plat, foarte redus, foarte bont la inteligență. Uneori, am și impresia, când stau de vorbă cu el, că-mi înțelege greșit întrebările, alături, că nu le Sesizează.

În schimb, Ion Marin Sadoveanu e numai ascuțime și subtilitate, – dar

atât.

După ce le-am citit poeziile - *Semănătorul* și *Pădurea cu umbre* - lori Marin s-a învârtit prin odaie cu niște gesturi și cuvinte spilcuite, de conferențiar, și mi-a explicat că *Semănătorul* e un lucru „transparent”, cu „o viziune cam romantică”, dar care se salvează „de sub noianul de imagini coplesitoare” prin acea transparență... În schimb, lui îi place foarte mult *Pădurea cu umbre*, unde am realizat - spune el - „un accent mesianic, împletit cu un mecanicism modern și cu o ironie de asemenea modernă”, iar tot poemul are „ton de epopee” și e un lucru „nou și interesant” pentru lirica românească. (Îmi venea să-l întrerup, după asemenea considerații, pe argot: „Zexe șefule! mie spune-mi dacă ți-a plăcut ori ba!”)

Mihail Sadoveanu a plâns mai întâi când i-am citit notele din caiet despre cartea lui, a plâns discret, doar cu o lacrimă foarte mărunță care i-a împăienjenit albastrul ochilor și s-a adunat pe urmă în colțul de sub pleoapă.

Dintre poezii, i-a plăcut mai mult *Semănătorul* decât *Pădurea cu umbre*, și mi-a spus-o simplu, deschis și fără niciun fel de filosof are critică: „Mie-mi place mai mult *Semănătorul*, o găsesc mai încheată, mai unitară, - deși bag de seamă că dumitale îți place mai mult celălaltă...”

Între felul cum a primit unul și celălalt lectura acestor poeme mi se pare că nu e doar o deosebire de temperament și de inteligență, dar și una de tehnică scriitoricească, de posibilități și de stil.

Tehnica lui Mihail Sadoveanu am aflat-o tot din convorbirea asta cu el. Am aflat, mai întâi, că *Neculai Manea* e scrisă la 26 de ani; și m-am umilit. E o carte de om de 40 de ani. Și se petrece cu Mihail Sadoveanu ceea ce se petrece cu mai toți scriitorii de mare talent care nu-s total conștienți, nici total responsabili de opera lor. (Mă-ntreb, în treacăt, dacă și scriitorii de geniu sunt la fel, sau ei își dau exact seama de valoarea și locul fiecăreia din operele lor; eu înclin să cred că geniul nu e doar fecunditatea creatoare, talentul și inteligența îmbinate armonios, înclin să cred că geniul presupune și acest lucru foarte concret care e *simțul oportunității* în legătură cu o operă, valorificarea, cântărirea și formularea ei exactă, și la timpul exact, cuvenit.) Dar să revin la Mihail Sadoveanu care, dacă nu-i geniu, e cel mai mare prozător român modern. Când a auzit că mi-a plăcut atâta de mult *însemnările lui Neculai Manea*, a zâmbit cu îngăduință. Dar când a auzit că nu-i/citisem *Baltagul*, a fost de-a dreptul indignat: „A-a-a! Cum se zloate?!? Păi, ia citește dumneata *Baltagul* și să-mi spui pe pfmă cum ți-a plăcut? Că dacă ți-a plăcut *Neculai Manea* apoi cu el erai abia la poale; *Baltagul* e piscul meu...”

Și am citit *Baltagul* care e scris mult mai recent, dar mi-a plăcut mai puțin. E adevărat că e mai bine constdut ca roman, mai obiectiv, mai limpezit în apele lui, dar în afara fabulei - destul de polițește și ea, - care reeditează o *Mioriță* în proză, nu se găsește nici fiorul liric, nici frământarea și zbuciumul din *Neculai Manea*. Dar cine știe? Poate că o operă e valabilă mai puțin prin ceea ce e subiectiv în ea, și mai mult prin panorama pe care-o desfășoară în chip obiectiv, cine știe? Deocamdată, eu rămân cu toate

preferințele pentru *Neculai Manea* și cred că Mihail Sadoveanu își iubește mai mult *Baltagul* pentru că o experiență scriitoricească mai recentă, o cucerire mai proaspătă a scriitorului asupra tăcerilor din el și a tehnicii sale; sau, cum se spune, fiindcă *Baltagul* e copilul lui cel mai mic.

*

Pe urmă, Mihail Sadoveanu mi-a spus cum scrie el un roman. E o tehnică a scrisului care mă uimește. Mie, o asemenea tehnică mi se pare cu neputință de însușit. E un fel de memorie care conservă temele romanului ani de zile; asta, să zicem, aș avea-o și eu. Dar e un lucru la Mihail Sadoveanu care mie-mi scapă aproape complet: anecdoticul. El scrie romanele altoindu-și tema pe-o întâmplare epică, pe-o anecdotă auzită sau trăită. El ține minte întâmplările, faptele, oamenii. Eu, nu. Eu țin minte, cum spune Joyce, „doar senzațiile și ideile”. Asta e un mare defect, o mare lipsă pentru un scriitor, și încă pentru un scriitor care vrea să fie romancier.

Mi-aduc aminte de André Malraux: și el e un tip mai ales senzorial, liric și reflexiv. Dar el are ceva ce mie-mi lipsește: o experiență de viață care-i suplinește tot epicul stilistic. E o epică a vieții lui, concrete, o aventură nesfârșită. Până la 34 de ani, aventura mea, experiența mea de viață e atât de limitată, atât de redusă la câteva călătorii în țară și la un drum de trei săptămâni la Paris. E cam puțin, n-am ce spune!

*

Și când mă gândesc ce experiență de viață are Loti și Edi, care-au făcut războiul în Soviete și-au umblat din Cernăuți până la Tașkent! Astea sunt lucrurile care mă umilesc.

M-am văzut cu Edi și am încercat un sentiment neclar, cam confuz, \ dar cu o certitudine la urmă: că Loti e departe de mine, că am idșit din „indiviziune”. L-am văzut obiectiv, așa cum am văzut-o și pe ea. Detașat de imaginea lui cu care rămăsesem în mine. Ceva mai mult: pot să spun limpede ce senzație am avut când l-am întâlnit; ca atunci când potrivești cu binoclu sau când potrivește operatorul lentila la un cinematograf ca să obțină imaginea clară. În prima clipă, când s-a ivit în fața mea, nu-l recunoșteam bine pe Edi, deși nu s-a schimbat delocv ca și Loti. Căutam prin amintire, cum răsucești șurubul binocluului ca să-ți clarifici o imagine. La mine, șurubul ăsta era în burtă. O mică zvâcnitură – și gata! L-am avut în fața ochilor pe Edi de-acum cinci ani, dar proiectat pe un ecran, cu distanța celor cinci ani dintre noi. Obiectiv, rece, conturat. Am vorbit calm și bine dispus, ca după o revedere între prieteni.

*

În fond, îl uram teribil, dar cu o ură calmă, senină, rece. Regretam că n-a murit de tifos, dar îmi spuneam că acuma n-o să-mi mai scape. El se lipise de zid – l-am întâlnit pe scările ziarului, la „Adevărul” – și vedeam bine că se rezema de el ca să nu cadă de emoție. L-am bătut pe umăr, am râs, am povestit. Eram și eu nițel nervos, dar m-am stăpânit bine, mai bine ca el, mult mai bine; cel puțin, așa-mi părea mie. I-am spus că-l găsesc neschimbat, – el mi-a răspuns că, dimpotrivă, mă găsește mult schimbat, dar în bine. Era adevărat; eram foarte calm, și-n ziua aceea mă simțeam și bine

dispus. I-am imputat doar că nu mi-a dat semn de viață de când s-a întors (mințeam!) și i-am spus că trebuie să ne revedem, să stăm de vorbă pe ndelete (dar am uitat să-i dau numărul de telefon!) și l-am întrebat ce copil i-a făcut Loti. Mi-a spus că are un băiat pe care-l chemă Andrei, – și asta m-a detașat și mai mult de Loti, dar în același timp m-a deznădăjduit de mine; mi-era și bine și rău că-l revedeam pe Edi; mi-era bine fizic, organic aproape, – mi-era rău cu gândul, când mă gândeam că el o are pe Loti și un copil, iar eu am o femeie pe care n-o iubesc cine știe ce și care nici nu mi-a făcut măcar un copil. Eu mă simt mai puțin în stare decât el să înfrunt viața, asta-i adevărul. Copilul lui, și Loti a lui, și averea lui de la tată-său, și viața lui, și călătoria lui până la Tașkent sunt rezultatul unei aptitudini care mie-mi lipsește, al unei îndrăzneli de a-și face destinul lui, de a participa la viață cu toată viața și dragostea lui. Mă umilesc când mă gândesc la el. Îmi e mult superior.

La despărțire, i-am spus ca o bravadă, dar cu un ton foarte simplu, amical și firesc: „Sărut-o pe Loti din partea mea!”

Voiam să-mi dau aerul că sunt complet detașat de ei, /că pot vorbi despre Loti și despre mine ca despre niște persoane foarte distincte, aproape străine.

Vorba e că, de acum peste două săptămâni de când m-am întâlnit cu Edi, ea nu mi-a dat niciun semn de viață și nici n-o să-mi dea. Asta ar putea însemna că eu sunt /foarte mult sau foarte puțin în viața lor. Uite, n-am nici curajul de a recunoaște că sunt foarte puțin! Dar cine știe? Poate că sunt un strigoi pentru ei!

*

Gustul ăsta, de a fi strigoi, îl au mulți poeți; e un gust de exhibiționism. Eu l-am încercat când am tradus *Noaptea nopților* după Desnos, când am dat de versul care mi-a plăcut atât de mult: „Pierdut voi fi-ntr-o carte cu gălbejite foi, – și pe sub seri, amanții n-au să mă pomenească...”

Acuma, îmi dau și mai bine seama de ce scriu jurnalul ăsta și care-i rostul sau dorința mea: să fiu strigoi. De aici, și simpatia mea secretă pentru Nae Ionescu care, e, în felul lui, un strigoi. Ideile lui pot face și astăzi adepți. Și nu atât ideile, că n-a avut nici prea multe, nici prea originale, ci *stilul* lui, felul lui de a expune, de a gândi, de a se exprima, ritmul interior al frazei. El – și orice om care vrea să fie strigoi, adică să-și supraviețuiască (Malraux spunea atât de bine că sinucigașii sunt cei care vor să dăinuiască etern, deci să fie strigoi) – e animat de dorința de a exhiba, de a se arăta, de a fi strigoi. De aia țin și eu jurnalul ăsta: ca să le arăt oamenilor, după ce voi muri, cine sunt! Și ca să neliniștesc generațiile care vin după mine. Să nu le las să doarmă, să le frământa câte-o neliniște, câte-o durere sau bucurie. Să-și spună, când le-o fi rău sau bine: „Dar Miron ce-ar zice?” Sau: „Miron spunea că e mai bine-așa decât așa”, – sau: „Să nu uităm experiența lui Miron!...”

Pentru ca să fiu, ca să exist și după moarte, ca să-i cutremur și să-i neliniștesc pe toți puțorii ăștia pe care i-am crescut, i-am recomandat lumii, i-am găzduit în gazete, și care acuma își bat joc de mine, mă critică, mă

bârfesc și mă disprețuiesc, – trebuie să scriu cât mai mult și cât mai bine. Ca să le impun opera mea și să fiu pentru ei o problemă veșnic deschisă, o problemă de conștiință. Asta e un strigoi: o problemă de conștiință, o întrebare permanentă. Asta e și Hamlet: aceea pe care i-o ridică un strigoi.

Și pe măsură ce scriu aici, îmi pare că asta nu e decât literatură. Sunt solicitat de fantome și aspir să fiu fantomă, fiindcă n-am lichidat încă o fantomă din mine; una, sau mai multe: pe mama. Dar faptul că-mi pun problema strigoiului e deja un progres; e ridicarea în conștiință a morților ce plutesc prin mine. (În ultimele zile, am tot mai multe și mai dese aure para-epileptice; dovadă că mama sau tatăl mamei se căznesc să rămână-n mine, fiindcă se simt evacuați. Și-o să-i evacuez, până la urmă! Nicio lege a chiriilor n-o să-i protejeze. Eu voi fi legea. Și atunci, eu voi fi eu!) Deci, eliberarea de ei. Când n-o să mai vreau să fiu interesant, n-o să mai fiu nici strigoi. Ci voi fi iubit fără să fiu seducător. Destin bărbătesc.

*

Gândindu-mă la băieții ăștia pe care i-am crescut și care mă bârfesc tocmai fiindcă nu se pot lepăda de mine, Mircea Grigorescu mi-a adus aminte aseară de unul din ei, cel mai modest și mai serios, dacă nu cumva și cel mai talentat: Marin Sârbulescu. Un destin obscur dar solid, față de artificiile lui Geo Dumitrescu, Caraion, Ierunca. Un gazetar, în orice caz, un poet de talent și, poate, un romancier viitor. Mă gândesc cu simpatie la el; poate că el e singurul care nu mă-njură astăzi. Ar fi o faină figură pentru un erou de roman. Mi-l notez ca să-l folosesc. Cine știe? Poate să scriu cândva un roman. În fond, îmi dau bine seama că eu nu sunt decât un debutant în literatură. Abia încerc versul endecasilabic sau hexametric, abia mă-ncerc la a gândi tehnica unui roman. Sunt totuși probleme pe care trebuie să le dezleg, și pe care scriitorii mai puțin chinuiți decât mine, și mai puțin inteligenți, trebuie că și le-au rezolvat. Nu pot nici să fac abstracție, ca Gherasim Luca și toți teribiliștii suprarealiști, de tehnică și de canoane, socotindu-mă „revoluționar”. Poți face abstracție de niște lucruri pe care le-ai încercat pe pielea ta, dar nu de unele pe care nici nu știi cum să le faci.

În procesul de executare sau elaborare a unei opere de artă, se realizează o suprapunere, o înmănunchiere simultană ce nu se mai întâlnește în alte domenii de creație: plăcerea-frumosul și binele-utilul. Și cu asta cred că răspund și celorlalte întrebări pe care mi le-am pus până acum, asupra condiției optime a creației: în mijlocul sau în marginea vieții. Desigur că e în mijlocul vieții, de vreme ce îți oferă suprema dovadă de participare la viață: plăcerea.

Dar nu sunt și plăceri morbide? Ba da, dar creația de artă tocmai de-aia e totalitară, fiindcă răspunde tuturor necesităților vieții: e utilă, e sănătoasă, e etică și-i oferă un prilej de voluptate autorului ei. Să faci un copil, poate fi un lucru etic, sau util, sau sănătos; dar poate fi neplăcut. Sau de-a-ndoaselea: poate fi o mare plăcere să faci un copil, dar, dintr-un motiv sau altul, poate fi și o greșeală sau o pricină de îngrijorare.

*

Aseară pentru prima oară, mi-a trecut prin cap un lucru complet nou:

că pot să plec în America, după ce s-or deschide frontierele. Când voi fi stăpân pe meseria mea de scriitor și o să am două-trei cărți (piese de teatru etc.) pot pleca. Este și o consolare pe care mi-o caut în străinătate, fiindcă un lucru care mă decepționează aici: izolarea ce se creează în jurul meu. O ostracizare tactică, dar metodică. Și mă gândesc la Panait Istrati, la Ehrenburg. O țară poate fi cucerită și din afară; e drept că mi-ar plăcea mai mult să mă impun aici împotriva tuturor dușmăniilor, a indivizilor și a urilor. Dar ca să fii profet în țara ta, trebuie să fii un adevărat profet, un mare profet. Trebuie să scriu o carte foarte bună.

Dar iar mă-ntorc și zic: oare o carte foarte bună s-ar vinde și s-ar citi în România? *Drama casei Timoteu* mi se pare drama literaturii moderne de calitate, în România. E drept că au răzbit și aici doi-trei scriitori de calitate: Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi. Dar după o viață-ntreagă, după zeci de ani și de volume. Să accept și eu această condiție? De oportunitatea cu care am să mă decid, poate să atârne chiar soarta mea de scriitor român.

Oricum, mai întâi, și neîntârziat, trebuie să mă duc să scriu și să citesc, – la Sighișoara. Restul, deocamdată, sunt visuri, visuri cu ochii deschiși, haloimăsuri...

*

Și pe urmă, mai sunt și femeile... încet, încet, ca un convalescent care-a ieșit dintr-o boală ucigătoare (ce frumos spunea Malraux de eroul lui, Shade: „ieșit din boala ucigătoare a unei femei iubite”!...) mă trag ca din pânzele materne, din deznădejdea și dorul după Loti.

Încep să cred în posibilitatea unei iubiri noi și proaspete, și-mi dau tot mai bine seama (dar cu progrese foarte, foarte mici) că dragostea, că iubirea pe care-o aștept de cinci ani nu vine singură sau că, dimpotrivă, vine singură dacă nu mă gândesc eu la ea și nu mă pregătesc cu tot dinadinsul s-o aștept. Înțeleg, în sfârșit, că femeia pe care-o doresc vine singură, printr-o forță de gravitație, dacă există în mine un magnet care s-o atragă, – adică dacă mi-am eliberat în mine anumite fidelități, dacă sunt destul de sincer, de profund sincer față de mine însumi, dacă sunt cu adevărat legat de un adevăr al meu, de o concepție a mea, personală, asupra vieții, dacă sunt destul de adânc angajat în mine însumi, într-o treabă care să fie *a mea*, dar a mea cu adevărat. Mai sunt și femeile... dar nu fac bine cum am făcut, râvnindu-le cu ură și neputință. Altfel ar trebui, îmi cam dau eu seama cum, mai mult bănuiesc, ca printr-o ceață. Ar trebui să fiu foarte stăpân pe mine, să fiu foarte liber în mine însumi, să știu bine ce vreau și să fac cu hotărâre ceea ce vreau să fac. Să intru în viață făcând *ceva* pentru viață, nu să cerșesc, nici s-o aștept ca cerșetorii cu pălăria-ntinsă la răspântii că doar, doar, mi-o pica și mie o fărâmbă din viață în pălărie.

Ar trebui să fiu dâr și tare, să lupt pentru ca să-mi câștig dreptul meu în viață și în politică. Să nu mă dau deoparte ca să stau deoparte, ci ca să mă avânt cu și mai mare putere în ea. Trebuie să scriu o carte. O carte bună, mare întreagă. Să impun cu ea, și să mă impun luării-aminte a tuturor. Și atunci au să vină toți și toate la mine. Au să graviteze toate-n jurul meu, „așa cum toate merele lui Newton vin spre inima pământului”.

Dar nu stând, cum am scris-o în poemul meu, nu stând și așteptând, – ci făcând, bățându-mă, luptând cu mine însumi și cu cei din jurul meu. Trebuie să scriu o carte. Și dacă o să fie bună, o să fiu ascultat, și temut și iubit. Fără să seduc. Să fiu iubit fără să fiu seducător. Să mă impun. Cum spunea Malraux: „ăsta e un frumos destin bărbătesc”.

7 septembrie

Tehnica scrierii unui roman, asta mă preocupă acum. Și mă gândesc la două-trei cărți ce ilustrează în roman sensibilitatea modernă, complexitatea întrebărilor și a activității umane: John dos Passos, Aldous Huxley, Joyce, André Breton și – cel mai drag mie – André Malraux.

Un fel de contrapunct, dar cât se poate de realist povestit, cu trecerile nesimțite, nebruscate ca la Joyce și dos Passos, neostentative ca la Huxley și nici atât de ramificat confundate până la încâlceală, ca la Breton. Cel mai apropiat minții și inimii mele rămâne André Malraux, în idei ca și-n tehnică.

Foarte schematic în principiu, romanul pe care-aș vrea să-l scriu s-ar bizui pe o schemă cu patru laturi, cu patru valențe aș spune, ca-n chimie, care – legate – dau o moleculă de viață și de roman, un capitol; așadar, economia intimă în tratarea fiecărui capitol va fi următoarea: *visul-amorul-economicul-politica* (prin care înțeleg relațiile sociale) și, ca un ciment vărsat printre cărămizi ca să le lege, *literatura* (care va cuprinde descrieri de peisaj și procese sau stări de conștiință).

Să dezvolt ce vreau să spun. Voi căuta să urmăresc evoluția eroilor mei, în romanul pe care l-aș scrie, astfel: de la individualitatea lor cea mai profundă, cea mai stringentă, pe care-o ilustrează *visele* lor; apoi, prima relație socială, dar care cuprinde și visul și biologia: *amorul* lor; apoi, așa cum Adam și Eva, după ce-au păcătuit, au avut nevoie să mănânce și deci să câștige pâinea cu sudoarea frunții, eroii mei, după ce visează și fac dragoste, trec la activități materiale de tot, *social-economice*; dar ca să poți să-ți cumperi pâine, ai nevoie de bani și banii se produc cu sudoarea frunții, pentru care pricină e nevoie de unul (sau mai mulți) care să te pună-n situația de a asuda; ăștia pot fi: băiașul, patronul, subalternul, prietenii, cunoscuții și – neapărat – tovarășii cu care trebuie să-ți bați mult capul ca să-i pricepi și, tu pe ei, și să-i faci să te accepte și ei pe tine. Toți la un loc, de la băiaș până la tovarășul responsabil de partid, constituie – nu-i așa? – câmpul eroilor mei de activitate *socială* și *politică*. Aici, în această parte a capitolului, ei își vor expune punctele de vedere, vor da luptele cu oamenii, pentru ei, alături de ei sau împotriva lor. Aici își vor culege eroii mei, în ultimă analiză, rezultatele viselor, iubirilor și comerțului (în ambele înțelesuri: relații și afaceri) lor. Aici își vor da ei seama – și-și va da mai ales cititorul (și poate și autorul) seama – ce e de capul acestor eroi, și ce nu. Dacă sunt oameni serioși sau secături, dacă sunt buni de ceva ori ba, și dacă da, în ce măsură? – aici vom avea rezultatele pozitive ale fiecărui destin. Aici vor cădea sau vor birui eroii mei, aici se vor hotărî pentru noi întreprinderi, se vor pregăti de drum sau, dimpotrivă, ca să-l invoc tot pe Mateiu Ion Caragiale, aici „își vor acoperi ei fețele și vor pieri pentru

totdeauna...”

*

Și de unde mi s-a năzărit o asemenea împărțenie sau o asemenea schemă?

În ordinea cea mai exactă cu putință, adică atâta cât memoria mea poate fi fidelă faptelor, lucrurile s-au petrecut astfel, azi de dimineață; mai întâi, visam. Tablou unic. Eram într-un tren, în compartiment de clasa-ntâi, cu măsuța de lângă fereastră ridicată. Eu stăteam pe una din canapele, la mijloc. În dreapta mea, spre fereastră, stătea o domnișoară; vizavi de ea, pe canapeaua din față, alta. În stânga mea, culcat pe canapea cu fața-n sus, un copilaș de maximum un an-doi. Mai la stânga, bona lui. Măsuța de la geamul compartimentului era mai scundă ca-n realitate, aproape la nivelul canapelelor. Toate trei femeile din compartiment, inclusiv bona, erau bine și-mi plăceau. Cea de pe canapeaua din față își pusese picioarele pe masă; sau un singur picior. Cealaltă, cea din dreapta mea, își întinsese picioarele pe canapea și-și lipise pulpele de coapsa și fesele mele. Mi se pare că stăteam mai jos ca ele, că-m locul unde stăteam eu pe canapea era o adâncitură, vorba e că pulpele celei de pe canapeaua mea mă mângâiau la subsuori, iar ale celei din față, la ochi. Nu prea știam nici care-mi place mai mult din cele trei femei, nici cum să mă dau la toate, odată. Deocamdată, făceam un fel de partuză mută și secretă; strângeam la subsuoara dreaptă pulpele celei lipite de mine, iar între genunchi prindeam un picior al celei de vizavi, pe când mâna dreaptă, atâta cât o mai puteam mișca din cot, mi-o plimbam discret pe rotunjimea alungită a mușchiului de la pulpa celui alt picior al femeii de vizavi. Iar din când în când, trăgeam cu ochiul și la bona din stânga.

Dar dacă stăteam așa de răstignit între picioarele ispititoare ale celor două tovarășe ale mele de drum, ca un Iisus păcătos și lubric între tâlhărițe, și dacă rămâneam totuși între ele cast ca un Iisus adevărat, asta se datora mai puțin virtuții mele cât faptului că, mult mai interesat decât de pulpele alungite, frumoase și elastice care mă mângâiau, eu eram de copilașul care dormea sau nu mai țin minte ce făcea în stânga: poate că dădea uneori din piciorușele cu degete mici, rotunjoare și albe cât miezul de alună, poate că uneori își scotea limbuță de mătase roză prin gurița căscată în ale cărei gingii îi înmuguriseră dințișorii de șoricel și pe unde scotea niște mici și scurte orăcăâeli, un fel de limbaj destul de savant și complicat, între pisică, broască și brotăcel, dar din care nu lipseau nici accentele scâncite ale cățelușilor cum se-nghesuie cu ochișorii încă nedezlipiți la țâța mumei lor ce-i privește doar cu coada ochiului din poziția-n care stă tolănită pe-o rână ca să-și alăpteze și ea, în felul ei, fără bonă, roadele dragostei păcătoase săvârșite pe cine știe ce maidan. În sfârșit, poate că, uneori, țâncul de lângă mine mă privea chiar, nițel mirat și intrigat, cu ochișorii lui de un albastru deschis și străveziu cum sunt cleștarele de cobalt, și parcă mă-ntreba, în niște fraze gângurite cu accente mai lungi sau mai scurte ca-n alfabetul telegrafic al lui Morse, că cine sunt eu și ce caut acolo, chiar lângă el, negru și țăpos, între atâta cuconet alb și moale?

Și dacă cele trei femei îmi plăceau în devălmășie, ca unui păcătos cu trupul ce sunt, apoi copilul mi-era drag ca ochii din cap. Mâna stângă nu mi-o depărtam de el, având tot timpul grijă să-l mângâi, să-l învelesc, să-i prind când o mânăuță, când un picioruș, să mă joc cu el și, la cererea pe care și-o formula în limbajul lui radio-telegrafic: gâbâgâhrrr-orkk^k

...ooooa... oaaa! «să-i las degetele pe care mi le pretindea ca să le muște cu dințișorii lui abia încolțiți.

În vis, dragostea și prețuirea mea pentru acest copil nici pe departe nu putea fi asemuită cu păgânul și pieri torul interes carnal ce-l stârniseră-n mădularele mele trupeșele vecine de drum și canapea. Copilul era totul și veșnicia; ele, câteva plăcute clipe dintr-o neîntreruptă fugă a timpului...

*

După care, stând întins lângă Sidonia, m-am gândit la o sumă de lucruri; dar primul care mi-a venit în minte a fost cumpărarea unei case la Văleni și grija dacă o să iau astăzi banii pe traducerea din Aragon, predată ieri editurii.

*

Apoi, m-am gândit că să mă duc cu banii la Nicolae Bellu, la „România Liberă”^{*}, să-mi plătesc datoria și să-i spun unele lucruri pe chestia atitudinii lor față de mine și – mai departe – să discut nițel situația politică și o eventuală colaborare, ca să tatonez terenul, să văd cum a evoluat gândirea și atitudinea ziarului față de evenimente.

Și, în fine, toate astea trebuie – firește – istorisite cu talent și cu tonul anumit care face ca o operă să fie roman și nu altceva.

*

Deocamdată, mi s-a telefonat de la editură să vin la orele zece și jumătate să-mi iau banii. La două după-masă, plec cu Sidonia la Văleni să vedem casa de cumpărat.

21 septembrie

Azi am avut o zi despre care împăratul roman ar fi spus că a pierdut-o degeaba. Deși, în fond n-a fost o zi pierdută, ci numai cu întâmplări și porniri ratate. După o seamă de întâlniri mai mult sau mai puțin neimportante, mă aștepta seara una pe care-o socoteam pe drept cuvânt importantă: Ilya Ehrenburg. Dar și această întâlnire și cunoștință, atât de rară și neașteptată pentru mine încât nicicum nu m-am putut gândi vreodată la ea ca la un lucru posibil, ci cel mult mi-am putut-o doar imagina, și această întrevvedere a fost dacă nu o decepție completă, dar sigur o ratare, un lucru încheiaș, istovit.

E drept că istovit era el, Ehrenburg, și de pe urma acestei îndelungi șederi într-un București unde el a fost „ursul” și ciudățenia, numărul „adus cu mari sacrificii din străinătate”, unde a avut de vorbit cu mii și mii de oameni, unul mai puțin interesant, și mai obositor decât altul, unde-a răspuns zilnic la câteva sute de telefoane (numai în jumătatea de ceas cât am stat cu el în odaia lui de la Athénée Palace, l-au sunat patru telefoane cărora le-a răspuns și l-au căutat patru oameni cărora le-a deschis), încât nu

m-am mirat deloc când am văzut că-mi deschide un Ehrenburg cu fața trasă de oboseală, cu barba nerasă de două zile, într-o cămașă asudată și mototolită, care nici n-a avut timp să schimbe mai mult de două vorbe întru întâmpinarea mea pentru ca să-și ceară scuze că mai are de terminat să transcrie o poezie la mașina de scris, fiindcă-l aștepta redactorul unei gazete venit anume să i-o ceară.

Am vorbit pe urmă cu el despre poezie, despre traduceri și alte lucruri mai puțin precise.

Am început prin a-i spune... dar ce i-am spus eu n-are prea mare însemnătate deocamdată. El mi-a spus că nu trebuie să mă gândesc niciodată la felul cum poate fi primit sau nu un gen de poezie sau altul de către masele cărora vreau să mă adresez. Sfatul lui, în altă ordine de idei, mi l-a amintit pe al lui Mihail Sadoveanu. Mi-a ilustrat teoria lui cu o anecdotă:

— „La noi, în Rusia, e o fabulă cu o vacă păscând la poalele unui munte înalt și măreț; pe malul unui fluviu mare și domol. Din când în când, vaca ridică din iarbă capul și se uită la muntele cel frumos, apoi îl lasă-n jos plictisită, se-ntoarce rumegând» privește cursul fluviului mare și domol, întoarce și de la el capul, tot plictisită, și apoi și-l apleacă-n iarbă și paște mulțumită mai departe. Iar o fetiță care se juca prin poiana aceea a vacii, și-a spus: «Ce proastă-i vaca asta, care nu vede cât de frumos e muntele și râul!...» Dacă vrei să scrii versuri ca să seduci cu ele fetițele drăguțe, apoi poate să ai succes. Cât despre vacă, ea e mult mai exigentă...”

Sidonia, căreia-i relatam acest lucru, s-a minunat de inteligența lui Ehrenburg.

Da, e foarte inteligent, talmudic de inteligent – și de blazat, marele scriitor mondial și sovietic!

Și urma asta de amărăciune grea și nițel putredă, el nici nu și-o ascunde; face chiar un fel de profesie de credință dintr-însa. Când i-am spus că traduc basmele pentru copii de Pușkin, Ehrenburg mi-a răspuns foarte serios:

— „Mie nu-mi plac basmele, nici poeziile pentru fetițe, nici lucrurile dulci și frumoase”.

Pe urmă, vorbeam de cum mi-l închipuisem după fotografiile care-l defavorizează: brun și încruntat.

— „Brun nu sunt, ci mai degrabă alb; și nici încruntat, ei senin. Încruntat sunt eu, când scriu. Atunci sunt sau ironic sau înfuriat, dar plăcut și vesel nu, niciodată!”

Îmi dădeam seama ce inutile pot fi uneori vorbele. Un om nu vorbește niciodată fără să spună adevărul, chiar când crede că-l ascunde. Desigur că Ehrenburg făcea nițică poză, dar adevărul e că e un om plin de amărăciune și de lucruri putrezi te-n el. Înțelegeam bine și lămurit că talentul lui se bizuie pe o mare doză de otravă, pe aceste putreziciuni din fundurile lui, și că tot ce a scris – până la acea apologie a urii din articolele lui, pe care în absurd am vrut s-o explic și s-o scuz într-un fel, prin comentarii favorabile – e doar convertirea acestei otrăvi în serviciul Sovietelor.

Ehrenburg e un om tragic în felul ăsta, iremediabil și trist, aproape deznădăjduit, al intelectualului de capăt de veac. El nu e omul nou, ca să-l parafrazez pe Esenin. E un scriitor apusean, ros de toate viciile Apusului, un heimatlos și un talmudic, un decadent putred care însă a găsit într-însul toată forța necesară pe care i-o dădea inteligența de-a-și converti această decadentă, această putreziciune într-o armă și-o operă pusă-n slujba Sovietelor la ceasul lor cel mai greu. Dar arma lui e arma urii, a răului dintr-însul. Și m-am gândit la drama intelectualului modern european căruia nu-i poate rămâne ca să se mântuie, decât această convertire, pe jumătate conștientă și pe jumătate pasionată, la o luptă sau la un stil de „viață nouă” pe care însă ei n-o vor pecetlui niciodată cu talentul lor. Ei pot să expire în brațele acestui „veac nou”, dar nu să-l fecundeze, nici să-l facă cu adevărat nou, tânăr și sănătos. Cred că Stalin nu-l iubește pe Ehrenburg, ci îl tolerează ca pe-un ostaș de încredere, priceput în luptă și necesar.

Scriitori de tipul „timpurilor noi” și ale „omului nou” Sovietele nu-i au în oameni ca Ehrenburg, ci în alții ca Cork; Șolohov, Simonov, care-au adus în opera lor, nu convertirea unui spirit otrăvit, *în slujba* unor timpuri noi și-a unei omeniri mai bune, ci un fond nativ bun; neîntinat, pur.

Dar se vede ca asta e chiar ispășirea și pedeapsa inteligenței corupte a intelectualului de tipul acesta, de sfârșit de epocă; să se convertească, să-și dea seama că inteligența lui nu are preț decât dacă se pune deliberat *în slujba* unor idealuri ce pot să nu fi fost inițial și funciar ale ei. Pe când un Gorki, un Șolohov sau Simonov n-au nevoie de nicio convertire: ei sunt așa cum sunt, cresc drepti și nesiliți nici chiar de inteligența lor, la conversiuni spre bine. Ei *sunt* așa. Și de aceea, ei sunt liberi, firești. Liber și firesc e și Ehrenburg, sincer e și el, – dar cu prețul ăsta: știind că-n fundul lui ar fi putut fi și altfel „dar că nu trebuie să fie decât într-un singur fel. Aici este drama și mândria inteligenței – și, poate, asta e chiar condiția umană. Cine știe? Un om nu trăiește decât pentru un singur adevăr al lui: pe care și-l apără până la moarte, cu prețul vieții sale chiar. Cei săraci cu duhul însă, nici nu știu acest lucru, nici n-au nevoie să-l știe. De aceea sunt și fericiți.

Când i-am vorbit lui Ehrenburg cu simpatie de Malraux, a avut tot timpul o crispă tăcută dar vizibilă, ca o undă de invidie foarte tainică. Îmi făcea impresia că Ehrenburg se afla ancorat într-un mâl de unde-l privea pe celălalt care intrase-n mâlul ăsta doar până la genunchi. Și parcă-și zicea-n sinea lui: „lasă, că și el o să ajungă ca mine!... „Și-l așteptă parcă să ancoreze, să se convertească, să-și trăiască și el drama acestei convertiri lucide și totale.

La despărțirea de el, pe când îi ceream iertare că l-am reținut și obosit cu întrebările mele, Ehrenburg a răspuns cu un zâmbet obosit: „Lasă că îmi place totuși să vorbesc și eu câteodată de poezie cu fetițele tinere ca dumneata!...” („J'aime pourtant parler quelquefois sur la poésie avec des jeunes filles comme vous!”) Speranța, nădejdea de pe urmă a oricărui convertit.

*

Și-acuma mă întorc la mine. Convertirea asta mi-o doresc și eu, – în

schimbul talentului simplu și liniar, fără întrebări chinute, fără temeri și îndoieli la tot pasul. Parcă simt înăuntrul meu o balanță. Pe un taler, e tot ce poate fi în mine ascuțime, inteligență, ușurință sau, dimpotrivă, gravitatea de-a-mi pune întrebări, nevoia de-a-mi explica lucrurile, de-a le înțelege cât mai adânc, cât mai profund. Pe celălalt taler - mult mai ușor, mai neînsemnat - e ceea ce poate fi în mine epic, succulentă, priză la viață, bucurie de a trăi liber, fără întrebări și mai ales fără teama de întrebări și de răspunsuri. Când voi reuși să dau jos poverile de pe prima balanță, am să mă simt și eu senin, depășit, liber. Convertit.

Dar o voi putea face vreodată?

Numai munca mă poate duce la asta. Munca și creația. Opera literară, opera vie, spontană, plină, zemoasă de viață. Opera pe care bietul Nae Ionescu și-a visat-o o viață-ntreagă fără ca s-o realizeze.

Și care nu se poate naște decât ca o concluzie a unei alte opere concrete, materiale, făptuite-n viață, nu numai în gând. Reală adică, - nu numai imaginată.

22 septembrie

Azi am stat pe-ndelete de vorbă cu Eusebiu Camilar, cerându-i mai ales amănunte în legătură cu tehnica romanului. El e împotriva schemelor, dar nu și-a ideii care poate genera un roman înaintea situațiilor. Dar nu aceasta a fost partea cea mai interesantă a convorbirii, ci altceva. Anume, concepția lui Camilar despre opera de artă și literatură, despre poziția omului de cultură român. El se ridică foarte hotărât împotriva preocupării mele de a căuta o înseriere a operei literare, a faptului de cultură românesc într-o concepție universală a culturii. I-am explicat acest lucru, i-am spus că pentru mine este foarte important să gândesc - înainte de a scrie un roman - căror probleme și căror întrebări ale omului modern le poate răspunde opera mea.

Aici e și marea mea ezitare: câtă vreme nu știu nimic precis, câteva episoade măcar din romanul meu, a căror forță veridică să susțină și să trezească o idee care *să modifice* atitudinea în fața vieții a unui om care mă citește în Apus, în insula britanică sau în Peninsula Scandinavă, sau în Rusia Sovietică, - atâta vreme nici nu-l pot scrie. Câteva din aceste episoade ar putea fi întâmplările de război pe care le-am notat fie aici, fie într-altă parte. Dar cine știe dacă războiul nu oferă și n-a oferit deja un material și mai teribil unui viitor scriitor care-a făcut războiul? E drept că în cărțile de război de pân-acum, n-am întâlnit încă nimic deosebit, dar cine știe dacă nu se află strânse într-un manuscris viitor? Pe de altă parte, mă întreb dacă mie nu mi-au parvenit tocmai faptele cele mai teribile, legendare?

Dar nu de asta vreau să vorbesc. Ci de preocuparea mea pentru un sens universal al romanului, de valoarea măcar a unui episod din el care să transforme - sau mai bine-zis să decidă măcar jumătate din cititorii mei din orice parte a lumii, să ia o atitudine - una singură - față de îndoielile lor, față de viață și de moarte. Mă gândesc la episodul din *L'Espoir* de Malraux în care un băiat republican scrie pe un zid, muindu-și degetul în sângele

unui fascist executat acolo, „Moarte fasciștilor!” Iar autorul comentează: „Noua Spanie trebuie făcută împotriva acestuia ca și împotriva celui executat; și nu va fi mai ușor cu unul decât cu celălalt”. Acest episod m-a decis pe mine împotriva lui Ehrenburg și pentru umanitatea cea mai fățișă, mai manifestă. Dar calitatea lui este că, oricărui om de pe lume, episodul ăsta îi determină o atitudine hotărâtă, și numai una singură: fasciștilor cu fasciștii, comuniștilor, cu băiatul care scria pe zid, – omului comun cu Malraux.

Acesta e punctul de plecare și de vedere pentru romanul meu. În cuprinsul lui sau pe temeiul lui, o să-mi caut acțiunea care să-i ofere cititorului o soluție din mai multe pe care le va găsi-n carte, răspunzând întrebărilor ce le ridică omului modern.

Numai că Eusebiu Camilar are altă părere. El crede că o cât mai totală ignorare a unor asemenea întrebări e cu atât mai recomandabilă, cu cât el se adâncește mai mult și mai izolat în plasma românească a unui poporanism foarte viguros. Și crede că poate atinge universalul prin particularul local.

Eu însă cred că acest particular n-are mare preț dacă nu e integrat a priori unei concepții clare și hotărâte, ferme, nezdruccinate, asupra aportului organic al operei de artă la întrebările lumii moderne.

Ce m-a mirat însă a fost că Eusebiu Camilar nu m-a înțeles, deși i-am explicat pe larg ce vreau să-i spun. El rămâne legat și mut de admirație în fața unei imagini literare ca aceea a lui Victor Hugo care-l compară pe cocoșatul de la Notredame coborând pe frânghie cu un strop de rouă pe un fir de iarbă. Și constat încă o dată că talentul ignoră întrebările inteligenței și problemele pe care ea le pune omului modern. E și aceasta o decizie de viață la care însă nu mă pot hotărî încă. Fiindcă, desigur, eu n-am destul talent.

Ca și Sadoveanu, Camilar sesizează *alături* întrebările mele; e o lipsă de subtilitate care le vine din forța lor epică sau pe care aceasta din urmă le-o suplinește? E, la urma urmelor, lipsa de subtilitate și de inteligență pe care-o cunosc și eu în momentele de inspirație când mă simt aproape plutind pe deasupra lucrurilor și întrebărilor, fără să le mai pot cântări la rece. E ca o furie care te orbește, talentul ăsta! Și totuși, cea mai mare luciditate se manifestă-n lucrurile scrise în febră, când ești posedat de „a doua valoare”.

Oricum, am fost mulțumit pe ziua de azi că-mi pot răspunde la prima întrebare, înainte de-a începe un roman: „Ce vrei să faci prin el? a Vreau să decidă oamenii, oamenii care-l vor citi, să ia o atitudine, și numai una singură.

25 septembrie

Măine plec din nou la Văleni, ca să cercetez de aproape și să-i raportez lui Mihail Halea care e starea instituțiilor lui Iorga, pe care eu i-am sugerat să le transforme în cămine pentru scriitori și artiști. Sugestia mi-a fost primită, dar până la realizare mă așteaptă multe furci caudine, mai cu

seamă din partea „Ligii Culturale”. Dar, oricum sunt pe drum – și asta-i principalul.

Văd tot mai bine că asta e singura condiție serioasă de creație: să ai asigurat un venit, să fii un om care produce și mănuieste bani printr-o muncă omenească, simplă, anonimă. Îmi aduc aminte de Chesterton care spune că Shakespeare era mare fiindcă avea o viață cu îndeletniciri atât de anonime, încât nici nu se știe dacă a existat cu adevărat. Ca să fii mare scriitor, trebuie neapărat să fii un om cât mai comun. În fond, dacă mă silesc să-nțeleg mai bine, mi se pare că opera de artă e doar rezultatul unui efort imperceptibil de a vedea lucrurile comune, de a te detașa de ele într-o secundă în care le vezi răsturnate sau cu alte dimensiuni, ca-n amintire. Dar totul nu durează decât o clipă. Și e o condiție esențială: trebuie să te detașezi de viață ca s-o vezi, deci să fi fost mai întâi în mijlocul ei.

Dacă realizez cu Ministerul Artelor căminul scriitorilor la Văleni, voi putea închiria pe contul meu locuința în care să stau și voi avea acolo tipografia. Voi face și ferma de păsări și de fructe, și editura, cu un birou în București și cu tipografia la Văleni. Așa aș putea fi sigur și de-o operă scrisă, cu sorți de valabilitate. Și chiar pentru această operă – pe care-mi dau bine seama că n-o pot scrie făcând doar pe poetul și pe „distinsul publicist” în garsonieră la București – mă zbat și-mi pun tot elanul în „afacerile” de ultimă oră. Ele constituie plămada concretă a abstracțiunii scrise. Numai cu deprinderea gestului liber și stăpânit, rămasă dintr-o afacere, poți apuca stiloul cu oarecare succes. Mi se pare chiar că un roman cere cel puțin tot atât tact, pricepere, rutină, stăpânire, calm, stăruință, cât orice afacere bănească. Un roman e și el o afacere – care rentează ori ba. Și sunt intrigat că Balzac n-a reușit în afaceri. Trebuie să aibă vreo lacună gravă și romanele lui...

Eu am avut sentimentul (sau numai iluzia?) că „gândesc epic” din clipa în care m-am decis la această întreprindere. Dincolo de o experiență de viață, ea constituie și o *tehnică* de gândire, o metodă de lucru care aștept să-și dea roadele și-n scris.

*

Astă-seară am stat mult de vorbă cu Moni Ghelerter de care mă leagă o simpatie tot mai caldă.

În compania lui mă simt foarte bine, mai inteligent, mai ager, mai ascuțit.

Am vorbit de Ehrenburg căruia el i-l opunea pe Gorbatoș, ca tip de scriitor nou sovietic. Și-mi dădeam seama că, față de omul nou sovietic, Ehrenburg se află la aceeași distanță în urmă, la câtă se află și-naintea lui. Lucrul ăsta l-am înțeles în timp ce-mi povestea Moni criticile aduse de către Ehrenburg unor artiști sovietici reputați, subliniind mai ales libertatea cu care Ehrenburg făcea aceste critici. Și eu m-am gândit că Ehrenburg nu le făcea doar cu sentimentul bătrânului față de fiul rătăcit, ci cu sentimentul omului matur care cunoaște rătăcirile tinerești și știe și revenirile la etape sănătoase. În dragostea lui Ehrenburg față de Sovietele care i-au dat o patrie, este și mulțumirea că ele i-au acordat dreptul la paternitate: el se

uită la cultura sovietică de azi ca la un copil care e și al lui.

*

De reținut declarația făcută unui gazetar român care l-a întrebat ce crede de noua orientare culturală a Germaniei. La care Ehrenburg a răspuns: „Nu mă interesează Germania, nu mai vreau să mă intereseze. După anii de măcel pe care i-a inaugurat, îmi permit să nu mă intereseze deloc Germania”...

— Bine, dar reeducarea poporului german? a adăugat reporterul.

— Personal, îmi iau libertatea să nu particip la reeducarea unor asasini.

Răspuns plin de înțelesuri: de la scepticismul față de eficiența „reeducării” politice, până la ura lui anti-germană, de la atitudinea cea mai comodă, de neparticipare la ridicarea unui popor înfrânt împotriva căruia n-a ostenit o clipă să lovească atunci când îi era adversar, – e o întreagă etică personală care-l trădează pe Ehrenburg prin răspunsul ăsta.

Afară de cazul când nu e-n toată replica lui Ehrenburg doar enervarea exagerată a intelectualului, ceva din dezabuzarea lui.

*

Acum două zile când am fost la cafenea cu el, Perahim n-a înțeles deloc ce-am vrut să zic eu când i-am spus despre Ehrenburg și Mihail Sadoveanu: „Amândoi nu sunt subtili. Și cred că lipsa de subtilitate e chiar o condiție a talentului lor epic”.

Perahim m-a întrebat ținut: „O condiție?!”

Și-i explicam azi Sidoniei.

Cred că între talentul epic și subtilitatea rafinat-intelectuală nu e o deosebire de natură, ci de orientare.

Într-adevăr, observ că Mihail Sadoveanu nu e subtil; nici Rebreanu nu era subtil; nici chiar Ehrenburg. Și atunci, singura concluzie pe care-o trag e că, la un epic adevărat, inteligența aceea de-a „subtiliza” lucrurile, de-a le analiza și cerceta microscopic, se transformă, se convertește-n forță epică. Nu că Mihail Sadoveanu, sau Rebreanu, sau Ehrenburg n-ar fi foarte subtili, dar nu-i interesează să fie. Și atunci subtilitatea lor devine altceva, devine forță epică, stâncoasă.

Spuneam că nu-i nicio deosebire de calitate între forța epică și subtilitate, fiindcă amândouă presupun observația, însă dincolo de aparențe; dar pe când romancierul cercetează lumea, munții, furtunile și întâmplările oamenilor, subtilul cercetează viața mică, microscopică. Unul face orologii, altul ceasornice de inel. Dar e mai folositor un orologiu; slujește la fel de bine mult mai multora; e și mai durabil; se vede și mai departe; și unde mai pui că, din jumătate-n jumătate de ceas, el dă de veste și celor care nu văd, răsunându-și timpul peste spații.

3 octombrie

Tata a venit în București și am umblat mult cu el pe străzi. Mă simțeam foarte bine, parcă nu-i înstărit, mai sigur de mine. Mi-a și vorbit mai cald și mai deschis ca niciodată, spunându-mi că o să-mi lase via, și

altele de felul ăsta.

Parcă e o regăsire târzie. El e frumos bronzat de soare, destul de elegant și când mergem la braț pe stradă, femeile-ntorc capul după noi iar eu sunt mândru de el. Trebuie să facă o foarte frumoasă pereche un tată ca el, mergând la braț cu fiul lui de treizeci de ani, ca mine.

Vorba vine, de treizeci de ani. Fiindcă ieri am împlinit treizeci și patru. Și nu știu dacă sosirea tatii în București, chiar acum, nu ascunde și o discretă atenție din partea lui.

*

Astă-seară, am văzut un spectacol „vieux-style”, plicticos: *Stane de piatră* de Sudermann. Afară de Marcel Anghelescu, restul spectacolului, slab.

Dar m-a impresionat o constatare pe care-am făcut-o: într-o scenă, un fost criminal e arătat cu groază: „A vărsat sânge, a omorât un om...”

Argumentul n-a convins pe nimeni în sală. A omorât un om!... Ei, și? N-am avut noi criminalii de război care răspundeau la tribunalul poporului, candid: „Nu-i adevărat, onorat tribunal! N-am omorât 30.000 de evrei, ci numai 8.000!... tt.

Bietul Sudermann, și pe chestia asta e demodat.

10 octombrie

Am fost aseară la premiera lui Mușatescu, *Madona*. Am venit la spectacol destul de pornit împotriva lui, mai ales de teamă să nu mă las dus de amicitia foarte secretă pe care i-o port lui Mușatescu. Dar spectacolul mi-a permis să fiu încântat; Tudor Mușatescu e un veritabil autor dramatic; nu știe să scrie, dar știe să compună o piesă, să creeze situații. Piesa e construită magistral, cu câteva abuzuri, poate, de sonerie și telefon, – dar trecând peste asta, e perfect legată.

Ce mi-a dat mai mult de gândit, însă, e conflictul central care seamănă – prin preocupări – cu acela din piesa lui Constantin Simonov, *Așa va fi!* În amândouă e vorba de problemele pe care le ridică un amor între doi oameni mult diferiți ca vârstă. Și nu cred că autorii și-au dat seama de ceea ce e simptomatic în preocupările lor: însuși faptul că-i solicită conflictele diferenței de vârstă între îndrăgostiți. Se vede aici, în aceste diferențe de vârstă, mai sensibile (și mai frecvente!) în amor ca oriunde, chiar semnul vremii noastre: de câte ori n-am observat golul, marasmul și sărăcia de suflet și de zăre a tineretului din generația cu 10 – 15 ani mai mică decât a mea. Lipsa lor de libertate interioară, de decizie, de independență, de sinceritate față de sine însuși, – care, toată, nu e altceva decât lipsa unei condiții istorice care să-i fi îngăduit să participe la o revoluție, să participe adică la istorie?

Sovietele și-au terminat acum revoluția – și n-au nevoie de alta. Când eu aveam 20 de ani a fi comunist revoluționar mai avea un sens. Azi, singura soluție e de-a fi comunist guvernamental! E o mică diferență. Noi – și cei dinaintea noastră – trăim din valoarea și forța opoziției politice și istorice în care ne aflăm și unde ne investim forța și virulența vârstei noastre. Pe

când tinerii de azi, unde să-și valorifice această forță de șoc? De aceea, noi, care am participat la faza ultimă a revoluției comuniste, suntem niște oameni doar pe jumătate. Cei de azi, care au prins revoluția finită, sunt niște neisprăviți. Singura soluție ce le rămâne celor mai buni dintre ei e să caute punțile trecutului, să-și caute familia de spirit care le convine în generația (sau generațiile) trecute, să-și găsească acolo corespondențe și înțelegere pentru aspirațiile lor, cărora timpul nostru, timpul nostru istoric, nu le oferă niciuna. Așa îmi explic și succesul paginii mele de „corespondență” de anul trecut de la „Ecoul”, și unde nouăzeci la sută din „clientela” mea se recruta din tineretul între 17 și 20 de ani.

Așa îmi explic și faptul că dramaturgi pricepuți ca Simonov (pe un plan) și Mușatescu (pe altul) sunt atrași, desigur fără să-și dea seama, de aceeași problemă: a comunicării dintre generații. Suntem la pragul dintre două generații nu numai biologice, dar (mai ales!) și istorice.

O altă revoluție își cere corp și expresie, o altă lume vrea să se nască și să participe la viață, – dar istoria contemporană, oarbă ca și Justiția, ca și Soarta, își coboară panta dulce pe care-a antrenat-o revoluția sovietică în desăvârșire. Dar generațiile își cer un nou Gide, își cer un alt climat pentru neliniștile lor, pentru voința lor supremă de-a fi ele înșile. Pentru viața lor proprie, adică. Pe care o caută în trecut, în lipsa viitorului. Sau, mai bine spus, cercând prin amintire revolta viitoare.

Așa văd romanul meu: cu trei generații; părinții noștri, noi și cei de după noi. În generația mea, am figuri centrale înghită (Ionescu), Radu (Popescu), Bogza, Alge, Șuii și Sandu Nathansohn – și, bineînțeles, Garda de Fier.

30 octombrie

Când stau să mă întreb ce inteligențe reprezentative sunt în România de azi, mă simt cam încurcat: mă gândesc, bineînțeles, în primul rând la literați, dar nu numai la ei. Mă gândesc și la oamenii de știință, la oamenii politici și, cu un cuvânt, la oamenii de carte și de notorietate. Sunt puțini și – ce e mai grav – foarte puțini și pe o treaptă mult mai scăzută calitativ, față de cei de-acum 10 – 15 ani. Pe atunci, într-o enumerare rapidă, într-o conversație, când aveai nevoie să citezi câteva nume, îți veneau oricând în minte un Stere, Iorga, Titulescu, Madgearu, Nae Ionescu, Pârvan, Ion Barbu, Arghezi... Să fie oare o deformare specifică și inerentă vârstei? Poate că îmbătrânesc și mă uit în urmă cu acea melancolie paseistă.

Dar mă căznesc să fiu obiectiv; și – ca să mă controlez – am întrebat-o și pe Sidonia ce spirit reprezentativ ar numi ea pentru cultura noastră contemporană? Și mi-a răspuns cu îndoiala mea: „Drept să-ți spun, mă pui la grea încercare!” Asta e și adevărul.

Mult, mult mai departe, mult mai jos decât numele citate mai sus, – ar fi, poate, Șerban Cioculescu, G. Călinescu, Cărnii Petrescu și – bineînțeles – Arghezi în forma lui decrepită de azi; fiindcă Arghezi va avea totuși nefericirea de a-și supraviețui demonetizării, propriei lui dezumflări.

În sfârșit, mai apropiati mie, i-am găsit pe Silber, Geo Bogza, Pandrea,

Mircea Grigorescu, Radu Popescu (și - evident - mă gândesc cu toată melancolia la dragul meu Ghiță Ionescu, la inteligența lui rară, unică poate, la tăcerea lui atât de grea încât n-o pot socoti sterilitate). Ar mai fi, în fine, pe planuri atât de diferite ca valoare socială, Constantin Vișoianu și Badea Malinesen.

Și observ un lucru: că toți oamenii ăștia (cu excepția lui Ion Barbu) sunt, mai mult sau mai puțin, la stânga. Și mai observ ceva: că mai toți dintre ei - cei care au ieșit astăzi în arenă - sunt susceptibili de un epitet pe care un ochi foarte necruțător (sau foarte miop) să li-l aplice: lichele. (Printre eșalonul din coadă, mă socotesc și eu, fără falsă modestie.) Dar ce înseamnă în România noastră „o lichea”? („Lichele” în acest fel au fost și Pann, și Iorga, și Arghezi, și Nae Ionescu, și Stere.) Lichelismul nu e la noi atât o categorie de structură, cât una de situație. Depinde de locul ce-l ocupă în activitatea publică, concretă, un om de carte în România.

Mă explic: nivelul, mediul românesc, istoric și social, e atât de putrezit, atât de mărunț, mai mult decât putrezit, încât orice descindere în arenă a unei inteligențe este de la-nceput sortită să se miște și să activeze în proporții scăzute, meschine, ridicule aproape. „Licheaua” e - astfel - un om de carte care, solicitat de inteligența lui, împins cu necesitate de ea, activează în *această* Românie. *Aceasta*, de ieri - ca și de astăzi. De îndată ce devii om public, e cu neputință să nu devii într-un anume fel și ceea ce se cheamă „lichea” în România; dacă vrei, adică, să faci o treabă eficientă, concretă: trebuie să pactizezi, să legi relații, să menajezi sau să rănești susceptibilități, sau - dimpotrivă - să le întreții, - adică să faci fapte care, toate, îți atrag în chip sigur epitetul de lichea. (Ar mai fi o categorie de cărturari, gen Mihail Sadoveanu, de care nu s-ar putea spune că sunt lichele; dar când nu sunt limitați la aria lor - cum e cazul maestrului - își dau și ei în petic, cum și-a dat-o tot „maestrul” Sadoveanu când nu s-a rușinat să ceară - și să se instaleze! - în conacul lui Șeicaru de la Ciorogârla. Așa că mă văd silit să închid dezolat și paranteza asta.)

Și acuma, când văd că „toți suntem lichele”, cum ar spune Pirandello că toți suntem nebuni, mă gândesc la eventualitatea unei noi mișcări culturale și politice pe care-o aștept, care trebuie să se înfiripe, să se croiască în câțiva ani, trei-patru, în România, dacă ne gândim cât de cât la ridicarea ei. Se va putea înfiripa oare, în asemenea împrejurări și cu asemenea oameni? Poate că da. Nu disper - și în bună măsură nu disper fiindcă nu vreau să-mi pierd speranțele nici pentru România și nici pentru mine, - se-nțelege!

*

De-aci înainte, mă pot gândi la multe lucruri mari, la multe posibilități de asociație în legătură cu organizarea (sau doar cu înfiriparea) unei viitoare culturi românești. Și surprind - desigur un mare lucru - un caracter propriu timpului nostru: umanismul modern, „noul umanism” a cărui punere în problemă m-a ispitit atâta și pe mine până acum vreo cinci-șase ani. Iată, într-adevăr, că lumea noastră pune foarte global chestiunea cuceririi omenești, foarte strâns legată de cuceririle științei (energia și bomba

atomică), de legile economiei politice (imperialism-socialism), de marile curente politice (democrație burgheză – democrație sovietică – resturi fasciste și fascizante), de actul și conștiința de sine a culturii (Waldo Franck, în America, e militant politic, ca și John dos Passos, ca și Sinclair, – Bernard Shaw a preluat direcția oficiosului comunist *Daily Worker* în Anglia, – Aragon, Éluard, Malraux sunt militanți în Franța, – Ehrenbug e ambasador cultural și politic al Rusiei Sovietice) – în sfârșit, biserica face politică fățișă azi, ca și-n secolul al XII-lea: Chesterton, până mai ieri în Anglia; Bernanos, Mauriac, Maritain în Franța; Bergamin în Spania; iar teologul Stalin și-a reinstaurat preoții ortodocși într-un sacerdoțiu foarte politic și bine a făcut! – din care nu lipsește nici I.P.S.S. Nicodim al Ungro-Vlahiei.

*

Și totuși, în acest admirabil de complet (și de complex) ansamblu, parcă lipsește ceva. E chiar țesătura aceea intimă, imperceptibilă dar vizibilă prin efectele ei, a eliberării în conștiința lui proprie a omului modern. Lipsește – sau poate că întârzie doar – acea depășire a omului lui în propria-i conștiință, cunoașterea exactă a limitelor, a posibilităților și dorințelor lui proprii. Freudismul are aici cuvântul, din păcate prea esoteric încă, prea specializat, ceea ce-l face să zăbovească în clinici în loc să se aplice larg în viața mulțimilor. (Poate că-i revine bisericii moderne rolul de al propaga pe viitor, unde-a practicat prin spovedanie această psihanaliză au. la lettre...) Mă gândesc însă că ar trebui să se ivească, în fine, curentul de încetățenire în conștiința unanimă a câtorva din termenii operanți ai freudismului, a câtorva din termenii lui cu valoare pozitivă, eficientă și curativă care, legați într-un ansamblu, să elibereze conștiința umană încărcată de povara păcatului originar: conceptele cum sunt „complexul oedipian”, „de castrare”, „de culpabilitate”, „refulări” etc., ar trebui să devină termeni de *conștiință pentru* mulțimi. Și atunci am putea crede într-o unificare a acestora.

Mă și gândesc la intervenția salutară a marxismului-leninist care-ar ști să opereze cu asemenea concepte, să le administreze mulțimilor exact în proporția trebuincioasă (dar nu sub forma criticii și autocriticii), realizând în omul modern acea simplitate descătușată, acea linie unitară, egală cu sine, acea „droiture” ce l-ar face într-adevăr perfect sau vecin perfecțiunii, așa cum definea Exupéry perfecțiunea: „ou il n’y a plus rien a retrancher, et non a ajouter”.

Deocamdată, însă, încercăm să ne scuturăm de o singură – dar cât de îngloditoare! – complicație: fascismul. Vom ști să punem în locul acestei tenebroase încâlceli, o simplitate lucidă și clară care – chiar ea – să ne ajute să ne dezburăm de atâtea excrescențe ucigaș de împovărătoare? Și care-ar însemna, la urma urmelor, să punem în oameni conștiința solidă și demnă a bărbăției lor libere și descătușate?

Mă gândesc la reînvierea unui nou umanism ca la o reînviere a nudului, a bărbaților și femeilor despuiați, nu numai din pictura și sculptura greacă și a Renașterii, cu toți mușchii, cu toate organele și funcțiunile lor dezgolite în lumina biruitoare a soarelui.

*

Și nu mă pot stăpâni să-mi însemnez mica mizerie cotidiană: am reflectat la lucrurile astea, în cele zece minute cât am stat la privată, fiindcă și eu – ca orice biet om modern

— Locuiesc într-o garsonieră de-o odaie dintr-un bloc central, laolaltă cu Sidonia, unde mâncăm, dormim, facem gospodărie și, uneori, dragoste. Așa că privata rămâne un adevărat refugiu, un adevărat „cabinet”.

Sau, pentru un capitol dintr-un viitor roman al omului modern: privata ca factor de cultură al omului nou!

1 noiembrie

Am văzut astă-seară un film sovietic, extraordinar ca tehnică și muzică: *Deportatul 217*. Un singur lucru m-a izbit și nu-l înțeleg încă: de ce atâta ură și înverșunare rusească, *după victorie* (cum o arată și filmul), împotriva nemților, „a tuturor nemților” cum nu o dată spune eroina principală?

Exemplul rău pe care-l oferă poporului și soldaților ruși, nemții întorși în permisie de pe front, așa cum îi arată filmul.

— Cruzei, dezabuzăți, abrutizați, câinoși, inconștienți și iresponsabili în cruzimea lor – se poate propaga mai ușor decât exemplul bun. Nu-i de ajuns să-i arăți unui om pe un altul dezlănțuit și să îi spui: „Vezi, asta nu e frumos!” fiindcă – independent de morala pe care-o propui – furia oarbă, dezlănțuită, are în ea ceva bărbătesc și liber, ca orice eliberare; și se comunică mai lesne.

Înțeleg că rușii puteau prevedea campania politică din anii viitori, cu anglo-americanii iertători și „uituci”. Totuși, șarja, exagerarea în rău a caracterului germanilor, se întoarce tot împotriva filmului, aruncă o umbră de vădită rea-credință.

Însă, cine știe? poate că mizând pe masochismul specific rusesc, cruzimile nemțești să-i impresioneze pe spectatorii sovietici până la a-i vindeca de această slăbiciune. Mie mi se pare totuși o greșeală să se mizeze pe masochism, pe complexul de suferință din om, fiindcă asta terezește reversul lui. Dar poate că Stalin se gândește la viitorii ani ca la o nouă epocă a revoluției „la atac” – și face pregătirile necesare. Cine știe?...

2 noiembrie

Revenind la observația mea de acum două zile, că anume, mai toți intelectualii contemporani, atâția câți sunt și așa cum sunt, se află la stânga – Aurel Baranga mi-a ripostat că fenomenul nu se explică decât prin licheliismul și oportunismul specific acestui soi de intelectuali. Dar mai explică un lucru: că stânga politică, regimul de azi din România i-a făcut să adere la el. Baranga îmi spunea: „Tot așa de bine ar fi putut și la legionari... dacă regimul legionar dura mai mult”. Las că tocmai asta e: că n-a durat. Pe când „stânga” asta a lui Groza, durează; cu chiu, cu vai, dar durează, măcar atâta cât să realizeze în jurul ei câteva inteligențe orișicum reprezentative: de la Di mi trie Guști, Camil Petrescu și Vianu până la un Zaharia Stan cu.

Altceva mă-ntreb: dacă această pletoră de „adezionişti” la stânga – recentî şi ei, recentă şi stânga la care-am aderat – nu e cumva o fază, o dovadă a fazei lichidatorii pe care o reprezintă ei pentru cultura românească, exact în măsura în care stânga politică actuală e una de lichidare a politicii şi democraţiei prost înţelese în România. Nu deschizători de drumuri îmi par aceşti „adezionişti”, ci resturi, fenomenele implicite, necesare unui faliment complet, ale „desfacerii totale”, aşa cum se văd în vitrinele prăvăliilor de consignaţii toate boarfele şi mărunţişurile unor foste gospodării înstărite de pe vremuri, ce se vând, pe lipsurile de azi, la preţuri bune.

Şi atunci, de-abia se va pune problema viitoarei culturi româneşti. Vom fi noi, cei puţini, rămaşi pe margine şi-n urmă, ca Bogza, Pandrea, Mircea Grigorescu, Radu Popescu, Octavian Neamţu – destul de zdraveni ca să constituim grăuntele viitoarei recolte culturale? Or suntem o sămânţă mucezi tă sau, în cel mai bun caz, uscată?

1946

10 iulie

Belgrad – procesul Draja Mihailovici

Glišici – acuzat de atacul de la Ujiće. Tare, băţos, militar.

Bojega – regiune de legătură între Draja şi Tito. „Am conlucrat cu partizanii chiar în luptă. Bojega a rezistat în atacul contra partizanilor. Pe urmă, bătaia n-a avut loc la Ujiće, ci afară din oraş, la câteva sute de metri”. El nu e răspunzător; afirmă că actul de acuzare e nedrept: ordinul de atacarea Ujićei nici n-a fost dat, căci mai înainte a fost ordinul lui Micici.

11 iulie

Draja s-a apărat cinci ore, de la 7 până la 12 seara. A combătut punct cu punct actul de acuzare, spunând că el nu e principalul vinovat. Scopul lui nu era să-i combată pe partizani, ci să intre în Dalmaţia şi Croaţia. Dacă au fost uneori acţiuni de-ale lui paralele cu ale nemţilor, a fost o simplă coincidenţă, fără niciun plan concertat. A fost nevoit să se ciocnească cu partizanii, în drumul lui spre Dalmaţia pe care voia s-o libereze în vederea debarcării aliate.

Când a intrat armata roşie în Serbia, singurul lui scop a fost să evite ciocnirile dintre cetnici şi ruşi, demobilizând şi retrăgându-se. „Am fost victima destinului care m-a aruncat în acest vârtej de evenimente pe care nu le-am priceput. M-am aflat în acest timp într-o situaţie dificilă, înconjurat de duşmani şi spioni, şi nu puteam conduce lucrurile aşa cum voiam. «Citează versul unui poet sârb din secolul trecut: „«Am vrut mult. / Am întreprins mult...» Dar n-am reuşit. N-am ştiut să mă descurc în noua situaţie şi-n noua lume slavă care se naşte.

*

Dragă Iovanovici – violent, îşi punctează vorbele cu arătătorul întins şi cu o mână-n buzunarul pantalonilor. Spune că a salvat vieţi de copii. „Nu-i

locuitor din Belgrad care să nu-mi fie recunoscător”, spune el, dar asistența zâmbește ironic. El continuă spunând că a făcut totul la Belgrad pentru popor, nu pentru nemți: „În fața morții, pot spune că am servit poporului. Cred că era datoria mea s-o fac. Mă simt cu conștiința împăcată. Discursurile pe care le-am ținut și articolele pe care le-am scris nu sunt cu nimic incriminante. Am crezut în libertate, credință și justiție, adică am crezut în înfrângerea nemților. Cred că o să fiu pus în libertate ca un copil nevinovat”. (Râsete în sală). Neagă cu violență orice acuzație ce i se aduce. Nu știa, recunoaște, că P.C. Iugoslav e atât de tare: „Nu cunoșteam valoarea reală a acestei mișcări. Îmi recunosc greșeala asta, dar poate că nu eu sunt vinovatul, ci propaganda guvernului în exil”. (În sala de ședințe a izbucnit pe fereastra deschisă o vrabie care a zburat speriată până a regăsit ieșirea; aducea un aer atât de neașteptat în această atmosferă, aerul naturii și al libertății.)

*

Il y a des nations qui engendrent la culture, d'autres qui la reçoivent. Nations femelles et mâles, celles qui apportent un point de vue idéologique, c'est-à-dire qui portent un message au monde, qui sont masculines, qui ont l'initiative parce qu'ont accompli leur (r) évolution.

Je pense que la révolution, de même que l'amour, ne s'apprend pas. On la fait, c'est tout. Mais elle peut-être une psychanalyse pour chaque peuple.

15 iulie

La Tribunalul Poporului, oameni în fața morții. Argumentul cel mai convingător pe care-l pot rosti e rezultatul vieții la care au dreptul. E teribil când ajungi să schimbi sau să influențezi pasiunile prin logică. Dar când viața e destul de puternică în tine, atunci și asta se poate.

În numele poporului, Tribunalul Suprem al Republicii, compus din: col. M. Georgevici... pentru crimă contra statului și poporului iugoslav condamnă pe: Draja Mihailovici - moarte, pierderea drepturilor civile și politice și confiscarea tuturor drepturilor (aplauze prelungite și strigăte de „bravo!”). Dr. Ștefan Moševici - 20 ani închisoare. Mladen Jučević - moarte. Dr. Jivco Topalovici - 20 ani muncă silnică și pierderea naționalității. Giuro Vilovici - 7 ani închisoare. Radoslav Rade Răđići - membru al cartierului general cetnic - moarte (aplauze). Slavoliub Vranješević, din comandamentul militar al lui Medici din Bosnia de Est: 20 ani muncă silnică. Milos Glišići, șef de stat-major cetnic, moarte. Slobodan Iovanovici - 20 ani închisoare și pierderea naționalității. Dr. Božidar Purići - 10 ani închisoare și pierderea naționalității. Momčilo Nincići - 8 ani închisoare și pierderea naționalității. Petre Jivčević - moarte. Radoje Knejevid, ministru al fostei curți regale, 10 ani închisoare și pierderea naționalității. Milan Gavrilovici - 15 ani muncă silnică și închisoare, pierderea naționalității. Jivan Knejevici - 20 ani închisoare și pierderea naționalității. Constantin Fotići - 20 ani muncă silnică și pierderea naționalității. Dragomir-Dragi Iovanovici, siguranța, moarte. Tanasie Tasa Dinici, moarte. Velibor Jonići,

moarte. Giuro Dokici, moarte. Kosta Mušitki, moarte. Boško Pavlovici, moarte. Lazăr Laza Marcovici, 6 ani închisoare și pierderea drepturilor pe trei ani. Dr. Kosta Kumanudi, 18 luni închisoare și pierderea drepturilor pe un an.

17 iulie, Belgrad

Am văzut azi, pe la periferiile orașului, o capră priponită ca să pască, de țeava unui tun cu tragere lungă, abandonat de hitleriști.

28 iulie

„Obrazul meu se schimbă după ideile care-mi trec prin minte

El singur, scut și oglindă a inimii, nu minte.

Uneori e încruntat și tulbure ca o dimineață de novembre.

Atunci, în străfundurile cărnii, la începuturile memoriei, sub sute de veacuri.

Cain, eternul, se scoală în mine

Și așteaptă trâmbițele care să vestească atacul.

N-am cum să vă spun, să vă dovedesc, să vă-ncîn.

Toate lucrurile sunt precum sunt

Nu, niciodată carnea nu minte

Uneori gândul pornit din ea se-mbracă în cuvinte.

Mai des într-al visului veșmânt

Dar ideile, ideile cărnii nu pot fi crezute decât pe cuvânt.*

29 septembrie, Cluj

Lenin recunoaște, ca și Stalin care-a acordat bisericii rolul ei public, existența adevărului absolut. Dar ce e adevăr absolut? Din ce e plămădit el?

Dacă facem drumul de la o cauză la cauza acelei cauze și de acolo mai înapoi, trebuie să ajungem în mod istoric și poate preistoric la *prima* idee sau la primul sentiment manifestat pe pământ și rămas după moartea primului om (sau primului brutozaur sau mamut!). Că adevărul e până acum o medie între ceea ce numim adevărul subiectiv și cel obiectiv.

Și ce putem ști, în mod subiectiv, despre adevărul obiectiv? Că el există în afara noastră, ca o moștenire rămasă de la alții (cuvintele, limbajul, cutumele, tradiția etc.). Deci pentru ca să poată avea pentru prima oară sentimentul adevărului absolut, omul trebuia să aibă întâi sentimentul morții și a ceea ce rămâne *după* ea. Numai așa putea avea o imagine întreagă a acestui adevăr. Și faptul că moartea ne completează ca oameni-demiurghi, adică în stare de-a cuprinde adevărul obiectiv, absolut, se vede din aceea că putem da moartea, așa cum o și primim. Cain e un asasin; dar el dovedește că omu' e Dumnezeu: creator de viață și de moarte. Căci Cain a ucis, dar a făcut și copii. Adevărul absolut l-a cuprins în el, în măsura în care l-a obiectivat în aceste două acțiuni absolute: viață și moarte.

Aș putea spune, paradoxal: adevărul absolut e obiectivarea celui subiectiv.

*

I-am luat un interviu lui Emil Isac. Mai bine spus, l-am rugat să-mi vorbească. Și asta îi place lui. Transcriu notele așa cum le-am luat în carnetul meu, fără niciun adaos sau comentariu, aproape o stenogramă rezumată. Iată-le:

„Creația e un lucru firesc, natural. Nu poate exista creație fără o situație socială bine definită, precisă. Care a fost starea socială a scriitorului român? Era aservit. Scriitorii trebuie să poată trăi, să aibă posibilități de viață. Legile care s-au făcut sunt salutare, zadarnic se supără editorii, căci dintre ei nu e unul care să fi murit de foame, dar dintre scriitori sunt destui. Câți scriitori au putut trăi din scrisul lor?”

„Nivelul literaturii actuale e o căutare. Scriitorii sunt în majoritate absenți. Ei cred că lumea merge spre înnoire, dar nu simt încă în ce constă înnoirea. Lumea merge înainte mereu, dar nu s-au afirmat scriitorii care să simtă acest ritm nou, de mers înainte”.

„Penicilina: un progres și o rușine. Omenirea e un arbore. Dacă un scriitor român e flămând, nu el, ci o parte din popor flămânzește. Scriitorul face parte integrantă dintr-un neam. Statul trebuie să asigure temeinic existența scriitorilor: nu a diletanților, nici a lipsiților de talent! Publicul e destul de inteligent ca să pretindă talent în literatură.*

„Înveninarea literaturii de până azi: umilirea omului, disprețul față de celelalte neamuri, ura de rasă. Noi n-am avut scriitori de mari dimensiuni și în fața marilor prefaceri de azi, glasul lor se pierde, e un cântec în furtună. Ce așteaptă scriitorii noștri? Un nou război, o întoarcere înapoi, la trecut? Li se ridică în față o uriașă perspectivă de muncă, stările embrionare, lupta pentru o mai bună rânduială a omenirii colective. O revizuire de poziții în scara valorilor.*

„Un progres în cultură. Interesul mare pentru viitor; oamenii nu mai sunt izolați față de el, lumea – prin tot ce îndură – speră și gândește la viitor, nu la trecut”.

„După fiecare război, nu poate fi vorba un timp de creație imediată; așa ceva ar fi gazetărie. Există excepții universale, ca Barbusse. Nu trebuie să pretindem scriitorilor imediatul”. „Paginile culturale din presă lipsesc, dar cele de sport, nu. Directorii de ziare invocă lipsa de hârtie. Informația literară e redusă. Există, cum să nu existe, astăzi în public interes pentru literatură. Niciodată nu s-a citit atât de mult ca azi. Interesul acesta trebuie susținut. Teatrele sunt pline. Revistele trebuie făcute așa ca să intereseze masele largi. Dar o revistă trebuie să fie nouă prin ideile pe care le aduce. Iată penicilina: ea ilustrează o revoluție față de stările vechi; bomba atomică, la fel: o revoluție tehnică și științifică. Mulțimea se interesează de problemele noi. Un scriitor veritabil e totdeauna un factor de progres. Demarcația nu se poate face între scriitorii vechi și tineri. Asupra celor din trecut, s-a putut face o judecată; bună-rea, s-a făcut. Scriitorul n-are dreptate să se izoleze. Nu există a criză a literaturii române. Asta-i vorba diletanților. Unde e? Eu personal mă simt obligat să iau parte la ridicarea acestui popor, mă simt obligat profesional să dau ce am mai bun în mine, nu ca un capitalist care-și închide aurul. Eu înțeleg să contribui cu câtă forță,

multă-puțină, am, să ridic poporul meu”.

„Din cauza stării sociale înapoiate n-am putut contribui mult la cultura lumii noi, românii. Oamenii nu cred încă că a izbucnit pacea. Dar sigur, multă vreme nu va fi război, de nu va fi eliminat cu totul. Ideile nu pot fi distruse. Mai sunt oameni care nu doresc progresul? Dar toată tehnica și gândirea e în progres. Scrisul de azi e foarte avansat. Chiar în presă se scrie cu mult mai mare răspundere. Eu găsesc că problemele gazetăriei actuale sunt mult mai serioase, chiar când e vorba de propagandă politică. Și presa de azi vestește drumul literaturii noi. Și incursiunea scriitorilor de azi în gazetărie e un simptom de ridicare a nivelului presei. E un progres în reportaje, în articole.*

„Viața spirituală în Ardeal e în plină creștere. Apropierea culturală româno-maghiară trebuie făcută cu oamenii de adevărat talent. În privința asta traducerea literară are de jucat un rol important. Dar o condiție a traducerii literare de calitate e congenialitatea. Iată, de pildă, la unguri, Kosztolányi Desideriu sau Babits Mihály sunt mari poeți și mari traducători din literatura universală”.

Recitesc aceste simple idei cotidiene ale lui Emil Isac și sunt tot mai convins că acest poet e un mare poet, de cu totul alte proporții decât majoritatea scriitorilor noștri „mari. El e croit pe tipare universale și de aceea nu va fi niciodată destul de gustat de publicul nostru. El e un poet *modern* în substanța lui omenească și în felul lui de a recepta și de a vedea realitatea – iar asta distonează grozav cu tradiționalismul și viziunea pastoral-idilică sau, dimpotrivă, sumbru-primară, a literatorilor noștri „mare și nu mai știu cum.

6 octombrie, Cluj

Găsesc notele unui interviu cu episcopul Nicolae Colan. Le transcriu întocmai din carnet:

„Pricini trecute și prezente. Trecute: regimul Horthy n-a întreținut cultura; el a căutat să ne pauperizeze nu numai economic ci și cultural. O pauperizare completă. Pricina de azi: lipsa de hârtie.*

„«Viața Ilustrată» era singura revistă românească pe vremea ocupației. O revistă ar fi absolut necesară. Sperăm că lucrurile se vor schimba, condițiile economice se vor îmbunătăți și vom intra în normal. Principalul e că dacă facem o comparație cu situația din trecutul apropiat, cea de azi e deja mult îmbunătățită: școlile active, cu însuflețire, s-au apropiat mult de situația normală. Anul ăsta, trei pricini au întârziat treaba: repunerea în bune condiții a localurilor, aprovizionarea cu alimente a căminelor și internatelor și lipsa de locuințe pentru elevi. Noi, biserica, avem două internate: băieți și fete. Anul trecut am făcut un internat chiar în reședința episcopală.*

„Biserica noastră a fost o instituție care a făcut cultură alături de presa românească în Transilvania: am tipărit zeci de cărți literare și religioase. Acum ne continuăm lucrul în ritmul impus de greutatea vremurilor, dar cine judecă vede că e un progres de la un an la altul.

Eparhia noastră are și o foaie săptămânală, «Renașterea» care sub ocupația maghiară n-a putut apărea. Din partea noastră, dorim ca raporturile cu ungurii să se dezvolte cât mai mult și dacă bunăvoința va veni din ambele părți, nu numai dintr-una, nimic nu poate opăci realizarea unor raporturi de bună viațuire.

„Cultura română se găsește la căutare de drumuri pe care, desigur, le va găsi. Ceea ce omul nu poate rezolva într-o anumită clipă, rezolvă vremea. Războiul i-a răsturnat pe mulți oameni din albia vieții în care erau obișnuiți. Apele sufletului s-au tulburat; până se vor așeza și limpezi aceste ape, probabil că așteaptă și scriitorii pentru ca apoi să intre cu și mai mult elan în rolul lor atât de însemnat pentru cultura și educația neamului. Eu nu văd ce forme literare noi se vor cristaliza, nici care din genurile vechi va rămâne. Presimt că descrierile de societăți noi; poporul de jos, prin război, s-a ridicat, a învățat geografia, orașe ale lumii, ritmul de viață și feluri de viață schimbate. E o vreme a *facerii*, economică și culturală. Scriitorii ei înșiși trebuie să contribuie la limpezirea apelor, în primul rând. Văd însă că sunt unii care n-au destulă autonomie sufletească pentru a lua parte”.

„Sufletul neamului va trăi în orice forme noi; evoluează și fondul, dar lent. Ridicarea poporului e tot epocă de facere. Planurile se fac pe patru, cinci ani; de realizat, e greu să spunem dacă s-or realiza, dar că s-a început e sigur. S-a pornit spre înfăptuirea acestui ideal, dar e nevoie de ani de zile și de generații. E atât de scurtă viața! Eu muncesc aici de zece ani și mi se pare că n-am făcut nimic. Guvernul e ca și un gospodar: cu cât face mai mult, cu atât i se pare că mai are de făcut. Ceea ce se poate vedea însă, e setea de cultură în România după război; și ea va apropia oamenii între ei și neamurile pământului între ele”.

8 octombrie

Scriitorii noștri n-au avut caracter; ei n-au știut să soluționeze dilema între caracter și talent. Dar între scriitorii cu talent, dar fără caracter și între scriitorii fără talent, dar cu caracter, poporul i-a ales pe cei de-ai doilea. Aici mi se pare să văd sensul revoluției în cultură.

2 noiembrie

Călătoria în URSS (note de carnet)

Am avut toată indiscreția ca să citesc scrisorile ce mi s-au dat să le duc în URSS: toate au o atmosferă intimistă, familială.

*

În avion, după Nistru. Câmpul bine arat și semănat, fără un centimetru gol. Satele mari, ca pumni de grăunțe. Satul nou, regulat, geometric. Intrăm în istorie. Orașele, ca niște scheme, ale ei.

*

Kiev. Aeroportul în stare de șantier, dar cu 40 de avioane pe el. Lumea-n aerogară, ca-ntr-o gară; evident, avionul e aici un mijloc de transport popular. Sala de așteptare cu specificul rusesc: perdele roz la ferestre și la becurile electrice, dorința de intimism.

*

Papanin e aici trecut în legendă populară, ca Mihai Viteazu la noi, ori ca Napoleon în lume.

*

Femeile de serviciu bine îmbrăcate, zâmbitoare.

*

Construcție rudimentară, primitivă, dar cu calorifer. În oraș autobuzul e nou. Orașul e tare distrus, mai ales marginile lui. Am trecut pe lângă cimitirul cu cruci zvelte, egale, tinere - ca și morții, probabil. Cimitirul de partizani, alături de el.

— Mari clădiri în ruine. Alături, construcții noi. În fund, se vede orașul: măreț, cenușiu în vale, impresionant. Ruinele îi dau un aer de noblețe dureroasă, de majestate mută, sunt niște cicatrice care nu mutilează, ci impun.

— Stilul italianesc, vechi, al majorității clădirilor vechi.

— Strada principală, plină de lume. E sâmbătă după-masă. Oamenii n-au pălării, ci șepci și căciuli. Foarte mulți, majoritatea, în uniformă. Femeile, cu pretenții de eleganță. Magazine puține; se simte ritmul lent al reconstrucției.

— Hotelul: o casă veche peste care s-a aplicat civilizația modernă: calorifer, electricitate, chiuvetă. Același gust în decorația interioară: plușuri și mătăsuri.

— Seara, la Operă: *Bărbierul din Sevilla*. Strada vie, fete cântând.

Abia acum ne dăm seama de curățenia orașului: sclipitoare. Opera: public de toate categoriile, muncitori, soldați. Clădirea teatrului, magnifică: cinci rânduri de loji. Orchestra foarte bună. Publicul regăsește aici splendoarea la care aspiră: femei fardate, în blănuri, frumoase. Dar multe femei sunt singure: efectul războiului. Publicul e perfect disciplinat și se vede bine că de bunăvoie: la casa de bilete, la garderobă, pretutindeni, niciun fel de îmbrânceană sau înghesuială, ca la noi.

— La muzeu. Rețin numele următorilor pictori din sec. XX: M.G. Dergus; Știi man; Hitrova (cam violentă): ardei roșii, ridiche neagră, roșii, gogoșari, dovleci, pepeni galbeni, verzi, sfeclă, mere, foi de lobodă, ceapă, un întreg bazar legumicol; Petrițchi A.G., P. Kuzenco (deșeu); L.M. Hudiac; E.L. Culcitki? Lovski; S. Stanislavski-Govorko va; O.B. Kratcihvilia-Vidinscaia; M.G. Popenko.

— Aici, în Kiev, oamenii sunt ca și orașul: vechi amestecați cu noi. Roși și de vechime și de bombe, amari, triști, dar păstrându-și măreția, conștiința prezenței lor în istorie.

— Biserici: Sfânta Sofia, Lavra, Adormirea (Uspenia). La muzeul bisericii Lavra, sunt aduși și soldații.

— Femei gardieni de stradă și vatmani.

— La muzeul partizanilor. Istoricul partizanatului. Sentimentul de familie: obiecte umile, personale: cămăși, cravate, butoni, centuri, pandantive de sticlă colorată. Un amănunt: unul din acești partizani, T.A. Streaci, e azi ministru de interne. Partizanii își iscăleau cu sânge

legămintele; iată o practică uitată în Europa de vest. Armele rudimentare. Copiii care vizitează acest muzeu: educația lor... Date: în Bielorusia, 368.000 de nemți uciși de partizani; în Ucraina, distruse: 4 958 de trenuri, 615 poduri, 13 535 km de cale ferată, 1 556 vehicule motorizate; 200.000 de partizani au omorât în Ucraina 500.000 de nemți. Trofee: șepcile și decorațiile. Aceasta din urmă, într-o proporție imensă.

— Tramvaie puține în Kiev. Întâlnim și niște prizonieri din Ardeal. Oamenii merg pe stradă preocupați; toți au un scop, nu flanează. Un rus îmi spune: „La București n-am văzut magazine atât de mari ca «Gastronom-ul» de la noi.

— Vorbesc cu Mac: „o să înnebunim, fiindcă nu e niciun echilibru la noi, între progres și civilizație; asemenea salturi istorice nu se pot petrece fără salturi clătinațoare în conștiință”.

4 noiembrie

— Multe magazine de jucării, multe de flori și toată lumea cumpără.

— Aici se repară mai întâi străzile, adică în primul rând căile de comunicație.

— Rușii au imaginație, nu realism: dovadă că n-au pictori mari, ci numai muzicanți și matematicieni. Cred că realismul artistic e o frântă pe care guvernării încearcă s-o pună acestei imaginații ilimitate, dar nu vor reuși decât să coboare arta.

— Kievul a fost distrus de război în proporție de 30%. Acum se reconstruiește. E în proiect un arc de triumf, o coloană romană, un palat al victoriei. Totul e prevăzut pe un răgaz de cca. 10 ani; stilul cel nou, sovietic, e un compromis între cel roman și grecesc la care se adaugă și ceva din bolțile gotice. Străzile sunt late: de la 34 m cât aveau, vor fi construite acum de 54 m. Populația a crescut de la 600 de Jmii la 900.000. Dar reconstrucția orașului, ni se spune, e legată de aceea a industriei grele, în primul rând.

Moscova, 7 noiembrie

— Orașul în ajunul aniversării Marii Revoluții, iluminat à giorno.

— Cuvântul de ordine: planul cincinal de îndeplinit.

— Kremlinul crenelat. Biserica Sf. Vasile Blajinul.

— Sentimentul grandorii la ruși. Cuvântul lor preferat e: balșoi.

— Poarta mare a Kremlinului: ceasul, cu limbi de aur pe fond negru, bate orele 9, 45.

— Trupe alinate, în uniforme vinete. În fața bisericii cu zeci de turle, cadeții marinei în negru-alb.

— În tribune nenumărat de mulți copii; țara viitorului.

— Mausoleul, din marmură roșie și neagră.

— Orele 10 fără un minut: urale și strigăte: vine guvernul.

— La 10 fix, mareșalul Govorov, cmdt. al frontului de nord și gen. Artemiev, vin călări dinspre biserica Sf. Vasile. După raport, Govorov salută trupa cu: „Bună ziua, tovarăși luptători! «care-i răspunde: „Vă dorim sănătate, tovarășe mareșal al URSS!

— Defilează 20 de grupe armate.

— Orele 10, 10, prezentarea steagurilor, marșul lui Glinka, iar după două minute, cuvântarea: „Tovarăși și tovarășe soldați și muncitori, în numele guvernului sovietic, al C.C. al partidului, vă felicit cu ocazia aniversării a 29 de ani de la Marea Revoluție. Să îndepliniți misiunea pentru cincinal! URSS face toate eforturile pentru a întări colaborarea pașnică cu toată lumea. Pentru democrație în toată lumea. În lupta ei pentru pace, URSS are sprijinul tuturor popoarelor pacifice și democratice; de aceea, ea va birui. URSS e forța cea mai puternică în lupta pentru păstrarea păcii și a democrației.

Forțele noastre, deși reduse prin demobilizare, se întăresc în disciplină și muncă. Noile statute ale armatei sunt statute de pace. Totuși, noi, militarii sovietici suntem obligați să întărim disciplina militară și să ne sporim cunoștințele militare și politice pentru apărarea granițelor țării. Apelez la soldați și ofițeri să învețe singuri să slujească eu îndrăzneală țării și ordinii. Poporul nostru poate fi sigur că forțele lui armate conduse de Stalin vor împlini cu succes sarcinile ce li se vor pune”. (Rezumat, bineînțeles).

— La orele 10, 19 încep salvele de tun (37) care se termină în 4 minute. La 10, 24 în sunetul tobelor, defilează caii prezentați de căpăstru, în fugă. Copiii de trupă defilează în frunte. La 10.30 începe o ploaie mărunță. Defilează marinarii cu steagul lor, alb-albastru, cu baioneta la armă, în uniforme negre cu mănuși albe. Apoi, divizia Moscova, cu baioneta în poziție de atac; ea reprezintă apărarea capitalei. Cavaleria, cu caii albi în frunte, apoi cei roșii și negri. Artileria, cu cai albi. La 10, 48, motorizatele anti-aeriene. Tunuri grele, branduri, motorizate pe șenile, artileria grea trasă de tractoare, mitraliere pe motociclete, tancuri. Parașutiștii. La 11, 10 focurile, cu steaguri roșii; încep cu unele de mărime mijlocie și merg crescendo, până la cele antiaeriene, prevăzute cu antene de radio pentru interceptare. Parada militară se termină încheiată de muzica militară, la 11, 20. Urmează cealaltă, a civililor, syndicate, sportivi etc., care țin până după orele 12.

*

Sudura necesară dintre oameni și lucrurile pentru care au murit și care le-au pricinuit suferințe, mai e posibilă după război? Am impresia că războiul i-a detașat pe oameni de lucruri, i-a lipit mai strâns de ei înșiși, i-a făcut într-un fel mai egoiști. Dar istoria n-o fac decât cei care-s capabili să iasă din ei înșiși. Rușii fac parte din ăștia.

La Muzeul Revoluției din Moscova. O sală cu daruri pentru Stalin: broderii, eprubete, albume, versuri, pipe, - suflete de copii. Între lucrurile făcute cadou lui Stalin de către muncitori e și o pușcă. Apoi, cadoul Pieilor Roșii care, în 1942, l-au proclamat pe Stalin... șeful lor onorific și i-au trimis o pipă a păcii. Probabil, șeful lor fiindcă sunt piei... roșii. Sau asta e tot ce-a putut câștiga, ca masse, propaganda lui în USA?

*

Ce mă impresionează neplăcut e că Moscova n-are bulevarde cu pomi: numai piatră și asfalt. Kievul e mult mai frumos și mai liric. În această

capitală a primului stat socialist din lume, sunt cele mai multe biserici: 300. Turla și furnale. Așa se și explică de ce a prins aici noua religie, fiindcă pentru ruși comunismul nu e o doctrină și o metodă științifică, ci o religie.

Multe biblioteci la Moscova; și multe farmacii ale căror produse au prețuri foarte mici; aici, în acest amănunt, se vedește desființarea exploatarei omului de către om; în capitalism, produsele farmaceutice sunt extrem de scumpe, printre cele mai scumpe dintre produsele de larg consum: capitalismul scoate bani din chiar condiția de bolnav a omului, adică într-adevăr din ființa lui fizică. Aici, lumea dă năvală la dulciuri.

Gustul baroc de ornamentație al rușilor: de la trenuri până la tunuri. Există la Kremlin un tun uriaș și un clopot uriaș (tot obsesia mărimii, a *balșoiului*) care n-au servit, bineînțeles, niciodată, fiindcă abia ar fi putut fi urnite; sunt podoabe decorative și se cheamă în consecință: „țarul-tun” și „țarul-clopot”. Ultimii țari după revoluție: pasiunea grandorii. Rușii n-au ajuns încă să cunoască sentimentul deșertăciunii: sunt prea tineri și ca popor, și ca stat, prea sănătoși. Le-ar trebui o grea înfrângere care să-i învețe limitele reale. Dar atunci își scornesc idealuri irealizabile la care pot visa liniștiți. Mă tem că din pricina asta, că revoluția e pentru ei un asemenea vis, ea nu va progresa.

La *Muzeul Armatei Roșii*: o bucată de lemn roasă, pe care au mâncat-o prizonierii ruși, în lipsă de altceva. În primele luni ale războiului, ne informează o statistică, au căzut câte douăzeci și trei de soldați ruși pe minut; totalul pierderilor e în jurul a trei milioane.

Când Leningradul a fost blocat, s-au repartizat câte 125 gr. de pâine pe zi de persoană; se poate spune că au transformat pâinea în anafură.

Muzeul armatei sovietice arată că și aici, la ruși, s-a practicat eroismul de tip japonez (sau asiatic?) cu piloți sinucigași, care se aruncau cu avion cu tot asupra obiectivului inamic. Numele unui asemenea erou sovietic e Telaliken.

Liniile de apărare ale Moscovei în imediata apropiere a capitalei se întindeau pe 126 de kilometri, cu 70% din luptători, femei.

O fotografie a Zoiei spânzurată: zăpada îi acoperea sânii și gura. O fotografie de-a ei a fost găsită în buzunarul junii soldat neamț, ucis.

E expusă o stivă de cruci capturată de la nemți și pe care n-au apucat să le folosească. O vestă de hârtie cu care s-a căptușit posesorul ei, ca să-i țină de cald, într-una din iernile războiului.

Drapelul victoriei e o simplă bucată de pânză roșie, scrisă cu alb de zinc.

O stivă de drapele nemțești capturate. Într-un colț, spânzura penibil și o manta românească. Apropo, un text despre Transnistria: „Transnistria e pământul românesc dintre Bug și Nistru. Toți românii născuți în Transnistria se numesc transnistrieni. Ei își zic și moldoveni pentru că fac parte din trupul Moldovei. Frumusețile și bogățiile acestui pământ au fost dorite de ruși. Țării lor au năvălit și l-au ocupat pe nedrept. Azi, Transnistria e liberă”.

*

Importanța acestui război și locul lui în constituirea și dezvoltarea socialismului sovietic: odată cu întărirea solidarității poporului și a spiritului său de luptă, diferențierea personală, individuală. Pe lângă un examen istoric, acest război a repus poporul în virtuțile luptătoare ale revoluției din 1917. Lucrul se vede bine și din muzeele militare și politice unde tot timpul e făcută legătura dintre lupta din 1917 și cea din 1941.

Mărți 12 noiembrie

Conferință de presă la Lozovski, șeful presei de la Moscova: „Situația la conferința celor patru mari puteri e mereu încordată. Diferențierile manifestate la Paris au rămas, în mare: conținutul tratatelor de pace cu foștii sateliți, grupările în țări mici și mari, problemele economice în țările eliberate de sub fascism, problema Dunării, a strâmtorilor etc. În ce privește România, e vechea problemă: dacă ea trebuie să aibă o economie independentă sau dependentă de capitalurile anglo-americane. Azi, la New York s-au adus noi argumente privitoare la România. Când se discută despre țări ca România sau Bulgaria, vest-europenii pun chestiunea democrației anglo-americane. Delegația sovietică la New York continuă munca de a rezista aservirii economice pentru țările din toată lumea. Anglo-americanii bat cu pumnul în masă, dar englezii sunt azi la remorca americanilor, care cred că pot pune noi condiții și chiar să șantajeze cu bomba atomică. Dar demagogia atomică nu poate spăimânta URSS care nu poate fi distrusă cu bombe. Stalin a spus răspicat: – «Nici demagogie atomică, nici diplomația dolarului». După discuții destul de violente, se caută compromisuri și soluții care, fără a mulțumi sută la sută, înlesnesc totuși continuarea discuțiilor. Sutele de milioane de oameni doresc să vadă instaurată pacea; asta e politica noastră dinainte și de după război. Suntem gata să găsim un compromis, dar nu de principii. Sunt acolo marile puteri apărătoare ale libertății; ele vor să ne facă să mergem alături de ele, dar nu e așa de ușor să faci URSS să meargă într-o direcție pe care ea n-o socotește bună. Situația nu e atât de gravă cât de dificilă. Ei fac șantajul războiului: politica fermă, diplomația atomică etc.*

„România nu trebuie să ia literă de evanghelie, să nu cadă-n genunchi în fața democrației anglo-americane. Sunt și alte democrații mai avansate, mai progresiste cu mult: În Grecia, Indonezia, India, Egipt, situația e tulbură pentru, anglo-americani. Declarațiile de tutelaj american asupra insulelor din Pacific care sunt în mâna lor, apoi asupra Chinei, Coreei și Japoniei. Și-n România, cine-i susține pe Maniu-Brătianu? În Austria sunt peste 100.000 de așa-ziși refugiați în rândul cărora veți găsi multe vechi cunoștințe. Dacă apărarea fasciștilor e democrație, unei asemenea democrații să-i poarte ei steagul. Interesant e că guvernul laburist e cel care l-a salvat pe Schacht. Politica de azi a anglo-americanilor se poate concretiza în formula: «Tout prendre, toujours prétendre et jamais rendre». Noi suntem niște nou-născuți. Dar noi învățăm democrația *noastră*. Faceți și dvs. la fel; poporul dvs. e destul de adult și n-are nevoie de surse anglo-americane. În Anglia și-n USA sunt mari organizații fasciste care-și află mereu apărătorii în miniștrii de stat. Aceasta e neliniștitor. Reacțiunea care-

a pierdut terenul în Germania caută să se înfiripe într-altă parte. Cred că pe măsură ce democrația românească va fi mai tare, grupările reacționare din diferite țări vor căuta să-i facă rău.

„Din Estonia, 48 de agenți au ajuns în America.*

„La recente alegeri din Franța, socialiștii au pierdut; au câștigat comuniștii 37% din voturi, MRP și radicalii. Problema politică a Franței de azi este aceea a dezrădăcinării fascismului, a curățirii politicii de stat de toate elementele vichysiste, de criminalii de război și de colaboraționiști.

„Politica URSS față de România, Grecia, Bulgaria și USA. Prin structura ei social-politică, de țară mare, noi n-avem pretenții imperialiste; vrem o democrație populară. Problema dunăreană de rezolvat, ca cea a Suezului, Canalului Panamá, Gibraltarului.*

*

Faptul că 242 de scriitori sovietici au murit în război, nu înseamnă că scriitorii sovietici sunt mai patrioți decât cei dintr-altă țară (s-ar putea și asta, la urma urmelor!), ci că numărul scriitorilor sovietici în raport cu populația e mai mare în URSS decât în oricare altă țară.

*

Ceea ce constat până acum, în această mare țară de țărani, e lipsa completă de tracțiune animală; se pare că o mașină se întreține mai ușor decât un cal. Respectiv, decât treizeci de cai.

Leningrad, 13 noiembrie

— Indiscutabil, mai frumos decât Moscova; aici, e o adevărată capitală. Pe masă la frizer, văd: poeme de Nekrasov, o carte de Alex. Jarov și un studiu tehnic despre huilă și extragerea ei.

— Ermitage-ul are 22 de kilometri și numără 2 milioane de tablouri și sculpturi. A fost lovit în timpul războiului: 30 de proiectile.

— În drum spre Leningrad, am trecut pe la Klin. (localitatea natală a lui Ceaikovski) și pe la Kalinin, unde a fost frontul nemțesc.

— Vizităm un institut de puericultură (directoare: Iulia Mendeleeva), cu catedre duble: pentru maturi și pentru copii. Aici se pregătesc medici pentru copii pe întreaga țară: 1.000 de paturi pentru micii pacienți și 1 900 de studenți.

— *Pravda* din Leningrad are 250 de mii tiraj; pentru Leningrad, nu e prea mult. Se invocă lipsa de hârtie, foarte plauzibilă după război. La acest mic tiraj, un personal de 125 de oameni.

— Leningrădenii se socotesc eroi pentru rezistența la blocadă; ei vorbesc chiar așa, cu o greu stăpânită mândrie: „Pe vremea blocadei”.

— Anunțurile din ziare cele mai numeroase sunt acelea în care se caută lucrători în construcții și cele care anunță divorțurile.

— Am avut o întâlnire neașteptată și care spune mai mult decât orice conferință de presă despre relațiile româno-ruse. E un fost prizonier luat de trupele noastre la Nikolaiev, îl cheamă Fedor Popov. A lucrat undeva la o moșie și ar vrea să-și vadă tovarășii români. Ne întreabă dacă la noi „e pâine? * Plină de tâlc, întrebarea...

14 noiembrie

— Am vizitat Țarscoie-Selo. Am văzut femei și bărbați desculți; la data asta și la o asemenea altitudine, mi se pare cam prea de tot.

— Blocada s-a desfășurat pe o temperatură de - 30. Vehiculele erau îngăpezite, lipsă de apă, beau numai din Neva; nici lumină; lămpi cu parafină. Foamete. Morții erau duși pe săniuțe. Istoria unei familii, Savicev, se termină astfel: „Au murit toți. Rămăsese numai Tania, dar a murit și ea, ultima, după ce a orbit de foame”.

— Blocada a fost ruptă la 18 ianuarie 1943, prin joncțiunea Volkov.

— Un mesaj cu totul sui-generis care arată până unde poate duce disperarea, e cel de la muzeul din Leningrad, scris pe o scândură dintr-un lagăr, cu un cui înroșit în foc: „V-am așteptat... * adresată se-nțelege, soldaților sovietici. Apelurile disperării se-ndeplinesc totdeauna, mult mai sigur decât ale speranței.

Moscova, 15 noiembrie

Am vizitat un colhoz, cel de la Tarasova, sat cu nouă mii de locuitori; mă gândesc că e de două ori mai mare decât Vălenii mei. Aici sunt crescuți o sută de copii refugiați din Spania.

Colhozul are 400 ha cultivate astfel: 65 ha, livezi; 10 ha, căpșune (!); 1 ha, zmeură; 3 ha, agrișe; 70 ha, trifoi și alte plante furajere; 78 ha, cartofi; 13 ha, castraveți; 11 ha, roșii; 25 ha, varză; 14 ha, secară; 50 ha, ovăz. În colhoz lucrează 280 de familii, ceea ce reprezintă un total de patru sute de oameni. Din nouă mii de locuitori... Fiecare gospodar are pe lângă casă 1/3 ha. Plata se socotește astfel: 5 kg legume, 6 kg cartofi plus 20 de ruble la fiecare zi-muncă. Fiecare familie colhoznică plătește 150 de ruble anual pentru casă și loc; bătrânii și prolificii, scutiți.

Inventarul viu: 30 de vaci; 30 de vițeale; 67 de cai; 100 de porci, 100 de iepuri; 250 de găini. Mecanic: cinci camioane.

Munca e organizată pe brigăzi: două pentru munca câmpului; două pentru livezi; una pentru sere; una pentru vite; una pentru transporturi; o brigadă are 4 - 10 detașamente și fiecare detașament, câte zece oameni.

Fiecare colhoznic are, pe lângă casă, o vacă, un vițel, un porc și zece puerce, zece oi și oricâte găini vrea. Vara se lucrează câte zece ore pe zi, iarna câte 5 - 6. Ziua de lucru se calculează pe spațiul lucrat, nu pe timp: adică, o zi de lucru e egală cu munca investită de un om cu un cal, pe un pogon de loc. Dacă lucrează pogonul în zece zile, tot o zi i se socotește; dacă-l lucrează într-o jumătate de zi, tot o zi i se socotește.

Anul ăsta, venitul colhozului a fost de 7 milioane de ruble, din care, ni se spune, 50% au primit colhoznicii; 1 milion s-au dus pe investiții, construcții, vite, etc. 700.000 pe semințe, reparații; 300.000 pentru asigurări și impozite.

16 noiembrie, Kiev

Mă gândesc la sinuciderea lui Maiakovski. Dar unde s-a văzut în istorie exemplul unei tiranii care, făcându-și aliată inteligența, să fi reușit să și-o aservească?

*

„Dintr-acest cer înalt, țepos de stele, întind un braț ca de săgetător Nu să te sui, iubito, lângă ele Ci lângă coapsa dulce să-ți cobor”.

*

Observ o orientare a literaturii moderne și a poeziei în special spre caracterele naționale: asta, desigur, în urma interludiului fascist care ne-a arătat că ideea națională e încă o actualitate vie și organică în viața popoarelor de azi.

194?

15 ianuarie

N-am mai scris de mult aici. Atâtea s-au întâmplat! Parcă intru în camera unui mort demult, unde n-a mai intrat nimeni.

Trei lucruri vreau să-mi notez. Până mai ieri, eram dispus să cred, cu Simon Gantillon, că „la femme est la matière plastique du désir de l'homme”, și eram adesea convins că un bărbat adevărat poate face ce vrea, poate modela cum vrea, după dorințele lui, femeia care-i place.

Azi, cred în compromis. Un bărbat poate face dintr-o femeie ceva în sensul dorințelor lui. Dar acest *ceva* este mărginit sau nemărginit, după dimensiunile proprii, după personalitatea reală a acesteia.

*

Al doilea. Mi se pune foarte serios în față perspectiva următoare: sau vreau să fiu un om care se bucură de publicitate și suprafață, „făcând frumos” cu „politicii” care-mi sunt superiori, – sau prefer să fiu eminența cenușie, inspiratorul din umbră și să mor ca Nae Ionescu?

Mă tem că o să prefer acest drum.

Dar ce verificări pot avea în al doilea caz? Totuși, Richelieu a fost, până la urmă, un Richelieu public.

Și doresc mai ales un lucru: să fiu mare, în sensul cel mai bun. Adică, să simt atunci când stau de vorbă cu orice fel de om, cu oricare dintre oameni, că el se simte mare pe el însuși în prezența mea, fără ca eu să mă port sau să fac ceva anume pentru asta.

14 februarie

Ședință redacțională la „Revista Literară”. Mă uit la fiecare. Mausi ezită când e vorba de o oră pe zi. Notează vădit, dar nu ține minte. Când îi propun să ne vedem după ședință, preferă un film unei convorbiri cu mine.

Aurel Baranga lungește vorba inutil într-o șuetă inutilă, în cursul căreia nu ezită să-și atribuie citate dintr-altii.

Sașa Pană comite în convorbire penibile greșeli gramaticale.

Nina Cassian e tot timpul ușor ironică, cu aere superioare. A plecat din ședință pretextând că are treabă.

*

Poveste pentru Daisy:

...și frumoasa din pădure adormită s-a trezit înconjurată de numeroși

principi veniți de la un capăt la altul al lumii, încărcăți cu daruri, pe care i le puneau la picioare, cerând-o de nevastă. Erau, bineînțeles, principele cel frumos, care-o trezise din somn; apoi, Nababul cel de nu-și mai știa bogățiile; și Voinicul cel fără frică; și Mândrul cel trufaș; și Teribilul cel furios și măreț ca leul în deșert, și Vicleanul cel meșter în ale vorbelor nepotrivite cu faptele; erau fel de fel de principii, care de care mai dăruit, care de care mai unic, mai fără pereche-n felul lui, care-au alergat cu toții de la capătul lumii ca să îngenunche pe perne de mătase, odată cu darurile lor scumpe, în jurul Frumoasei din pădure, când au aflat că ea scăpase cu bine din vraja Babei-Cloanța care-o osândise la somnul fără sfârșit.

Dar în timpul cât fusese adormită, atâtea se schimbaseră-n palatul și-n țara Frumoasei! Paingi noi crescuseră prin colțurile castelului cel vechi, șoarecii albi înlocuiseră neamul celor suri din magazii, sirepele născuseră mânji care la rândul lor își prelungiseră stirpea cu alții noi. Dar și vietățile pădurii se schimbaseră: de la iepurașul cel fricos la vulpea cea vicleană, de la ursul cel sfătos la lupul fioros, de la frageda răchită la bătrânul stejar.

Frumoasa nu mai înțelegea nimic din ce vedea: „Nu știu unde mă aflu! * a spus ea și era gata să plece-n lume, nemalecunoscându-și casa. Dar a venit Visătorul care i-a spus: „Cât ai dormit, n-ai visat”. Și i-a arătat țara ei în care nu s-a mai simțit străină. Apoi, a dus-o în fața oglinzii. Pe urmă s-au îmbrăcat amândoi și au plecat să vadă și-alte țări...

Dialog cu Daisy:

— Tu mi-ești necesară, dar eu îți sunt ție?

— Ba eu nu-ți sunt, că tu ai geniu...

— Eu fac oameni; și trebuie să te fac om și pe tine.

(Că e o adorabilă adolescentă, slăbuță.) Problema pe care ți-o pun ție, i-am pus-o și lui Edith. N-avea geniu, dar cred că avea talent. Nu m-a ascultat și a murit...

9 martie

Niciodată nu am simțit-o mai ridiculă și mai distanțată pe Mausi ea azi când, vorbind într-un grup cu unii despre nemții care-au otrăvit lumea, eu am obiectat:

— Bine, dar cu Bach și cu Engels ce ne facem?

La care Mausi m-a întrerupt:

— Nu face teorii! (textual).

*

Privirea dintâi, aceea a Paradisului pierdut, ca și filosofia idealistă în care lumea e proiecția mea, este felul de a vedea al unei clase care n-are griji materiale. Săracul e „lipit pământului”, constrâns să vadă în tot ce e material un tiran și un determinant.

*

Pentru Daisy: povestea lui Țândărică ajuns mare. Mai întâi vom arăta că, fiind dialectic, autorul n-a făcut decât să continue în zilele noastre vechile povești. Deci, Țândărică avea nasul mare, fiindcă se gândea numai la el. Până la urmă, a rămas singur numai cu nasul lui să-l apere de lupi la o

vânătoare (să zicem). Aici, dialog cu lupul sau cu ursul în care până și lighioanele pădurii se vede că sunt contra singurătății. „Bine, bine, le răspunde Țândărică după ce s-a declarat convins, vă făgăduiesc că pe viitor am să umblu și eu în ceată ca voi...” Dar nasul lui se făcuse mai mare, mai transparent, căci știm că fața se ia după suflet; așa, de pildă, animalele ca lupii, fiindcă sunt cu totul sincere, au nasul și gura laolaltă, pe când lui Țândărică i se mărea nasul la fiecare lucru pe care nu-l credea. Lupii s-au apropiat de el. Bătrânul lup îi întreabă pe ceilalți:

— Ei, ce ziceți, credeți că o să facă așa cum spune?

— Da! de unde... Nu vezi cât de colo că minte?...

— Uite ce mai nas are!... parcă i s-a mai mărit de când stăm de vorbă. Și l-au mâncat.

23 aprilie

Azi-noapte pe la trei, a murit tata. Subit - inima. Nu știam că-i bolnav de inimă, mi se ascunsese, deși suferea în taină de doi ani. Din relatările argatului, Vasile Hubert (din Dorohoi), care i-a stat la căpătâi până a-nchis ochii, aflu că i-a spus când l-a trezit nevasta lui de-a treia, pe la ceasul două și jumătate: „Eu o să mor, Vasile, dar să nu-i spui acum nimic cucoanei, să nu afle... Biata inima mea...”

„Ca un pui de găină a murit. Îmi spune Vasile. Bietul tata! și-n lumea cealaltă a vrut să treacă tot pe furis, să nu-l afle nevastă-sa. Când și-a dat duhul, a scrâșnit din dinți scurt. Și-a închis singur ochii. A murit în luna florilor, năpădit de ele în coșciug.

Noaptea următoare, am dormit eu în patul lui și m-am învelit chiar cu plapuma cu care fusese el învelit, că era plină de ceara picată de la lumânări.

I-am privit chipul: senin, numai ceva mai palid. Nu credeam că e mort. De mai multe ori am avut impresia că răsuflă. Dar el era de mult rece. Când am intrat în odaia cu nășălia, i-am sărutat mâna și i-am ținut-o multă vreme strânsă într-a mea. Pentru prima oară în viața mea am fost cu totul singur (fizic vorbind), numai eu cu el.

Dintre toți, Vasile a plâns ieri, sincer, în hohote, pe neașteptate.

— Eu n-am mai încercat așa-zisul „cerc isteric” jurul frunții, ca la moartea mamei. Am avut numai dureri de cap și multă nevoie de singurătate. Nu mi-a dat însă nicio lacrimă. Poate din pricina lipsei de obișnuință de-a fi împreună cu el.

Îmi pun problemele mele de viitor: vreau un copil *sănătos*. De vorbit cu Sidonia și cu Cornelia - precum și cu un medic.

25 aprilie

În drum spre Câmpulung, întâlnesc femei cu traiste de grâu și porumb. Definesc funcția bărbatului (ideală, într-un anume fel, spre deosebire de aceea a femeii, concretă, lipită pământului), ca una de imaginație. Dar imaginația ce e? închipuire; deci deprinderea, exercițiul de a-și închipui jocul Creatorului, al primului *inter pares*, de a face ca el. Și în

dragoste, bărbatul are inițiativa, sau se cuvine s-o aibe.

*

Au rămas de la tata unele bunuri care nu s-au găsit la inventar, ca: șareta, hamurile pentru cal, doi porci, haine, lenjerie, încălțăminte, ba chiar și ceasornicul lui de buzunar.

30 aprilie

Ion Barbu îmi spune că lucrează la transpunerea în teoria structurilor a teoremei lui Camille Jordan, matematicianul francez din mijlocul sec. XIX, mort în 1922, comentatorul operei lui Evariste Galois, matematician genial, mort în 1823 într-un duel pentru o femeie, creatorul teoriei grupurilor care stă la baza matematicilor moderne și chiar a teoriei relativității einsteiniene.

*

Tata a cumpărat via de la Ștefănești la 1 iunie 1934, cu 130 de mii de lei de la avocatul D. și Florica Dimitriu. Dosar nr. 1790/934 și registru de transcriere nr. 1620.

1 iunie

Fapt este că în ultima vreme am avut o seamă de importante clarificări cu mine și cu oamenii.

Mai întâi, profesional. Hotărât! mă las de gazetărie. Am să mă încerc în teatru și versuri.

Romanul mă solicită mult mai puțin și mi-e mare frică să-l reiau, deși n-ar fi exclus s-o fac într-o zi.

Ceea ce e sigur e că m-am decis să las gazetăria, adică să ies din politica la zi, cotidiană.

M-am văzut ieri cu L. Răutu, căruia i-am împărtășit planul meu:

— Mă duc la vie și scriu cărți!...

El era hotărât împotriva. Îmi argumenta cald, convingător. Dacă adăugam la asta și o anume afecțiune secretă dintre noi – Leonea e unul din oamenii care mi se par excepțional de dotați, de egali și sinceri cu ei, un adevărat comunist, în sensul cel mai bun al cuvântului, armonios construit, fără falsuri și fără fanatisme inutile că Mor ar u, stăpânit de o pasiune calmă, echilibrată, și tocmai de aceea fecundă, cu simțul umorului, cu o tandrețe umană când trebuie, dar și cu intransigențe bărbătești, categorice, la nevoie, – apoi eram gata-gata să mă las nu convins, dar să accept să rămân în presă! Am rezistat totuși. Când simțeam că sunt gata să cedez, să spun: „bine, rămân la „Scânteia”, în clipa aceea îmi aduceam aminte de visul meu: o carte care să crească tineretul României, care să-l învețe să fie egal cu el, cinstit, să salveze în el, peste toate potrivniciile vremurilor, calitatea umană, copilul, aspirația către puritate și lumină, către onestitatea față cu sine însuși – cu orice risc, și împotriva oricăror alte ispite.

Leonea îmi spunea că azi e mai necesară o activitate gazetărească din parte-mi, decât una de scriitor care s-a retras să scrie cărți.

Nu sunt de acord și-l suspectez de deformare profesională. Eu servesc

politic prin scrisul meu. Dar nu înțeleg să servesc prin ceea ce simt că dau mai puțin, prin ceea ce scriu fără destulă pasiune. Or, gazetăria nu mai e o pasiune pentru mine. Mă simt solicitat de lucruri mai trainice, mai durabile, care angajează privirea mai departe, – deși, e drept, gazetăria în presa comunistă nu este tot una cu gazetăria de până acum; totuși, eu nu m-am așezat niciodată la masă, – nici la „Timpul”, nici la „Ecoul” – să scriu ceva cu care nu m-aș fi solidarizat din clipa aceea pentru toată viața. Sau cel puțin, n-am semnat decât foarte, foarte puține și neînsemnate lucruri în a căror durabilitate să nu cred când le-am scris.

În fond, decizia asta mi se pare hotărâtoare. Schimb meseria. Sunt scriitor. Cu toate riscurile pe care o asemenea opțiune le presupune. Ce e sigur e >că simt o mare pasiune în lucrul ăsta de termită, în această treabă nevăzută, subterană multă vreme, secretă, anonimă a scriitorului care nu dorește cu orice preț să publice, ci *să servească*. Adică să lase o moștenire trainică urmașilor. Și sunt hotărât să las această mărturie a mea în caietele astea, celor de după mine.

În sfârșit, s-a mai întâmplat un lucru care-și are marea lui însemnătate în deciziile pe care le iau în viață: moartea tatii. În sfârșit, m-am împăcat cu el. L-am iertat cu adevărat și mă simt solidar cu el pe o seamă de lucruri, deși moștenirea lui materială, puțină câtă e (partea mea e un pogon de vie și două odăi din casă), a fost prădată și ea de nevastă-sa de-a treia. Dar până și-n inegalitățile și-n slăbiciunile astea ale lui cu femeile, mă simt solidar cu bietul tata, îl iert și-l înțeleg.

Așadar, în pragul a patruzeci de ani, la treizeci și șase de ani neîmpliniți, încerc să mai fac ceva din viața mea. Sunt tot sărac, prea sărac, mai sărac decât oricând parcă, fiindcă, altfel, aș face și un copil.

Sigur e că sunt hotărât să deschid încă un capitol în viața mea. Mă despart de Sidonia și (cu toate promisiunile pe care mi le fac, să nu mă mai însor), dacă voi întâlni o fată tânără pe care s-o iubesc – am să mă și însor. Dacă nu, am să-mi tipăresc cărțile și am să încerc să scriu altele, am să mă fac slujbaș cum am mai fost, și am să mă bălăcesc în toate mizeriile, disperările și voluptățile unei vieți în care singurătatea nu-mi va înăbuși însă niciodată năzuințele nestăvilit de-a comunica tineretului, lumii și patriei mele. Caietele astea îmi vor fi întotdeauna și închisoarea și refugiul, dar și puntea de comunicare cu oamenii în tot ceea ce poate fi mai trainic și asemănător în noi: viața lăuntrică, dorința de cinste față cu noi înșine, de echilibru interior, de egalitate față de sine.

Cred că am să mă arunc în experiențe multiple și concrete. Aș vrea, între altele, să fiu iar comis-voiajor, sau ceva asemănător. Mi-ar plăcea și să mă ocup de cultura viei, dar mi-e silă să stau cu Lia, ca să pândesc zi și noapte să nu mă fure.

Sigur e că nu voi mai neglija cărțile; „la vârsta mea – vorba lui Alvear din *U Espoir* – nu te mai muți decât cu biblioteca împreună”. Și totuși simt că nu mă pregătesc pentru singurătate, deși nu mă sperii de ea.

Setea de dragoste arde și acum în mine. De Sidonia mă despart fiindcă n-o iubesc și fiindcă simt nevoia să fiu îndrăgostit ca să dau ceva bun din

mine.

La conversația cu Leonea. Când îmi spunea că nu e nevoie de o carte pe care s-o dau acum, ci de articole de gazetă, el făcea o greșală tactică de conducere. Căci într-o bătălie să ceri oamenilor tot ce pot da mai mult, nu mai puțin.

Nu știu dacă deciziile cele mai bune le luăm în zodiile negre, ori în cele favorabile. Fapt este că eu trec, de vreo luna și ceva, cu puțin înainte de moartea tatii, prin cea mai cumplită din zodiile mele negre. Cea mai cumplită obiectiv vorbind, fiindcă altfel, subiectiv, am destul antrenament, așa că rezist cât pot. Dar niciodată, nici în anii negri din 1942 – 1943, până ce am cunoscut-o pe Sidonia, n-am trecut printr-o mai desăvârșită coaliție de împrejurări nefaste care să se grămădească peste psihicul meu, și așa destul de întunecat, aflat la impas. Alaltăieri mi-am dat seama încă o dată că sunt laș și că – dacă nu m-am sinucis până acuma, – asta s-a-ntâmplat numai fiindcă n-am avut un pistol la-ndemână. Tot curajul meu de-a suporta viața, cu toate greutățile astea ale cărnii, cu toate umilințele crâncene pe care mi le impune, nu e în fond decât urmarea firească a unei lipse de mijloace tehnice. Alaltăieri seară însă, ajunsesem la limită. Mai rău nu se putea. Atunci am înțeles și mai bine ideea Infernului lui Sartre: o cameră fără nicio fereastră, fără nicio ieșire. Nicio pușcărie din lume nu e mai groaznică, nici chiar aceea a osândiților la moarte.

Când a fost condus la zidul execuției, Mihai Antonescu ținea-n mână pălăria. Ce logică secretă îl mai făcea să spere că e vorba de o călătorie în care-o să aibă nevoie de pălărie? Ce speranță, sau ce disperare?

Sigur e că între ceea ce simte un condamnat la moarte și ceea ce am simțit eu alaltăieri seară – și desigur că așa ca mine simt toți oamenii în anumite momente din viața lor – *senzația* psihică e aceeași, absolut aceeași. Moartea e gravă nu fizic, ci în conștiință, în preștiința ei. Și totuși, murim; ăsta e adevărul. Murim în fiecare zi, pe măsură ce îmbătrânim, și nu ne dăm seama de lucrul ăsta decât pe epoci, pe cicluri, periodic, în momentul când încă un strat de carne s-a zbârcit, s-a stors, s-a mortificat, când încă o experiență s-a acumulat și răzbește în conștiință. Tinerețea fără bătrânețe, asta trebuie să fie: moartea cotidiană neajunsă niciodată în conștiință. Ignorarea completă a morții carnale care pătrunde zi de zi și ceas de ceas în noi. Dar pentru asta, trebuie să fii ancorat foarte adânc în viața din jurul tău, în muncă, în luptă, în nădejdi, să *faci* toată vremea ceva, să fii prins în treaba oamenilor, în interesele și nădejdiile lor, să mergi cu ei împreună, să te identifice cu ei, să *fii* ei. Să n-ai timp să-ți dai seama că îmbătrânești, că mori în rate, în parcele, în doze mici. De-asta e admirabil comunismul. Că nu te lasă, că nu-ți dă răgaz să-ți observi moartea din tine, necum să ți-o contempli, așa cum fac eu când mă copleșește, așa cum am făcut ieri, alaltăieri mai cu seamă, așa cum fac – cu eforturi supraomenești, cu deznădejdi crâncene, cu tăceri groaznice – de mai bine de-o lună de zile.

Dar după ce treci de etapele astea, ce bine te simți! Ce liber, ce descătușat, ce tânăr, ce proaspăt! Pe obraz poate că s-a mai înscris o cută, o zbârcitură s-a accentuat, firele de păr au mai albit, dar înăuntru ești mai

tânăr ca oricând, ești tot mai aproape de copilărie, de copilul rămas undeva, în măruntaie, în limfă, în fundul inimii și al memoriei. Și lucrul ăsta se vede-n ochi, în priviri. Mă uitam la fotografiile oamenilor mari; mai toți au privirea asta, a copilăriei limpezi care transpare prin ochii lor, parcă și mai limpede, și mai puerilă, în contrast cu pleoapele zbârcite. Probabil că de-aia se vede-n ochi tinerețea veșnică, fiindcă ochii sunt singurele organe exterioare neînvelite cu piele, pe care nu pot apărea zbârcituri niciodată.

Și uite că, după aproape șase săptămâni de infern interior, am luat deciziile pe care le-am luat: plecarea de la gazetă, despărțirea de Sidonia, începerea unei activități concrete ca să mi-o servesc pe cea scriitoricească. Destinul se alege astfel, voluntar, dar și cu contribuția secretă a ceea ce e-nchis în fibra noastră. Îmi dau seama încă o dată că viața, pentru a merge înainte, pretinde omului un singur lucru important: să opteze. E ca-ntr-un joc, într-adevăr. Poți să faci sau asta, sau asta. Amândouă, nu, fiindcă nu te vei realiza în niciuna. Și încă un lucru: după ce-ai optat, ți-ai angajat viața și cu cât ți-o angajezi mai total, cu atât ești mai liber interior, cu atât crești mai firesc și simți mai puțin salturile ciclurilor următoare, de morți mărunte din tine. Desigur, la fiecare din aceste cicluri, poți opta din nou, și chiar pe tabloul contrariu. Ceea ce e sigur, însă, e că în felul ăsta nu te va lua nimeni în serios și nici n-o să faci mare lucru în viață sau în opera pe care ți-ai propus-o. Căci un ciclu trecut din viața noastră le alimentează pe cele viitoare, numai dacă am optat de fiecare dată în același spirit, în același sens. Altfel, nu facem decât să luăm mereu totul de la capăt fără să isprăvim însă niciodată nimic, nici pe noi înșine, – și nici această experiență, sterilă și plicticoasă în ea însăși.

Sunt sigur că-n felul ăsta, eu rămân consecvent cu mine. Repet astăzi despărțirea de acum șapte ani de Loti, dar pe un plan de conștiință.

11 iunie

Vorbeam de stilul lui Ramuz. Exact ceea ce mă frământă pe mine în ultima vreme: stilul literaturii pe care aș vrea s-o fac. De altfel, asta trebuie să fie astăzi – și este, efectiv – o problemă de epocă. Stilul nu e numai omul, sau nu e omul decât în măsura în care omul își ilustrează epoca lui.

Iată ce bine țintește Ramuz în miezul problemei: „... dar înăuimește că critica, pe de o parte, confundă atât de des planul expresiv cu cel explicativ, – cel în care cauți să faci simțit un lucru cu cel în care cauți să-l faci înțeles”.

Problemă de o intensă actualitate, pentru literatura noastră și pentru cea modernă, în general. Vremea noastră pare să tindă la un compromis sau la o sinteză, cam aceea pe care Ramuz o denunță ca pe-o confuzie a criticii: să realizeze o literatură expresivă și explicativă în același timp. Dar poate fi cu puțință un asemenea lucru, fără să trădezi viața? Cred că e posibil în câteva formule clasice: teatrul cu comentatorul „rezonant”; poveștile pentru copii și poemele-edict, gen Whitman. Adică problemele elementare de stil, pentru educarea unei lumi tinere. Mai e un gen care mi se pare actual și plin de sevă: cel argotic. Și sunt mulțumit de-al și abordat „lăsându-mă

condus numai de intuițiile mele. E ceva asemănător problemei stilului așa cum și-o pune Ramuz: „Am încercat să mă slujesc de-o limbă-gest care continuă să fie cea de care se slujesc cei din jurul meu, și nu de limba-semn care era cea din cărți”. Asta am făcut (sau am încercat) și eu în *Cântice țigănești* și-n *Asta-i ciudat!* Și mă bucur să constat că n-am fost singurul, la ora aceea. În Franța, de asemenea, limbajul proaspăt al argot-ului e la preț. Prévert e un exemplu strălucit, ca să nu mai vorbim de Céline. Dar chiar în România noastră, mă gândeam. Cine-ar fi zis, în 1940 – 1941 când am scris *Cânticele*9 că genul „mahala” o să se instaleze pe străzi și-n cârciumi? *Ecaterina* și *Costică*, *Costică*, *fă lampa mai mică* sunt admirabile simptome ale triumfului cântecului de lume reactualizat, dar într-o perspectivă a conștiinței estetice de care dă dovadă autorul anonim. Mi-a făcut atâta plăcere, de altfel, să fiu bănuț de nu mai știu care că aș fi scris eu textul *Ecaterineil*... Și dacă am regretat că nu pot răspunde „da”, cui m-a întrebat, mă consolam cel puțin cu gândul că, într-un fel, am și eu contribuția mea la educarea publicului pentru *Ecaterino*, *vedea-te-aș moartă*.

În sfârșit, iată răspunsul în ce privește orientarea actuala a artelor și literaturii naționale; îl iau tot din Ramuz, fiindcă e admirabil: „Îl faudrait que la société sût d’abord elle-même ce qu’elle sera demain... Ce n’est en tout cas pas ce fameux «grand public» qui décide pourtant de ce qu’on appelle le succès, mais ne dispose pas de sa durée. Malgré les apparences, ce n’est pas la quantité qui décide; l’opération est toute qualitative. Elle est le plus souvent, du moins dans ses débuts, aux mains d’un très petit nombre d’hommes, et qui n’ont pour eux que la qualité. Mais ils vont à la qualité. c’est la qualité qui fait centre. Un très petit nombre d’hommes mais qui sont, et on peut dire, contagieux, qui sont actifs sans le savoir, qui opèrent sur l’opinion...”

Și mă gândeam cu melancolie că acesta ar putea fi comitetul restrâns de artă și cultură, dacă... Dacă-n locul atâtor debutanți perpetui și al atâtor ratați veninoși, el ar fi compus numai din poeți entuziaști și îndrăgostiți de meseria lor, ca Paul Georgescu. Și totuși, asta e menirea comitetului. Croiala lui e bună, intențiile laudabile. Lipsesc însă oamenii, acel mic număr de oameni care „să meargă la calitate”.

Dar cine știe? cu timpul se vor ivi, poate.

2 iulie

De fiecare dată când mă trezesc, mă-ntreb dacă am să mai pot trăi și ziua asta până la capăt. E o minune că mai trăiesc, în orice caz, parcă niciodată n-am simțit mai puternică tirania morții în mine. Fără rost, fără dragoste, fără prieteni, fără bani, fără libertate, asta e condiția mea de viață cam de vreo două luni încoace. Și totuși, mă îndârjesc să trăiesc, să-mi supraviețuiesc. Trăiesc printr-un act de conștiință, cerebral, rațional exclusiv. Se va putea oare să birui ceea ce e inconsistent în mine și mă mână cu o forță extraordinară spre moarte, spre anihilare? Am dat zilele trecute de-o aforismă a lui Nietzsche care parcă anume pentru starea mea de acuma fusese scrisă: „Tot ce nu reușește să mă ucidă, mă întărește”. Așa-

mi spun și eu. E un fel de licitație: să vedem, care pe care? Ar fi în orice caz un adevărat triumf dacă supraviețuiesc acestei epoci negre. Oricum, e sigur că partea pe care-o omor acum în mine este cea mai crâncen înrădăcinată și cea mai profund dușmană mie însumi, aceea care m-a dus la toate rătăcirile și erorile mele de viață și de artă. Vag, ca prin cea mai deasă ceață, bănuiesc, mai mult aud zvonul lăptos, tulbure, al unei ieșiri. Dar va fi teribilă, această ieșire! (Mă cutremur când mă gândesc că până mâine s-ar putea să mor și atunci toată această promisiune capătă un aer de ridiculă neputință. Și totuși: dacă trăiesc, îmi rămân deschise *toate* posibilitățile. Toate, nu greșesc când spun asta. Și perspectiva ratării e o posibilitate.)

În ce privește problema care mă preocupă, a artei de stânga, sau progresiste, sau de partid, sau oricum i se va mai spune, realism, romantism, modernism social sau socialist, - mi se pare că singurul răspuns firesc este ăsta: calitate. Așa cum pe planul producției economice se pune problema îndestulării, a ridicării producției, în artă „ridicarea producției” nu poate, n-are cum să însemneze altceva decât ridicarea calității. Subiectul poate fi oricând, bineînțeles, desprins din realitatea socială, din mediul muncitoresc, țărănesc etc., aceasta e direcția timpului nostru, sensul istoric al vremii pe care-o trăim. Dar felul cum va fi tratat acest subiect rămâne și el al vremii noastre; care, fiind o concluzie a unei culturi și începutul alteia, nu se poate lipsi de-a pretinde calitate. Calitatea operei de artă cată să reprezinte chiar calitatea umană, calitatea omului nou (sau vechi, dar prezent) pe care-l promovează sau îl conține vremea noastră. În fond, politica stângii în artă nu poate fi decât asta, la urma urmelor: promovarea cât mai multor oameni *de calitate umană*; și nu numai în artă, ci în toate domeniile, dar în primul rând în artă.

Așa înțeleg, eu cel puțin, orientarea actuală a artelor și literaturii și a vieții în genere, - ca și a celei intime, individuale. Adâncime, cinste cu sine însuși, depășire de sine, adevărurile spuse necruțător de către fiecare lui însuși, aflarea propriei noastre dimensiuni - cu un cuvânt, realizarea aceluia etern ideal: o politică morală, un triumf al eticii în politică sau prin politică. Oricum, sigur este că vremea noastră ne cam pune să ne re-privim din rădăcină și să ne spunem de la obraz cine suntem, ce suntem și ce putem. E o confruntare nu destul de agreabilă, recunosc, și nu pentru mulți. Dar pentru cei care trec acest examen, viața devine brusc nu numai respirabilă, dar vastă și frumoasă.

Mă uitam aseară la lumea de la Mircea Grigorescu. Câți din oamenii ăia care critică regimul și-l ironizează cu venin, cu stupiditate sau cu furie, o fac numai din pricina intereselor lor amenințate? Asta ar fi foarte puțin. De altfel, în economia socială de azi, factorul psihologic joacă mai mult, poate, ca oricând.

Nu de „cocoșei”, de devizele, bijuteriile și dolarii lor le e frică acestor domni, ci de ei înșiși, de lipsa posibilităților, a resurselor din ei. Ce vor fi ei fără aceste „mici economii”? Iată întrebarea. De-aia-i îngrozește regimul popular, de-aia-l critică, de-aia sunt împotriva lui. Că-i silește să se reconsidere cu sinceritate și hotărâre și - la nevoie - să-și spună: „Nu

valorez două parale! Nu sunt în stare de nimic, fără aurul și devizele mele”.

Și asta cred și eu că e cam adevărat. Ce bine de mine că nu pot avea asemenea probleme! De altfel, de-aia-mi și spun atât de des, poate, că nu-i nimic de capul meu. Și totuși trăiesc. Trăiesc încă. Să vedem, până când?

Ștejęnești, 13 august

Alaltăieri am ieșit din criza cea mai grea și mai lungă pe care-am cunoscut-o de când trăiesc. De două zile, „gestația” s-a sfârșit și am început să elaborez. Deocamdată, momente; impulsuri, scurte note care, cantotdeauna, după ieșirea din aceste nopți polare, mi se par revelații deosebit de interesante. Rămâne să văd însă ce-o să se aleagă de ele când le voi traduce în „operă”. În orice caz, groaznica experiență din care am ieșit stăruie încă prezentă prin amintirea ei. A fost cumplită și numai prin dureri, s-a manifestat. Încerc s-o evoc; și acum, când o fac, mă cutremur încă. E drept că și Dim are dreptate: n-ar fi decât o epocă firească de „secetă”, de vid interior, proprie tuturor oamenilor. De aceea, de altfel, nici nu mă pot împăuna cu ea, deși după ce ies dintr-o asemenea stare mi-este cumplit de greu să-mi stăpânesc, dacă nu disprețul, dar un foarte straniu sentiment de superioritate față de ceilalți oameni, propriu celor ieșiți din balamuc sau întorși teferi din războaie. Parcă vin din infern și când văd lumea din jurul meu, veselă sau tristă, dar preocupată de lucruri vii, omenești, concrete, nebântuită de nicio spaimă, de nici **p** întrebare sau groază adâncă, când o văd echilibrată și sănătoasă, cu un cuvânt, nu știu cum, dar mă cuprinde o deznădejde și o tandrețe mare în același timp față de toți. Parcă-ar fi niște copii care trec pe lângă mine zbenguindu-se, fără să aibă habar prin ce fel de chinuri am trecut eu. Într-o asemenea stare, am înțeles bine cât adevăr și cât cuvenit dispreț se cuprinde în vorbele lui Ion Barbu către Arghezi: „Respins de idee, ca alteori de rigorile vieții ascetice”.

Și mă-ntorc de zece ori în mine însumi și cântăresc de o sută înainte de a-mi da drumul, înainte de a-mi îngădui să privesc lumea din jurul meu cu un ușor zâmbet superior și spunându-mi: „Ce știți voi?” Că marea eroare a lui Arghezi, și nu numai a lui, dar a culturii române de până la el, și pe care el o reprezintă într-o bună măsură, asta e: trufia intuițiilor proprii. De aceea România a dat atât de puțin lumii și Europei. Fiindcă scriitorii și gânditorii ei s-au mulțumit cu intuițiile lor, fără să le confrunte și mai ales fără să aibă tăria să le arunce atunci când se dovedeau caduce, depășite de mult de spiritul universal. Orgoliul e de altfel una din manifestările complexului de inferioritate al oamenilor mici.

Și tot aici surprind drama istorică a României căreia comunismul – și numai el – îi poate aduce salvarea și pe plan spiritual așa cum i-o va aduce și pe cel economic. România n-a fost nici Europa, nici Asia, nici Mediterană, nici Balcan, nici nimic. Adunare de resturi de imperii din care-a păstrat doar trufia, dar nu și spiritul culturii „milenare (sau măcar seculare) propriu oricărui imperiu.

Am vizitat acum câteva zile casa Goleștilor și mi s-a strâns inima; câtă meschinărie, câtă aspirație modestă, câtă sărăcie de viziune, de inspirație, ce lipsă de avânt și de înălțime! M-am uitat la portretele lui Dinicu și al

Zincăi mai ales. Bieții de ei!... Niște personaje caragialești aproape. Și deodată, și opera lui Dinicu, „jurnalul lui de călătorie”, am revăzut-o cu un ochi mai aspru, mi s-a părut caraghioasă și nesemnificativă în afara limbii literare care pocește Triestul în Triești (de la București și Pitești!) și enumeră atât de colorat numele peștilor: șchilopsar, licurini, heli, mumgrii, pețude, gufari etc. Educația rusească de care suntem pândiți poate fi pentru noi și aducerea la dimensiunile proprii.

Apropo de Caragiale. Și el e mic; vechea mea aversiune secretă față de el, mi se întărește acuma. Rețin dintr-o scrisoare a lui Duiliu Zamfirescu (un european cel puțin prin adopție și maniere dacă nu și prin viziune), când s-a întâlnit cu Ion Luca pe sălile unui minister. Duiliu Zamfirescu, abia picat din străinătate, e impresionat de înfățișarea lui Ion Luca și găsește, cred eu, cea mai justă definiție a omului și operei: „Mi s-a părut atât de acrit...”

Acrit, un acrit, ăsta era Ion Luca. De-aia oamenii lui nu sunt vii, nici gândurile lui înalte. Un acrit care n-a știut să-și transforme disprețul și orgoliul (firești pentru un talent ca al lui, silit să evolueze într-o societate limitată și mărunță ca aceea românească de pe vremea lui) în dragoste de oameni, în generozitate. Abia cu plecarea la Berlin, vederea lui capătă înălțimea trebuincioasă, când scrie de altfel și primul lucru temeinic, în chestiunea lui 1907.

M-am întrerupt din scris fiindcă am văzut pe un șezlong, ultimul număr din „Femeia și căminul” cu un reportaj al Corneliiei pe pagina întâi, ca o imputare adresată mie: *Vilegiatură în București*. Bine scris, bine gândit, dus subtil pe muchie de cuțit; gata-gata să eșueze în pesimism sartrian, dar salvat prin simpatia subliniată pentru o pereche de îndrăgostiți, amândoi muncitori. M-am felicitat: cred că cei doi îi aparțin de la mine.

Dar mi se pune cealaltă întrebare, într-adevăr gravă: între Sidonia și Cornelia sau între Sidonia și nu interesează care altă fată. Eu sunt aici grație Sidoniei. Dacă scriu, scriu grație ei. Dar n-o iubesc ca pe Cornelia. (Și trebuie să adaug: dacă scriu *cum* scriu.) Poate cu Cornelia aș scrie altfel, mai bine. Poate n-aș scrie deloc. Stau cu Sidonia dintr-o mare obligație etică; dar doresc atâta să am o altă femeie! Doresc, dar nu îndrăznesc să mă despart de Sidonia. De ce? Mai rău decât mi-a fost de la moartea tatii până acum două zile, nu-mi poate fi. Și totuși: îi sunt obligat Sidoniei. E un contract pe care n-aș vrea să-l calc. Dar voi putea? Dacă vrea să creez, cum aș putea-o face, oare, fără o etică? Dar cum aș putea-o face fără dragoste? Nu, nu pot ieși din această dilemă: ori trăiesc etic și creez *oricum* (a, în nevoie de o justificare), – ori trăiesc în iubire (și asta egalează paradisul). Aceeași problemă din *în marginea vieții*. Sunt singur, ca Dumnezeu. Pot oare înfrânge ordinea? Iubirea o înfrânge sau o împlinește? Trebuie, oricum, să optez. Compromis nu se cunoaște în actul de creație, asta e sigur. Să te decizi, să optezi!

Să-ți faci și să-ți asumi un destin. Un destin al tău, al nimănui altul. Ca Dumnezeu. Când viața știe de compromisuri, numai de compromisuri.

14 august, Ștefănești

Azi i-am dat o palmă lui Mircea Rotaru fiindcă, deși îmi făgăduise că n-o să-mi mai dea cu pumnul în burtă, - s-a repezit pe neașteptate cu pumnul în burta mea. L-am lovit fără să-mi dau seama, aproape instinctiv și bineînțeles că am regretat grozav, pe urmă. Dar mi-am spus după aceea că n-am făcut chiar atât de rău pentru el. Îmi spuneam că sunt absurd și stupid să lovesc un copil de cinci ani, dar apoi am văzut că nu plânge și că gestul meu a avut pentru el un efect salutar. S-a retras tăcut și îndurerat. A fost pentru el - care e atât de răsfățat și de tat său și de maică-sa - o luare de cunoștință cu viața reală, aspră. Această lovitură o va ține minte toată viața și va ști că e nevoie uneori în viață, să se gândească înainte de a face ceva, să aibă în vedere și urmările unui impuls.

Dar acest incident a avut urmări salutare și pentru mine. M-am gândit la educația pe care mi-a făcut-o tata, cu care-am trăit atât de puțin împreună. E drept că, într-un fel foarte dibuit, l-am înțeles eu pe tata mai de mult. Când toată lumea ce știa de drama mea cu tata, care m-a abandonat de la patru ani și care, până la testament, n-a vrut să știe de mine, de parcă n-aș fi fost copilul lui, mă întreba: „Ce fel de tată e ăsta?” eu am răspuns, mai mult fiindu-mi parcă rușine pentru el: „Ei, bietul tata! Așa a înțeles el să-mi facă educația!...u

Dar avea, într-un fel, dreptate. Era un pedagog de școală veche, dar solidă. Când am fugit de la mama, la paisprezece ani, și am colindat prin țară, ea i-a scris tatii cerându-i să mă caute cu poliția. Tata i-a răspuns însă: „Nu-i nimic, dacă a fugit! O să vină singur acasă când n-o mai avea încotro!” Și într-adevăr nu s-a înșelat. Am venit la el, înfometat și gol, după ce rătăcisem vreo două luni prin Ardeal, Moldova și București, căutând de lucru și de mâncare.

Aceeași atitudine a avut-o el față de mine, mereu. A fost un străin pentru mine și - la sensibilitatea și afecțiunea mea exagerată și necontrolată față de toți oamenii - această atitudine a lui mi-a servit ca o frână. Am învățat să mă descurc singur, să nu aștept de la nimeni nimic. Țin minte atât de bine că, uneori, subteran, mă gândeam și la moartea mamei: când o să rămân singur, să văd cum o să mă descurc fără ea, care-mi dădea de mâncare? Și când a murit ea, pe lângă toată durerea, conștientă, am simțit și o mare delivrare nemărturisită nici mie însumi, subconștientă. Mi-a fost greu, am făcut foame, mizerie, am cerut, am bătut la uși, am căutat de lucru, am făcut ce-am putut. N-a fost rău decât momentan. Toate astea mi-au ajutat, m-au întărit, mi-au dat curajul să înfrunt neprevăzutul și să mă descurc cum pot. Am făcut ceea ce se cheamă „școala vieții”.

Și iată că acum, după moartea lui, tata mă mai supune unui examen. Dacă mi-ar fi lăsat toată moștenirea fără testamentul acela încălcit, care mă poartă pe la tribunal și-mi cere nervi și bani, n-aș fi cunoscut și lupta asta pe plan juridic pentru un drept care e al meu. Într-un fel, așa fac și Dreptul pe care tata ținea atâta să-l învăț la Facultate, dar pe care nu l-am terminat, fiindcă nu mă interesa deloc să fiu avocat.

Acum mă gândesc să-mi și pledez singur procesul. Cred că o voi face

dacă nu cumva la viitoarea înfățișare o să fiu într-o depresiune neagră cum fusei până mai zilele trecute.

Incidentul cu Mircea Rotaru mi-a mai lămurit și altceva. Purtarea mea față de prietenii sau ucenicii mei literari. Mi se impută că sunt repezit-și necruțător cu ei. Dar e simplu: cer de la ei ceea ce cer și de la mine. Cred că e o pedagogie a egalității, foarte comunistă. Iar când descopăr într-unul dintr-înșii o calitate, nu le-o ascund, că doară nu-s fete mari, ci le-o relev, angajându-i astfel și mai mult față de ei înșiși, și față de mine. După cum, când mă decepționează, îi arunc de la mine, sunt brutal de sincer cu ei, spunându-le tot adevărul pe care-l cred despre dâșii. Nici asta nu le poate fi decât folositor, că din două una: ori au talent, și atunci nu se poate să nu biruie și să nu se biruie, ori n-au, și atunci nu-i nicio pagubă. Oricum, ei își află prin mine măsurile și puterea lor proprie.

Dar, parcă-i aud pe unii spunându-mi că asta nu e „politic”. Numai că eu nu vreau să fac prozești, ci oameni. Un Marin red-șau-eventuat.

— Geo Dum. trescu, dacă vor da cevâji GTșfiu că vor dagrație atitudinii mele față de ei.

Ga-i” femei Te care au trecut pe lângă mine și care, de altfel, mai toate au sfârșit-o cu bine: Loti cu un copil și o casă întreagă, deplină, Mausi și Daisy care s-au măritat, Eliza care-a divorțat de omul pe care nu-l iubea și s-a realizat în slujba ei, Margareta în arta ei, din ce în ce mai bine, Aura care se mărită, Tuți care s-a măritat, Laura care s-a hotărât să plece la ea acasă, toate curvele care au ieșit din bordelurile unde le cunoscusem și s-au cazat cu câte-un om de-al lor, Cornelia care scrie din ce în ce mai bine, – iar Sidonia, cum singura îmi spune, se simte din ce în ce mai om întreg lângă mine.

Nu sunt eu chiar un terchea-berchea oarecare și oamenii pe care-i ating se realizează pe măsura calităților dintr-înșii.

15 august

Dumnezeu e tot ce vede *peste*, visul ce transpare prin ochii deschiși ai oamenilor. Satana e temporarul, (și temperatul, cum greșit descifrasem acum, la transcriere, că doar Iisus zicea că scuipă din gura lui călduțul), imediatul, concretul terre-ă-terre-ul. De aceea Satan nu poate fi decât cu bogații, că doar ei își limitează vederea la păstrarea aurului, nu a copilului din ei.

19 august

Azi am avut pentru prima oară-n viață, intuiția „rotundului”, a totalității vieții mele. Le povesteam Rotarilor diferite crâmpie din copilăria mea. Și deodată îmi dau seama că tot ceea ce s-a petrecut cu mine acum douăzeci și opt-treizeci și mai bine de ani, se petrece și azi, când le povestesc, ca o proiecție a unui film, adică la scară mult mărită față de peliculă. Axn simțit că între trecut și viitor nu e nicio depărtare, că timpul poate fi suspendat în mine, fiindcă în mine se află cel care-am fost atunci, ca și cel de ieri sau de-acum a clipă. Și am surprins că acestei unități îi aparțin

și intuirile viitoarei mele vieți, pentru a căror împlinire însă, am toată libertatea. N-am decât să mă decid și să acționez în consecință. Atunci, și viitorul se împlinește așa cum ți l-ai dorit, visat – sau prevăzut, ca să fiu mai clar.

4 septembrie

Tot de la Mircea Rotaru învăț cel mai mult, fiindcă-mi ajută să-mi amintesc de mine când eram ca el. În fond, sentimentul eternității îl ai în copilărie: ții bine minte că timpul nu exista pentru mine. Intensitatea depusă în fiecare clipă echivalează cu o veșnicie. Oricând ar interveni, moartea rămâne incomprehensibilă copilului și incompatibilă copilăriei. Regăsesc în Mircea aceeași veșnicie. Sufletul e mult mai mare la un copil, decât trupul; de-aici, sentimentul eternității care-l domină într-un mod absolut. Copilul se mișcă în timp cum ne mișcăm noi, oamenii mari, pe planetă; fără să ne dăm seama că mergem cu ea, pe orbită. Clipele sunt autonome pentru copil, ca zilele pentru noi, dar autonomia lor e atât de absolută, încât fiecare realizează o veșnicie proprie.

Mă-ntreb dacă s-ar putea să realizăm și noi autonomia asta a fiecărei clipe, de care vorbește și Ortega y Gasset. În fond, un univers artistic sau literar e întâlnirea mai multor momente, mai multor clipe dintr-astea, trăite foarte intens, într-o construcție oarecare: într-un mic sistem, într-un poem sau într-o teorie. E ceea ce fac copiii când se joacă.

Mircea, de pildă, crede cu aceeași tărie ceea ce se vede ca și ceea ce nu se vede, și nu pot spune că el se află în adevăr numai pentru primul caz, și în minciună pentru al doilea. El e întotdeauna *în adevăr*, fiindcă întotdeauna clipa lui e realizată perfect. Când el îi spune bușteanului, compresor, și casei de nisip, tunel, – iar bățului, cal, – el realizează acest univers, ca și mine într-un poem, mai bine chiar decât mine. Toate comparațiile (reușite, bineînțeles) într-o poezie sunt adevărate, sunt conforme realității. Când scriu, bunăoară; „mărul e rotund ca pământul” nu e nimic gratuit aici, fiindcă mărul e chiar atât de rotund cât poate fi (dacă e?) pământul sferic și turtit la poli. Și văd, mai departe, că mărul e chiar provenit din pământ, că e în fond un pământ ceva mai mic, transfigurat nițel, schimbat la față numai, dar în miezul lui e același lucru; plus soarele, bineînțeles, care e rotund și el. Deci fiul seamănă cu părinții.

Așadar, toate jocurile copilului sunt reeditate de poet și asta e chiar condiția *sine qua non* a poeziei: să fie joc. Dar în timp ce copilul nu are viziunea continuității, înscrierea în timp a jocului său, eu o am. Eu îmi văd jocul (poezia, piesa, eseul), în comparație cu altele, critic. Și atunci, îl salt cu imaginația, ca să aducă acel minimum în plus care-l face valabil istoricește.

Ceea ce e umilitor pentru arta lui T. Arghezi, care și-a dat seama de natura de „joc” a poeziei, este terre-ă-terre-ul lui. Arghezi nu poate fi demiurg, el e doar un zeu de orătănii. N-are curajul de-a se abandona jocului lui până la urmă, să creadă-n poezia lui și numai în ea, ca într-un univers propriu, inextricabil. El recurge la comparația imediată, la năclăirea

ei de prozaism nu inutil, nici urât, dar împovărător. Poetul nu mai crede în valoarea poeziei lui, și asta se simte în ceea ce face. Se simte bine lucrul ăsta, pe dedesubt de tot, prin însăși calitatea și mica altitudine a universului său. E un univers, dar e de gândaci, de găște și căței. Pentru un mare poet, e puțin. Nici câmpul, nici boul, nici calul nu încap în lumea argheziană. (Un bou, totuși, încap: Barutu.) Nevoia este de concret, lauda și mizeria poetului, l-a robit pe Arghezi. De aceea e un poet mizer, mic și sărac în duh. Și nereprezentativ pentru poezia românească a *Mioriței*, al cărui străjer rămâne tot Iorga, cu destinul eroului din legendă. Că-i mai ortoman...

Dar nu despre Arghezi vream să notez, ci despre poezia pe care trebuie s-o scriu. Înțeleg că lumea nouă, a dreptății populare, lumea comunistă, trebuie mai întâi clădită și numai pe urmă să-și facă jocurile ei. În numele acestei clădiri, jocul nu e prohibit, dimpotrivă; în URSS mai mult ca oriunde, arta e la mare preț. E o politică a artei în URSS. Ies orori artistice, uneori. E și firesc. Au ieșit și ies oricând și oriunde nu s-a proclamat politicul în artă. Dar ies și capodopere unice: *înfrângerea*, *Hoțul*, *Ciocolata*, filmele lui Eisenstein „Pudovkin, poezia lui Maiakovski, Esenin etc.

Dar se spune: îi trebuie tendința. Asta nu înseamnă ca1 jocul e interzis, ci doar că îi trebuie o morală. Iese mult mai amplificat jocul copilului când îi propui o temă: de pildă, construcția unei turbine de apă. Mircea, cel puțin, e încântat când îi spun să facă o instalație anumită. O zintreagă mă informează de toate treburile, și vorbește singur, și potrivește și sucește, ca un mic Dumnezeu.

Am făcut o gripă de două zile.

Ieri i-am spus că sunt bolnav și o să mor. După câteva minute de reflecție, mi-a spus cu un aer îngeresc: „Am să mă însor eu cu Sid...”

Dar văzându-mă cum râd în hohote, mi-a ripostat cu ton nefiant și dezamăgit: „Spui tu, numai!... N-o să mori!...”

Azi dimineată, cum m-a văzut, mi s-a adresat cu un aer de imputare că nu m-am ținut de cuvânt:

— Spuneai că o să mori... Vezi că n-ai murit?

Eu, găsind ceva ad-hoc, dezolat:

— Am uitat, Mircea, crede-mă! Mi-era atât de rău, că am uitat să mor...

Pe la prânz, surprind la Mircea o mare gelozie pe moașa dispensarului, o fată de vreo douăzeci de ani, care se va mărita cu un flăcău din sat. Mircea spumegă, până-l descopăr în fața lui însuși:

— Ești gelos...

— Sunt, îmi spune el zâmbind, prins asupra faptului.

— Foarte bine, îi spun eu, du-te și spune-i moașei!...

După ce-a făcut tot scandalul necesar, cu imputări și declarații de gelozie, cu amenințări de bătaie și omor, Mircea vine-n curte. Îi fac educația readucerii la realitate:

— Ei, lasă, că moașa nu e de tine! Ea se mărită cu altul, tu iei pe alta...

Atunci, Mircea fericit, descoperind soluția, ușurat, către mama lui:

— Lasă, că-l pun pe Miron să moară, și eu mă-nsoz cu Sid...

Moartea e o plecare, pentru el.

Mă gândesc că moartea nici nu există, de vreme ce imaginația copilului, cea mai desăvârșită și mai amplă dintre imaginații, n-o poate realiza.

Reviu: sufletul e mult mai mare decât corpul într-un cobii. La oamenii de rând, e invers. Sufletul e năpădit de trup. (Iar la cei normali, la oamenii fericiți, la poeții și artiștii adevărați, e echilibru: sufletul și trupul se cumpănesc. Vechiul dicton: mens sana... probabil că asta vrea să zică.

*

j Mă gândesc ce va fi arta viitorului? Organizarea imaginației creatoare în vederea unei morale publice. Care artist poate socoti nedemn lucrul ăsta? Sigur este că forța de creație a negativistului, ca și a pozitivistului, e convertibilă la morala politică. Mai mult: cred că dă mai mult constrânsă, decât anarhică.

Dar sunt și teme ideale, aparent inutile, fără morală vădită. Ce facem cu ele? Cred că, în măsura în care reprezintă o tehnică poetică avansată, și în măsura în care nu conțin „nicio morală susceptibilă de-o interpretare reacționară, asemenea opere sunt tot „de stânga”.

Și mai cred ceva: o asemenea poziție delicată angajează chiar soarta personală a artistului. Dacă triumfă în timpul vieții cu arta lui, bine, – dacă nu, după. Numărăm cu eternitățile, nu de azi pe mâine. Nu știu dacă azi se mai poate naște Eminescu. Maiakovski a fost, ieri, un Eminescu. Eu cred că România are marea șansă de-a intra în universul sovietic într-o vreme când fenomenul Eminescu nu se mai poate repeta. Nici Maiakovski. Nu numai fiindcă societatea sovietică știe ceva mai mult, – dar și Maiakovski. Una, ce să-i ceară și cât, – celălalt, cât să-i dea – și ce anume.

ETERNUL MAR

„Fruct sau glob suspendat.

Ca un mister ascuns sub frunzele pudice, admir în tine toate virtuțile, măsura și legile lumii: timpul și spațiul sunt concentrate-n tine, de aceea chiar ești concentric, sferă perfectă, în al cărei centru, cu grijă și taină ascunzi măruntele, negrele tale semințe.

Iată, te iau în mână cu grijă, cu admirație, cu tandrețe ca pe-un obraz iubit.

(tu ai chiar rumeneala sau paloarea obrazului iubitei mele, ai strălucirea sănătății sau dulcea paloare ce înfloresc și umbresc pe rând obrazul ei, după cum se-nroșește de pudoare sau pălește de emoție, de durerea sau plăcerea iubirii)

te privesc și mă minunez cum ai adunat în tine sensurile toate, concentric, – și atâtea anotimpuri.

Tu stăpânești timpul, căci tu ești cel mai durabil dintre fructe: târziu te coci și ții mult, până-n primăvara și uneori până-n vara și toamna următoarede aceea tu împărtășești toate prețurile tainice din tine, într-o vârstă de măr.

Te-am cules târziu, numai atunci când în tine s-au copt zeurile cele

mai dulci, când a fost strânsă-n tine toată căldura solară și a trecut roșie-n obrazul tău iar paloarea străvezie a lunii trecuse-n miezul tău de zahăr și miere.

(Dar mă-ntreb: cât timp, câte zile și nopți, soarele, luna au trebuit să se rostogolească pe cer, să se-ntâlnească și să se-nfrunte ca să crească în tine?) Că în tine s-au adunat deopotrivă și soarele și luna, că tu veghezi deopotrivă în noaptea umbroasă a pomului ca un lampion și-n diminețile albastre te rotunjești ca o auroră, fiindcă asemeni astrelor, tu te conduci de reguli precise (tu ești chiar elementul geometriei și al fizicii, cercul concret, sfera concentrică, măsura gravitației, și în același timp, mai presus și mai adânc decât toate, măsura vie-a puterilor vieții).

Iată, încă o dată te privesc!

Te iau în palmă cu grijă, cu sfială și tandrețe, cu dragoste și admirație ca pe sânul iubitei

(tu ai chiar rotunjimea, căldura și aroma lui răcoreală, și când te mușc îmi înfiori buzele și gingiile cu aceeași dulceață)

și te iubesc.

Iubesc în tine, măr etern, expresia pură, cristalină a lucrurilor eterne: mișcarea și rotunjimea pământului, dogoarea soarelui și palidul reflex de pergament al lunii măsura geometriilor universale pământul și cerul însuși, schema, expresia și roadele lor, dar mai presus de toate, mai cu grijă, mai profund decât toate, tu păstrezi în dulcile tale măruntaie sâmburii negri ai nopții, semințele și visul viitorului tău. Tu ești oglinda lumii și lumea însăși ești tu:

univers solar, tu gravitezi spre centrul pământului, asculți de eternele lui legi universale: rotația, revoluția, în mâna lui Newton revoluționezi fizica, în cea a lui Paris, iubirea.

Măr dintotdeauna rod al fecundației dintre pământ și soare, dintre soare și lună, dintre zile și nopți, dintre cer și pământ.

Că tu însuși nu ești altceva tu n-ai altă rațiune de a fi decât să verifici și să mijlocești legile eterne ale naturii geometria, miezul, mișcarea și dulceața lor, tu însuși dai măsura tuturor lucrurilor căci tu, cel acru și crud, mic și verde la început, odată cu trecerea astrelor peste orbite, prin largi, rotunde și elipsoide rotații, devii rotund, rumen și dulce asemeni obrazului, gurii și sânului iubitei mele

Tu, măsura tuturor lucrurilor, norma rotundă și plină a lumilor, tu, care-ți îmbraci în cea mai dulce carne și-n cea mai rumenă piele, semințele negre, mărunte, care te vor perpetua, rodul fecundării din care te-ai și născut pentru ele.

Tu, măr etern, expresia și mijlocitorul eternei fecundări dintre pământ și soare dintre bărbat și femeie, măsură și ultimă dovadă a legilor dintâi.

Rotund ca orbitele căii lactee, ca elipsele marilor mișcări de revoluție ca sânul și burta iubitei mele ce-și arcuiește plină de-o trufașă pudoare aurora grea de fructul dragostei noastre, tu, măr etern, eternă mărturie crescută între pământ și cer circulară măsură a tuturor faptelor lumii, primă și ultimă dovadă a Paradisului terestru”.

1948

2 ianuarie

Plus que d'interpréter eux-mêmes, les fous sont ceux qui sont interprétés par les autres hommes. Interdicția care face nebun un om este aceea de-a nu i se permite să se considere egalul celor sănătoși, tocmai prin interpretarea lumii așa cum îl taie și pe el capul.

Prin progresul popoarelor balcanice, Jugoslavia, Albania și Bulgaria în primul rând, asistați de Uniunea Republicilor Federative ale Socialismului Sovietic, drumul României se deschide larg către zărilor prospere ale păcii și frăției umane. Numai așa vom putea înlătura din inima tuturor germenii urii, ai invidiei și discordiei lăuntrice. Numai așa pacea internă își va afla în sufletele fiecăruia legătura firească cu o mare putere a națiunilor și popoarelor iubitoare de progres și muncă spornică, numai așa veninul urii și meschinăria unei rapacități care robesc omul și-l îngenunche, făcându-l sclavul celor mai josnice instincte, va birui spre fericirea și propășirea tuturor. Viața intimă, a fiecărui cetățean, aici trebuie împlinită: în conștiința solidarității depline și prospere, pașnice și frățești, cu popoarele din jurul nostru în mijlocul cărora România va putea cunoaște într-adevăr valorificarea reală, concretă, a multelor daruri cu care o natură darnică și un popor harnic au înzestrat-o. Cine se gândește la politica lui Ștefan cel Mare, voievodul Moldovei, nu are nici dreptul și niciun fel de justificare de-a o neglija pe aceea a lui Mihai Bravul, a cărui moarte dată prin sabie pe Câmpia Turzii de către Căpitanul Basta, dovedește numai că Horthy (regentul fără regat și vasalul nemților, amiralul fără flotă și mări) era integrat unei triste tradiții de trădare a blocului statelor (azi, antifasciste) balcanice și slave, după cum legionarismul codrenistoantonescian n-avea nimic a face cu ideea legiunilor romane decât în măsura în care acestea, ca și politica expansionistă a imperiului Romei antice, vedeau în vechea „Dacie felix” un tărâm de jaf și exploatare colonială, pe care l-au făcut celebru prin jefuirea minelor aurifere din Apuseni (Zlatna, Abrud, Roșia Montană, Săcărâmb etc.) și prin exilarea forțată a unor poeți ca Ovidiu pe coasta Mării Negre unde numele lui a lăsat totuși urma unei predominanțe a duhului poeziei în vechiul Tomis.

Tradiția dacilor trebuie căutată în *rezistența* lor în fața coteropirii romane: Deceneus, Deva și toate celelalte „Daveu (cetăți = vâr) sunt mărturiile vii, păstrate prin limba unui popor care e, la urma urmelor, chiar sângele lui. (V. „Colère de Picasso” par José Bergamin în „Verve” și, dacă nu cer prea mult, interviurile mele + fotografiile anexe, cu prizonierii repatriați pe Dunăre, pe la Galați, pe un șlep, între care un elvețian din Vévey și un italian, a căror sinceră dorință de pace și recunoștință față de armatele roșii ale URSS, care-i eliberaseră, nu putea lăsa nimănui vreo îndoială. Acesta e spiritul unui popor și expresia sufletului său profund, a permanențelor lui cu adevărat călite în luptă și suferință pe urma unui șir de războaie nefaste și trădătoare ale oricăror aspirații adânci și firești.

— O unitate internațională se făurește prin această permeabilitate a sufletelor, printr-o comuniune a năzuințelor, a limbii și a sângelui din care trebuie în chip categoric exclus șovinismul, ura de rasă, discriminările religioase sau naționalismul opriment. Aici e educația națională și sensul proceselor politice care trebuie desprins din ultimul veac de frământări sociale, istorice și politice pe care continentul și cu el lumea întreagă l-a cunoscut. Moartea tiraniei, a dominației aurului, a jocurilor de bursă și acaparare economică, aceasta înseamnă și va însemna triumful unității planetei, confirmarea pacificării globului și eliberarea tuturor oamenilor din sclavagismul colonial.

Ce aduce URSS în această mare luptă politică și culturală de proporții mondiale? Mai întâi bîza formidabilă pe care i-o dă pe plan ideologic doctrina marxist-leninistă, sporită și verificată prin experiența stalinistă. E o concepție a *globalității* lumii și unificării ei prin dialectica istoriei moderne-contemporane, exact în măsura în care pilda Japoniei arată ce înseamnă spiritul nazist încuibat într-un popor îngenunchiat misticei dinastiilor hrăpărețe și iabrase.

Toți acești hiro-hiți își dovedesc fața adevărată în conflictele din arhipelagurile oceanului așa-zis Pacific, și unde ajung insulele Sonde sau Solomon, pentru a vedea de ce bîza unei înțelegeri cu USA e șubredă cîtă vreme ea nu se sprijină pe exemplul și năzuințele profunde ale unor bărbați de reală cinste și valoare umană ca Abraham Lincoln, Fr. Delano Roosevelt sau viziunea antifascistă și anticolonialistă a unor scriitori și artiști ce au denunțat în opera lor dominația trusturilor: *Camera obscură* a unui John dos Passos, *A 42-a paralelă*, concepție a justeii echilibrări a lumii, *Manhattan Transfer* și toate acele denunțări din filmele și poemele unui Walt Whitman, Charlie Chaplin, Franchot Tone și chiar popularul Mikey Mouse, al lui W. Disney.

Am lăsat într-adins la urmă primejdiosul joc al Wall-Street-ului practicat de politicienii dolarului și care am regreta profund dacă ar coti în vreun fel orientarea de pînă acum a familiei Roosevelt, ce se vrea credincioasă testamentului președintelui. Din golful Hudson, care mai mult decît California unde au aterizat totuși eroii raidului Moscova-Polul Nord-Vancouver, la bordul lui „Antarctic 25 w”, și pînă la cel al Floridei sau La Plata, se desprinde sensul unei unități geopolitice și culturale a globului nostru. Spiritul și nu litera unor legi sau proclamații date popoarelor Americilor, trebuie înțeles, amplificat și dus mai departe. (Nordul: Baiducov, Gromov, Cicalov.)

Bariera Sudului a Amiralului Rich. Byrd ar da un indiciu, dacă nu uităm că experiența acestui deosebit explorator s-a bizuit pe ideea *singurătății*. Și totuși el n-a fost singur căci echipa lui, cu Robert Murphy în frunte, l-a asistat tot timpul.

*

Progresul tehnic al Americii nu poate decît folosi lumii dacă se va lega în chip loial și profund de acela al popoarelor sovietice; America de Sud e însă plină de primejdii și curse perfide între care „sudiștii” brazilieni și

rasiștii anti-piei roșii, nu pot și nu trebuie să fie neglijați. Da, omul poate deveni stăpânul demn al unei lumi libere.

Dar aceasta fără concepțiile insulare ale domnului W. Churchill și fără să uităm că republica chiliană nu poate fi furnizoarea unor depozite de guano și a unor paoni pașnici și exploatați la sânge de proprietarii de cauciucării ai bursei braziliene.

Și acum să ne întoarcem la germenii imperialismului din Spania lui Franco, Lisabona lui Carmona, la lirele sterline care-și întind cafardul nu numai în chelia domnului Vincent Auriol, la Danemarca unde Shakespeare a căutat să-și izoleze îndrăgostiții, sau în Finlanda unde Mannerheim încercase o politică de antisovietism cu atât mai perfid, cu cât „țara ce - lor o mie de lacurr era destul de săracă și locuită de un popor de bună credință. Rasismul ungro-finic e încă o formă de coaliție secretă ce trebuie desființată.

Uniunea Sovietică garantează - prin libertatea și progresismul stalinist - chiar unitatea nordică preconizată de Ibsen, după cum sclavajul din Africa denunță spiritul *sudist* din Colonia Capului și Madagascar până-n văile Nilului, nordul Africii, Am. De Sud și Tangerul dominate de fascismul churchillian-franchist și bidault-ist. Nu întâmplător Rommel și-a croit ofensivele prin Sirta și nici bătrânul Cato nu-și începea anapoda discursurile cu formula: „Ceterum censeo Cartaginem delenda esse... A Acesta e sensul unei concepții planetare pe care bravura popoarelor unite în republici federative, ale Balcanilor și Sovietelor, o apără cu toată hotărârea.

Cât despre noi, să nu uităm că problemele ridicate de Stalin la Yalta astea sunt: împărțirea Germaniei, problema Austriei și aceea a Palestinei (v. col. Th. Lawrence: *Revolta în deșert*).

Agenții imperialismului anglo-americo-nipon sunt activi pretutindenea - și nici în țara noastră nu trebuie neglijați. De n-ar fi decât petrolul, gurile Dunării și munții cu aur și cărbune, și încă ar fi de ajuns ca să pricepem de ce noi avem deschisă calea păcii și a propășirii pe linia tradiției, ridicării populare de la Doja-Săcuiul (cel încoronat cu cununa de fier înroșit în foc) prin Tudor Vladimirescu din Gorj și triumviratul Horia-Cloșca-Crișan. Aici e istoria poporului nostru: în ridicările și răzmerițele populare nenumărate; în aceea a haiducilor noștri (Jianu, Tunsu, Terente) sau în destinul dramatic al unor poeți ca Grigore Alexandrescu, Eminescu, Andrei Mureșanu, Goga, Șt. O. Iosif, sau a unor năpăstuiți și înșelați ca Avram Iancu, Mogoș-Vornicul și Mihai Bravul însuși.

Dar cultura românească e plină de aspirațiile și mărturiile scrise ale justelor noastre năzuințe: moartea lui Neculai Iorga împlinind și depășind parcă chiar viața și opera lui măreață, de luptă și străduințe, o dovedește cu prisosință.

Pentru progres, libertate și democrație a poporului de jos, - așadar! *Protiv fașismu*, întotdeauna și cu toată forța și hotărârea! Viața ne așteaptă și ne stă-n față întotdeauna, ca soarele! Fascismul ne pândește până-l vom zdrobi definitiv. El e întunericul, bezna și șarpele veninos al urii și dezbinării dintre oameni. Tăiați capul șarpelui până nu vă iese-n drum! Moarte

agenților lui, de oriunde ar veni și sub orice formă s-ar manifesta!...

Trăiască Republica Federativă Socialistă a Unității Popoarelor din România!

Un alt univers va naște peste cel vechi. Un nou Columb cată să conducă această corabie beteagă, învechită și șubrejită de aceleași ocoluri și furtuni. „Discoveri” (I. Barbilian) Aristot ou le complexe de la trahison = Columb.

„Piticii corăbiei” (V. Eftimiu) cată să fie mințiți ca să ajungă la Capul Bunei Speranțe. Bariera și Steaua Sudului (Byrd). Tăcerea navelor... a navigatorilor.

Și iată rușii! Sextantul navigatorilor. 1/6 parte dintr-un glob neunificat și nepacificat încă, deși pentagonul continentelor, al degetelor, – septagonul zilelor, duzina mezopotamică a lunilor, ne dau sensul *matematic* (Aristot) al construcției și invenției prin cucerirea astrală a sistemului nostru solar.

V = radical; dar rădăcină pătrată = razele infraplanet cosmice, semnalizatoare ale aeronavelor.

Arborii de sânge ai frunții omenеști. Lampioane și flori ale Asiei.

Aviația sovietică, tinerețea lumii, socialismul.

Luna trebuie cucerită. Destin crepuscular: MIC. Cenușă și cratere, osuar poate, sferă, poate glob, poate oglindă a pământului și astrelor. Brăul ecuatorului, dar brăul lui Saturn t

Spirala furnalelor ejaculând spre cer o primă și gravă amenințare de încercuire strategică.

Revolta oamenilor – a Terrei – împotriva unui destin impus astronomic.

Orbite = (orb) Oedipiane.

Elipse – eclipse – conjuncții.

„Cetăți zburătoare”, roți dințate, „combine”.

Cinematografia – kino-estetica – proiecțiile.

Bolizii, calea robilor, a laptelui maternității altor lumi.

Planete izolate (ceasuri – sicias = duzina) combătute de ideea și faptul tovrășiei; ieșirea din indiviziune – dar fără combaterea individualităților, dimpotrivă.

RUR – Čapek.

6 ianuarie

Maiakovski, n. 1892.

Georgian, ca și Stalin – caracterul colonial al oprimării: Caucazul – Irak – Iran – Asia Mică.

Liceul întrerupt din clasa a V-a.

La 15 ani, la Moscova, intră-n partid.

Nume conspirativ, Constantin. Arestat într-o tipografie clandestină. 1909 arestat a doua oară, în celula nr. 13 a stat 5 luni; închisoarea Butârsk, Moscova. A studiat în biblioteca pușcăriei. Pictor amator, beleartist.

Ordin al ministerului de interne de deportare a lui M. În gub. Nercinsk-Tomsk, pe trei ani. În anul 1910 e eliberat sub supravegherea poliției. I se reține caietul de versuri.

Primul volum de versuri 1909 - 1919 - intitulat: *Toate creațiile*. A pregătit o expoziție a 20 de ani de lucru, pentru anul 1929. Face pictură la atelierul pictorului Kélin (elevul lui Serov, portretist). În 1911 intră în anul II Belle-Arte la Moscova.

„Cântecul e frate bun cu furtuna” (Val. Briusov).

În 1911 se leagă prieten cu David Biurliuk, fruntaș futurist și iconoclast al artei vechi. Hlebnikov, poet-matematician, lupta pentru cucerirea timpului și prevederea evenimentelor viitoare. Un geniu calm, erudit, lega influențele chino-indiene de poezia rusă. (Căuta expresii locale; și-a schimbat și numele din Victor în Velemir.) Se socotea poet-pionier. Poezia era pentru el una din punțile de intrare în lumea viitorului și de cucerire a timpului. În cercul lor, Maiakovski intră ca într-o organizație a curentului futurist.

Conflictul între artă și burghezie.

Manifestul semnat de Hlebnikov, Biurliuk, Maiakovski, în revista „Proprietatea gustului general” (obștesc), (v. textul manifestului).

Dar M. îl admira pe Pușkin pe care și-l luase și model.

Caracterul oricărei revoluții artistice (revoltă mai curând) este de a dărâma idolii istoriei artistice. „Cine nu va reuși să-și uite prima iubire nu o va cunoaște niciodată pe cea din urmă”. Poezia lui Maiakovski era prezentată ca un moment nou al artei revoluționare.

Derivația lui Maiakovski din simbolism și futurism. El este deja afirmarea organică a luptei poetului contopit cu poporul. El se consideră (și trebuie privit) ca afirmarea concretă, dialectică, în poezie a *faptului nou*, revoluționar poetic, ca biciul răzbnător al maselor împotriva asupritorilor burghezi.

Reporter concret al mizeriei „basfondurilor”, ca și Gorki. Sărac și vagabond, în bună măsură.

10 ianuarie

Uimitoarea asemănare - nu numai fizionomică, dar mai ales în stilul artei lor, în humor-ul ei de un tragic discret, - dintre G.K. Chesterton și Charles Laughton.

*

Îmi spunea azi o medică a Spitalului Central că mai toți paranoicii, când încep să delireze, o fac în limbi străine. M-am gândit la explicația acestui fapt, pe cât de comun, pe atât de remarcabil și curios. Cred că ar fi una din două; sau teama și nevoia interioară a dementului de a se ști într-un fel la adăpost, neurmărit și nepândit la orice pas și la orice spune; sau, pur și simplu, nevoia lui de a intra în pielea unui personaj imaginar. În aceeași ultim caz limbajul străin îi servește ca textul unui rol bine asimilat de un actor.

*

„Gintea valahilor...” (Procesul lui Horea).

„Noi nu putem fi decât cu săracii, cu nebunii și deci cu cei ce credw. (Jeanne d'Arc).

Forța PMR: încrederea muncitorilor în organizațiile lor; fiindcă au fost și sunt conduse de reprezentanții lor organici. Această încredere cată să n-o știrbească, ci s-o crească RPR-ul.

14 aprilie

Clinica neurologică Cluj

S i c i o n i e i

O, dragostea mea, scumpă Sidonie.

Cum o să-ngăim aicea pe hârtie Nestinsul dor care te poartă-n mine
Flăcări în zbor pe-un maldăr de ruine.

Când numai te numesc, și-mi luminez Negura feței ca într-un botez.

Din glezne până-n creștet te-nchipui, te visez.

În carnea coapsei tale fac zăbavă

Și-n arcul sânilor, în părul tău, dumbravă, îmi legăn fruntea și inima
bolnavă.

Ce vorbă, mă întreb, ar izbuti vreodată să-ngâne, cât de palid și de
șters.

Lumina vie ce-o răstrânge toată Zâmbetul tău de rodă în ultimul meu
vers?

Atâta doar, în palmele-mi umbrite (Ca urma unei soarte de neșters)

Citesc tot mai adânci și împlinite Coapsele-ți dulci și scumpul lor
rever

Iar din pocalul dulce-al burții tale.

Cum pomul și-adâncește cununa în pământ.

În cupa ei fierbinte, de lave și metale.

Veșnicul somn mi-l dibui și frământ".

28 aprilie

Clinica neurologică - Cluj Vinerea Mare

Ideea lui Marin Preda: *întâlnirea din pământuri*, mă duce la întâlnirea
mea cu Dinu Brătianu când s-a răstit la delegația Frontului Popular pe care
eu o însoțeam dintr-o veche responsabilitate din copilăria mea de la Văleni.

*

Sosirea mamei la Cluj. Mutarea la Ploiești.

4 mai

Orientarea literaturii și a poeziei românești pe sinceritate și modestie,
gen Mihail Sadoveanu, și pe eroism popular. O revizie radicală și consfătuiri
cu autorii pentru angrenarea lor în viața productivă și în problemele
ridicate de tehnica modernă.

*

Televiziunea un polisaj al promontoriilor pacifice; problema indiană și
arabo-palestiniană; modificări în *anatomia* psihicului; rachete; ieșirea din
tradiția poeziei aservite jocurilor de cuvinte și orientarea ei într-o
cunoaștere cosmică activă. Canalul Panamá.

*

Loti bolnavă de friguri galbene. Edi, tifos – transfiziologie.

11 iunie

Republica

Coincidența: 100 de ani de la 11 iunie 1848.

I-am împlinit și depășit?

Am amânat să-mi notez până acuma ceva despre proclamarea Republicii României. Important și decisiv prin el însuși, evenimentul e încă, în chip firesc, încetșat de lipsa unei perspective în timp și voalat de stridența ecourilor imediate care-l însoțesc.

Specific românesc: ca-ntotdeauna, cei care se bucură și latră mai tare sunt cei care au avut mai mult de profitat de pe urma regimului trecut. Articolul – ca și întreaga lui activitate – al lui Zaharia Stancu din „România Liberă” de azi, e un model al genului oportunisto-fripturist. Nu mi-au putut inspira nicio convingere, nici poemele penibil de ad-hoc din numerele de „întrecere” ale „Flăcării”. Excepții: Petre Solomon, M. Breslașu și, într-o mult mai mică măsură, Aurel Baranga.

În fond, am impresia că ceea ce se poate semnala ca esențial în actul de proclamare a Republicii, este tocmai ceea ce în genere a fost trecut cu vederea: reluarea firului întrerupt al tradiției istoriei noastre, mică și săracă, de la 1859, adică dinaintea proclamării regatului. Suntem azi la Cuza și Kogălniceanu și tot la Moldova slavă care schimbă structural România.

(Se adaugă, desigur, și Deva lui Petre Groza, ca un bastion al vechilor daci și al industriei miniere din regiunea Apusenilor, dar lipsesc Ploieștii petrolului și ai lui Candiano.)

*

Așadar, ne aflăm la o revizuire radicală (de la rădăcina tradiției de viață a poporului nostru), a structurii noastre istorice ca stat. Actul s-a îndeplinit prin surprindere și fără participarea ofensivă a maselor, mai mult prin decret decât prin revoluție. Asta e sărăcia însăși a istoriei noastre dintotdeauna: n-am avut revoluții, ci revolte înăbușite ori destrămate, iar transformările adânci le-am împlinit prin imitație și cu sprijin din afară. De aceea am rămas mereu datori: față de puteri străine, economicește și politic; față de popor, pe planul spiritual și istoric: a trebuit să-i impunem transformările și pe urmă să-i plătim scadențele prin explicații verbale, discursuri și demagogie deseori. În fond, istorie de colonie anonimă.

Or, tocmai asta ar fi rostul Republicii: să ieșim din stadiul colonial. Dar cum? Deocamdată, de-abia suntem o țară cu un regim democratic-liberalist. Și nu trebuie să ne furăm căciula singuri: FND-ismul e bun, dar fără să-i exagerăm nici proporțiile, nici bazele reale. PUM-ul e mai mic, mai tânăr, dar mult mai serios și mai interesant prin ceea ce gestică.

Ceea ce s-a creat azi în România este, în primul rând, un.

statut juridic al liberalismului-democratic *real*. De aici, premisele unei dezvoltări a democrației *burgheze* și mic-burgheze românești, spre

constituirea - *separată de stat*, independentă și curat revoluționară - a sovietelor de muncitori și țărani.

Propaganda politică trebuie dusă de azi înainte în acest sens, de lichidare cât mai grabnică și cât mai totală a mentalității, și false, și leneșe, și retrograde, după care". România e o țară de țărani". Lenin ne-a învățat prea bine - și Rusia ne-a arătat-o practic, încă din 1905, dar noi am experimentat-o la doi ani după aceea - că țărănimea ca ansamblu nu poate fi decât un „sac de cartofi”. Deci, lichidarea mentalității „țăraniste”, prin lichidarea realității însăși a vieții țărănești în formele ei înapoiate de până acum: izolare, incultură, lipsă de interes în conducerea și răspunderea în treburile publice, fiscalism și tiranie administrativă, tehnică rudimentară în agricultură și în industria sătească.

Cum se poate lichida cu succes toată această moștenire păgubitoare, prelungită până azi? Trecând mâna sovietelor de muncitori organizați în partidul lor, economia și fiscalitatea, dacă nu și cultura publică. (V. OSP. Vasilichie). Mai întâi: intensificarea și amplificarea transporturilor pe căile ferate. Rețele numeroase, nu atât vaste cât dense, care să deservească regiuni cu multe sate. Țăranii tânjesc după trenuri.

Apoi, ca o consecință firească, înmulțirea piețelor de desfacere și aprovizionare pentru țărani, ca și a magazinelor de stat; înmulțirea târgurilor, a bazarelor, a bâlciurilor și - pentru educarea maselor rurale - a teatrelor ambulante, de marionete, circuri, echipe volante de actori, totul organizat după planul unei propagande active, subtile și neapărat plăcute. Reluarea plăcutelor tradiții de amuzament instructiv: Vasilache, Păcală și Tândală, scene din armată, Ileana Cosânzeana, Irozii etc. Sporturile populare, mare pas înainte (OSP). Fiscalitate și salarizare *de clasă*.

Industrializarea rapidă a producției sătești de bază: mori cărora li se vor adăuga combine; mașini de dărăcit lână, fierăstraie pentru prelucrarea lemnului și, dacă e posibil, prin aceeași industrie a morăritului, electrificarea satelor. Dacă nu, grija esențială pentru aprovizionarea lor cu petrol și gaze.

În regiunile dificile pentru instalarea de căi ferate, organizarea unor bune traseuri de autobuze. În sfârșit, bineînțeles, intervenția masivă a industriei în viața rurală prin înființarea a cât mai multe fabrici și uzine în regiunile sătești unde producția naturală o permite: cărămidării, industrii de vinificare, războaie și țesătorii, conserv - de-carneși-legume, minereuri etc.

Cam acestea ar fi perspectivele realiste și cred într-un tot posibil ale unei rodnice propășiri a momentului pentru care proclamarea Republicii îl inaugurează și care poate duce la constituirea sovietelor locale de muncitori și țărani, la consolidarea revoluției liberalisto-burgheze înfăptuite și - după cum afirma tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, la 7 aprilie, la Ciulești - depășite *calitativ*.

14 iulie

Demisia de la „Scânteia” sau cerere de mutare la Bibliotecă sau la

Observatorul astronomic.

*

La Carul Mic sau la Carul Mare ori „la care pe care”.

4 august

Clinică

„Singur și drept stă-n marginea serii Stătea singur și drept în hotarul pădurii Privind, atent Narcis, în ochiul fântânii din inima lui (care s-a făcut mai roșu).

În fund, printre pietre și pomi, la apus.

Soarele oscila pe linia zării Pătruns de-o pasăre căzută de sus Perdea peste văpaia roșie-a plecării.

Somnul adânc al pădurii îl cheamă în umbra ei, ca un suspin se va topi Un nor îl va-nsoți, fluturând o năframă De pace, agățată în acele de pin.

Se duce pe sub pomi, cât verdea lor coroană Unul după altul i-o străbătea pe rând.

Frate pribeag cu ei, până când, de aramă își vor întoarce frunțile-n pământ.

I-o crește numele cât coaja lor crestată L-or ospăta doar lupii la ei în vizuină Singur pe lume, fără mumă, nici tată.

Și au să-l plângă brazii cu lacrimi de rășină

Neveste și sate l-or povesti la prunci Legănați la cuptor în copaie.

Umbra lui înaltă cât țara de atunci va lumina prin nopți ca o văpaie.

Oricât îl vor căta prin râpi și trecătoare.

Nici putere, nici corbi și nici potaie Nu-i vor găsi prin codrul cel pustiu Nici urmă de pas, de pușcă ori straie.

Mucenic izbucnit din rug și călindare Zăpezile topite în echinoc, târziu.

I-or îngropa și osul sub mușchi și putregaie”.

ROMÂNIA NOASTRĂ

Proletariatul (și anume comuniștii, marea burghezie sau social-democrația) își ia angajamentul – deloc metafizic – de a purta o țară și o nație pe drumurile care-o conduc înainte în istoria lumii. Aceasta înseamnă că, pe plan politic, actul de guvernare al proletariatului înseamnă *a face istoria* prezentă și *prin ea, străbătând* această istorie și efectuând zi de zi actul de guvernământ al țării, *să conceapă*, pas cu pas și clipă de clipă, momentele viitoare de conducere a țării și a poporului care i-au încredințat marea cinste și răspundere de a fi conduse de proletariatul lor.

De aceea, ceea ce se impune în primul rând clasei proletare care-și asumă această înaltă și nobilă misiune, este de a fi *permanent* răspunzătoare și conștientă de fiecare pas al ei, nu în fața maselor, ci în aceea a istoriei și mai ales viitoare a țării.

Deosebirea structurală între comunism și social-democrație stă în această concepție de a efectua guvernarea muncitorească a țării. O guvernare comunistă nu-și poate permite luxul (de natură burghezo-democratică) de a urmări popularitatea și simpatia maselor, ci de a-și

asuma răspunderea actelor ei de guvernământ în fața întregii lumi. Ceea ce trebuie să devină un adevăr elementar, cu adevărat istoric, sine qua non, pentru nația întreagă este însuși faptul că guvernarea comunistă este *singura salvare reală* a țării, care se efectuează nu prin aplauze și succese de moment, ci prin recunoașterea și înfruntarea celor mai mari dificultăți ale momentelor ce trebuie străbătute. Nu numărul participanților și al aplaudatorilor ne interesează, ci conștiința clară și neîntreruptă că fiecare act al nostru răsfrânge în el și prevede pasul următor de mers înainte. Clasa muncitoare are datoria să fie în permanență trează pentru ziua de mâine și pregătită să facă față dificultăților zilei de mâine. Aceasta e misiunea ei istorică; prin această conștiință *concretă* a zilei de mâine, clasa muncitoare dovedește că este singura în măsură să răspundă chemărilor misiunii pe care țara i le-a încredințat. Clasa muncitoare, și în special partidul comunist, cată să dovedească *conștiinței publice* că ea nu e o clasă de guvernanți care învață „arta guvernării”, ci o clasă de luptători care antrenează în luptă nația întreagă. Proletariatul antrenează în luptă o nație întreagă în numele imperativelor istorice ale realității concrete și mai cu seamă în numele mersului înainte al istoriei unei țări. Iar poporul și țara întreagă trebuie să ajungă să intuiască, să înțeleagă cu tot ce e mai viu și prezent în sângele și cugetul lor, că tot ceea ce face partidul comunist este ceea ce cu adevărat e necesar și hotărâtor pentru depășirea și purtarea mai departe și mai înainte a istoriei naționale.

A fi dialectică, pentru clasa proletară, înseamnă acest lucru: a fi integrată cu trup și suflet în realitatea imediată, prezentă, și a întrevădea, a străbate cu viziunea ei și a deschide porțile pe care să putem merge înainte pe ziua de mâine și de poimâine. A concepe, adică, viitorul din azi și din ieri, – și nu a îngrădi în cuprinsul zilei de azi, totalitatea eforturilor unei nații întregi.

În măsura în care e conștientă de rolul și misiunea cu adevărat comuniste ce-i revin clasei muncitoare, nația și patria întreagă va înțelege că *numai așa*, prin depășirea zi de zi și clipă de clipă, a fiecărei probleme, se înfăptuiește adevărata revoluție de adâncime și adevărata participare a poporului la guvernarea lui însuși. Căci dialectica înseamnă „da” de azi devenind „nu” de mâine, și *nu* de mâine devenind *da* poimâine, prin înțelegerea și străbaterea adâncă, până-n măduva și sângele ei, a realității concrete, imediate, care trebuie răsturnată și preschimbată în propria ei negație. *Dialectica* înseamnă – cuvânt cu cuvânt – „brancarda” purtată de doi oameni, mănătată de la cap la călcâie. Pe această brancardă se află întins trupul unei țări și de cele două capete ale brancardei țin brațele devotate și călite ale clasei muncitoare care, ea, și-a asumat greaua răspundere de a nu lăsa nicio clipă să zacă în nesimțire trupul țării întins pe această brancardă, ci de-a o duce mereu mai înainte și mereu mai departe, pentru că acela care se află întins pe brancardă să se trezească el însuși un altul, în alte condițiuni de viață, în alte realități, și cu o perspectivă cu totul radical schimbată în fața ochilor lui.

România noastră luptă pentru această schimbare radicală, pentru

transformarea din încheieturi a vieții și a condițiilor de viață pe care le-a moștenit. Și nu luptă nici de ieri, nici de alaltăieri. În 1948 s-au împlinit 100 de ani de la marea încercare de unitate populară a României noastre. Dar mai înainte a acestei date, ea a cunoscut răscoalele ardelenilor din 1784, cele din 1514, cea a lui Tudor din 1821, - iar după 1848, istoria cu adevărat înainte-mergătoare, cu adevărat dialectică a României și a fiilor ei, a cunoscut răscoalele din 1884 și 1907, iar istoria subterană a poporului românesc a dat exemplarele admirabile care-o împodobesc cu strălucire: de la haiducii Tunsu și Jianu, până la acel unic și faimos prototip de haiduc al bălților, Terente, de la „Atentatorii de la Senat” până la Munteanu și Tomescu, de la neuitatul exemplar de revoltat și dușman distrugător al tiraniei familiale, Sile Constantinescu zis Gică-Mică, până la răsculații minieri de la Lupeni și ceferiștii de la Grivița judecați în faimosul proces de la Craiova, se înșiră tot atâtea încercări eroice ale acestei nații românești de a răspunde prin acte de cutezanță și dârzenie revoluționară împotriva sistemelor de împilare și de sugrumare a liberei voințe a poporului de a-și croi soarta pe măsura vrerii și a reabilității lui proprii de viață.

Căci acesta e sensul și concluzia pe care poporul românesc le are de tras din toate experiențele grele și dureroase, desigur, pe care se vede chemat să le străbată astăzi: că o nație își făurește destinul ei propriu numai în măsura în care e *conștientă* de liniile mari, adânci și firești ale acestui destin, și deci, în măsura singură în care înțelegeau cine anume trebuie să se unească și să-și dea efortul *voluntar și conștient* de a-și sălta umerii din mocirlele și gunoiul în care stăpânitori nevrednici au povârnit-o. *A fi*, în morala comunistă, înseamnă *a ști* și *a vrei*, - nu a te supune. Aceasta e deosebirea de rădăcină între tipul de guvernare burgheză - fie ea democratică, para-democratică sau pur și simplu fascistă - și dintre guvernarea revoluționară efectuată prin participarea întregului popor. Căci această participare nu se înregistrează prin caraghioslăcuri electorale, cu urne, voturi și bile, ci prin creșterea și adâncirea *conștiinței* poporului întreg care înțelege că el își stăpânește țara și că își exercită această stăpânire prin actele lui de fiecare zi, prin jertfele, prin eforturile dar și prin biruințele lui proprii.

Și această conștiință - nu trebuie să uităm nicio clipă - se naște, se încheagă și se oțelește prin prezența tuturor fiilor țării la posturile de muncă și de răspundere ale acestei țări. Partidul comunist este primul moment din această *&* - iștiință, și datoria lui este de a fi și de a se-Tii-je) jRtOtdeauna *primul*, nu prin acomodări și cumpăniri ad-hoc, ci prin efortul neîntrerupt de a întrezări din miezul concret, cotidian, de zi la zi al realității, zările care călăuzesc aspirațiile, năzuințele clasei muncitoare, ale poporului de jos, și de a-i arăta acestei clase și acestui popor de jos în ce fel trebuie să calce mâine pentru ca să mai cucerească *în mod concret* o treaptă de libertate și de progres național.

România noastră n-a cunoscut, de-a lungul veacurilor, decât năzuința crâncenă a fiilor ei cei mai asupriți, pentru libertatea de muncă și dreptatea socială. Astăzi, ea are despicate zările concrete din pragul cuceririi acestei

libertăți și a acestei dreptăți. Partidului comunist al României îi revine marea misiune de a veghea cu atenție și conștiință trează ca nu cumva istoria nouă a țării, în fața căreia el stă garant și răspunzător, să se răstoarne și să lunece într-o altă împilare îmbrobodită sub gargara demagogiei democratico-populare.

Caracterul dialectic al eliberării și consolidării României noastre de mâine va să constate, în primul rând, în nerepetarea greșelilor de sub trecutele regimuri și mai cu seamă în neîngăduirea clasei muncitoare de a se familiariza cu fotoliile confortabile care au darul de a schimba nu numai reflexele senzoriale ba – ceea ce e mai grav în urmări – chiar și felul de a vedea și de-a pătrunde cu agerime înțelesul zilei de mâine din realitatea concretă a celei de astăzi.

A nu se lăsa antrenat de idealul mic-burghez al adevărului și aplaudelor manifeste ale maselor, ci călăuzit permanent de grija și răspunderea imensă în fața istoriei proletariatului românesc, de a deduce, de a indica și de a crea chiar adevărata și mai ales *necesara* perspectivă reală pe care aceste mase trebuie să ajungă să meargă, fie de voie, fie de nevoie, – dar care ea singură le poate purta cu adevărat înainte, acesta e rostul și răspunderea ce-i revine în ultimă instanță comunismului românesc.

*

România, țară de sinteză (v. Cehoslovacia) congresul, A.I. Vâșiński.

„Extrema limită” – (La urma urmelornici așa...)

*

Intuițiile (instinctele) = cicatrizări pe scoarța cerebrală, circumvoluționări – deci refacerea scoarței pe cale psihică (v. Freud).

În după-masa asta (galbenă) toamna curge prin frunzele Clujului, de untdelemn – e zdrențuită toată ca un patrahir ruginit sub el, pe o stradă cu curve, de pe un mal povârnit, coboară un cârd de ghiboli negri, pleșuvi, domoli și fluturându-și urechile și cozile, ca niște călugări – ghibolii care dădeau de vale pe coastă-n amurg, ca niște maluri ce se cutremură, ca niște fluvii de păcură curg – (coarnele ca leagăne de copii).

— Fata din Florilor, din dinastia Romanovilor, – Cornelia, cu coapsele puternice și pulpele arcuite – prin care-ar fi putut legăna cel puțin atâția prunci câți clienți în fiecare seară.

— Ceasornicele care bat de utrenie la turnurile bisericilor.

— Vasile Roaită care trăgea sirena pe gura căreia ieșea funingine și scânteii ca o cometă ce purta cu o sută de ani înainte întreaga planetă. Îl loveau bice de alicie – dar el era mai înalt (în gând) ca un drapel.

8 noiembrie, Cluj

Clinica

Sidonia nu mai ține deloc la mine. Mi-a scris categoric: „Flaubert e bunu – recomandându-mi, deci, să mă omor dacă nu-mi place. Trebuie să suport și încercarea asta atât de grea, mai ales pentru starea mea de acum. Dar n-am altă soluție, decât să privesc drept în față ceea ce nu mai este.

1949

După 9 martie

Nebunii n-au pasiuni (sunt alienați - dedublați), nebunia nu e inconștientă fiindcă te prefaci - ci tocmai prin continua prefăcătorie conștientă. (Mania asemănărilor. / Credeam că-s Eminescu.)

Prefață

Ceea ce m-a hotărât să scriu însemnările de față e exclamația repetată, aproape fără excepție, de către toți cunoscuții și apropiații mei, cu care m-am văzut și cărora descriindu-le în amănunt simptomele bolii mele, - cum se produceau, ce mobiluri urmăream, ce gânduri tainice mi le însoțeau - le-am provocat același răspuns, oarecum, decepționat: - Care va să zică, erai conștient de tot ce făceai!...

Și recunoșteam în exclamația asta, aproape nevoalată, aceeași decepție din partea tuturor.

Chiar când unul îmi spunea cu un aer admirativ: „Va să zică, tu erai conștient! ghiceam sub admirația lui ad-hoc, sinceritatea decepției: „Nici de la ăsta nu pot afla mai mult despre nebunie...” Sau: „ce folos c-a stat doi ani în balamuc, și nu e-n stare să-mi dea nicio relatare cu adevărat extraordinară!” sau: „Nici ăsta nu e un nebun serios”.

Mă așteptam, în fiecare din aceste împrejurări, și cu cât povesteam cuiva mai amănunțit gândul secret care m-a făcut să-mi scot limba în fața unui doctor sau să țin la miezul nopții un discurs politic, - mă așteptam, zic, să-l aud pe ascultătorul meu spunându-mi plictisit:

— Bine, dragă, dar dacă tu erai conștient de ce făceai, atunci zău că nu mai ai niciun haz!

Fiindcă, într-adevăr, nebunia n-are niciun haz: e o boală ca oricare alta, de care poți fi mai mult sau mai puțin chinuit, dar ale cărei simptome și manifestări le urmărești și le cunoști tot așa de bine cum reumaticul își cunoaște accesele reumatice, sau cardiacul pe acelea ale inimii lui șubrežite.

Și vreau să fac de la-nceput această precizare fiindcă-n însemnările mele de față, pe care-ncep să le scriu la 14 luni după ieșirea mea din clinică, cititorul nu va găsi nimic extraordinar, nimic neobișnuit față de numeroasele, atât de ciudatele și deseori neprevăzutele aspecte ale vieții cotidiene.

Dar dacă, așa cum ne-a învățat Stalin, nu există în lume lucruri ce nu pot fi cunoscute, ci doar lucruri care n-au fost *până acum* cunoscute, atunci sper că rândurile de față să aducă și ele câteva date și observații prin care cititorul să ia cunoștință de acest tărâm atât de puțin cunoscut care e nebunia. Poate că unele din relatările mele vor contribui și ele la luminarea acestui univers atât de obscur care e nebunia, poate că vor adăuga câteva date de experiență personală pentru medicii psihiatri din țara noastră unde, precum mi s-a spus de repetate ori, și înainte și după ce am ieșit din spital, - cercetările sunt foarte sărace, metodele rudimentare și chiar interesul medicilor, față de impacienții lor pacienți, cu totul redus.

Și totuși, am avut și păstrez convingerea că dintre toate bolile care bântuie în lume, aproape niciuna nu pretinde mai puține mijloace tehnice și mai multă observație atentă decât nebunia.

În Uniunea Sovietică - îmi spunea unul din fruntașii științei noastre medicale, dr. Gr. Benetatto - peste șaiszeci la sută din bolnavii psihopați sunt tratați după criteriul cel mai simplu în aparență, dar cel mai complex, în fond, adică sunt lăsați afară din balamuc, în contact direct cu viața de muncă, de odihnă, de preocupări și bucurii, a tuturor oamenilor. În felul acesta, bolnavii se simt repuși în rândul lumii și își recapătă dreptul la viață pe care o eclipsă mintală l-a putut întuneca, dar nu li l-a răpit.

Fiindcă, după cum se va vedea mai jos, din exemplele și întâmplările pe care le-am cunoscut în balamuc, orișicare, dar *absolut* orișicare nebun suferă în fond de un singur lucru grav: conștiința că *el e un om care nu mai are ce face cu el*.

Sau, cum s-ar zice, că e un om de prisos. Și atunci, își împrumută sau își inventă o personalitate care să-l intereseze și pe el, cel puțin în aceeași măsură în care îi poate interesa și pe cei din jurul lui: medici, asistenți, surori de ocrotire, paznici, vizitatori etc. Și numai pe aceștia, - adică pe cei sănătoși. Căci un nebun rareori e interesant pentru ceilalți nebuni. Și dacă mi-e îngăduită o comparație care nu vrea să jignească pe nimeni, ci doar să ilustreze mai bine o realitate de fapt, nebunii se poartă în balamuc, așa cum actorii unui teatru se poartă pe scenă sau în culise: adică au între ei raporturi personale foarte corecte, dar fiecare e preocupat de rolul lui, și numai de el. Dar în fața doctorului și a vizitatorilor, fiecare vrea să-și afirme superioritatea rolului său: sau cât e de bolnav, sau cât e de sănătos. Asta nu înseamnă că nebunia e, cum s-ar crede și cum s-a afirmat adesea, singurătate, - ci, dimpotrivă, e o stare foarte sociabilă, - și toți nebunii din balamuc sunt solidari în țelurile lor ultime, în ideea lor *cu adevărat fixă* aș spune: să iasă cât mai repede afară din ospiciu, cu alte cuvinte să le reușească spectacolul cât mai deplin. Numai că, pentru reușita unui spectacol, e nevoie în afară de teatru și interpreți, de încă un factor hotărâtor: publicul. Acestui public i se cere inteligență, perspectivă de adâncime și finețe, condiții *sine qua non* pentru ca actorul să joace bine, să se achite cât mai corect de rolul lui și să reușească să toarne în schema personajului pe care-l interpretează fiorul cel mai autentic al vieții tainice care pulsează-n el, să contopească adică personajul cu propria lui personalitate. Fără această fuziune deplină dintre eul lui intim și eroul pe care-l ilustrează, orice actor e un cabotin. Și majoritatea nebunilor, cu cât fac gesturi mai excentrice și comit acte mai neobișnuite, cu atât sunt mai conștienți de *rolul* pe care-l joacă. Ei sunt însă mai totdeauna niște cabotini, doar fiindcă n-au fost cu destulă subtilitate învățați nu să-și lepede rolul, ci să-l depășească prin propria forță a personalității lor. Și de câte ori reușesc s-o facă, ei sunt pe pragul vindecării, dacă nu chiar vindecați de-a binelea.

O metodă proastă a medicului psihiatru e lipsa de interes sau falsul interes, afectarea acestui interes față de bolnav.

*

Proiecte de titluri: „Oameni de prisos” sau „Spectrul singurătății”.
Fă ce vrei că nu-mi pasă!

1950

Mangalia, 28 iulie

La „Caco”, am cerut trei ouă la pahar și un lapte bătut. Mi s-a răspuns: „Nu servim până nu aprindem focul: așa e regula: întâi aprindem focul și pe urmă servim laptele bătut”.

Seara, pe când o conduceam pe Cora spre casă, vorbindu-i despre Balcic; am simțit atunci inevitabilul: acum ori niciodată! E un moment anumit în dragoste ca și-n artă, când trebuie să hotărăști balanța printr-un gest voluntar. (De prelucrat asta cu peisajul mangaliot, cu luna și marea, cu calmul străzilor prăfoase, cu tinerețea Corei și sentimentul meu de teamă, de a nu strica „increatul”. Visul paradisului, poate. De folosit, eventual, în piesă, în scena dintre poet și fata cârciumarului.)

31 iulie

Pentru 7 noiembrie: „Am văzut cizmarul peste măsuta lui...”

*

Marea care nu suferă mortăciunile, ci generează viață încontinuu. Ea ne dă gustul permanenței, al mișcării și transformării neîntrerupte.

1 august

„Încă nu-i timpul să-ncep cântecele mele Cântecele drumului mare, ale tuturor Cântecele deplinei libertăți omeneste.

(Așa îmi spun realiștii slugarnici și miopi care nu văd decât de ieri până azi).

Da, într-adevăr, încă nu-i timpul să-ncep în mormântul tăcerii cântecele mele

Ele ar fi mai stridente decât...

Dar eu știu că totdeauna e timpul cuvenit cântecului care spune adevărul.

Dar ca ploaia și furtuna cântecul își are timpul lui, de nimeni oprit

El se adună ca norii, în tăceri, din dureri.

Din depărtate și surde Urcă încet, doar ca un zvon pe cer la o năframă albă-n zare Sub zilele de arșiți și dogoare.

Cresc la ceasul lor doar presimțit la fructul dragostei în pântecul matern

Nu, ele nu așteaptă niciun semn Din afară, ele vin din lăuntru la viață, ca focul și ploaia.

Ele se ridică din durerile pământului, din tăcerile lui (Și cu cât e mai deplină tăcerea.

Cu atât mai surdă-i, mai cumplită durerea)

Și fiecare din durerile pământului răspunde în inima mea, de unde Furtunile vor izbucni curând cu grindină de foc peste pământ Revărsându-și peste țărini și grădine Ugerele fecunde și pline.

Nu, nu este timpul? Dar cine așteaptă să coboare-n mormânt și ultima treaptă?

Cine se teme să-și spuie Dorul și durerea, acela nu e Viu și nici n-o să poată Din moarte să se rupă vreodată.

Dar eu știu că timpul a sosit:

Pentru a câta oară își trage din sânu-i vlăguir

Rodul bogat, sfânta mea țară.

Pentru a câta oară, acum.

O-nvăluie-n pâclă anii de fum.

Pentru a câta oară culesul își schimbă cu jafunțelesul?

Ba nu, e vremea să-ncep aceste cânturi și dacă vor izbi-n jefuite pământuri

De vor izbi-ntr-ale țării lipitor

Vor ridica, în schimb, trudiții ei feciori.

Țineți voi, mai țineți minte.

Istoria țării, care nu minte?

Țineți minte de câte ori

I-au întâmpinat pe năvălitor

Strămoșii bărboși și necruțător

Cu pojarul întins peste lanuri

Când s-au retras în fața hoardelor năvălitoare

Pustiindu-le totul în cale?

Acesta e timpul: cei mulți să se tragă în munți.

Cu avuția țării nesfârșite, jefuite cu sacii de bucate, cirezile de vite.

Iar dacă dușmanului aceasta n-o să-i placă

Singur mai bine să și le facă

În bogata noastră patrie săracă

Fără brațele noastre, fără munca noastră de clacă.

1950 vara

La Iaffa și la Beyruth

Sunt mari grădini de flor

Și trandafiri care-nfloresc (ce dau în rut)

Pe an, de două ori.

Pe coasta mării de azur Se-nalță mari platanii.

Sub cer albastru de velur Îmbobocesc castanii.

Să ancorăm la Beyruth Aș vrea, ca-ntotdeauna și sub un chiparos tăcut să ne găsească luna.

La Beyruth sunt și femei cu ochii plini de soare Ce varsă ne-ncetat din ei Scânteii amăgitoare

Iar când bărbații lor sunt duși la chef, ca toți hoinarii.

Ele privesc pe după uși Cum cântă marinarii.

Și îi privesc cu mai mult drag când spune fiecare Cum își ridică la catarg Pavoazuri de plecare.

Regretul stins în urma sa în suflet picurează cu fiecare ochi de za când lanțul se virează.

La casele cu ziduri mari De sus, de pe terase, în urma noastră fluturau Batiste de mătase.

Mi se va duce vestea și mă va ști tot rusul și numele-mi prin neamuri departe se va duce.

Mi-l va rosti și slavul cel mândru, și tungusul și-ai stepelor prieteni noroadele calmuce.

Sfârșeau aici uscături, seminții Doar ale mării unde violete Domnesc peste lichide-mpărății când scutură covoarele încete.*

Decembrie

ALMANAHUL (pentru proiectul de raport)

1. Cum se înțelege „încurajarea*” și „sprijinul*” tinerelor talente. Exemplu: Novicov, Bratu, C. Grosu care fac critică distructivă. Efecte: demoralizarea totală a redacției.

2. Opinii autorizate: M. Roller, Em. Isac, I. Vitner... Din păcate, nu aceste opinii se fac auzite în presă, ci ale tov-ilor Novicov, Moraru, Grosu, Bratu etc. E totuși greu de crezut că numele citate la început ar fi mai puțin competente în ale poeziei și artei literare, decât cele din urmă.

Și totuși, în orientarea critică trebuie avută în vedere opinia oamenilor de specialitate, autorizați. Academia are un cuvânt de spus, mai hotărâtor socotesc, decât tov. Novicov, Grosu, Bratu și chiar Moraru.

3. Ce și-a propus revista noastră, în primul rând: a) descoperire și creștere de talente tinere; b) orientarea artei lor în sensul adâncimii, al sincerității, al invenției și contribuției proprii, care duce la *un stil*.

Ce a realizat? În materie de descoperire și creștere: gruparea în opt luni de zile și evidențierea a atâtea nume tinere. Triaș sever, convorbiri cu oamenii, - neglijat sectorul corespondenței.

În materie de orientare a artei: hotărât diferențiată poezia și chiar proza noastră de ceea ce se publică în „Flacăra”, „Contemporanul”, „Viața Românească”. Fiindcă noi am înțeles să servim partidului oferindu-i talente și nu artizani, sinceritate (de care râde Bratu) și nu abilitate. Criteriile de critică internă, de triaj și lectură a mss. s-au bizuit la noi pe această sinceritate, pe aportul individual într-o operă colectivă.

Am ținut seama de nuanțele gingașe, foarte fine și subtile cu care are de lucrat critica într-adevăr constructivă. Tovarășul L.R. mi-a făcut cîntea să releve acest „dar” al meu de a grupa oamenii. Voi mărturisi că el se bizuie pe dragostea pentru încheieturile lucrului *artistic*, în amănuntele structurii lui: pe calea ce merge la fiorul prim, la emoția adâncă, sinceră, singura din care naște o artă veritabilă (valabilă). Această metodă o recomand călduros tov. Novicov, Moraru, Grosu, Bratu și oricui ne face cîntea să releve, fie și negativ, aspecte din munca noastră. Dar vreau să insist că psihologia artei nu e tot una cu enunțarea dogmatică a unor formule: naturalism, realism, estetism, formalism etc. A descoperi și a crește cadre tinere în artă, înseamnă a fi destul de pregătit în ce privește

psihologia artei pentru a se zisa fiorul intim, profund personal, izbucnit din tainica și foarte adâncă nevoie (necesitate) a omului de a se exprima artistic. Dar aceasta nu înseamnă că înainte de a ne pregăti, iubim arta și o înțelegem prin această iubire. Înseamnă că în pregătirea noastră am ținut seama de tot ce a dat mai bun arta burgheză și capitalistă, că nu am lipit etichete ca: formalism, estetism, exhibiționism etc., pe operele unor artiști burghezi de care exponenți ai artei progresiste contemporane ca Neruda, Hikmet, Éluard, Picasso, Aragon, M.A. Nexø, nu numai să nu sunt străini, dar au trecut prin ele, însușindu-și și poate - mai ales - verificându-și mecanismul cu adevărat modern al actului lor de creație. Dar însăși pilda lui Maiakovski, provenit ca școală poetică din experiența surrealită, vorbește îndeajuns despre necesitatea de a *ține seamă* de experiențele cele mai avansate în domeniul spiritului. Fiindcă talentul și educarea lui este altceva decât o școală de adulți și alfabetizare, de versificație și narațiune. Talentul se stimulează cu pricepere și se distruge prin grosolănia sau schematismul judecăților. Lenin ne dă un exemplu admirabil de atitudine cu adevărat bolșevică a unui creator față de creație (ca-ul cu Avercenko). N-am putea spune totuși că noi ne-am făcut vinovați de crima gardistului alb Avercenko; cu toate astea, tovarășii Novicov, Moraru, Grosu au dovedit față de un Marin Preda, Aurel Rău, Gurghianu, Dumitru Mircea, mai puțină îngăduință chiar decât Lenin față de Avercenko. Socotesc <? u totul nejustă o asemenea atitudine, nu numai fiindcă ea demobilizează oamenii, dar fiindcă e o atitudine de *grav dispreț* față de procesul adânc, *real*, al elaborării artistice. La noi e o retortă unde se caută o cale fecundă și adâncă a creației. Articolele și cuvântările împotriva-ne sunt pulverizante. Am fost într-adevăr bombardați cu ele. A descoperi talente, repet, nu înseamnă a angaja dactilografi, oricâtă nevoie de multiplicare am avea. E o muncă necesară cea întreprinsă de „Flacăra” și „Viața Românească”, - aceea de a promova un stil industriuos, o hărnicie stăruitoare în versificarea temelor la ordinea de zi - dar fiindcă se pune uneori problema „noului” (deseori tot ca o formulă lipită ad-hoc) să observăm că arta este mijlocul de a conserva și a transmite proaspătă prin timpuri o emoție adâncă, încercată de o personalitate excepțională. Această forță a unei asemenea personalități - de a-și transmite prin timp, nestricată, emoția, sentimentul, fiorul ei adânc personal - este aceea care decide *noul* în artă, iar nu numai fidelitatea riguroasă față de ordinele de zi, sau comunicatele guvernamentale. Desigur, și în acestea există o mare și importantă noutate - dar ea poate ține foarte bine de istoria țării și a poporului nostru, iar nu de arta lui.

Asta ne-am propus și sperăm să realizăm: cucerirea și diferențierea unui domeniu artistic, absolut necesară astăzi ca să nu cădem în șabloane.

4. injuria dialectică să sperăm că acesta e sensul violenței critice cu care am fost întâmpinați.

5. Critica noastră ignoră tehnica (vezi Flaubert, după Zarifopol).

6. Introducere: orientarea artelor noastre în momentul istoric de față – de tranziție. Grija: cultivarea personalității, nu anihilarea ei.

7. Însușirea moștenirii (Lenin); greșeala de a socoti neglijabilă invenția tehnică. Dar asta e ca și cum am repudia electricitatea fiindcă e invenție „burgheză”.

8. Lipsa cea mare: lipsa *climatului* creator (dialectica).

Pentru roman. „Taiorul negru. În hollul hotelului Athénée Palace era cunoscută sub numele de „taiorul negru”* (pottret). (Era Gina, prin care intram în legătură cu Ghiță).

*

Călătorii de plăcere (reportaje).

La Copșa-Mică, curățenia magistrală din gară – /anunțuri care dau caracter concret lozincilor: „păstrați curățenia

— Soldatul care cânta la vioară în sala de așteptare.

— Cele trei generații: bunica, fiul, nepoata. Bunica plânge căci ea, ca în Scipaciov, e tânără și la 60 de ani.

— Școlarii care decid nota.

— Pantofii furați de sub banchetă: „Am rămas desculți.

*

Într-un om gras, pungile de pe față sunt cadavrele râsului. Atâtea râsete înăbușite... au fezandat carnea, au făcut-o inutilă.

Să fii nou; pomul care-nfloarește în fiecare an e nou, fiindcă e el mereu.

*

Ezităările cu Irène – șocul tonului plictisit al Țeșcăi. Până când am dat 3.500 pe ciorapi pentru Irène – și atunci ezităările s-au terminat. Indispoziția de la Țeșca stăruia ca o amintire până s-a șters cu totul. Dar mai era și Geta...

1951

Iunie

Vizită la casa natală a lui Gheorghe Coșbuc. Pe ea se află un epitaf scris probabil chiar de poet:

Aici s-a născut fericitul

GHEORGHE COȘBUC

poetul țărănimii marele meșter al graiului românesc

O luptă-i viața, deci te luptă cu dragoste de ea, cu dor Oricare-ar fi sfârșitul luptei să stai luptând, căci ești dator!

Placa a fost pusă în 1936 – și ridicată după cedarea părții de nord-vest a Ardealului.

Satul e sărac, – 1 600 de suflete.

Familia Coșbuc – clase în două odăi, cu câte 12 bănci întruna, patru în alta. Strănepoții: zece copii, afară de părinți. Ana Coșbuc, 15 ani, patru clase primare, – strănepoata poetului. (A învățat el și pentru ea.)

Cărțile și hârtiile au fost arse în 1943 – 44, în retragerea armatelor

ungare și germane care-au adunat cu grijă totul și le-au ars într-o cămăruță, pe masă.

Copiii în cămăși. Cojocul - paie în paturi, bucătăria. Copilul cel mic, doi ani (Anton).

ANUNȚ

„Punem în vedere tuturor a Proprietarilor. De mori. Că cu data de 1 August. 1949. Nu-i voie să se macine Grâu și Ovăz.

Din ~~rou~~ acesta Adică Cine va fi prins va fi pedepsit Dat în judecată Conform legi la articolu' de lege pentru sabotaj”.

(Față de „magistrul limbir e o mică diferență!)

*

Moara, veche de 150 de ani. Satul cel mai sărac din județ: Hordou (Hârdău - butoi).

Președintele Sfatului: Vaier Stăncuța (casa de 150 de ani, de când era iobăgia în floare).

Pâinea și mălaiul lipsesc. Îl aduc de la Dej dar nu prea au cu ce; câte 1.000 lei mierța. Mănâncă mere fierte și pere. Revendicările prezente. Primit 6 - 7 vagoane din ianuarie pentru două sate (Bichigiu) cu șapte mii de suflete.

Unde oamenii n-au mâncat de câte-o săptămână, nici mămăligă.

Trei sute de oi trăsните în vară. Viscolul.

*

„Trăim ca niște muște”, îmi spune un moș foarte bătrân, poate cel mai bătrân din sat.

22 ianuarie

Pt. roman

Despărțirea de Venera îi dădea același gust foarte amar, acea destrămare dureroasă care ajunsese să-i fie o voluptate. Era în ea ceva din aceeași familie cu sentimentul pe care-l încerca după terminarea unei poezii. Aceeași voluptate dureroasă, surdă, istovitoare, ca după un act de dragoste. Și el simțea acea lânzezeală voluptuoasă asemeni unei dulci agonii, ca și cum arta n-ar fi fost pentru el decât un mijloc de a înfrumuseța (sentimentul legat de) moartea pe care o simțea că se apropie. (Comme și l'art ~~n~~ était qu'une prophétie).

Partea I

De la sosirea lui Alecu în București, ilegalitatea, dragostea cu Nina, nunta, aventurile, sărăcia, procesul de la Craiova cu agentul în tren, înșelarea Ninei, destrămarea dragostei până ce o surprinde pe Nina cu Edi și se despart. Amorul pe care-l făcea atunci era natural, inconștient ca și respirația. O petrecere la moșie la Strunga - un bal, un revelion. Convenționalism burghez - parvenitism - și uneori decadență. (Model din Cluj.)

Partea a II-a

Războiul, marasmul, singurătatea, femeile, voința de putere, de acțiune, legătura cu White, descoperirea lui Badea ca denunțator, cursa

pentru salvarea tovarășilor, o expoziție, un discurs. Conspirația, întruniri, ședințe.

Imperialism de oameni săraci - febrilitatea febrei patologice, inconștientă, halucinație.

Partea a III-a

Vremuri noi, procesul Antonescu, înlăturarea treptată a lui Alecu, încercarea de a se lega de cei noi, eforurile, eșecul, o recepție. Țeșca. Amorul: necesitatea de a se realiza în afară, în „obiectiv”, de a se dăruia, de a da. Prietenia - și în general sentimentele - schimbate în raporturi de valoare. De urmărit la fiecare epocă dominantă economică: liberalismul semicolonial; imperialismul de oameni săraci, maximul de exploatare colonialistă; quasi-socialismul.

Brutalitatea efortului de a găsi adevărul. Noul parvenitism.

În primele capitole (sau în partea I) o înmormântare de mahala.

Să-ți faci „cronica literară” a cărții înainte de-a începe s-o scrii.

La sfârșitul părții întâi, întâlnirea cu o curvă pe care o vom regăsi, în finalul părții a III-a, asimilată în producție (aviator, actriță, șef de șantier) și care-i apare pe neașteptate-n față lui Alecu.

k

Ca și Sorel, în partea I, final, Alecu va fi trimis de la rezidență cu o misiune secretă (manistă) privind cedarea Ardealului. Conflictul Maniu-Carol II; cel dintâi e dispus să sprijine GdF și pe Antonescu.

Înțim

Fata tânără de peste drum, cunoscută prin fereastră, în intimitatea muncii ei. Când a văzut-o pe stradă, s-a speriat de răceala ochilor ei: figura rece, aspră. „Tineretul ăsta are în el ceva inuman; ca și comunismul. Își spuse într-o fracțiune de secundă Alecu, uitând că și el e tânăr și că unul din apanajele tinereții e și cruzimea.

1952

19 iulie

La Predeal, cu Mioara.

În zare, munții păreau niște mantale sau cearșafuri albe, uriașe, spânzurate în cârlige, de cer.

*

Un păianjen cu un trup minuscul și cu niște picioare foarte lungi, urca pe firele lui ca un corăbier agil printre corzi și catarge.

25 iulie

Pe Podul-Olt, în stație. Mare eveniment: un copil pe tricicletă (are ghetă, ciorapi albi, părul cu o buclă prinsă-n clamă), iar ceilalți, buluc după el! O fetiță se simțea fericită doar să pipăie roțile și ghidonul. Fericitul posesor evolua în ovații. Maică-sa i-a dat un corn și, în timp ce fiul îl mesteca, s-a adresat celorlalți: „Lăsați-l și pe el să mănânce!...”

26 iulie

La Râmnicu-Vâlci. Noaptea precedentă a fost foarte ploioasă, Miorița observă pe fereastra vagonului: „Ce baligi verzi pe-aici, ai văzut?!*"

Pe drumul spre Bălcești, întâlnim o femeie purtând o povară pe creștet și un coș cu pasări în mâini. E o întreagă echilibristică, dar, în ansamblu, dă o statuie alegorică despre nașterea dansului.

E ceasul șase și jumătate dimineața, iar peisajul superb. Norii se scurg dintre văile munților ca dintr-un leagăn.

Am ajuns la casa noastră, a scriitorilor, pe care-o revăd după un an. Vițelușul, cu care mă jucasem vara trecută, e acum taur. Doamna Mareș a mai slăbit. Cățelușul din curte e un dulău. Dar m-a recunoscut. Memoria mirosului, e, la el, mai puternică decât a minții. Parcă văd și unele îmbunătățiri, deși numeroase lipsuri de amănunt. Câni de băut apă nu sunt. Mi se spune că „s-au spart”. Cotețele de pasări, aproape goale; calul, nepotcovit. Șareta, rablagită. În schimb, se fac garduri noi. Tot instinctul de proprietate e mai tare. Banca din parc e și ea nereparată. La fel și scaunele, și măsuța din culă, care-a fost lăsată-n ploaie și zăpadă.

*

Mioara propune un sistem electric de întors filele la fotoliul cu suport de carte pentru lectură, - precum și la balansoar, unul de legănat, tot electric.

În curte, porci și capre de-ale personalului de serviciu. Cu lăturile și resturile de la bucătărie, s-ar hrăni bine doi-trei porci de-ai noștri.

Tâmplarul lucrează „netocmit”. Gardul pe care-l face e numai pentru fațadă, ca să ia ochii; în dosul parcului sau pe margini, niciun gard și pot intra oricâte lighioane. Grădina e îngrijită la fel, numai în fața casei; restul e lăsată-n păragină. Closetul n-are nici bec, nici cheie.

6 august

Bolnav, a trebuit să ajung la Sibiu. N-aș fi crezut că voi merge cu carul cu boi până la Râmnic. Aici, la Sibiu, sora Mioarei, mult mai reușită ca ea, Doina, ne-a găzduit cum a putut, în singura odaie în care locuiește cu bărbat său, un rus rămas la noi. Plimbându-mi convalescența împreună cu Doina, am ajuns sub un vechi zid al cetății și, fiindcă nu știu de ce mă certasem cu Doina, ne-am așezat tăcuți pe o bancă lângă acest zid. Atunci, a apărut în fața noastră o bătrânică parcă din desenele lui Georg Grosz. Privind-o, mi s-a descoperit înțelesul „destinației”, *de la destinée*, unui om. Pentru ce a fost făcută femeia aceea? Ca să semene cu un desen de Grosz.

20 septembrie

Am plecat în zorii zilei de la Bălcești spre Râmnic, în mica șaretă pe două roți a factorului poștal. E factor poștal, dar abia știe să citească. Iar eu, cu cât simt mai multă incultură în jurul meu, cu atâta știu mai sigur că revoluția noastră a triumfat. E un fel de exasperare, dar n-am ce face! De la Marx până la Stalin, toți revoluționarii au fost cărturari care s-au dezis de

carte, care s-au trădat pe ei înșiși. Dacă rămâneau cărturari, nu mai făceau revoluția sau, dacă o făceau și continuau să fie fideli cărții, ar fi ajuns s-o trădeze. E o incompatibilitate de structură între revoluție și cultură. Revoluția nu e suprastructură, cum e cartea. Cartea e un lux, revoluția o exasperare de nevoie. Or, nația noastră e sinceră până la sacrificiu, ca orice popor... Ei nu-i trebuie cărți, ci mâncare și haine. Și câte altele!...

*

Dimineața e feerică, cu niște nori albaștri de vineți, printre care s-a despicat o pârtie de senin. Soarele nu răzbește printre ei, deși luptă greu să-i străpungă. Spre Râmnic se văd ceturi viorii.

Trecem prin lunca Bălceștilor unde un cioban își paște turma. Cu cât respect ne-a spus factorul: „Uite ciobanul Parcă ar fi spus: „Uite-l pe Dumnezeu” Ciobanul e purtătorul unei tradiții și al unei culturi. Al *acestei* tradiții și al *acestei* culturi. Părea un cavaler în pelerină de epocă, drept, neclintit, cu cioarecii strânși pe picior, rezemat în toiagul lui ca într-o sabie parcă se luase la întrecere cu istoria și cu veșnicia.

Cred că intuiția lui Blaga asupra spațiului mioritic în asemenea instantanee trebuie verificată.

Soarele a biruit. Dealurile au început să fumeze. Pe drumul de la Mileoiu, copii mulți, mici de tot și mai mărișori, de școală, alergând pe uliță sub ochii câte unei muieri borțoase care-i urmărește din poartă. Biata nație, luptă și ea, ca soarele ăsta, să crească și să biruie prin norii vineți! Un băiețaș strigă spre altul: „Bă, azi avem Constituția la Constituția!... Singura constituție sunt ei.

De-a lungul drumului, paralel cu el, e Râmnicul, un pârau secăt ce trăiește numai din mila ploilor, fiindcă albia lui nisipoasă îi înghite toată apa de la izvor.

Pe dealuri, pădurea e încă verde, dar se simte cancerul iremediabil al toamnei: ici-colo, pete de galben-ruginiu iar prin aer vine câte-un damf de frunză arsă. În fund, treptele munților Cozia – descălecatele – în valea lor, Râmnicul ca un pumn de scoici albe sau de pietriș văros. De pe munți se ridică vălătuțe de nori ca fuioarele, iar trâmbele pe care le lasă-n urmă îi fac să pară niște vulcani. Norii rămași sunt mai negri, ca niște zimbri uriași asaltând cerul.

Pe drum, un copil cu părul plăviț, cânepiu, sclipind în soare, ca de aluminiu. De-aici, probabil, ideea de nimb la capetele îngerilor.

Oprim la un post de miliție rurală. Înăuntru, un telefon cu manivelă, tip vechi, ca și la Bălcești, dar singurul mijloc de comunicație rapidă cu țara. Unul din milițieni, după ce a tot învârtit zadarnic, îi trece manivela și scaunul altuia: „Mai treci și tu la vârtelniță!” fiindcă ei sunt mult mai aproape de această sculă decât de automatizare. Și asta e adevărata categorie a culturii noastre.

*

Plantele, greierii, lăcustele ca iarba, fluturii țânțarii, păsările, adică tot ce e viață, se împodobește până la semănarea cât mai completă cu natura înconjurătoare, ca să fecundeze, să se perpetueze. Cu atât mai mult ar

trebui s-o facă arta noastră.

Trecem pe lângă un cimitir de sat – și-l rog pe factor să oprească. Are niște cruci mici și uniforme, cu iarba crescută mare pe morminte (nu, noi n-avem cultul morților despre care Unamuno spunea că e de fapt al nemuririi fiindcă noi n-avem cultul nemuririi), iar alături, pe-o coastă, casele țăranilor. Cimitirul e aproape o grădină de-a lor, în prelungire. Pentru satul nostru, viața și moartea sunt un univers complet și firesc. *Vecinicia* înseamnă pentru țăranii ăștia vecinătate. Mortul e plecat până-n vecini – sau e foarte prezent.

La Râmnic, frizeria e populată în bună măsură cu meșterite provenite din curve de la Centrul de Reeducare. Dialogul lor poartă amprenta fostei meserii:

— Are fini tare?

— Tareee!...

— Las că i-o rad eu atunci...

— I-o rad eu diseară...

Apoi, către meșterul care-și ascuțea briciul pe curea:

— Freac-o și dumneata mai repede!

Un client își trece mâna peste față, ca și cum l-ar fi usturat briciul. Atunci, o fată strigă către cea care-l bărbiera:

— Vezi să nu-l iriți pe tovarășul!

— Nu-l irit eu... nu-l irit!... Ce, crezi că eul irit?...

*

În gara Râmnic, un preot mărunț, prototipul păstorului de țară: haina de lână țărănească, vopsită-n frunză de nuc, pălăria lungă, țuguată, de pai negru. Părea spre 70 de ani, dar ochii vii, ageri, o ținută dreaptă, neșovăielnică, din care se degaja linia aceea de supremă *permanență*, a omului desăvârșit, un om pereniu, idealul de om. Și când mă gândesc că am scris o poezie în tinerețe în care spuneam că preotul nu pricepe anumite semne inefabile! Numai ghetetele îi sunt foarte, foarte ponosite. Dovada profesiunii sau a sărăciei?

Erau pe-alături și „omenii nor confecționați în ședințe, cu convingerea în gușă, cămășile impecabile și-n cap cu nelipsita șapcă, intactă și total neadekvată, de muncitor.

*

Fiindcă schimbăm trenul la Podul-Olt, am prilejul să văd o ceată de recruți chemați la instrucție până la 25 noiembrie, îmbrăcați ca de la foc: zdrențe, iminei, căciuli mici, ca niște fesuri roase. Da veseli, da hazoși foc! mai întâi, se-ntreabă de contingente. Pe urmă-ncep:

— Io nu mă simt bine dacă nu mă mai duc din când în când...

— Și io la fel... Da să vezi când mă-ntore, așa calc de ușor...

— Te duce vântu nu alta!

— Las că-i bine, te-mbracă țara... (Se uită la hainele ferfeniță de pe el.)

— Și cravată dă pionier îți dă...

Pe urmă, vorbesc despre arme. Care-i mai bun: Mauserul ori Zebeul? Unul spune:

— Aveam o armă bună când am făcut io armata; uite p-atâtea era, da bună...

— Cum îi zicea?

— Nu mai știu.

— Păi vezi, d-aia te cheamă acuma la instrucție!

Vine în sala mică a gării, unul cu pălărie mică, de mocan. Recruții fac haz de ea. Flăcăul are doi desagi, cu prune de vânzare. Se iau de el:

— Cum le dai?

— Doi lei chilu...

— Da' de unde știi cât i-un chil?

— După ochi... zice unul din ei. Altul:

— Le măsoară cu pălăria.

— Ba cu căciula... zice altul.

— Ba cu căciula mea, că e fără fund!...

Într-adevăr, căciula celui care vorbise era spartă ciur.

Pe-un altul, la fel de trențáros îmbrăcat, îl întreabă o femeie:

— Cât e pân' la tren?

Ala îi arată din cap, pe geam, spre șine:

— D'iici pân' colo!...

Un ardelen intervine, moralizant, total lipsit de humor:

— Ți-a cerut o relație, și dumneata râzi de femeie!... Te-antrebăta cât e ceasu... în loc să-i spui, râzi de dânsa...

Certatul fals spăsit:

— Dacă mă-ntreba cât e ceasu, era altceva... îi spuneam... (Ceas, evident, nu e nicăieri.)

Femeia umblă să schimbe un leu. Scotocesc prin buzunare și găsesc mărunțișul necesar. Femeia-ntinde mâna și, când să-i dau gologanii, l-aud pe ăl cu ceasul:

— Țăpă-i în palmă!

Aici, la Podul-Olt, se întâlnesc cele două caractere atât de radical diferite, cel oltenesc și cel ardelenesc, două temperamente ale unei aceleiași rase, dar pe care numai limba pare s-o unească.

În sfârșit, o pornim cu trenul printre lanuri de porumb ale cărui tulpini par niște femei despletite de disperare.

28 septembrie

Folclor cules din gura lumii de la Sebeș-Alba:

„Slăvită să fi găină că ne dai din cur lumină!

Trăiască poporul rus

Că și sondă-n cur ți-a pus”.

3 octombrie

Se vede că avem, Mioara și cu mine, un aer foarte radios când traversăm străzile bucureștene. Pe lângă poștă, ne acostează un tip în ultimul hal de golănie: zdrențe, bocanci spărți pe piciorul gol, mutra soioasă, neras de-o lună, dar cu pălăria găurită pusă pe-o sprânceană,

hoțeste. Ochii vii și expresivi. Se vede că are fler și experiență. A ginit fraierul și se-apropie de mine, șoptindu-mi misterios, în timp ce mă privește scrutător pe sub sprâncene: „Am să vă vorbesc ceva!” Credeam că e vreun agent sau vreun mesager tainic. O las de braț pe Mioara și mă duc cu el doi pași mai încolo. Îmi spune cu o voce gravă, din inimă, parcă m-ar pune la curent cu o chestiune de viață și de moarte, deși niciun accent jalnic sau milog nu-i desprind în voce. Tonul lui e mai degrabă tainic-informativ: „Am mare nevoie de 75 de bani!...u

*

Ieri, am împlinit 42 de ani. Cu două zile mai înainte, primisem o scrisoare de felicitări de la Zini, în care-mi scria și că mi-a trimis niște dulciuri. Ieri, mi-a venit coletul: două borcane cu dulceață – de fragi și de vișine. Le-am dus la părinții Mioarei, mințindu-i că mi-au fost trimise de Eva Pamfil.

Seara, când m-am întors la mine, am găsit o telegramă-n ușă. Întâi, am crezut că e de la editură care trebuia să-mi anunțe o programare de drepturi de autor. Pe urmă, m-am gândit că poate să fie o telegramă de felicitări de ziua mea. Dar de la cine? Mi-au plăcut întotdeauna ghicitorile astea, când primesc corespondență cu un scris necunoscut. Mi-am spus că trebuie să fie de la Sidi sau de la Loti. Era, într-adevăr, de la Sidi care n-a uitat să mă felicite.

Mioara, căreia i-am arătat telegrama, pare să fi fost nițel sâcâită de aceste două manifestări de atenție, singurele de altfel, de ziua mea. Mi-a spus, nițel mormăind: „Nici nu știi ce-nseamnă ce ai fost pentru o femeie care nu uită după ani de zile, când e ziua ta...”

Dar asta n-a fost prea grav, Mioara are destul humor pentru ca să nu ia-n tragic asemenea lucruri. În schimb, azi după masă, am avut cu ea o convorbire care mi-a dat mai serios de gândit. Până acum, criticile pe care – și ea, și eu – le îndreptam împotriva regimului, erau de amănunt și (ceea ce e mai important) *din lăuntru*. Azi, Mioara, și-a dat însă pe față un năduf pe care nu i-l cunoșteam, de veritabil dușman al comunismului.

11 octombrie

Despre o seară frumoasă.

Dar mai frumos ca natura e *Visul unei nopți de vară*. Dar seara era atât de frumoasă, încât pe mulți îi putu face să creadă că natura e mai frumoasă, așa cum, auzind un discurs al lui Demosthene sau Cicero, cei vechi dar sălbatici încă în fibra lor, veniți din păduri de la vânători sau din războaie cu alții mai sălbatici ca ei, crezură că chiar vorba e frumoasă. Dar când se convinseră că mult mai frumoasă ca ea e tăcerea, (atunci înțeleseseră ce rost avea poezia), atunci se născu pentru ei poezia. Morala: să înveți cu stăruință că în poezie nu există ratare, că fiecare clipă de poezie *trăită* e o clipă, un moment din desăvârșirea ta.

*

Cu opreliștile lui, pe care le pune publicității, iar nu ca în apus, anarhic, regimul de azi e mare și nu tocmai fiindcă ne silește să facem

numai artă, iar pe cei care nu sunt poeți îi lasă să se cheltuiască în limbuția lor deșartă.

Și trebuie să mai învățăm acest lucru uitat, dar elementar, în fond, că *numai ceea ce e subteran e revoluționar*. Și iarăși acesta e marele merit al regimului bolșevic; că te silește când ești mare și adevărat artist să fii subteran și anonim (antivedetismul). Lecția lui Malraux asta e (și a lui Stalin, la fel). Despre frumusețea sau stilul lor „concav”: sunt mari prin ceea ce nu spun. Nu pot și nu învață decât de la ei singuri.

*

Orașul bătrânilor (de imaginat) ne învață legea conservării materiei, a vieții tăcute, subterane. De-aia trebuie *să fie*.

*

Un hidalgo al timpului nostru. Drama lui Barbu care trăiește cu 20 de ani înapoi – apoi revoluția din el când fiică-sa îi aduce un ginere comunist.

*

Convorbirea cu spălătoreasă (portretul ei). El i se adresează cu: „Ce multe rufe aveți azi, doamnă!”

*

Cu Sanepidul: „Poftiți, vă rog, domnilor, și aici: avem un dulap invadat de gândaci! (Pătruns de convingere, ca să aibă eficacitate): „Dar sunt sigur că îi veți (extirpa) curăța! (Adularea de sus): Ce meserie grea trebuie să fie aceasta, de a sta mereu în mirosul ăsta ingrat...” (la marea delicatețe: mirosul e „ingrat”, nu pute).

Orașul Stalin, noiembrie

Dragă Traiane.

De multe ori mă tot gândesc să-ți scriu. De tot atâtea ori, renunț. Câteodată îmi spun că ar fi chiar inutil s-o fac. Tu ai obligații, treburi, angajamente publice – și, desigur, aspirații mari. Eu nu le mai am – cel puțin, aparent – pe cele dintâi, dar le am la fel de mari pe celelalte: la patruzeci de ani trecuți, încep să simt mai acut ca oricând aspirația asta către versul de sonoritatea și limpezimea cristalului. Dacă-l izbutesc uneori, îl socotesc o realizare serioasă, cucerirea unei parcele a eternității. Aș vrea să fiu bine înțeles de tine: o parcelă a eternității, adică indiferență de actualitate, și *indiferență* nu înseamnă străin sau în afara actualității și a istoriei, ci numai o atitudine subiectivă față de cotidian. În fond, nu uit că atitudinea asta face parte dintr-o istorie care se împlinește indiferent de mine, – dar în cuprinsul căreia expresia și atitudinea mea reflectă *cu necesitate* ceva dintr-însa. Reflectă, adică *oglindește realitatea*. Acest atât de obositor, de des întâlnit în publicațiile și articolele din ultimul timp, schematic și degradat „oglindește realitatea” și din păcate atât de obositor de simplist înțeles, ca o oglindă de frizerie, în care te vezi înainte și după modificarea fizionomiei capilare, această reflectare dialectică, de multe ori, tocmai fiindcă e dialectică, e *inconștientă* și directă, iar nu voită și căznită, ca atunci când bietului autor i se cere să oglindească „în mod conștient realitatea noastră” și când, de fapt, cum știm prea bine, i se cere mai puțin chiar decât să facă un articol cotidian pentru o gazetă de perete, când a

coborât sub demnitatea minimală a unui cronicar și sub libertatea de expresie spontană a unui reporter.

Dar văd că mă pierd în dizertații. Să-ncerc să reviu la convorbirea noastră. De multe ori am vrut s-o am cu tine, de tot atâtea ori n-am izbutit. Biroul tău e foarte plăcut, dar și foarte asaltat, iar sentimentul că ți-aș răpi timpul nu mi-a dat nici mie libertatea de a-ți vorbi cum și cât aș fi vrut. De-aia recurg la scrisoarea asta pe care te rog s-o primești doar ca pe atât: o convorbire de după miezul nopții între noi, așa cum făceam acum zece ani și mai bine, prin odăile mele mobilate, prin odaia ta cu gutui (erau, sau nu „reflect” exact realitatea?) de lângă Foișor, prin plimbările noastre de peripateticieni revoluționari și teribili de după miezul nopții.

Nu e, Doamne ferește! o evocare duioasă pe care vreau să ți-o fac, ba dimpotrivă: e o muștrare adresată deopotrivă ție și mie, acum când, de la masa de scris la care am trecut de mult de miezul nopții, îmi aduc aminte de câmpul sărăcit prin limitare al scrisului nostru. Ce visam noi atunci? Cum vedeam noi realizările literare, curentele de opinie, dezbaterele, pulsul fierbinte și agitat al schimbului de idei, formele evolute, *modernei*, variate, apocaliptice chiar, ale artei literare din timpul Revoluției pe care-o plănuiam atunci și pe care – mai mult sau mai puțin – o realizăm azi! Nu vreau să mă las câtuși de puțin dezabuzat, nu vreau să fiu câtuși de puțin sceptic și înfrânt; nu m-aș mulțumi atunci cu eterna formulă a disproporției dintre vis și realitate. În fond, noi realitatea am trădat-o, visul nu; iar asta-i și vina ta, Traiene, – și mai mult neputința decât vina mea. Tu știi foarte bine – și caietele mele de-atunci stau dovadă – că eu am încercat să-mi duc visul până-n pânzele albe ale patului de la „central”. Mai realist nu se putea. Când m-am întors „de acolo”, am găsit o lume schimbată, în general în mai bine, pe alocuri în mai rău, – ba până și pe tine te-am găsit schimbat, cum a fost în acea penibilă primă revedere de la Mangalia de-acum doi ani.

Dar acuma, de când, foarte încet, e drept, și cu multă prudență de grija sănătății, încerc să reintru în această lume, regăsindu-mi crâmpie din vechile arme, îmi regăsesc și vechile visuri. Și ți-o pot spune, dragă Traiene, în toată sinceritatea noastră frățască din „anii aceia”, că disproporția m-ar dezola, dacă nu m-ar și înfuria în aceeași măsură. Ce sinistre monumente ale mediocrității s-au putut clădi în ultimii ani! Ce degradare a simțului critic, ce îngroșare a gustului și ce limitare a perspectivelor! E, într-adevăr, o realizare, și mă întreb, fără glumă câteodată, dacă astea nu țin de prima fază într-adevăr dialectică, aceea a negației culturii într-o revoluție. Toată această înverșunare, această categorică îndârjire de a nega, a refuza, a zvârli ceea ce ne-a lăsat *revoluționar* vechea cultură, de la un Lautréamont sau Valéry până la Maiakovski și Malraux, capătă uneori în fața ochilor mei buimăciți caracterul unui imens proces dialectic de negare a poziției organic revoluționare, pentru alcătuirea uneia din bucăți.

Dar ce mă deznădăjduiește e că accentul acestui curent pentru realism sună sau pleacă de la ceva fals. E în el ceea ce pomeneam mai înainte: proclamarea voită (ceea ce nu e deloc tot una cu *conștientă*) a țelurilor politice imediate. Ca și dezbaterele, chipurile anti-proletcultiste, de acum un

an* și care erau, în fond, tocmai introducerea prin negare a proleteultului în cetate, investirea și recunoașterea lui oficială. Evident, injuriindu-l, că doar asta e dialectica istorică și politică: să spui „nu” chiar la ceea ce faci. Dar cred că e timpul, dragă Traiene, ca voi, cei de la conducerea treburilor scrisului, să aplicați aceeași metodă dialectică și-n faza cea de-a doua: spunând *da* producțiilor submediocre ale unor Frunză și Deșliu, să lăsați să se afirme și producția de calitate, a unor Tulbure sau Marin Preda. Și tu știi ce vreau să spun prin „să lăsați”. Să lăsați într-adevăr *scrisul liber*. E vremea acestei experiențe, crede-mă! Numai așa pot crește talente autentice și numai așa scrisul nostru va putea căpăta viață. Desființându-se „ajutorările” redacționale și editoriale care răpesc scriitorului (sau i-l cenzurează) orice gust de inițiativă, orice umbră de personalitate și, până la urmă, orice urmă de interes față de scrisul lui. Lăsându-l pe acesta să scrie și să publice *cum îl taie capul*. De-abia această cale ar putea duce la dezbateri în contradictoriu prin paginile revistelor și gazetelor, la nașterea unui adevărat curent de opinii, vreau să zic la cel puțin două, la antrenarea spontană și sinceră a cititorului în aceste dezbateri. Vrei să-ți dau un exemplu: poezia mea despre reforma bănească a fost și mai citită după critica adusă în „Scânteia”. Cum era și firesc: un lucru despre care se discută în contradictoriu atrage atenția mai mult decât unul despre care *în unison* se spune că e bun sau că e rău. Acest concert pe-o singură voce al presei și criticii noastre, iată ceea ce nu e nici dialectic, nici progresist, nici fecund. El naște scriitori și poeți monocorzi, paralizează inteligența critică la fel ca și pe cea creatoare, lipsindu-le pe amândouă de exercițiul dezbaterii publice în contradictoriu, care e adevărata gimnastică a spiritului, sănătatea și tinerețea lui. Crede-mă, dragă Traiene, de pe urma unei astfel de libertăți a scrisului n-ar avea de pierdut decât cei cu desăvârșire lipsiți de talent și personalitate, cei care nu gândesc deloc cu capul lor, și nici nu doresc s-o facă.

Dar o asemenea linie introdusă în scris ar face și altceva, cel puțin tot atât de prețios dacă nu și mai mult decât toate poeziile, nuvelele și articolașele șablonarde de până azi: ar mobiliza publicul cititor.

Căci iată încă una din fețele acestei dialectici de dirijare ne-dialectică a scrisului: publicul nu citește fiindcă scriitorii n-au personalitate (de zeci de ori, la oameni feluriți, de vârste felurite, aud același lucru: „Nu citesc ce se scrie azi, fiindcă totul e la fel!”), iar scriitorii nu scriu cu tragere de inimă fiindcă știu dinainte că n-au public (afară dacă n-o să-mi argumentezi cu desfacerea cărților în zeci de mii de tomuri, ceea ce știm că nu înseamnă și citirea și iubirea lor).

Căci ce e mai umilitor, mai deprimant și mai contrarevoluționar azi în scrisul nostru, e această violentă réprimanda exercitată împotriva personalității artistului. A câtea oară să-l mai citez pe Lenin despre această problemă? Dacă un fruntaș al C.C. al P.M.R. – să zicem tovarășul Răutu – sau tov. Ofelia – tușește neplăcut impresionat de o nuvelă sau un poem, o armată de scriitori mici sau mari se reped a se pune la unison cu gustul respectivului. Imaginează-ți că-n URSS s-ar fi petrecut același lucru când

Lenin le-a spus comsomoliștilor că lui îi place mai mult Pușkin decât Maiakovski! Și era Lenin! Dar spune-mi tu, dragă Traiene, ce editură, ce revistă, ce ziar va mai tipări pe un scriitor criticat - o, Doamne! nu de tovarășul Răutu sau de tovarășa Ofelia! - ci de o somitate ca... Sandu (ori Sergiu) Fărcășanu?

Și iată de ce oftez pe ruinele Aranjuezelui nostru revoluționar, dragul meu prieten! Fiindcă-n locul personalităților, cresc azi ciuperci în serie, fiindcă-n locul dezbaterilor libere și a prăouctiei spontane, individuale, vii, *în care realitatea se oglindește cu atât mai adevărat cu cât e mai necăutat acest lucru* - năpădesc piața niște șabloane colorate în patru-cinci tonuri, de la romantismul rozaceu pentru un prezent ireal, până la „încrâncenarea” scremută pentru un trecut care, dacă a fost real, am reușit să-l prezentăm astăzi atât de uniform, încât a ajuns aproape la fel de ireal.

Și acuma, dacă ai să mă-ntrebi de ce ți-am scris, o să-ți spun că am făcut-o în primul rând fiindcă m-a podidit: aveam nevoie să mai stau cu tine de vorbă așa cum n-am făcut-o cam de mult, despre lucruri care ne privesc și ne angajează. Apoi, aud că vei fi ministru. Ceea ce-ți spun acum nu vreau să fie doar o sugestie - ci să-ți amintească un ideal care, *el*, te-a făcut ministru într-un stat și un guvern revoluționar și care, tot el, va putea da funcției tale forța unui gest revoluționar. Și acesta nu va fi decât dacă o să impui cu hotărâre un **p** [punct] **d** [el vedere] pledând pentru o cât mai largă, deplină și liberă exprimare a personalității scriitorului, prin desființarea normativelor milimetrice din edituri și redacții, prin păstrarea și salvarea *spiritului* revoluționar care fără negație nici nu se poate concepe.

Trebuie, din locul pe care-l ai, ca și din cel pe care-l vei avea, să le dai tuturor - scriitori și cititori - conștiința libertății de expresie personală, de gust personal, de discuție și polemică, într-un cuvânt, de *creație* a ceva viu și autentic, nedirijat, neforțat, neimpus. Fiindcă tu știi că adevărata dirijare a maselor ca și a indivizilor este aceea pe care ei nici n-o simt, tocmai fiindcă operează pe reflexele lor în sau subconștiente și adânci, pe pasiunile latente și durabile, adică, vorba lui Marx, fiindcă e radicală, adică *ad-hominem*.

Ei bine, într-un guvernământ revoluționar e locul ca aceste energii latente să nu se mai cheltuiască în surogate, ci să fie lăsate să țâșnească spontan, cu toată puterea și valoarea adevărată a vieții. Dacă ai să faci așa, o să fie bine și rezultatele vor veni mult mai curând decât în doi ani sterpi, câți s-au scurs de la plenara poeziei.

Ți-aș fi trimis spre ilustrare și una din poeziile mele recente. Dar cum ea n-ar putea apărea decât dacă tu ești de acord cu ceea ce-ți scriu eu aici, îți aștept mai întâi răspunsul. Iar până atunci, te îmbrățișez cu aceeași dragoste, *mrp*.

*

Pentru a servi, într-adevăr: sau nuanțezi, adică mergi pe aluzii, pe imagini, pe forța de a sugera, ca să nu faci locuri comune din valori ce trebuie să aibă ascuțimea, strălucirea și dogoarea netocită; sau vorbești pe

față, deschis, și nu faci limonade și floricele de hârtie colorată din realitatea vie pe care vrei s-o servești transformând-o.

Literatura de azi e grosolană și în realismul, și în romantismul ei. Se cere să se scrie gros, să se „politizeze” cu orice preț orice sentiment, orice situație: în amor, prietenie, moarte, durere, în orice! Sau se cer abțibilduri în culori foarte trandafirii, dar de o confecție atât de rudimentară care nici n-are meritul prospețimii unui Văcărescu sau Alecsandri.

*

E sigur că pentru un artist cu adevărat mare e indiferentă orientarea politică. Ea nu e un pretext și un accident sau doar o modificare tehnică fără prea mare importanță (de pildă, sfârșitul și chiar unele episoade din *Pan Tadeusz* puteau fi schițate altfel și mai ales tendențios – sau ar putea fi „refăcute”); toate acestea nu scad valoarea lucrului artistic dintr-o operă.

Dar numai pentru artiștii *mari* e valabil acest lucru.

Până a se recruta însă un artist mare, e nevoie de *un climat* de libertate artistică, acela în care să se exercite meseria și nu tendința, în care viitorul mare artist să învețe *alfabetul* artistic. „Angajații” nu mai au timp de asta, fiindcă ei nu mai au preocuparea artei, ci a tendinței, Așa cum vor dispărea meșteri ce cresc ucenicii din care vor ieși și mai buni meșteri, desăvârșiți, – dispar și „maiștrii-cântăreți”, aceia a căror singură preocupare era meseria, tocmai fiindcă n-o învățaseră până la capăt o viață-ntreagă. De acest atelier, de acest climat în care să se exercite artiștii pentru a învăța meseria lor, e nevoie astăzi, – ca să nu rămânem până la urmă cu niște eboșe foarte stângace în care viitorii cercetători de artă să creadă peste sute de veacuri că au aflat o vârstă primitivă a artei, ca-n grottele de la Altamira.

15 octombrie

Astă-seară, Silvia îmi povestește o întâmplare ce pare mai curând din domeniul anecdotei, dar mi se jură că e adevărată și i s-a întâmplat întocmai. Un școlar vine la muzeul ei de istorie a Brașovului și, după ce se uită îndelung la celebrul document al lui Werböczy, un acord între nobilimea maghiară și cea săsească de prin secolii XV sau XVI, o întreabă:

— Tratatul lui Werböczy e adevărat?

— Da.

— Ba nu e adevărat! răspunde convins școlarul.

— De ce spui asta?

— Fiindcă în cărțile noastre de istorie am învățat că documentul lui Werböczy a fost scris cu sânge de iobag...

Silvia încearcă să-i explice că e vorba doar de o imagine: „Ei, nu era chiar sânge adevărat, – așa se spune numai.

Dar copilul nu vrea să renunțe atât de ușor la roadele educației lui:

— Da’ de ce să nu fi fost sânge adevărat? Iobagii aveau destul...

18 octombrie

Am văzut azi o piesă de Al. N. Ostrovski, filmată de sovietici: *Orice*

naș își are nașul. Excelentă, ca mai tot repertoriul clasic rusesc. Și plină de aluzii pentru azi. E o satiră împotriva spiritului conformist, slugarnic și fals, care domnea în secolul trecut în înalta societate. Dar e deprimant că același spirit – nu de clasă, ci de nație – se instalează azi în România. Și el are, pe lângă lichelismul specific nouă, românilor, și amprenta caracteristică a dominatorilor ruși.

Eroul piesei, Glumov, e un personaj eminent critic, un acerb și pătrunzător critic al moravurilor societății rusești. Cum însă, cu un asemenea talent, risca să moară de foame, el se hotărăște să joace pe gustul acelei societăți: laudă, lingusește, măgulește, cu un cuvânt, minte șit astfel, parvine. Dar veninul sincer și-l toarnă într-un jurnal intim.

Or, eu simt de mai bine de un an nevoia unui asemenea jurnal care să-mi fie un document retrospectiv și-o oglindă critică a ceea ce se petrece în socialismul nostru. Nu o dată m-a durut și nu o dată am surprins nesinceritatea, conformismul căruia mă pliez și eu în relațiile mele cu „suspușii” de azi. Dar asta nu e un caz personal, al meu. Toată această aparatură, cu ședințe, cu lecturi din ziare, cu foarte multe din convorbirile, chipurile, amicale pe care le am cu tot felul de cunoscuți bucureșteni, nu sunt decât educarea organizată ce ni se face în spiritul conformismului față de regim și, bineînțeles, față de „genialul Stalin” că co. E deplorabil pentru socialismul pe care-l visam până mai anii trecuți! Oficialii noștri îi critică vehement pe scriitorii care scriu „pentru sertar”. Și totuși, numaiăștia sunt adevărații gardieni ai unei revoluții.

Când mă gândesc la pretențiile lui G. Malenkov cerându-le scriitorilor, în Congresul XIX, să îmbrățișeze pozițiile critice, să fie niște „Gogoli și Șcedrini ai vremii noastre”, îmi vine să râd și să plâng. Care ar avea, cel puțin la noi în România, libertatea de-a spune ce crede, libertatea de-a satiriza și biciui stările de la noi? Ar însemna să-și pună singur capul pe tăietor. Și din lipsa acestei libertăți, nu poate înflori decât ipocrizia.

Piesa lui Ostrovski mi-a dat însă un nou imbold să-mi reiau „jurnalul” și să-mi continui așa, subteran, exercițiul acesta al scrisului liber.

E, în piesa asta a lui Ostrovski, un personaj satiric, generalul Crușindki, mi se pare, care scrie un proiect împotriva reformelor. Stilul e, pur și simplu, stalinist: același enunț umflat și pretențios, cu aere de dogmă, al unor truisme jalnice, sofisme și silogisme demne de capul unui copil de clasa a doua primară. De pildă, fraza asta: „Orice reformă se compune din două părți: a) prima parte e înlăturarea a ceea ce e vechi; b) a doua, din înlocuirea a ceea ce e vechi cu ceva nou...” este tipic stalinistă. Fiindcă mi-e incomod să mă scol și să mai caut în bibliotecă, trag de pe birou *Problemele economice ale* lui Stalin și citez absolut la întâmplare, de la pagina 44: „Prin ce se explică această contradicție flagrantă? Ea nu poate fi explicată decât prin legea economică fundamentală a capitalismului contemporan, adică prin nevoia de a căpăta profituri maximale. Capitalismul este pentru tehnica nouă, atunci când ea îi promite profiturile cele mai mari. Capitalismul este împotriva tehnicii noi și pentru trecerea la munca manuală, atunci când tehnica nouă nu mai promite profiturile cele mai mari...”

Și aș putea continua cu citatele, dar mi-e silă. Mi-e silă, dar mă și cutremur gândindu-mă că sute de milioane de oameni primesc azi, în secolul al douăzecilea, în 1952, aceste truisme grosolane, drept „geniale previziuni ale celui mai mare geniu al omenirii”. Dumnezeule! Cât material pentru un Alexandru Ostrovski al zilelor noastre! Și apologeții acestor „genialități” sunt un Thorez, un Togliatti, un Aragon!

Nu, hotărât! Contradicțiile ideologice ale socialismului sunt incomparabil mai mari decât ale capitalismului.

Și eu însumi, o recunosc cu rușine dar și cu o satisfacție meschină, trebuie să mă declar de acord cu aceste tâmpenii „geniale”, când vorbesc cu un Răutu, de pildă. Sunt eu de vină că îmi apăr astfel minimul de existență? Aș schimba cu ceva acest climat general dacă aș vorbi deschis, spunând ce cred despre toate aceste penibile gogoși? Desigur că nu. Înotăm în minciună și poltronerie ca într-o baltă, singura în care poți viețui. Altfel, pușcăria, canalul său, în cel mai bun caz, mizeria totală. Și însuși Malenkov care pretinde „Gogoli și Șcedrini care să biciuiască prin focul satirei lor viciile societății noastre”, Malenkov însuși proclamă în același raport că *Problemele economice* sunt o genială lucrare a marelui Stalin! Cu un asemenea geniu, asemenea moravuri!

O altă explozie a slugărniceii și a absurdității am înregistrat-o săptămâna trecută: hotărârea guvernului și a PMR-ului, semnată de Gheorghiu-Dej, prin care se vestește „construirea metropolitanului din București”. Asta se cheamă de-a dreptul tichia de mărgăritar care ne lipsea. Într-o vreme când criza locuințelor e cumplită, când oamenii sunt înghesuiți câte patru-cinci într-o odaie, când salariile muncitorilor și slujbașilor mici sunt de 200 – 500 de lei lunar, noi avem nevoie de metropolitan! Care poate fi explicația, în afară de una singură: că tehnicienii (bineînțele, „cei mai avansați din lumea întreagă”) care-au lucrat zeci de ani la metroul moscovit, au rămas acum disponibili și sunt plasați în țările de democrație populară. Bineînțele, cu retribuția cuvenită, din bugetul „pacific” al acestor țări.

Și-mi aduc aminte de o întâmplare pe care am aflat-o la începutul acestui an, aici, la Brașov. Pe Livada-Poștei, au fost prinși astă-iarnă, noaptea, o pereche care făceau dragoste pe-o bancă, în ger, ca pisicile. Legitimați, s-a constatat că erau soț și soție. Întrebați de ce fac dragoste sub cerul liber, ei au răspuns că-n altă parte nu pot, fiindcă în cameră cu ei mai locuiesc doi oameni, străini, repartizați de spațiul locativ.

Iar Dej, în loc de-a iniția un program uriaș de construcții de locuințe, se ține de canale și metrouri care servesc Rusiei. Și regimului, e drept, fiindcă aceste șantiere țin locul unei vaste Siberii pentru toți indezirabilii regimului.

Dar mai au de a face toate astea cu socialismul, așa cum îl visasem noi?

Răspunsul e, bineînțele, în Leon Troțki: socialismul a fost trădat de mult de Stalin. „Marele organizator al defectei” și-a desăvârșit total opera, reușind nu numai să trădeze idealurile socialismului, dar să-l și compromită și să-l transforme într-un imperialism crud și rapace, specific rusesc.

Ce e grav însă, ceea ce mi se pare de neînlăturat, e inevitabilul ev de întuneric în care-am intrat. Abolirea oricărei demnități umane, a spiritului protestatar și liber, se manifestă cu aceeași putere și la ruși, ca și la americani. Întunericul cuprinde planeta din două părți: de la Răsărit și de la Apus – și domnia lui va ține *cel puțin* un secol.

Când citesc presa comunistă franceză, îmi dau mai bine seama de acest lucru. Comuniștii francezi opun dictaturii marshallizante, dictatura stalinistă. Asta nu înseamnă decât că sovietismul se conduce în evoluția lui după cea a monopolismului apusean; că tonul în socialismul sovietic îl dă capitalismul, din pricină că stalinismul n-a fost în stare să dea tonul *revoluționar* în evoluția și transformarea capitalismului apusean. Nefericita tactică stalinistă (de ridicare a „drapelelor” abandonate de burghezie, de ridicare a lor de către proletariat) e profund greșită și profund reacționară. Socialismul e azi la remorca evoluției capitalismului – și nu invers.

Și mi se pare simptomatic că și azi se înfruntă două nații tinere, adică barbare, lipsite de sensul culturii europene, greco-latine: rușii și americanii. Din acest conflict nu poate ieși lumină, ci și mai mult întuneric.

Un fapt în aparență mărunț, vine să illustreze ce-am spus: e vizita lui Chaplin în Anglia și Franța. Dacă aveam o presă liberă, aș fi vrut să scriu cu prilejul ăsta un comentariu intitulat: *Ultimul supraviețuitor al libertății umane*. Căci așa mi-a făcut impresia această vizită a lui Chaplin: ultimul reprezentant al spiritului de inițiativă, de critică și humor al omului european, civilizat, nu-și găsește adăpost nici în răsăritul Europei, unde filmele lui sunt interzise, nici în țara lui de adopțiune, America, unde e acuzat de trădare, – ci doar la Londra și Paris, ultimele cetăți încă libere, din lume. Dar sclipirile care ne mai parvin de-acolo n-au puterea și prospețimea razelor unei aurore, ci pâlparea unui cântec de lebedă. Duhului liber al omenirii îi lipsește forța armelor care, ea, se află în mâna și-n slujba întunericului.

Va fi oare atât de puternic sentimentul libertății în aceste țări apusene, pentru ca, atunci când sovietismul se va întinde până la Atlantic, să-l mai poată „corupe”, să-l fecundeze cu spiritul european, să transmită acestor seminții euro-asiatice, superba și suprema moștenire a libertății, rămasă de la greci și romani până la revoluția franceză și până la cărvunari?

Ar fi singura nădejde de renaștere după noul ev-mediu care ne bate la ușă.

3 decembrie

Campanie electorală, chipurile. La mine-n cartier, la sediul de votare, coadă. Un agitator vine-n dreptul grupului nostru de alegători și-ntreabă: „Știți pe cine votați?”

Nu-i răspunde nimeni. Atunci, îi ia la rând pe fiecare:

— Dumneata știi pe cine votezi?

Întrebatul dă din cap, timid, ca un școlar care nu știe lecția.

— Ei, cum îl cheamă?

Întrebatul, fâstâcit de tot, ca să scape de interogatoriul ăsta, răspunde

într-o doară:

— Las* că știu eu!...

Agitatorul vede bine că habar n-are, dar jena celui întrebat i se propagă și lui. Trece la un altul: „Dumneata știi?” Omul, același joc.

În fine, bietul agitator trece la a treia persoană, care se-ntâmplă să fie o tânără. Ea - i răspunde la întrebare cu numele altui candidat, dintr-o altă circumscripție. Atunci, totul se rezolvă, căci agitatorul spune în fine numele candidatului.

Eu îl știam, dar tremuram gândindu-mă că s-ar putea să mă-ntrebe și pe mine, fiindcă mi se părea, într-adevăr, printr-un fel de sugestie colectivă, că nici eu nu mai știu cu cine votez.

Și, într-adevăr, parcă știm cu cine votăm?! Caragiale e omniprezent până și-n socialism.

Bietul băiat, însărcinat cu agitația, e un om sensibil și modest. Mi se vaită-n șoaptă că, după ce a bătut cartierele două săptămâni înaintea votării, va trebui să le mai bată o dată, după votare, spre a aduce la cunoștința electorilor, rezultatele. Și adaugă: „Știți, mi-e și jenă să mă arăt iar oamenilor de-abia scăpați de pisălogelile mele... E ca-n anecdota aia cu: „Vai, ce sete mi-a fost...”

Hazul cel mai mare rămâne cu tatăl Mioarei la vot. Instrucțiunile erau simple și precise: în cabina de votare, împăturim buletinul, apoi ieșim și-l vârâm în urnă. Dar, pentru ca formele să fie complete, se agățase și câte-un creion de o sfoară, în fiecare cabină, chipurile să putem șterge numele candidatului pe care nu vrem să-l votăm. Ei bine, tocmai în cabina lui Barbu se-ntâmplă să lipsească acest creion. Iar el, cu aerul cel mai candid, iese din cabină și întreabă: „Unde e creionul, vă rog?”

Sidonia îmi povestește alt moment drăgălaș. Maică-sa, destul de bătrână, întreabă personalul de la centrul de votare:

— Acuma intru în cabină și, pe urmă, ce fac?

— Nimic, ieșiți afară!

Surprind câteva din comentariile străzii: „Ce bine-i cu alegerile!... Avem de toate-n prăvălii, la măcelării... Să se facă alegeri cât mai des! Tragem un banchet cu fedepoul!”

Sidonia mi-a povestit de peripețiile electorale ale mătușii ei, Ninca. Ninca nu știa că în cabina de vot se împătorește numai buletinul care se introduce pe urmă în urna din sala mare. Cabinele, improvizate, aveau o mică măsuță din scânduri negeluite, destul de primitiv dulgherită. Așa că Ninca a stat un ceas în cabină, fiindcă tot băga buletinul prin crăpătura celor două scânduri ce țineau loc de măsuță și, văzându-l cum cade jos, îl ridica și-l vârâ din nou printre cele două scânduri. Credea că va fi poftită de cineva afară din cabină. În fine, până la urmă a pus buletinul de vot unde trebuia și a ajuns acasă. Unde fiu-său o întreabă:

— Ei, ai votat?

— Da.

— Pe cine?

— Nu știu...

— Vai, mamă, cum de nu te-ai uitat? Te pomenești că l-ai votat pe regele Carol!

— Aoleo!...

Și de atunci, Ninca e plină de teamă să nu fie arestată.

*

Dar poveștile cu noua electoriadă sunt nenumărate. Așa, o muiere, neștiind ce să facă după ce-a primit buletinul, a plecat cu el acasă. Iar alta s-a iscălit sub numele candidatului.

6 decembrie

Merg în compartiment cu două femei: una în vârstă, mama, cealaltă destul de tinerică, fiica. Se duc la Câmpina să-și vadă ginerele și, respectiv, bărbatul care e-n armată. Fata se vaită maică-sei: „Numai o dată să-l mai văz, mămică, și pe urmă pot să mor.

O-ntreb pe bătrână de când sunt luați? Și aflu că de cinci ani.

În același tren, dau de două țărânci bulgăroaice care știu românește. Se minunează grozav de brazii plini de zăpadă: „Parcă-s oameni îmbrăcați în iie!” Când am ajuns la Timiș: „Da cum o fi trăind oamenii ăștia pe-aici?... Când o fi făcând și ei o nuntă, pe unde-o fi ieșind să se plimbe?...” Că nu vedeau străzi printre casele aruncate pe culmi.

Într-altă parte, doi țărani, din sate diferite probabil:

— Dumneata nu-l știi pe Petre-e-e-e... Petre-e-e-e... cum îi zice?... Stoienescu...

— Da, da... e luat...

— Cum? L-a luat...

— Da... e luat de cinci luni...

— Di ce?

— A venit odată milițienii și a luat mai mulți și l-a luat și pă dumnealui... (Din acest „dumnealui”, se simte tot respectul ce i-l poartă).

— Da ce-a făcut? Di ce l-a luat?

— Burghez d ăia!...

Bulgăroaicele nu se mai satură privind peisajul:

— Ce bine trăiesc oamenii aici!...

— Nu ca la noi, numai muncă și tot muncă...

— Noi muncim ca robii...

— Da-a-a-a... robi suntem...

31 decembrie

E ora șapte seara în ajunul ăsta de An Nou, și eu sunt mâhnit mai mult ca oricând, parcă am adunat în mine toată amărăciunea dintr-un an întreg. M-aș simți disperat dacă nu m-aș sili să mă stăpânesc. Îmi repet mereu același și același lucru: nu sunt făcut pentru vremea asta, nu pot adera la ceea ce se petrece în regimul ăsta, cu oamenii ăștia, oricât de fierbinte aș dori-o, oricât aș încerca să mă dezbar de mine „cel vechi”. Sunt lucruri care nu-mi pot intra în minte și-n inimă, care mă revoltă și mă exasperează.

Am fost după-masă în librărie, la „Cartea Rusă”, să văd noutățile

apărute; e dezolant: Lucia Demetrius care pare să fie autoarea preferată, reprezentativă chipurile, a regimului, de patru-cinci luni încoace, și-a tipărit, adică i s-au tipărit, trei cărți: un volum de teatru cu trei piese, și unul de nuvele; iar ca o încununare, un volum de nuvele al tatălui ei, debilul și inexistentul V. Demetrius. Asta e literatura noastră reprezentativă pentru revoluție, astea sunt preferințele și gusturile regimului nostru? Literatura fadă, icnită, stearpă, falsă de la un capăt la altul, a bieteii Lucica? Ce mai pot spera eu, oare, care nu pot scrie un rând fără sinceritate și înverșunare?

Pe urmă, alt prilej de scârbă și revoltă: slugărnicia noastră endemică. Ieri, față de nemți, azi față de ruși. S-a tipărit o culegere antologică de proză, cu nuvele de la Sadoveanu până la Petru Dumitriu (alt limbric netaientat și mincinos față de el și față de lume). Dar ce m-a indignat, e tehnica grafică a volumului. O carte de format mare, legată în scoarțe tari, pe hârtie groasă, cu proporții de ceaslov. Dar pe copertă și-n interiorul cărții, sunt niște vignete de latul paginii, ornamentate cu motive populare rusești. La o culegere de nuvele românești! E culmea slugărniceii și aservirii! Și când te gândești că, acum câțiva ani, Vera Muhina ne admonesta public, la noi acasă, că „am preferat să fim (vorbea de plastica noastră de până-n 1945) niște mici francezi, în loc de mari români”. Dar acum, ce suntem? Niște păduchi rusești – și-atâta tot. O jale!

În fine, în „Scânteia” de Anul Nou, discursul lui Bodnăraș. Repetând cunoscutele baliverne oficiale. Și – printre rânduri – n-a uitat să-l înjure pe Pătrășcanu, ca pe un trădător, punându-l într-o oală cu Foriș și Titel Petrescu. Dar e o frază în discursul lui Bodnăraș, acest jandarm moscovit în România, pe care trebuie s-o reproduc aidoma, pentru că dă toată măsura aservirii noastre, dusă până la anihilarea noastră ca popor: „Faptul că Armata Sovietică a fost aceea care a eliberat teritoriul țării noastre și nu armata vreunei țări capitaliste, și că în fruntea poporului nostru se afla un partid izvorât din sânul clasei muncitoare, partid marxist-leninist având o conducere hotărâtă și încercată, partid devotat clasei sale și poporului muncitor, constituie factorii de bază ai cuceririlor cu care se mândrește poporul nostru”.

Nu se exprimă rău, ca stil moș teacă Bodnăraș! Adică, ocuparea țării noastre de către armatele sovietice e o „cucerire cu care se mândrește poporul nostru”. Greu să cadă mai jos o conștiință! Din fericire, sper și Bodnariuc trebuie s-o știe – poporul nu are prea mult de a face cu acești conducători, nici nu-i iubește, nici nu-i ia în serios.

Cât despre mine, îmi dau încă o dată seama că trebuie să mă las păgubaș de-a mai râvni vreodată (cel puțin în anii care-mi mai rămân de trăit, să-mi găsesc locul în acest timp al abdicării, al falsității și autoumilirii. Trebuie să-mi organizez temeinic rezistența în fața valului de cretinism opresor, care bate de la Răsărit. Să fiu mulțumit cu puținii bani pe care-i primesc de la Fondul Literar și să-mi scriu versurile și eventualele încercări de proză, numai pentru sertar. N-am ce să caut în concertul dezolant al literaturii noastre de azi. Eu știu că o estetică, o artă adevărată poate și trebuie să se nască din acest ev-mediu pe care îl trăim. Dar această artă nu

va fi oficială, nu trebuie și nu poate fi iubită de regimul în care destinele culturii sunt îndrumate de Fadeievi mai mici sau mai mari. Pentru public, voi continua să tipăresc traduceri în versuri. Cel puțin în felul ăsta să păstrez firul creației, să servesc tinerilor modele de versificare în limba românească, să folosesc și să fac să circule camuflaate sub haina groasă a traducerilor din limbi slave, o sensibilitate și o preocupare de artă adevărată. Cu atâta și mă pot declara mulțumit.

Iar cât privește creația proprie, am să mă deprind tot mai mult cu gândul că ea nu trebuie să fie publicată în aceste vremuri. Cu cât o să mă lepăd mai radical de vanitatea publicității, cu atât am să scriu mai autentic lucruri care vor circula, poate, altă dată.

Dar până atunci, trebuie să învăț *meseria*, să scriu în fiecare zi, să-mi fac rația zilnică, așa cum un funcționar își face slujba la birou sau un muncitor, în atelier. Nu se poate ca dintr-o muncă de-asta, organizată statornic, cu program riguros, să nu iasă o treabă durabilă.

Ca să-mi confirme proiectele, vine și o carte pe care am cumpărat-o azi, *Istoria literaturii sovietice* de Timofeev, apărută la Moscova în 1950. E un rezumat școlăresc, dar neinteligent al câtorva opere pe care acest nevoiaș autor le socotește reprezentative pentru „era sovietică”. Din această „istorie a literaturii” unde se vorbește pe larg despre și se publică și portretele unor Isacovski, Panfiorov, Surcov, Suleiman Stalski, Djambul și alții „ejusdem farinae”, – învăț și mai bine că într-adevăr arta nu are nimic de a face cu oficialitatea sovietică. Nu sunt nici măcar citați în toată „istoria” lui Timofeev scriitori ca Tînianov, Neverov, Pasternak, Șcipaciov, Gribaciov, Ilf și Petrov, Kataev, Zoșcenko, adică scriitori care ne-au făcut să iubim arta și literatura sovietică, fiindcă s-au dovedit preocupați de arta literară, de inovația literară. Nici Fedin nu e socotit vrednic să figureze în această „istorie” decât cu o poză și cu un pasaj de opt rânduri în care eruditul și agerul Timofeev vorbește cum poate de dânsul.

E clar! Ceea ce știam de pe vremea capitalismului, că arta nu e compatibilă cu oficialitatea, că arta adevărată și durabilă e cea care se naște și crește *în marginea* unei orânduiri sociale anumite (și numai prin faptul că e *în margine*, ca poate să „reflecte”, să oglindească această societate, fiindcă numai din margine, sau de la fund, poate avea perspectiva necesară unui lucru de durabilitate și autenticitate), ceea ce credeam că e o condiție *sine qua non* a artei numai în regimul capitalist, se dovedește a fi deopotrivă și în cel socialist.

Ca un adevărat fiu al vremii mele îmbibate de „geniala” învățătură a „genialului” Stalin, trebuie să trag concluziile la rece: colaborare cu regimul numai pentru a-mi asigura mijloacele minime de trai, și totală independență politică în scris, fără să mă gândesc vreodată că voi putea vedea tipărit tot ce scriu astăzi pentru sertar.

Pentru mine, arta literară înseamnă un exercițiu salutar și absolut necesar spre a mă forma eu însumi, ca om întreg și integru. Artă ca necesitate subiectivă, deci – și nimic altceva.

În ordinea asta de idei, sunt mâhnit de relațiile mele cu Mioara. Deși

căsnicia cu ea mă ajută - deseori constrângându-mă, dar întotdeauna cu necesitate - să devin un om întreg, nu mă pot stăpâni întotdeauna. E, poate, și diferența de vârstă dintre noi care mă face să comunic rar cu ea; fapt e că, din zi în zi, văd tot mai mult prăpastia dintre noi.

Mioara e un alt univers, din toate punctele de vedere: social, istoric, psihologic, cultural, etic. Încerc să o cultiv, să o aduc la preocupările mele, să o fac una cu mine, dar eșuez lamentabil. Nu din vina mea, ci din imposibilitatea organică în care-o surprind, de a se adapta mie.

Adineaurei, citii în jurnalul lui Lev Tolstoi, din 1910: „Iubirea nu e altceva decât recunoașterea altor *eurii*. Admirabilă formulare, - și cât de adâncă! Ceea ce înseamnă că eu o iubesc pe Mioara când recunosc „eul M ei atâta de străin de-al meu.

Și o iubesc, într-adevăr, deși sunt trist și iritat uneori, când văd cât de mult acest „eu e altceva și altfel de cum l-aș fi dorit, - și mai ales când mă izbesc de imposibilitatea de a-l educa”.

În orice caz, azi, când Mioara m-a exasperat, am reușit să-mi frânez o pornire de violență. Și asta e un semn bun. Când voi putea să mă stăpânesc întotdeauna, atunci voi fi un om întreg - și teafăr.

1953

Martie

Tovarășe prim-ministru,

Nu știu dacă numele celui care vă trimite aceste rânduri vă va spune ceva. Am avut însă bucuria și cinstea să vă strâng mâna, cu prilejul decernării premiilor de stat din noiembrie trecut, fiindcă am fost și eu distins cu clasa a III-a pentru versificarea în românește a poemului *Ruslan și Ludmila*.

Am debutat acum douăzeci de ani, când am intrat și-n UTC, în poezie, iar din 1935 până-n 1947 am făcut gazetărie colaborând și-n presa ilegală, și-n ziarele și revistele vremii: „Cuvântul liber”, „Azi”, „Faclau”, „Viața Românească”, „Era nouă”, (căreia i-am fost secretar de redacție), „Lumea Românească”, „Timpul”, „Ecoul”, „România Liberă” și „Scânteia”. N-am intrat în partid după 1944; mă socotesc comunist fără partid - și în această calitate mă și simt dator să vă scriu.

Citind recenta dvs. expunere de la consfătuirea cu ceferiștii, am plâns ca un copil și am scris poezia pe care v-o alătur. Dar nu pentru asta vă răpesc vremea cu aceste rânduri; ci fiindcă vreau să vă spun ceea ce de ani de zile le spun altor tovarăși, fără ca să fiu luat în seamă, - deși ceea ce spun e uneori public; dar și atunci, „Scânteia” are grijă să prezinte modestele-mi cuvântări „revăzut și prescurtat”, bineînțeles, după buna tradiție a lui Farfuridi: numai pe ici, pe colo, și anume în părțile esențiale. E drept, acest prilej „Scânteia” nu l-a avut prea des, fiindcă nici nu sunt chemat să vorbesc prea mult, și când o fac nu prea par să fie pe placul tovarășilor de acolo ceea ce spun. Mai ușor pot fi expediat în câteva rânduri, - și cel mai bine, deloc.

Ținut departe de București (din 1948 stau în provincie, și zadarnic

încerc să mă mut în Capitală, nici secția de agit-prop a CC-ului, nici Uniunea Scriitorilor nu-mi pot înlesni găsirea unei locuințe), urmăresc așa cum se cuvine, cu ochiul, urechea și experiența pe care douăzeci de ani de scris și de gazetărie mi le-au dat, opera uriașă de transformare a țării în fruntea căreia vă aflați și a cărei răspundere o purtați în primul rând dvs.

Expunerea pe care ați făcut-o ceferiștilor la 15 februarie mi-a dat un nou îndemn să vă spun ceea ce de ani de zile îmi coace în suflet și nu-mi este ascultat așa cum se cuvine nici de tovarășii responsabili de breaslă sau de partid. Și fiindcă ați indicat calea cea mai dreaptă, aceea a luptei antibirocratice, mă și adresez de-a dreptul dvs. Atât înainte de a intra, în 1947, cât și după cinci luni de când am ieșit din clinica neurologică de la Cluj - unde ajunsesem în urma surmenajului profesional dintre 1944 - 1947 (scriam *zilnic* la două gazete: „Scânteia” și „România Liberă”, și redactam, din birou până-n tipografie, „Revista Literară”) - în discuții, ședințe, articole, cuvântări, poezii, am păstrat și am luptat pentru acest principiu care acum începe să triumfe și la noi, - expunerea dvs. fiind o admirabilă dovadă - așa cum prin tov. G.M. M. a triumfat în Uniune: legătura vie cu masele, cinstea totală și lupta pentru promovarea sincerității, a bunei credințe, a demascării verbalismului roz, umflat și fals, în discursuri și în presă, lupta împotriva atitudinii lăsătoare și - mai ales - împotriva sinistrei *rutine birocratice*.

De cinci ani trăiesc și lucrez în provincie. De cinci ani aud glasul oamenilor pe care-i conduceți, tovarășe prim-ministru, glasul muncitorilor din ateliere și de la țară, al tineretului, al oamenilor de carte* al dascălilor și meseriașilor. Pretutindeni, același mare deziderat: cinste în cuvintele care se spun, o cinstită și dreaptă orientare a agitației și propagandei, înlocuirea vorbăriei și a formalismului ședințelor nenumărate, istovitoare, mincinoase, false, lipsite de interes până la urmă, - așa cum se practică în majoritatea instituțiilor noastre.

Ca o concluzie a acestor ani de viață provincială, adică legat de necazuri și nădejdiile oamenilor mulți și anonimi din țară, vă pot spune, tovarășe prim-ministru, că drumul pe care mergeți dvs. e cel mai fericit, fiindcă „răspunde la ceea ce pretinde mai mult poporul”: vorba deschisă, fățișă, nu înfloritura de paradă. „Viața e grea pentru noi toți, știu că vom birui greutățile, - dar n-avem nevoie de vorbărie mincinoasă, de fraze umflate, de formule de bâlci sau de bagatelizări care nu pot ascunde aceste greutăți ale clipei de față, dar compromit realizările și eforturile poporului întreg”, - iată, tovarășe prim-ministru, spusă într-o singură frază, voința poporului care *tace*.

Linia pe care se situează agit. - propui nu e cea bună și salutară. Ea cultivă neadevărul, bombasticismul, înfloriturile de paradă, negarea evidenței, bagatelizarea ideilor, lozincilor și figurilor revoluționare scumpe poporului, *ea nu se adresează sufletului*, inimii și minții poporului nostru. Optzeci la sută din ce se scrie și se **t** difuzează la noi e sterp, e sămânță zvârlită-n vânt, când nu e neghină care dă cel mai rău rod: izolarea maselor de conducătorii ei. Vă stau la dispoziție pentru concretizări, dacă ceea ce

scriu aici pare prea general.

De aceea ea salută în dvs. pe singurul purtător al idealurilor ei, singurul care cuvântă omeneste și românește, de la inimă la inimă; de aceea îmi îngădui să vă răpesc timpul scriindu-vă aceste rânduri de bucurie și îndemn, rugându-vă să duceți mai departe această linie, s-o impuneți neîntârziat și în agit. - prop, fiindcă în felul acesta veți da maselor muncitoare hrana de care au ele cea mai mare nevoie pentru a depăși cincinalul, când trudesce din greu pentru salarii de trei și cinci sute de lei pe lună: stimă și elementară încredere ce li se cuvine. - spunându-li-se lucrurilor pe nume, vorbindu-le frățește, deschis, cald, iar nu drapându-le cu formule și lozinci împodobite, realitatea pe care ele o cunosc căci tot ele o vor transforma până la urmă.

Vă stau oricând la dispoziție cu argumentele concrete la tot ceea ce v-am scris în aceste rânduri adresat dvs. personal, tovarășe prim-ministru, fiindcă era singura cale ca ele să vă parvină. Nici la „Scânteia”, nici în altă parte de n-ar fi putut apărea, deși - repet - acesta e oxigenul pe care-l respiră o nație; cuvântul adevărat, conform realității - fără de care ea se sufocă sau, ce e și mai rău, se otrăvește iremediabil.

15 aprilie

Descopăr un mare autor rus: Vasili Vasilievici Rozanov. Mi se pare un alter-ego. Am sentimentul că a scris numai pentru mine. Cartea se cheamă, pe franțuzește, „Esseulement”. S-ar putea să fie chiar așa; în orice caz, el e tatăl meu spiritual, necunoscut până azi. Era și timpul să-l „întâlnesc”. Își scria „însingurările” în 1912, iar eu mă născusem de-abia. Îl citesc pentru prima oară, la 42 de ani. Când scria aceste „însingurări”, el avea 56. Îl iubesc.

Mi-a dat o temă cumplită de rumegat. Cui m-aș putea eu încredința? Văd cu groază că, dacă ar fi să las cuiva toate manuscrisele mele, n-am cui. Și de-abia de-acum înainte voi scrie numai pentru manuscris. Vremea noastră, în afară, - și a mea, înăuntru, - mă constrâng și-mi cer să mă lepăd de toată deșertăciunea publicistică. Văd bine acum: scrisul nu educă, nu folosește nimănui dacă-l publici. E o treabă de educație psihologică, strict personală.

Dar când mă-ntreb: cui i-aș putea lăsa manuscrisele mele, văd cu spaimă că n-am, printre cei mai tineri decât mine, niciun adevărat prieten, frate sau fiu spiritual.

Nu le-aș putea lăsa decât celor mai vârstnici decât mine: lui Emil Isac, Bauh, Bogza, Pas. Asta înseamnă că eu încă nu sunt decât un copil care n-are copii. Dintre tineri, eu, care am fost numit de alții „șeful îndoielnic al unei școli”, n-am niciun discipol de încredere. Să n-aibe niciun Platon, - iată drama adevărată a oricărui Socrate literar.

Poate, doar vreunei femei. Dar știu eu dacă femeile pe care le-am simțit legate de mine (chiar și Sidi) au fost chemate sau reținute de inteligența mea și nu de sexualitatea mea (sau a lor?).

(Apropo de onomastica lui Rozanov).

Dintre toți tinerii pe care i-am cunoscut, cel mai profund antipatic (deși talentat) mi-este Baconsky. Probabil fiindcă, tipărit, are un nume la fel de antipatic ca și al meu. Și pe deasupra, semnează ca și mine, cu două inițiale înaintea numelui de familie: A.E. Dar la el e mai grav, sau mai ușor pentru carieră, fiind mai lunecos, – că n-are niciun **r** în nume. Un nume gelatinos, vâscos. Plici! A.E. Baconsky! Pleosc! Și totuși, n-am nicio milă de el, ci continuă să-mi fie, de aproape patru ani de când l-am cunoscut, profund și neschimbat de antipatic. Trebuie să-mi lichidez această slăbiciune.

Și iată, mă-ntorc din nou la România noastră. Regăsesc același singur lucru, constant și specific: slugărnicia și zeflemeaua. „Aux portes de l’Orient, où tout est pris à la légère”... Când eram debutant în gazetărie, ceea ce ne cereau mai mult patronii era unul și același lucru: „Să fiți serioși! ... Să scrieți cu seriozitate... Cutare e un tânăr serios...” Seriozitatea asta nu se găsește. În primul rând, la cei ce-o pretind.

Nu e definitiv ce se petrece azi cu și în România?! Ultimul (pe Matei îl socotesc un urmaș direct și un continuator direct al tatălui său, deci una cu el) autor român „de portée universelle”, este și rămâne „neseriosul”, „zeflemistul” Caragiale. Dar guvernul nostru, dar conducerea partidului nostru comunist? Nu e cea mai ridiculă, mai meschină, mai servilă și mai neserioasă din câte politici s-au făcut în țara asta? Cea mai bogată în „formă fără fond”? Ce e drept, în felul ăsta, comunismul românesc (mai precis: comuniștii din România) au realizat ceea ce nimeni pe glob n-ar fi putut-o face mai bine: își bat joc de comunism, îl compromit și-l năclăiesc fără putință de reparație. (O rezervă, poate: Pătrășcanu! Dacă nu cumva o fi fost, într-adevăr, și el, agent britanic?) în orice caz, revoluția bolșevică s-a înecat la noi, în cele mai mazuriene smârcuri. E drept, din revoluția bolșevică fără Troțki, nu mai rămânea mult revoluționarism. Mai ales după războiul din 1914 – 1915, Rusia a-nceput revoluția burgheză a comunismului, care continuă și se desăvârșește cu Stalin și după moartea lui. Dar e simptomatic că ea se-neacă la noi, aici, în România. Nu degeaba i-am fost noi adversari în ultimul război. Cum de n-au înțeles comuniștii ruși lucrul ăsta: că un învins te bate mai bine supunându-ți-se, decât înfruntându-te? Exact ceea ce fac comuniștii români, cu tot servilismul lor ostentativ față de Moscova, compromițând-o în ochii noștri și mințindu-i *conștient* pe ruși.

Moscova ar fi trebuit să evite, cu toată prudența, contactul bolșevismului rusesc cu România. În loc s-o înghită, se vor intoxica mâncând din ea, – atât. Semnele sunt vizibile de pe acum. „Procesul medicilor moscoviți”, pe urmă „reabilitarea” lor, nu constituie decât un simptom din toată această intoxicare; din care n-au lipsit nici formele grave de intoxicație istorică: antisemitismul.

Și iată cum, încă o dată, buturuga mică răstoarnă carul mare! Afară de cazul când rușii nu-și vor da seama în ceasul al unsprezecelea și vor renunța definitiv la acest smârc care e România. Dar cred că e prea târziu și pentru ei: vom putezi împreună, într-o splendidă „frăție” de puroi și căcat. Căci o revoluție care vrea să ridice o țară reacționară, n-o poate face impunându-i

acesteia metodele ei, ale revoluției, – căci nu va reuși, în felul ăsta, decât să-i ascută reacționarismul, să i-l facă mai subtil, mai viclean, mai rezistent. Exact ceea ce au reușit să facă rușii la noi. (Repet, dacă la ei mai poate fi vorba de revoluție, – ceea ce vom vedea în curând.) Toată așa-zisa „revoluție socialistă” a României e un perfect reacționarism, dirijat de comuniștii români. Socialismul nostru e o culme a reacționarismului în revoluție. Adică descompunerea totală.

După asta, prada va fi infinit de ușoară pentru capitalism care, el, mistuie cel mai bine putreziciunile.

Ceea ce mi se pare nedurabil, suspect în orice caz, în cucerirea sovietică, este tocmai înverșunarea dorinței lor de-a promova supușilor un stil și o cultură sovietică. Dar exemplul lui Alexandru cel Mare care și el a purtat, ca învingător, semnele culturii grecești până-n Indii (semne ce s-au stins îndată după moartea lui), e un exemplu concludent. Cu atât mai mult, ci) cât aceeași cultură elenică s-a propagat și a cucerit (Roma, aceeași Romă care cucerea, cu armele, Grecia.

E clar: învingătorii iau de la învinși; nu numai biruri, sclavi și alte bunuri materiale, dar *a fortiori* și bunurile culturii. E singura răzbunare a învinșilor.

Și în sensul ăsta, cu toată zgomotoasa propagandă a culturii și tehnicii „cele mai avansate”, sovieticii sunt cucerți, zi de zi, de tehnica și cultura învinșilor; de altfel, parada de marxism e inutilă: mai mult ca orice, marxismul e o cultură a învinșilor, a asupriților, care nu poate fi propagată cu succes de învingători. De la otomobilele „Pobieda” (Oppel), până la pantofii cu „crep” și filmele-n culori, sovieticii au devenit tributarii tehnicii apusene. Dar efectele acestei influențe a ideologiei învinșilor asupra concepțiilor sovietice se vor vedea ceva mai târziu – și mult mai clar – pentru toată lumea. Sovieticii încep să descopere istoria ca disciplină „în sine”, exact ca romanii care-o învățau de la Polyb (în ultimii ani au apărut lucrări mai serioase ale istoricilor sovietici despre Antichitate și chiar despre războiul Crimeii) și încep să descopere chiar... democrația (vezi Malenkov).

„Destinul îi cruță pe cei pe care-i lipsește de glorie”, zice Rozanov. Adică: gloria te ucide și pe urmă te silește să-ți supraviețuiești. Cumplit trebuie să fie să mai trebuiască să trăiești după ce ești, de pildă, George Enescu!

20 martie

De ce mor poeții? Ideea mi-a venit traducând pe Pușkin. Fiindcă, prin partea de viață sacrificată în opera lor, poeții sunt prezenți și după moarte între cei ce nu i-au cunoscut în viață. De conceput planul unei piese în care un poet (dat ca mort sau chiar mort) reappare tocmai când începea să fie recunoscut oficial. De urmărit toate încurcăturile ce decurg de aici.

De aceea, el e incomod și tocmai prin asta își supraviețuiește: prin ceea ce i-a fost refuzat ca „prea mult”. Dar ceea ce e refuzat poetului nu e participarea la viață, ci *prea plinul* participării lui. Poetul însă nu poate

participa altfel decât ca un nabab, cheltuindu-se total.

*

Imaginea „pură” în poezie, - acest tribut al inteligenței în sine - este elogiul suprem pe care poezia îl poate aduce ideii.

14 mai

De ce marii artiști și marile amante n-au vârsta scrisă pe față? Comunică cu infinitul. E o sferă străină celei lumești care le absoarbe parcă trăsăturile feței, dematerializându-le până la transparență.

*

Chelnerul, fost colonel roșu, retrimis la munca de jos. Îl întreb:

— De ce n-aveți vin?

— D-apăi cu „ăștia”... care ne aprovizionează așa de bine!...

„Ăștia” sunt foștii lui tovarăși.

Luni, 11 mai

Ducându-mă spre croitor, când m-am dat jos din tramvaiul 15 văd pe trotuar un personaj curios, un fel de Cousin Pons al mizeriei. Sandale confecționate din ghetă ale căror căpute fuseseră tăiate cu lama, ciorapi albaștri, o haină ponosită largă, din care ieșea un cap ciufulit ca al lui Roderick Usher. Această apariție mi-a schimbat deodată sensul și perspectiva timpului în care trăim. Eram în trecutul București» sau în cel viitor? Fapt e că mânia asta îmi comunică mai bine ca oricând perspectiva unei libertăți absolute, cosmice, pe care nici nu mai știu dacă trebuie s-o atribuim trecutului sau viitorului.

*

Mi se fac relatări despre fetele de azi: rău crescute, încăpute pe țiți neciopliți, nu știu să râdă, să se dea, să ia, cu orizont redus, râd cu plăcere la bancuri groase, „Nu știu să se dezbrace și să se îmbrace niciuna”, - asta e groaznic, lipsa de stil.

Apoi, femeile măritate, „cinstite”, care vin cu plasa cu morcovi și între două cozi fac dragoste; apoi cinicele care se cred deștepte și în fond nu mai sunt nimic demult, cele care te întreabă indiferente: „Ești gata, dragă?...”

17 mai

Talcuocul: o altă față a revoluției.

Manole se mira de prețurile foarte mici din Talcuoc. Prietenul lui se mai tocmea. Vânzătorul i-a răspuns:

— Dv. căutați pomană...

— Nu, răscumpărarea.

*

Într-o redacție mi se spune că Traian Șelmaru trebuie să-și dea părerea pentru publicarea unui manuscris de-al meu:

*

— E singurul în măsură...

— Cum? Tocmai el? El ocupă postul pe care-l are tocmai fiindcă n-a avut vreodată vreo opinie. Acum, are o opinie numai fiindcă e în funcția în

care e...

Am spus-o nițel indignat și credeam că am exagerat la furie. Dar mi s-a relatat o ședință în care reprezentantul oficial de partid raționa în felul următor, criticându-i pe unii și pe alții: „Dumneata ai avut în cutare caz, cutare atitudine... dumneata, în cazul cutare, ai spus că... singurul care a avut o atitudine justă e tovarășul Traian Șelmaru care n-a avut niciuna...”

*

Aud că țiganii din Floreasca au fost foarte nenorociți când i-au silit să se mute în locuințe mai bune, fiindcă în cartierul lor urmează să se construiască blocuri. Mi-am adus aminte de capitolul din Gheorghe Sion despre dezrobirea țiganilor care plângeau când au auzit că au fost dezrobiți.

Mi-am adus aminte și de gustul de ordine care se transformă în „Gustul tiraniei”, de care vorbește Malraux, și bineînțeles m-am gândit la relativitatea libertății: ea se măsoară numai prin ceea ce nu te obligă.

*

Mă simt invidios, când citesc o carte, pe autorul ei atunci când reușește să enunțe ceva foarte frumos. E ca și cum ar fi furat. În fond, e vorba de o unitate complementară a spiritului. Nu poți invidia decât ceea ce face parte „din familia ta”.

Azi, viața în provincie e ca o viață în tranșee. Dar în curând se va dezlănțui atacul și invazia Capitalei de către provincie.

29 mai

Tovarășe I. Chișinevschi.

Se împlinesc două luni de la convocarea plenarei Uniunii Scriitorilor din aprilie crt. În care se propusese a fi analizată munca scriitoricească în lumina tezelor Malenkov. Știm ce a fost: mai întâi, o flagrantă deviere a punerii problemei în referatul prezentat de secretarul Uniunii Scriitorilor, Eugen Frunză, accentul căzând pe „problema tipicului” – și nu pe aceea a atitudinii critico-satirice, a curajului civic și a criticii de jos. Am asistat, astfel, la o imensă tartufferie în care cei chemați să fie criticați – Șelmaru, Frunză, Novicov și ceilalți ejusdem farinae – se erijau în judecătorii și cenzorii supremi ai scriitorilor și artiștilor din R.P.R.

Sub titlu de inventar, notez că la această ședință, importantă cel puțin în pretențiile dacă nu și-n rezultatele ei, nu a participat niciun reprezentant autorizat nici al P.M.R., nici tov. L.R. nici tov. C.M., nici tov. C.C. deși ar fi fost de dorit să participați chiar dvs. personal, ca responsabil în partid și guvern al secției agit. – prop.; de asemenea n-a participat niciun reprezentant cultural sovietic, deși în sânul unor asemenea dezbateri mai mult ca oricând și ca oriunde, lumina experienței, exemplul și îndemnul sovietic pot fi hotărâtoare; dar chiar, mult mai puțin, n-au participat nici măcar reprezentanți ai tuturor editurilor noastre fruntașe – ca, de ex., „Cartea Rusă” – pe care în zelul lor organizatorii plenarei au uitat, probabil, să-i invite la dezbateri.

Dar să trecem peste viciile de organizare deși ele nu sunt atât de neînsemnate, fiindcă ele proiectează viciul însuși al concepției și metodelor

de lucru ale conducerii scriitoricești din RPR, dacă nu ale întregii secții de agitație și propagandă din țară.

Țin să precizez de la bun început, tovarășe I. Chișinevschi, că paginile de față vi le adresez în numele meu personal și în calitatea mea de scriitor progresist care a căutat să fie totdeauna alături de cauza poporului și a partidului care luptă pentru triumful acestei cauze.

Am încercat în nenumărate rânduri să vă văd. Din 1947, anul de tristă memorie când am intrat în clinica neurologică (șocat încă de atunci de absurditatea sistemului propagandistic pe care începeați să-l instaurați!) - n-am mai putut comunica cu dvs. timp de 6 ani de zile, deși n-am zăbovit să caut să vă văd. Izolat de Capitală unde, cu toate repetatele mele demersuri, nu mi s-a putut găsi o locuință de două odăi, - v-am trimis neîntrerupte apeluri din fundurile de provincie unde am fost exilat. V-am cerut și telegrafic audiență, dar nu mi-ați acordat-o.

Cred totuși că cel puțin acum, când invoc autoritatea partidului și guvernului sovietic care ne-a învățat - prin tov. G.M.M. - să păstrăm legătura cu masele de jos și să ascultăm critica acestora, cred totuși că, măcar *în numele acestui principiu*, veți avea bunăvoința de a mă primi și asculta. Vă vorbesc în numele meu propriu, dar cauza pe care o apăr nu e câtuși de puțin a mea proprie, mai precis: plecând de la o pricină personală (și care nici ea nu pare să fie atât de personală - cel puțin aceasta e părerea tov. Constanța Crăciun care pretinde că poezia nu e numai cauza poetului, ci a poporului întreg), aceea care face ca în anii 1951 - 53 să nu poată apărea un volum de versuri semnat de mine, *care volum n-a putut apărea nici sub regimul fascist din România*, - plecând, deci, de la o pricină atât de personală sau atât de puțin personală m-am văzut ajuns la concluzii și la o viziune care e de interes general, privind chiar defectul principal al regimului nostru de democrație populară: felul greșit și păgubitor în care e înțeleasă tehnica și orientarea agitației și propagandei în R.P.R.

Spusei mai sus că în volumul meu de poezii - care, din 1951, așteaptă până azi la ESPLA o viză pentru tipar, care nu mai vine - sunt numeroase poezii care *n-au putut apărea* în regimul fascist. Nu știu dacă vă apare în toată gravitatea ei această simplă interdicție: poezii care erau împotriva fascismului și a spiritului fascist nu pot fi tipărite nici azi, în R.P.R. Geea ce, în chipul cel mai logic, duce la concluzia elementară: și azi. În R.P.R., domină tot spiritul fascist.

Mă tem că nu e doar simplu joc silogistic, stimate tovarășe Chișinevschi. Mă tem că asta e realitatea funestă, și împotriva ei ar fi trebuit dusă lupta pe toate căile propagandei noastre. Dar - și aici e marea mahnire - propaganda noastră nu se adresează câtuși de puțin *sufletului* acestui popor, *ea nu e câtuși de puțin psihologică*. E un fel de „bourrage de crâne” după cele mai tipice metode fascist-hitleriste, iar cei care-o exercită au uitat acel adevăr elementar marxist că „istoria nu se repetă”, sau că se repetă dialectic: într-adevăr, ceea ce a fost tragic în propaganda hitleristă, - negarea evidenței și grandilocvența auto-laudativă, - la noi reușește să stârnească doar râsul și ironia. Doriți un exemplu? Îl am în față; în prima

vineri, 22 mai 1953, în timp ce la toate brutăriile Capitalei noastre se întindeau cozile de zeci de metri pentru cele 300 gr. de pâine pe cartelă, – în aceeași zi în care la restaurante nu se mai găseau de mâncare, în „Contemporanul” apărea următoarea „caricatură”: un tanc trecând prin fața unei familii nevoiașe, în Statele Unite, chipurile, iar o fetiță îi spune mamei sale: „Uite, pâinea noastră, mamă!”

„Satira”, dacă satiră vrea să fie, e atât de sinistră, încât nici n-aș mai comenta-o. Dar ea îmi aduce aminte de felul cum se scriu la noi anumite articole, de obicei cele mai importante, de fond, din „Scânteia” și alte ziare sau reviste RPR-iste. Felul în care sunt exaltate în aceste articole ajutorul sovietic, experiența sovietică, cultura sovietică, medicina sovietică, armata sovietică, și tot ce mai vreți de origine sovietică; abundența grosolană de adjective hiperbolice pe lângă tot ce e de proveniență sovietică, – toată această lavă deșăntat revărsată de elogii desfrânate îmi amintește de tehnica pe care noi, comuniștii (chiar cei fără partid, dar nu mai puțin devotați decât cei din Corn. Central.) o adoptasem în propaganda noastră din anii războiului hitlerist. Când ni se cerea să facem câte-un articol de fond, în care să fie elogiată o măsură a lui Hitler, începeam cu bombe de elogii: „genialul Führer, cu mintea sa atotvăzătoare, cu nedezmîntitul său geniu strategic, conducătorul celei mai gigantice mașini de război, care s-a acoperit de glorie în stepele sovietice... etc., etc. – a dispus o altă operație de zdrobire a ultimelor rămășițe inamice, prin retragerea elastică de la Koletnicov...”

Acesta era stilul, efectele așteptate de noi erau verificate imediat; zețarii plesneau de râs când culegeau aceste editoriale cărora cenzura gestapovistă le da bucură drumul.

Din păcate, tonul e același și-n editorialele „Scântei” de astăzi, cu deosebirea că nu mai e vorba de o farsă la adresa lui Hitler, ci de elogiarea tovarășească a realizărilor sovietice. Și-mi vine să mă întreb: oare atât au înțeles conducătorii propagandei noastre din subtilitatea necesară pentru a schimba opinia unui popor? Oare cred ei că e destul să înlocuiești textul muzical lăsând aceeași partitură? Se poate, dar și efectele riscă să fie aceleași. Nu, – tovarășe Chișinevschi, – felul cum e înțeleasă la noi propaganda, e un fel comod, leneș și foarte păgubitor cauzei noastre.

Nu mai vorbesc de coarda patriotardă, – la fel de inabil zgândărită. Dar despre toate astea, vă voi putea vorbi, personal, atunci când veți binevoi să mă ascultați.

Dar aș vrea să mă întorc la meseria mea de scriitor. Ceea se petrece în dirijarea artei și literaturii noastre nu depășește în gravitatea greșelilor ceea ce se petrece cu presa și radioul

— Numai că aici efectele sunt mai puțin sensibile la prima vedere. O seamă de literați *confeționează* articole dialogate sau rimate care se numesc proză sau poezie. Articole în care nu prea cred – și nici n-au cum, când ei sunt poeți sau prozatori și se văd puși să cânte pe alte scule. Căci – în dirijarea artelor noastre – așa poate fi formulat, cel mai lapidar, marele viciu: *confuzia de planuri și de materiale*. Confuzia de criterii, disprețul

pentru meseriașul artistic. Să mă lămuresc. Dacă, de pildă, tov. Iosif Chișinevschi, m-ar însărcina prietenul, tizul și tovarășul meu, Miron Constantinescu, să-i verific și să-i avizez asupra planificării în regiunea Bacău a producției de benzină semirafinată pe 1954, - mărturisesc că - deși am copilărit într-o regiune petroliferă, în Prahova - nu m-aș simți capabil să-mi asum o sarcină atât de gravă și de mare răspundere. În schimb, dacă dvs. vi s-ar propune să dirijeze activitatea teatrelor și a revistelor de artă plastică sau de filosofic, un maestru sondor de la Băicoi, să zicem simpaticul Dumitru Arjan, lucrul ni s-ar părea cât se poate de firesc -, întrucât, vorba „marelui” Eugen Frunză, „arta e a poporului!” Fac haz de necaz, tovarășe Iosif Chișinevschi, dar din păcate asta e adevărul! Că în fruntea editurilor și redacțiilor noastre - cu excepția uneia singure - se află oameni nepricepuți, oameni străini de meseria și înțelegerea scrisului, vi se pare neesențial? Sau credeți poate că meseria asta de a face cărți

— Despre care Flaubert scria (și știți cât îl prețuiesc scriitorii sovietici pe Flaubert, ca pe meșterul suprem al prozei) că e tot așa de grea ca și a clădi piramide, - e la îndemâna oricărui activist de partid care o va deprinde în câteva luni de praxă?

Gravă greșală, tov. Iosif Chișinevschi, care se răsfrânge în primul rând asupra guvernului și a conducerii lui. Căci cărțile scoase de aceste edituri nu vor convinge masele. Regimul nu se va fi făcut iubit de mase prin cărțile pe care le oferă - prin poeziile de comandă, stereotipe, obositor de la fel una cu alta, de la un autor la altul, - prin lipsa de adâncime pe care, *din pricina nenumăraților paraziți care-și vârstă nasul și-și dau avizul dictatorial, în toate editurile noastre de azi*, o au toate scrierile beletristice de la noi.

Dar în locul afirmațiilor e mai bine să dau exemple. Cum merge la sufletul poporului un regim ca al nostru, - cum altfel decât propagându-i dragostea pentru clasicii lui și pentru arta lui națională.

Ce s-a întâmplat însă cu Eminescu și Caragiale? I-am sărbătorit cu mult fast și multe studii tipărite, - dar am avut grijă să-i „epurăm”. Nu se putea grosolanie propagandistică mai mare, tov. I.C! Tocmai așa am reușit să dăm valoare publică unor producții într-adevăr nevaloroase ca *Doina* lui Eminescu sau ca articolele monarhice ale lui Caragiale, - *fiindcă le-am ascuns ochilor lumii*. Aici e viciul fundamental, al greșitei orientări a propagandei noastre. Poporul, dacă-l iubim cu adevărat și avem încredere în el, - nu trebuie mințit, ci lămurit.

Dar nu lămurit așa cum o face „Scânteia” și cum o fac multe alte ziare și reviste: adică să i se bage pe gât mâncarea gata mestecată; să i se prezinte cu toroipanul ceea ce trebuie doar sugerat, să i se expună în niște silogisme prea perfecte spre a fi credibile, niște adevăruri elementare, iar la urmă să se mai tragă și niște concluzii ca pentru copiii înapoiați sau debili mintal: „dacă $3 + 1 = 4$, atunci $4 + 1 = 3$ ” - cam așa e argumentarea de convingere a presei noastre politice care imită mecanic, *măimănărindu-l doart* stilul simplu și clar al lui Iosif Vissarionovici.

Am în față colecția operei lui Adam Mickiewicz, poetul național polonez de la a cărui moarte se va împlini un veac peste doi ani. Opera

completă i-a fost editată în 4 volume în anul 1949 – de către o comisie sub președinția de onoare a prezidentului B. Bierut. Deși în poezia lui, Adam Mickiewicz confundă adeseori anti-țarismul cu anti „muscalismul, niciun cuvânt, niciun punct sau nicio virgulă nu i-au fost schimbate. Ediția e într-adevăr completă, fidelă manuscrisului și – să recunoaștem – fidelă celei mai eficace propagande, *fiindcă e fidelă hunului simț*.

Această armă (era să scriu *artă!*) elementară, firească și categorică – *hunul* simte lipsa funciara a propagandei noastre în toate domeniile.

*

Când vezi tot felul de a se face propagai>dă, exagerările din presă, neadevărurile izbitoare, când vezi chintalele și tonele de maculatură „literară” stereotipă, în care totul e prezentat pe cât de roz pe atâta de superficial, ca reclamele produselor comerciale din capitalism, – te întrebi uluit: cui folosește asta? Nu cumva avem de a face cu dușmani ai regimului cocoțați, ca și pe vremea lui V. Luca sau T. Georgescu, până la posturile din vârfuluri?

Sigur e că, în afara faptelor de amănunt care se pot înregistra zilnic și din care v-am dat doar câteva exemple, – avem de a face nu numai cu oameni nepricepuți, nesinceri sau rău intenționați (dintr-aceștia mișună în toate instituțiile noastre de artă, în toate editurile, teatrele și redacțiile), dar avem de a face cu o politică *foarte* concertată care elimină cu rigoare și precizie orice element capabil, muncitor și devotat, orice element *talentat* în primul rând. E vorba de o concepție nu numai asupra *politicii artei șilliteraturii*, dar chiar asupra artei însăși – ai cărei reprezentanți investiți ar fi tov. – II Frunză și Șelmaru. Iată unde suntem, tov. Ch. și trebuie, într-adevăr, să recunoaștem că e o situație de răs dacă, bineînțeles, reușim să ne înăbușim plânsul. A trebuit să vină un regizor ca Gr. Alex de la Moscova pentru ca să fie semnalat *un singur* regizor merituos în studiourile noastre care înghit miliarde: Jean Georgescu. În schimb, nepricepuți ca Novicov, Nicolae Bellu, Asia Moraru, – diletanți ca Dinu Negreanu, – dușmani deschiși ca Marietta Sadova – își fac veacul și mendrele în scaunele de răspundere ale acestui departament.

Dar să mă opresc – fiindcă iarăși mă năpădesc exemplele ce se ivesc la tot pasul, exemple strigătoare la cer de felul absurd și *păgubitor până și bănește*, nu numai psihologic, cum se face propaganda noastră.

Să mă opresc lansându-vă acest apel de înecat, în speranța că, în fine, veți găsi un ceas din cele 24 ale unei zile în care pă mă primiți ca să mă ascultați – sau – și mai bine! – să ne primiți într-o delegație, ca pe vremurile lui Moș Ion Roată, ca să vă spunem și noi durerile și să vă propunem soluțiile noastre – împotriva unei propagandistici care e atât de păgubitoare încât poate părea chiar dușmănoasă.

În așteptarea acestei audiențe, vă rog să luați act de un fapt pe care de acum un an l-am adus la cunoștința tov. – lui L.R.

În orașul fost reședință de scaun episcopal, R. Vâlcea, se află o catedrală re-zidită și zugrăvită în 1735. Pictura din pridvorul acestei catedrale – numărând peste 200 de ani – este una din cele mai frumoase

fresce murale ale plasticii noastre, o capodoperă a iconarilor epocii. Dar pridvorul e deschis, iar vântul, gerul, ploile, strică anual această frescă. Cu o cheltuială minimă, fresca ar putea fi pusă sub sticlă (sau plexiglas) ori s-ar putea închide pridvorul și am salva astfel una din comorile rare ale picturii noastre.

Dacă rândurile de față vor ajuta măcar cu atât artei noastre, – și tot nu mă voi simți vinovat că v-am răpit atâta timp, împărtășindu-vă ceea ce cred despre gospodărirea valorilor spiritului în RPR.

Marti. În timp ce lucrezi și citești din maestri, îți dai seama ca-n timpul unui drum anevoios, al unei lungi expediții, că-ți alegi drumul *tău* cu greu cum ți-ai alege o potecă sau pietrele pe care să sari ca să traversezi o apă: din tot, de la toți, dar *printre* toate. Dar pentru asta trebuie personalitate în artă.

Sâmbătă, 20 iunie

Azi, m-a lovi o știre proastă: Tilda mi-a comunicat la telefon că „Scânteia” mi-a retras ajutorul, adică o pensie de vreo 450 de lei pe lună. De unde-o fi venind? Căci mai mult decât lipsa bănească, mă doare procedeul: fără niciun anunț prealabil.

Cred că trebuie să fie vreo amabilitate de-a lui Răutu, care vine după aceea de acum vreo trei-patru zile când l-am căutat la telefon și i-am lăsat vorbă că-l rog să-mi telefoneze la Brașov. N-am putut crede că e atât de... puțin grijiului. Dar, spre uimirea mea, n-a făcut-o. Iar azi, primesc telefonul Tildei (mai mult de ea îmi pare rău) că mi-au tăiat pensia.

Mioara crede că ar fi din pricina criticilor pe care, oral, i le-am adus în ultima vreme lui Răutu. Dacă e așa, cu atât mai bine! Deși eu nu mi-am evaluat niciodată atitudinea în bani. În fine, e un fapt grav, fiindcă vine tocmai într-un moment când sunt mai lipsit ca oricând. Mă aflu într-un „nod”. Mă simt și lipsit de talent și demoralizat de ostracizarea mea completă din presă.

Vorbeam ieri cu Mioara care căuta explicația acestei ostracizări, în favoarea mea: că aş impune-o prin atitudinea și „talentul” meu. Dar i-am răspuns că Beniuc, care e un real talent are o viață realizată – și omenește, și politic, și poetic. În fond, față de el, Jeu sunt un ratat: la patruzeci de ani, n-am reușit să am o carte de poezii. Asta e toată realitatea, – și nu e ușor de suportat. O, Doamne! nu că-aș râvni gloria cuiva, – dar publicarea, apariția la tipar face parte din evoluția necesară a unui scriitor. Nu sunt totuși atât de sigur pe meșteșugul meu ca să cred că nu mi se publică doar fiindcă nu sunt „pe linie”. Un talent veritabil și complet realizat se impune singur, – fie el „pe linie” ori ba. În fine, disprețul arătat față de versurile mele se înnoadă azi cu cel arătat de Răutu față de existența mea bănească.

Să-i fie de bine! Tot n-am să mă sinucid. Deși uneori grozav îmi vine s-o fac. Ce e rău, e că mă umplu de venin din pricina unor oameni care nici n-ar merita să mă preocupe în vreun fel.

Dar voi fi tare și-i voi arunca acolo unde le e singurul loc: în uitare.

10 iulie Bălcești

De vorbit cu Miron Constantinescu și să-i arăt toată acțiunea de izolare pe care-o duce împotriva mea Mihai Beniuc, care nu s-a mai putut stăpâni să-mi spună satisfăcut: „Ei, Miroane, tu ești din cei care au scăpat trenul... ca și Vinea... u

Pe urmă, trebuie să-i spun toate observațiile mele critice cu privire la orientarea presei și a propagandei; mai ales, lipsa oricărei libertăți de inițiativă și de expresie („Nu e în stilul nostru”, îmi spunea, serios și convins, Vasilică Moldovan); apoi, oculirea problemelor arzătoare sau zgândăririle lor dintr-un stupid exces de zel (în timp ce noi n-avem pâine, în „Contemporanul” apare o caricatură cu un tanc trecând prin fața unei familii nevoiaș, în Statele Unite, chipurile, iar o fetiță îi spune mamei sale: „Uite pâinea noastră, mamă!”); apoi, stereotipia și anonimatul plictisitor al editorialelor din „Scânteia” (titluri cu: „Să facem...”, „Să dregem...”); promovarea și coaliția netaalentelor și a unor critici care sesizează foarte just, dar exact *pe dos, orice* accent al talentului; pierderile materiale și morale suferite de edituri de pe urma acestei politici a uniformității și timorării: absurditățile și răstălmăcirile (în „Contemporanul” din 3 iulie, citesc această enormitate: „În comedia satirică trebuie să se oglindească. roiul predominant al forței pozitive”), apoi climatul din rândurile tineretului: cei buni și talentați se simt ca niște orfani, înlăturați, eșuați, dezamăgiți, fiindcă acestui tineret îi lipsește singurul climat creator: libertatea de discuție și de scris. În fine, prostul serviciu făcut URSS-ului printr-o propagandă umiltoare pentru noi și stereotipă pentru ruși.

Îl iulie

Am încercat aseară să citesc un roman modern al unei autoare italiene: Renata Viganò. N-am putut termina capitolul al treilea. Același defect de stil ca și-n romanele noastre de azi, ca și-n cele sovietice: „la volonté de prouver” (Malraux) care depășește și chiar disprețuiește mijloacele de exprimare artistică. E clar: ne aflăm în fața unui soi de literatură fără nicio preocupare artistică. Oamenii au trăit o epocă excepțională și, lipsiți de perspectivă, cred că evenimentele uriașe, extraordinare, pe care le-au trăit ajung prin ele înșile să facă o operă de artă. Deși adevărat e contrariul: cu cât evenimentul de relatat e mai deosebit, mai puternic, cu atât e nevoie de-o mai mare grijă și aplicație artistică. Această confuzie de planuri – între materialul brut de viață socotit materie și expresie de artă – face ilizibilă literatura noastră contemporană.

Trebuie găsită expresia *artistică* adecvată acestui material nou. Literatura noastră contemporană e în criză de expresie. Și până ce scriitorii de azi nu-și vor propune acest lucru, până ce nu vor ajunge la această conștiință estetică, arta și literatura contemporană vor rămâne deficitare. Estetica nouă, iată ce rămâne de cucerit! Și ea nu se naște ignorând-o sau disprețuind-o și aruncând-o la coș pe cea veche, ci alegând din ea ceea ce e valabil și se poate potrivi și pentru noi. Căci în suprastructură, spre deosebire de realitatea prozai-zisă, timpul e suspendat: ceea ce a fost bun ieri poate fi și mâine, cuceririle au o durată perenă, influența unei epoci și a unei culturi trecute asupra altora recente e însăși substanța lor de viață

fiindcă arta se hrănește din artă, viața fiindu-i numai pretextul sau talmaciul.

De altfel, nici nu știu dacă evenimentele descrise de scriitorii contemporani ultimului război sau la zece ani după el, sunt atât de radical diferite de cele scrise de un Tolstoi, Zola, Rémarque, Barbusse, Céline sau Malraux – ca să nu mai pomenesc de scriitorii sovietici din anii războiului civil și până-n 1936.

„Întoarcerea la estetică” iată tema unui articol despre literatura nouă pe care l-aș scrie dacă aș avea și unde-l publica.

18 iulie, tot la Bălcești

Scriitorul „comunist” A.G. Vaida și-a găsit o vocație sinistră. Ca un mărunț agent electoral sau ca o țață, umblă prin sat și-i îndeamnă pe țărani, care-n. omenia lor îi mai dau câte ceva de mâncare, s-o lase să moară de foame pe M-me Mareș. M-me Mares e fosta nevastă a lui Mândrea, fostul, la rândul lui, proprietar al acestei case care e fosta casă natală a lui Nicu Bălcescu. Mândrea a divorțat de mult de dânsa, s-a recăsătorit cu fica lui Duiliu Zamfirescu și trăiește la București. Când a cedat casa Ministerului Artelor, i s-a rezervat fostului proprietar un mic apartament de două camere și baie pe care Mândrea, la rândul-i, generos și uman, l-a cedat fostei lui neveste ca să aibă unde-și duce zilele până și le-o sfârși.

M-me Mareș (numele de domnișoară ce-i revine după divorțul de Mândrea) e un personaj de roman realist-socialist, un prototip de „fostă”. Subțire, din pricina subalimentării, cred, cu nasul pe sus, vorbind numai franțuzește, călcând înțepat pe niște tocuri scorojite ale unor pantofi scâlțiați, trăiește ca o stafie, retrasă în cele două odăi. Dar, ca să aibă cât de cât ce mânca, M-me Mareș și-a făcut rost de o capră, vaca săracului, de! Și la anumite ore, o poți vedea pe fosta ciocoaică purtându-și capra de lanț, ca pe-un câțel, la păscut. Nebunia e că, pentru treaba asta, își pune mănuși. Niște mănuși de ață, roase, giorsite, aproape să-i iasă degetele prin ele, dar mănuși, în fine... Pe deasupra, e surdă suficient, pentru ca să fie nevoie să strigi foarte tare când stai de vorbă cu ea.

Mioara și cu mine îi colectăm de pe la bucătărie și din felurile pe care noi nu le mâncăm, și-i ducem de mâncare. La fel fac și țăranii satului care-i duc câte ceva de-ale gurii. Ei, bine, comunistul vajnic care e A.G. Vaida, vrea să-i disuadeze de la asemenea acte filantropice. Avem, astfel, o discuție în holul casei. Vaida e necruțător și categoric, deși biata M-me Mareș e o umbră fără nicio putere și cu zilele numărate:

— E o dușmancă, trebuie să moară!

— Să ispășească, fie! dar nu să moară...

Vaida care e un romancier total lipsit de talent, trăiește în aceste clipe o literatură întreagă foarte revoluționară și foarte combativă:

— Ba nu, să moară!

— Bine, încerc eu, filosof, dar noi nu suntem cu toții solidari pentru viața și împotriva morții?

Dar Vaida are aici o replică mult prea lesnicioasă ca s-o scape:

— Ea e moartea, nu viața!

După plecarea lui Vaida, i-am spus Mioarei: „Uite de ce hitlerismul a fost cea mai mare plagă a omenirii, fiindcă le-a dat oamenilor o solidaritate de pușcăriași... Vaida a fost și el pușcăriaș... și alții ca el”.

Cineva se amestecă-n vorbă:

— Nu știu dacă se poate generaliza, dar o speță anumită de oameni este.

— Aș spune mai mult: că le-a plăcut închisoarea.

— Cum?!

— Nu vezi că vor s-o instituie și-aici? E un complex în toată puterea cuvântului: oamenii ăștia îi iubeau filial pe polițiștii care-i asupreau.

19 iulie

Văd în holul casei noastre de-aici, de la Bălcești, portretele, mari și în culori, ale lui Lenin și Stalin. Unul civil, celălalt în uniformă. Și mă gândesc la aceste două noțiuni, de civilizație și militarie. Acum, după aproape zece ani de la Sfârșitul lui Hitler și Mussolini, în Rusia și-n America, adică în cele două țări biruitoare, e încă vremea militarilor. Probabil că americanii vor să-și extindă dominația și prin arme.

Despre ruși, e altceva. Bolșevismul se extinde-n lumea postbelică în chip firesc pentru că – lucru curios! – pe cât de setos de pace, el e totuși un copil al războiului. Nu trebuie uitat că primele forme concrete ale puterii bolșevice au fost sovietele *de ostași*, nu de muncitori.

*

De-abia acum noi avem în România Evul-Mediu, pe care Occidentul l-a avut acum o mie de ani.

25 iulie, Bălcești

Moartea dă măsura întreagă, adevăratele dimensiuni ale unui om. Ceea ce înseamnă din două una: sau că omul poartă-n el moartea ca pe o față (trăsătură esențială) ce nu i se vede cât trăiește; sau că el are nevoie și de moarte pentru a se exprima integral pe el însuși.

Mă gândesc la moartea lui Cehov: ea *l-a exprimat*. Deci, moartea e o concluzie necesară, absolut necesară omului. Felul cum mori este corespondentul sine qua non al celui cum ai trăit. Fără moarte, o viață, un om e incomplet.

26 iulie, Bălcești

Ora șase dimineața. Începe simfonia rustică a dimineții. (N-o fi scris-o niciun compozitor?) Mai întâi, greierul, cel care „zimțează noaptea cu nimic”, acum își mai rărește chemarea câte-un pic. Ușoare piuituri își fac intrarea, punctate de sunetul înfundat, de bas, al cloștii: e o alternanță între pizzicato și bas profund. Apoi, o violină ciupită repede: vrăbiile. Niște viori pe coarda subțire, scot iuți acorduri, de parcă lăutarul își încearcă instrumentul: cintezele. De sub streșini, stropii unei ploii repezi de vară, căzând într-un butoi cu apă: puii din cuiburile ca niște coșulețe de pământ,

ale rândunelelor. Un violoncel depărtat pocnește din când în când: porumbeii. Pe acest fond de sunete, mărunte ca o pânză, se-aude din depărtare, melodios și pățimaș, flautul graurului: fiu-rliu, fiurliu-u-u, fiu-u-u-rliu... și trilul dezlănțuit al ciocârliei odată cu un altul: chieo-u-u-i, chieo-u-u-i de parcă un fierar cu o pilă lungă ascute un fierăstrău; o ocarină: tu e-a-a, tu e-a-a, mierla; iar la încheietura fiecărei părți, trâmbița sonoră, de parcă vezi strălucindu-i alama, a cocoșului din fundul curții, dominând și răspunzându-și cu altele din tot satul: compozitorul vestește finalul, apoteoza. Sunetele se adună, se îndesesc, se apropie parcă, dirijorul nevăzut dă intrări tot mai repezi, pizzicato-urile puilor de vrabiese-ncalecă și cu arpegiile pițigoilor” și cu țîțîiturile (ți-ți-ți-ți-țî-ciu-ciu-ciu-ciu) foarte repezi și mărunte ale nu știu cărei păsărele, cu fierăstrăul cintezelor, cu xilofonul ciocănitorei, cu piculinele scatiilor în timp ce graurul se șterge pâlind din ce în ce mai depărtat și, deodată, țâșnind ca o intrare triumfală, din toate alămurile deodată, de la cele mai fine și sensibile până la cele mai puternice și stridente, gata să dărâme plafonul, izbucnesc toate trâmbițele cocoșilor din întregul sat! Plafonul cerului s-a spart într-adevăr, plesnit în țândări, iar la orizont, trufaș, biruitor, mereu proaspăt deși mereu la fel de miliarde de ori, mai strălucitor cu fiecare zi în gloria lui vestitoare de viață, lumină și belșug, izbucnește ca o armată cu mii de sulite de aur, în urma căreia se-ntinde pojarul unei invazii pașnice, scufundându-se cu iuțeală, contopindu-și aurul eteric, scâldându-și fața galbenă în lanurile nesfârșite, Phoebus cu caii înaripați reia în stăpânire acest obraz al pământului trezit în fine, definitiv, din somn.

*

Satira duhului meu

„Voi spune ceva cu cap dar mă te

Că voi da de gândit multor capete contemporane

Căci nu în vederea capetelor străine

Ne confecționăm câte-un cap fiecare din noi.

Un cap se taie de acolo

De unde începe să se adreseze altora.

Capul nu trebuie să se adreseze capetelor, ci, picioarelor.

De-aceea se și zice: unde nu-i cap, vai de picioare!”

Tovarășe Petru Dumitriu, - îți mulțumesc foarte mult pentru publicarea în ultimul număr al „Vieții Românești” a traducerilor mele după Becher. Ceea ce m-a impresionat mai ales, a fost paginația.

Acuma, că s-a dat ordin să fim și satirici, mă grăbesc să mă conformez. Îți trimit, deci, o poezie cu oarecare influențe din Grigore Alexandrescu, e drept, - ceva mai puține totuși decât ale Dumitale din N.D. Popescu (nu din Balzac, Doamne ferește! cei ce te acuză de asemenea infamie habar n-au de N.D. Popescu).

De asemeni, cred că această „satiră” a mea îi va face plăcere și distinsei Dumitale colaboratoare, Porumbica Veronacu, căreia te rog să-i ceri pentru publicare și manuscrisul pe care de multă vreme îl deține în mod clandestin de la mine, intitulat *și-așa-i bine!* și pe care nu mă îndoiesc

că-l voi vedea apărut în proximal număr al revistei ce cu onoare conduci, - tot așa cum mi-am văzut și traduceri din Johannes Becher.

Drept care îți spun salutare și la mai mare

București, 13 (14?) august, în Festival

Restituirea emoțiilor în poezie - asta pare să fie mecanismul fundamental al oricărei creații poetice.

I-am cerut azi Roxanei șervețelul de hârtie pe care-și imprimase buzele (adică rujul de buze). Am fost, bineînțeles, emoționat de gura aceea perfect conturată și care parcă păstra ceva din căldura vie a gurii ei. Și am simțit că emoția asta va putea fi restituită cândva, într-un poem. Cum, - nu știu; dar cred cu tărie că asta e mecanismul poeziei: emoția doarme-n noi, gestază, mai bine-zis, apoi reapare travestită în *cuvinte* poetice. Reapare târziu și când nici nu ne mai gândim la ea. Dar datoria poeziei bine făcute este de a ne reda, pe calea târzie și ocolită a versului, aceeași emoție, *à rebours*: de la cuvânt la intuiție. Ideea care le leagă nu poate fi, așadar " „pură” - ci încărcată de acea emoție primă - și primară.

23 august

Viciul psihologic fundamental al guvernării noastre de azi se poate rezuma la: uniformitate și tiranie; ordinea preschimbată-n tiranie; acest viciu vine din universul de pușcăriași cu care sunt țarați actualii conducători.

Epoca Malenkov e opusă celei staliniste, și ireductibil, tocmai fiindcă Malenkov n-a cunoscut rigorile pușcăriei, ca Stalin. Numai spiritul liber poate desăvârși o revoluție.

În orice caz, generațiile care vin au această misiune și-n țara noastră: să se ridice împotriva arbitrarului și a slugărniciei care ne încearcă.

25 august, ora 13 - la Mamaia

Furtună pe mare. S-a făcut toată verde; doar linia orizontului, violetă. Berbecii iuți ca niște bărci cu motor. Cerul apocaliptic, de cenușă despicat în mijloc, piramidal, parcă se va petrece o minune, parcă ar țâșni cineva prin vârful acela luminat. Fâșiile ploii, ca odgoane. Cerul întunecos parcă adăpostește o uriașă corabie cu pânza triumfiulară în vârful lui, plutind cu norii. Sirena ei e vuietul vântului. Aleile de apă și linia orizontului se fac albe-argintii. Plouă răpăit. Acuma s-a refăcut unitatea cosmică a apei, cerului și pământului, ca-n geneză, ca-n zilele potopului din care s-a născut lumea.

În zare nu se mai vede nimic decât o ceață alburie, lăptoasă.

Biografia oamenilor din port e a epavelor zvârlite pe mal de mare; se vede tirania geografiei asupra destinului lor. Ca și crabii, algele, scoicile, hipocampii, pisicile marine, ei sunt moi, ușor flasci, lubrici și mai ales zvârliți în mijlocul existenței ca-n aventura unei furtuni; ei începe totul de la capăt, fiindcă n-au nimic de pierdut, nimic terminat și care s-ar strica. Ei n-au de abandonat decât propria lor viață de pân' atunci sunt „bătuți de vânturi” și „ale vieții valuri”, la propriu. (Mi-aduc aminte că am cunoscut la

București o fată din Constanța care-o pornea la miezul nopții de-acasă la-ntâmplare, cu tramvaiul, sau pe jos, pe străzi felurite, pe unde-o duceau pașii: ea recrea, terestru, universul marin.) Și se sfâșie disperați, ca și lighioanele marine.

*

...Furtuna se potolește: albul de la orizont se diferențiază acum de albastrul-verde al mării și iarăși un calm de geneză, când s-au despărțit elementele, o tăcere grava, solemnă, plutește peste tot – în timp ce ultimele picături scuturate de sus, ca un tic-tac al timpului, mai amintesc de ploaia ce a fost.

19 septembrie y Bălcești

Arta nu e, în niciun fel, o afacere politică, ci una personală. Treburile publice n-au nimic, dar nimic de-a face cu cele personale și – în ultimă instanță – chiar asta proclamă și socialismul atunci când refuză „intimismul”: el refuză arta. El nu vrea să știe de sentimente, senzații, impresii și întrebări personale, – adică substanța însăși a artei nu-l interesează; el vrea să știe de idei, dar nu de idei artistice, adică de idei care să traducă sau să reconstituie aceste senzații, impresii, sentimente personale, acest univers strict unic al fiecăruia din noi, – ci de idei generale și generoase, adică născute să exprime și să servească colectivități și mase, adică tot noțiuni generale și, până la urmă, tot ideale. Arta e concretă, pe când politica e abstractă. Actul artistic e un fapt, cel politic – o relație.

În această structurală deosebire și respingere între ele, arta își află în socialism, ca și-n orice altă tiranie politică, climatul cel mai propice dezvoltării ei firești și *proprii*. Într-un asemenea climat, sunt blocate toate pantele dulci, toate porțițele crăpate perfid sau, pur și simplu, involuntar, pe care regimurile democratice le lasă artei spre a o folosi apoi în scopurile lor politice. Toată mult clamata „libertate a artei” în regimurile democratice nu e, de fapt, altceva decât folosirea foarte abilă a artei pentru niște țeluri străine ei, pentru scopurile *politice* ale democrației. Pe când în regimul de dictatură, arta e angajată fățiș și proclamată sus și tare, – dar nu fiindcă ar fi vorba de artă, ci de un mijloc tehnic, „artistic”, de propagandă. Se spune „artă” în dictatură, tot așa cum se spune „arta politicii” sau „arta cofetăriei”, sau „arta oratoriei”, – și atâta tot. Probabil de aceea, în ultima vreme, de când dictatura s-a mai consolidat și și-a putut găsi noțiuni mai adecvate intereselor ei, s-a recurs și la o definiție mai specifică „artei angajate”: *măiestria artistică*. Aici termenii arată foarte bine că nu de artă propriu-zis e vorba, ci de *meșteșug*.

Tocmai de aceea, fiindcă dictatura politică nu are absolut nimic a face cu arta, fiindcă arta și politica n-au nimica de împărțit, regimul dictaturii politice este și regimul „ideal” pentru dezvoltarea artelor. Se face, mai întâi, o selecție a valorilor; nu vor mai ieși în public decât ne-am știi, artizanii sau operele de *acest* nivel. În schimb, se va intensifica, va spori calitativ producția artei propriu-zise, a artei intime, de sertar, adică a artei pure și simple ce redevine, în condiții politice, analoage, ceea ce ea fusese și-n Evul

Mediu: de interior. „Renașterea”, ca să păstrez analogia, va veni atunci când artiștii, din umbra modestă și tainică a chemării lor dezinteresate, a adevăratei lor vocații, vor ajunge să-și exprime desăvârșit, deplin, universul lor interior, ca sfinții-poeti. Atunci și numai atunci, când arta ajunge la culmile ei *totalitare*, ca artă, absolută, când ea impune orișicui, când îi este complet indiferentă orice politică, atunci ea poate că va fi recunoscută public și folosită ca un trofeu și nu ca un mijloc politic, de nu interesează care din regimuri; această recunoaștere publică a artei *în sine* se cheamă a renaște, Renaștere. Dar, de obicei, atunci începe moartea artei prin acești viermi care sunt epigonii și care-o duc la degenerescența în școli, curente, grupări, și când ea încetează de-a mai fi o „chestiune personală” a singurului chemat s-o reprezinte, a geniului, vreau să zic a celui care-o inventează mereu.

*

Câteodată, mă surprind străbătut de îndoieli etice: cum pot ajunge să cred așa ceva eu, care am „militat” – cum se zice – pentru orientarea politică a artei? Dar acum văd și mai bine că n-am făcut pe atunci decât să-mi plătesc dinainte, să-mi arvunesc, cu o bună bucată din ființa mea, libertatea pe care mi-o oferă azi dictatura proletariatului. Am servit cât am putut mai bine acestei dictaturi, ca să pot avea azi minimul de răgaz de a servi artei mele. Prevăzător cum sunt în toate, am pornit-o și în asta cu noaptea-n cap.

E drept că a trebuit să ajung la 42 de ani, pe care-i voi împlini peste câteva zile, și a trebuit să trăiesc cinci ani sub dictatură ca să ajung la înțelegerea asta rece, precisă, științifică aproape, a artei și a procesului artistic – ca și a autonomiei lui absolute. E, adică, destinul meu de fiu rătăcitor care descoperă, în fine, prin experiența trăită pe pielea lui, prețul tuturor lucrurilor. Nu am nimic de regretat, dar am totul de clarificat.

*

Libertatea interioară, aceea care ne face, de pildă, să decidem de soarta unui erou sau de orice curs al acțiunii într-un poem, eseu, roman etc. este – în procesul elaboratului artistic – mult mai greu de suportat decât cel mai servil conformism. Fiindcă o asemenea libertate închide în ea și o mare trufie: artistul vrea atunci să se substituie lui Dumnezeu. (Mi-aduc aminte de o tânără care nici nu știu cât talent are, dar autenticitate sigur, și pe care Mioara a găsit-o într-o odaie de la Bălcești, plângând. Întrebând-o ce i s-a întâmplat, Vera Hudici i-a spus în hohote: „Eroul meu a murit!”)

Pentru Eugène Sue, de pildă, ca să nu mai vorbesc de Balzac sau Tolstoi, era mult mai plin de riscuri să creeze și să recreeze zilnic soarta eroilor săi, decât pentru un Șolohov, de pildă, care-a avut de expus o succesiune de fapte, de relatat, de transcris o narațiune – comandată, controlată și verificată de guvern – asupra organizării gospodăriilor agricole din țara sovietelor.

20 septembrie

Bălos sunt tot, cu cap teșit.

De păr mâncată bolta frunții.
Setos de sânge ca-ntr-un rit De-abia pornit în noaptea nunții
Și-apoi, cu furie senină.
Tăie pe cei crezuți de vină.
(Stalin)

23 septembrie

Găsesc în Pierre Reverdy un pasaj care cuprinde lucruri pe care le-am gândit și eu, fără să reușesc să mi le exprim cu atâta claritate:

„Imaginea e o creație pură a spiritului. Ea nu poate naște dintr-o comparație, ci din alăturarea a două *realități* mai mult sau mi puțin îndepărtate”.

„Cu cât raporturile dintre cele două realități alăturate vor fi mai îndepărtate și exacte, cu atâta imaginea va fi mai puternică, cu atât mai mult ea va avea forță emotivă și *realitate* poetică”.

„Poetul e esențialmente omul care aspiră la tărâmul realului – planul divin, creația misterioasă și evidentă”.

„Idea de neant e o maladie a sufletului”.

9 octombrie

Către direcția Editurii de Stat pentru Literatură și Artă:

Împlinindu-se doi ani de la data predării către editura dvs. a manuscrisului meu de poezii intitulat *Laude*, fără ca până azi să fi fost tipărit, vă anunț pe această cale că socotesc reziliat contractul cu dvs. pentru această plachetă și vă rog a-mi restitui manuscrisul *integral*.

10 octombrie

Găsesc pe masă un fragment din „Scânteia” în care e subliniat cu roșu de către Miorița, un rând în care e vorba de un biolog sovietic, V.R. Williams, „un întemeietor al agrobiologiei moderne”, cum îl numește autorul articolului, profesorul universitar M. Manoliu. Rândul subliniat sună așa: „W. s-a născut la Moscova în anul 1863, în familia unui inginer”.

La început, n-am înțeles de ce mi-a pus Mioara peticul de ziar pe masă. M-a lămurit ea: pentru formularea ocolită, în loc de: „Era fiul unui inginer”. Și m-a cuprins deodată sentimentul deznădăjduit al mizeriei morale în care-am ajuns. Toată presa noastră, tot aparatul de propagandă și uneltele lui conduse de Răutu și Chișinevschi, iată la ce tind! La înșelarea metodică a maselor. Mai mult decât atât: la crearea unui stil al falsurilor, într-adevăr, asta e agitrop-ul nostru: falsificări, falsificări, falsificări, – inducerea în eroare, în neprecis și vag a întregului popor. Și asta se cheamă, tot în limbajul răutesc, „vigilență”. Adică înșelarea adevăratei vigilențe a poporului.

Și m-am gândit la mine, cât de naiv și de prost sunt când cer o presă activă, realistă, concretă, vorbind pe limba poporului și adresându-se inimii lui! Fără să-mi dau seama că tocmai inversul e ceea ce-i interesează pe răuții noștri.

De la „s-a născut în familia unui inginer”, la citatul trunchiat și falsificat din versurile mele, în „Scânteia”, până la caricatura din „Contemporanul” cu „Uite, mamă, trece pâinea noastră cea de toate zilele!”, același spirit infestat de rea credință, aceeași cumplită propagare a falsului și-a otrăvirii lente a conștiințelor. Cum putem ieși din aceste bale fetide și ucigașe care ne-nlănțuie în plasa lor invizibilă, de păianjeni ai spiritului?

Vom mai fi noi capabili de adevărata revoluție, vom mai putea salva acest popor de la moartea lentă care i se administrează cu morfina asta, sau suntem pe *vecie* sortiți pieirii lente și sigure?

Mă gândesc că și revoluționarii ruși au cunoscut până-n 1936 lupta împotriva acestui morb, dar de atunci, n-au fost ei uciși cu totul? Declarațiile de acum un an ale lui Malenkov și cea din toamna asta a lui Hrușciiov sunt, poate, revirimente sănătoase sau numai strigăte disperate ale unor prizonieri prinși în aceeași plasă a minciunii organizate până la nuanța cea mai imperceptibilă?!

12 octombrie

Fetele de acum mi se par mult mai libere în raporturile cu lumea decât înaintașele lor, dar mult mai certe în dorința lor de căsnicie.

16 octombrie

Văzui niște călușari pe stradă. Dansul popular românesc are grație, dar nu atinge niciodată forța.

Citind *Ciubereștii* lui C. Stere și impresiile lui Vania Răutu după primul lui contact cu societatea românească, după revelația pe care-o are asupra României, - cred că înțeleg de unde vine aplicația poetică a românilor: e singura lor putință de evaziune din cloaca națională.

Rămâne de văzut dacă regimul actual va putea schimba aceste „orânduiri” istoric-tradiționale.

Singura noastră putință de a evada, poezia; în acțiune, incapabili fiindcă suntem abulici, lipsiți de caracter, de constanță, incapabili de-a sluji unei credințe, unei „cauze” generale, fiindcă am învățat prea adânc și prea deseori că stăpânirile se schimbă; temperamentul nostru, balcanic prin excelență, urmând învățăturile și pilda lui Nastratin, nu s-a hrănit decât cu și n-a rezistat decât prin zeflema. Înclinația spre poezie parcă indică aspirația noastră de-a ieși din acest climat, dar numai aspirația.

Conglomerat de periferii ale unor mari civilizații (romană, turcă, grecească, austriacă, rusă) rămășițe ale acelor culturi, noi n-avem un ax ideologic (de-aia nici nu ne putem defini, că n-avem prin ce), ci doar răbufniri sentimentale care, pe planul culturii, se traduc prin lirism. Poezia nu presupune în mod neapărat o tradiție de cultură organizată, ci un potențial de sentimente și impulsuri. În fond, poezia e iarba de câmp a culturilor. De-aia ne și convine ca ultimă și, poate, singură soluție spirituală specifică.

*

Ceea ce ne-ar putea da sovietismul, dacă ar fi inteligent și nu numai șiret, ar fi unitatea, niciodată atinsă de noi. El a și-nceput să ne-o dea, în primul rând prin opresiunea care ne-nfrățește ca pe ocnași. Prin egalitarismul exploatării, prin „nivelarea” în jos. Primul moment e, bineînțeles, de junglă: toate instinctele egoiste, acest egoism ucigător care ne-a împiedicat să fim o națiune, ne-au fost stârnite acum în greaua luptă pentru existență, pentru pâine. Dar odată trecută această primă etapă, nu se poate să nu vină a doua: unificarea, acordul tacit, sufletesc, care a și-nceput să se simtă, – *și încă în sens național*. E hotărât că un regim de exploatare colonială ridică, dacă nu creează chiar, premisele unei conștiințe naționale. De la negrii din Africa, până la Școala Ardeleană de la noi, fenomenul e similar. Dar noi fusesem până acum o semicolonie. Adică exact ceea ce ne era mai fatal, oscilând între mari puteri ce se-nfruntă.

Din 1947 încoace, ne vedem tot mai mult constrânși să acceptăm dominația unică, a unui singur stăpân – și foarte tiranic. Și atunci, nemaiaivând situația cetățeanului turmentat, vom ajunge să votăm și cu noi. Ne vom crește dimensiunea istorică proprie, națională (în lipsa unei reale puteri din afară care să se opună rușilor), și ne vom găsi căile proprii de rezistență, *în disperare de cauză*, ca un destin și nu ca un act voluntar și deliberat. Nu spune atât de bine Sartre că acțiunea începe de unde ne pierdem orice speranță?

Se sudează azi un suflet național și o conștiință realist-naționalistă în România, cum n-am mai cunoscut, poate, de la 1848 încoace.

Chiar și izolarea evreimii, la care ea singură s-a împins prin solidarizarea cu rușii, e și ea un simptom.

30 octombrie

Nici visele nu mai sunt vise, în materialismul nostru aplicat. Nu mai poți visa decât în concret, așa cum am ajuns eu, comunistul, să-mi croiesc în plină dictatură a proletariatului, cel mai burghez vis: o casă.

6 noiembrie

Am revăzut *Ciapaiev*. Extraordinar. Regia fraților Vasiliev. O tristețe: de ce nu se mai fac asemenea filme? Fiindcă au venit jdanovii, fiindcă, fără ei, netaleantații ar fi rămas în umbră, fiindcă netaleantații sunt „partid”, pe când talentații, individualități. Prezentarea veridică a mizeriei de la bolșevici și a vieții splendide a adversarilor, *tot acest veridic al vieții* e combătut de Jdanov, de jdanovii de toate categoriile, cu lustrul roz al unor Romm și Ciaurelli.

Și-mi aduc aminte că Jdanov îl critica sever pe Zoscenco. pentru că azi să vină Mikoian, ministrul comerțului, să le vorbească rușilor de „buna creștere” și „buna purtare” care lasă de dorit. Dumnezeuule, unde-am ajuns!

Poate că Malenkov, care e din generația mea, visează și el la vârsta de aur a artei sovietice și o fi dorind-o reînviată. Să sper că va reuși.

*

Ar trebui să mi se prezinte filme și cărți sovietice numai din epoca

1928 – 1936, fiindcă acestea corespund la noi, zilele noastre, – iar nu cele de azi care flatează ce e acum în URSS.

Felul cum se exercită azi la noi controlul zis al „măiestriei artistice” sau cenzurile și modificările operelor de artă, în numele „realismului socialist”, totul e o manifestare a mai binelui care e dușmanul binelui.

Ridicula Maria Banuș, oportunistă și penibilă, s-a apucat să-l modifice pe Shakespeare, în *Hamlet*. La schimbarea gărzii din primele tablouri, când replica este: „Trăiască regele!”, nefericita de Banușa, lipsită și de decență, și de un elementar bun simț, a pus pe românește: „Trăiască republica!” E poeta oficială a UFDR-ului! Halal poetă!

*

Un chineză, în „La tentation de l'Occident”, acest exemplu în legătură cu concepția lor asupra transmigrării sufletului, adresându-se altuia din ei: „... din actele tale, la moartea ta, se va naște un șacal...”

Iată o temă de propus fiecăruia din noi: să trăim într-așa fel, încât să ni se poată și să ne putem spune: „Din actele tale, la moartea ta, se va naște un om”. Să fim, adică, vrednici de a rămâne sau de a deveni oameni și după moarte. O observație, plină de consecințe când o aplici de la caz la caz. tot a lui Malraux: „O cultură nu moare decât de propria-i slăbiciune”. Și mă gândesc la toată literatura și arta veche rusească, îmbibată de tendenționism religios sau social; și ea moare astăzi tocmai din pricină că purta morbul morții într-însa, iar azi a ajuns la o exaltare a acestui tendenționism care-a ucis în arta sovietică tocmai esența artei.

17 noiembrie

Astă-seară am văzut *Ușăkov*, un film recent sovietic, prost realizat artistic, Romm copiind fără talent *Glinka* al lui Alexandrov. Dar izbitoare nu e numai proasta calitate artistică a filmului, ci și tendința lui agresiv-imperialistă. Pentru că azi, când Molotov strigă pentru dezarmare și contra imperialismului, filmul ăsta e o ripostă cât se poate de clară adusă împotriva acestei direcții, o categorică dezmințire a ei, *făcută de ruși*.

Dacă diplomații apuseni ar vrea să-nchadă gura rușilor care proclamă, ca o condiție sine qua non a tuturor înțelegerilor internaționale, dezarmarea (vezi nota din 3 crt. a lui Molotov), ei n-ar avea decât să-i ruleze lui Vâșinski acest film și să-l întrebe, în umbra ecranului, ce mai crede despre dezarmare și anti-imperialism. Desigur că un asemenea film nu e prezentat în Apus, el e bun doar pentru uzul intern al coloniilor.

Dar mai rețiu ceva: proasta calitate artistică a filmului, care demonstrează că rușii sunt slabi azi, că ei râvnesc să fie bine înarmați, dar nu sunt, că ei ar vrea să domine lumea dar n-au mijloace nici materiale, nici spirituale spre a o putea face. Nu cu filme ca *Ușăkov* se cucerește lumea, filme cu o gândire săracă, schematică, brutală și fără suplețe; cu asemenea arme spirituale nu poți cuceri, ci doar brusca popoare.

Și mi-a dat de gândit filmul ăsta care-a stârnit în mintea mea efecte exact opuse celor urmărite: anume, că rușii nici nu vor învinge în viitor, nici nu-și vor putea organiza victoriile lor problematice de până acum. Misiunea

imperialistă îi depășește, e prea grea pentru spiritul lor dogmatic și simplist. Căci e ciudat, dar un imperialism e cu atâta mai eficient, cu cât e mai suplu, climatul care-i convine spre a se consolida e liberalismul și nu dictatura. De-aia Hitler n-a putut domni nici trei ani peste țările cucerite de el, iar francezii și englezii o fac de secole.

*

De-atâția ani de când traduc din rusește, de-abia aseară mi-am dat seama că rușii n-au între verbele lor pe cel posesiv: *a avea*. E o diferență nu numai lingvistică față de limbile latine și germane, – dar și una de destin. E dovada lipsei lor de virilitate suplinită, de altfel, de femeia rusă, atât de voluntară, și adevărată conducătoare a Rusiei, de la Ecaterina la tiranica Sofia Andreievna a lui Tolstoi.

19 noiembrie

Scrisoare adresată unei necunoscute din Brașov pe care-o întâlnisem de mai multe ori, mă ținusem după ea, dar nu-ndrăznisem să-i vorbesc:

„N-am nicio speranță scriindu-ți – și nici n-o fac decât împotriva oricărei judecăți cumpănite, împotriva oricărui bun simț care nu încetează să-mi spună răspicat, de când te-am văzut atunci, în după-masa aceea de octombrie, pe peronul gării din Brașov, că nimic nu e mai nebunesc, mai absurd și mai inutil decât să-ncerc să cred că tu ai putea fi a mea.

Tu! recitesc și mă mir cum ți-am putut scrie numele, singurul tău nume pe care-l cunosc, pronumele adică, și cum de ți l-am putut și ți-l pot scrie cu literă mică, atunci când Tu ești, într-adevăr, pentru mine viața și dragostea, bucuria și lumina cea mai adevărată, cea mai vie și deplină din câte-am cunoscut vreodată, când tu ești pentru mine singura divinitate în care cred ca-n întunericul ce trebuie să vină noaptea și ca-n soarele care trebuie să răsară-n orice dimineată. Tu ești zeitatea mea prezentă, permanentă, darul meu cel mai drag și apropiat care mă stăpânește, mă însoțește, mă bucură și mă mustră în orice clipă a zilei de trudă și a nopții cu vise, – și pe tine nu ar trebui să te scriu decât cu literă mare ca pe numele cel mai scump pe care l-aș fi cunoscut vreodată.

Dar n-o fac, mai întâi ca să nu stric, printr-un semn grafic convențional, adâncimea și prospețimea acestui sentiment, fiindcă de-abia acum mi se pare că vorba asta de două litere, *tu*, poate însemna bucuria nesfârșită a vieții cuiva, că acest *tu*, se poate contopi atât de desăvârșit, de *absolut* cu ce e mai adânc, mai curat, mai bun și mai tainic în mine.

Știi, dragostea mea nemărginită și necunoscută, că tu, într-adevăr, ești una cu mine și că – orice-ai face și orice-aș face – nu ne vom putea evita întâlnirile, așa cum planetele nu și le pot evita în drumul lor? Cred că ai să râzi – și ai de ce! – când vezi că recurg la comparații atât de clasice; până acuma, și eu am râs de asemenea comparații, pentru ca azi să văd că ele erau totuși cele mai adevărate și mai necesare, dar numai pentru un moment și un amor unic: cel suprem.

Desigur că tu nu știi, ți-ai dat numai vag seama, ca-ntr-o ușoară beție sau hipnoză, ce-nsemnezi tu pentru mine și cât de inevitabil este să fii una

cu mine.

Dar eu am știut din clipa dintâi, aceea când privirile ni s-au întâlnit pe peronul gării, când ochii mei s-au scufundat în ochii tăi atât de strălucitori și adânci, atât de singuri și frumoși, în cearcănele lor de pansele în mijlocul cărora ardeau ca lumina cerului oglindită-n strălucirea unei fântâni. Ochii tăi, pe care niciodată nu-i voi putea uita, ochii tăi atât de mari, de candizi și rugători, catifelati și profunzi, ca și cei de căprioară rănită – fiindcă într-adevăr când m-au privit prima oară, ochii tăi mi-au spus mai mult decât gura ta ar fi putut sau ar fi știut să-mi spuie. – ei mi-au răsfrânt durerea și dezolarea pe care tu o-ncercai fără să-ți dai scăma, descoperind în fine, în prezența mea umilă și anonimă, inevitabila ta soartă, destinul tău de neînlăturat care îți ieșea-n față deodată, cu brutalitatea și neprevăzutul oricărui destin, al oricărei catastrofe. Tu ai știut însă din prima clipă, așa cum am știut și eu, că tu mi-ești scrisă mie și că nimic nu te va pune la adăpost de această întâlnire, nici chiar moartea însăși, – tu ai simțit poate ceea ce simțeam și eu atunci când, în mulțimea pestriță, anonimă și febrilă, așa cum sunt toate mulțimile din toate gările lumii, ochii noștri se regăseau în câte-o privire fugară, în câte una din acele priviri care țin mai puțin de o secundă dar când fiecare din parteneri simte că-și. vede viața întreagă, cea de până atunci și cea care-l așteaptă, – ca în traiectoria unei fulgerări a destinului propriu, a unui fulger care ne luminează propriul nostru destin așa cum uneori luminează fulgerele niște grădini adânci sau căsuțe adormite-n noapte.

Eu am încercat, descoperindu-te atunci, sentimentul unic pe care – dacă ar avea suflet – ar trebui să-l încerce un vas sau o statuie antică, sparte, și cărora un arheolog le-ar fi găsit în fine, prin săpături de zeci de ani, bucățile care le aparțineau; tu mi-ai fost mie, în clipa aceea din gară, ceea ce ar fi putut fi regăsirea brațelor marmoreene ale Venerei din Milo, – iar dacă mi-am îngăduit grosolănia cotidiană de a te «acosta» (cum m-ai certat ultima oară când urcam treptele alături de tine!) am avut totuși scuza intimă că tu știai bine de ce am făcut-o. Îți repet, nu am sperat, nu sper și nu voi spera nimic de la tine și de la oricare altă întâlnire a noastră. Nu sper, fiindcă aceste întâlniri sunt într-adevăr de-sperate, ele se produc exact, cu precizie exasperant de halucinantă, înfiorător de exactă, tocmai atunci când am încetat să-mi mai închipui măcar că te-aș putea revedea vreodată.

Așa, de pildă, cea de-a doua noastră revedere, când tu ai traversat prin mijlocul aleii centrale a grădinii publice; atunci, eu îmi luasem de mult orice gând de-a te mai revedea; credeam că atunci când te-am văzut prima dată în gară erai numai în treacăt prin Brașov – și nimic nu mă-ndreptătea să cred altfel: nici înfățișarea, nici ținuta, nici aerul, nici chiar reflexul tău psihologic, răspunsul acelei priviri dureros de clare și adânci pe care l-ai aruncat o clipă privirilor mele pe bună dreptate uimite și iscoditoare de-a te fi descoperit: nimic din tine nu avea de a face cu localnicii brașoveni, încât poți crede că, revăzându-te-n acea dimineață de toamnă târzie cum traversezi parcul, a fost pentru mine mai puțin o surpriză cât o tulburătoare

presimțire: așadar, mi-am spus, trebuia să ne revedem. Am șovăit, dar ceva care e mai puternic decât noi m-a ridicat de pe bancă și am pornit-o după tine: ți-am urmărit statura mlădie ce începea să-mi fie atât de dragă, în costumul tău verde de «velours côtelé», cum trecea repede, cu acel pas nițel sportiv, nițel ștremgăresc, pe strada - «Șapte noiembrie», pentru ca să te pierd apoi cu totul din ochi, în forfota mulțimii care la acea oră a prânzului năpădește străzile centrale. Mi-am spus că, de vreme ce te-am pierdut din vedere, înseamnă că m-am ce să mai sper, m-am dus la mine-acasă, pe-o stradă paralelă cu aceea centrală, mi-am lăsat lodenul care-mi era prea călduros la acel timp de prânz, și am ieșit pe strada principală, cu un drum până la poștă. Dar în fața mea, cu același pas sprinten și mut (grație acelor splendizi pantofi-sandale de tăietură franțuzească), ai apărut iarăși tu, de data asta venind din spatele meu. Mai putea încăpea îndoială că întâlnirile noastre erau regizate de un destin sau, mai exact, de acea chemare interioară, oarbă dar cu atât mai puternică, a unuia către celălalt și care ne făcea să fim acolo, în clipa și locul pe unde aveam să trecem fără s-o știm, fiecare din noi?

Adânc tulburat de această a treia întâlnire a noastră, n-am vrut totuși să primesc explicația - care-mi părea prea facilă - a unei fatalități mai tari și străine de noi; mi-am spus că, de vreme ce treceai prin centru iar eu locuiesc nu departe de el, era firesc să ne întâlnim; doar «centrul», în provincie nu e mai mult decât o uliță oarecare, în care toată lumea se cunoaște și se-ntâlnește de zeci de ori pe zi. Mi-am spus, deci, să nu viu după tine, ci să-mi văd de drumul spre poștă, mai ales că tu te vei întoarce desigur tot prin parc și n-are niciun rost să mai trec și pe-acolo. Deși, drept să-ți spun, eram grozav de ispitit să-ți vorbesc. Pe când treceai însă prin dreptul statuii patronului orașului, ți-a ieșit în față un tip înalt, de o eleganță problematică, de inginer-șef sau de directoradjunct, o figură cunoscută mie din vedere, de prin București, și care - uimit și cretinizat complet de apariția ta atât de gingașă și de stranie - s-a oprit în loc, urmărindu-te cu niște priviri în care libidineaua nu-i inunda, totuși, bucuria; văzându-l, mi-am spus cu groază că s-ar putea să apar și eu astfel în ochii cuiva care m-ar vedea urmărindu-te, - și la gândul ăsta, am hotărât să n-o fac dacă vei traversa parcul. Era un pariu cu destinul care ne adusese în mai puțin de o lună, de trei ori, pe unul în fața celuiilalt, și în cele mai neașteptate împrejurări. Mi-am spus să nu te urmăresc dacă vei trece prin parc, dar să caut să-ți vorbesc dacă vei trece printr-altă parte.

Și n-ai trecut prin parc, așa cum era și firesc, de vreme ce făcusem acest pariu cu destinul care ne unește! Dar tot nu mi-a venit să te «acostez», ci am mers numai cuviincios, ca oricare alt trecător, pe urmele tale, pe strada Lungă. Lungă, într-adevăr, exasperant de lungă! Și tu mergeai mai iute ca oricând, cu afurișii tăi de pantofi franțuzești, și ai mai și intrat la Prepeliță ăla, iar eu mă perpeleam de neliniște și de fericire, și iar veneam pe urmele tale și-mi blestemam placheurile de la tocurile pantofilor mei care, nefiind franțuzești, bocăneau ca niște ciocane pe acea stradă atât de lungă!

În fine, după ce-mi înghițisem și-mi interzisesem vreo trei-patru elanuri de «acostaj», tu mi-ai dat, cu o foarte firească grație, prilejul atât de mult dorit: ai cerut o lămurire unei femei dintr-o poartă, iar eu ți-am vorbit în sfârșit...

Câtă fericire și cât chin! Nici n-aș fi putut crede vreodată că sunt atât de gemene – fericirea și suferința. Când îți vorbeam, mi se părea că mă aud pe mine însumi de la o distanță de câțiva metri, ca pe-un străin, – exact senzația pe care-o ai când îți auzi propria voce la microfon sau la patefon, când ea a devenit *un lucru*, detașat de ființa noastră vie, fiindcă mă ascultam cu urechile și nu cu gâtul în care mi se urcase inima care-mi bătea să se spargă, nu alta! Și totuși, ți-am vorbit, ți-am spus ceea ce era esențial și-n timp ce mergeam lângă tine, purtat de o mie de îngeri pe-o alee stelară, căutând să exprim cât mai adevărat și cât mai exact ceea ce vream să-ți spun, mă apuca o disperare că tu vei pleca de lângă mine, că n-o să-mi rămâi pentru totdeauna alături, acolo unde-ți era locul pe care în fine, după câte milenii, ți l-ai găsit!... cometa, steaua mea călătoare!

Și-ntradevăr, mai curând decât m-aș fi așteptat, te-ai oprit în fața unei porți și mi-ai spus, cu un zâmbet atât de suav și de trist: «în tot cazul, m-ați condus...»

Țiu minte bine cuvintele astea și-am să le țiiu câte zile voi avea ca și tonul cu care-au fost spuse, ca și zâmbetul care le-nsoțea, – le țiiu minte și le voi ține repetându-mi-le mereu, fiindcă de-a lungul întregii străzi care acum nu mai era deloc lungă, n-am făcut altceva întorcându-mă decât să-mi repet în minte glasul tău, să-mi reamintesc privirile tale umbrite și vocea ta nițel melancolică, nițel sfioasă, dar atât de mângâietoare și atât de disperat iubită de mine «... m-ați condus!...» ca un oftat, ca un suspin discret, ca o șoaptă.

Îți mulțumesc, necunoscuta mea iubire, care n-ai nevoie de nume de vreme ce ești marea mea iubire, îți mulțumesc și-ți voi mulțumi veșnic pentru fericirea pe care mi-ai dat-o, pentru gentilețea simplă și deschisă, pentru gingășia cu care-ai știut să-mi îngădui să-ți vorbesc fără să mă fi lăsat nici în ridicul, nici în grosolănie!

M-a durut, e drept, când te-am revăzut după aceea și am încercat din nou să-ți vorbesc iar tu mi-ai făcut imputări că te-am «acostat»; m-a durut cuvântul ăsta: *acostat*, nu imputarea. Și ți-am mărturisit atunci, spunându-ți cât de mâhnit eram că poți crede că am avut de gând să te acostez, ca pe-o aventură oarecare. Te-am rugat să accepți că nu ne-am fi cunoscut atunci și acolo, pe stradă, ci în casa unor prieteni sau cunoscuți, și că doar ne-am fi reîntâlnit pe stradă. Atunci, totul ar fi fost în regulă, tu ai fi mers alături de mine, ai fi vorbit cu mine, m-ai fi întrebat ce mai fac, iar eu ți-aș fi răspuns că te iubesc și cât de mult te iubesc. Dar zadarnic te-am rugat să ne mai vedem, tu nu mi-ai îngăduit-o iar eu, spre a mă supune sufletului meu regăsit care îmi cerea asta (fiindcă tu ești, ți-am mai spus-o, cealaltă jumătate a sufletului meu, în sfârșit regăsită!) m-am plecat îndurerat.

Ții minte? ți-am spus-o despărțindu-ne, ca să n-o uiți, și era în intenția mea, pe lângă deznădejde și tristețe¹, și o ușoară mustrare pentru tine: «Cu

toate că-mi vine foarte greu să mă despart de dumneavoastră, dacă mi-o cereți atât de categoric, o voi face!...»

Și-n timp ce mă depărtam de tine, inima-mi țipa de durere, cu atât mai mult cu cât o auzeam pe-a ta, ca-ntr-un ecou, gemând...

Crede-mă, te rog, nu-mi place și nici nu știu să fac fraze pe care nu le simt, și nu mă joc deloc scriindu-ți; dar întâlnirile noastre, atât de scurte, de întâmplătoare, de efemere, ceea ce tu mi-ai putut da în ele, totul îmi spune că ești ceea ce nici n-am crezut vreodată că există pe lume: marea dragoste a unei vieți, singura, în fond, fiindcă în comparație cu ceea ce mă simt capabil să-ți dau și să primesc de la tine, n-am știut până azi ce e iubirea. După suferința pe care-o încerc de când nu te mai văd, și care nu se compară decât cu aceea încercată la moartea întâiului și până azi singurului meu copil, mă tem că nu ne vom mai vedea, că destinul acestei iubiri ale mele a fost scurt și intens, în raport invers proporțional.

Nu mai sunt un tânăr, am patruzeci și doi de ani împliniți, dar ceea ce se petrece cu mine acum, numai la paisprezece ani am mai crezut-o că se petrece. Emoția pe care-o încerc când te văd e a unei bucurii fără speranță fiindcă e fără limite, iar timiditatea pe care-am încercat-o vorbindu-ți, m-a bucurat fiindcă mi-a dat prilejul să descopăr viu și nealterat copilul din mine, din anii primei adolescența, iar deznădejdea în care m-ai întemnițat, refuzând atât de categoric orice viitoare comunicare cu mine, mi-a prilejuit un atent examen asupra mea însumi, cea mai limpede, mai rece și severă privire asupra mea însumi. Și rezultatul este că te iubesc cu atât mai mult, cu cât mai puțin am ce spera, că tu însăși știi bine asta, că ai avut nevoie de această certitudine a unei iubiri care ți se dăruie total și ți se pleacă, orice i-ai face tu, și mă bucur să știu că eu sunt acela care-ți aduce în viață această dragoste nesfârșită cu care tu n-ai ce face, o dragoste prezentă oricând, numai a ta și numai pentru tine, o dragoste nemaîncercată de mine niciodată, într-o viață plină de orgoliu și de trufie masculină, o dragoste în care mi-a fost dat să cunosc, grație ție, iubirea mea neasemuită, marea fericire de a mă umili în fața unei femei care nu mai este o străină, ci o parte din mine însumi.

Aș vrea să închei și nu reușesc. Atâtea aș fi vrut să-ți spun încă... Uite, îți mai spun ceva: seara, înainte de-a adormi, și dimineața înainte de-a deschide ochii, îmi fac în închipuire imagini pe care le proiectez înăuntrul pleoapelor; e o veche deprindere din copilărie, proprie, cred, tuturor copiilor. Când vreau să adorm frumos sau să am o zi ușoară, rechem imaginea ta pe ecranul ăsta de sub pleoape..."

*

Am fost să-i las acasă scrisoarea asta. Umblam cu o prudență de hoț. Am urcat treptele cetății cu aceleași emoții prin care-am trecut când le-am urcat cu ea împreună. Dar de ce mi-era atâta teamă, nu înțeleg. Oricine-mi venea în urmă sau pe oricine am întâlnit mi se părea un dușman de care trebuie să mă feresc. De unde, de unde frica asta?

Am constatat, în fine, dezolat, că nu stă, cum credeam, într-o fundătură cu două-trei case, deci ușor de repetat, ci într-un cartier de vile

cu etaje multe, așa că n-avem cum da de ea.

Am căutat-o pe străzile centrale, în speranța că s-ar putea s-o întâlnesc. Degeaba!

Atât de vădită trebuie să fi fost pe fața mea amărăciunea că n-am găsit-o, încât soacră-mea mi-a spus astă-seară că arăt „plictisit”.

*

(Notă la transcriere în 1967).

Și un post-scriptum după 13 ani... Nu mai recitisem acest caiet cu ciorna scrisorii către necunoscuta de la Brașov, până anul trecut, în 1966, când mi-am pus în ordine „jurnalul” pentru a-l transcrie la mașină. Pe marginea textului meu cu scrisoarea de mai sus, am găsit notat de Mioara, care – se vede – îmi citea pe ascuns caietele intime:

„De ce nu mă lași atunci în pace pe mine? Cum mai poți trăi cu mine, când ai asemenea revelații? Ce-ai spune tu despre mine dacă aș continua să trăiesc cu tine fiind îndrăgostită de altcineva?”

Dar eu m-am despărțit de Mioara la un an după această scrisoare.

21 noiembrie

Și totuși, sălbăticia rusească nu ne va putea atinge, fiindcă suntem altă plămădă decât ei, avem o libertate interioară pe care ei n-o au. Când ascult sau citesc propaganda guvernamentală, mă cutremur; dar îndată îmi recapăt liniștea: ăștia sunt rușii, nu românii, care vorbesc! Ceea ce e grav de tot în felul cum le face propaganda nenorocitul de Răutu & co., este tocmai punctul de vedere *rusesc*, nu socialist, Doamne ferește! Este acea lipsă de libertate interioară în a vedea și a enunța, este o șablonizare după delirul de grandoare rusesc care lor li se potrivește, dar nouă, deloc; este acel ifos plin de pretenții și acel dogmatism prin excelență specific popoarelor inculte care-și împlinesc prin el lipsa de sensibilitate, de educație și libertate. Este, mai ales, acel gust de-a fi și noi barbari ca rușii, acea mimare a barbariei rusești, ce ne vine atât de caraghios. N-am s-o uit pe Florica Șelmaru (fostă Florence Michel!) intonând în cea mai perfectă româno-rusă, de la estrada Fundației: „Asta nu-i just, tovarăși!...”

Dar dacă-n voce se vede imitația, – în gândire, cu atât mai mult!...

Când citesc ziarele în care aflu de „o nouă depășire”, de „o nouă metodă” pentru care țărani din nu știu ce plasă sunt felicitați că „au făcut însămânțările porumbului”, când, în fine, văd cum ne schimonosim după ruși și ne uimim de lucruri pe care noi le facem de mult în chipul cel mai firesc, fără nicio uimire, mă apucă și jalea, și râsul. Pentru ruși, da, a fost un moment solemn pe care nu se putea să nu-l difuzeze prin agenția TASS, faptul că, în anul 1950 după Hristos, „în blocurile din Moscova s-a instalat apă caldă”. Bineînțeles, pentru barbari, ăsta e un progres considerabil, care pentru ei e numai de natură tehnică (de văzut aici în ce măsură America n-are un rol important în constituirea sau declanșarea, cel puțin, a acestei psihologii tehnolatre); dar pentru noi, care, de bine, de rău, am descoperit apa caldă pe conducte încă după 1920?! Dar asta e maimuțarea!

Evident, pentru barbari (și înțeleg prin barbari, în primul rând, pe

oamenii lipsiți de simțul și practica libertății atât interioare cât și exterioare, terorizați de dogme, de fetișuri, spaime, amenințări, pedepse, cu un cuvânt pe oamenii care n-au cunoscut acel admirabil rezultat al civilizației și culturii pe care Malraux îl definea atât de bine ca „une attentives incultures du moi”), pentru barbari, deci, tot ce e simplu și firesc apare ca o minune, ca un lucru miraculos, unic, demn de trâmbițat. Pentru ei și pentru slugile lor, din România, faptul că oamenii nu se omoară când stau la cozi, când se aglomerează câte trei familii într-o casă făcută pentru una singură, când se ciocnesc pe străzi și se stâlcesc în autobuze și tramvaie, e un semn de bună cârmuire care se cheamă „armonie, înflorire și bună stare”; faptul că se poate găsi pâine la coadă, bineînțeles, e o dovadă a progresului, faptul că trenurile merg încă (așa cum merg) și că megafoanele urlă - vrei, nu vrei! - în toate piețele publice, e pentru ei un semn de civilizație, și încă „cea mai avansată” din lume. Nu le e rușine!...

Bineînțeles, pentru mongolii care-n Ulan Batorul lor au primele clădiri de zid, pentru ciuvașii și celelalte triburi extrem-nordice și siberiene care până la revoluția rusească n-au avut alfabet, asemenea lucruri reprezintă maximul de civilizație, civilizația „cea mai avansată din lume, - dar ce nevoie simte Răutu și propaganda lui să se asimileze acestor harnice, amărâte dar străine de noi, triburi? Și încă psihologic! Vrea el să „facă frumos” în fața stăpânului, dar nu face decât caraghios și servil, - iar stăpânul lui n-are deloc de ce-i mulțumi că, în loc să contribuim, cu ceea ce avem noi realmente cucerit în cultură, la progresul și diversitatea acestei revoluții pe care neamul rusesc a făcut-o, ne prefacem că suntem nu numai la fel, dar cu mult mai sălbatici decât el. Nu, stăpânii lui Răutu n-au de ce se felicita, iar revoluția lor, și mai puțin, cu iluzoria „ridicare” a României. Singurul serviciu pe care l-am putea face efectiv rușilor, și prin asta revoluției socialiste, este ca, exercitându-ne cu toată conștiința, calm și firesc, ceea ce e deprinderea, obiceiul și firea noastră, să-i deprindem și pe ruși - dacă exemplul e o putere transformatoare în om - să-i *cultivăm* într-adevăr. Altfel, nu facem decât să le întreținem complexe de inferioritate, în loc să-i vindecăm de ele.

Că au nevoie de asta, mi-ajunge doar discursul ținut la începutul acestei luni de Mikoian. Dacă ei râvnesc la ambalajul comercial din prăvăliile apusene, câtă nevoie au - săracii! - de ambalajul sufletesc care are un singur nume: libertate. Numai că ăsta nu e doar un ambalaj, ci un conținut sufletesc adânc și organic.

26 noiembrie

Vorbesc cu domnișoara N. care fiind și felceriță de meserie, are un limbaj mai crud, fiziologic, ca să zic așa. O-ntreb despre filmul cu călătoria unei „Škode” prin Africa:

- Cum ți s-a părut?
- Parfumează și ei căcatul.
- Bine, dar dacă asta o să dureze, ce-o să se aleagă de alde ăștia ca mine?

— Vezi-i pe Beniuc, Mihnea Gheorghiu, Veronica Porumbacu, toți ăștia care te copiază: o să continui să le servești de model. Tu cu ideile, ei cu beneficiile.

— Bine, dar ei sunt niște parveniți ai regimului care-și permit fantezii decadente.

— Prevăd în Rusia Sovietică un asemenea decadentism cât n-a dat toată Europa capitalistă

Marti 15 decembrie

De la 19 noiembrie, de când i-am scris necunoscutei care mă face să încerc cea mai profundă pasiune de dragoste din viața mea, n-a fost zi să ies în oraș fără să iau cu mine și plicul cu scrisoarea aceea, în speranța că voi întâlni-o pe femeia căreia-i e adresată. Îmi făcusem planul în minte, până-n cele mai mici amănunte: când am s-o văd, dacă e singură, bineînțeles, mă duc la ea și-i spun: „Vă rog să mă iertați! Calc consemnul de-a nu vă mai acosta niciodată, numai pentru o clipă, fiindcă trebuie să vă predau o scrisoare care vă privește”, – apoi îi întind plicul (care-a ajuns soios de mult ce l-am tot purtat prin buzunare) și dispar ca-n cele mai romantice și misterioase scene din literatură.

Pe unde n-am umblat? De câte ori n-am urcat treptele ce duc spre strada Eminescu, retrăind de fiecare dată emoția, deznădejdea și speranța pe care le-am încercat alături de ea? De câte ori nu-mi făceam de lucru pe strada Lungă, în speranța că am s-o-ntâlnesc? De câte ori nu-mi scorneam cele mai absurde pretexte ca s-o pornesc pe acolo, în nădejdea că o să-mi iasă-n cale? Și de fiecare dată îmi pipăiam de două-trei ori buzunarul cu scrisoarea, ca să fiu sigur că e la mine, pentru cazul fericit când s-ar fi întâmplat...

De la 19 noiembrie până acum vreo zece zile, nelipsită mi-a fost scrisoarea aceea. Până și când mergeam la cinema cu Mioara, o luam sperând că am s-o întâlnesc acolo pe imaginara Stela, cum am botezat-o.

În fine, de vreo zece – douăsprezece zile, am renunțat să mai sper. S-o fi dus din Brașov, îmi spuneam, poate am s-o întâlnesc la București. Am început să-mi las scrisoarea în sertar. Aveam alt plan: dacă o întâlnesc îi spun: „Am pentru Dvs. O scrisoare importantă la care nu trebuie să răspundeți dar pe care trebuie s-o citiți, deci vă rog să-mi spuneți când și unde v-o pot adresa?” E drept, nu puteam fi prea sigur că ea îmi va răspunde tot așa de prompt cum mă închipuiam eu vorbindu-i, după cum nu puteam fi sigur că n-o să-mi ceară s-o las în pace. Dar tot atât de bine se putea să-mi refuze scrisoarea, chiar dacă aș fi avut-o la mine, deși contam pe un factor aproape infailibil: curiozitatea femeiască.

Fapt e că de vreo douăsprezece zile am început să ies fără să mai iau scrisoarea cu mine și de câte ori mă-ntorceam acasă fără s-o fi întâlnit, eram aproape mulțumit. Era un fel de terapeutică.

Azi, am ieșit, ca de obicei, la orele prânzului. Am pornit-o pe la unu fără un sfert, din nou, pe strada Lungă, căutând-o din ochi prin lumea care trecea pe stradă, am mers până la trepte, m-am întors, m-am uitat pe un trotuar și pe altul, – nimic.

Și tocmai când am ajuns în dreptul Casei Armatei, o revăd, venind spre casă. Era un soare rece de decembrie, care-mi dădea-n ochi, așa că în primul moment, zărindu-i silueta în mantoul galben din păr de cămilă, am crezut că nu disting bine. Dar ea era. Venea cu același pas elastic, sprinten, pe trotuarul celălalt.

Vreau să-mi însemnez exact emoțiile: aceeași bătaie grăbită a inimii, aceeași căldură inundându-mi gâtul ca o dogoare, aceeași fericire copleșitoare. Pata galbenă a hainei ei mă atrăgea la fel de magnetic ca și-n celelalte rânduri când am întâlnit-o, privirile-mi plonjau în ea ca și când toată lumina zilei s-ar fi strâns acolo unde se afla ea și n-aș fi văzut de jur-împrejurul ei decât noapte. Totul se ștergea în jurul ei.

Deodată, mi-am adus aminte ce trebuie să fac. Dar când eram aproape față-n față, ea, dând cu ochii de mine, a avut o scurtă zvâcnire care-ntr-o fracțiune de secundă s-a schimbat într-o crispă repulsivă atât de puternică și de sinceră, ca și cum ar fi văzut o reptilă dezgustătoare. Din senină și candidă, privirea ei ca și întreaga-i ființă i s-a făcut aspră, rece, întunecată. M-a cuprins o jale cumplită pentru mine însumi când mi-am dat seama atâta de vădit, câtă scârbă și repulsie îi poate stârni simpla mea apariție unei femei pe care-o iubesc atâta sau, mai bine zis, care mi-a dat prilejul să știu ce înseamnă concret suferința în dragoste, așa cum nu mi l-a mai dat niciuna până la ea. Nu, nu era chip s-o acostez! Totul în ea arăta bine că nu vrea asta, că trece printr-o „passau foarte neplăcută, că-i e silă și să mă vadă. Și era singură!

...Nu m-am oprit ca să nu-i îngreunez momentul când avea să treacă pe lângă mine; o priveam numai, în speranța că-mi va arunca o privire și atunci aș fi salutat-o, iar dacă îmi răspundea, puteam trece strada, ca să-i spun de scrisoare. Dar s-a petrecut altfel.

Blindată cu toată cruzimea de care era capabilă și cu toată scârba pe care, probabil, i-o inspir, a trecut pe lângă mine fără să-mi arunce nicio privire. Eram uluit și umilit. O clipă, am vrut să trec totuși strada spre dânsa, dar vedeam și simțeam bine că aș face o greșală, că aș putea primi o replică grea, dureroasă, o invectivă chiar, din partea ei. În aceeași clipă m-am hotărât să renunț. Am privit atent, cuprinzând din acea singură privire totul: avea-n cap o tocă mică verde ce mi s-a părut ridiculă (probabil, spiritul meu recurgea la ultimele resurse de apărare, exacerbandu-și acuitatea și stimulându-și fără obiect disponibilitatea critică), iar în picioare pantofi verzi cu benzi late de piele care-i lăsau vârful degetelor și călcâiul gol. Nu mi-au plăcut nici pantofii („făcuți, probabil, la Prepeliță ăla!” mi-am spus) - și ăsta a fost singurul gând care mi-a ajuns ca să nu mă apropiu de dânsa...

Dar dacă aveam scrisoarea la mine, i-aș fi dat-o? Nu știu - dar nu cred.

Am rămas deznădăjduit de tot. Așadar, într-adevăr, eu îi inspir acestei femei tot atâta repulsie câtă atracție-mi inspiră ea mie. Asta e clar și din balanța asta nu pot schimba nimic. Parcă-mi părea și bine că n-am scrisoarea asupra mea, fiindcă-n felul ăsta n-am mai expus-o nici pe ea la încercarea dificilă de-a mă asculta și de a-mi răspunde, nici pe mine la

umilința de-a mă vedea repezit cu brutalitatea nemiloasă pe care i-o cunoscusem.

Îmi spuneam, depărtându-mă că, poate odată, cine știe unde, cum, când, într-o împrejurare cu totul neprevăzută, voi avea prilejul s-o cunosc, fără ca ea să poată să-l evite. Atunci i-aș vorbi așa cum mi-am dorit-o atâta, cu căldura și sfioșenia sincerității și poate că, date fiind acele alte relații de societate dintre noi, are să mă asculte și chiar să mă înțeleagă. Sufeream, și sufăr încă, îngrozitor. Mă întrebam dacă și ea n-o fi, împotriva aparenței sale atât de diafane și ideală pentru mine, o mică provincială îmbâcsită de prejudecăți, de orgolii rănite, de aspirații ratate, de umilințe primite-n dragoste de la bărbați brutali, insensibili, proști și răi cum sunt atâția, aproape toți, în provincie.

Dar de ce, de ce atâta scârbă, de unde repulsia asta a ei aproape organică, față de mine? Oricum, eu îi vorbisem doară, i-am arătat că ocupă un loc însemnat în preocupările și-n amintirea mea, că nu sunt nici rău, nici infatuat, nici pretențios, nici meschin, că mi-e dragă cât nu se poate mai mult și – mai ales asta! – că o *stimez*. Atunci, de ce reacția asta, de câte ori dă ochi cu mine? Mi-e atâta milă de mine, atâta deznădejde mă cuprinde, încât mă-ntreb dacă i-ar putea spune ceva mai mult, dacă ar putea-o face să mă-nțeleagă cele douăzeci de pagini ale scrisorii mele, dacă i-ar putea schimba măcar o clipă gândurile și sentimentele, senzațiile mai degrabă, pe care le-ncearcă la vederea mea? Mă tem că nu.

Oricum, nu-mi fac nicio imputare că n-am trecut pe „trotuarul celălalt, nu-mi spun că am fost slab și fricos fiindcă nu m-am dus la ea să-i vorbesc deschis, încă o dată. Am procedat, cred, așa cum trebuia: egal cu mine însumi, sincer și respectuos față de ea. Cine știe? Vreau să cred că-n felul ăsta am să-i pot atrage mai bine atenția. Mă și gândeam că, văzând că n-o mai acostez, ea își va fi spus, poate, că într-adevăr necunoscutul care sunt e un om de cuvânt care-o respectă și se respectă în ochii ei. Poate că-n felul ăsta am pregătit o întâlnire, alta, la care mă va-nvrednici cu o privire. Oricum că o știu în oraș mă bucură și mă-ncălzește, ca speranța în primăvara ce-o să vie.

Nu cred că am să pot niciodată să forțez ceva în relațiile dintre noi. Voi face numai ceea ce voi fi în stare să fac, ceea ce o să-mi vină să fac, fără să simt că o contrarez până la repulsie și jignire.

E drept că sunt din ce în ce mai slab, că mă simt mai deznădăjduit ca oricând și că speranța pentru ea îmi e aproape cu totul pierdută. Sunt total dezarmat în fața ei și știu sigur că oamenii slabi nu plac femeilor adevărate. Dar... dar, în orice caz, ei îi voi rămâne recunoscător toată viața, chiar dacă n-ar fi decât fiindcă, făcându-mă să cunosc pentru prima oară durerea grozavă a dragostei neîmpărtășite nici măcar printr-o privire, îmi dă putința să mă văd și să-mi măsoar necruțător întreaga neputință, întreaga slăbiciune și disperare de care sunt capabil. Erau dimensiuni care, mie, cel ce-am trecut prin atâtea femei, nefericind pe unele din ele, înșelându-le, abandonându-le, tiranizându-le, mințindu-le pe altele, – mi-au fost, dacă nu necunoscute, dar sigur indiferente. Or, ceea ce-mi dă Stela (o voi numi așa,

cu un nume conspirativ, ca-n ilegalitate) e tocmai această nouă dimensiune ce-mi era străină în dragoste: grija, durerea, angoasa, opuse toate nepăsării, indiferenței.

Asta nu e puțin și mă simt mai maturizat, mai disperat, mai dezbrăcat de orice posibilitate de a-mi face iluzii sau de a lua lucrurile à *la légère*, mai aproape, adică, de fondul meu, mai sincer ca oricând cu mine însumi și cu lumea.

Ah! dacă mi-aș aduce aminte toate astea când am s-o mai întâlnesc! Dacă n-am să greșesc apăsând pe o coardă care trebuie lăsată să sune firesc!

De-aici, ar fi posibil un roman; cu un erou care respectă acest adevăr – și cu un altul care, dimpotrivă, îl ignoră sau îl disprețuiește și-l calcă. A fi sau a nu fi tu însuși în dragoste. Bineînțeles, fără s-o știe, ei” numai faptele în obiectiva lor desfășurare să arate care e calea adevărată de urmat.

Dar sunt sigur că lucrurile nu s-au terminat. Viața mai are să mă învețe.

Deodată, mă fulgera o îndoială: dacă toată această experiență de viață pe care mi-o propun, nu-mi falsifică rezultatele trăite? Dacă eu urmăresc doar experiența, într-adevăr, în loc de-a urmări *interesul* meu vital în această dragoste? Dacă toate cele înșirate până aici, – despre disperarea, sinceritatea, măsura mea proprie etc., pe care îmi place să le găsesc în acest refuz obstinat al Stelei, – nu sunt decât niște iluzii sau recursul la concepte ideatice care să-mi mascheze și mai bine grava și funciara mea neputință bărbătească?

Oare un bărbat adevărat n-ar fi procedat altfel azi, așa cum se cuvenea trecând la fapte, cu orice risc? La urma urmelor, toată această schemă de aventură se da to restu, și ea, îndrăznelii pe care-am avut-o în două rânduri de-a o acosta pe Stela.

Și aste două acte, simple și banale la urma urmelor pentru cine le vede din afară, nu-mi dau mie acum prilejul de-a mă masturba intelectual, cu aerul că fac mari descoperiri psihologice, atunci când nu fac decât să mă păcălesc dându-mi iluzii? Dacă am fugit tocmai de răspunderea bărbătească? Dacă m-am trădat pe mine însumi, trădând interesul meu vital* atunci când am abandonat-o pe Stela? Dacă, la urma urmelor, n-am făcut decât să dau bir cu fugiții, în numele unei etici și unei sincerități mai mult teoretică decât reală* concretă, vie, adevărată?

Că în fond nici n-am făcut altceva decât atât: să fug ca un laș, ca un om slab, ca un incapabil.

Ah, ce n-aș da să-mi vină-n minte sentimentul de umilință pe care-l încerc acum, când scriu rândurile astea, să mi se deștepte-n memorie, la primul prilej când o voi revedea! Atunci, știu eu cum să-i vorbesc, cu sau fără scrisoare la mine.

Dar să nu mă-nfurii, să nu-mi fac noi iluzii! Poate că din toate aceste ispite, înfrângeri și automustrări, am să mă realizez totuși pe mine, cel adevărat.

29 decembrie

Lucrurile s-au petrecut mai repede decât aş fi putut-o crede. Azi după-masă, pe Lunca Postii, când mă duceam spre Gherghineştii, am întâlnit-o pe Stela. Purta aceeaşi pălărie mică şi ridiculă, dar avea un aer amuzat când, ridicându-şi ochii, a dat cu ei de mine. Nu erau decât puţini trecători, aşa că am abordat-o fără să mă sfiesc de priviri străine:

— Ştiu că o să spuneţi despre mine că nu mă ţiu de cuvânt şi că vă „acostez” din nou... Dar vă rog să mă credeţi, o fac exclusiv pentru dumneavoastră: nu-mi place cum vă stă pălăria asta!

Ea m-a privit surprinsă, mai mult uimită decât furioasă:

— Nici n-am pus-o ca să-ţi placă dumitale...

Zâmbea însă, ceea ce mi s-a părut un semn bun. Am început să-i vorbesc afectând o mare convingere, parcă-i pledam:

— Aţi pus-o ca să placă orişicui... de aceea ne gătim când ieşim din casă, nu?

A avut câteva clipe de reflecţie surprinsă prin care mi se părea că străvăd o indignare greu conţinută. Dar poate că mi s-a părut numai. Sigur este că mi-a răspuns calm şi cu un aer serios, cum au copiii în faţa oamenilor mari când discută cu ei:

— Asta e cam adevărat... Apoi, ca şi cum ar fi găsit răspunsul cuvenit, mă privi amuzată, drept în ochi (ceea ce mi-a dat o emoţie abia stăpânită). Dar poate că sunt unii cărora le-ar place pălăria mea... că nu poate să le placă tuturor.

Iertaţi-mă, domnişoară, - minţii eu în numele trecutului meu - dar eu sunt pictor şi de aceea mi-am îngăduit să v-o spun...

Efectul a fost neaşteptat. Calitatea de pictor, adică de om care ştie ce-i stă bine şi ce nu unei femei, cam un fel de vânzător versat dintr-o casă de mode, i-a schimbat brusc atitudinea în favoarea mea:

— A-a-a! da?! Şi cum aţi vedea o pălărie pentru mine?

— Mă-ntrebaţi serios sau e o intenţie de ironie în întrebarea dumneavoastră?

De data asta mi-a răspuns cu voce joasă, caldă, aproape confidenţială:

— Niciun fel de ironie, credeţi-mă!...

Încercam senzaţia găsirii pământului sub picioare. În fine, vorbeam cu ea ca şi cu o cunoştinţă:

— Atunci, daţi-mi voie să vă privesc mai bine, şi nu numai din faţă, ci şi din profil şi trei sferturi!

Ea şi-a întors, graţios şi zâmbind uşor, căpşorul pe care-mi venea să i-l iau în palme şi să-l sărut:

— Poftim!

Mă uitam cu o privire serioasă şi preocupată, căreia aveam grijă să-i dau un aer expert:

— Vedeţi, la linia nasului şi a bărbiei, ca şi la aceea a coafurii dumneavoastră... din păcate, nu-mi pot da seama dacă sunteţi tunsă sau aveţi părul strâns sub pălărie...

Atunci, s-a întâmpat un lucru la care nu mă aşteptasem: cu un gest

extrem de firesc și de simplu, și-a scos pălăriuța și a scuturat din cap, vrând parcă să dea părului forma lui obișnuită. Eu îmi plimbam mâna în jurul capului ei, desenând în aer imaginarele curbe ale unei pălării nu mai puțin imagine. Până la urmă, ceea ce era mai puternic decât stăpânirea mea s-a produs: i-am atins părul cu palma. Eram electrizat și-n același timp mă temeam să nu interpreteze greșit purtarea mea și să plece, lăsându-mă baltă, tocmai acum când ajunsesem atât de aproape de dânsa. Dar nu s-a petrecut nimic din toate astea, ca și cum nici n-o atinsesem. Am început să mă prefac foarte concentrat, ca un inginer care imaginează liniile unui proiect:

— Mă gândesc la o pălărie cu un mic bor ridicat în față... cam așa...

Și palma mea îi trecea în jurul frunții, parcă-i făceam pase magnetice. Ea mă privi zâmbind și-mi răspunse:

— M-ați văzut cu ea? Avea aerul să spună că am văzut-o altă dată cu o asemenea pălărie. I-am răspuns s-o asigur că n-am văzut-o decât cu toca aceea și alteori cu capul gol. Dar palmele care mi se plimbau prin aer, îmi erau de nestăpânit. Până la urmă, n-am mai putut și, după ce mă uitasem în susul și-n josul străzii, asigurându-mă că nu vine nimeni, i-am prins fruntea în palme și, fără s-o bruschez câtuși de puțin, i-am apropiat-o de fața mea. Ea mă privea serioasă, cu ochii nițel triști, cel puțin așa mi se păruse, și la gândul că-i pot stârni o dezamăgire, mi-am tras repede mâinile:

— Voiam să văd forma calotei dumneavoastră craniene... Un cap nu se compune numai din frunte, nas, ochi și gură... Și-n timp ce spuneam asta, îi priveam buzele, la fel de cărnoase și roșite neglijent parcă, fără contur tras exact cu batonul de ruj, ca și cum și-ar fi strivit un pumn de zmeură pe ele. Ea n-a răspuns nimic ci și-a lăsat fruntea-n jos, foarte jos ca-ntr-o rugăciune, așa că abia am putut să-i aud vocea, mai mult șoptită, cum stătea cu gura aplecată spre pământ:

— Uitați-vă!... n-am un cap prea mare...

De data asta n-am mai putut să mă stăpânesc: „Dar încântător”, i-am spus și, așa cum sări de pe o trambulină foarte înaltă după ce ai ezitat câteva minute, am mângâiat-o pe creștet, lăsându-mi palma să-i alunece pe obraz până la bărbie, ridicându-i capul spre mine. Mă privea cu aceiași ochi, dureros de triști și nițel rugători, acea privire pe care i-o surprinsesem prima dată când o văzusem pe peronul gării din Brașov când l-am condus pe Ion la plecare. Mai mult din duioșie decât din dorință, amoroasă, i-am sărutat ochii, încet, unul după altul. Ea a tăcut, n-a făcut nici cel mai mic gest de împotrivire, în timp ce eu mă aflam pe altă lume. Își închisese ochii, și asta m-a făcut să mă gândesc o fracțiune de secundă că nu-i plac și nu vrea să mă vadă. Dar fiindcă nu-și trăgea capul, am coborât gura mea, până la buzele ei și am ținut-o așa, lipită de ele, aproape fără să răsuflu. Mi-era teamă că aş strica ceva din ritualul ăsta, neprevăzut și definitiv. Când mi-am desprins gura de a ei, Stela stătea în aceeași atitudine cuminte și calmă. Am vorbit degajat, cu o voce ce mi se părea că pornește dintr-altă parte, din afara mea, nu din mine:

— Am să încerc mai multe schițe pentru o pălărie care să vă prindă...

Dacă vreți să-mi spuneți când și unde vi le pot arăta?...

Ea mă privea cu aceiași ochi ce parcă erau gata să izbucnească-n lacrimi, niște priviri în care o anumită tristețe se amesteca și cu un aer de mustrare:

— Vrei să ne vedem mâine seară, tot aici?... sau acolo, pe bancă...

Spusese: „vrei”! Deci mă socotea apropiat ei. Îmi căutam vocea care-mi pierise din gâtlee sau îmi rămăsese tot pe-acolo, pe-afară. În fine, am articulat cu greu, ca-n timp ce înoți:

— Desigur... dar, iartă-mă, nu te-am supărat?

— O, nu!... Și era în exclamația asta a ei, atâta deznădejde, că m-am simțit aproape inutil. Am întins din nou spre obrazul ei, și atunci s-a petrecut un lucru la care mă așteptasem cel mai puțin: și-a apropiat gura de a mea și, aspirându-mă aproape, s-a lipit de mine sărutându-mă cu o disperare ce m-a speriat: „Știi că sunt însărcinată?... în a treia lună”.

La stupiditatea pe care chipul meu trebuie că o exprima și mai mult decât consternarea, ea adăugă: „Nu-i așa că-ți place pălăria mea și ai spus că nu, numai ca să mă acostezi?...”

Acum zâmbea și se depărta grăbită, fără să-mi mai aștepte răspunsul: „Mâine, tot aici, - da?”

Nu i-am răspuns nimic, dar în clipa aceea știam că n-am s-o mai văd niciodată.

1954

28 ianuarie

Pentru roman.

De când cu paltonul îmblănit, această îmbrăcare a pielii de mare burju, mi se pare, am sentimentul unei schimbări de destin. (Privirile tuturor, pașii mei, siguranța de sine pe care ți-o dă căldura din jurul gâtului și-a falcilor, totul mă transformă și mă face să aștept un eveniment capital: să fiu acostat de cea mai frumoasă femeie să fiu făcut ministru, să se oprească un otomobil *care e al meu*, să mă ia etc.

De arătat cum destinul rămâne neschimbat, în timp ce paltonul se uzează și blana se roade). Și toate astea-s doar efectul unei senzații noi!...

*

Pentru roman.

Solidaritatea umană resimțită în tramvai de către țărăncile care vin din individualismul și ipocriza sexuală de la țară. Pipăitul în tramvai, liber, deplin, colectiv și anonim, le dă sentimente și embrioni de conștiință comunistă.

30 ianuarie

Pentru roman.

La descrierea Căii Văcărești: „Ach schwimm.

*

La azi: coada la pâine, cu glume și furii. Prețul pâinii (lesnicioase pâine

atunci, la noi) dă sensul și adâncimea unei revoluții.

*

Pentru raport.

La îmbunătățirea condițiilor:

1) artiști ca Juster, Vlasiu etc., nemâncați:

2) modificarea legii dreptului de autor care prevede plata integrală la apariția cărții;

3) drepturile pentru traduceri și autori, nu *de* la ei *până la*.

*

Viscolul

Câte-un cârd de feten rochie de mireasă aleargă năuce din casă în casă... trena de voal alb ca un abur de gheață și foc – fete fără noroc.

*

de după colțuri, același cârd, de iepe acum, nevăzute, dau năvală vijelios, ca o herghelie scăpată din țarcuri și caii nevăzuți

...de ziduri, de garduri, plesnindu-se atunci ca marea vuindă, talazul de stânci.

*

Tablele de pe acoperișuri, ca niște corbi, croncăn

„Cârrr-cârrr-croncc”.

Crengile goale, despuiate ca niște bice îți spun: fugi, fugi, pleacă-ți capul, târăște-te la picioarele mele – eu sunt

Viforul iernii.

țarul pornit din Siberii în țara mea vastă-i imperiul tăcerii.

(apropo de Rusia țaristă de pe atunci).

*

Viță nu-și mai simte obrazii – nasul – gura – când le atinge cu mâna – sunt ca de piatră – i-e cald în sân, fierbinte – luptă corp la corp cu gerul care-i vâra, rece ca un șarpe, prin șubă, hangerul.

Apoi, – îl învață: ține rucavița la răsântii, apără obrazii, vâra ochii-n blană și căciulă, dar la vârtejuri îl joacă parcă-n călușei – ce mai călușei!...

lunecă, dă să cadă, își înfige capu-n piept, se repede cu fruntea 'nainte ca un berbec, izbește dușmanul nevăzut care-i ia urma iar – îl alungă – fuge picioarele i se-nfundă până peste tureată în covorul nespus de moale, ca un morar în făină – și moara vârtelnița macină, macină poemul măcinișului de zăpadă, al foametei din țară al pâinii amară și al iernii feeric mincinoasă care dă zahăr, stele, jucării la copii, făina care e gheața, rochiile albe care-s giulgiu... etc.

*

«Iadul nu poate să fi fost altfel. Focurile lui sunt reci – ca ale acestor viscole și poate sufletele celor chinuți în el se tânguie prin aceste viscole – sau urlă glăsurile celor ticăloși zvârliți în el... Dar de ce-i izbește doar pe cei săraci acest iad? De ce cei cu blănuri și cupele sunt scutiți de el? Oare vama

să fie tot de aur și pe lumea cealaltă?” își spunea Viță Cătănuță.

*

La ușă găsi zăpada ascunsă-n colțuri, ca un câine. „Deci și ea e un suflet care s-a ascuns unde a putut? Biet suflet de sărac, alb ca zăpada. Scrumul morții – rece, alb ca ea!”»

2 februarie

Stimată tovarășă Constanța Crăciun.

Se va împlini o lună de când încerc aproape zilnic și, din păcate, fără rezultat, să obțin o audiență la Dumneata. Spun „din păcate”, fiindcă-mi pot da seama de câte probleme presante trebuie că ești solicitată. Recurg, de aceea, pentru a nu-ți mai răpi și eu timpul, la această cale de comunicare cu Dumneata, epistolară; deși am avut și am să-ți împărtășesc o seamă de chestiuni strict profesionale, voi pleca de la acelea personale, fiindcă de la ele pot face mai ușor trecerea spre celelalte, de ordin general.

Știi, desigur, stimată tovarășă, de boala prin care-am avut de trecut, numită în termeni medicali „excitație maniacială”, și care-n fond a fost – după afirmația specialiștilor neuropsihiatri – traducerea, pe un plan al conștiinței, a procesului revoluționar pe care-l trăiam cu țara întreagă, între anii 1947 – 1949. Eu eram, pe atunci, la începutul șocului nervos pe care l-am suferit, consilier în ministerul artelor, redactor la ziarele „Scânteia” și „România Liberă” și redactor-șef al „Revistei Literare”. Tuturor acestor munci de răspundere li se adăugau ședințe și discuții ample și îndelungi. Puținătății mele fizice i se adăuga, astfel, o povară în muncă, punându-mi celula nervoasă la grea încercare.

Am suferit, am zăcut greu dar, grație asistenței frățești a partidului cât și unor medici pricepuți, am ieșit ca din apele lui Lethe, însănătoșit, deși slăbit, cu o putere de muncă redusă cantitativ. Am fost pensionat, acordându-mi-se din Fondul Literar un venit lunar de vreo 690 lei.

Mi-am reluat munca într-un sector limitat – cel al traducerilor de poezie – dar veniturile de pe urma acestei munci, în care eram ținut să respect limitele unui efort nedăunător, nu-mi ajungeau pentru trai.

Prin luna octombrie anul trecut, i-am adresat tovarășului I. Chișinevschi o cerere însoțită de un certificat medical, prin care solicitam un spor al pensiei de boală. Soția mea, pe care-am rugat-o să urmărească rezoluția pusă pe această cerere, a primit din partea secretariatului tovarășului Chișinevschi repetate asigurări orale că se va rezolva favorabil.

Între timp, până să primesc o confirmare a acestor promisiuni de încredere, ți-am adresat Dumitale, cu prilejul apariției plachetei mele de versuri, *Laude* (din care sper că ai primit exemplarul ce-am avut plăcerea să ți-l închin), o lungă scrisoare într-al cărei post-scriptum te informam de greutatea materiale prin care trec.

Acum vreo lună, am primit înștiințarea de-a mă prezenta tovarășului director Podoleanu, la Ministerul Culturii. Domnia sa mi-a adus la cunoștință că – citez din memorie – „ministerul fiind informat de anumite dificultăți financiare prin care trec, a hotărât să-mi acorde o asistență

lunară de 2000 lei”; totodată, tovarășul director Podoleanu mi-a înmănat un plic cu această sumă, iar zilele trecute, tot prin Domnia sa, am primit și a doua tranșă. Eu socoteam că această sumă reprezintă răspunsul concret, după cel oral, la cererea mea adresată tovarășului Chișinevschi. Dar când l-am rugat pe tovarășul director Podoleanu să-i transmită mulțumirile mele, mi s-a părut că le îndreptasem greșit. Atunci de-abia mi-a fulgerat prin minte că această generoasă și salvatoare asistență bănească îmi venea de la Dumneata care-ai fost atât de sensibilă la post-scriptumul meu din scrisoare pe care ți-o adresasem. Dacă e așa, te rog, stimată tovarășă, să primești toate mulțumirile mele și mai ales te rog să primești asigurarea că am fost viu mișcat de această atentă grijă arătată față de nevoile unui scriitor, grijă pentru care n-am destule cuvinte să-mi arăt recunoștința.

Din nefericire, în orice bine – ca-ntr-o dialectică ineluctabilă! – este și un grăunte de îndoială. Tovarășul director Podoleanu n-a uitat – înmânându-mi cei 2000 de lei – să-mi atragă atenția că ar fi de dorit, din anumite considerențe, să păstrez „discreție” cu privire la această asistență financiară din partea Ministerului Culturii. În primul moment, uluit de știrea pe care-o primeam, nu am înțeles prea bine ce vrea să zică această „discreție”. Reflectând, am ajuns la concluzii îndoielnice.

Îmi iau îngăduința să-ți spun, stimată tovarășă, că atunci când ți-am adresat prima mea scrisoare, cu acel P.S. de care-am pomenit mai sus, nu m-am gândit nicio clipă să-ți solicit Domniei-tale vreun ajutor bănesc; departe de mine acest gând! Te informam doar că – din pricina unei „politici” subterane, de coterii și biserițuțe, împământenite-n ultimii ani în Uniunile noastre (plastică, literară, muzicală etc.) și care-n domeniul presei și cel scriitoricesc e reprezentată prin grupări de persoane, de la Traian și Florica Șelmaru, Eug. Frunză, Horia Liman, A. Baranga etc., – *scrisul meu nu mai poate apărea în nicio publicație* cotidiană sau periodică. *Numai în legătură cu această interdicție* – neoficială, dar cu atât mai drastică fiindcă e mutuală, – te informam de lipsurile mele bănești și făceam apel la sprijinul Dumitale care, manifestat printr-o chemare la ordine și libertate democratică în redacții, mi-ar fi asigurat posibilitatea de-a câștiga, publicând poezii sau articole, cei două mii de lei lunar, necesari unui trai decent.

Recomandarea „discreției”, făcută de tovarășul director Podoleanu, îmi arată însă că solicitarea mea a fost altfel interpretată. Mă văd, de aceea, în situația de a-ți adresa respectuos, stimată tovarășă Constanța Crăciun, rugămintea de a mă șterge din listele de plată ale Ministerului Culturii.

Când m-am adresat tovarășului Chișinevschi cu o cerere sprijinită pe un certificat medical al psihiatrilor ce m-au căutat, eu socoteam că nu fac decât să cer un drept al meu, ca și al oricărui muncitor accidentat în timpul și din pricina condițiilor lui de muncă, dreptul la asistența socială care să-i permită să-și continue munca în condiții optime;

Când mi-am permis să te informez pe Dumneata că scrisul meu e înlăturat din presa cotidiană și periodică, ceea ce-mi pricinuieste greutatea de trai, am socotit că apelez la o instanță de muncă reprezentată de

ministerul nostru, al scriitorilor, ca să-mi apere pe lângă redacții dreptul legal de a-mi tipări operele în presa Republicii noastre;

În niciun caz, stimată și dragă tovarășă, n-am înțeles să apelez la un ajutor bănesc de natură „discretă” și, mai puțin, la favoritism sau regim privilegiat.

Iată pentru ce am ținut, în primul rând, să fiu primit de Dumneata într-o audiență în cadrul căreia eu să fi avut prilejul să lămuresc prin viu grai acest lucru, – și tot de aceea recurg acum la această precizare în scris, și nu mă îndoiesc că voi afla la Dumneata aceeași limpede, francă și tovarășească înțelegere. Nu am fost în viața mea stipendiat, nu am figurat niciodată pe liste „discrete” de plată, nu am scris niciodată un rând pentru care n-aș fi oricând gata să răspund dinaintea oricărui tribunal. Atâtea câte au fost, actele mele profesionale ca și de viață privată nu au fost secrete decât cel mult pentru inamicii noștri din ilegalitate; nu aș putea avea secrete însă în viața publică a Republicii noastre.

Mulțumindu-ți încă o dată, și din toată inima, pentru caldă și mult binevoitoare asistență pe care ați înțeles să mi-o acordați, te rog, stimată tovarășă Constanța Crăciun să dispui ca, începând de luna aceasta, numele meu să fie șters din listele de ajutor ale Ministerului Culturii, *dacă acest ajutor nu poate fi oricând mărturisit public*. Nu știu dacă n-ar putea fi găsită posibilitatea ca acești bani să reprezinte o remunerare concretă a unui serviciu public pe care l-aș putea aduce Ministerului Culturii. Aminteam mai sus că am avut, până să mă îmbolnăvesc, funcția de consilier în Ministerul Artelor. Și îmi iau îngăduința să te întreb pe Dumneata dacă n-aș putea fi reîncadrat într-o asemenea funcție de consilier al Ministerului Culturii, atribuție de care m-aș achita prezentându-ți Domniei-tale câte-un raport lunar – confidențial sau altfel asupra stărilor din sectorul literar și artistic al R.P.R. Dacă acest lucru e cu putință, atunci retribuția de două mii de lei lunar ar înceta de-a mai fi pentru mine o asistență „discretă” și cu atât mai puțin personală.

Îți supun aceasta ca o întrebare și o sugestie de care aș fi foarte mulțumit dacă ar căpăta un răspuns pozitiv din partea Dumitale.

În această ordine de idei am ținut și țiiu stăruitor să fiu primit de Dumneata într-o audiență de lucru, în limitele căreia am să-ți arăt proiectele lucrărilor mele pe care-aș vrea să le prezint editurilor și teatrelor noastre numai după o prealabilă consultare cu Dumneata, care ești șeful meu ierarhic și, dacă-mi îngădui să o spun, unul din cei mai avizați îndrumători critici, așa cum te-ai dovedit cu prilejul observațiilor ce le-ai adus poeziilor mele prezentate în manuscrise care am ținut într-un tot seamă.

În fine, am pregătit pentru Congresul Uniunii Scriitorilor un amplu raport critic pe care, de asemeni, socot necesar să-l supun în prealabil părerii Dumitale pe cât de avizate, pe tot atât de înțelegătoare.

Așteptând o comunicare telefonică de la Dumneata, în care să mi se fixeze o oră de audiență, rămân, stimată tovarășă, al Dumitale.

Miron R.P.

17 februarie

Teze: „cine nu e împotriva noastră, e cu noi!”

18 februarie

Rezultatul presei roze și fără atitudine educativă: cum s-a servit în timpul viscolului, în prăvălii.

La Nestor, la braseria Ateneului.

19 februarie

Pentru roman

Când am surprins, la Fondul Literar, apariția lui Radu Popescu între ceilalți „scriitori”: Karmer, Ionel Țăranu, Sorana Coroamă, Dinu Cocea, Ioan Bălan, Virgiliu Monda et aliquid ejusdem farinae.

Chipul lui vânat, verzui, palid, transparent de spiritualitate, - marca parcă o *altă rasă* față de ceilalți: rasa celor care se hrănesc din ei înșiși: autocanibalii. O altă rasă: rasa verde.

Duminică, 21 februarie, București

Am terminat la cinci după-masă, cele două strofe începute astă-noapte: „Copilărie”. Am avut o mare dificultate pentru primul vers din catrenul întâi; toate celelalte versuri erau și formulate, și transcrise, așa că-mi comandau rima *chip-nisip*.

Descoperii cu ocazia aceasta un lucru ce-mi păruse până acum doar o impresie neîntâlnită: că poezia e valabilă și se descoperă cu adevărat numai cu creionul în mână. Cine *imaginează* doar versuri sau le scrie sub singurul dicteu al plăsmuirii imaginare, poate fi sigur că n-a scris poezie, în niciun caz adevărata poezie care trebuia, care se aștepta scrisă.

Creionul e o antenă, o unealtă inexorabilă: cu el pipăi cuvintele, urma și încheietura lor nebănuită de nicio visare, de nicio imaginație, urma aceea care e dâra ritmului vieții în materie, cum spune Maragall. Ca un șoricar cu bot ascuțit (imaginea e a lui Radu Popescu), creionul adușmece urma unui cuvânt descoperindu-i pista încrengăturilor lui firești, tainic și organic pitite, ca jivinele-n desigur. Pornești să dezghioci învelișul ca pe coaja verde a unei nuci, și fără vârful ascuțit al creionului nu dai de miez; pe când, dibuind cu el, coaja se crapă și-și arată sub înveliș cochilia brăzdată de circumvoluțiuni, meningeala cuvintelor care așteptau de mult plămădite și care ți se oferă apoi, parcă spunându-ți: „Da, eram aici gata alcătuite”.

Zadarnic am căutat în minte asociații la cuvântul ultim, *aripi*, care trebuia să fie și rima asonantică, minimală. De-abia cu mari eforturi de imaginație visătoare, întins pe pat, găsiseram o idee articulată.

„Imagine sub tremurul de pleoape ce bat aripi” pe care-am trecut s-o transcriu pe hârtie ca s-o reduc ritmic și silabic, dar pe când o transcriam, ajungând la: „imagine sub pleoapa cu tremur de aripi”, mă nemulțumea risipa, repetiția, fiindcă-n versul următor aveam această imagine: „Întoarsă dintr-al undei fior, în ochiul clar”, - așa ca „pleoapa cu tremur” (cutremur!) era de prisos.

Soluția am găsit-o tot transcriind. Literele erau - în înșiruirea lor

liniară ce creștea sub ochii mei – un stol de cocori. Dar eu umblam după ideea oglindirii narcisice. Deci, scriu mai departe: „Narcisice imagini în stol foșnind aripi”, – și simțeam că mă apropii de formularea exactă, a ceea ce *trebuia* să fie acest vers. Cocorii își cereau și ei dreptul la expresie. Și, în locul didacticului „narcisice”, am copiat: „imagini migratoare în stol...” etc., ceea ce spunea toate amintirile copilăriei.

Dar pe urma lor, am fost mai mult decât ajutat, am fost călăuzit de creion. Imaginația singură e falsă și lipsită de puterea și acuitatea investigației active pe care-o dă unealta. Văd de-abia acum că „pana” clasică a poetului era mai mult decât un simbol. O emblemă.

24 februarie

Iubite tovarășe Rău tu.

Mă hotărâsc cu greu să-ți răpesc timpul prețios cu această misivă dar, după lectura pe care-am făcut-o cu toată atenția cuvenită articolului Dumitale despre problemele culturii în R.P.R. (reprodus în „Scânteia” de-acum două zile), mi-am spus că sunt aproape obligat s-o fac. Ceva mai mult: m-aș fi simțit vinovat față de Dumneata și față de mine însumi dacă mi-aș fi închis în tăcere sau mi-aș fi cheltuit în comentarii marginale, nedumeririle stârnite de articolul acesta. De altfel, însuși cuvântul de ordine, de jumătate de an încoace (legătura cât mai strânsă a vârfurilor conducătoare ale partidului cu masele și sporirea criticii de jos), nu este numai un cuvânt tipărit, ci unul care cată să se traducă, zi de zi și cât mai temeinic, în faptă vie. Și cum eu sunt unul din muncitorii de jos ai condeifului, exact cum Dumneata ești unul din eminenții reprezentanți ai vârfurilor conducerii noastre, scrisoarea de față își capătă – nu-i așa?

— Deplina îndreptățire.

Ca să n-o lungesc inutil, îmi îngădui să trec mai grabnic peste laudele ce ți se cuvin în urma acestui articol: stilul plin, rotunjit și mlădios care îmbracă atâtea idei ce ne sunt scumpe, critica subtilă dar nu mai puțin fermă adusă „mohicanilor” poeziei sau prozei ultraobiectiviste, și mai ales tonalitatea generală viguroasă (mai mult decât precizia de amănunt) pe care articolul Dumitale o aduce în paupertatea de idei a criticii noastre literare de până acum, – toate astea merită mai mult decât niște felicitări, inevitabil „cordiale”.

Dar mă grăbesc să trec la ceea ce mi se pare că reprezintă lipsurile articolului Dumitale, sosit la un timp atât de oportun. Fiindcă el vine, după șase luni de la noua linie a partidului, să exprime o primă aplicare critică a ei, la stările de fapt ale literaturii noastre.

N-o să mă ascund după deget, făcându-mi nu mâhnirea (te rog fierbinte să mă crezi că, după toate prin câte trec de zece ani încoace ca și prin educația pe care ceilalți zece de ilegalitate mi-au dat-o, am ibzutit să-mi tocesc, sper pentru totdeauna, orice absurdă vanitate, orice sterp orgoliu!), ci uimirea față de sumara enumerare și exemplificare a forțelor reprezentative din literatura noastră, ce au dus lupta pe vremea capitalismului. Citarea, într-o paranteză și ea, a unui Geo Bogza și A. Toma,

mi se pare nu numai insuficientă, ba chiar de-a dreptul uluitoare; și asta, pentru rațiuni pe care le cred foarte temeinice: în țara noastră, până la eliberarea de-acum zece ani, s-au purtat lupte grele și pe planul culturii; argumentul pe care fascismul și opresiunea capitalistă au vrut să-l folosească împotriva revoluției noastre și a progresului era și acela bizuit pe arsenalul culturii: armate mari de mercenari ai scrisului – printre care, nu o dată, s-au amestecat condeie merituoase și cinstite ca acela al lui Lucian Blaga, de o pildă.

— Au promovat fascismul în vârful penelor ca și-ntr-al baionetelor. Lupta publiciștilor și a scriitorilor numiți „de stânga” era în acei ani cu atât mai grea, cu cât se dădea în condiții cumplite pentru această „stângă”. Or, expunerea Dumitale reduce tot acest front la două nume, și ele în paranteză! E cam puțin, grozav de puțin, dragă tovarășe Răutu, și cred că o asemenea scăpare (nici chiar un nume de merit necontestat ca al lui Ion Călugăru nu e pomenit!) păgubește, politic chiar, bilanțul luptei ideologice a partidului care, privită în perspectiva istoriei, ar apărea incidentală și foarte pauperă în ostași. Ceea ce – slavă Domnului! – n-a fost cazul. Colecțiile presei începând de acum 25 de ani pot arăta oricui că numele lui Geo Bogza și A. Toma nu sunt singurele și că altele, la fel de merituoase, se pot întâlni în aceeași vreme și pe aceeași barcadă, de la Nicu Cocea, Ilie Cristea, G.M. Zamfirescu până la F. Brunea-Fox. Așadar, din acest punct de vedere, al argumentării în perspectivă istorică, articolul Dumitale mi se pare net deficitar. Dacă ar reprezenta doar gustul Dumitale personal, desigur că o astfel de omisiune n-ar da nimănui de gândit, dar când exprimă punctul de vedere al partidului, ea mi se pare de-a dreptul îngrijorătoare.

Cine apar, în schimb, în acest articol, drept scriitori reprezentativi, dintre cei vârstnici? Camil și Cezar Petrescu și V. Eftimiu. Lăsând deoparte teoretizările „norocratice” ale celui dintâi, tribulațiile din paginile „Curentului”, „României”, ca și cele-n uniformă militară antonesciană ale celui de-al doilea, dincolo de valoarea, ca să zic așa, intrinsecă a scrisului celui din urmă, galeria aceasta din articolul semnat de Dumneata și redusă la un triumvirat, îi va fi oricui foarte sumară. De n-ar fi fost citate, să zicem, decât cărțile unui Emil Isac, Pavel Dan, Ioachim și Demostene Botez, Dr. G. Ulieru, – și încă, dintr-odată perspectiva articolului ar fi căpătat mai mare profunzime și substanță.

Dar când trecem la contemporanii în „nămiezii vârstei”, ca să folosesc o pastişă, ce să mai spunem?! Lire destul de modeste, înecate de pastişe pe hârtie și de compromisuri în viață, băieți și fete de casă ai directorului Fundației Regale, de la Jebeleanu până la acea inevitabilă Maria Banuş, – iată la ce s-ar reduce „masele de scriitori progresiști” în articolul Dumitale din care lipsește-n schimb numele mai modest dar mai sigur al unui Cristian Sârbu, Virgil Teodorescu, Mihnea Gheorghiu, George Dan, Letiția Papu. Mult binevenită și de mult necesară era citarea, în fine, pe acest ordin de zi, a lui Marcel Breslașu.

Cât despre tineret, ca lector al articolului Dumitale, nu mi-ar fi cu putință să subscriu decât la citarea lui Deșliu și a Veronicăi Porumbacu, și

să deplâng lipsa unor nume ca acelea ale lui Victor Tulbure, Nina Cassian, Ioanichie Olteanu, Aurel Rău.

Al. Andrițoiu și mai cu seamă – când e vorba de proză – Marin Preda.

După cum, când treci în revistă literatura de limbă maghiară, e omis cu atâta uluitoare adresă cel mai reprezentativ poet al stângii pe care-l are această literatură, marele Horvath Imre.

Dar iată-mă prins în polemică pe seama persoanelor, uitând o altă obiecție, de principiu. Am citit articolul Dumitale cu interesul îndreptățit că, de la linia Malenkov în cultură, el este prima expunere aplicată la noi a acestei linii. Am urmărit cu același viu interes articolul din presa sovietică al lui Ilia Ehrenburg – din păcate, trunchiat reprodus în „Viața Românească” – și, regretând că nu l-am găsit pe-al lui Aram Hacıaturian, am citit în „Lettres Françaises” dezbaterile Uniunii Scriitorilor din R.D. Germană cu, între altele, judiciosul cuvânt al secretarului ei, poetul Kuba.

Trebuie să-ți mărturisesc în toată sinceritatea, dragă tovarășe Răutu, că articolul Dumitale a constituit, din acest p.d.v., o decepție pentru mine. Mi s-a părut că am în față un articol de-acum doi, trei sau patru ani, un articol de îndrumare ideologică sumară, fără niciun ecou al luptei pentru calitate și substanță, așa cum ea se desprinde clar, ca un *imperativ*, și din expunerea tovarășului G.M. Malenkov, și dintr-unele pagini ale expunerilor Hrușciiov sau Mikoian.

Pe când în articolul Dumitale... Cu formulări vagi, din care nu lipsește însă acel nu mai puțin vag îndemn la „legătura cu viața” (cu care, în treacăt fie zis, cred că până și amicul nostru Traian Șelmaru și-a împuiat propriile-i urechi), cu enunțuri ce mi se par sumare, asupra calității și măiestriei literare, – când asta e adevărata, reala problemă fundamentală a artei noi. Căci e vorba de a găsi *expresia*, *modul* de exprimare în limbaj adecvat, a unei realități în transformare revoluționară, de a găsi formularea unui *stil în* care marșul istoric al unei clase să capete prin artă pecetea și confirmarea geniului ei creator. Ceea ce nu e deloc tot una cu eticheta lipită-n serie, treabă ce duce doar la rutină *nu* la stil! după cum claritatea nu-i tot una cu banalitatea și locul comun. Ci e vorba de pecetea acelei personalități creatoare, atât de fericit reprezentate în lirica unui Scipaciov sau Gribaciov, admirabile modele pe care cu atâta pătrundere le dai în articolul Dumitale, deși sunt ilustrate cu exemple mult mai palide când e vorba de noi.

Rugându-te încă o dată să privești această scrisoare mai mult ca pe un ecou anonim stârnit de articolul Dumitale, te rog să primești etc.

25 februarie 1954

De-ar fi să-mi iau din viață zborul Chiar astăzi, la-nceput de an.

Cât Frunză e conchistadorul.

Prefer să fiu un mohican.

Morală

Mai știi?! poate că mohicanul Tot l-o ajunge... cu arcanul!

*

Să-mi cânt, ca mohican, amarul.

Desigur că-mi va fi fatal;
Dar ce să fac dacă Șelmarul E dictator colonial?

*

Articol just, nimic de spus.
Doar critica e cam de sus!

*

Articolul e de folos:
Puternic, tare, curajos.
Dar parcă-ntrânsul și-ar fi spus Critica, masele... de sus.

*

De ce s-o fi mulțumind Răutu să albe Ciceroni și Stanei când poate avea la un preț egal pe Blaga sau Barbu?

Și, la urma urmelor, de ce Stancu și nu Mircea Grigorescu?

*

Sunt ca un cal în zăbală. Abia aștept să am liber la scris.

*

Am adesea sentimentul cuiva care se află pe peronul sau în sala de așteptare a unei mari gări internaționale: mii de lucruri ciudate și minunate se petrec, mă uimesc, dar nu mă prind, nu mă interesează: luxoase echipaje, locomotive uriașe pufnind din zeci de guri fum și aburi, vagoane feeric luminate, cu paturi, restaurante, femei, militari, străini în costume multicolore și strălucitoare, toți, totul e uluitor, neobișnuit, fremătător, tulburător, - dar, în fond, nimic din toate astea nu mă privește. Trenul meu, cu plecare la oră fixă, e garat undeva pe-o linie marginală, iar aspectul lui, negru și modest, e mai curând al unui dric sărăcăcios de clasa a treia decât al unui vehicul mecanizat de mare viteză și tracțiune.

26 februarie

Constat cu surprindere și cu bucurie că Loti însoțește în viața mea epocile de răscruce care sunt marcate prin ceea ce aş numi „accidentul de maturizare”, momentul de fixație în conștiință a realității vârstei mele: la ieșirea din adolescență, când mama s-a sinucis fiindcă a înțeles că am găsit femeia adevărată cu care-o voi „trăda” pe ea; la trecerea spre maturitate, în ajunul celor treizeci de ani ai mei, când a plecat cu Edi; în miezul maturității, la patruzeci de ani, când se naște-n mine necesitatea de-a fi tată (când mi-am rupt piciorul) - și azi (când mi-am frânt coasta unde m-a izbit nevasta, cum zice cântecul), când am început să simt care-mi este reala capacitate sexuală, când ies din iluziile omnipotenței absolute, ieșire pe care mi-a pricinuit-o descoperirea adulterului Mioarei înșelându-mă cu Vlasiu, - totul îmi arată că Loti e Nevasta mea cea adevărată, permanentă și deci necesară. Îi mulțumesc!

2 martie

Premieră la *Mielul Turbat* al lui Baranga. Cu Paraschiva Ciofu și cu soră-sa. Haz mare.

*

Mănușile de copil – dar roșii ca de sânge! – zărite pe pat, după ce-am sărutat-o pentru prima oară după atâția ani.

*

Când sunt mai fericit că poezia mea reprezintă, cum mi s-a spus la Biroul politic, „o excepție în lirica progresistă de după 23 august”, – descopăr „marea dragoste” a celor 40 de ani ai mei și 30 ai ei, care este fiica fratelui lui Moruzov, fostul zbir al Siguranței!

3 martie 1954

Extraordinara primeție a morții pe care-am avut-o azi, platonico-hegeliană, de la plânsul zguduitor până la masa de prânz la Loti, cu Andrei împreună, când mi-a venit să cred că tot creierul se compune din spirochete active, ajunse la reflex și reacții senzitive vii. Oamenii, deci, fără accident sunt nemuritori, moartea fiind în fond o iarnă* o hibernare a acestei colonii spirochetice ajunsă la conștiința unitară, de sine, – la Weltanschauung.

Sentimentul unic, cosmic, al lumilor evoluând în circuit solar în craniu, al imaginilor în raccourci ale copilăriei, cu lacul de la Țigănești, mângâierea lui Iorga pe obrazul „pe care nu-l mai spăl”, cu conștiința *realității absolute* când totul în mine (în noi), *absolut totul*, afară de lacul alpin al creierului tocmai prin ucigașii lui (treponemele) viu, este mort, când devenim un lucru și când singura vietate din noi e, poate, conștiința a ceea ce nu mai suntem noi: viermii. Viziunea dantescă a oricărei mari creații. „Non omnis moriar” a lui Horațiu.

6 martie 1954

De mai bine de două săptămâni, sunt mereu vizitat de-o fată foarte drăguță și distinsă, slujbașă la Radiodifuziune, anume Eliza Vasilescu; au trimes-o să-mi ceară un articol pentru emisiunile lor, l-am făcut dar nu le-a plăcut și mi-o trimit mereu pe Eliza Vasilescu, să modific ici și dincolo. Lucrul nu m-ar interesa deloc și le-aș spune să mă lase-n pace, dacă n-ar fi fata asta. Dar ce folos! E în ea un aer de tristețe care-mi paralizează orice elan. De câte ori mi se anunță la telefon, îmi spun că de data aia am s-o îmbrățișez, – dar când o văd, sfielnică și tristă, de o tristețe aproape metafizică, nu mai am niciun chef. Și de plăcut, îmi place foarte mult. Dar sunt probabil unele femei care se blindează-n tristețe, ca această Eliză, o tristețe care e, probabil, una din formele indiferenței.

*

Azi am fost la un inginer, Săpațino, recomandat de Vlasiu, ca să-i cumpăr paltonul: e de pe vremuri, dintr-un material de excelentă calitate, iar eu am rămas cam dezbrăcat. Totuși, încercam o jenă față de bietul italian care n-a învățat ingineria ca să-și vândă hainele de pe el, și nici eu marxism-leninism ca să i le cumpăr, ca un telal.

5 mai

Vorbind despre o civilizație – și adâncimea ei – totuși, Rusia e țara izbelor (paralelă cu corturile tătarești și casele de stuf din colonii), care-i

determină caracterul.

Anecdote.

Un mic șoricel care-a văzut un liliac pentru prima dată, le spune extaziat părinților lui: „J'ai cu un ange!...”

„Cum se pot înșela uneori oamenii! spuse ariciul dându-se jos de pe o perie.

O molie mătușă către o molioară nepoțică: „Până nu rozi tot ciorapul, nu-ți dau voie la blana paltonului!”

8 mai

La un atelier de foto-legitimații, văd expusă în galantar (sub sticlă, alături de Ladânina) o fotografie a Magdei Varoși de-acum cinci ani.

*

Dar vizavi de vechea și noua Asie (prin care înțeleg Europa sovietică și sovietizată), iată America! Columb vine împotriva lui Attila. Față de mohicani, desigur că acele corăbii ale conchistadorilor n-au fost mai numeroase decât avioanele lui Eisenhower.

Da, ultimii mohicani – vorba lui Răutu – împotriva cărora vin primii conchistadori ai Americii, care se reîntorc, în fond, acasă!

*

„Se poate trăi fără a descoperi în fiecare lună noi pământuri, fără a cuceri săptămână de săptămână noi recorduri aviatice de mare înălțime”, – scrie Radu Cosașu în „Contemporanul” din 7 mai 1954; dar asta e concepția unui suflet îmbătrânit și retrograd, față de aceea a lui Lenin care spunea Europei (și Asiei, implicit) că „trebuie să-i ajungem pe americani și să-i întrecem”.

„Se poate trăi...” desigur, dar în cavernă sau în mănăstire.

18 mai

Cu Puiu Perahim pe stradă, povestindu-i de mezialianța mea cu Mioara: — Și uite că trebuie să ajung la concluzia dogmatică: cele două femei, cu care-am trăit până acum, erau din clasa mea: proletare. Mioara e din burghezie...

— Nu e dogmatism, ci rigoarea oricărei constatări științifice.

— Și totuși, dogmatismul e cel care mă supără la o seamă de tovarăși.

— Când o doctrină – ca și creștinismul – e transformată în dogmă, asta înseamnă că a-ncăput pe mâna unei caste. Dar castele pier – și doctrina rămâne mai departe.

— Pentru cine rămâne?

— Nu pentru cei care se folosesc de ea, ci pentru cei care-i folosesc ei.

(Nu pentru cei care-și hrănesc din ea interesele, ci pentru cei care-o hrănesc și îmbogățesc cu viața lor chiar.)

28 mai întâlnire cu Loti. Plimbare pe Șoseaua Ștefan cel Mare. O rog să revină. Ezită.

Trece unu cu un sicriu la spinare, de aceeași culoare cu rochia lui Loti.

Parcă înmormânta dragostea noastră.

*

Compoziția lui Andrei despre „cum mă pregătesc pentru sfârșitul anului.”

29 mai

Pentru piesă sau roman

— Și când spunea asta, dragul meu, se vedea bine pe fața lui cum fiecare cuvânt i se transforma într-o idee.

3 iunie

Pentru o ars poetica.

Poetul cu adevărat mare (care-a cucerit timpul prin dănuirea lui) n-a vizat nici prea aproape, nici prea departe – ci la dimensiunile lui proprii în ce privește expresia, nu experiența. Care câtă să fie cât mai mare și infinită. Și de aceea, un asemenea poet și rămâne, cu biografia lui cu tot, unul dintre cei mulți, vreau să spun, loc comun reprezentativ.

Prestigiul banalului, iată ce-l face să dureze supraviețuindu-și. E o condiție destul de tristă, dar inevitabilă, aceea de a-ți supraviețui ca sinucigașii care fac asta „puisque ils veulent se survivre”, vorba lui Malraux.

*

Înfățișarea la procesul de divorț cu Mioara.

5 iunie

Pentru Sur ko vi & co.

Singura garanție a autenticității poeziei e răscumpărarea ei cu prețul vieții (Maiakovski, Esenin). Ceea ce caracterizează și dă grandoare poeziei sovietice e acest preț al ei cântărit în sânge: Pâlniac etc.

Or, câtă vreme Surkovii & co. nu-i vor da jertfa lor, nu-i va crede nimeni.

Făcând implacabil orice lucru care-a precedat-o, moartea dă, implicit, și prețul poeziei.

*

După ce-a apărut (cum a apărut!) *Și-așa-i bine!* mă așteptam să fiu înjurat, o doream chiar. Dar când colo am fost lăudat. Ceea ce înseamnă că atâția cațavenci au făcut „semblant” că nu se recunosc.

*

Șelmaru & co., agenți ai sensului unic de circulație în poezie.

*

„Legătura cu viața” în poezie și-n artă în general?! A se demonstra cum a făcut-o Maiakovski. Căci dacă sinucigașul este cel care vrea să-și supraviețuiască (Malraux dixit), apoi viziunea instantanee, detașată față de lume, aceea pe care tot Malraux o pune pe seama a ceea ce este inuman în fiecare creator, devine, organic vorbind, viziunea unui ochi de mort. Detașarea creației nu se poate altfel, ea implică în unghiul ei de vedere

inuman, o fracțiune din moartea noastră latentă, câtă vreme trăim în timp, nu în istorie.

8 iunie

Reclama e moartea comerțului fiindcă presupune o suficiență, stagnarea calitativă a producției de mărfuri la un nivel anumit, acela la care ele „prind la public”.

15 iunie

Margareta îmi cere să-i cer lui Răutu s-o facă ghid conferențiar la Muzeul de artă plastică, pentru educarea *privirii* muncitorilor.

16 iunie

Pentru roman.

Apropo de felul cum sunt amorezat de Mariana: cu aviditate.

— Dar se vede egoismul tău și-n aviditatea cu care iubești...

— Cred că egoismul e mai puțin aviditate și mai mult indiferență.

22 iunie, la Ploiești

Pentru poezie.

În drum spre Văleni, vorbind cu Mariana despre decadentismul lui Baudelaire. Trebuie, probabil, ajuns în poezie acel moment de împodobire a sentimentului decadenței, care e cea mai bună dovadă că decadentismul a fost depășit. Momentul minimal. El duce la saltul calitativ când preocuparea pentru frumusețe devine centrală și „în sine”, depășind momentul *pesim* decadent.

Cu alte cuvinte, numai după ce am înfrumusețat decadența (iar nu după ce am repudiat-o sau ignorat-o, sau disprețuit-o, sau condamnat-o sentențios) poate fi vorba în artă de cucerirea unei prime trepte spre ascendența constructivă, preocuparea de expresia frumoasă, de frumos ca o categorie în sine, este puntea *sine qua non* care leagă sentimentul de conștiință și-i înlesnește acestuia să se ridice la o nouă categorie, etică și estetică deopotrivă.

*

Stela Ilie, Madam Stela azi, ghidul muzeului din casa „profesorului”, a trăit din copilărie acolo. Ea e Sfântul Petru al acestei case.

*

La Văleni, e o colonie de școlari adăpostită pe vară. Sub clopotnița bisericii „Mănăstirea”, citesc următoarea, frumos versificată, inscripție anonimă: „La noi în colonie tai pâinea într-o mie până ce-ți dă și ție o felie”.

23 iunie

Mă gândesc la observația făcută de Șerban Alexiu: că acei care-au fost arestați sau la canal, sunt mai ridicați moralmente decât noi. (Fiindcă și-au făcut „revoluția lor”?)

24 iunie

Pentru roman:

În perioada zvonului despre o nouă stabilizare (anul trecut) fuseseră invitate la restaurant bunicele și mătușile, pentru ca familiile să profite, măcar în felul ăsta, de banii lor. De prezentat spectacolul stafilor care veneau, devorând, în apărarea capitalului.

*

Un erou comunist se-nchină. Întrebat de către un tânăr de ce-o face, el îi răspunde:

— Mi-e o deprindere din copilărie, dragul meu... o scumpă deprindere ce mă face mai puțin să văd Paradisul celest decât pe acela al copilăriei. Îmi re trăiesc sau doar îmi reînviez, printr-un gest quasi-reflex, anii ei.

— (Replică).

— Poate că dacă aş fi învăţat o altă deprindere, aş folosi-o pe aceea...

*

Pentru roman:

Despre incuria conducerii CFR-ului Ploieşti. Trenul Ploieşti-Văleni-Mânciu, o garnitură ce venea de la Slănic-Prahova și a fost destinată ad-hoc pentru Văleni-Mânciu, la orele 17, e o adevărată epavă. Compus din câteva vagoane (3 - 4), dintre care unul, jumătate clasa I, jumătate a doua, el mărturisește parcă ostentativ toată jalnica lipsă de întreținere.

Cele trei compartimente de clasa I și-a doua numără, cu toatele, 44 de locuri repartizate astfel: patru banchete de câte trei locuri clasa I și opt banchete de câte 4 locuri pentru clasa a doua. Toate aceste banchete sunt îmbrăcate-n pluș - roșu, la clasa întâi - albastru la clasa a doua. „Suntt e un fel de-a vorbi, căci trei banchete de clasa I au fost despuiate de pluș, rămânându-le doar câlții ale căror smocuri joacă în ritmul sacadat al trenului; la clasa a doua, patru banchete au avut aceeași soartă: să fie jupuite cu toată sălbăticia. Afară de asta, pernțele rezemătoare de la capetele fiecărei banchete lipsesc, când n-au fost smulse cu câpriorii lor de lemn cu tot.

Spectacol jalnic despre care nu știi ce să crezi: desigur că publicul e de vină; needucat, un public călător tânăr (compartimentele sunt pline de ucenici în combinezoane), sau poate și alții, decât cei pe care i-am găsit noi, privesc cu nepăsare și vitregie aceste vagoane ce sunt *tot ale lor*.

Dar vina principală cade pe seama conducerii CF care n-a pus câte un îngrijitor-paznic permanent peste aceste garnituri. Ploieşti-Sud e o stație principală undese-ncrucisează și se schimbă numeroase trenuri ce vin din și pleacă spre direcții diferite, în toată țara: spre Ardeal, Moldova, Târgoviște, Mânciu, Slănic. Un public numeros și pestriț flanează prin gara încăpătoare, cu peroane și tuneluri largi, - și în acest public se pot găsi destui oameni răi sau inconștienți care nu-și dau seama că jefuind bunurile obștești se jefuiesc pe ei înșiși.

Dar de ce nu a luat CFR-ul măsuri ca să păzească el ceea ce cade, în primul rând, sub răspunderea lui?

*

Dar purtarea personalului de tren și a celui din gări? Iată o întâmplare căreia i-am fost martor și erou (relatarea incidentului).

*

Dar trenurile încărcate pe acoperișuri unde, bineînțeles, nu se face de nimeni niciun control al biletelor?

Bare frânte, șuruburi scoase, bare de alamă, în compartimentul unde m-am nimerit fusese scos din șuruburi și un cuier metalic; și mă gândeam, la toate aceste lucruri, că au fost făcute cu truda și migala atentă a muncitorilor ceferiști pentru ca să fie atât de nepăsător păstrate de-o administrație birocratică și indolentă, dacă nu cumva de-a dreptul absentă.

Sau poate că ne aflăm în fața unui fenomen specific? Poate că vor fi existând cete de derbedei sau găinari care se ocupă cu devastarea și jefuirea utilajului din vagoane – și-n fața unor asemenea bande, administrația CFR-ului n-are putere? Lucrurile nu pot sta așa – e sigur – dar oricum ar sta, e de dorit să ia sfârșit cât mai repede această incurie și dacă însăși conducerea CFR se dovedește neputincioasă, ei bine, să fie smulși diferiții directori inconștienți din fotoliile pe care le ocupă și care desigur că-și păstrează plușul intact sub șezuturile domniilorlor.

Bag de seamă că-n tren se practică și transportul clandestin de grâu – am numărat 15 saci și – pe deasupra – o oaie a nimănui. Niște călători „suspușiu intervin: „Dacă am ajuns să ne pândim unii pe alții!... tt Conducătorii sunt expuși bătaii de către cei fără bilete.

Miliția economică și cealaltă ce fac?

*

Aici, înghețata se servește nu numai la mese sau la tejgheaua cofetăriilor. În picioare, rezemați cu spatele de bara din dreptul vitrinei, înșirați ca rândunelele pe firul de telegraf, clienții în cămăși, cu câte-o cupă de înghețată într-o mână și cu lingurița în cealaltă, consumau ritmic dulcea și recea pastă, pătrunși, tăcuți și gravi, parcă oficiind un ritual.

Birturile, fără seamăn de murdare, mizere, neaprovizionate decât cu: brânză, cabanos, castraveți verzi și pătlăgele roșii (30 de lei kilogramul!), iar ca băutură – nici sifon, nici vin, bere sau apă minerală – doar spirt colorat, lichior și, din fericire, apă rece de la fântână.

Dar fețele de masă erau atât de murdare, parcă și-ar fi șters ghetetele cu ele un întreg regiment întors dintr-un marș prin noroaie și păcură.

*

Dar am uitat să menționez cea mai importantă – și impozantă! – instituție din oraș, în plin centru, cu o arhitectură savantă, clădită-n două-trei etaje și parter, cu ziduri din blocuri de piatră frumos cioplite într-un stil imitându-l pe cel al lui Mincu (Academia de Arhitectură), cu o inscripție în piatră, imitând și ea caracterele grafice românești arhaice, împodobită cu un acoperiș din plăci de aramă, în cupole, – astfel se înalță și vrea să se impună: „Baia comunală”. E impresionantă năzuința spre curățenie a piteștenilor. Se vede că e un ideal foarte scump, că acea instituție e numai în curs de edificare (sau o fi fost de mult întreruptă?). Oricum, e locul să te întrebi ce rost or fi având atâtea etaje? Pentru ridicarea aburilor sau pentru

înălțarea morală a curățeniei cetățenești? Un efort lăudabil.

2 iulie 1954, la Râmnicu-Vâlci

Fragment de convorbire: „dumneata ne explodezi cum ne explodai al dată... îmi zice el mie”.

*

Necazurile lui Dumitru Pasăre. Are două fete gemene - Maria și Elizabeta - (19 ani împliniți) care-au fost angajate la Gospodăria agricolă de Stat Dedulești - Vărzari.

Președintele gospodăriei, Gheorghe Gâtone, din comună, (50 ani) - și Gheorghe Runceanu (de la Poienari, la 5 km), secretar - (35 - 38 de ani).

Fetele s-au angajat de la 1 ianuarie 1954 - înotând prin zăpadă „să mânjească pomii cu baligă, var etc.”, că-i roade ca pă dracu' iepurii pă pomii ăștia altoiți. (Gospodăria are plantații de 40 de pogoane - meri, peri, pruni, renclode, californiene, ionatane, - lucerna, trifoi - și fânețe.)

Angajamentul cu contract de la 10 lei pe zi în sus - plus cartele de alimente și îmbrăcăminte. Cantina, cu 250 lei pe zi.

De la 15 aprilie-l mai gospodăria n-a mai respectat contractul; în loc de 10 - 15 lei pe zi, măcar că ziua era mai mare, le-a plătit doar cu 5 și cu 7 lei. Iar din ianuarie până-n mai le-a dat cartele doar pe două luni, și doar de alimente, - de îmbrăcăminte, nu.

(Responsabilii au făcut treizeci de mii de cărămizi pentru ei, arse cu lemne de-ale gospodăriei (s-au justificat cu centrul de la Râmnic) și și-au băgat neamurile, evitând pe străini.

Au dat boii gospodăriei să are pământul unor oameni care erau angajați la gospodărie ca muncitori.)

Pe la finele lui mai, Dida și cu Veta - că așa le zice fetelor - au plecat la șantierul de poduri CFR din Mușătești-Mușcel, unde lucrează și acuma, cu cca. 500 lei lunar, locuință, masă, 4 kg mălai și 3 kg pâine, 750 gr. brânză, slănină, pește, marmeladă.

Fetele au fost date-n judecată că au părăsit gospodăria. Concluzia lui 'nea Dumitru: „Partidu e bun, da are mulți oameni răi... Și, în continuare: eu sunt om simplu, da știu atâta, că în România cel mai rău trăiește omu' când muncește cel mai mult.

*

Brăiloiu la cules de folclor, dându-se la o țigancă. Intervine țiganul:

— Boierule, lasă țigancă, că-ți sparg plosca... (Brăiloiu era aproape cu totul chel.)

*

În tramvai, stau lângă vatman care strigă deodată: „Care-a i spart, mă, sticla de odicolon?...” că într-adevăr trecuse un domn, probabil proaspăt ras-tuns-și-frezat.

*

Un pasager coborând din tramvaiul ticsit, prin spate:

— Uff... că nici din mama n-am ieșit așa greu...

— Da' ce, parcă d'acolo ai ieșit prin spate?! îi replică unul care aștepta

să se urce.

14 iulie, de la Bălcești spre Râmnic și București

Soarele ieșind din burhai. Fâșiile de fuior ale brumei pe câmp și printre dealuri. Și-un tânăr soare ne ieși în față, noi mergem spre o eternă dimineată.

Oamenii (popoare ca al nostru) care-și duc viața și munca în natură, sunt oamenii luminii, cu suflet deschis, nesuferind falsul și întunecimea – nici de interior, nici de suflet a celor dintre zidurile blocurilor.

(Acum, la transcriere, în 22 iunie 1967, această judecată mi se pare extrem de superficială, dar o las pentru asta tocmai, fiindcă arată poate mai bine ca orice cât de mult mă sileam încă, la 43 de ani, să mă iluzionez.)

*

Olarii din piața Râmnicului. Motivele ideatice și ideale, pe ulcioare și oale. Au smalt mai puțin (nu se găsește) și asta a făcut ca opera lor să câștige-n sobrietate.

Tot în piață, o femeie vinde urzici, grămezi de urzici culese de pe marginea drumurilor și-a grădinilor. Nu e numai foame în această persistență în vegetarianism, ci și dovada unui instinct sigur, ca al câinilor și pisicilor când se hrănesc cu ierburi.

Alte muieri vând roșii, fasole, pătrunjel, corcodușe, – ea n-a avut nimic din toate astea. Ea a găsit urzici, ea vinde urzici de găsit. Desigur că o mai deplină ieșire la lumină a sărăciei e greu de văzut și de închipuit chiar, dar ea nu e numai o femeie sărmană care vinde urzici găsite. E și o vrăciță care știe să ofere inversul trufandalei: ea vinde prima trufanda în ipostaza ei ultimă, în iulie, dovedindu-i astfel puterile nu numai alimentare dar și curative.

Mă uitam la fețele acestor femei: aveau în ele ceva colonial – de tahitiene de-ale lui Gauguin, de siameze etc. – contrastând cu prototipul frumuseții romane, încă nepierit de pe fața multora dintr-însele.

Una cumpăra la o tarabă 1/4 de brânză și-i pretindea negustorului să scoată bucățica de hârtie în care acesta i-o împachetase, fiindcă „trage la cântar”.

*

În tren, spre Piatra-Olt.

Câmpuri blonde cu grâu. Bărbații și-au adus și muierile la secerat. Când trece trenul, toți se opresc din seceră, ca la un ritual, își pun mâinile-n șold sau palma vizieră la frunte și stau drepti, înșirați, neclintiți ca-n fața unui fotograf într-un instantaneu, așa cum i-a surprins trenul în goană.

Și în uimirea cu care-l privesc, ei sunt încă parcă în milenar. Și privesc trenul oamenii erei de bronz transmutați în era atomică.

16 iulie

Contrastele revoluției și fețele ei pieritoare: babele care ies ca libărcile, ca troglodiții, ca țestoasele, cu pălării demodate semănând a străchini, cu niște rochii până-n pământ, cu dantele și catifele, cu ghete, –

țâșnind dintr-alt ev, al hrubelor și mormintelor.

*

Stâlpii de cafea, pe urmă. Unul, așezat deja la masă, îl cheamă pe altul care de-abia a intrat și se vede bine că vrea să-l evite. Dar cel de la masă vorbește tare, ca să-l audă lumea și pleacă mulțumit după aceea că și-a făcut și pe azi treaba. La plată îi spune celuilalt:

— Plătește tu, că eu n-am luat încă leafa... (mai înainte, când îl invitase la masa lui, îi spusese: „Are o cafea foarte bună, veritabilă...”).

*

La București

„Marile restanțe”, în care sabotajul e-n plin, dar firma „revoluției” salvată. Și „marele” restaurant al M.A.I.-ului, cu dizeuza și jazul à *Vaméricaine*, dau toată măsura unei revoluții impuse de-afară.

Și mă gândesc, într-adevăr, la această condiție deznădăjduită a scriitorului român „progresist” de azi. Nu există decepție postrevoluționară mai mare ca asta – și n-a existat efort mai disperat, mai complex și mai uriaș de-a lupta împotriva acestui decepționism, *dându-ne bine seama* că ne aflăm, în fapt, în fața unui avort. Tot curentul paseist care i-a urmat marii revoluții franceze e la noi un fapt, dar tradus à *rebours* în opere, chipurile, optimiste și îmbărbătătoare. Poate că e o formă a luptei de clasă și asta! mai știi?!

6 iulie, Bălcești

Altoiu

Sala unui spital de răniți, pe front, nu departe de Nicolaiev, în primăvara lui 1943, după înfrângerea de la Stalingrad. Răniți, sânge, gemete. Răniții își împart între ei alimente și țigări.

În ușă, gata de plecare, Manole însoțit de Florea, un fost coleg de liceu, medic al acestui spital, și pe care l-a reîntâlnit aici după mai bine de zece ani. Doctorul Florea e un ofițer conștiincios, serios, în care uniformă n-a înăbușit omenia pe care i-a dat-o și i-a cultivat-o profesiunea lui.

În timp ce iese însoțit de medic, Manole are cu acesta următorul dialog:

— E îngrozitor să ajungi să crezi că numai mizeria și durerea e ceea ce-i apropie pe oameni. E îngrozitor... și de necrezut!

— Din păcate, e prea evident...

— Evident!... Oare numai în condițiile astea oamenii se simt frați? Nu există pe lume altă fraternitate decât în durere și-n mizerie?... Și bucuria? Bucuria îi separă pe oameni?

— Bineînțeles! La fel de evident, bineînțeles!

— Adică, fraternitatea-n mizerie și separația, izolarea în bucurie, nu-i așa? (Brusc:) Și asta e profesia ta de credință?... A ta, care ești chemat să vindeci oameni?

Manole își aminti deodată de perspectiva într-adevăr mic-burgheză, cuminte, la locul ei, de modestia lui Florea, de universul aproape domestic, pe care-l invoca el pe când se aflau în ultima clasă de liceu și-și făceau

planuri de viitor: „un cabinet curat, alb, într-un orășel de provincie, într-o căsuță cu grădină de flori în față, cu o bancă la poartă, sub un tei, sau sub un castan dacă s-ar putea... Cu o nevastă frumoasă, blândă și iubitoare, cu o bibliotecă bună... Ea să cânte la pian pe-nserat, la lumina unei lămpi cu abajur...” Toate astea, ce departe și pierdute erau acum, în marginea asta de lume, ciuruită de bombe, plină de ruine, cu grămezi de caldarâm smulse întregi, peste care se-auzea vuietul neîncetat al camioanelor încărcate cu soldați și cu arme, cu alarmele spintecând aerul și cerul.

Florea răspunse simplu, cu un ton a cărui fermitate venea din calmul lui, mai mult decât din efortul de-a gândi ceea ce spune:

— Mi se pare foarte firesc să fie așa. Ce vrei? Lucrul pe care omul simte și va simți – crede-mă! – întotdeauna nevoia să-l împartă cu altul, nu sunt meschinele și amărătele lui bucurii: bani, avere, sentimentul mulțumirii de sine, toate obținute cu atâta caznă, – ci greaua povară a durerilor lui. Pe asta are el nevoie totdeauna s-o împartă cu ceilalți, ca să aibă măcar iluzia că-l apasă mai puțin...

— Ei bine, Florea dragă! Uite, aici, în lucrul ăsta e și rațiunea în numele căreia mă aflu eu de cealaltă parte a baricadei (arătând spre un camion cu arme ce trece prin fața spitalului): uite motivul pentru care „m-am dat” eu cu comuniștii, împotriva burgheziei care-a inventat și care-și apără, cu armele astea, legile și dreptul la proprietate... La proprietatea bucuriilor neîmpărtaşite, vreau să zic...

Florea-l privea pe gânduri, cu capul plecat nițel într-o parte, spre umărul stâng, iar gâtul lui firav, cu pielea străvezie, aproape același gât de copil care-i ieșea din uniforma kaki de licean, ieșea prea subțire din gulerul larg și țeapăn al tunicii ofițerești cu petlițe de catifea roșie. „Parcă ar fi tot elev de liceu” – își spusese Manole și era gata să i-o spună și tare când, surprinzându-i privirea obosită, tăcu brusc. Florea vorbi fără să-l privească, cu ochii pierduți undeva, în golul fără fund al câmpiei moldovenești:

— Fie cum spui tu! Dar, pentru moment, cel puțin, voi, comuniștii...

— N-am spus că sunt comunist!... îl întrerupse grăbit Manole. N-avea ce să se-ascundă față de Florea, dar așa era directiva de partid a conspirației pe care n-avea voie s-o calce... Sunt de partea comuniștilor, asta-i părerea mea și nimic mai mult!...

— Bine, fie! Florea aprobă din cap, cu un zâmbet ușor. Așadar, voi, ăștia care sunteți cu comuniștii, ori de partea lor. tot una e, voi sunteți solidari cu „oropsiții lumii*”, cu oprimații, nu cu cei fericiți și avuți. Crede-mă... și arătând din cap spre fereastra deschisă a unui salon de unde venea până la ei vaietul sfâșietor al unui rănit, un fecior de țăran după meiopeea neîntreruptă și monotonă în care se văicărea, – și eu mă simt uneori mai aproape de acești țărani pe care până mai ieri nu i-am cunoscut și care plâng și sângeră, Dumnezeu știe pentru ce... Și, după o pauză: da, Manole, uneori, din ce în ce mai des în ultima vreme, mă simt mai aproape de ei decât de Natalia... Ți-o mai amintești?

Manole revăzu ca prin ceață figura zâmbitoare, înconjurată de aureola scânteind pe care i-o dădea părul de-un blond-roșcat, cu ochii albaștri

mirați, ca de copil, a logodnicei lui Florea. Ce departe i se păreau anii aceia, deși nu erau mai mult de cinci, când fostul lui coleg îl întâlnise pe stradă și-l rugase să le fie al doilea martor la ofițerul stării civile! Revedea toată scena, ce-i părea acum nițel ridiculă prin rigiditatea ei, când mirii, și nu numai ei, ci și el însuși se simțiseră emoționați ca-n fața unui examen, în vreme ce slujbașul le puneă celor doi întrebările legiuite. Pe urmă, masa prietenească în grădina de la Bufet, când Manole glumea spunându-i lui Florea că l-a asistat și la examenul de bacalaureat și azi la cel de bărbat. „Dar bacalaureatul l-am luat cu foarte bine! * îi răspunsese Florea. „Cred că și azi ai luat tot foarte bine...” și Manole privise zâmbind către Natalia ai cărei obraji roșiseră de fericire și timiditate...

Da, da, fericirea, sau iluzia ei, fusese posibilă atunci, și el luase parte la fericirea lor, simțise chiar că a contribuit cu ceva la ea... Și acum!... se așezaseră lângă poartă, pe-o bancă de lemn, bătută-n țărugi, pentru răniții convalescenți care-aveau voie să se plimbe prin curte.

— Știi ce-mi vine să cred câteodată, îl întrerupse Florea punându-și palma pe genunchiul lui ca și cum ar fi vorbit cu un bolnav căruia vrea să-i însuflească încrederea, - știi ce-mi vine să cred, Manole dragă? Că oamenii învață mult mai ușor solidaritatea-n durere decât în bucurie... dacă asta din urmă se va putea învăța vreodată...

„Reflexe de învins, își spuse Manole, rușii sunt la cel mult optzeci de kilometri și el se și simte învins, solidar cu armata lui Hitler fără să-și dea seamă. De aceea se pomeni predicând cu înflăcărare:

— „Dacă asta se va putea vreodată!... * Dar poporul? Poporul ăsta, cu ai cărui feciori ai tu de a face aici...

— I-auzi-l!... Pe ferestrele deschise ale salonului, ajungea acum la ei, în locul văicărelilor de mai înainte, melodia limpede și săracă a unui fluier ce făcu deodată să se legene ca un abur în fața lor, peste netezimea stearpă a câmpiei, plaiurile ondulate-viorii, ale dealurilor muscelene. Manole reluă:

— Ei, da. El ne dă zilnic exemplul cel mai viu al acestei fraternități în bucurie. Sărbătorile lui, dansurile lui, nunțile, botezurile, toate aceste bucurii elementare, fiind fundamentale, din viața lui, el le-mparte cu toți, fiindcă are nevoie de asta, să facă parte tuturor din ele...

— Ai Uitat să spui, zâmbi Florea, și parastasele... Mai mult decât ironie, se simțea-n zâmbetul lui o amărăciune călâie. Apoi urmă, cu tonul lui așezat, de elev studios: Astea, știi tu bine, nu sunt decât răbufnirile unor tradiții vechi, niște reflexe aproape. Ceea ce e mult mai greu, e cristalizarea-n conștiință a acestei... cum să-i spun?... comuniuni în bucurie, de care vorbeai tu.

— Și cine alții ar putea-o face decât comuniștii?... Tocmai de-aia, în raporturile de la om la om, ei sunt „tovarăși. Tovarăși la rău, dar și la bine...

— Și la bine!... Florea intonase cu un vădit accent de neîncredere. Și urmă: Asta va trebui să-l învățați pe poporul ăsta: să-și împartă cu ceilalți bucuriile, după ce va fi cucerit puterea. Eu cred, Manole, că nu-i o treabă atât de simplă și de ușoară pe cât s-ar părea...

Tăcu o clipă, uitându-se-n pământ, parcă spre a primi de acolo, din

lutul proaspăt și jilav al dimineții de mai, o comunicare tainică, un oracol din adâncuri. Apoi, ridicându-și ochii limpezi spre prietenul lui:

— În orice caz, asta e cea mai grea misiune a voastră, a celor care credeți și luptați pentru idealurile revoluției: să-i învățați pe oameni solidaritatea în biruință, nu numai în înfrângere!...

— În biruință!... exclamă aproape triumfător Manole.

Dar poporul ăsta al nostru nici nu se poate bucura singur de biruința lui, dacă nu participă la ea și înfrânții. Să-ți spun un lucru revelator. Eram în perioada ofensivei fulgerătoare, pe Don, nu departe de Voronej. În toamna lui 1941, care s-a-ntâmplat să fie foarte mănoasă, unitatea mea avea cantonamentul într-un colhoz ce semănase foarte multe hectare de varză. Era o frumusețe de varză: verde-cenușie și roșie, culegeau băieții și-o mâncau crudă. Într-o luptă, am încercuit și capturat o companie bolșevică pe care am adus-o acolo, la colhoz. Soldaților roșii li se spusese că, dacă se vor preda trupelor fasciste române, acestea în vor împușca până la unu. După ce i-au dezarmat pe ruși, ai noștri i-au încolonat pentru marș. Prizonierii nu mai pricepeau nimic. „Nu ne împușcați?” întrebau ei, ca și cum ar fi fost un lucru de la sine înțeles. Oamenii noștri râdeau și le spuneau că nu, nici pomeneală. Dar rușii erau încă neîncredători. Când au pornit spre fermă, au crezut că vor fi împușcați din spate, în marș. Și-au început să cânte. Deși erau istoviți, rupți, nemâncați, cu fețele năclăite de praful lipit peste sudoare, mergeau cântând, cum credeau ei, la moarte. Ai noștri râdeau: „Uite-i, cântă victoria noastră, ei se bucură de ea!...” Nici pomeneală! Sovieticii cântau ca o sfidare adusă morții, dar soldații noștri nu puteau traduce cântecul lor decât așa, ca o bucurie comună că lupta se sfârșise. Cum erau înfometați peste măsură, iar aprovizionarea noastră era ca vai de lume, când au ajuns la terenul cu varză pe el, rușii i-au întrebat pe-ai noștri care-i escortau dacă-i lasă să mănânce varză. „Da, li s-a răspuns, dar nu mergeți în sat să o fierbeți?” „Nu, nu-i nevoie!” Și-ntreaga companie s-a trântit pe jos, pe burtă, în brazdele cu varză, mușcând de-a dreptul din căpățâni, fără să le mai culeagă sau să le ia-n mână. „Pășteau ca vacile, domnule căpitan...” mi-a spus plutonierul care-nsoțise escorta. „Mâncau de a dreptu cu gura din verze... de bucurie! Soldații noștri s-au așezat și ei pe jos, și-au cules verze și au început să mănânce din ele, așa crude. Când i-am întrebat, de ce n-au avut răbdare să ajungă-n sat și să-și gătească varza, mi-au răspuns, ca de la sine-nțeles: „Dacă mâncau rușii, nu puteam să nu mâncăm și noi cu ei...” Solidaritatea asta dintre-nvingători și învinși era în fond o solidaritate a speței care învinsese moartea...

— Dar atunci noi fusesem învingătorii, răspunse Florea. Să-i vedem pe rușii care vor învinge mâine! Căci victoria învinsului nu e tot una cu a învingătorului...

— Dar ce e? întrebă nedumerit Manole.

— E răzbunare. Și oricât de optimist ai fi tu și de încredător în speța umană și-n subspeța comunistă, n-ai să-mi spui că într-un război ca ăsta foștii învinși vor face cauză comună cu foștii învingători după ce armele s-au întors împotriva acestora.

— Comuniștii nu-și iau decât misiuni grele! răspunse, mai mult ca pentru el, Manole.

— Bine, fie! dar îți repet: revoluția asta a voastră, sau a comuniștilor lângă care ești, nu va cunoaște adevărata ei victorie până când oamenii care-au făcut-o și au izbândit nu vor împărți cu toți ceilalți roadele acestei izbânzi. Până când nu se vor așeza pe marginea primei brazde cu varză întâlnite-n drum să mănânce împreună cu prizonierii lor de azi care sunt sau vor fi foștii lor învingători de ieri.

— Dar revoluția...

Schițând un gest de enervare parcă, Florea-l întrerupse aproape cu brutalitate, de neașteptat la un om atât de gingaș ca el:

— Revoluția, revoluția!... Ei bine, revoluția e pentru mine mai puțin în libertăți și-n răsturnarea legilor de proprietate și exploatare: ea e în fraternitate. Și poți să fii sigur, revoluția pe care lumea o așteaptă nu e a fraternității în mizerie și umilințe, ci-n belșug și demnitate.

— Dar asta e chiar țelul suprem al revoluției socialiste, după cucerirea puterii...

Dar Florea nu-l lăsă nici acuma să continue:

— Și vreau să-ți mai spun ceva. Pentru mine, o revoluție biruitoare nici nu începe prin cucerirea puterii de către popor, adică de partidul care pretinde că-l reprezintă... asta e, desigur, o etapă istoric necesară, dar numai atât. O revoluție începe cu adevărat să trăiască numai prin împărțirea puterii cu poporul

Florea tăcu, privind mai departe peste câmpia gălbuieaburită din fața lor. Glasul sfielnic și blajin, copilăresc aproape, rostise ultimele cuvinte pe un ton apăsător, de nerecunoscut.

Manole simțea lucrul ăsta și-i spuse:

— Nu te mai recunosc, Florea! Ce s-a-ntâmplat?

— Ce vrei, sunt momente când îți ieși din tine. Dacă n-ar fi decât sacrificiul ăsta al sângelui pe care-l văd zi de zi vărsat de oamenii noștri... Și pentru ce? Te întreb: pentru ce? Că pentru cine, de asta nici nu mai e vorbă... de clica legionaro-antonesciană, la cheremul lui Hitler... Dar pentru ce? Cu ce se plătește acest sacrificiu?

— Cândva o să se plătească și asta! răspunse morocănos Manole.

— Nu cândva! Acum, imediat, cu fiecare clipă pe care-o trăiesc și-o mor aici, soldații noștri plătesc cu viața lor un ideal ce parcă nu se poate răscumpăra cu niciun alt preț decât al sângelui. Nu știu dacă sunt destul de lămurit. Dar de doi ani de când sunt cu ei pe front, am ajuns pătruns de lucrul ăsta. Prima noastră luare de contact cu fiii unei mari revoluții... luare de contact direct, viu, concret... cu urmașii lui octombrie, - asta plătim noi, astăzi, aici...

Manole se simțea aproape înspăimântat în fața acestor cuvinte de care nu l-ar fi crezut niciodată capabil pe fostul lui coleg de bancă. Și nici nu se sfii să i-o spună:

— Cum de-ai ajuns tu să vorbești așa?

— Știi, Manole, că fiecare din oamenii care mor aici, în paturile astea,

sub ochii și deseori sub mâinile mele, au toți în priviri aceeași lumină: a nădejzii?

— Și asta, ce le-o poate da?

— Ce alta, mă întreb, decât revoluția bolșevică pe care ei n-au făcut-o dar au cunoscut-o atacând-o, cercând s-o înfrunte?

— Spuneai că nu există comuniune - în bucurie... Dar privirea asta a nădejzii?

— Asta e a oricărui mort tânăr, cred, care n-a ajuns să-și gândească moartea... Dar nu că nu există comuniune-n bucurie. Însă ea e mult mai grea decât în durere. Dovada, uite-o aici: costă vieți de oameni. Și încă un lucru: dacă voi, cei care poate veți izbândi în idealul abia întrezărit de cei care mor azi aici, dacă voi nu veți fi în stare să faceți din întregul popor, - repet: din întregul popor - părtașul izbânzii voastre, ei bine, atunci...

Dar vocea lui Florea căzu, obosită, lăsând fraza neterminată. Manole îl îndemnă:

— Atunci, ce?...

Florea-l privi drept în ochi, cu o privire absentă, străină ca aceea a unui animal de povară. „Așa mă priveau boii de la căruța care m-a adus aici, se surprinde, amuzat, Manole, „și tot așa trebuie să fi privit și animalele pe care egiptenii le ridicau la rangul divinității. Dar îl întrerupse din asemenea labirinturi vocea seacă, impersonală, ce trăda milenara depărtare dintre-o specie și alta, distanță pe care i-o dă oricărei voci omenеști indiferența:

— Atunci, voi nu veți fi decât uzurpatorii unei revoluții, iar nu continuatorii ei.

Manole se simți smuls ca dintr-o toropeală. Se vedea iarăși aici, în curtea spitalului de front, în plin război, cu șosele desfundate, cu avioanele bâzâind pe-aproape, cu mirosul de iodoform ce se amesteca atât de dureros cu jilava boare a unei primăveri timide. Odată revenit în actualitate, totul căpăta și-n cugetul lui consistența și fermitatea realului:

— Așa ceva n-are să se-ntâmple, poți fi sigur!

— Depinde... răspunse celălalt, cu aceeași indiferență, în care se simțea acum delăsarea.

— Depinde de ce?

— De ceea ce vom ști să luăm de la sovietici. Și mai ales de ceea ce vom ști să nu luăm de la ei, imitându-i. Că din războiul ăsta noi vom ieși învinși, asta e evident. Și singura victorie a învinșilor, dintotdeauna, stă în ceea ce ei au contractat de la învingători. Spun „au contractat”, nu au primit, nici au preluat, căci războiul, ca și revoluția, e un vaccin iar rezultatele lui sunt organice, ca ale oricărui altoi...

Manole-și spunea că-n fostul lui coleg se trezise medicul, cu deformația lui profesională. Mai ales că Florea continuă în timp ce ajungeau în poartă și-și strâneau mâinile:

— ...și altoiul transformă natura somatică a unui organism.

Un lăstun trecu în zbor razant peste capetele lor, ca un porumbel de hârtie, din care-și făceau în recreații, la școală. „Primăvara...” își spuse Manole, urmărindu-i cu ochii zborul de-o puritate ideală. Dar până să îl

piardă din priviri, o văzu pe infirmiera-șefă ce trântea ușa alergând spre ei și fluturând în mână o bucată de pânză albă ca o fâșie de cearșaf. În depărtare se porni ropotul sacadat al unei canonade. „Reîntoarcerea în istorie... sau în geologie”, – îi fulgeră prin minte lui Manole.

— Domnule căpitan, domnule căpitan!... striga infirmiera care se apropia gâfâind.

— Da, ce e? Ce s-a întâmplat? se-ntoarse spre ea Florea. Dar până să-și termine el întrebarea, femeia se suise cu agilitate de țărancă pe banca de lângă poartă și se căznea să anine bucata de cearșaf în vârful parului, în timp ce-i răspundea gâfâind:

— S-a telefonat acum de la comandamentul nostru că rușii au spart frontul și se-ndreaptă-ncoace!... Și lui Manole i se păru că-n glasul ei disperarea se amesteca într-un fel ciudat cu unda tulbure a unui soi de nerăbdare, ca atunci când aștepți un tren într-o gară. Privind de-acolo de unde era cocoțată spre câmpia nesfârșită, unde canonada răbufnea tot mai rar, ea adăugă șoptit, ca istovită de un efort:

— Vin!... *

Polițismul redacțional se manifestă ca și celălalt polițism: prin a considera pe oricine drept un delincvent virtual. Redactorii citesc manuscrisele, atât la edituri cât și la reviste, acordând o primă de rea intenție autorului până și-n cel mai nevinovat rând. Asta se numește „vigilență”, când în fapt e cea mai grosolană suspiciune de agent polițienesc.

15 iulie

Altă înfățișare la procesul de divorț cu Mioara.

18 iulie

Armata republicană a României e mult mai tare decât cea dinaintea și din timpul războiului când am fost totuși guvernați de militari. Asta înseamnă sau că guvernării noastre nu știu să facă politică și atunci se bizuie pe armată („războiul – continuarea politicei cu alte mijloace”), sau se tem de popor și atunci se păzesc cu armata sau, pur și simplu, nu sunt ei adevărații noștri guvernanți, ceea ce mi se pare mai plauzibil.

Dar mai e ceva, un factor psihologic, la mijloc. Tendința firească a oricărui învins e de-a avea o armată alta decât aceea care i-a fost învinsă, iar nu – așa cum ar fi înțelept – de a dezarma. Că asta înseamnă a nu fi tras niciun fel de învățăminte de pe urma înfrângerii.

*

Cu poliția, la fel. E firesc ca poporul ăsta care-a fost atât de mult slugă, să adere cel mai mult la poliție. Compensația naturală (iluzia compensației, de fapt) și reversul umilinței. Râvnești ce n-ai avut.

În căutarea unui loc la un birt.

La Chiscan, „foștii”, orchestra cu piticul (rămas copil la 50 de ani) care cântă din muzicuță. Parcă sintetizează caricatura întregii clase.

Descompuși, dărâmați, femeile boite excesiv, frizate; unul cu barbă albă, - totul, ca „pe vremuri”.

La Zaharia, noua burghezie: grași, rotofei cu luciu, femeile cu pieptul îmbrăcat în roșu ca să iasă bine-n evidență, bucale, fălcile, frezele date cu gomină proaspăt...

Între aceste birturi pline de fripturi, mici, muzică, cozi, - restaurantul de stat, cu o grădină mare, pe trei sferturi goală; afară de un carcalete, nimic de consumat. Carnea și celelalte alimente ce-i erau destinate acestui birt, se desfac deja „la liber”, la Panait, la Zaharia, la Chiscan.

20 iulie

Pentru o piesă de teatru, *întoarcerea din Infern*. Cel care vine de acolo, adică din Apus, la noi, un Ghiță, de exemplu, are mult de luptat cu el însuși până să deslușească într-adevăr că acolo a fost infernul iar aici *altceva*, dacă nu „paradisul”. Infernul e locul unde nu mai ai ce spera, nici dori, nu fiindcă speranțele și dorințele ar fi interzise sau irealizabile ci, dimpotrivă, fiindcă sunt prea ușor realizabile, încât își pierde caracterul de „mari perspective”. Infernul e plin de ispite ce pot fi imediat satisfăcute, pe când „paradisul*” e cast ca o mănăstire.

Dusă pe o linie de dialog anton-pannesc, sau de Păcală ori amintiri din călătorie ale lui Filimon, piesa ar putea da o comedie bufă, dar cu *pince-sansrire*.

Bălcești, 23 iulie

Nevoia oamenilor, în acest timp revoluționar, de a-și afirma o personalitate nu se manifestă prin ce e mai bun într-înșii, ci prin ce e mai rău: invidii, brutalitate, violență, viclenie, perfidie, ură. Toate aceste defecte există de când lumea, dar revoluția e lupa lor măritoare dacă nu și terenul de cultură cel mai propice pe care ele să se dezvolte.

Iar la cei ce dețin un post cât de modest, asta se manifestă prin abuzul de putere. Așa se face că întâlnești vânzători în prăvălii, conductorii de tren, de tramvai, șoferi, funcționari care, în exercițiul meseriei lor, disprețuiesc și încalcă dreptul și omenia celorlalți cetățeni care le solicită ceva; vânzătorul te lasă să aștepți în timp ce stă de vorbă cu amicii lui, funcționarul cu alți amici, dar la telefon, funcționara își curăță unghiile fără să te bage de seamă, toți îți vorbesc urât, ca și chelnerul, ca și taxatorul de tramvai sau autobuz; șoferul (mai ales când e pe mașina unei dregătorii) are o sadică plăcere să te-mproaște cu noroi când trece pe lângă tine...

Într-o revoluție în genunchi, cum e a noastră, e aproape fatal ca personalitatea celui alt să se afirme (adică să încerce să se afirme) prin dispreț și nu prin stima față de vizaviul lui. Iar milițienii și securiștii excelează în acest abuz de putere. Ei privesc *pe orișicine*, fără excepție, în primul rând ca pe un infractor virtual sau potențial, nu ca pe-un cetățean pe care, ei cei dintâi, sunt chemați să-l protejeze.

Azi, ne-au oprit, pe Mariana și pe mine, să ne întrebe de unde venim, deși mă cunoșteau. Unul din ei însă, și-a dat seama de absurditatea întrebării celui alt, și l-a temperat: „Ei, ce vrei?... au fost la plimbare!...”

Probabil că e-n firea lucrurilor să fie așa; în revoluție, ies la iveală străfundurile nu cele mai curate, dar cele mai abjecte. Important e ca această vomitație a răului din noi să nu capete putere de instituție, investiție oficială.

Și simți bine că revoluția se răspândește în proporții inegale de la centru spre periferie: asta se poate recunoaște după temperatura psihică a oamenilor care de-abia azi, în provincie, sunt la fel de brutali și de răi pe cât erau cei din București acum doi, trei sau patru ani; pe când în Capitală începi să întâlnești slujbași corecți și chiar amabili.

*

Dar dacă acest suflet rău, dat pe față în revoluție, nu înseamnă altceva decât că stăpânirea se folosește de cei cu complexe de inferioritate?

Evident, toți exploatații n-au acumulat de-a lungul vieții lor de exploatați decât complexe de inferioritate. Că și le manifestă brutal? Cu atât mai bine: și le vor lichida mai repede... Spuneam că se simte bine, la ei, nevoia de a-și afirma o personalitate. Momentul prim al afirmării oricărei personalități este abuzul de putere, de la copilul care trage pisica de coadă fără niciun motiv, la doi ani. Dar odată scoasă la iveală această personalitate – fie și prin părțile ei cele mai rele! – oamenii își vor permite luxul de-a fi mai buni, de a și-o afirma și prin încredere, generozitate, îngăduință... Căci a fi bun e mai ales un lux, și întotdeauna el se cucerește prin îndelungi eforturi în conștiință.

Să nu minți, să nu înșeli, să nu-l lovești pe celălalt, astea sunt *efecte* și nu cauze ale unei personalități care s-a cucerit pe sine cu dimensiunile ei proprii.

*

Dialog pentru roman:

Pretutindeni, placate cu „e interzis a până și „a sta pe iarbă.

— Ce trist că sentimentul puterii se exercită mai întâi prin interdicții!

— Îngăduința e semnul distinctiv al celor slabi...

— Și eu, care-am crezut tot timpul că e al celor puternici!

25 august - Bălcești

Suntem invitați la festivitatea unei colective. Ne-am încărcat cu toții într-un camion deschis. Mergem spre Ionești. Gheorghina, cea mai harnică și glumeață dintre femeile de serviciu, observă: „se schimbă vremea, dă să plouă... că ieși femeia aia rumegând”.

Tovarășul Ion Bolea, de la DCA, pătruns de gravitate, are grijă de bicicleta tovarășului Chiva, activist al sfatului raional din Băbeni, care călătorește în față, lângă șofer.

La Stoiceni, există și o tablă cu evidențiați, șapte la număr, și codași (cinci). Au avut însă grijă să acopere partea unde sunt codașii.

Pavoizarea cu steaguri o face chiar primarul.

Străbatem o pădure. Apoi câteva sonde. Lucerna e păzită de o tablă de lemn pe care scrie: „Terenul otrăvit”.

Gheorghina recunoaște o vacă ce i-a fost luată pentru cotă unei colege

de-a ei, Gica: „Îi trimit complimente de la vacă”.

Gospodăria a fost înființată în septembrie anul trecut. E compusă din vreo 20 de familii. Sectorul particular a produs în medie 450 de kg grâu la ha, iar cel colectiv 1227.

Începe festivitatea. Fețele celor prezenți au un zâmbet amar, silit, ca ale membrilor Biroului Politic. Parcă ar fi conștienți și întristați de împotrivirea mamelor și de decepțiile ce le vor provoca acestora. În schimb, lectura raportului de activitate e chinuită, abia ieșită din analfabetism. O face președintele gospodăriei Gheorghe Rada, și e în tonul lui tihnit ceva din textele de ctitorie cu „Io Voievod. Cum îl ascultam poticnindu-se când citea, m-am gândit cum s-ar uita el la mine când aş pune mâna pe sapă sau pe coasă. Fragmente din text: „Tovarășul Ghiță Gh. Ion, cu două brațe de muncă... Tovarășul... cu patru brațe de muncă...” La ce început de lume, ca în ziua dintâi a creației, ne aflăm?! Chiar și felul lui de a citi e al unui copil ce se află la începutul vieții.

Mai aderă un sat, Dăiești, la întemeierea unei G.A.C. Nu pot urmări cuvântările, îmi notez numai fragmente: „Am luat-o la coraj!...” spune unul. Altul: „Că eu mă exprim aicea, nu zic că mă joc... noi vorbim aici ca oamenii, nu la beție...” Altul: „Având în vedere, tovarăși, că unii oameni care a fost infiltrați, tovarăși, de vipere de cheaburi... Noi, totuși, tovarăși, am luat hotărârea ca să...” Altul: „Tovarășe Puiu, părul dv. bălan și nins de ani, dumneata, totuși, îți dai seama la bătrânețe că...” Altul: „Vă asigurăm căci roadele dv. vor fi scrise cu literele de oțel ale revoluției proletare...” Altul: „... Pământul care trebuie să-i smulgem toate secretele”. Altul: „... A împrumutat 100 de kg de grâu tocmai din Piatra Olt, având un socru din acea comună...” Altul: „... în tarlăua gospodăriei colective nu puteți merge de știuleți”. Agronomul Mihai Dănicel relatează cum l-au întrebat femeile: „Ce descântece ați făcut la porumb de-a crescut parcă l-ați tras de păr?” O frunzașă, Maria Ciucă, spune în timp ce-și împărțeau grâul „Mai dăm și chiaburilor să-și facă colivă!”

În perspectiva timpului, sunt evocate și contraargumentele celor ce s-au opus înființării colectivei: că vin americanii, că într-o noapte ridică tot grâul și-l trimit în URSS, că au să mănânce de la cazan, că nu se face bine... Gherghina indignată: „Asta e o judecată înjosată, nu ridicată*...”

10 septembrie

Pentru traduceri

De ce recenzenții unor traduceri originale în versuri (cu foarte rare excepții) se ostenesec să vorbească doar de opera originală și nu de traducere? Mai ales când știm că munca pentru o traducere o depășește pe aceea pentru o operă originală.

11 septembrie

Dintr-ale Marianei:

— Uită-te puțin la lunguiatul meu!... (e vorba de ovalul feței).

13 septembrie

Clicile. Care conduse fiind de netaleantați, cultivă, fatal, numai submediocrități; ele fac asta în numele „înaltei principialități*”; iar respingerea talentelor se face în numele uneia sau mai multe din vrafurile de etichete în „ismeu din care extrag câte una și o lipesc pe spinarea oricărui poet sau scriitor care-a dovedit cât de cât un licăr de talent.

Contagiunea: tragerea la fund a tinerilor: comparația cu răul dă mai răul, - cea cu bunul dă mai bunul - sau cel puțin așa pare să fie.

Detectarea atitudinii fiecărui scriitor consacrat, cercetându-se poziția lui în fața și la data unor evenimente anumite ca: războiul ruso-finic; domnia lui Carol II (vezi H.); pudurile legionare (eu, Șelmaru); războiul din Spania... La urma urmelor, acesta e primul examen al conștiinței lor pe care acești oameni cată să-l treacă, înainte de-a li se da dreptul să îndrume, cum se zice, literatura. Ca și cum adevărata literatură poate fi îndrumată de cineva anume, și încă de foruri birocratice!

Dar se vede că nu întâmplător s-a strigat împotriva poziției mele la 1951, - când am proclamat cuvântul de ordine: sinceritate!

*

Propun pentru ridicarea calitativă a producției literare (așa cum e la ora asta cuvântul de ordine pentru ridicarea calității în producția industrială), lărgirea orizontului și a directivelor de conducere în literatură. Aceasta nu e - cum spunea un anumit tov. XXX. - „nep literar”, pentru simplul motiv că tot ceea ce se creează astăzi „frumos” în artă este și rămâne un bun al regimului popular, după cum tot ce e urât îi scade din popularitate.

Dar arta trebuie să și *distreze*, să amuze, să placă. Peci e nevoie de o revistă a unei noi „clici”, care să se opună și să le stimuleze, cel puțin din p.d.v. al meseriei, pe celelalte: „clica” talentaților care, oricând și oriunde, e foarte mică. (Numai la noi credem că nu.) o revistă în care singurul criteriu să fie acela al calității (de la sine înțeles rămânând că nimic dușmănos nu poate fi luat în discuție).

Estetica este și ea o cale de captare și orientare a forțelor poporului, și trebuie privită ca atare.

*,

În fine, un mausoleu Eminescu, „la marginea mării”, la Mangalia, însoțit de mari serbări populare. Grigore Alexandrescu, la Cozia.

*

Alt aspect: politica financiară în artă - care duce la grupuri de clici în sensul cel mai comercialo-bancar al cuvântului. - 15 septembrie

De la Vasile Boaită spre Constanța.

Pentru „România noastră” PREFAȚĂ

Apocalipsul = moartea României. Ura, factor pozitiv (Nekrasov). Această carte e scrisă cu ură - nu numai ca furie cum fusese „Cântarea României”. Ură față de poporul meu, în primul rând, care și-a dat pe față, în anii acestei înrobiri zisă revoluție, toată putreziciunea fibrei lui medulare. De la dacii bețivi (v. Boierbista și viile) până la slavii bețivi (trăscău, „adio,

mamă", „venim spre tine, Belloianis!", „ștergemă din cartea de imobil!") – soarta noastră, e aceea a unui popor subjugabil, cu aptitudinea și chiar voluptatea de-a se mula stăpânului, rămășițe, zdrențe de imperiu. De aceea, pentru noi, conchistadorul e întotdeauna salutar, fie el hun, turc, neamț, rus, grec etc. – fiindcă aduce altoiul salutar.

Dar revoluția rusă ne-a ajuns pe noi în faza ei decadentă

(ca și împărățiile). Noi suntem „mlaștina” unde mor împărății și revoluții – suntem penicilina istoriei, anti-imperialistă; mucegaiul care mănâncă un trup în descompunere. O, dacă am putea face acea separație necesară, de-a distruge numai ce e rău și maladiv pe asemenea trupuri. Dar lasă, poate că e un bine că nu e așa!

Zică ei ce-or vrea pseudo-marxisto-leniniștii de speța Dej-Chivu Stoica, cu toți Mezinceștii; și Crăciunurile lor, – fapt este că Rusia își urmează destinul ei (v. Lenin din *Stângismul*) tocmai fiindcă a produs rădăcini la noi (v. Berdiaev): Revoluția rusă e moartă, de vreme ce ne-a ales (admis) de coloni ai ei.

Vitalitatea noastră? Da! ea e a oricărui bacii, a oricărei bacterii, a oricărui factor al descompunerii și recreării vieții, dar a recreării ei *într-un alt regn*.

Noi, nu Adenauer, am dat și continuăm să dăm lovitura mortală imperialismului rusesc (v. Sion, v. Pușkin în Basarabia), căci istoria se repetă nu prin *stări* de fapte ci prin *mersul* lor dialectic.

Noi îi vom lovi pe rușii de azi, nu în pseudo-revoluția lor, ci în mesianismul lor organic și sinistru, în raskolnicovismul lor.

Urăsc de moarte acest popor, agonia lui neterminată de două milenii. Acest popor care hrănește o lume, dar și-a refuzat (ostracizat) întotdeauna – și cu câtă îndărătnicie consecventă! – reprezentanții ei de la Bălcescu, Eminescu, Grigore Alexandrescu, Odobescu, Creangă, până la Enescu, Brâncuși, Lipatti, Istrati, Iorga, Busuioceanu, – dar a cultivat cu grijă călduțul, conformismul, dovedind astfel grija bacteriei de a păcăli anticorpii, cu un cuvânt.

Oricine va ridica piatra contra mea, n-are dreptul! Și nici dreptatea de partea lui. Eu vorbesc aici în numele poporului meu cu care nu am legături de încuscire, de lingușire ori de exploatare frățească (cum au rușii), ci cu care am legături de sânge, de luptă, de nădejdi, de înfrângeri, de revolte și de neputință.

Eu vorbesc aici hrânindu-mă din cel mai autentic și viu sentiment devenit pentru mine conștiință (sau, dacă, vreți, manie – ca și la Eminescu de la „Timpul”) din ură; și cum ura e „umilința devenită iremediabilă”, eu știu cât de mult sunt una cu poporul meu care e pur și simplu efigia și momentul eternizării umilinței. Și nu le voi da voie diverșilor slugoi parveniți la ranguri de vătășei, sau megafoanelor sovietice care le vorbesc de-a dreptul prin gura unor șnapani de teapa lui Groza și Iași, să-mi administreze lecțiile lor de patriotism. Pentru ei, da, patria e într-adevăr „doar tagma jefuitorilor”. Vezi-le limuzinele și vezi și tramvaiele, și troleibuzele și vei vedea întreaga diferență, de castă nu de clasă, a

guvernării lor în capitala țării. Că ce e dincolo de ea, e neantul sau Congo. Sau Togo. Sau Ghana. Sau Mato Grosso.

Noi nici nu putem fi „uniți” cu „oropsiți ai sorții”, fiindcă iremediabilul umilinței milenare nu dă un altfel de satisfacție, ura de la om la om, de la o infuzie la alta.

(Ne-a condamnat să stăm în soare...)

*?

La Constanța – rușii cei borțoși și soldații români, făcuți din oase.

*

Ce se petrece azi cu Mihail Sadoveanu, adulat de ruși și scuipat de „Europa Liberă” e semnificativ pentru întregul tratament aplicat de acest popor *în totalitatea lui*, celor mai credincioși și pasionați fii ai săi. Ceea ce se petrece azi cu Sadoveanu, președinte de Republică rusă, e o fațadă de bâlci – dar receptarea operei lui de către nație a fost făcută la lumina negurilor, – și chiar la aceea a negurilor beldicene. Întemeierea unei etici a poporului ales – ca și a celor de sclavi – sub formule: „Ei, bine, dar sunt numai 37 de ani de la Marea Revoluție etc” Iar când e vorba să le pui sub nas o pildă, se scuză: „Au suferit atâta război și suferință...” Avem, în orice caz, de-a face cu o etică de conchistatori – și, într-adevăr, dialectic privind totul, cu o trădare a revoluției leniniste. E vorba de bonapartismul stalinist și de casta pe care acesta a creat-o (sau a preluat-o, sărind peste Troțki, de la țari): aceea de militari.

*

De scris lui Ioșc

Două soiuri de literatură: actuală și lipsită de orice interes pentru cititori, alta, de clasici (români și străini). Poate că a și fost calculat acest efect – și el e bun: de educare pe clasici, oferind din actualitate doar opere de ucenici zeloși sau nevrednici, adică lesne controlabile de oricine.

*

Hitler e consilier la Kremlin. E clară această concluzie până și din manifestările și „filosofia” de cuceritori ai rușilor, arătată mai sus, – după cum e și din înverșunarea cu care dau ei azi în vechii lor aliați. Or, tot dialectic, când fostul aliat ți-a dovedit adversar, în chip necesar, fostul dușman ți-a devenit aliat. (De altfel, nici ieșirile antisemite de la Moscova nu-s întâmplătoare.)

*

Pentru Congresul Scriitorilor

Plecând de la Marx „mirovnicul”... ne aflăm și ne explicăm de ce calitatea operelor literare scade în raport cu onorarea lor în drepturi de autor după criterii cantitative. Până ce nu se va schimba legea drepturilor de autor (adică punctul de vedere al forurilor oficiale) călcată după cea rusească...

Pt. O piesă de teatru

Zganarelle către tânărul căruia-i arată o scară în spirală:

— Ia seama: niciodată / Să nu te sui prea sus!

— Tânărul; De ce?

— Ca pentru gloată / să n-ai nimic de spus...

Zicala

Plecai și eu la război „ca să mă întorc 'napoi!...

21 octombrie

Scumpe tovarășe Chișinevschi, - te rog să mă crezi că nu mai am ce face și de aceea mă adresez iarăși Dumitale! Nu-l prețuiesc din cale-afară pe Sartre dar el a popularizat, dând-o chiar drept a lui, o idee a lui Șestov: numai după ce am ajuns la limita disperării, începem să acționăm.

Tocmai ăsta e și cazul meu: îți scriu disperat. Și te rog din tot sufletul, - scumpe tovarășe, să mă crezi că nu e o figură de stil. Dar mai bine să mă grăbesc a te informa despre ce e vorba. După ce timp de patru ani de zile de când am ieșit din clinica neurologică din Cluj (unde nu intrasem nici din pricina beției, a sifilisului sau a destrăbălării), după ce, deci, timp de patru ani am bătut la nenumărate porți și - culme a ironiei! - se-ntâmplă ca tocmai acum, când îți scriu Dumitale, să traduc *Gânduri ynaintea unei intrări principale* a lui Nekrasov, - rugându-mă pentru o locuință de două odăi, am căpătat în fine, toamna trecută, o odaie în vila ocupată de Ilca Melinescu.

Condițiile-n care locuiesc aici nu pot fi relatate decât aproximativ într-o scrisoare și din păcate nu-mi pot îngădui să te invit pe Dumneata care ești prins de treburi, să te abați o clipă și pe la mine, ca să te convingi „de visu”. Tot ce-ți pot spune în rezumat, e că sunt pus laolaltă cu familia orățăniilor și a oamenilor de serviciu ai Ilcăi Melinescu, cu care-mpart și larma și dependențele, de la bucătărie până la toate celelalte.

Și ce e grav, peste toate astea, e că sunt nevoit să intru de-a dreptul în casă de-afară, fiindcă mi-a fost pusă ca o condiție „*sine qua non*” să nu folosesc intrarea comună, ci o intrare anexă ce dă dintr-o terasă de-a dreptul în cameră.

Nu mai e nevoie, să spun că asemenea condiții de trai mi le răstoarnă în bună măsură pe cele de lucru: răveli repetate (chiar acum, când îți scriu am o pneumonie), larmă, jigniri de tot. soiul din partea personalului „doamnei”, pe care trebuie să le suport odată cu găinațul păsăretului domestic, a cărui curte e parcă dinadins extinsă până sub fereșterele și ușa mea de intrare ce dă direct afară.

Câteodată, drept să-ți spun, surprind în gândul meu niște idei meschine, pline de invidie josnică față de câte unii din confrății mei atât de bine „înstăriți”, ca Șelmaru, Zaharia Stancu, - și mă-ntreb căror merite își datorează ei reședințele somptuoase în câte-o vilă întreagă, când eu nu am izbutit până la 43 de ani ai mei, în regimul nostru, să am nici două odăi locuibile.

Acum, scriindu-ți, parcă mă simt personaj din Cehov; și tocmai de-aceea îmi îngădui să te supăr cu scrisoarea asta. Ca să viu și la Dumneata să te rog să mă ajuți să capăt o locuință în care să-mi pot vedea de lucru și de sănătate.

Căci am de lucru cel puțin pentru doi-trei ani de-aci înainte, tălmăciri

din 16 mii de versuri de-ale lui Nekrasov (un prim volum, de opt mii, a și fost predat editurii conduse de gazda mea), plus cele zece mii de versuri alexandrine din „Pan Tadeusz” al lui Mickiewicz, căruia i se va sărbători anul viitor centenarul!

Dar cum să lucrez altfel decât noaptea până la ceasurile 3 - 4, când ziua sunt expus atâtor calamități. Și-ți spun totul cât mai amănunțit, ca să mă pricepi Dumneata că nu e deloc vorba de propriul și egoistul meu confort, ci de un minimum de condiții prielnice pentru munca mea. Acest minim se reduce la două camere și dependențe *izolate*, cu încălzire centrală, într-un cartier cât de mărginaș, lipsit de zgomotul străzii.

Te rog încă o dată, scumpe tovarășe Chișinevschi, să mă ierți că te supăr cu asemenea cerere. Nu voi uita (și mă tem să abuzez de bunăvoința Dumitale și de ajutorul pe care mi l-ai acordat întotdeauna), după cum nu uit ce mi-ai spus acum teloi ani, la distribuirea premiilor de stat; „Să știi că noi te judecăm *după ceea ce faci!*”

Numai de aceea vă rog să-mi dați puțința de a-mi face cât mai bine treaba, ca să-mi fie judecată la dreapta ei măsură.

Așteptând un cuvânt salvator din partea Dumitale, te rog să primești salutul meu călduros odată cu toată dragostea lui Miron R. Paraschivescu, str. Andrei Mureșanu, 8 (intrarea de lângă garaj prin subsol).

24 octombrie

Cum se poate afirma la noi, și încă pe un ton atât de categoric, că arta „oglindește realitatea” sau, cel puțin, că ăsta ar fi rostul și menirea jiei?! Și ce e mai grav, în acest timp de confuzie deseori voită, deseori derivată din lipsa de pasiune, din nepăsare și din dispreț pentru studiu, e pretenția că un asemenea rol al artei de oglindă. a fenomenelor din lumea înconjurătoare ar fi conformă unei concepții realiste și materialist-dialectice asupra artei.

E de ajuns numai să ducem o asemenea idee până la ultimele ei consecințe, pentru ca să ne dăm seama nu numai că ea nu e conformă realismului, dar că i se și împotrivește. Obiectul de artă, poezia, tabloul, statuia, melodia, odată ce și-ar propune și ar respecta aceste canoane de a oglindi cât mai fidel realitatea înconjurătoare, nu ar tinde, cu alte cuvinte, decât să devină o oglindă, adică *un lucru mort* printre celelalte lucruri moarte din lume, ca și ruinile, ca și oglinzile, fie ele chiar venețiene, ca și expresia grafică a unui ziar devenit hârtie de împachetat, ca și un registru contabil sau de stare civilă, - deși toate astea oglindesc și continuă în felul lor să oglindească realitatea. Dar prin faptul că o fac, ele nu sunt mai puțin moarte.

Pentru a fi realistă și materialist-dialectică, se-nțelege de la sine că arta trebuie să tindă a fi o oglindă *vie*, adică un soi de oglindă nu atât a ceea ce se vede în lumea exterioară, cât a ceea ce se schimbă în ea, a ceea ce *devine* „o expresie, deci, a eforturilor continui pe care lumea le face spre a merge mai departe, spre dăinuirea sau spre ceea ce ea poate socoti la un moment dat că ar putea fi desăvârșirea ei. Dar asemenea eforturi, hrânite din sentimente, aspirații, idei, nu sunt nici *lucruri*, nici *vizibile*, nici statice

spre a putea fi fotografiate sau „oglindite”.

Ele sunt funcțiuni. Iar legile după care aceste funcțiuni vitale se cârmuiesc, sunt legile adânci, obscure, tainice, dar cu atâta mai puternice, ale mișcării vieții, pe care arta nu le poate „oglindr decât printr-un limbaj al ei propriu, limbaj ce este el însuși o *funcțiune a vieții*.

Privită mai grosso modo, „mecanica” acestui limbaj este aceea a parabolei sau a simbolului, adică a repetiției funcțiunilor vitale și a raporturilor dintre organele, desfășurarea și rezultatele. acestor funcțiuni. Așa că, prin limbajul ei, arta nu ne va putea oferi o „oglindă* a realității înconjurătoare, vie sau moartă, ci o recreație a acesteia. Asimilarea artistului cu un demiurg trebuie astfel explicată, artiștii dintotdeauna ai lumii căutând să cucerească realitatea și nu să i se supună, „oglindind-o*, iar la nevoie să facă o a doua realitate, – așa cum savanții, de la astrologii chinezi până la Einstein sau atomiștii contemporani, au reușit să deslușească liniile din legile ce cârmuiesc totuși haosul aparent al lumilor și chiar să reconstituie fragmente de viață ca amibe.

Dar mai, e ceva. E vorba și de o concepție obiectivistă asupra artei care nu poate fi decât falsă, și care separă biografia unui artist de opera lui, când, în fond, oricât de mari ar părea, diferențele dintre una și alta sunt numai aparente. Aproape nu e critic în zilele noastre care să nu-i îndemne pe poeții contemporani a urma pilda unui înaintaș strălucit, cum a fost, să zicem, Maiakovski. Dar până azi nici nu avem o biografie serioasă și aprofundată a felului cum a trăit, cum a lucrat, cum a iubit și mai ales cum a murit Maiakovski.

Și ăsta nu e decât un exemplu oarecare ca să arăt cât de expeditiv sunt tratate-n presa noastră literară (de cealaltă, nici nu mai vorbesc!) chestiuni fundamentale privind creația artistică. Căci arta închide-n ea și un fel anumit al artistului (deci subiectiv, deci ne-oglindă) de a privi și medita asupra vieții și morții, un efort al acestuia nu numai de-a ne comunica prin opera lui ceea ce suntem, dar și de-a ne ispiti, cum spunea un poet francez, prin ceea ce am putea să fim.

*

Lămuriri de cerut lui Ion Barbu

1) Relația spațiu-mișcare = timp e ea: I) absolut necesară? II) reprezintă ea un progres *real* în cunoștința omenirii și nu numai un sofism sau *p* ipoteză de geniu? III) lipsită de această cunoștință, sau de această convenție, judecata noastră s-ar înfunda?

2) Timpul există sau e doar un concept convențional care subliniază neputința noastră de-a măsura eternitatea?

Pentru noul umanism

Citesc în Cernîșevski, în Plehanov, în Lenin, și chiar în anonimii de azi, fraze ca asta: „Se spune de către unii că arta ar avea un scop în sine iar nu pe acela de-a sluji oamenilor...” Și toți acești autori conchid, absolut pe același diapazon: „Evident, aceasta e o absurditate...”

De unde „evidentul”, de unde certitudinea că „aceasta e o absurditate”? Evident - vorba lor! - din faptul că jtoți acești ruși sau rusificați nu-s de acord cu un anume punct de vedere. Dacă ei ar fi, raționamentul lor ar suna cam așa: „Evident, aceasta e cât se poate de adevărat...”

Primitivul nu socotește adevărat și evident decât ceea ce e conform cu dorințele lui. Iulian Blaga a arătat strălucit lucrul ăsta în *Silogismul slav*.

Toată revărsarea ideilor sau a faptelor civilizației europene și chineze, și persane, și indice, asupra rușilor și-a aflat interpretarea lor, absolut subiectivă, pe măsura strictă a dorințelor lor; și asta, odată cu negarea categorică, [violentă, de către ei a oricărui mijloc de cunoaștere intelectuală a lumii, a oricărei putințe a minții de a cunoaște.

Rușii preiau, ca orice barbari, bunurile și rezultatele unei civilizații la care râvnesc cu invidie, dar refuză (sau sunt incapabili) să ia și cheia, și modul de producție și de folosire a acestor bunuri, derivate ele înșile, în bună măsură, din *modul* cum au fost produse. Și atunci, rușii înlocuiesc această cheie prin dorințele lor, care, ele, da, sunt absolute.

Or, tocmai asta mi se pare-a fi definirea oricărei barbarii: în locul ordinii (lăuntrice și exterioare), barbarul proclamă dogma și tirania. E singura lui logică posibilă, singura accesibilă pentru el, singura măsură coordonatoare, singurul lui fel, la urma urmelor, de a *se civiliza*: prin teroare, prin pușcărie, prin cnut, prin spânzurătoare, deportare, lanțuri, - întreg stilul lui este - „evident că așa trebuie”.

Curajul (sau slăbiciunea, sau nătângia, sau perfidia, sau pedagogia?) Europei dintre anii 1940 - 1945, de a-i da încă o dată acces barbariei rusești până dincolo de mijlocul ei - ce e drept, în linii mari, tot pe drumurile barbarilor, cele huno-gotice, - poate fi comparat cu un proces de prelucrare a unui minereu sau a unor produse nefinisate care ies ca din Krasnodonurile sovietice spre a fi șlefuite, unse, pilit, ajustate în fabricile ceho-maghiar-austro-germane.

Poate, totuși, că dogmatismul e un prim pas spre cunoaștere. El pare chiar dovada dorinței de a cunoaște (chiar atunci când servește la obnubilarea sau combaterea unui adevăr) mai degrabă decât de a asculta, - sau mai bine spus, a dorinței de-a asculta de un principiu decât o tiranie directă, de un principiu prin care se exercită o tiranie. E un fel de sublimare.

Prin dogmatism se filtrează forțele primare până ce-și dau rodul într-o Renaștere. Europa, simțindu-și nu atât bătrânețea și decadența, cât senilitatea precoce spre care a lunecat după 1918 (v. Ortega y Gasset), a căutat să se folosească de momentele dogmatice care s-o reînvioreze. E drept că, adeseori, acest recurs pare al unei bătrâne lubrice recurgând la perversi și sadici ca Hitler și Mussolini sau Franco, ori la adolescenți ca jrușii. Fapt e că destule inteligențe reprezentative pentru această Europă, de n-ar fi decât genialul Céline, așa au crezut că poate reînvia continentul lor. Care a început cu fascismul, (apoi cu hitlerismul, debarasându-se de fiecare când i-au devenit prea grea povară.

De zece ani încoace, ca un bătrân dulău care se lasă zgâriat și mursecat de-un cățeluș zvăpăiat, Europa - redevenită, într-adevăr mai plină de maturitate ca oricând, îmbogățită cu atâtea experiențe istorice serioase și readusă la realitate de o seamă de zguduiuri economice la fel de serioase, după toate deboșele și paradisurile artificiale în care se legănase, - se lasă „educată” (antrenată, poate că ar fi cuvântul cel mai exact) de către dogmatismul sovietic, se lasă zgâriată, mârâită de el, ca să-și recapete forțele, ca un părinte care se joacă hârjonindu-se cu nepoțelul pe care, în fond, îl învață cum să trăiască, cum să crească și să se poarte.

Aceasta ar fi noua răpire a Europei care, să o sperăm, e destul de matură azi ca să știe limitele până la care poate lăsa. dusă.

Cât despre noi, așa-numitele țări de „democrație-populară”, cu sensul cu care se zice-n București „supă populară”, adică un fel de ciorbă neagră pentru plebea anonimă, noi rămânem deocamdată niște canale de scurgere și de filtrare a barbariei în plină erupție.

*

America are, față de URSS, acest avantaj *materialist*, că ea s-a născut ca stat și țară dintr-o religie a proprietății și inițiativei private (cf. Waldo Frank), dintr-o religie a producției și consumului de bunuri materiale, ca expresie a ființei omenești și ca rațiune a ei de a fi. O rațiune cam limitată, e drept, cine știe ce vise poate naște un creier alimentat de burta unui permanent sătul? Aici ar fi substanța tonică, de neclintit* realistă, vitală, fiind legată de minte și viscere, cu un act integral și complet, de dragoste.

Pe când în URSS, lupta pentru soluțiile economice rămâne o experiență exclusiv rațională, propusă și apoi impusă maselor care, de la început, *visau la altceva*. Și o experiență, oricât de științifică ar fi ea, ca orice experiență propusă minții de către alte minți, - nu poate duce până la urmă decât la oboseală, delăsare, saturare, la o lipsă de interes din care principalul factor în carență e dorința, pasiunea individuală, pe care socialismul teoretic și tiranic a înmormântat-o.

De aceea, viitorul nu-i poate aparține URSS-ului, ci Americii, și de aceea adversitatea URSS de azi împotriva Americii e exclusiv oficială, fiindcă masele sovietice dacă pot urî pentru ceva Statele Unite ale Americii este exact pentru ceea ce ele râvnesc mai mult la aceste USA. Pe când propaganda antisovietică a americanilor e a lor, nu a guvernului sau guvernelor lor.

Și totuși, câte asemănări de amănunt între stilul vieții și culturii sovietice și americane. Dar diferența între aceste stiluri e fundamentală: cea dintâi își propune să imite, și de aceea face neîncetate eforturi care se cheamă cum vreți: planuri cincinale, stahanovism, întreceri etc. Cealaltă se exprimă pe ea însăși, face numai ceea ce poate ea să facă.

Prima e teoretică, exemplificativă, - cea de-a doua firească, organică.

28 octombrie

Pentru „România noastră”.

Revoluția noastră e o revoluție avortată. E vorba de un avort prematur,

datorit mai multor cauze dintre care, însă, trei sunt hotărât principale: I) neparticiparea masivă a poporului la această răsturnare, decât în primii doi-trei ani (1944 - 1946) când revoluția era incipientă, când vorba lui Marx, culorile zilei îi lipseau încă, și când ea avea-n fruntea ei oameni iubiți sau cel puțin stimați de mase și devotați cauzei: Pătrășcanu, Ana Pauker, Luca, Doncea, Dej însuși. II) Peste acești conducători lipsiți de o prea mare practică politică, s-a ridicat ca un val noroios masa „clientelei «politice, recrutată din foștii deținuți sau doar partizani ilegali și din partizanii recentți, de după 23 august sau din preajmă. (O figură reprezentativă a acestui soi de oportuniști politici de ultimă oră, va rămâne Mihai Roșianu.) Ceea ce e dezolant de constatat la acei foști deținuți este – și aici e vorba de spiritul specific românesc, al măsurii tuturor lucrurilor prin plata lor imediată – pretenția lor la un drept de guvernare înțeleasă ca dreptul de-a fi din plin recompensați, „revoluția* însemnând, pentru această clientelă, o afacere personală, pur și simplu.

Invazia asta a „crapuler a copleșit și a viciat până-n măduvă încercarea noastră revoluționară. Pătura crapularzilor a căpătat aproape un caracter de masă: de la nulități ca familia A. Toma, T. Șelmaru, A. Baranga etc., până la notorietăți ca Mihail Sadoveanu și trena (Sevastos, Cezar Petrescu, Demostene Botez etc.), tot terenul e inundat de „foștii rezistenți*, foști, în realitate, agenți camuflați de poliție, provocatori notorii sau pur și simplu slugi ale marii burghezii și foști curteni regali ca Zaharia Stancu, Al. Rosetti, Horia Liman, Tiberiu Vornic, Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș etc., ca să nu mai vorbim de cele mai afaceriste elemente ale dreptei, de la cuziști până la legionari, care-au știut suge din tâțele tuturor regimurilor și bugetelor, împlinind pretutindeni aceeași sacrosanctă misiune de agenți acoperiți: Eusebiu Camilar, Mihu Dragomir, Florea-Rariște, Bacoński etc.

De altfel, grație acestor crapularzi peste care domnea împăratul crapulelor din toată țara românească, „doctorul* Petru Groza, au și fost executați, unul câte unul, fruntașii revoluției noastre, de la Lucrețiu Pătrășcanu până la Vasile Luca.

Dar toate astea luminează și altceva. Că revoluția avortase, nu numai la noi dar și-n URSS care n-avea nevoie de revoluționari adevărați, ci de slugi supuse; că masa crapularzilor miroșise mai bine – în egoismul, în lipsa ei de entuziasm, de exaltare eroică, și care-i cuprinsese pe cei câțiva adevărați fruntași, – sensul imediat următor al evenimentelor: în primul rând, bbnapartismul = imperialismul (și nici vorbă de revoluționarismul!) rusec. Ceea ce ne duce, în fine, la cea de-a treia cauză a avortării revoluției noastre: ocupația imperialistă rusească datorită neputinței noastre de-a ne organiza, fie într-un bloc balcanic destul de puternic spre a bara dictatura rusească, fie, pur și simplu, într-un sistem de alianțe și baraj *defensiv*: Jugoslavia-ungaria-România-Polonia-Cehoslovacia.

În orice caz, acesta mi s-ar părea în chip firesc primul nucleu de republici socialiste unite, pe următorii zece – cincisprezece ani, dacă se va mai putea salva ceva din socialism în timpurile ce vin, și dacă el nu se va fi

dovedit doar o maladie infantilă a umanității, ca tot stângismul de altfel.

Nu știu de ce-au avut nevoie gazdele mele de un milițian și au trimes-o pe Maria, femeia de serviciu, să caute unul în Piața Confederației. Maria s-a întors exasperată: „Nu era niciun sergent **d** ăia!... La ceasurile unu noaptea, tăți era plecați din toate gavanoasele ălea...”

Gavanoase, parcă e mai frumos decât „borcane”.

*

Se pare, însă, că tot s-a ales cu cineva Maria, în noaptea asta, că-mi povestește cum s-a luat unul după ca:

— Lasă-mă, dom’le, în pace, că eu sunt o femeie înjositoare, eu-s o servitoare, o femeie săracă!...

Prin „înjositoare”, ea vrea să spună „de jos”, evident. Fantele insistă, iar Maria continuă:

— Dumneata te uiți la mine? Vezi-ți, dom’le, de treabă că eu sunt o femeie de jos, – ce, vrei să te căsătorești pentru o noapte, că veze că plouă? ... N-am nevoie de dumneata... lasă-mă-n pace!...

Plouase, e adevărat, astă-noapte, dar în toată apărarea Mariei era și multă emoție: curtezanul i se părea disproporționat *în bine*, pentru ea. Că adaugă, ca într-un aparteu: „Da’ are o figură fină... o figură de boier... are așa... o prezență!:

Ca să-l descrie, Maria își alege și cuvintele, cât mai „radicale”. Iată-i relatarea în continuare. Fantele îi spune: „Îmi permiți să-ți zic: tu?” Și Maria:

— Zi-mi, dom’le, cum mi-ai zice... zi-mi fă, zi-mi tu, – da du-te **p** ici încolo și lasă-mă-n plata lui Dumnezeu!...

Da dă să-mi sărute mâinile... și-i zic:

— Las c’asa, cu linsu mâinilor am avut unu care de paispie ani mi-a tot lins mâinile...

— Îmi place cum miroși...

— Da ce sunt eu, regina nopții?

— Poți să fii ce-i fi, da’ eu vreau să te iau.

Până la urmă, se pare că Maria, deși femeie slabă și bună, n-a cedat insistențelor. Că-mi conchide: „Are-o prezență așa... e foarte fină... Da când mi-a tras az noapte niște biserici la geam, mi-a venit rău

29 octombrie

Ceasurile zece și jumătate seara. Aud pe afară, în vântul și negrul nopții, tipând păsări călătoare, poate cocori, poate găște sălbatice. E ceva parcă de pe alt tărâm în glasurile lor de solidaritate pe drumul lung ce-l au de făcut, – și ceva de nădejde prelungă și, de data asta, nu subterană, ci supratereastră. Și-n mine răsună chemarea lor și acum, în pragul iernii ce se vestește, parcă vrea să biruie o speranță zbătându-mi-se-n piept ca aripile lor.

30 octombrie

Pentru „România noastră”.

Într-adevăr, se întreține, la noi, o mistică a partidului, care fundează noul dogmatism pe o autoritate abstractă. Și e bine că se face așa.

Evul Mediu, în cultura noastră de zece ani încoace (mai precis: de șase), a pregătit și va rodi extraordinar, în înțelesul etimologic al cuvântului, adică de „cu totul neobișnuit”. Astăzi deja, sublitteratura, poezia, proza, critica oficiale, stereotipa, analfabete și umilitoare, înfloreste o literatură intimistă, reală, vie, zisă „de sertar”, dar care, asemeni ghiocilor și violetelor de primăvară, înmugurite sub zăpezi, va umple de culori și mireasmă tot forum-ul, toată „piața” noastră literară de mâine.

Mitul cel mare al autorității quasi-mistice a partidului, e că a organizat această compresiune, că i-a silit pe poeți să se desfășoare în adâncime, permițându-le public numai virtuozitatea pe teme date, șablonul, adică digitația pianistului, „făcutul mâinii”. În felul ăsta, avar, partidul nu i-a lăsat pe poeți să-și cheltuiască superficialitatea din ei decât cu un folos pe plan social, în lozinci, vezi Doamne artistice, – iar cel ce era mai adânc și absolut necesar să-și afle o expresie cu adevărat artistică, s-a acumulat în arta noastră subterană, de grote, de peșteri, cum vorbește undeva Șcipaciou de „sămânța” cuvântului lor poetic, – sau de călugări, cum îmi place mie s-o consider.

30 octombrie

Azi am fost, după mai bine de doi ani, la Mihail Sadoveanu, unde am avut o convorbire ce mi-a amintit, ca printr-o ceață rară, de cele pe care le aveam la el acasă, înainte de 23 august. Omul, neschimbat, mai bine dispus decât l-am văzut în ședințe publice, în lunile din urmă. Dar nu asta vream să-mi notez. Cum îl priveam pe când vorbea, era de față și un Ciortea (dintre mulții de care tot aud, specie piscicolă după nume) care-mi făcea și mai izbitor contrastul între ceea ce e un om și un subom. Acest oaspe (pictor, literat, muzicant etc., în fond, vreun ratat în toate, fiindcă anonimatul lui public nu părea să fie compensat de niciuna din pecetile ascunse ale geniului ce ar sălășlui într-un disprețuitor de notorietăți), acest oaspe, așadar, strica din când în când atmosfera în care maestrul evolua atât de calm, cald și firesc; o strica, fiindcă dădea drumul unor lingușiri și elogii atât de penibile cum credeam că numai în teatru sau în filme prost regizate se pot vedea și auzi. Mă uitam pe furiș la Sadoveanu în timp ce ciortanu-l lingușea; mă jenam de jena maestrului; dar acesta, obișnuit, probabil, de zece ani încoace mai ales, cu atâtea mieroase adulări, privea – în timp ce interlocutorul se scremea, se grimasa, se plasticiza la față ca un clown în schimonosiri care-i făceau obrazul de cârpă boțită, – undeva departe, cu ochii lui senini și calmi, parcă dincolo de ziduri, iar privirea lui avea puterea de a-l străbate pe acest Ciortea, ca pe-o sticlă, ignorându-l ca pe-un nimic ce se dovedea a fi.

Contrastul era atât de izbitor, anihilându-l atât de categoric pe adulatorul atât de jignitor pentru demnitatea omenească, încât mă întrebam ce mobiluri ascunse-l regizau? Să fie mizeria, slugărnicia, solicitarea a ceva care-i trebuia neapărat, – sau să fi fost doar o îndelungă practică a acestui

soi de ploconiri care făcuseră din el față de cel care va fi fost cândva (de va fi fost vreodată?) un alt om, o altă existență?

Și-n același timp, mi se dezvăluia teribila puțință pe care, probabil, oricare din noi o avem undeva, pitită-n noi, de-a ne anihila total personalitatea adevărată, de-a fi *un altul*; acest Ciortea îmi arăta că un om poate fi cu adevărat și altceva decât ceea ce fusese sortit să fie. Că izbitor pentru mine era tocmai efortul lui de-a se purta cum o făcea, adică *de a fi altfel* decât el însuși. Să depui un efort pentru asta, iată într-adevăr ceea ce începe să țină nu de lichelism, ci de virtute! Dacă nu chiar de artă.

Sadoveanu, în schimb, era bun și adevărat, un om întreg, nefăcând nimic care să arate că ar urmări asta. Față de falsitatea histrionului, firescul lui Sadoveanu mi se părea o stare de grație, o recompensă pe care natura i-o dădea fiindcă nu încercase s-o muteze. Îmi aduceam aminte de splendida observație a lui Malraux: „être aimé sans séduire, c'est un beau destin d'homme”.

Și m-am gândit pe drum, după ce plecasem de la el, dacă nu cumva și eu - care venisem anume ca să-i cer bani lui Sadoveanu, care vorbisem răspicat, de la primele cuvinte, de față cu toți, despre ce nevoi mă aduseseră la dânsul - mă întrebam dacă nu cumva și eu voi fi arătat vreo clipă așa cum arăta acel ipochimen obsecvios și slugarnic? În fond, ce eram eu, mă-ntrebam, decât un mizer cerșetor, un nevoiaș bătut de propria-mi neputință, venit să solicite ajutorul unui meșter de seamă?

Dar spectacolul la care-am asistat mi-a fost o învățătură rară: niciodată, niciodată, pentru nimic în lume nu voi spune laude pe care nu le cred, și mai ales cuiva de care am nevoie. Niciodată n-am să mă las să-mi copleșescă spiritul dorința de-a pune mâna pe ceva, niciodată n-am să-mi sacrific un minimum de decență și demnitate în schimbul nu știu cărui avantaj imediat.

L-am iubit pe Sadoveanu, din privirea căruia am reinvățat *sur le vif* acest lucru, mi-am întărit această conștiință.

Iar lui Ciortea ăla îi sunt recunoscător, evident, că mi-a arătat atât de clar și convingător treapta până unde un om nu trebuie să coboare decât cu siguranța de-a abdica de la întâia calitate umană: demnitatea.

*

În *Bietul Ioanide*, eroul principal spune undeva, vorbind de deosebirea de generații dintre el și fiu-său, legionar: „Pe când noi citeam Pliniu sau Vitruviu, ei citeau romane polițiste”. Nu cred! Cred că ei citeau pășuniști, de la Bucura Dumbravă până la *Groază și fetele morarului*, în orice caz nu literatură polițistă universală, ci de aceea cu „specific național”. (De reflectat încă!)

*

Am intuit admirabil. Mă felicit! Citesc mai departe, în *Bietul Ioanide* (pg. 269) din jurnalul fiului lui Ioanide: „Am invidiat adesea viața bandiților și am citit ca licean isprăvile lui Iancu Jianu și ale lui Tunsu”.

Deci, nu romanul polițist, ci cel autohtonosămănătorist a călit „intelectual” fascismul nostru.

31 octombrie

Descrierile personajilor (apropo de tehnica din *Bietul Ioanide*) trebuie să fie într-un roman comentarii vorbite de un om care le cunoaște bine. Dar descrierea făcută de acesta trebuie să folosească o tehnică anumită, familiară oarecum bârfelii obișnuite, dar *neapărat concentrată*. Niciun detaliu de prisos în această bârfeală, – și tendința de a caracteriza succint și esențial personajul (lăsând, bineînțeles, capete de pod și piloni pentru construirea perspectivelor și a integrării personajul în acțiune) nu trebuie să sufere de monotonie, nici de o tușă superficială; dar nici să încarce descrierea până la o narațiune științifică, uscată. Ci, cu o mână sigură, rapidă, cu un ochi perspicace și cu o concepție solidă în surprinderea esențialului; acest esențial poate fi foarte bine sugerat (și aici, cred că elementul sugestiv poate fi construit cu unelte dintr-o bună recuzită poetică) prin câte-o idee concluzivă a autorului, în felul în care Tolstoi își descrie un erou din *Anna Karenina*: „Toți oamenii se aseamănă în fericire, fiecare e nefericit în felul lui a, – ceea ce realizează deodată și particularizarea și generalizarea, și subiectivul și obiectivul. Aici intră și p.d.v. propriu al autorului.

O anecdotă relevantă cred că poate fi suficientă pentru întreaga informare a cititorului și familiarizarea lui cu eroul, dar acesta e numai *un* mijloc; altul ar fi surprinderea unui amănunt „sur le vif”, asupra căruia nu trebuie însă insistat: un gest, un gust, o haină, o inimă anumită a personajului, – în așa fel, încât acest amănunt să intre aproape prin contrabandă (furtivament) în conștiința sau în cunoștința noastră pe care-o facem cu eroul.

Dar toate astea sunt doar concluzii marginale. Problema pentru mine este de a ști cum să dozez luminile și cum să-mi situez obiectivul pentru ca – într-o tehnică într-adevăr modernă, cinematografică – să înregistrez, în cinci-șase perspective în mișcare, personajul, în așa fel încât să-l fac, în același timp, și cunoscut ca de-o viață-ntreagă cititorului, și simpatic, și antipatic, și totuși să-i păstrez doza de mister necesară dezvoltării epice ulterioare. Trebuie să realizez o imagine a eroului care să fie o cât mai deplină cunoștință a cititorului, dar destul de frustă pentru ca el (eroul) să n-aibe, în tot timpul, pentru acesta (cititorul) decât forța de atracție a unei permanente enigme vii, virtuale, posibile. Profilul unei enigme, asta trebuie să fie personajul din proză nu numai pentru cititor, dar și pentru autorul care-l concepe.

*

Referințele la termeni de comparație luați din literatură, când e vorba de a portretiza în roman, mi se par o tautologie. Literatură prin literatură.

*

În fine, caracterizările eroilor, dintr-o excesivă egalitate de ton și viziune livrescă, poate dintr-o desfrânată afirmare a personalității (sau doar a p.d.v. personal al) autorului, duce la confundarea lor cam într-o aceeași apă. Nu-l mai disting pe Sufletul lui Hagienus, de Dan Bogdan, de

Gulimănescu, de Gonzalv. Numele, în plasticitatea lor, rămân prea de sine stătătoare față de substanța personajelor, aproape niște caricaturi sau măști, aplatizând, anihilând acea substanță chiar.

Prestigiul culturii se salvează în RPR prin această carte care e *Bietul Ioanide*, așa cum în URSS s-a salvat, în anii cumpliți, prin Gorki.

„Cartea nu e combativă”, vor spune unii. Se poate, – dar ea era ceva mai mult: necesară. Numai după *Bietul Ioanide* poate fi vorba de un roman cu adevărat realizat de pe pozițiile luptei comuniștilor. *Bietul Ioanide*, realizat numai de pe pozițiile inteligenței active, critice adică, are însă meritul de-a arăta prozatorului de mâine: „Pe-aici se merge spre comunism, – și nu pe drumul lui Tudorel Ioanide!”

Ca orice carte mare, de epocă, *Bietul Ioanide* este o carte care indică, și creează chiar, limite. De la ea înainte, literatura domnilor Camil și Cezar este hârtie de după reforma monetară, fără circulație.

Dar scriitorul și-a împlinit misiunea lui: a hotărât un far în mijlocul acestui câmp încă nearat și nesemănat cum trebuie dar care va rodi, sigur, bogat – și care e cultura proletară. Un far înseamnă felinar și desigur că, prin natura lui, farul ca și felinarul e nepăsător spre cine-și zvârle lumina și ce se vede în raza lui. Dar comuniștii adevărați, vreau să zic autentici și nu prefăcuți, vor ști să aleagă din acest câmp luminat drumul lor, cel care-i așteaptă și pe care vor birui nu numai în viață, dar și în artă unde biruința e ceva mai grea; fiindcă arta presupune în prealabil viață trăită, pe când viața nu presupune în chip neapărat o artă prealabilă.

Și e un merit pentru PCR că-n anii guvernării lui a apărut prima carte cu adevărat de cultură – nefiind prin asta mai puțin captivantă, un roman prin care proza românească a reușit să treacă pragul de la eseu, frescă, povestire, jurnal intim, reportaj, confesiune, jurnalism, bulevardiere, – la construcția prozaică: Balzac (*Enigma Otiliei* – J Și Stendhal. (*Bietul Ioanide*). Pentru Flaubert, locul a fost marcat la noi de Mateiu Ion Caragiale. Pentru Tolstoi și Dostoievski, – locurile sunt încă virgine.

*

Apropo de Keiserling și părerea lui despre mucaleala noastră. Sigur că ăsta e singurul scut real, eficace și efectiv pe care vitregia condițiilor de viață ni l-a călit.

Am făcut rezistența contra nemților numai prin bombasticismul elogiilor pe care li le aduceam și pe care numai ei le credeau, în vreme ce Conu Leonida se prăpădea de răs citindu-le sub plapumă cu nevastica lui.

Același stil l-am folosit și l-au primit (naivi, primitivi, simpliști, copleșiți de orgoliu infantil, – cine-ar putea-o ști?) și tovarășii ruși. Sabotajul a cuprins ca o pecingine, ca o lepră, toată presa întinzându-se nu o dată, inconștient și imbecil susținut de propaganda oficială a lui Răutu, până și sub penița partizanilor devotați care nu-și dau seama că nu poate fi deserviciu mai mare adus revoluției decât s-o lauzi când e în greșală.

*

Mai greu e să te ții când se retrag asupritorii, decât când te apasă, – ca și-ntr-o injecție, când te doare mai mult scoaterea acului decât înțepătura

lui.

*

Despre păguboșii de-alde mine și Zmeureanu care ne îndărătnicim în comunism numai când el e mai amenințat, adică numai atunci când avem cele mai mari riscuri și cele mai sărace profituri.

*

Fără să-l fi cunoscut personal, l-am salutat aseară, întâlnindu-l pe Calea Victoriei, pe Săvulescu. El însuși surprins de acest gest spontan, anonim, nevisat desigur, a răspuns cu o tresărire aproape fricoasă. „Săracul! - mi-am zis - nici nu știe că i-am dat de pomană...”

Și mi-am adus aminte de predilecția mea statornică doar pentru dezmoșteniții sortii, pentru țigani, chivuțe, golani, cerșetori. Aș fi Bun de director într-un azil ție noapte.

*

Apropo de stilul din *Bietul Ioanide*, un stil „mandarin”, pentru uzul primei generații de ministeriabili proletari. Autorul, un Machiavell de Dâmbovița, foarte reușit.

Lipsa dialogului, ceea ce dă caracter de eseu sau de operă din sec. XVII-XVIII, gen J.J. Rousseau, un stil firesc, în fond, pentru o proză incipientă ca a noastră

*

După discursul lui Robert Chamberon, Vremea negustorilor, cea mai funestă pentru istoria omenirii, fiindcă nu are-n vedere decât cotidianul. Vezi Sydonul, Tyrul, Cartagina... Vremea egoismului, a lipsei de ideal, când măsura tuturor lucrurilor e banul, nu omul.

Solilo

Să nu mori, să nu-ți riști viața în nicio cauză, oricât de mare ți s-ar părea! Să cauți să trăiești cât mai mult... Viața asta e: a dura. Nu interesează cum... Totul e cât... E o înțelegere pe care la 25 de ani, când n-ai sensul finitului vieții, nici n-o poți simți. Dar după 50 de ani, când te-ai familiarizat cu gândul inevitabilului, atunci începi să lași din preț... primești să trăiești oricum, numai să trăiești, - să mai amâni cu o zi acest inevitabil pe care-l simți deja în tine. E un fel de tocmeală hârjonită cu moartea: mai lasă, mai dă!... (Totul s-ar putea pune într-un dialog cu un erou fenician, de pe vremea negustorilor.)

*

Destinul *tău* este un lucru pe care ți-l cucerești luptând împotriva ta însuși și chiar împotriva lui, iar nu „valul vieții” ce te poartă cum vrea, ci acela împotriva căruia înoți, chit că-ți frângi gâtul.

*

Nu există greșeli sincere, asta e o tautologie. Când ești sincer, nu se poate să greșești, ori ce-ai face. Chiar ceea ce ți se pare a fi o greșală e lucrul cel mai bun pe care-l aveai de făcut.

*

Unul din mijloacele de înnebunire metodică a lumii de azi, este cel oferit de așa-zisul „spațiu locativ” care-i constrânge pe oameni la coabitări

absurde și, în fond, imposibile: soți divorțați, neamuri la cuțite ș.a.m.d. Și toate astea, în numele socialismului.

*

S-a găsit o statueta de bronz, veche, roasă de rugină și cocleală, cu o urmă de târnăcop pe ea, rămasă de la grecii vechi sau de la romani. Prin câte veacuri și milenii a trecut! Și-a pierdut orice urmă de lustru, orice strălucire, și așa, părea mai vie ca oricând, era *adevărată*.

Dar noi, care străbatem veacuri în cincinale, că unitatea de măsură-n ani ne e prea mică? Noi nu ne pierdem lustrul și nu înscriem cicatrice în lupta crâncenă a vieții cotidiene? Și ceea ce rămâne după toate ciocnirile, încercările, durerile și luptele noastre, - ăsta e doar omul care mai supraviețuiește din noi. Sub hainele noastre de loden ori de doc, rămânem purificați ca printr-un foc.

Splendidă dimineață-n trei. Radu relatând istoria lui Caton Teodorian cu „solitarii” nevستی-sii care dispăruseră și pentru care era bănuită fata din casă. Caton o ia la percheziție punând-o să-și ridice fustele: „Retrusează-te!” zice. Și rămâne fermecat de fesele fetei. În acea grațioasă poziție, boccaciană, are loc următorul dialog:

— I-ai furat!

— Ba nu i-am furat...

— Ba i-ai furat... etc.

Și azvârlind o privire, încă una, admirativă, asupra feselor fetei, Caton intră-n păcat. După care, comentează: „Nu știam, dom’le, ce-am în casă!... o splendoare, nu alta!”

— Și solitarii? întreabă interlocutorul.

— Eh, i-a găsit nevastă-mea... îi pusese pe undeva, prin niște rafturi cu rufărie...

*

Din enormitățile zilnice. În „România Liberă”, un articol de-acum vreo săptămână, un soi de reportaj despre admirabilele mașini sosite din URSS, pentru pasteurizarea laptelui și producția de praf de lapte. Stilul de rigoare, exacerbat până la a da impresia unei farse redacționale, cum scriam noi, în timpul războiului, despre Hitler: „Formidabil, nemaivăzut, extraordinar, superb etc”.

Iar acum, vitrinele prăvăliilor noastre s-au umplut într-adevăr cu piramide din cutii cu lapte-praf... englezesc.

Ceea ce-mi aduce aminte de ăla din hala de la Vălenii de Munte, pe care l-am văzut astă-vară învârtind de zor la o pompă de mână, nădușind ca să scoată o admirabilă cremă de smântână, spumoasă, din laptele colectat pe întreg raionul. Robotul, sclavul anonim învârtea solitar și îndârjit, întors împotriva lui însuși, ca-ntr-o autoflagelație de călugăr medieval, cu o tenațitate care ne-a impus amândurora, Mariane și mie. Ne atrăgea, mai mult decât spectacolul, ca din copilărie, al munților de frișcă, îndărătnicia acelui Sisif modern care-nvârtea orb și mecanic manivela, ca într-un chin tantalian. Ne-am apropiat întrebându-l: „Și pentru cine faci dumneata frișca asta?”

Omul se oprise, deconcertat și stupefiat, ca-n fața unei întrebări pe care nu și-o pusese niciodată. Ștergându-și cu dosul mâinii nădușeala de pe frunte, parcă spre a stârpi în felul ăsta, ca-ntr-un ritual de magie primitivă, gândul care-i încremenise de mult sub frunte, el ne-a răspuns, cu efort, însă nu lipsit de bunăvoință:

— Păi, pentru centrală...

— Care centrală?

De data asta, deruta lui părea insuportabilă. Precizarea depășea orice orizont al omului trudit fără să știe pentru cine. Uimirea din primul moment se amestecase acum cu uluirea ametoare a unei căderi în prăpastie. S-a smuls ca-ntr-un suprem efort de-a se salva:

— ...acolo, la București!...

A fost tot ce-a mai putut scoate din el.

Și a reînceput să tragă de manivelă, într-același ritm disperat și mecanic, ca să-și zdrobească în acel efort al trupului orice întrebare, orice răspuns, orice îndoială.

Aceasta era încă una din contribuțiile „eroice și entuziaste ale poporului nostru” - cum scriu ziarele - la înfrățirea pe veci româno-rusă...

O relatare a lui Radu, pe care-aș intitula-o: „Sabia și curva”.

Instantaneu nocturn, de iarnă cumplită. Plecați de la redacție într-un grup dominat de statura și iradiația care topea orice îngheț, a lui Alecu Sabia, treceam pe o Cale a Victoriei pustie, vânătă, bântuită de viscolul câinos ce spulbera vârtejurile unei zăpezi pleșuve. Vreme de câine...

La un colț, în trench-coat, o femeie de stradă, dârdâind, imagine dezastruoasă a ruinei uneia din ființele sortite să fie soții și mame. Fardul înghețat pe obraji, șosete până-n glezne peste ciorapii de mătase vegetală și în pantofii scâlțiați cu care juca, dârdâind, țopăind ca să se încălzească, pe trotuar. Gestul reflex, din gâtul sucit scurt și din clipitul din ochi, al profesionistei, către grupul de tineri gazetari.

Sabia dezlănțuit, sfâșiat în tot ce umanitatea lui avea mai adânc și mai generos, rănit și solidar, se repede spre ea, cu brațele și buzele deschise:

— Ce faci tu aici, draga mea, ce faci tu aici?... în vocea lui era strigătul unui frate care și-a regăsit sora.

Femeia, oprindu-se o clipă din țopăială, îl măsoară lung, de jos în sus, intrigată și nițel interesată. Apoi, descoperind în glasul lui Alecu ca și-n chipul lui, lipsa oricărui apel la aventură, devine brusc sceptică și, reluându-și țopăitul săltat într-o rumbă a mizeriei umane, îi aruncă aproape-ntorcându-i spatele:

— Ce faci? Nu vezi? Joc pă sulă... aia faci!...

Vorbeam cu cineva de evul nostru care ne constrânge la ratare, nebulie, asasinat (oficial și bizuit teoretic, bineînțeles) sau la... soluția Maiakovski. Probabil că Maiakovski, ca și Esenin, a întrevăzut, cu geniul lui, ce-l așteaptă dacă nu se sinucide.

Ceea ce mă uimește însă, e că niciodată pe lume, niciodată mai mult ca acum, în anii ăștia, n-am avut mai clar sentimentul că oamenii se împart

nu după clasă, afinități, gusturi, stil de viață, interese etc., ci în două categorice grupuri: cei care au și cei care n-au copii. Nu, Doamne ferește, pentru că un copil ți-ar da pretextul unor perspective, al unui vis întrezărit, – ci pur și simplu fiindcă te constrânge să trăiești, te obligă să trăiești că să-l asiguri. E o solidaritate a speței. Asta e o categorie anumită de oameni.

Cealaltă, compusă din cei fără copii, nici n-o mai înțeleg de ce se cramponează să trăiască. Ai văzut când calci pe trotuar, pe un cârd de găgăanii roșii, boii Domnului sau cum li se zice: stau ciopor ori fug care încotro. În urma tălpii tale, rămân câțiva răsturnați cu burta-n sus, striviți, dar care continuă-n absurd să-și miște zecile de piciorușe tremurătoare. Am deseori sentimentul, în anii ăștia, că toată umanitatea cea fără copii, face lucrul ăsta: de mult striviți, morți aproape, în prada pieirii iremediabile și ineluctabile, îi vezi pe toți zbatându-se, agitându-și ghearele cu îndârjire pe care n-o întrece și n-o explică decât totala, absoluta absurditate a existenței. Astfel, ce rațiune de a fi mai au acești oameni, mai avem cu toții? Perspective?...

Așteaptă-le, dacă ai o curiozitate de intelectual decadent și morbid: când se vor ridica, peste zece ani, tinerii de azi și vor conduce ei, ai să vezi prăpastia totală în care vei fi scufundat, dacă nu vei avea norocul să fii strivit definitiv de pasul lor, ca un vierme, ca să nu-ți mai rămână nici gheruțele din care să te zbați inutil ca să revii la viață.

*

Dialog în trei.

— Uneori, mă gândesc dacă, printr-o legislație fortuită, ni s-ar da liber oricărui din noi să ne ducem unde vrem, în Apus, în orice parte a lumii capitaliste, oare nu ne-am simți acolo, între oamenii aceia, în stilul lor de viață, ca niște uriași? O, nu din vreun sentiment de superioritate, ci transformați în ființa noastră prin tot ceea ce am îndurat aici, prin greutățile indescriptibile și inimaginabile (pentru ceilalți) prin care-am trecut.

— Mai încape vorbă!... Am fi niște Guliveri în țara piticilor. Nu că ei ne-ar privi așa, deși „pașaportul” lui Maiakovski tocmai asta demonstrează... Dar noi am fi în imposibilitate, și nu numai intelectuală, că asta ar fi un fleac, dar organică, a noastră, de-a ne simți mai bine în lumea aceea. Am fi ca niște locuitori ai Himalayei care-au coborât între plaiuri și grădini prea calde, moleșitoare și lipsite de orice atracție pentru ei...

— Și mai cu seamă, de orice perspectivă...

— Când zic „descinși din Himalaya”, tocmai la asta mă gândesc. Am fi aproape ca picați dintr-o altă planetă, într-un mediu care, fatal, ne-ar descompune, și fizic, celular, și intelectual deopotrivă.

— Dar tu, când te-ai dus să asculți absurditățile lui Novicov, nu te-ai sufocat? Sau ai făcut-o numai, cum să zic, „pour feindre”?...

— Nici nu poate fi vorba de așa ceva...

— El s-a dus tocmai ca un om integrat *acestei* vieți al cărei, din păcate, până azi, reprezentant tipic este Novicov. S-a dus ca să-și continue o experiență, nu ca „să facă față” cum ai spus-o tu, atât de alături cu drumul,

pe franțuzește.

— Vezi, ce-nseamnă să interpretezi!...

— ...Și pe urmă tu știi bine că adeziunea noastră nu s-a făcut de azi, de ieri. Noi ne-am lepădat cu bună știință și cu bună credință de o piele pe care nu ne-o simțeam destul de a noastră, aceea a lumii căreia conștiința noastră i-a întors spatele. Noi am acceptat voluntar acest stil de viață, de azi, chit că ni-l închipuisem altfel decât arată acum.

— Eroare de intelectuali...

— Ba nu: risc de pionieri. Fiindcă alegerea noastră n-a fost o tocmeală: „dacă nu-mi convine, îmi retrag arvuna!”

*

Dialog cu un muncitor care-mi spune de greutatea pe care le-ntâmpină:

— Și ce-ai de gând să faci pe la 50 - 60 de ani?...

— Lațul...

— Crezi că tovarășii dumitale gândesc la fel?

— Ei, ăia au papagal la propagandă...

*

Tot despre Bietul Ioanide.

Cred totuși că trebuiau concentrate caracterele mai multor personaje într-unul singur care să le reprezinte: alde Hagienuş, Sufleţel, Gulimănescu, Dan Bogdan, fac în fond o aceeaşi familie. Dacă azi ei pot fi identificabili prin transparență, mâine, când vor fi cu totul uitați, cartea va avea din pricina lor o lăture prolixă.

*

Sentimentul zădărniceii la oamenii bătrâni, care-i face să nu mai depună eforturi în a gândi, vine din sentimentul că nu vor mai avea mult de trăit, un sentiment al inutilității.

*

Când poporul zice „suflet”, asta vădește la el o concepție materialistă. „Și-a dat sufletul” nu e numai o simplă imagine ci sufletul joacă, în concepția poporului, rolul unei părți integrante din ființă, astfel că a muri, a-ți da sufletul, înseamnă nu a deveni neant, ci a fi trimis înainte, între aceiași oameni dintre care mortul a plecat, ca o avangardă, o primă și esențială parte neperisabilă din făptura ta organică, și care te păstrează, te transmite și te conservă făcându-te să-ți continui viața, o parte invizibilă, dar nu mai puțin concretă, materială, ca și aerul sau vântul: răsuflul, respirația. Mortul își dă sufletul celor vii, adică și-l lasă între ei, nu și-l pierde.

Restul corpului celui care-a murit, cadavrul, e tratat de popor tot în sensul acestei concepții că orice mort își supraviețuiește nu numai spiritual, dar și fizic, material. Am citit la Ștefănești, în cimitirul unde zace și tata, o cruce pe care scria clar: „fără dulcii ochișori - ți s-or face două flori”. Cultul mortului, scăldatul, stropitul cu oțet, îngropatul, dezgroparea osemintelor după șapte ani, toate astea dacă nu dovedesc nimic pentru științele pozitive decât superstiții, dovedesc în schimb că nici concepția imediată despre moarte nu e străină în mintea poporului de o anumită și strânsă legătură cu

materia.

E o concepție optimistă pe care o îmbrățișez și sunt fericit că o înțeleg și subscriu la ea de-abia azi, în nămiezii vieții, la 43 de ani.

4 noiembrie

Cum pe terasa mea circulă nenumărate pisici, m-am pomenit cu vreo trei în casă. Le-am botezat după mutrele lor: Stalinica e cenușie, cu ochi galbeni, șireți, și cu mustățile pe oală; Ghinghishan are o înfățișare de bătrân mandarin, gras, galben, cu o mutră perfect chineză; iar Anda seamănă perfect cu sora Marianeii. Le-am dat lapte, dar după ce l-au mâncat au fugit neîncrezătoare. Le-am mângâiat și nu le venea să creadă că un om mângâie. Anda torcea dar tremura de frică și, până la urmă, s-a ascuns în fund, după bibliotecă. E hotărât sălbatică, recăzută în sălbăcie sau poate că n-a fost niciodată domestică.

În orice caz, reacția ei seamănă cu a rusoaicei de lângă mine care e stăpânită de-o singură grijă: să tragă bine perdelele negre cum vine acasă, deși n-are cine vedea nimic la ei, fiindcă sunt la etaj; dar confortul în care s-au văzut aici, în România, îi depășește și-i îndeamnă să-l ascundă.

Sălbăciunea are complexe: i-e frică să nu fie văzută civilizându-se. Bineînțeles, e numai o fază de tranziție, până la adaptarea treptată a sălbăciei din oameni (care nu trebuie anihilată) la condițiile unei vieți cât de cât civilizate. „Homo homini feles” s-ar potrivi mai bine decât „lupusa, pentru perioada de acum.

Mai zilele trecute mă pomenii cu încă un motan care trebuie să fie, după aparențe, tatăl colectivului și stăpânul haremului de pisici: are o mutră ardeleano-pășunistă, voinic, gros, cu fălci late, coaie mari și privire imbecilă. L-am numit: Mureșanu. Neliniștit că femeile și copiii lui dispar la mine-n odaie, se simte dacă nu gelos de-a dreptul, dar pe picior de concurență cu mine. A îndrăznit – culmea! – un lucru nemaipomenit până acum: să vină-n pragul ușii și să stea față-n față cu mine. Când m-am apropiat, deși repulsia mea pentru el era într-adevăr organică, la fel ca față de orice ardelean, a zbughit-o nemulțumit, sărind dintr-odată zidul destul de înalt al curții.

E adevărat că toate astea se petrec de câteva zile, de când am văzut la academie broșura scrisă de bunicu-meu, Paul Scorțeanu, despre „inteligenta animalelor”. Fortuitele experiențe zoologice mă ajută să-i înțeleg pe oamenii ultimilor ani. Mai întâi, sălbăcia lor, răutatea lor ilimitată și insondabilă, care-a fost pentru mine pricina unei adevărate uimiri, își are acum o explicație: ridicarea din mizeria în care se simțeau solidari, și deci umani, le-a propus acestor mase „de jos” un țel de bunăstare posibil. S-a pornit deci o cursă, o „întrecere socialistă” spre acest țel, iar membrii haitei înfometate, condusă cu un singur ciolan, au început mai întâi să se sfâșie între ei. Circulă și-o anecdotă după care Stalin l-ar fi învățat pe Dej să introducă „întrecerile socialiste” anume ca oamenii să nu mai fie solidari în revendicările lor! Ca asiatic, Stalin avea perfectă dreptate; ce-mi repugnă e limbajul propagandistic umflat și ineficace la noi. Că nu e vorba nici de

„țelurile mărețe ale socialismului”, nici de „idealurile strălucitoare ale lui Marx-Engels-Lenin-Stalin”, nici de „steaua călăuzitoare de la Kremlin”, – ci de această metodă pedagogică mai veche decât lumea Europei, moștenită de la Ghinghishan și Attila. Vrednic urmaș al lor, Stalin a practicat cu succes metoda omogenității maselor și a dezbinării între indivizi pentru ca, întocmai ca-n rezistența corpurilor compuși, să realizeze un maximum de coeziune a acestora, *numai în vederea unui țel foarte înalt* care se reduce foarte bine la o mistică. Prizonierii ruși le spuneau soldaților noștri că au luptat numai fiindcă li se dăduse făgăduiala că, după victorie, va fi și la ei acasă la fel de mare libertatea ca și-n țările democratice burgheze! Ca dovadă a înfrângerii totale a revoluției, nu se putea nimic mai mult. Dar care șef de hoardă sau conchistador a făcut altfel? N-au promis toți maselor fericirea, îndată ce vor fi cucerit victoria? Numai că, pentru mase, nu există decât un singur fel de victorie: a lui Pyrrus. Interesant e că-n proiectarea acestui ideal imprecis, dar atrăgător, se întâlnesc nu numai aspirațiile maselor, dar și acelea ale vârfurilor intelectualității liberale apusene, ca un Ortega y Gasset.

Și iarăși mă-ntorc la ultima din gravele întrebări ce mi se pun de-atâția ani încoace: aceea a reînvierii sau renașterii popoarelor cu o cultură și un tip de civilizație moartă, cum e toată Asia, din Persia și Armenia până-n China. Ceea ce vedem în fostele imperii ale antichității, de la asirieni până la greci și romani, e numai o zvârcolire de viermi, o agonie fără sfârșit, dar o luptă care e mai puțin *împotriva* morții ci *cu* moartea: și *pentru* ea.

Viitorul mi se pare că le aparține tot popoarelor tinere, arabilor, rușilor, japonezilor și – evident – românilor, ca și europenilor în general, afară de greci și italieni.

Dar Asia?

Azi, pe când întindeam mâna s-o mângâi, m-a mușcat grav una din pisici. Cum nu știu deocamdată, dacă e saunti bolnavă, trebuie să-ncep injecții antirabice și am dus-o la institutul „Doctor Cantacuzino” unde va fi pusă sub observație.

*

Continui lectura din *Bietul Ioanide*. La pagina 568, găsesc iar referințe livrești care fac textul obscur, nu dificil, subliniind în același timp una din caracteristicile autorului: pedanteria și gustul de-a face pe grozavul.

6 noiembrie

Un destin realizat e împlinirea unei unități, un acord între aspirația noastră lăuntrică și realizarea noastră obiectivă, în fapte. Din acest **p.d.v.**, un destin împlinit, oricât de anonim, e egal în eficiență și carat, cu unul uriaș; între destinul lui Napoleon și cel al lui Charles Bovary, deosebirea nu e decât de grad, nu de substanță.

Și mă gândesc astăzi, când am 43 de ani împliniți, că, la urma urmelor, și eu am un destin împlinit, realizat. Căci destinul realizat e cel *cucerit*, nu cel obținut.

Acum vreo douăzeci de ani, Paul Păun, bolnav de megalomanie, mi-a aruncat cu o intenție de jignire întrebarea: „Dar tu nu crezi că există și... cum să spun?... destine minore?”

M-a durut atunci nu atâta diminuarea mea, cât fierea cu care formulase Paul întrebarea. Nu-mi dădeam seama că un destin e minor sau major nu după alegerea pe care ți-o faci angajându-te pe unul din miile de drumuri ce se deschid oricărei existențe, ci după integritatea interioară cu care ajungi la capătul acestui drum. Angelica Rozeanu sau Botvinic, campioni de nu știu câte ori mondiali la pingpong și la șah, nu-s cu nimic mai puțin decât John Weissmüller sau Lindbergh, ca să rămân în domeniul sporturilor. Prin „integritate interioară”, înțeleg prospețimea, prezența mereu vie, și necoruptă, neștirbită a sentimentului, a aspirației cu care am pornit la drum. Când acest sentiment e întreg, el se realizează chiar *împotriva* conștiinței noastre, *fără* ea.

De pildă, visul meu cel mai puternic și hrănit neîntrerupt din mine a fost să-mi pot cuceri condițiile unei cât mai adânci libertăți interioare, al cărei grafic să-l notez în versuri sau proză. De la o vreme, când am început să chibzuiesc mai amănunțit la tehnica ilustrării oarecum obiective a acestei libertăți, adică să trec de la jurnalul intim la o operă de artă propriu-zisă, am dorit mult să fac film. Credeam că în democrația populară asemenea lucru nu-mi poate fi decât cu totul accesibil. Proiectasem și „văzusem” deja cu ochii deschiși, în visele mele, un film despre Babeș. Din păcate, primirea făcută propunerii mele de către Nicolae Bellu m-a silit să renunț.

În schimb, ieri am realizat „sur le vif” un moment esențial din proiectul meu: am fost mușcat de o pisică sălbatică – și acum urmez un tratament antirabic foarte riguros. Într-un fel, deci, am realizat esențialul din lucrul căruia voiam să mă destinez.

13 noiembrie

Azi, la orele cinci după-masă, atmosfera obișnuită pentru ceasul ăsta, pe Calea Moșilor. Casa Tildei, ieșită din aliniere. În poartă, un personaj într-un lung pardesiu ecosez, cu pălărie englezească-n cap, mirosind a „arpège” – și cu un curcan la subsuoară. Omul avea un aer foarte mulțumit, ca și cum ar fi făcut o bună afacere. Cu două zile mai înainte, îl acostase, tot pe-ai ci, un oltean care-l convinsese că-i dă toate cele cinci kilograme și jumătate ale curcanului („numai ăsta mi-a mai rămas, coane, dacă vrei să mă scapi de el!”) i le dă, ca un hatâr personal, numai pe 80 de lei. Sensibil la familiarismul geografic, Miron (căci eu eram personajul), care copilărise între Zimnicea-Alexandria și Tumul-Măgurele și auzea acum că „olteanul” era din Roșiorii de Vede, a consimțit încântat de achiziția făcută după ce-o consultase pe Tilda.

După toată tevatura din ultimele zile, cu mutarea pe strada Traian, în noua locuință, în fine, un apartament veritabil de trei odăi și dependințe, obținut după scrisoarea către Chișinevschi, totul își căpăta acum încununarea printr-această pasăre, așa cum se așază o fofează de tablă pe o casă gata terminată, o fofează în chip de pasăre. Dar curcanul avea această

calitate că nu era de tablă, ci viu și natural. M-am aruncat cu el în brațe, într-un taxi particular:

— Să-l duci cu grijă, că merge pentru prima dată cu otomobilul! îi spun șoferului.

— Cât ați dat pe el? mă-ntrebă ăsta.

— Optzeci de lei.

— Optzeci de lei?! se miră șoferul. Mult... La Matache Măcelaru e curcani de vânzare cu 50 de lei bucata.

— Ce vorbești, domnule?... Da poate sunt mai mici... ăsta al meu are cinci kilograme și jumătate... mi l-a dat unu de prin Roșiorii de Vede.

— Ai din piață, sunt de-aici, de la o crescătorie de pe lângă Bolintin și au 6 - 7 kilograme unu.

Mă felicit în gând pentru spiritul meu negustoresc nedezmintit, dar o felicit și pe Tilda pentru talentul cu care a știut să mă flateze.

Deși până acasă nu erau nici cinci sute de metri, șoferul mi-a cerut o sumă exorbitantă pe care i-am plătit-o convins o dată mai mult că-n viață nu trebuie căutate câștigurile, ci experiențele. Mă mângâi „spunându-mi că, în fond, a învăța înseamnă a trage concluziile convenite după fiecare act dar nu și a generaliza într-o singură concluzie toate experiențele posibile, fiindcă atunci nu ne-ar mai aștepta decât blazarea și bătrânețea prematură. Și mă gândesc la Badea pe care-l iubesc atâta și care le-a fumat pe toate, iar azi, la numai 41 de ani, e lipsit de orice încredere în oameni și singura lui frumusețe spirituală e cinismul. Dar cât de îmbătrânit sufletește e, în schimb!

Și plin de asemenea gânduri, ajung acasă, decis să mănânc cu poftă acest curcan iar după ce-l vom termina să cumpăr altul din piața Matache Măcelaru. Așa, numai de dragul experimentului!

14 noiembrie

În plin succes după primirea premiului de stat. Încerc un sentiment de jenă care însă, pe măsură ce telefoanele pe care le primesc se-ndesesc, începe să se transforme într-o rutină: „Da, mulțumesc foarte mult, ești foarte drăguț că te-ai gândit să-mi telefonezi” ș.a.m.d. Printre cei care mă felicită, e și Vlaicu Bârna, fostul meu concurent la Tuți, de acum 13 - 14 ani. Mă-ntreb ce i-o fi venit să-mi telefoneze? El a câștigat mult mai mult decât mine, de-atunci. A câștigat-o pe Tuți care-i e nevastă și, mi se pare, i-a făcut și-un copil. S-o fi făcut la îndemnul ei? Passons!

Apoi, o surpriză: Marin Preda. Uite că a-ncepăt să se civilizeze, îmi ziceam. Dar mitocănelul dintr-însul n-a pierdut nici acum prilejul. Zice că e invidios, fiindcă ăsta l-a primit și el acum un an și-l credea ceva Unic. Pe când așa... ce valoare mai are dacă mi s-a putut acorda și unuia ca mine! Nu astea i-au fost cuvintele, dar asta era ceea ce simțea, o știu bine. >x

Vorbind cu Bébé Bulat, îi spun că comuniștii sunt mai abili dacă nu și mai subtili decât burghezia: când plătesc serviciile, ei o fac cu un fast care-i dă acestei plăți aerul unei demnități. Burghezia nu cunoaște așa ceva: ea - și plătește slujitorii arbitrar, inelegant, nedemn, aruncându-le parcă

bacșișuri. Premiile lor se măsoară, în primul rând, în valoarea lor numerară. Apoi, ele pot deschide căi de parvenire tot materială, pe când la noi e un credit moral, public deschis.

Dar s-ar putea ca-n toate astea să fiu foarte subiectiv și să supraestimez „distincția” – cum se zice – ce mi s-a dat.

*

Apropo de: „au fond le misère il y a toujours un homme” a lui Malraux. Oùi, un homme qui pourrait se perdre souvent au sommet de la grandeur, et même au milieu du bien-être.

*

Aș vrea, ca dintr-o pură curiozitate intelectuală, o experiență care să-mi arate dacă vaccinul comunist a prins sau nu la noi. Aș vrea să văd că am ieșit din condiția de copii mașteri ai comunismului, că știm că suntem ce suntem și că *vrem* să fim ce suntem. Numai atunci am putea avea verificarea eficienței revoluției asupra noastră, când am putea dovedi, lăsați în deplină libertate că nu vrem să mai fim în roza vânturilor, ci ne-am ales un destin de la care nu mai vrem să abdicăm spre a intra într-o altă zonă de gravitație, adică de descompunere centrifugă. Să dovedim, adică, acest lucru esențial: că nu mai vrem să fim sub vremi, ci măcar la nivelul lor, dacă nu și deasupra lor. Lipsurile și constrângerile din ultimii zece ani ne-au dovedit puterea de a dura, rezistența fizică și morală; ne-au dovedit că putem trăi și dura chiar la greu, nu numai la comod (de unde: *acomodare*), că putem trăi și îl, chiar în condițiile cele mai incomode.

*

Fiind de-atâta secole „sub vremi”, nația noastră a ajuns să se confunde cu Cronos, mâncându-și, pentru a se acomoda vremurilor, pe cei mai incomozi, dar și mai reprezentativi, copii ai ei. De la Mihai-Bravul până la Vasile Lupu și Brâncoveanu, de la Bălcescu și Tudor până la Iorga și Pătrășcanu. Și ce-a rezultat din tot acest holocaust de dragul acomodării? o imensă *comoditate*. Dar noi avem nevoie de oameni incomozi.

Ceea ce e pozitiv în comunism e prilejul oferit celor incomozi de-a rămâne mereu, până la urmă și până la ultimele consecințe incomozi, adică egali cu ei înșiși și nefrânți sub vremi, ci axați pe o idee dacă nu și pe un ideal.

Chiar când își omoară fiii, comunismul le dă, prin moarte, certificatul care-i face să dureze în istorie. A ți se tăia capul, nu înseamnă a nu dura; sunt atâtea statui celebre care trăiesc până azi și fără cap, iar prima dintre ele este aceea a Victoriei de la Samotrace. Dacă nu cumva, în decapitarea ei, va fi fiind simbolul oricărei victorii durabile, celelalte numindu-se numai câștiguri.

20 noiembrie

Recitesc *Ultima noapte de război...* a lui Camil Petrescu. Vervă, vervă... presărată cu observații pline de duh, dar superficiale; iată spiritul românesc în literatura de succes! Fraza are o curgere firească aparent, dar arbitrară sau întâmplătoare-n fond; are aproape ritmul unei convorbiri de

cafenea, în doi sau în mai mulți, de-a lungul căreia fiecare din interlocutori vrea să se arate mai deștept ca celălalt. Dar proza asta e o curgere *nu o construcție* în care fiecare cuvânt să se susțină, să se justifice în ansamblul compoziției și chiar să dea seamă în cuprinsul fiecărui fapt, chiar dacă ar fi unul de amănunt.

Singura justificare a unui asemenea stil ar fi debordanța de idei noi care-și cer imperios exprimarea (ca-n Dostoievski, unde echilibrul construcției prozastice e cu totul neglijat în schimbul unei problematice adânci) sau a unor asociații subconștiente care, odată stârnite, recrează senzații, emoții, stări atât de vii, încât merită să întrerupi oricând clădirea de dragul unor invenții sau podoabe de stil deduse subit din jocul de linii și din perspectiva întregului, ca la Proust. Dar nu! N-avem de a face cu nimic *necesar* în aceste „poante” de băiat (sau „rumân”) deștept, ale lui Camil Petrescu. (Era nici să nu mai scriu Petrescu, fiindcă, până la șaiszeci de ani, acest autor – rămas pueril și la chip ca și la spirit – e numit și de către cititorii lui de 18 ani, și de prietenii de 60, „Camil”, pur și simplu.) o agerime fără adresă la esențial și o vervă fără vlaga care să convingă, ci doar scânteierea unei surprize de pușcoci sau tiribombă, astea ar fi, pe scurt, calitățile spiritului nostru târgoveț, atâta de proprii lui Camil Petrescu și care vin să explice succesul, totdeauna și numai monden, al acestui autor care nu ar putea nici pe departe tinde să ocupe-n literatura noastră locul pe care, *mutatis mutandis*, îl au în cea franceză un Maupassant sau France.

De altfel, și-n eroii pe care vrea să-i deteste, Camil investește aceeași atitudine boem-superficială, ca și-n aceia care-i sunt apropiați. Ar fi un merit că are atâtea resurse ca să se regăsească și să se exprime și prin ei, – dar e o lipsă funciară, cred, pentru un romancier care nu e destul de complex spre a se regăsi, la nevoie (spre a avea în el valențele proprii, vreau să zic), în egală măsură și într-un erou superficial și într-unul egoist, și într-un altruist, și într-unul bun, și într-altul rău etc: „pe lângă intermediarul dintre extreme. Or, la Camil, această complexitate de structură e înlocuită printr-o țopăială interioară, ca de vrabie care, și când vrea să imite zborul lăstunului sau mersul legănat al porumbelului, rămâne tot o păsărică guralivă, cenușie, gregară și anonimă ca gloatele din orașelele românești. Dar tocmai în asta e și întreaga valoare a talentului lui Camil Petrescu. El ajunge uneori la esențial, dar numai pe dibuite, în joacă, tatonând și el ajunge numai la acel esențial care e locul comun, banalitatea pretențioasă. Ceea ce-i și explică succesul sub aparența adâncimii, scrisul lui nu face decât să tulbure gârlele pline de mormolocii locurilor comune. Iar gârla tulbură poate părea adâncă.

A fost la noi o croitorească care-i lucrează Marianei. M-a captivat felul ei de a vorbi. Pentru „aprozar”, ea folosește o vocabulă proprie, rostită cu toată seriozitatea: „prăzar”. Prăzar de la praz. Pentru „câine dresat”, „câine adresat”. Așa a înțeles ca că trebuie să se cheme.

26 noiembrie

„Gazeta Literară” mi-a publicat azi o fotografie pe care nu mi-o

cunoșteam și nici nu știu câmp, unde și de cine mi-a fost făcută. M-a interesat cu atât mai mult să-mi văd chipul, acest chip pe care nu mi-l cunoșteam: mi-al, uimit, exprimând exact ce cred eu despre mine și lume: *que je me suis trompé de planète*.

27 noiembrie în anii ăștia, atâta răutate omenească a ieșit la iveală, că-mi vine să cred că diferențialul calității omenești stă în puterea fiecăruia de-a fi rău, nu bun. Azi, când se tinde spre socialism și comunism, avem de-a face cu cel mai înverșunat egoism; condiții crâncene de viață fac ca întreaga „lupta pentru existență” să se transforme (sau să ia aspectul) într-o concurență individuală în care numai cel dotat de la natură poate rezista. O selecție spartană de care dezvoltarea sporturilor în URSS și în țările socialiste nu mi se pare cu totul străină.

În același timp, s-a înmulțit grozav numărul cerșetorilor. Nu e doar pauperizarea: parcă spre a-și compensa cruzimea, oamenii caută prin milostenie să-și dea iluzia că sunt generoși.

8 decembrie

Îmi spunea mai zilele trecute un prieten mai vârstnic, nu fără oarecare umbră de înfumurare sub tonul resemnat și modest:

— Ce să fac? Eu caut să-mi urmez destinul...

Pe când ei cred că un destin nu se caută, ci se evită pe cât cu putință... Numai ăsta e un destin.

Egoismul în socialism, - ăsta-i paradoxul teoretic și înfrângerea de fapt a revoluției noastre. „Sauve qui peut” este regula generală.

Popoarele sunt admirabile în resemnarea și-n mefiența lor; de 40 de ani au tot așteptat miracolul făgăduit de revoluția rusească, nu mai cred în el și nici nu-și mai pot permite luxul să creadă, ci s-au apucat să facă marele compromis, al adaptării lor la condițiile revoluției și a revoluției la posibilitățile lor *de existență*. De existență, nimic mai mult! De-aia și e unde e revoluția.

Dar conducătorii, la orice nivel, sunt numai o castă de egoiști - destul de sinceri în cinismul lor când, ca un Aurel Baranga, elogiază regimul în fraze sforăitoare ca asta: „Sunt fericit că fac parte din această lume pe al cărei steag stă scris *pace* și care apără idealurile supreme ale omului...” Bineînțeles, pentru el, „idealurile (supreme” sunt milioanele depozitate-n tablouri de Andreietji și Petrașcu până la Ciucurencu și otomobile. Curat fericit și curată „pace”!

*

Un caricaturist sovietic, B. Efimov, prezintă figura „tipică” a omului sovietic al cărei Specific e în cuta maxilarului inferior, nu într-a frunții: un maxilar pentru mestecat, foarte dezvoltat, - iată marca fizionomică a egoismului.

*

Și egoismul ăsta nu înflorește nicăieri mai bine decât la umbra celei mai înalte principialități. De mult, nimeni nu-și mai aduce aminte (și nici nu

mai are voie să-și aducă aminte) de Marx care pretindea „critică ad-hominem”. Putem critica oricât pe tovarășii noștri – de preferință pe cei mai scăzuți în treptele ierarhice – dar numai de pe pozițiile celei mai înalte principialități. Cum se poartă, cum trăiesc, mănâncă, vorbesc, iubesc, se-mbracă, – niciodată! De altfel, socialismul e singurul regim politic din lume care-a desființat din presa lui caricatura. Probabil că nu vrea să se despartă de trecutul lui niciodată. Sau numai plângând.

8 – 10 decembrie

Văd și intru pentru prima dată în fostul castel regal Peleş, azi „complexul Peleş”, administrat de către Ministerul Culturii care l-a transformat, în parte, în casă de odihnă și lucru* de „creație”, de! pentru artiști. Când am sosit, băteau ceasurile patru după-masă dintr-un turn. La administrația „complexului”, nimeni; administratorul era lipsă (aveam să constat mai pe urmă că e omul invizibil), femeia de serviciu, la fel. Prin bunăvoința unui funcționar, am fost cazat la etajul al treilea al Pelișorului, într-o chiliuță pe coridorul unde se află odăile personalului de serviciu, ca să nu stau cu geamantanul în hall.

Mie îmi place aici, unde odăile sunt mansardate și au un aer intim, studentesc.

Castelul Pelișor e, după câte mi-am putut da seama în primele ceasuri, bine și curat întreținut. Dar impresionant, în atmosfera greoaie și destul de îndoielnic încărcată a unui gotic baroc, e contrastul dintre această ambianță și prezența muncitorilor care trec prin toate sălile astea, ostentativ de somptuoase și „regale”, cu o degajare de stăpâni. Doi dintr-înșii jucau, în hall, table, ca la ei acasă. Prin fotolii stau, tot ca la ei acasă, un tânăr muncitor, o fată de țară cu pantaloni de schi și cu o haină bărbătească pe ea, care ascultă muzică populară la difuzorul de radio și acompaniază ritmul muzicii cu mișcări din ambele picioare, legănându-și-le-n tact, de pe fotoliul prea înalt și prea adânc pentru ea.

E, într-adevăr, înviorător să vezi în cuibul Hohenzollernilor fiii poporului instalați ca la ei acasă. Din păcate, unele stridente strică impresia primă, lăsând numai una de ocupație temporară: de pildă, lozinci din bucăți de hârtie roșie sau niște indicații scrise cu cerneală, tot pe bucăți de hârtie aninate-n pioane pe uși: „biblioteca”, „biroul” etc. Apoi, portretele lui Lenin și Stalin, decupate tot din hârtie și lipite pe ziduri...

Am vrut să intru-n bibliotecă, pe ușa căreia o altă foaie volantă indică orele, când e deschisă, dar – ghinion! – ușa e încuiată, iar fetița din hali, care-acompania dând din picioare muzica de la radio, mă informează că bibliotecara e bolnavă... Așa că trebuie să mă resemnez, cu atât mai mult cu cât difuzorul – care urlă de răsună tot parterul – mi-ar fi făcut imposibilă orice lectură. Mă și întreb cum or fi putând să lucreze scriitorii în larma asta? Megafonul nu are niciun fel de dispozitiv ca să-i fie atenuat zgomotul.

În hall e o pendulă înaltă, dar nu merge: limbile i-au înțepenit la ora 11. La ceasul meu de mână, ca și la megafonul care tocmai acum anunță, e cinci și jumătate după-masă.

Mă duc din nou la administrație, unde sper să găsesc pe cineva ca să-mi aranjez repartiția. Până la urmă, dau de un slujbaș care mi-a răspuns indignat:

— Dar acuma e ceasul cinci după-masă, nu mai e nimeni aici... Birourile funcționează numai dimineața, de la 8 la 15.

Îi explic că abia am sosit cu trenul și-mi comprim nemulțumirea, crezând că e numai un incident întâmplător. Aveam să constat că el făcea parte dintr-un sistem de administrare birocratică.

Vai! toate mobilele și lucrurile din castel sunt pline de etichete lipite pe ele... Nevoia primară a proletarilor de a-și afirma stăpânirea și puterea. Numerotări violente, cu roșu de miniu, etichete de tablă prinse-n cuie, pe tablouri și vase, până și pe o sculptură de marmură ce împodobește hallul.

*

Pentru slugi, exploatarea nu înseamnă altceva decât de a face o treabă, evident în folosul altuia; a-ți da ajutor sau a-ți face o gentileță e pentru o slugă tot una cu „a-ți munci”. Pentru femeile de serviciu de-aici, eu trebuie să fiu un exploatator mult mai crâncen decât foștii stăpâni, fiindcă le cer servicii direct, fără intermediar. Dar cum exploatarea a fost desființată, ele sunt libere.

De pildă, am întrebat-o pe fata de serviciu dacă-mi schimbă așternutul în odaia în care m-am mutat, și ea mi-a răspuns, vădit plictisită: „Lasă!... ce să mă mai deranjez eu și cu asta?...”

*

Citesc într-o revistă literară, o poezie a lui Eugen Jebeleanu împotriva „dușmanilor păcii”, cu un vers care sună așa: „Dar dacă totuși chiar și-atunci...”

Dar totuși, Evghenie e poet național-revoluționar!

18 decembrie

Mă gândesc la o apologie a egoismului, fără a înțelege prin asta un lucru detestabil, ci dimpotrivă: un efort al speței de a-și apăra ceea ce e viu în ea, ceea ce-i folosește, ceea ce trebuie să dureze cât mai mult spre folosul ei. În opoziție cu morala creștină care asigură „lumea cealaltă”, un concretism, o înverșunată pliere la realitatea imediată și concret materială, până la o metafizică a materiei (nu a materialismului). A materiei ca scop, nu ca mijloc; ca transcendență, nu ca imanență; ca sens ultim și conținut al vieții, nu ca recipient și scut al ei. Să ajung până la apologia confortului, în sensul cel mai bun al cuvântului, al confortului născocit de mintea omenească spre a-i prezerva corpul și, prin el, speța.

Dar capitolul cel mai captivant nu ar sta atâta în istoricul și analiza acestei tehnici *fizice* de apărare a eului complet, ci ale aceleia intelectuale, când *Sofia* e pusă să-i slujească materiei ca să se poată salva pe ea însăși. Armele de protecție a materiei, implicit a speței, se sublimează, devin nevăzute, se instalează și conduc prin creier. (Micinele, de pildă, reprezintă una din formele supreme de apărare a materiei printr-o vietate; a materiei vii, desigur, dar a unei materii vii care, *din confort*, nu mai luptă să se apere

de agenții morții, ci-și tocmește mercenari alte soiuri de materie vie, ba chiar vietăți de-a dreptul. În fond, domesticirea câinelui, care să-l apere pe omul peșterii de lup, n-a fost altceva).

Lenea generează lene, un confort mic cere unul și mai mare. Minte începe să caute. Cheltuiala tot mai mare și tot mai sporită, progresiv sporită, a materiei cenușii pentru asigurarea confortului ei cât mai deplin, nu ajunge să amenințe însăși ființa spirituală care, ea, în ultimă instanță, trebuie apărută? Nebunia e unul din simptomele premonitorii de pe urma unei serii de eforturi intelectuale, un fel de simulacru al morții ce ne pândește, dacă nu ne păzim bine scoarța. Căci creierul nu cunoaște senzațiile, – deci el e supremul egoist și profitor, domnind peste miliarde de celule vii, dar vulgare, ca un Buda sau Șiva peste muritori.

Vremea noastră dă la iveală acest fel de comportare egoistă la maximum, pe care – dintr-un calcul electoral, dintr-o falsă pudoare și dintr-un soi de umanitarism rău înțeles, de tip social-democrat – propaganda comunistă îl ascunde sub tot felul de justificări „generoase”.

*

Muncesc zile și nopți, aplecat pe birou, de mi-a ieșit greabănul și sunt cocârjit ca un violonist. Și toate astea pentru ca un vers să sune cât mai mulțumitor. Și nimic din el nu va rămâne, nimic, în momentul acestei elaborări icnite, nu-mi dă sentimentul că lucrul ieșit din ea va putea fi consumat altfel. Cred că, până la urmă, o operă se citește cu aceeași facilități sau dificultăți cu care-a fost scrisă.

Cât de odihnitoare, în schimb, îmi sunt toate rândurile pe care le arunc în carnetele astea (nu fără umbra unei iluzii că s-ar putea alege ceva din ele, e drept!) și pentru care n-am depus niciun efort, ci parcă ele au făcut efortul de-a mă pune să le *transcriu*.

CUPRINS

Cuvânt către cititor / 5 Notă asupra ediției / 8 Anul 1940 / II Anul 1941 / 87 Anul 1942 / 127 Anul 1943 / 167 Anul 1944 / 177 Anul 1945 / 189 Anul 1946 / 265 Anul 1947 / 283 Anul 1948 / 307 Anul 1949 / 325 Anul 1950 / 329 Anul 1951 / 337 Anul 1952 / 343 Anul 1953 / 367 Anul 1954 / 415

Tehnoredactor: A. MOLNAR Corector: MARIA BUZURA

Apărut: 1994. Bun de tipar: 28.04.1994. Coli de tipar: 30, 5 Hârtie: velină 70 g/m².

Format: bix86/16.

Tiparul executat sub comanda nr. C5/1994, la Imprimeria de Vest, Oradea, str. Mareșal Ion Antonescu nr. 105 R O M A N I



remember

„De aceea singura carte care-mi rămâne de publicat, într-adevăr, este acest jurnal. Trebuie doar să reușesc să fiu în el destul de sincer. Sunt unele prăpastii de turpitudine în mine, sunt și unele accente de candoare, și e, mai ales, acea strădanie de a mă surprinde și de a mă păstra pe un plan de conștiință critică asupra actelor mele, cel puțin una de înregistrare dacă nu și de valoare, de schimbare a destinului meu — care pot da preț acestor pagini și pot învăța o generație viitoare cum a fost aceea care-a precedat-o și cum nu trebuie ea să fie.“

(21 iulie 1945)



Lei 3200

ISBN 973-35-0388-6